

९३ 'षोपधः' ॥ वृषः । वृक्षः ॥

९३-अकारान्त पकारोपध शब्द पुँल्लिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-वृषः । वृक्षः ॥

९४ 'शिरीषर्जीषाम्बरीषपीयूषपुरीषकिल्बिषकल्माषाणि नपुंसके' ॥

९४-शिरीष, ऋजीष, अंबरीष, पीयूष, पुरीष, किल्बिष और कल्माष शब्द स्त्रीलिङ्गमें प्रयुक्त हों ॥

९५ 'यूषकरीषमिषविषवर्षाणि नपुंसके च' ॥ चात्पुंसि । अयं यूषः । इदं यूषमित्यादि ॥

९५-यूष, करीष, मिष, विष और वर्ष शब्द नपुंसक और चकारसे पुँल्लिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-अयं यूषः, इदं यूषम् ॥

९६ 'सोपधः' ॥ वत्सः । वायसः । महानसः ॥

९६-अकारान्त सकारोपध शब्द पुँल्लिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-वत्सः । वायसः । महानसः ॥

९७ 'पनसविसवुससाहसानि नपुंसके' ॥

९७-पनस, विस, वुस और साहस शब्द नपुंसकलिङ्गमें प्रयुक्त हों ॥

९८ 'चमसांसरसनिर्यासोपवासकार्पासवास-भासकासकांसमांसानि नपुंसके च' ॥

इदं चमसम् । अयं चमस इत्यादि ॥

९८-चमस, अंस, रस, निर्यास, उपवास, कार्पास, वास, भास, कास, कांस और मांस शब्द स्त्रीलिङ्ग और पुँल्लिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-इदम् चमसम्, अयं चमसः । इत्यादि ॥

९९ 'कंसं चाप्राणिनि' ॥ 'कंसोऽस्त्री पान-भाजनम्' । प्राणिनि तु कंसो नाम कश्चिद्राजा ॥

९९-अप्राणी अर्थमें कंस शब्द नपुंसक और पुँल्लिङ्गमें प्रयुक्त हों । कंस शब्दसे पानिका पात्र समझना । प्राणी होने पर पुँल्लिङ्गमें प्रयुक्त होगा, यथा-कंसो नाम कश्चिद्राजा ॥

१०० 'रश्मिदिवसाभिधानानि' ॥ एतानि पुंसि स्युः । रश्मिर्मयूखः । दिवसो घसः ॥

१००-रश्मि और दिवसवाचक शब्द पुँल्लिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-रश्मिर्मयूखः । दिवसो घसः । इत्यादि ॥

१०१ 'दीधितिः स्त्रियाम्' ॥ पूर्वस्यापवादः ॥

१०१-दीधिति शब्द स्त्रीलिङ्गमें प्रयुक्त हो, यह पूर्वसूत्रका अपवाद है ॥

१०२ 'दिनाहनी नपुंसके' ॥ अयमप्यपवादः ॥

१०२-दिन और अहन् शब्द नपुंसकलिङ्गमें प्रयुक्त हों, यह भी अपवादसूत्र है ॥

१०३ 'मानाभिधानानि' ॥ एतानि पुंसि स्युः । कुडवः । प्रस्थः ॥

१०३-मानवाचक शब्द पुँल्लिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-कुडवः । प्रस्थः ॥

१०४ 'द्रोणाढकौ नपुंसके च' ॥ इदं द्रोणम् । अयं द्रोणः ॥

१०४-द्रोण और आढक शब्द नपुंसक और पुँल्लिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-इदं द्रोणम्, अयं द्रोणः ॥

१०५ 'खारीमानिके स्त्रियाम्' ॥ इयं खारी । इयं मानिका ॥

१०५-खारी और मानिका शब्द स्त्रीलिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-इयं खारी । इयं मानिका ॥

१०६ 'दाराक्षतलाजासूनां बहुत्वं च' ॥ इमे दाराः ॥

१०६-दार, अक्षत, लाज और असु शब्दको बहुत्व और चकारसे पुंस्त्व हों, यथा-इमे दाराः ॥

१०७ 'नाड्यपजनोपपदानि व्रणाङ्गपदानि' ॥ यथासंख्यं नाड्याद्युपपदानि व्रणादीनि पुंसि स्युः । अयं नाडीव्रणः । अपाङ्गः । जनपदः । व्रणादीनामुभयलिङ्गत्वेपि स्त्रीवत्त्वनिवृत्त्यर्थं सूत्रम् ॥

१०७-नाडी अप और जन शब्द उपपद रहते क्रमसे व्रण, अंग और पद शब्द पुँल्लिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-नाडीव्रणः । अपाङ्गः । जनपदः । व्रणादि शब्दोंके उभयलिङ्गत्व होनेपर भी स्त्रीवत्त्वनिवृत्त्यर्थ यह सूत्र किया है ॥

१०८ 'मरुद्गरुत्तरदृत्विजः' ॥ अयं मरुत् ॥

१०८-मरुत्, गरुत्, तरत् और ऋत्विज् शब्द पुँल्लिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-अयं मरुत् ॥

१०९ 'ऋषिराशिदृतिग्रन्थिक्रिमिध्वनिबलि-कौलिमौलिरविकविकपिमुनयः' ॥ एते पुंसि स्युः । अयमृषिः ॥

१०९-ऋषि, राशि, दृति, ग्रन्थि, क्रिमि, ध्वनि, बलि, कौलि, मौलि, रवि, कवि, कपि और मुनि शब्द पुँल्लिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-अयमृषिः । इत्यादि ॥

११० 'ध्वजगजमुञ्जपुञ्जः' ॥ एते पुंसि ॥

११०-ध्वज, गज, मुञ्ज और पुञ्ज शब्द पुँल्लिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-ध्वजः । इत्यादि ॥

१११ 'हस्तकुन्तान्तव्रातवातदूतधूर्तसूतचूतमुहूर्ताः' ॥ एते पुंसि । अमरस्तु-मुहूर्ताः स्त्रियाम्' इत्याह ॥

१११-हस्त, कुन्त, अन्त, व्रात, वात, दूत, धूर्त, सूत, चूत और मुहूर्त शब्द पुँल्लिङ्गमें प्रयुक्त हों, अमरकोषमें तो मुहूर्त शब्दको स्त्रीभिन्न सत्र लिग कहा है ॥

११२ 'षण्डमण्डकरण्डभरण्डवरण्डतुण्डगण्ड-मुण्डपाषण्डशिखण्डाः' ॥ अयं षण्डः ॥

११२-षण्ड, मण्ड, करण्ड, भरण्ड, वरण्ड, तुण्ड, गण्ड, मुण्ड, पाषण्ड और शिखण्ड शब्द पुँल्लिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-अयं षण्डः ॥

११३ 'वंशांशपुरोडाशः' ॥ अयं वंशः । पुरो दाश्यते पुरोडाशः । कर्मणि घञ् । भव-
व्याख्यानयोः प्रकरणे पुरोडाशपुरोडाशात्-
त्रिति विकारप्रकरणे व्रीहेः पुरोडाश इति च
निपातनात्प्रकृतसूत्र एव निपातनाद्वा दस्य
डत्वम् । "पुरोडाशभुजामिष्टम्" इति माघः ॥

११३-वंश, अंश और पुरोडाश शब्द पुँल्लिगमें प्रयुक्त हैं,
यथा-अयं वंशः । पुरो दाश्यते इस विग्रहमें "पुरोडाशः"
यहां कर्ममें घञ् हुआ । भव और व्याख्यान प्रकरणमें "पौ-
रोडाशपुरोडाशात्" १४४९ " इस सूत्रमें और विकार
प्रकरणमें " व्रीहेः पुरोडाशे १५२८ " इस सूत्रमें निपातनसे
अथवा प्रकृतसूत्रमें निपातनसे द के स्थानमें ड हुआ । अतएव
" पुरोडाशभुजामिष्टम् " ऐसा माघमें प्रयोग है ॥

११४ 'हृदकन्दकुन्दबुद्बुदशब्दाः' ॥ अयं
हृदः ॥

११४-हृद, कन्द, कुन्द, बुद्बुद और शब्द पुँल्लिगमें
प्रयुक्त हैं, यथा-अयं हृदः । इत्यादि ॥

११५ 'अर्धपथिमथ्यूभक्षिस्तम्बनितम्बपूगाः' ॥
अयमर्धः ॥

११५-अर्ध, पथिन्, मथिन्, ऋभुक्षिन्, स्तम्ब, नितम्ब
और पूग शब्द पुँल्लिगमें प्रयुक्त हैं, यथा-अयमर्धः ॥

११६ 'पल्लवपल्वलकफरेफकटाहनिर्व्यूहमठ-
मणितरंगतुरंगगन्धस्कन्धमृदंगसंगसमुद्रपुङ्खाः' ।
अयं पल्लव इत्यादि ॥

११६-पल्लव, पल्वल, कफ, रेफ, कटाह, निर्व्यूह, मठ,
मणि, तरंग, तुरंग, गन्ध, स्कन्ध, मृदंग, संग, समुद्र और पुंख
शब्द पुँल्लिगमें प्रयुक्त हैं, यथा-अयं पल्लवः । इत्यादि ॥

११७ 'सारथ्यतिथिकुक्षिवस्तिपाण्यञ्जलयः' ॥
एत । अयं सारथिः ॥

॥ इति पुँल्लिगाधिकारः ॥

११७-सारथि, अतिथि, कुक्षि, वस्ति, पाणि और अञ्जलि
शब्द पुँल्लिगमें प्रयुक्त हैं, यथा-अयं सारथिः । इत्यादि ॥
इति पुँल्लिगाधिकारः ।

अथ नपुंसकाधिकारः ।

११८ 'नपुंसकम्' ॥ अधिकारोऽयम् ॥

११८-यहांसे नपुंसकाधिकार आरम्भ हुआ है-॥

११९ 'भावे ल्युडन्तः' ॥ हसनम् । भावे
किम् । पचनोऽग्निः । इधमवश्चनः कुठारः ॥

११९-भाववाच्यमें जो ल्युट् तदन्त शब्द नपुंसक-
लिगमें प्रयुक्त हैं, यथा-हसनम् । भाववाच्यमें न
होनेपर पुँल्लिग होगा, यथा-पचनः, अर्थात् अग्निः । इधम-
वश्चनः, अर्थात् कुठारः ॥

१२० 'निष्ठा च' ॥ भावे या निष्ठा तदन्तं
क्लीवं स्यात् । हसितम् । गीतम् ॥

१२०-भाववाच्यमें विहित जो निष्ठा (क प्रत्यय) तदन्त
शब्द नपुंसकलिग हों, यथा-हसितम् । गीतम् । इत्यादि ॥

१२१ 'त्वप्यजौ तद्धितौ' ॥ शुक्लत्वम् ।
शौक्यम् ॥ प्यजः पितृत्वसामर्थ्यात्पक्षे स्त्रीत्वम् ।
चातुर्यम्-चातुरी । सामग्र्यम्-सामग्री ।
औचित्यम्-औचिती ॥

१२१-तद्धितके मध्यमें त्व और प्यञ् जो प्रत्यय तदन्त
शब्द नपुंसकलिङ्ग हों, यथा-शुक्लत्वम्, शौक्यम् । प्यञ्
प्रत्ययको पितृत्वसामर्थ्यके कारण विकल्प करके स्त्रीलिङ्ग होगा ।
यथा-चातुर्यम्, चातुरी । सामग्र्यम्, सामग्री । औचि-
त्यम्, औचिती ॥

१२२ 'कर्मणि च ब्राह्मणादिगुणवचनेभ्यः' ॥
ब्राह्मणस्य कर्म ब्राह्मण्यम् ॥

१२२-कर्म होनेपर ब्राह्मणादि शब्द और गुणवाचक
शब्दोंके उत्तर जो प्यञ् तदन्त शब्द नपुंसकलिङ्ग हों, यथा-
ब्राह्मणस्य कर्म ब्राह्मण्यम् ॥

१२३ 'यद्यट्गयगजण्वुञ्छाश्च भावकर्मणि' ॥
एतदन्तानि क्लीवानि ॥ स्तेनाद्यन्तलोपश्च ।
स्तेयम् । सख्युर्यः । सख्यम् । कपिज्ञात्योर्दक् कापे-
यम् । पत्यन्तपुरोहितादिभ्योयक् । आधिपत्यम् ।
प्राणभृजातिवयोवचनोद्गात्रादिभ्योऽञ् । औष्ट्रम् ।
हायनान्तयुवादिभ्योऽण् । द्वेहायनम् । द्वन्द्व-
मनोज्ञादिभ्यो वुञ् । पितापुत्रकम् । होत्रा-
भ्यश्छुः । अच्छावाकीयम् ॥ अव्ययीभावः ।
अधिष्ठा ॥

१२३-भाव और कर्म होनेपर जो यट्, य, ङक्, यञ्,
अञ्, अण्, वुञ्, और छ प्रत्यय तदन्त शब्द नपुंसकलिङ्ग
हों, " स्तेनाद्यन्तलोपश्च १७९० " इस सूत्रसे स्तेन
शब्दके उत्तर यट् प्रत्यय और नकारका लोप हुआ है । "स्ते-
नस्य भावः स्तेयम् " । " सख्युर्यः १७९१ " सख्यम् ।
" कपिज्ञात्योर्दक् १७९२ " कापेयम् । " पत्यन्तपुरो-
हितादिभ्यो यक् १७९३ " आधिपत्यम् । " प्राणभृजा-
तिवयोवचनोद्गात्रादिभ्योऽञ् १७९४ " औष्ट्रम् । " हाय-
नान्तयुवादिभ्योऽण् १७९५ " द्वेहायनम् । " द्वन्द्व-
मनोज्ञादिभ्यो वुञ् " पितापुत्रकम् । " होत्राभ्यश्छुः १८० "
अच्छावाकीयम् । अव्ययीभाव समास संज्ञक शब्द नपुंसक-
लिङ्ग हों, यथा-अधिष्ठा ॥

१२४ 'द्वन्द्वैकत्वम्' ॥ पाणिपादम् ॥

१२४-समाहारद्वन्द्व समास शब्द नपुंसकलिङ्ग हों, यथा-
पाणिपादम् ॥

१२५ 'अभाषायां हेमन्तशिशिरावहोरात्रे च' ॥ स्पष्टम् ॥

१२५-भाषाभिन्नार्थमें और अहोरात्रार्थमें हेमन्त और शिशिर शब्द पुल्लिङ्ग और नपुंसकलिङ्ग हों ॥

१२६ 'अनञ्कर्मधारयस्तत्पुरुषः' ॥ अधि-
कारोयम् ॥

१२६-यहांसे अनञ् कर्मधारय और तत्पुरुषका अधि-
कार आरम्भ हुआ ॥

१२७ 'अनल्पे छाया' ॥ शरच्छायम् ॥

१२७-अनल्पार्थमें समासान्त छाया शब्द नपुंसकलिङ्ग हो,
यथा-शरच्छायम् ॥

१२८ 'राजामनुष्यपूर्वा सभा' ॥ इनसभ-
मित्यादि ॥

१२८-राजपूर्वक और मनुष्यपूर्वक सभा शब्द क्लीबलिङ्ग
हों, यथा-इनसभम् । इत्यादि ॥

१२९ 'सुरासेनाच्छायाशालानिशा स्त्रियां च' ॥

१२९-सुरा, सेना, छाया, शाला और निशा शब्द क्लीबलिङ्ग
और नपुंसकलिङ्ग हों, ॥

१३० 'परवत्' ॥ अन्यस्तत्पुरुषः परवल्लिङ्गः
स्यात् ॥ रात्राह्वाहाः पुंसि ॥

१३०-अन्य तत्पुरुषमें परवल्लिङ्ग हो, रात्र, अह और
अह शब्द अन्तमें हों ऐसे शब्द पुल्लिङ्ग हों ॥

१३१ 'अपथपुण्याहे नपुंसके' ॥

१३१-अपथ और पुण्याह शब्द नपुंसकलिङ्ग हों ॥

१३२ 'संख्यापूर्वा रात्रिः' ॥ त्रिरात्रम् ।
संख्यापूर्वेति किम् । सर्वरात्रः ॥

१३२-संख्यावाचक शब्द पूर्वक रात्रि शब्द नपुंसकलिङ्ग
हो, यथा-त्रिरात्रम् । संख्यापूर्वक न होनेपर पुल्लिङ्ग हो ।
यथा-सर्वरात्रः ॥

१३३ 'द्विगुः स्त्रियां च' ॥ व्यवस्थया ।
पञ्चमूर्त्ती । त्रिभुवनम् ॥

१३३-द्विगु समास शब्द क्लीबलिङ्ग और नपुंसकलिङ्ग हों,
यथा-पञ्चमूर्त्ती । त्रिभुवनम् । इत्यादि ॥

१३४ 'इसुसन्तः' ॥ हविः । धनुः ॥

१३४-इस् और उस् अन्तमें हों ऐसे शब्द नपुंसकलिङ्ग
हों, यथा-हविः । धनुः ॥

१३५ 'अर्चिः स्त्रियां च' ॥ इसन्तत्वेपि
अर्चिः स्त्रियां नपुंसके च स्यात् । इयमिदं वा
अर्चिः ॥

१३५-अर्चिः शब्द क्लीबलिङ्ग हो, इस् अन्तमें होनेपर भी
अर्चिः शब्द क्लीबलिङ्ग और नपुंसकलिङ्ग हो, यथा-इयमिदं
वा अर्चिः ॥

१३६ 'छदिः स्त्रियामेव' ॥ इयं छदिः ।
छाद्यते अनेनेति छदेशचुरादिप्यन्तादर्विशुची-
त्यादिना इस् । इस्मन्नित्यादिना ह्रस्वः ।
"पटलं छदिः" इत्यमरः । तत्र पटलसाहचर्या-
च्छदिषः क्लीवतां वदन्तोऽमरव्याख्यातार
उपेक्षयाः ॥

१३६-छदि शब्द क्लीबलिङ्ग हो, यथा-इयं छदिः ।
"छाद्यते अनेन" इस वाक्यमें चुरादिगणीय गिजन्त छद
धातुके उत्तर "अर्विशुची" इत्यादि सूत्रसे इस् प्रत्यय,
"इस्मन्०" इस सूत्रसे ह्रस्व होगा । अमरकोषमें "पटलं
छदिः" ऐसा प्रयोग होनेसे अमरकोषके व्याख्याताने पटल
शब्दके साहचर्यके कारण छदि शब्दको नपुंसकलिङ्ग होना
कहा है, किन्तु वह ग्राह्य नहीं है ॥

१३७ 'मुखनयनलोहवनमांसरुधिरकार्मुकवि-
वरजलहलधनान्नाभिधानानि' ॥ एतेषाम-
भिधायकानि क्लीबे स्युः । मुखमाननम् । नयनं
लोचनम् । लोहं कालम् । वनं गहनम् । मांस-
मामिषम् । रुधिरं रक्तम् । कार्मुकं शरासनम् ।
विवरं बिलम् । जलं वारि । हलं लांगलम् ।
धनं द्रविणम् । अन्नमशनम् । अस्यापवादानाह
त्रिसूत्र्या ॥

१३७-मुख, नयन, लोह, वन, मांस, रुधिर, कार्मुक,
विवर, जल, हल, धन और अन्नवाचक शब्द नपुंसकलिङ्ग
हों, यथा-मुखम् । आननम् । नयनम् । लोचनम् । लोहम् । कालम् ।
वनं-गहनम् । मांसमामिषम् । रुधिरम्-रक्तम् । कार्मुकं-शरा-
सनम् । विवरं-बिलम् । जलम्-वारि । हलम्-लांगलम् ।
धनम्-द्रविणम् । अन्नम्-अशनम् । इस सूत्रका अपवाद
त्रिसूत्री करके कहा है ॥

१३८ 'सीराथौदनाः पुंसि' ॥

१३८-सीर अर्थ और ओदन शब्द पुल्लिङ्गमें प्रयुक्त हों ॥

१३९ 'वक्रनेत्रारण्यगाण्डीवानि पुंसि च' ॥
वक्रो वक्रम् । नेत्रो नेत्रम् । अरण्योऽरण्यम् ।
गाण्डीवो गाण्डीवम् ॥

१३९-वक्र, नेत्र, अरण्य और गाण्डीव शब्द पुल्लिङ्ग
और नपुंसकलिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-वक्रो, वक्रम् । नेत्रो,
नेत्रम् । अरण्योऽरण्यम् । गाण्डीवो, गाण्डीवम् ॥

१४० 'अटवी स्त्रियाम्' ॥

१४०-अटवी शब्द क्लीबलिङ्गमें प्रयुक्त हो ॥

१४१ 'लोपधः' ॥ कुलम् । कूलम् । स्थलम् ॥

१४१-लकारोपध शब्द नपुंसकलिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-
कुलम्, कूलम् । स्थलम् ॥

१४२ 'तूलोपलतालकुमूलतरलकम्बलदेवल-
वृषलाः पुंसि' ॥ अयं तूलः ॥

१४२-तूल, उपल, ताल, कुमूल, तरल, कम्बल, देवल
और वृषल शब्द पुँल्लिगमें प्रयुक्त हों, यथा-अयं तूलः ।
इत्यादि ॥

१४३ 'शीलमूलमंगलसालकमलतलमुसल-
कुण्डलपललमृणालवालवालनिगलपलालविडाल-
खिलशूलाः पुंसि च' ॥ चात् क्लीबे । इदं
शीलमित्यादि ॥

१४३-शील, मूल, मंगल, साल, कमल, तल, मुसल,
कुण्डल, पलल, मृणाल, वाल, वाल, निगल, पलाल, विडाल,
खिल और शूल शब्द पुँल्लिग और नपुंसकलिगमें प्रयुक्त हों,
यथा-शीलः, शीलम् । इत्यादि ॥

१४४ 'शतादिः संख्या' ॥ शतम् । सहस्रम् ।
शतादिरिति किम् । एको द्वौ बहवः । संख्येति
किम् । शतशृंगो नाम पर्वतः ॥

१४४-शतादिसंख्यावाचक शब्द नपुंसकलिङ्गमें प्रयुक्त
हों । यथा-शतम् । सहस्रम् । शतादिभिन्न होनेपर पुँल्लिङ्ग
होगा । यथा-एकः । द्वौ । बहवः । किन्तु संख्या न होनेपर
संज्ञा होनेपर पुँल्लिङ्ग होगा । यथा-शतशृङ्गः । अर्थात्
तन्नामक पर्वत ॥

१४५ 'शतायुतप्रयुताः पुंसि च' ॥ अयं
शतः । इदं शतमित्यादि ॥

१४५-शत, अयुत और प्रयुत शब्द पुँल्लिङ्ग और नपुंसक
लिगमें प्रयुक्त हों, यथा-अयं शतः, इदं शतमित्यादि ॥

१४६ 'लक्षा कोटिः स्त्रियाम्' ॥ इयं लक्षा ।
इयं कोटिः । "वा लक्षा नियुतं च तत्" ।
इत्यमरात् क्लीबेपि लक्षम् ॥

१४६-लक्षा और कोटि शब्द स्त्रीलिङ्गमें प्रयुक्त हों,
यथा-इयं लक्षा । इयं कोटिः । अमरकोषमें " वा लक्षा
नियुतं च तत् " ऐसा निर्देश करनेसे लक्ष शब्द नपुंसकलिङ्ग
भी होगा । यथा-लक्षम् ॥

१४७ 'शंकुः पुंसि' ॥ सहस्रः कचित् ।
अयं सहस्रः । इदं सहस्रम् ॥

१४७-शङ्कु शब्द पुँल्लिङ्ग हो, अर्थविशेषमें सहस्र
शब्द पुँल्लिङ्ग और नपुंसकलिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-सहस्रः,
सहस्रम् ॥

१४८ 'मन्त्र्यचक्रोऽकर्तारि' ॥ मन्त्रप्रत्ययान्तो
अचक्रः क्लीबः स्यान्न तु कर्तारि । वर्म । चर्म ।
अचक्रः किम् । अणिमा । महिमा । अकर्तारि
किम् । ददाति इति दामा ॥

१४८-मन्त्रप्रत्ययान्त दो स्वर विशिष्ट शब्द नपुंसकलिङ्गमें
प्रयुक्त हों, कर्तृवाच्यमें न हों, यथा-चर्म । बर्म । दो स्वर

विशिष्ट न होनेपर स्त्रीलिङ्ग हो, यथा-अणिमा । महिमा ।
कर्तृवाच्य होनेपर यथा, ददाति इति दामा ॥

१४९ 'ब्रह्मन् पुंसि च' ॥ अयं ब्रह्मा ।
इदं ब्रह्म ॥

१४९-ब्रह्मन् शब्द पुँल्लिङ्ग और नपुंसकलिङ्गमें प्रयुक्त हो,
यथा-अयं ब्रह्मा, इदं ब्रह्म ॥

१५० 'नामरोमणी नपुंसके' ॥ मन्त्र्यचक्र
इत्यस्यायं प्रपञ्चः ॥

१५०-नामच् और रोमन् शब्द नपुंसकलिङ्गमें प्रयुक्त हों,
यह सूत्र " मन्त्र्यचक्रः० " इस सूत्रका प्रपञ्चमात्र है ॥

१५१ 'असन्तो अचक्रः' ॥ यशः । मनः ।
तपः । अचक्रः किम् । चन्द्रमाः ॥

१५१-अस् अन्तमें हो ऐसे दो स्वरविशिष्ट शब्द नपुं-
सकलिङ्गमें प्रयुक्त हों । यथा-यशः । मनः । तपः । दो अच्
न होनेपर पुँल्लिङ्ग होगा । यथा-चन्द्रमाः ॥

१५२ 'अप्सरः स्त्रियाम्' ॥ एता अप्सरसः ।
प्रायेणायं बहुवचनान्तः ॥

१५२-अप्सरस् शब्द स्त्रीलिङ्गमें प्रयुक्त हो, यथा-एता
अप्सरसः । अप्सरः शब्द प्रायः बहुवचनान्त है ॥

१५३ 'त्रान्तः' ॥ पत्रम् । छत्रम् ॥

१५३-त्रप्रत्ययान्त शब्द नपुंसकलिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-
पत्रम् । छत्रम् ॥

१५४ 'यात्रामात्राभस्त्रादंष्ट्रावरत्राः स्त्रियामेव' ॥

१५४-त्रप्रत्ययान्त यात्रा, मात्रा, भस्त्रा, दंष्ट्रा और वरत्रा
शब्द स्त्रीलिङ्गमें प्रयुक्त हों ॥

१५५ 'भूत्रामित्रछात्रपुत्रमन्त्रवृत्रमेढ्रोष्ट्राः
पुंसि' ॥ अयं भूत्रः । न मित्रममित्रः । "तस्य
मित्राण्यमित्रास्ते" इति माधः । "स्याताम-
मित्रौ मित्रे च" इति च । यत्तु द्विषोऽमित्र इति
सूत्रे हरदत्तेनोक्तम् । अमेदिषदित्यौणादिक
इत्रच् । "अमैरमित्रं मित्रस्य व्यथयेत्" इत्यादौ
मध्योदात्तस्तु चिन्त्यः । नञ्समासेऽप्येवम् । पर-
वल्लिङ्गतापि स्यादिति तु तत्र दोषान्तरमिति
तत्प्रकृतसूत्रापर्यालोचनमूलकम् । स्वरदोषोद्भा-
वनमपि नञो जरमरमित्रमृता इति षाष्ठसूत्रा-
स्मरणमूलकमिति दिक् ॥

१५५-त्रप्रत्ययान्त भूत्र, मित्र, छात्र, पुत्र, मन्त्र, वृत्र,
मेढ्र और उष्ट्र शब्द पुँल्लिङ्गमें प्रयुक्त हों । यथा-अयं भूत्रः ।
न मित्रम् अमित्रः । "तस्य मित्राण्यमित्रास्ते" और " स्या-
ताममित्रौ मित्रे च " । माधमें ऐसा प्रयोग है । किन्तु
" द्विषोऽमित्रे ३१११ " इस सूत्रमें हरदत्तेने कहा है

कि, “अमेद्विपति चित्” इस सूत्रसे इत्रच् प्रत्यय हुआ है, “अमेरमित्त्वं मित्त्वं व्यथयेत्” इत्यादि प्रयोगोंमें जो मध्योदात्त कहा है, वह चिन्तनीय है। नञ् समासमें भी ऐसी परवर्तिगता होगी। ऐसा कहनेपर उस विषयमें दोषान्तर तत्प्रकृतसूत्रके अपर्यालोचनामूलक है। स्वरदोषका उद्भावन भी “नञो जरसरमित्त्रमृताः ३८५०” इत्यादि पाष्ठ सूत्रके अस्मरण मूलक है ॥

१५६ ‘पत्रपात्रपवित्रसूत्रच्छत्राः पुंसि च’ ॥

१५६-त्र प्रत्ययान्त पत्र, पात्र, पवित्र, सूत्र, छत्र शब्द पुँल्लिङ्ग और नपुंसकलिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा, पत्रः, पत्रम् ॥

१५७ ‘वलकुसुमशुल्बयुद्धपत्तनरणाभिधानानि’ ॥

वलं वीर्यम् ॥ १५७-वलः कुसुम, शुल्ब, युद्ध, पत्तन और रणवाचक शब्द नपुंसकलिङ्ग हों, यथा-वलं-वीर्यम् ॥

१५८ ‘पद्मकमलात्पलानि पुंसि च’ ॥ पद्मा-
दयः शब्दाः कुसुमाभिधायित्वेपि द्विलिङ्गाः
स्युः। अमरोऽप्याह ॥ “वा पुंसि पद्मं नलिनम्”
इति। एवं च अर्द्धर्चादिमूत्रे तु जलजे पद्मं नपुं-
सकमेवेति वृत्तिग्रन्थो मतान्तरेण नेयः ॥

१५८-पद्म, कमल, उत्पल शब्द कुसुमवाचक होनेपर भी पुँल्लिङ्ग और नपुंसकलिङ्गमें प्रयुक्त हों। अमरकोषमें कहा है कि, “वा पुंसि पद्मं नलिनम्” अर्थात् पद्म और नलिन शब्द विकल्प करके पुँल्लिङ्ग हों, किन्तु “अर्द्धर्चाः ०” सूत्रमें कमल अर्थमें पुँल्लिङ्ग शब्द केवल नपुंसकलिङ्ग है यह वृत्ति ग्रन्थ मतान्तर करके जानना चाहिये ॥

१५९ ‘आहवसंग्रामौ पुंसि’ ॥

१५९-आहव और संग्राम शब्द पुँल्लिङ्गमें प्रयुक्त हों ॥

१६० ‘आजिः स्त्रियामेव’ ॥

१६०-आजि शब्द स्त्रीलिङ्गमें प्रयुक्त हो ॥

१६१ ‘फलजातिः’ ॥ फलजातिवाची शब्दो
नपुंसकं स्यात्। आमलकम्। आम्रम् ॥

१६१-फलजातिवाचक शब्द नपुंसक लिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-आमलकम्। आम्रम् ॥

१६२ ‘वृक्षजातिः’ ॥ स्त्रियामेव कचिदेवेदम्।
हरीतकी ॥

१६२-वृक्षजातिवाचक शब्द कहीं स्त्रीलिङ्ग हों, यथा-हरीतकी ॥

१६३ ‘वियज्जगत्सकृत्शकनपृषच्छकृद्यकृदु-
दश्वितः’ ॥ एते क्रीवाः स्युः ॥

१६३-वियत्, जगत्, सकृत्, शकन्, पृषत्, शकृत्, यकृत् और उदश्वित् शब्द नपुंसकलिङ्गमें प्रयुक्त हों ॥

१६४ ‘नवनीतावतानानृतानृतनिमित्तवित्त-
चित्तपित्तव्रतजरजतवृत्तपलितानि’ ॥

१६४-नवनीत, अवत, अन, अनृत, अमृत, निमित्त, वित्त, चित्त, पित्त, व्रत, रजत, वृत्त और पलित शब्द नपुंसकलिङ्गमें प्रयुक्त हों ॥

१६५ ‘श्राद्धकुलिशदैवपीठकुण्डाकांगदधिस-
कथ्यक्ष्यस्थ्यास्पदाकाशकण्वबीजानि’ ॥ एतानि
क्रीवे स्युः ॥

१६५-श्राद्ध, कुलिश, दैव, पीठ, कुण्ड, अंक, अंग, दधि, सक्थि, अक्षि, आस्थि, आस्पद, आकाश, कण्व और बीज शब्द नपुंसकलिङ्ग हों ॥

१६६ ‘दैवं पुंसि च’ ॥ दैवम्। दैवः ॥

१६६-दैव शब्द पुँल्लिङ्ग और, नपुंसकलिङ्ग हो, यथा-दैवम्, दैवः ॥

१६७ ‘धान्याज्यसस्यरूप्यपण्यवर्ण्यधृष्यह-
व्यकव्यकाव्यसत्यापत्यमूल्यशिक्ष्यकुड्यमद्यहर्म्य-
तूर्यसैन्यानि’ ॥ इदं धान्यमित्यादि ॥

१६७-धान्य, आज्य, सस्य, रूप्य, पण्य, वर्ण्य, धृष्य, हव्य, कव्य, काव्य, सत्य, अपत्य, मूल्य, शिक्ष्य, कुड्य, मद्य, हर्म्य, तूर्य और सैन्य शब्द नपुंसकलिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-धान्यम्। इत्यादि ॥

१६८ ‘द्वन्द्ववर्हदुःखवडिशपिच्छविम्बकुटुम्ब-
कवचवरशरवृन्दारकाणि’ ॥

१६८-द्वन्द्व, वर्ह, दुःख, वडिश, पिच्छ, विम्ब, कुटुम्ब, कवच, वर, शर और वृन्दारक शब्द नपुंसकलिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-द्वन्द्वम्। इत्यादि ॥

१६९ ‘अक्षमिन्द्रिये’ ॥ इन्द्रिये किम्।
रथांगादौ मा भूत् ॥

॥ इति नपुंसकाधिकारः ॥

१६९-इन्द्रियबोधक अक्ष शब्द नपुंसकलिङ्गमें प्रयुक्त हो। इन्द्रियभिन्नार्थ (रथांगादि) में पुँल्लिङ्ग हो, यथा-अक्षः ॥

इति नपुंसकाधिकारः।

अथ स्त्रीपुंसाधिकारः।

१७० ‘स्त्री पुंसयोः’ ॥ अधिकारोयम् ॥

१७०-‘स्त्रीपुंसयोः’ यह अधिकारसूत्र है यहांसे स्त्री और पुँल्लिङ्गाधिकार चलेगा ॥

१७१ ‘गोमणियष्टिमुष्टिपाटलिवस्तिशाल्म-
लिङ्गुटिमसिमरीचयः’ ॥ इयमयं वा गौः ॥

१७१-गो, मणि, यष्टि, मुष्टि, पाटलि, वस्ति, शाल्मलि, उटि, मसि और मरीचि शब्द पुँल्लिङ्ग और स्त्रीलिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-इयमयं वा गौः ॥

१७२ ‘मृत्युसीधुकर्कन्धुकिष्कुण्डुरेणवः’ ॥
इयमयं वा मृत्युः ॥

१७२-मृत्यु, सीधु, कर्कन्धु, किष्कु, कण्डु और रेणु शब्द पुँल्लिग और स्त्रीलिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-इयमयं वा मृत्युः ॥

१७३ 'गुणवचनमुकारान्तं नपुंसकं च' ॥ त्रिलिङ्गमित्यर्थः । पटु-पटुः-पट्टी ॥

१७३-गुणवाचक उकारान्त शब्द तीनों लिङ्गोंमें प्रयुक्त हों, यथा-पटु, पटुः, पट्टी ॥

१७४ 'अपत्यार्थतद्धिते' ॥ औपगवः-औपगवी ॥

॥ इति स्त्रीपुंसाधिकारः ॥

१७४-अपत्यार्थ तद्धितप्रत्ययान्त शब्द पुँल्लिग और स्त्रीलिङ्गमें प्रयुक्त हों, यथा-औपगवः, औपगवी । इत्यादि ॥

इति स्त्रीपुंसाधिकारः ।

अथ पुनपुंसकाधिकारः ।

१७५ 'पुनपुंसकयोः' ॥ अधिकारोयम् ॥

१७५-यहांसे पुँल्लिग और नपुंसकलिङ्गका अधिकार चलेगा ॥

१७६ 'घृतभूतमुस्तक्ष्वेलितैरावतपुस्तकघुस्तलोहिताः' ॥ अयं घृतः । इदं घृतम् ॥

१७६-घृत, भूत, मुस्त, क्ष्वेलित, ऐरावत, पुस्तक, घुस्त और लोहित शब्द पुनपुंसकलिङ्ग हों, यथा-अयं घृतः, इदं घृतम् । इत्यादि ॥

१७७ 'शृंगार्घनिदाघोद्यमशल्यदृढाः' ॥ अयं शृंगः । इदं शृंगम् ॥

१७७-शृंग, अर्घ, निदाघ, उद्यम, शल्य और दृढ शब्द पुनपुंसकलिङ्ग हों, यथा, अयं शृंगः, इदं शृंगम् ॥

१७८ 'व्रजकुञ्जकुथकूर्चप्रस्थदर्पाभर्धर्चदर्भपुच्छाः' ॥ अयं व्रजः । इदं व्रजम् ॥

१७८-व्रज, कुञ्ज, कुथ, कूर्च, प्रस्थ, दर्प, अर्भ, अर्धर्च, दर्भ और पुच्छ शब्द पुनपुंसकलिङ्ग हों, यथा-अयं व्रजः, इदं व्रजम् ॥

१७९ 'कवन्धौषधायुधान्ताः' ॥ स्पष्टम् ॥

१७९-कवन्ध औषध और आयुध शब्द अन्तमें हों ऐसे शब्द पुनपुंसकलिङ्ग हों ॥

१८० 'दण्डमण्डखण्डशवसैन्धवपार्श्वाकाशकुशाशाङ्कुशकुलिशाः' ॥ एते पुनपुंसकयोः स्युः । "कुशो रामसुते दर्भे योक्त्रे द्वीपे कुशं जले" इति विश्वः । शलाकावाची तु स्त्रियाम् । तथा च-जानपदादिसूत्रेणायोविकारे ङीष् । तथा च-जानपदादिसूत्रेणायोविकारे ङीष् । दारुणि तु टापा "कुशा वानस्पत्याः स्थ कुशी । दारुणि तु टापा

ता मा यात' इति श्रुतिः । अतः कृकमीति सूत्रे कुशाकर्णीष्विति प्रयोगश्च । व्याससूत्रे च- "हानौपपायनशब्दे शेषत्वात्कुशाच्छन्दः" इति तत्र शारीरकभाष्येप्येवम् । एवं च । श्रुतिसूत्रभाष्याणामेकवाक्यत्वे स्थित आच्छन्द इत्याङ्गप्रश्लेषादिपरो भामतीग्रन्थः प्रौढिवादमात्रपर इति विभावनीयं बहुश्रुतैः ॥

१८०-दण्ड, मण्ड, खण्ड, शव, सैन्धव, पार्श्व, आकाश, कुश, काश, अङ्कुश, और कुलिश शब्द पुनपुंसकलिङ्ग हों, "कुशो रामसुते दर्भे योक्त्रे द्वीपे कुशं जले" इति विश्वः । शलाकावाचक कुश शब्द स्त्रीलिङ्ग हो, जानपदादि सूत्रसे लोहविकाराभमें ङीष् प्रत्यय करके कुशी पद हो । दारु होनेपर टाप् हो, यथा-"कुशा वानस्पत्याः स्थ ता मा यात" इति श्रुतिः । अत एव "कृकमि० १६०" इत्यादि सूत्रमें कुशाकर्णीषु इत्यादि प्रयोग है । और व्याससूत्रमें भी हानि अर्थमें उपायन शब्द शेष होनेके कारण कुशाच्छन्दः ऐसा लिखित है । शारीरक भाष्यमें भी ऐसा लिखा है, ऐसी श्रुति, सूत्र और भाष्यके एकवाक्यत्व होनेसे आच्छन्द इत्यादि स्थलमें आङ्गप्रश्लेषादिपर जो भामती ग्रन्थ है वह केवल प्रौढवादमात्र है, यह बहुश्रुत पंडितोंका मत है ॥

१८१ 'गृहमेहदेहपट्टपटहाष्टापदाम्बुदककुदाश्च' ॥

॥ इति पुनपुंसकाधिकारः ॥

१८१-गृह, मेह, देह, पट्ट, पटह, अष्टापद, अम्बुद, ककुद शब्द पुनपुंसकलिङ्ग हों ॥

इति पुनपुंसकाधिकारः ।

१८२ 'अविशिष्टलिङ्गम्' ॥

१८२-यहांसे अविशिष्ट लिङ्गका अधिकार चलेगा ॥

१८३ 'अव्ययं कतियुष्मदस्मदः' ॥

१८३-च, वा इत्यादि अव्यय शब्द कति शब्द और युष्मद् अस्मद् शब्द विशिष्ट लिङ्ग कार्य्य शून्य अर्थात् त्रिलिङ्ग हों, यथा-उच्चैः-तरुः, लता, मन्दिरम् । कति-पुरुषाः, स्त्रियः, बलानि । त्वं-पुमान्, स्त्री, कुलम् । अहं पुमान् ॥

१८४ 'ष्णान्ता संख्या' ॥

१८४-प्रकारान्त और नकारान्त संख्यावाचक शब्द त्रिलिङ्ग हों, यथा-पञ्च, षट्-पुरुषाः, स्त्रियः, कुलानि ॥

१८५ 'शिष्टा परवत्' ॥ एकः पुरुषः । एका स्त्री । एकं कुलम् ॥

१८५-अविशिष्ट शब्द परवत् लिंग हों, यथा-एकः पुरुषः, एका स्त्री, एकं कुलम् ॥

१८६ 'गुणवचनं च' ॥ शुक्लः पटः । शुक्ला पटी । शुक्लं वस्त्रम् ॥

१८६-गुणवाचक शुक्लादि शब्द गुणी अर्थमें त्रिलिंग हों, यथा-शुक्लः पटः, शुक्ला पटी, शुक्लं वस्त्रम् । गुणमात्र होनेपर पुँल्लिंग होगा ॥

१८७ 'कृत्याश्च' ॥ करणा ॥

१८७-कृत्यप्रत्ययान्त शब्द त्रिलिंगमें हों, यथा-गायकः, गायिका, गायकम् ॥

१८८ 'करणाधिकरणयोर्युट् च' ॥

१८८-करण और अधिकरणवाच्यमें ल्युट् प्रत्ययान्त शब्द त्रिलिंग हों, यथा-साधनः, साधना, साधनम् ॥

१८९ 'सर्वादीनि सर्वनामानि' ॥ स्पष्टार्थं त्रिसूत्री ॥

इति श्रीभट्टोजिदीक्षितविरचितायां सिद्धान्तकौमु-

द्यामुत्तरार्धे पाणिनीयलिङ्गानुशासनसूत्र-

वृत्तिः समाप्ता ॥ ॥ श्रीरस्तु ॥

१८९-सर्वादि-सर्वनाम शब्द त्रिलिंग हों, यथा-एवं । सर्वा । सर्वम् । इत्यादि ॥

इति लिंगानुशासनप्रकरणम् ।

इति श्रीमत्कान्यकुब्जवंशावतंसपण्डितप्रवरमिश्रसुखान-

न्दात्मजविद्यावारिधिमहोपदेशकवेदभाष्यकारमु-

रादाबादनिवासिपण्डितज्वालाप्रसादमि-

श्रकृता भाषाटीकायुता सिद्धान्त-

कौमुदी समाप्ता ॥

॥ समाप्तेयं वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदीमुत्तरार्धम् ॥

पुस्तक मिलनेका पता-

खेमराज श्रीकृष्णदास,

“श्रीवेङ्कटेश्वर” स्टीम्-प्रेसालय-मुंबई.

अथ पाणिनीयशिक्षाप्रारंभः ।

अथ शिक्षां प्रवक्ष्यामि पाणिनीयं मतं यथा । शास्त्रा-
नुपूर्व्यं तद्विद्याद्यथोक्तं लोकवेदयोः ॥१॥ प्रसिद्धमपि-
शब्दार्थमविज्ञातमबुद्धिभिः । पुनर्व्यक्तीकारिष्यामि वाच-
उच्चारणे विधिम् ॥२॥ त्रिषष्टिश्चतुःषष्टिर्वा वर्णाः शंभुमते
मताः । प्राकृते संस्कृते चापि स्वयं प्रोक्ताः स्वयंभुवा ॥३॥
स्वरा विंशतिरेकश्च स्पर्शानां पञ्चविंशतिः । यादयश्च
स्मृता ह्यष्टौ चत्वारश्च यमाः स्मृताः ॥ ४ ॥ अनुस्वारो
विसर्गश्च ५ क ५ पौ चापि पराश्रितौ । दुःस्पृष्टश्चेति
विज्ञेयो लृकारः प्लुत एव च ॥ ५ ॥ १ ॥ आत्मा बुद्ध्या
समेत्यार्थन्मनो युङ्क्ते विवक्षया । मनः कायामिमाहन्ति
स प्रेरयति मारुतम् ॥६॥ मारुतस्तूरसि चरन्मन्द्रं जनयति
स्वरम् । प्रातःसवनयोगं तं छन्दो गायत्रमाश्रितम् ॥ ७ ॥
कण्ठे माध्यंदिनयुगं मध्यमं त्रैष्टुभानुगम् । तारं तार्ती-
यसवनं शीर्षण्यं जागतानुगम् ॥ ८ ॥ सोदीर्णो मूर्ध-
मिहतो वक्रमापद्य मारुतः । वर्णाञ्जनयते तेषां विभागः
पञ्चधा स्मृतः ॥ ९ ॥ स्वरतः कालतः स्थानात्प्रयत्नानुप्र-
दानतः । इति वर्णविदः प्राहुर्निपुणं तन्निबोधत ॥१०॥ २ ॥
उदात्तश्चानुदात्तश्च स्वरितश्च स्वरास्त्रयः । ह्रस्वो दीर्घः प्लुत
इति कालतो नियमा अचि ॥ ११ ॥ उदात्तो निषा-
दगान्धारावनुदात्त ऋषभधैवती । स्वरितप्रभवो ह्येते षड्जम-
ध्यमपञ्चमाः ॥ १२ ॥ अष्टौ स्थानानि वर्णानामुरः
कण्ठः शिरस्तथा ॥ जिह्वामूलं च दन्ताश्च नासिकोष्ठौ च
तालु च ॥१३॥ ओभावश्च विवृत्तिश्च शपसा रेफ एव च ।
जिह्वामूलमुपध्मा च गतिरष्टविधोष्मणः ॥ १४ ॥ यद्योभा-
वप्रसंधानमुकारादि परं पदम् । स्वरान्तं तादृशं विद्याद्यद-
न्यद्वशक्तमूष्मणः ॥ १५ ॥ ३ ॥ हकारं पञ्चमेयुक्तमन्त-
स्थाभिश्च संयुतम् । औरस्यं तं विजानीयात्कण्ठ्यमादुर-
संयुतम् ॥ १६ ॥ कण्ठ्यावहाविचुयशास्तालव्या ओष्ठजा-
बुध् । स्युर्मूर्धन्या ऋदुरषा दन्त्या लतुलसाः स्मृताः ॥१७॥
जिह्वामूले तु कुः प्रोक्तो दन्त्योष्ठयो वः स्मृतो बुधैः । एरे
तु कण्ठतालव्यावोऔ कण्ठोष्ठजौ स्मृतौ ॥१८॥ अर्धमात्रा
तु कण्ठ्या स्यादेकारैकारयोर्भवेत् । ओकारौकारयोर्मात्रा
तयोर्विवृतसंवृतम् ॥ १९ ॥ संवृतं मात्रिकं ज्ञेयं विवृतं तु
द्विमात्रिकम् । वोपा वा संवृताः सर्वे अवोपा विवृताः
स्मृताः ॥ २० ॥ ४ ॥ स्वराणामूष्मणां चैव विवृतं करणं
स्मृतम् । तेभ्योऽपि विवृतावेडौ ताभ्यामैचौ तथैव च ॥
॥ २१ ॥ अनुस्वारयमानां च नासिकास्थानमुच्यते ।

अयोगवाहा विज्ञेया आश्रयस्थानभागिनः ॥२२॥ अला-
बुवीणानिर्घोषो दन्त्यमूल्यस्वराननु । अनुस्वारस्तु कर्तव्यो
नित्यं होः शपसेषु च ॥२३॥ अनुस्वारे विवृत्यां तु विरागे
चाक्षरद्वये । द्विरोष्ठ्यौ तु विगृहीयाद्यत्रौकारवकारयोः
॥ २४ ॥ व्याघ्री यथा हरेत्पुत्रान्दंष्ट्र्यां न च पीड-
येत् । भीतापतनभेदाभ्यां तद्वद्वर्णान्प्रयोजयेत् ॥२५॥ ५ ॥
यथा सौराष्ट्रिका नारी तर्कं इत्यभिभाषते । एवं रङ्गाः
प्रयोक्तव्याः खे अरौ इव खेदया ॥२६॥ रङ्गवर्णं प्रयुञ्जी-
रन्नो ग्रसेत्पूर्वमक्षरम् । दीर्घस्वरं प्रयुञ्जीयात्पश्चान्नासिक्यगा-
चरेत् ॥ २७ ॥ हृदये चैकमात्रस्तु अर्धमात्रस्तु मूर्धनि
नासिकायां तथार्धं च रङ्गस्यैवं द्विमात्रता ॥ २८ ॥ हृद-
यादुत्करे तिष्ठन्कांस्थेन स्वमनुस्वरन् । मार्दवं च द्विमात्रं च
जघन्त्रौ इति निदर्शनम् ॥ २९ ॥ मध्ये तु कम्पयेत्कम्पमुभौ
पार्श्वौ समौ भवेत् । सरङ्गं कम्पयेत्कम्पं रथीवेति निदर्शनम्
॥३०॥ एवं वर्णाः प्रयोक्तव्या नाव्यक्ता न च पीडिताः ।
सम्यग्वर्णप्रयोगेण ब्रह्मलोके महीयते ॥ ३१ ॥ ६ ॥ गीती
शीघ्री शिरःकर्म्पी तथा लिखितपाठकः । अनर्थज्ञोऽपक-
ण्ठश्च षडेते पाठकावमाः ॥ ३२ ॥ माधुर्यमक्षरव्यक्तिः
पदच्छेदस्तु सुस्वरः । धैर्यं लयसमर्थं च षडेते पाठका
गुणाः ॥ ३३ ॥ शङ्कितं भीतमुद्बुधमव्यक्तमनुनासिकम् ।
काकस्वरं शिरसि गतं तथा स्थानविवर्जितम् ॥ ३४ ॥
उपांशु दष्टं त्वरितं निरस्तं विलंबितं गद्गदितं प्रगीतम् ।
निष्पीडितं ग्रस्तपदाक्षरं च वदेन्न दीनं न तु सानुनास्यम्
॥ ३५ ॥ प्रातः पठेन्नित्यमुरःस्थितेन स्वरेण शार्दूलस्तो-
पमेन । मध्यंदिने कण्ठगतेन चैव चक्राहसकूजितस-
न्निभेन ॥३६॥ तारं तु विद्यात्सवनं तृतीयं शिरोगतं तच्च
सदा प्रयोज्यम् । मयूरहंसान्यभृतस्वराणां तुल्येन नादेन
शिरःस्थितेन ॥ ३७ ॥ ७ ॥ अचोऽस्पृष्टा यणस्त्वीषन्ने-
मस्पृष्टाः शरः स्मृताः । शेषाः स्पृष्टा हलः प्रोक्ता निबो-
धानुप्रदानतः ॥ ३८ ॥ यमोऽनुनासिका न हौ नादिनो
ह्रस्वः स्मृताः । ईषच्चादा यणो जश्च श्वासिनस्तु खफादयः
॥३९॥ ईषच्छासांश्चरो विद्याद्गोर्धामैतत्प्रचक्षते । दाक्षी-
पुत्रः पाणिनिना येनेदं व्यापितं भुवि ॥ ४० ॥ छन्दः
पादौ तु वेदस्य हस्ती कल्पोऽथ पठयते । ज्योतिषामयनं
चक्षुर्निरुक्तं श्रोत्रमुच्यते ॥ ४१ ॥ शिक्षा घ्राणं तु वेदस्य
मुखं व्याकरणं स्मृतम् । तस्मात्साङ्गमवीथ्यैव ब्रह्मलोके म
हीयते ॥ ४२ ॥ ८ ॥ उदात्तमाख्याति वृतोऽङ्गुलीनां

प्रदेशिनीमूलनिविष्टमूर्धा । उपान्तमध्ये स्वरितं धृतं च
कनिष्ठिकायामनुदात्तमेव ॥ ४३ ॥ उदात्तं प्रदेशिनीं विद्या-
त्प्रचयं मध्यतोऽङ्गुलिम् । निहतं तु कनिष्ठिकां स्वरितो-
पकनिष्ठिकाम् ॥ ४४ ॥ अन्तोदात्तमाद्युदात्तमुदात्तमनुदात्तं
नीचस्वरितम् । मध्योदात्तं स्वरितं ब्रुदात्तं व्युदात्तमिति
नवपदशय्या ॥ ४५ ॥ अग्निः सोमः प्रवो वीर्यं हविषां
स्वर्बृहस्पतिरिन्द्रावृहस्पती । अग्निरित्यन्तोदात्तं सोम
इत्याद्युदात्तं प्रेत्युदात्तं व इत्यनुदात्तं वीर्यं नीचस्वरितम् ॥
४६ ॥ हविषां मध्योदात्तं स्वरितं स्वरितम् । बृहस्प-
तिरिति ब्रुवुदात्तमिन्द्रावृहस्पती इती व्युदात्तम् ॥ ४७ ॥
अनुदात्तो हृदि ज्ञेयो मूर्धन्युदात्त उदाहृतः । स्वरितः कर्ण-
मूलीयः सर्वास्ये प्रचयः स्मृतः ॥ ४८ ॥ ९ ॥ चापस्तु-
वदते मात्रां द्विमात्रं त्वेव वायसः । शिखी रौति त्रिमात्रं
तु नकुलस्त्वर्धमात्रकम् ॥ ४९ ॥ कुतीर्यादागतं दग्धमपवर्णं
च भक्षितम् । न तस्य पाठे मोक्षोऽस्ति पापाहेरिव किल्बि-
षात् ॥ ५० ॥ सुतीर्यादागतं व्यक्तं स्वात्मनाय्यं सुव्य
वस्थितम् । सुस्वरेण सुवक्त्रेण प्रयुक्तं ब्रह्म राजते ॥ ५१ ॥
मन्त्रो हीनः स्वरतो वर्णतो वा मिथ्याप्रयुक्तो न तमर्थ-

माह । स वाग्वज्रो यजमानं हिनस्ति यथेन्द्रशत्रुः स्वरतो-
पराधात् ॥ ५२ ॥ अनक्षरमनायुष्यं विस्वरं व्याधिपी-
डितम् । अक्षताशस्त्ररूपेण वज्रं पतति मस्तके ॥ ५३ ॥
हस्तहीनं तु योऽधीते स्वरवर्णविवर्जितम् । ऋग्यजुःसाम-
भिर्दग्धो वियोनिमधिगच्छति ॥ ५४ ॥ हस्तेन वेदं योऽधीते
स्वरवर्णार्थसंयुतम् । ऋग्यजुः सामभिः पूतो ब्रह्मलोके
महीयते ॥ ५५ ॥ १० ॥ शंकरः शांकरि प्रादादाक्षी-
पुत्राय धीमते । वाङ्मयेभ्यः समाहृत्य देवीं वाचमिति
स्थितिः ॥ ५६ ॥ येनाक्षरसमाम्नायमधिगम्य महेश्वरात् ।
कृत्स्नं व्याकरणं प्रोक्तं तस्मै पाणिनये नमः ॥ ५७ ॥
येन धौता गिरः पुंसां विमलैः शब्दवारिभिः । तमश्चाज्ञानजं
भिन्नं तस्मै पाणिनये नमः ॥ ५८ ॥ अज्ञानान्धस्य लोकस्य
ज्ञानाञ्जनशलाकया । चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै पाणिनये
नमः ॥ ५९ ॥ त्रिनयनमभिमुखनिःसृतामिमां य इह पठे
त्प्रयतश्च सदा द्विजः । स भवति धनधान्यपशुपुत्रकी-
र्तिमानतुलं च सुखं समश्नुते दिवीतिदिवीति ॥ ६० ॥ ११ ॥
अथ शिक्षामात्मोदात्तश्च हकारं स्वराणां यथागीत्यचोस्पृ-
ष्टोदात्तं चापस्तु शंकर एकादश ॥

॥ इति पाणिनीया शिक्षा समाप्ता ॥

श्रीः ।

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

पाणिनीयाऽष्टाध्यायीमूत्रपाठ आरभ्यते ।

अथ प्रथमोऽध्यायः ।

येनाक्षरसमाम्नायमधिगम्य महेश्वरात् ॥

कृत्स्नं व्याकरणं प्रोक्तं तस्मै पाणिनये नमः ॥ १ ॥

येन धौता गिरः पुंसां विमलैः शब्दवारिभिः ॥

तमश्चाज्ञानजं भिन्नं तस्मै पाणिनये नमः ॥ २ ॥

वाक्यकारं वररुचिं भाष्यकारं पतञ्जलिम् ॥

पाणिनिं सूत्रकारं च प्रणतोऽस्मि मुनित्रयम् ॥ ३ ॥

ॐ-अइउण् ॥ १ ॥ ऋलृक् ॥ २ ॥ एओङ्

॥ ३ ॥ ऐऔच् ॥ ४ ॥ हयवरट् ॥ ५ ॥ लण् ॥

॥ ६ ॥ जमडणनम् ॥ ७ ॥ झभञ् ॥ ८ ॥

घढधष् ॥ ९ ॥ जवगडदश् ॥ १० ॥ खफछ-

ठथचटतव् ॥ ११ ॥ कपय ॥ १२ ॥ शषसर् ॥ १३ ॥

हल् ॥ १४ ॥

वृद्धिरादैच् ॥ १ ॥ अदेङ् गुणः ॥ २ ॥ इको गुणवृद्धी

॥ ३ ॥ न धातुलोप आर्धधातुके ॥ ४ ॥ क्ति च ॥ ५ ॥

दीधीवेवीटाम् ॥ ६ ॥ हलोऽनन्तराः संयोगः ॥ ७ ॥

मुखनासिकावचनोऽनुनासिकः ॥ ८ ॥ तुल्यास्यप्रयत्नं

सवर्णम् ॥ ९ ॥ नाऽऽञ्चलौ ॥ १० ॥ ईदूदेद्विवचनं

प्रगृह्यम् ॥ ११ ॥ अदसो मात् ॥ १२ ॥ शे ॥ १३ ॥

निपात एकाजनाङ् ॥ १४ ॥ औत् ॥ १५ ॥ सम्बुद्धौ

शाकल्यस्येतावतार्षे ॥ १६ ॥ उर्गः ॥ १७ ॥ ऊँ ॥ १८ ॥

ईदूतौ च सप्तम्यर्थे ॥ १९ ॥ दाधा ध्वाप् ॥ २० ॥ १ ॥

आद्यन्तवदेकस्मिन् ॥ २१ ॥ तरसमपौ घः ॥ २२ ॥

बहुगणवतुडति संख्या ॥ २३ ॥ णान्ता षट् ॥ २४ ॥

डति च ॥ २५ ॥ क्तकवत् निष्ठा ॥ २६ ॥ सर्वादीनि

सर्वनामानि ॥ २७ ॥ विभाषा दिक्समासे बहुव्रीहौ ॥ २८ ॥

न बहुव्रीहौ ॥ २९ ॥ तृतीयासमासे ॥ ३० ॥ द्वन्द्वे च

॥ ३१ ॥ विभाषा जसि ॥ ३२ ॥ प्रथमचरमतयात्पार्ध-

कतिपयनेमाश्च ॥ ३३ ॥ पूर्वपरावरदक्षिणोत्तरापराधराणि

व्यवस्थायामसंज्ञायाम् ॥ ३४ ॥ स्वमज्ञातिधनाख्यायाम् ॥

॥ ३५ ॥ अन्तरं बहिर्योगोपसंख्यानयोः ॥ ३६ ॥

स्वरादिनिपातमव्ययम् ॥ ३७ ॥ तद्धितश्चासर्वविभक्तिः

॥ ३८ ॥ कृन्मेजन्तः ॥ ३९ ॥ क्त्वातोऽनुक्तसुनः

॥ ४० ॥ २ ॥ अव्ययीभावश्च ॥ ४१ ॥ शि सर्वनामस्था-

नम् ॥ ४२ ॥ सुडनपुंसकस्य ॥ ४३ ॥ नवेति वि-

भाषा ॥ ४४ ॥ इग्यणः सम्प्रसारणम् ॥ ४५ ॥ आद्यन्तौ

टकितौ ॥ ४६ ॥ मिदचोन्यात्परः ॥ ४७ ॥ एच इग्नस्वादे-

शे ॥ ४८ ॥ षष्ठी स्थानेयोगा ॥ ४९ ॥ स्थानेऽन्तरतर्मः

॥ ५० ॥ उरण् रपरः ॥ ५१ ॥ अलोन्यस्य ॥ ५२ ॥ डिच्च

॥ ५३ ॥ आदेः परस्या ॥ ५४ ॥ अनेकाल्शित्सर्वस्य ॥ ५५ ॥

स्थानिवदादेशोऽनत्विवधौ ॥ ५६ ॥ अचः परस्मिन्पूर्वविधौ ॥

॥ ५७ ॥ न पदान्तद्विवचनवरेयलोपस्वरसवर्णाऽनुस्वारदी-

र्घजश्चर्विधिषु ॥ ५८ ॥ द्विवचनेऽचि ॥ ५९ ॥ अदर्शनं

लोपः ॥ ६० ॥ ३ ॥ प्रत्ययस्य लुक्लुलुपः ॥ ६१ ॥

प्रत्ययलोपे प्रत्ययलक्षणम् ॥ ६२ ॥ न लुमताङ्गस्य ॥ ६३ ॥

अचोऽन्यादि टि ॥ ६४ ॥ अलोन्यात्पूर्वं उपधा ॥ ६५ ॥

तस्मिन्निति निर्दिष्टे पूर्वस्य ॥ ६६ ॥ तस्मादित्युत्तरस्य ॥ ६७ ॥

स्वं रूपं शब्दस्याऽशब्दसंज्ञा ॥ ६८ ॥ अणुदित्सवर्णस्य

चाऽप्रत्ययः ॥ ६९ ॥ तपरस्तत्कालस्य ॥ ७० ॥ आदि-

रन्त्येन सहेता ॥ ७१ ॥ येन विधिस्तदन्तस्य ॥ ७२ ॥

वृद्धिर्नस्याचामादिस्तद् वृद्धम् ॥ ७३ ॥ लदादीनि च ॥ ७४ ॥

एङ् प्राचां देशे ॥ ७५ ॥ १५ ॥ (वृद्धिराद्यन्तवदन्ययी-

भावः प्रत्ययस्य लुक् पञ्चदश) ॥

इति प्रथमाध्यायस्य प्रथमः पादः ॥ १ ॥

॥ १ ॥ इकुटादिभ्योऽङ्गिण्डित् ॥ १ ॥ विज इट् ॥ २ ॥

विभाषोर्गोः ॥ ३ ॥ सार्वधातुकमपित् ॥ ४ ॥ असंयो-

गाहिट् कित् ॥ ५ ॥ इन्धिभवतिभ्यां च ॥ ६ ॥ मृडमृद-

गुधकुषकिशवद्वसः क्त्वा ॥ ७ ॥ रुद्विदमुषग्रहिस्वपि प्रच्छः

संश्च ॥ ८ ॥ इको झल् ॥ ९ ॥ हलन्ताच्च ॥ १० ॥

लिङ्सिचावात्मनेपदेषु ॥ ११ ॥ उश्च ॥ १२ ॥ वा

गमः ॥ १३ ॥ हनः सिच् ॥ १४ ॥ यमो गन्धने ॥ १५ ॥

विभाषोपयमने ॥ १६ ॥ स्थाप्नोरिच्च ॥ १७ ॥ न क्त्वा

सेट् ॥ १८ ॥ निष्ठा शीङ्स्विदिमिदिक्ष्विदिधृषः ॥ १९ ॥

मृषस्तितिक्षायाम् ॥ २० ॥ १ ॥ उदुपधाङ्गादिकर्मणो-

रन्यतरस्याम् ॥ २१ ॥ पूङ् क्त्वा च ॥ २२ ॥ नोपधा-

त्यफान्ताद्वा ॥ २३ ॥ वञ्जिळुञ्च्युतश्च ॥ २४ ॥ तृप्तिम्-

१ अथ महाभाष्यसंमतश्रीनागोजीभट्टकृताष्टाध्यायीपाठोऽत्र
टिप्पणीरूपेण संयुज्यते ॥-॥ उज ऊँ इत्यस्य "उजः" इत्येकम्
ऊँ इत्यपरमिति योगविभागोऽत्र भाष्ये ।

१ स्थानेन्तरतर्मे इति सप्तम्यन्तपाठः कचित्संहितापाठेऽङ्गीकृतः ।

पिच्छोः काश्यपस्य ॥ २५ ॥ रलो व्युपधादलादेः संश्च ॥
 ॥ २६ ॥ ऊकालोज्झस्वदीर्घप्लुतः ॥ २७ ॥ अचश्च ॥
 ॥ २८ ॥ उच्चैरुदात्तः ॥ २९ ॥ नीचैरनुदात्तः ॥ ३० ॥
 समाहारः स्वरितः ॥ ३१ ॥ तस्यादित उदात्तमर्धह्रस्वम्
 ॥ ३२ ॥ एकश्रुतिदूरात्सम्बुद्धौ ॥ ३३ ॥ यज्ञकर्मण्यजप-
 न्यूङ्खसामसु ॥ ३४ ॥ उच्चैस्तरां वा वषट्कारः ॥ ३५ ॥
 विभाषा छन्दसि ॥ ३६ ॥ न सुब्रह्मण्यायां स्वरितस्य
 तूदात्तः ॥ ३७ ॥ देवब्रह्मणोरनुदात्तः ॥ ३८ ॥ स्वरिता-
 त्संहितायामनुदात्तानाम् ॥ ३९ ॥ उदात्तस्वरितपरस्य
 सन्नतरः ॥ ४० ॥ २ ॥ अपृक्त एकात् प्रत्ययः ॥
 ॥ ४१ ॥ तत्पुरुषः समानाधिकरणः कर्मधारयः ॥
 ॥ ४२ ॥ प्रथमानिर्दिष्टं समास उपसर्जनम् ॥ ४३ ॥
 एकविभक्ति चापूर्वनिपाते ॥ ४४ ॥ अर्थवदधातुरप्रत्ययः
 प्रातिपदिकम् ॥ ४५ ॥ कृत्तद्धितसमासाश्च ॥ ४६ ॥
 ह्रस्वो नपुंसकेप्रातिपदिकस्य ॥ ४७ ॥ गोत्रियोरुपसर्जनस्य
 ॥ ४८ ॥ लुक् तद्धितलुकि ॥ ४९ ॥ इद्वोण्याः ॥ ५० ॥
 लुपि युक्तवद्व्यक्तिवचने ॥ ५१ ॥ विशेषणानां चाऽजातेः
 ॥ ५२ ॥ तदशिष्यं संज्ञाप्रमाणत्वात् ॥ ५३ ॥ लुब्धोगा-
 ऽप्रख्यानात् ॥ ५४ ॥ योगप्रमाणे च तदभावेऽदर्शने
 स्यात् ॥ ५५ ॥ प्रधानप्रत्ययार्थवचनमर्थस्याऽन्यप्रमा-
 णत्वात् ॥ ५६ ॥ कालोपसर्जने च तुल्यम् ॥ ५७ ॥
 जात्याख्यायामेकस्मिन् बहुवचनमन्यतरस्याम् ॥ ५८ ॥
 अस्मदो द्वयोश्च ॥ ५९ ॥ फल्युनीप्रोष्ठपदानां च नक्षत्रे
 ॥ ६० ॥ ३ ॥ छन्दसि पुनर्वसोरेकवचनम् ॥ ६१ ॥
 विशाखयोश्च ॥ ६२ ॥ नित्यपुनर्वसोर्नक्षत्रद्वन्द्वे बहुवचनस्य
 द्विवचनं नित्यम् ॥ ६३ ॥ सखपाणामेकशेष एकविभक्तौ
 ॥ ६४ ॥ कृद्धो यूना तल्लक्षणश्चेदेव विशेषः ॥ ६५ ॥
 स्त्रीपुंघञ्च ॥ ६६ ॥ पुमान् स्त्रिया ॥ ६७ ॥ आतृपुत्रौ
 स्वसृदुहितृभ्याम् ॥ ६८ ॥ नपुंसकमनपुंसकेर्नैकवचनास्या-
 न्यतरस्याम् ॥ ६९ ॥ पिता मात्रा ॥ ७० ॥ श्वशुरः श्वश्रवा
 ॥ ७१ ॥ त्यदादीनि सर्वैर्नित्यम् ॥ ७२ ॥ ग्राम्यपशु-
 सङ्घेष्वतरुणेषु स्त्री ॥ ७३ ॥ १ ॥ गाङ्गुटाद्युदुपधादपृक्त-
 छन्दसिपुनर्वसोस्त्रयोदश ॥

इति प्रथमाऽध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥ २ ॥

भूवादयो धातवः ॥ १ ॥ उपदेशेऽजनुनासिक इत् ॥
 ॥ २ ॥ हलन्त्यम् ॥ ३ ॥ न विभक्तौ तुस्माः ॥ ४ ॥
 आदिर्जिह्वः ॥ ५ ॥ षः प्रत्ययस्य ॥ ६ ॥ चुट्ट ॥ ७ ॥
 लशकृतद्धिते ॥ ८ ॥ तस्य लोपः ॥ ९ ॥ यथासंख्यमनु-
 देशः समानाम् ॥ १० ॥ स्वरितेनाधिकारः ॥ ११ ॥ अनु-
 दात्तद्धित आत्मनेपदनम् ॥ १२ ॥ भावकर्मणोः ॥ १३ ॥
 कर्तारि कर्मव्यतीक्षरे ॥ १४ ॥ न गतिहिंसार्थेभ्यः ॥

॥ १५ ॥ इतरेतान्योन्योपपदाच्च ॥ १६ ॥ नेर्विशः
 ॥ १७ ॥ परिग्रहवेभ्यः क्रियः ॥ १८ ॥ विपराभ्यां-
 जेः ॥ १९ ॥ आङो दोऽनास्यविहरणे ॥ २० ॥ १ ॥
 क्रीडोऽनुसम्परिभ्यश्च ॥ २१ ॥ समवप्रविभ्यः स्थः ॥ २२ ॥
 प्रकाशनस्थेयाख्ययोश्च ॥ २३ ॥ उदोऽनूर्ध्वकर्मणि ॥ २४ ॥
 उपान्मन्त्रकरणे ॥ २५ ॥ अकर्मकाच्च ॥ २६ ॥ उद्विभ्यां
 तपः ॥ २७ ॥ आङो यमहनः ॥ २८ ॥ समो गम्यु-
 च्छिभ्याम् ॥ २९ ॥ निसमुपविभ्यो ह्रः ॥ ३० ॥ स्पर्धा-
 यामाङः ॥ ३१ ॥ गन्धनावक्षेपणसेवनसाहसिक्यप्रतियत्न-
 प्रकथनोपयोगेषु कृञः ॥ ३२ ॥ अघेः प्रसहने ॥ ३३ ॥
 वेः शब्दकर्मणः ॥ ३४ ॥ अकर्मकाच्च ॥ ३५ ॥
 सम्माननोत्सङ्गनाचार्यकरणज्ञानभृतिविगणनव्ययेषु नित्यः ॥
 ॥ ३६ ॥ कर्तृस्थे चाशरीरे कर्मणि ॥ ३७ ॥ वृत्तिसर्गता-
 यनेषु क्रमः ॥ ३८ ॥ उपपराभ्याम् ॥ ३९ ॥ आङ
 उद्गमने ॥ ४० ॥ २ ॥ वेः पादविवरणे ॥ ४१ ॥ प्रोपाभ्यां
 समर्थाभ्याम् ॥ ४२ ॥ अनुपसर्गाद्वा ॥ ४३ ॥ अपह्वे
 ज्ञः ॥ ४४ ॥ अकर्मकाच्च ॥ ४५ ॥ सम्प्रतिभ्यामनाध्याने
 ॥ ४६ ॥ भासनोपसम्भाषाज्ञानयत्नविमत्युपमन्त्रणेषु वदः
 ॥ ४७ ॥ व्यक्तवाचां समुच्चारणे ॥ ४८ ॥ अनोरकर्मकात्
 ॥ ४९ ॥ विभाषा विप्रलापे ॥ ५० ॥ अवाद्गः ॥ ५१ ॥
 समः प्रतिज्ञाने ॥ ५२ ॥ उदश्चरः सकर्मकात् ॥ ५३ ॥
 समस्तृतीययुक्तात् ॥ ५४ ॥ दाणश्च सा चेच्चतुर्थर्थे ॥ ५५ ॥
 उपाद्यमः स्वकरणे ॥ ५६ ॥ श्वाश्रुस्मृदशां सनः ॥ ५७ ॥
 नानोर्ज्ञः ॥ ५८ ॥ प्रत्याङ्भ्यां श्रुवः ॥ ५९ ॥ शदेः
 शितः ॥ ६० ॥ ३ ॥ म्रियतेर्लुङ्लिङोश्च ॥ ६१ ॥
 पूर्ववत्सनः ॥ ६२ ॥ आम्प्रत्ययवत्कृञोऽनुप्रयोगस्य ॥ ६३ ॥
 प्रोपाभ्यां युजेरयज्ञपात्रेषु ॥ ६४ ॥ समः क्षणुवः ॥
 ॥ ६५ ॥ भुजोऽनवने ॥ ६६ ॥ गेरणौ यत्कर्म णौ चेत्स
 कर्ताऽनाध्याने ॥ ६७ ॥ भीष्म्योर्हेतुभये ॥ ६८ ॥ गृ-
 विवञ्च्योः प्रलम्भने ॥ ६९ ॥ लियः संमाननशालीनी-
 करणयोश्च ॥ ७० ॥ मिथ्योपपदात्कृञोऽभ्यासे ॥ ७१ ॥
 स्वरितजितः कर्त्रभिप्राये क्रियाफले ॥ ७२ ॥ अपाद्ददः
 ॥ ७३ ॥ णिचश्च ॥ ७४ ॥ समुदाङ्भ्यो यमोऽग्रन्थे ॥
 ॥ ७५ ॥ अनुपसर्गाञ्जः ॥ ७६ ॥ विभाषोपपदेन
 प्रतीयमाने ॥ ७७ ॥ शेषात्कर्तरि परस्मैपदम् ॥ ७८ ॥
 अनुपराभ्यां कृञः ॥ ७९ ॥ अभिप्रत्यतिभ्यः क्षिपः
 ॥ ८० ॥ ४ ॥ प्राद्गहः ॥ ८१ ॥ परैर्मृषः ॥ ८२ ॥
 व्याङ्परिभ्यो रमः ॥ ८३ ॥ उपाच्च ॥ ८४ ॥ विभाषा-
 ऽकर्मकात् ॥ ८५ ॥ बुधयुधनशजनेऽपुद्गुभ्यो णेः ॥ ८६ ॥
 निगणचलनार्थेभ्यश्च ॥ ८७ ॥ अणावकर्मकाच्चित्तवत्कर्तृ-
 कात् ॥ ८८ ॥ न पादभ्याङ्ग्यमाङ्ग्यसपरिसुहृच्चित्तवद्वसः
 ॥ ८९ ॥ वा क्यषः ॥ ९० ॥ वृद्धयो लुङि ॥ ९१ ॥

वृद्धयः स्यसनोः ॥९२॥ लुटि क क्लृपः ॥९३॥ १३ ॥
(भूवादयः क्रीडोनु वेः पादम्रियतेः प्राद्वहस्त्रयोदश) ॥

इति प्रथमाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥ ३ ॥

आकडारादेका संज्ञा ॥ १ ॥ विप्रतिषेधे परं कार्यम् ॥
॥ २ ॥ यूह्याख्यौ नदी ॥ ३ ॥ नेयडुवड्स्थानावस्त्री ॥
॥ ४ ॥ वामि ॥ ५ ॥ डिति हस्वश्च ॥६॥ शेषो ध्यसखि
॥ ७ ॥ पतिः समास एव ॥ ८ ॥ षष्ठीयुक्तश्छन्दसि वा
॥ ९ ॥ ह्रस्वं लघु ॥ १० ॥ संयोगे गुरु ॥ ११ ॥
दीर्घं च ॥ १२ ॥ यस्मात्प्रत्ययविहितदादि प्रत्ययेऽङ्गम्
॥ १३ ॥ सुतिङन्तं पदम् ॥ १४ ॥ नः क्ये ॥ १५ ॥
सिति च ॥ १६ ॥ स्वादिष्वसर्वनामस्थाने ॥१७॥ यचि
भम् ॥ १८ ॥ तसौ मत्वर्थे ॥ १९ ॥ अयस्मयादीनि
छन्दसि ॥ २० ॥ १ ॥ बहुषु बहुवचनम् ॥ २१ ॥
द्वयेकयोर्द्विवचनैकवचने ॥ २२ ॥ कारके ॥ २३ ॥ ध्रुव-
मपायेऽपादानम् ॥ २४ ॥ भीत्रार्थानां भयहेतुः ॥ २५ ॥
पराजेरसोढः ॥ २६ ॥ वारणार्थानामीप्सितः ॥ २७ ॥
अन्तर्धौ येनादर्शनमिच्छति ॥ २८ ॥ आख्यातोपयोगे
॥ २९ ॥ जनिकर्तुः प्रकृतिः ॥ ३० ॥ भुवः प्रभवः ॥
॥३१॥ कर्मणा यमभिप्रैति स संप्रदानम् ॥३२॥ रुच्यर्थानां
प्रीयमाणः ॥३३॥ श्लाघडुड्स्थानां श्लीप्स्यमानः ॥३४॥
धारेरुत्तमर्णः ॥३५॥ स्पृहेरीप्सितः ॥३६॥ कुधद्रुहेर्ष्यासूया-
र्थानां यंप्रति कोपः ॥३७॥ कुधद्रुहोरुपसृष्टयोः कर्म ॥
॥३८॥ राधीक्ष्योर्धस्य विप्रश्नः ॥३९॥ प्रत्याङ्म्यां श्रुवः
पूर्वस्य कर्ता ॥ ४० ॥ २ ॥ अनुप्रतिगृणश्च ॥ ४१ ॥
साधकतमं करणम् ॥ ४२ ॥ दिवः कर्म च ॥ ४३ ॥
परिक्रयणे संप्रदानमन्यतरस्याम् ॥ ४४ ॥ आधारो-
ऽधिकरणम् ॥ ४५ ॥ अधिशीङ्स्थासां कर्म ॥४६॥
अभिनिविशश्च ॥ ४७ ॥ उपान्वध्याङ्वसः ॥ ४८ ॥
कर्तुरीप्सिततमं कर्म ॥ ४९ ॥ तथायुक्तं चानीप्सितम्
॥ ५० ॥ अकथितं च ॥ ५१ ॥ गतिबुद्धिप्रत्यवसानार्थं
शब्दकर्मकर्मकाणामणि कर्ता स गौ ॥ ५२ ॥ हक्रोरन्यत-
रस्याम् ॥ ५३ ॥ स्वतन्त्रः कर्ता ॥ ५४ ॥ तत्प्रयोजको
हेतुश्च ॥ ५५ ॥ प्राप्तीश्वरान्निपाताः ॥ ५६ ॥ चाद-
योऽसत्त्वे ॥ ५७ ॥ प्रादयः ॥५८॥ उपसर्गाः क्रियायोगे
॥ ५९ ॥ गतिश्च ॥ ६० ॥ ३ ॥ ऊर्यादिच्चिडाचश्च ॥
॥ ६१ ॥ अनुकरणं चानितिपरम् ॥ ६२ ॥ आद-
रानादरयोः सदसती ॥ ६३ ॥ भूषणेऽलम् ॥ ६४ ॥
अन्तरपरिग्रहे ॥ ६५ ॥ कणेमनसी श्रद्धाप्रतीघाते ॥
॥ ६६ ॥ पुरोऽव्ययम् ॥ ६७ ॥ अस्तं च ॥ ६८ ॥

अच्छ गत्यर्थवदेषु ॥ ६९ ॥ अदोनुपदेशे ॥ ७० ॥
तिरोऽन्तर्धौ ॥ ७१ ॥ विभाषा कृञि ॥ ७२ ॥ उपाजेऽन्वा
जे ॥ ७३ ॥ साक्षात्प्रभृतीनि च ॥ ७४ ॥ अनत्याधान
उरसिमनसी ॥ ७५ ॥ मध्ये पदे निवचने च ॥७६॥ नित्यं
हस्ते पाणवुपयमने ॥ ७७ ॥ प्राध्वं बन्धने ॥७८॥ जीवि-
कोपनिषदावौपम्ये ॥ ७९ ॥ ते प्राग्धातोः ॥ ८० ॥ ४
छन्दसि परेऽपि ॥ ८१ ॥ व्यवहिताश्च ॥ ८२ ॥ कर्म-
प्रवचनीयाः ॥ ८३ ॥ अनुर्लक्षणे ॥ ८४ ॥ तृतीयार्थे
॥ ८५ ॥ हीने ॥ ८६ ॥ उपोऽधिके च ॥ ८७ ॥
अपपरी वर्जने ॥ ८८ ॥ आङ्मर्यादावचने ॥ ८९ ॥
लक्षणेत्थम्भूताख्यानभागवीप्सासु प्रतिपर्यन्तः ॥९०॥ अभि-
रभागे ॥ ९१ ॥ प्रतिः प्रतिनिधिप्रतिदानयोः ॥ ९२ ॥
अधिपरी अनर्थकौ ॥ ९३ ॥ सुः पूजायाम् ॥ ९४ ॥
अतिरतिक्रमणे च ॥ ९५ ॥ अपिः पदार्थसम्भावनाऽन्व-
वसर्गगर्हासमुच्चयेषु ॥९६॥ अधिरीश्वरे ॥ ९७ ॥ विभा-
षाकृञि ॥ ९८ ॥ लः परस्मैपदम् ॥ ९९ ॥ तडानावा-
त्मनेपदम् ॥ १०० ॥ ५ ॥ तिङ्छीणित्रीणि प्रथमम-
ध्यमोत्तमाः ॥ १०१ ॥ तान्येकवचनद्विवचनबहुवचनान्ये-
कशः ॥ १०२ ॥ सुपः ॥१०३॥ विभक्तिश्च ॥ १०४ ॥
युष्मद्युपपदे समानाधिकरणे स्थानिन्यपि मध्यमः ॥१०५॥
प्रहासे च मन्योपपदे मन्यतेरुत्तम एकवच ॥ १०६ ॥
अस्मद्युत्तमः ॥१०७॥ शेषे प्रथमः ॥ १०८ ॥ परः
सन्निकर्षः संहिता ॥१०९॥ विरामोऽवसानम् ॥११०॥ १० ॥
(आकडाराद्वहुष्वनुप्रतिगृण ऊर्यादिच्छन्दसि तिङो दश) ॥

इति प्रथमाध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥ ४ ॥

इति प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

अथ द्वितीयोऽध्यायः ।

समर्थः पदविधिः ॥ १ ॥ सुवामन्त्रिते पराङ्गवत्स्वरे
॥ २ ॥ प्राकडारात्समासः ॥ ३ ॥ सह सुपा ॥ ४ ॥
अव्ययीभावः ॥ ५ ॥ अव्ययं विभक्तिसमीपसमृद्धिब्यू-
ज्यार्थाभावात्प्रत्ययासम्प्रतिशब्दप्रादुर्भावपश्चाद्यथानुपूर्व्ययोगप-
वसादृश्यसम्प्रतिसाकल्यान्तवचनेषु ॥ ६ ॥ यथाऽसा-
दृश्ये ॥ ७ ॥ यावदवधारणे ॥ ८ ॥ सुप् प्रतिना मात्रार्थे
॥ ९ ॥ अक्षशलाकासंख्याः परिणा ॥ १० ॥ विभाषा
॥ ११ ॥ अपपरिवहिरञ्चवः पञ्चम्या ॥ १२ ॥ आङ्-
मर्यादाभिविध्योः ॥ १३ ॥ लक्षणेनाभिप्रती आभिमुख्ये
॥ १४ ॥ अनुर्न्यत्समया ॥ १५ ॥ यस्य चायामः ॥१६॥
तिष्ठदुप्रभृतीनि च ॥ १७ ॥ पारे मध्ये षष्ठ्या वा
॥ १८ ॥ संख्या वंश्येन ॥ १९ ॥ नदीभिश्च ॥ २० ॥
॥ १ ॥ अन्यपदार्थे च संज्ञायाम् ॥२१॥ तत्पुरुषः ॥ २२ ॥

द्विगुश्च ॥ २३ ॥ द्वितीया श्रितातीतपतितगतात्यस्तप्राप्ता-
 पत्नैः ॥ २४ ॥ स्वयं क्तेन ॥ २५ ॥ खट्वा क्षेपे ॥ २६ ॥
 सामि ॥ २७ ॥ कालाः ॥ २८ ॥ अत्यन्तसंयोगे च ॥
 २९ ॥ तृतीया तत्कृतार्थेन गुणवचनेन ॥ ३० ॥
 पूर्वसदृशसमोनार्थकलहनिपुणमिश्रशृङ्गैः ॥ ३१ ॥ कर्तृ-
 करणे कृता बहुलम् ॥ ३२ ॥ कृत्यैरधिकार्थवचने ॥ ३३ ॥
 अनेन व्यञ्जनम् ॥ ३४ ॥ भक्ष्येण मिश्रीकरणम् ॥ ३५ ॥
 चतुर्थी तदर्थार्थवलिहितसुखरक्षितैः ॥ ३६ ॥ पञ्चमी
 भयेन ॥ ३७ ॥ अपेतापोदमुक्तपतितापत्रस्तैरल्पशः ॥
 ३८ ॥ स्तोकात्तिकदूरार्थकृच्छ्राणि क्तेन ॥ ३९ ॥
 सप्तमी शौण्डैः ॥ ४० ॥ २ ॥ सिद्धशुष्कपक्ववैश्च ॥
 ४१ ॥ ध्वाङ्क्षेपे ॥ ४२ ॥ कृत्यैर्क्षणे ॥ ४३ ॥
 संज्ञायाम् ॥ ४४ ॥ क्तेनाहौरात्रावयवाः ॥ ४५ ॥ तत्र ॥ ४६ ॥
 क्षेपे ॥ ४७ ॥ पात्रेसमितादयश्च ॥ ४८ ॥ पूर्वका-
 लैकसर्वजरत्पुराणनवकेवलाः समानाधिकरणेन ॥ ४९ ॥
 दिक्संख्ये संज्ञायाम् ॥ ५० ॥ तद्विद्वार्थोत्तरपदसमा-
 हारे च ॥ ५१ ॥ संख्यापूर्वो द्विगुः ॥ ५२ ॥ कुत्सि
 तानि कुत्सनैः ॥ ५३ ॥ पापाणके कुत्सितैः ॥ ५४ ॥
 उपमानानि सामान्यवचनैः ॥ ५५ ॥ उपमितं व्याघ्रादि
 भिः सामान्याप्रयोगे ॥ ५६ ॥ विशेषणं विशेष्येण
 बहुलम् ॥ ५७ ॥ पूर्वापरप्रथमचरमजघन्यसमानमध्यम-
 व्यमवीराश्च ॥ ५८ ॥ श्रेण्यादयः कृतादिभिः ॥ ५९ ॥
 क्तेन नञ्विशिष्टेनानञ् ॥ ६० ॥ ३ ॥ सन्महत्परमोत्तमो-
 कृष्टाः पूज्यमानैः ॥ ६१ ॥ वृन्दारकनागकुञ्जरैः पूज्यमा-
 नम् ॥ ६२ ॥ कतरकतमौ जातिपरिप्रश्ने ॥ ६३ ॥ किं
 क्षेपे ॥ ६४ ॥ पोटायुवतिस्तोककतिपयगृष्टिधेनुवशावे-
 हद्वक्ष्यणीप्रवक्लश्रोत्रियाध्यापकधूर्तैर्जतिः ॥ ६५ ॥
 प्रशंसावचनैश्च ॥ ६६ ॥ युवा खलतिप्रलितवलितज-
 रतीभिः ॥ ६७ ॥ कृत्यतुल्याख्या अजात्या ॥ ६८ ॥
 वर्णो वर्णेन ॥ ६९ ॥ कुमारः श्रमणादिभिः ॥ ७० ॥
 चतुष्पादो गर्भिण्या ॥ ७१ ॥ मयूरव्यंसकादयश्च ॥ ७२ ॥
 ॥ १२ ॥ (समर्थोऽन्यपदार्थे च सिद्धशुष्कसन्महद्वादश) ॥

इति द्वितीयाध्यायस्य प्रथमः पादः ॥ १ ॥

पूर्वापराधरोत्तरमेकदेशिनैकाधिकरणे ॥ १ ॥ अर्थ
 नपुंसकम् ॥ २ ॥ द्वितीयतृतीयचतुर्थतुर्याण्यन्यतरस्याम् ॥
 ३ ॥ प्राप्तापत्ते च द्वितीयया ॥ ४ ॥ कालाः
 परिमाणना ॥ ५ ॥ नञ् ॥ ६ ॥ ईषदकृता ॥ ७ ॥
 षष्ठी ॥ ८ ॥ याजकादिभिश्च ॥ ९ ॥ न निर्धारणे ॥ १० ॥
 पूरणगुणमुद्दिष्टार्थसद्व्ययतव्यसमानाधिकरणेन ॥ ११ ॥
 क्तेन च पूजायाम् ॥ १२ ॥ अधिकरणवाचिना च ॥ १३ ॥
 कर्मणि च ॥ १४ ॥ वृजकाम्यां कर्तरि ॥ १५ ॥

कर्तरि च ॥ १६ ॥ नित्यं क्रीडाजीविकयोः ॥ १७ ॥
 कुगतिप्रादयः ॥ १८ ॥ उपपदमतिङ् ॥ १९ ॥ अमैवा-
 व्ययेन ॥ २० ॥ १ ॥ तृतीयाप्रभृतीन्यन्यतरस्याम् ॥ २१ ॥
 क्त्वा च ॥ २२ ॥ शेषो बहुव्रीहिः ॥ २३ ॥ अनेक-
 मन्यपदार्थे ॥ २४ ॥ संख्ययाऽव्ययासन्नादूराधिकसंख्याः
 संख्येये ॥ २५ ॥ दिङ्नामान्यन्तराले ॥ २६ ॥ तत्र
 तेनेदमिति सरूपे ॥ २७ ॥ तेन सहेति तुल्य योगे
 ॥ २८ ॥ चार्थे द्वन्द्वः ॥ २९ ॥ उपसर्जनं पूर्वम् ॥ ३० ॥
 राजदन्तादिषु परम् ॥ ३१ ॥ द्वन्द्वे धि ॥ ३२ ॥ अजाय-
 दन्तम् ॥ ३३ ॥ अल्पाचतरम् ॥ ३४ ॥ सप्तमीविशेषणे
 बहुव्रीहौ ॥ ३५ ॥ निष्ठा ॥ ३६ ॥ वाहिताग्न्यादिषु
 ॥ ३७ ॥ कडाराः कर्मधारये ॥ ३८ ॥ १८ ॥
 (पूर्वापराधरोत्तरं तृतीयाप्रभृतीन्यष्टादश) ॥

इति द्वितीयाध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥ २ ॥

अनभिहिते ॥ १ ॥ कर्मणि द्वितीया ॥ २ ॥ तृतीया
 च होइलन्दसि ॥ ३ ॥ अन्तराऽन्तरेण युक्ते ॥ ४ ॥
 कालाध्वनोरत्यन्तसंयोगे ॥ ५ ॥ अपवर्गे तृतीया ॥ ६ ॥
 सप्तमीपञ्चम्यौकारकमध्ये ॥ ७ ॥ कर्मप्रवचनीययुक्ते
 द्वितीया ॥ ८ ॥ यस्मादधिकं यस्य चेद्वरवचनं तत्र
 सप्तमी ॥ ९ ॥ पञ्चम्यपाङ्परिभिः ॥ १० ॥ प्रतिनि-
 धिप्रतिदाने च यस्मात् ॥ ११ ॥ गत्यर्थकर्मणि द्वि-
 तीयाचतुर्थी चेष्टायामनध्वनि ॥ १२ ॥ चतुर्थी संप्रदाने
 ॥ १३ ॥ क्रियार्थोपपदस्य च कर्मणि स्थानिनः ॥ १४ ॥
 तुमथाच्च भाववचनात् ॥ १५ ॥ नमः स्वस्तिस्वाहास्व-
 धाऽलंघ्यपङ्कयोगाच्च ॥ १६ ॥ मन्यकर्मण्यनादरे विभाषा-
 प्राणिषु ॥ १७ ॥ कर्तृकरणयोस्तृतीया ॥ १८ ॥ सहयुक्ते-
 ऽप्रधाने ॥ १९ ॥ येनाङ्गविकारः ॥ २० ॥ १ ॥ इत्थंभू-
 तलक्षणे ॥ २१ ॥ संज्ञोन्यतरस्यां कर्मणि ॥ २२ ॥
 हेतौ ॥ २३ ॥ अकर्तर्युक्ते पञ्चमी ॥ २४ ॥ विभाषा-
 गुणेऽस्त्रियाम् ॥ २५ ॥ षष्ठी हेतुप्रयोगे ॥ २६ ॥ सर्व-
 नान्नस्तृतीया च ॥ २७ ॥ अपादाने पञ्चमी ॥ २८ ॥
 अन्यारादितरतैर्दिक्शब्दाञ्चूत्तरपदाजाहियुक्ते ॥ २९ ॥
 पृथग्यतसर्थप्रत्ययेन ॥ ३० ॥ एनपा द्वितीया ॥ ३१ ॥
 पृथग्विनानानाभिस्तृतीयाऽन्यतरस्याम् ॥ ३२ ॥ करणे
 च स्तोकाल्पकृच्छ्रकतिपयस्यासत्त्ववचनस्य ॥ ३३ ॥ दूरा-
 न्तिकार्थैः पृथग्यन्यतरस्याम् ॥ ३४ ॥ दूरान्तिकार्थेभ्यो
 द्वितीया च ॥ ३५ ॥ सप्तम्यधिकरणे च ॥ ३६ ॥
 यस्य च भावेन भावलक्षणम् ॥ ३७ ॥ षष्ठी चानादरे
 ॥ ३८ ॥ स्वामीश्वराधिपतिदायादसाक्षिप्रतिभूप्रसूतैश्च ॥
 ३९ ॥ आयुक्तकुशलाभ्यां चासैवायाम् ॥ ४० ॥ २ ॥
 यतश्च निर्धारणम् ॥ ४१ ॥ पञ्चमी विभक्ते ॥ ४२ ॥

साधुनिपुणाभ्यामर्चायां सप्तम्यप्रतेः ॥ ४३ ॥ प्रसितोत्सु-
काभ्यां तृतीया च ॥ ४४ ॥ नक्षत्रे च लुपि ॥ ४५ ॥
प्रातिपदिकार्थलिङ्गपरिमाणवचनमात्रे प्रथमा ॥ ४६ ॥
संबोधने च ॥ ४७ ॥ सामन्त्रितम् ॥ ४८ ॥ एकवचनं
संबुद्धिः ॥ ४९ ॥ पृष्ठी शोषे ॥ ५० ॥ ज्ञोऽविदर्थस्य कर-
णे ॥ ५१ ॥ अधीगर्थदयेशां कर्मणि ॥ ५२ ॥ कृजः
प्रतियत्ने ॥ ५३ ॥ रुजार्थानां भाववचनानामज्वरेः ॥
॥ ५४ ॥ आशिषि नाथः ॥ ५५ ॥ जासिनिप्रहणना-
टक्राथपिषां हिंसायाम् ॥ ५६ ॥ व्यवहृपणोः समर्थयोः
॥ ५७ ॥ दिवस्तदर्थस्य ॥ ५८ ॥ विभाषोपसर्गे
॥ ५९ ॥ द्वितीया ब्राह्मणे ॥ ६० ॥ ३ ॥ प्रेष्य-
बुवोर्हविषो देवतासंप्रदाने ॥ ६१ ॥ चतुर्थ्यर्थे बहुलं
छन्दसि ॥ ६२ ॥ यजेश्व करणे ॥ ६३ ॥ कृत्वोर्थ-
प्रयोगे कालेऽधिकरणे ॥ ६४ ॥ कर्तृकर्मणोः कृति
॥ ६५ ॥ उभयप्राप्तौ कर्मणि ॥ ६६ ॥ क्तस्य च वर्त-
माने ॥ ६७ ॥ अधिकरणवाचिनश्च ॥ ६८ ॥ न
लोकाव्ययनिष्ठाखल्यर्थतुनाम् ॥ ६९ ॥ अकेनोर्मवि-
ष्यदाधर्म्ययोः ॥ ७० ॥ कृत्यानां कर्तरि वा ॥ ७१ ॥
तुल्यार्थैरतुलोपमाभ्यां तृतीयाऽन्यतरस्याम् ॥ ७२ ॥
चतुर्थी चाशिष्यायुष्यमद्रभद्रकुशलसुखार्थहितैः ॥ ७३ ॥
॥ १३ ॥ (अनभिहित इत्थं यतश्च प्रेष्यबुवोस्त्रयोदश) ॥
इति द्वितीयाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥ ३ ॥

द्विगुरेकवचनम् ॥ १ ॥ द्वन्द्वश्च प्राणितूर्यसेनाङ्गा-
नाम् ॥ २ ॥ अनुवादे चरणानाम् ॥ ३ ॥ अध्वर्युक्रातुर-
नपुंसकम् ॥ ४ ॥ अध्ययनतौऽविप्रकृष्टाख्यानाम् ॥ ५ ॥
जातिरप्राणिनाम् ॥ ६ ॥ विशिष्टलिङ्गोनदीदेशोऽग्रामाः ॥
७ ॥ क्षुद्रजन्तवः ॥ ८ ॥ येषां च विरोधः शाश्व-
तिकः ॥ ९ ॥ शूद्राणामनिरवसितानाम् ॥ १० ॥
गवाश्चप्रभृतीनि च ॥ ११ ॥ विभाषावृक्षमृग-
तृणधान्यव्यञ्जनपशुशकुन्यश्ववडवपूर्वापराधरोत्तराणाम् ॥
॥ १२ ॥ विप्रतिषिद्धं चानधिकरणवाचि ॥ १३ ॥
न दधिपयआदीनि ॥ १४ ॥ अधिकरणैतावत्त्वे च ॥ १५ ॥
विभाषा समीपे ॥ १६ ॥ स नपुंसकम् ॥ १७ ॥ अ-
व्ययीभावश्च ॥ १८ ॥ तत्पुरुषोऽनञ्कर्मधारयः ॥ १९ ॥
संज्ञायां कन्थोशीनरेषु ॥ २० ॥ १ ॥ उपज्ञोपक्रमं तदाद्या-
चिख्यासायाम् ॥ २१ ॥ छाया बाहुव्ये ॥ २२ ॥
सभा राजाऽमनुष्यपूर्वा ॥ २३ ॥ अशाला च ॥ २४ ॥
विभाषा सेनासुराच्छायाशालानिशानाम् ॥ २५ ॥
परवल्लिङ्गं द्वन्द्वतत्पुरुषयोः ॥ २६ ॥ पूर्ववदश्ववडवौ
॥ २७ ॥ हेमन्तशिशिरावहोरात्रे च छन्दसि ॥ २८ ॥
रात्राह्वाहाः पुंसि ॥ २९ ॥ अपथं नपुंसकम् ॥ ३० ॥

अर्धर्चाः पुंसि च ॥ ३१ ॥ इदमोऽन्वादेशोऽशनुदात्तस्तृती-
यादौ ॥ ३२ ॥ एतदस्त्रतसोस्त्रतसौ चानुदात्तौ ॥ ३३ ॥
द्वितीयाटौस्त्वेनः ॥ ३४ ॥ आर्धधातुके ॥ ३५ ॥ अदो
जग्धिर्यसि किति ॥ ३६ ॥ लुङ्सनोर्ध्वस्तु ॥ ३७ ॥ घञ-
पोश्च ॥ ३८ ॥ बहुलं छन्दसि ॥ ३९ ॥ लिट्यन्यतरस्याम् ॥
॥ ४० ॥ २ ॥ वेजो वयिः ॥ ४१ ॥ हनो वध लिङि ॥ ४२ ॥
लुङि च ॥ ४३ ॥ आत्मनेपदेष्वन्यतरस्याम् ॥ ४४ ॥
इणो गा लुङि ॥ ४५ ॥ गौ गमिरबोधने ॥ ४६ ॥
सनि च ॥ ४७ ॥ इडश्च ॥ ४८ ॥ गाङ् लिटि ॥ ४९ ॥
विभाषा लुङ्लङोः ॥ ५० ॥ गौ च संश्रद्धोः ॥ ५१ ॥
अस्तेर्भूः ॥ ५२ ॥ ब्रुवो वचिः ॥ ५३ ॥ चक्षिङः ख्याञ्
॥ ५४ ॥ वा लिटि ॥ ५५ ॥ अजेर्व्यघञपोः ॥ ५६ ॥
वा यौ ॥ ५७ ॥ प्यक्षत्रियार्थजितो यूनि लुगणिजोः ॥
॥ ५८ ॥ पैलादिभ्यश्च ॥ ५९ ॥ इजः प्राचाम् ॥ ६० ॥ ३ ॥
न तौत्वलिभ्यः ॥ ६१ ॥ तद्राजस्य बहुषु तेनैवाऽस्त्रियाम्
॥ ६२ ॥ यस्कादिभ्यो गोत्रे ॥ ६३ ॥ यजञोश्च ॥
॥ ६४ ॥ अत्रिभृगुकुत्सवसिष्ठगोतमाङ्गिरोभ्यश्च ॥ ६५ ॥
बह्वच इजः प्राच्यभरतेषु ॥ ६६ ॥ न गोपवनादिभ्यः ॥
॥ ६७ ॥ तिककितवादिभ्यो द्वन्द्वे ॥ ६८ ॥ उपकादि-
भ्योऽन्यतरस्यामद्वन्द्वे ॥ ६९ ॥ आगस्त्यकौण्डिन्ययोरग-
स्तिकुण्डिनच् ॥ ७० ॥ सुपो धातुप्रातिपदिकयोः ॥ ७१ ॥
अदिप्रभृतिभ्यः शपः ॥ ७२ ॥ बहुलं छन्दसि ॥ ७३ ॥
यङोऽचि च ॥ ७४ ॥ जुहोत्यादिभ्यः श्लुः ॥ ७५ ॥
बहुलं छन्दसि ॥ ७६ ॥ गातिस्थायुपाभूम्यः सिचः
परस्मैपदेषु ॥ ७७ ॥ विभाषा प्राधेदृशाच्छासः ॥ ७८ ॥
तनादिभ्यस्तथासोः ॥ ७९ ॥ मन्त्रे घसह्रणशवृदहादूवृच्-
कृगमिजनिभ्यो लेः ॥ ८० ॥ ४ ॥ आमः ॥ ८१ ॥
अव्ययादाप्सुपः ॥ ८२ ॥ नाव्ययीभावादतोऽम् त्वपञ्च-
म्याः ॥ ८३ ॥ तृतीयासप्तम्योर्बहुलम् ॥ ८४ ॥ लुटः
प्रथमस्य डारौरसः ॥ ८५ ॥ ५ ॥ (द्विगुरपञ्चोक्तं वेजो व
यिर्न तौत्वलिभ्य आमः पञ्च) ॥ **इति द्वितीयाध्यायस्य
तृतीयः पादः ॥ ४ ॥**

इति द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

अथ तृतीयोऽध्यायः ।

प्रथमः ॥ १ ॥ परश्च ॥ २ ॥ आनुदात्तश्च ॥ ३ ॥
अनुदात्तौ सुप्पितौ ॥ ४ ॥ गुत्तिजकिङ्घ्रयः सन् ॥ ५ ॥
मान्वधदान्शान्म्यो दीर्घश्चाम्यासस्य ॥ ६ ॥ धातोः कर्मणः
समानकर्तृकादिच्छायां वा ॥ ७ ॥ सुप आत्मनः क्यच्
॥ ८ ॥ काम्यच्च ॥ ९ ॥ उपमानादाचारे ॥ १० ॥
कर्तुः क्यङ् सलोपश्च ॥ ११ ॥ भृशादिभ्यो भुव्यच्चेर्लो-
पश्च हलः ॥ १२ ॥ लोहितादिडाभ्यः क्यप् ॥ १३ ॥

कष्टाय क्रमणे ॥ १४ ॥ कर्मणो रोमन्थतपोभ्यां वर्ति-
चरोः ॥ १५ ॥ वाष्पोष्मभ्यामुद्रमने ॥ १६ ॥ शब्दवैरक-
लहाभ्रकण्वमेधेभ्यः करणे ॥ १७ ॥ सुखादिभ्यः कर्तृवेद-
नायाम् ॥ १८ ॥ नमोवरिविश्वित्रडः क्यच् ॥ १९ ॥
पुच्छभाण्डचीवराणिङ् ॥ २० ॥ १ ॥ मुण्डमिश्रश्चक्ष-
णवणव्रतवस्त्रहलकलकृततूतेभ्यो णिच् ॥ २१ ॥
धातोरेकाचो हलादेः क्रियासमभिहारे यङ् ॥ २२ ॥ नित्यं
कौटिल्ये गतौ ॥ २३ ॥ लुप सदचरजपजभदहदशगृभ्यो
भावगर्हायाम् ॥ २४ ॥ सत्यापपाशरूपवीणातूलश्लोकसे-
नालोमत्वचवर्मवर्णचूर्णचुरादिभ्यो णिच् ॥ २५ ॥ हेतुमति
च ॥ २६ ॥ कण्डादिभ्यो यक् ॥ २७ ॥ गुप्धूपविच्छि-
पणिपनिभ्य आयः ॥ २८ ॥ ऋतेरीयङ् ॥ २९ ॥ कमेर्णिङ् ॥
॥ ३० ॥ आयादय आर्धधातुके वा ॥ ३१ ॥ सनाद्यन्ता धातवः
॥ ३२ ॥ स्यतासी ललुटोः ॥ ३३ ॥ सिन्वहुलं लेटि ॥ ३४ ॥
कासप्रत्ययादाममन्त्रे लिटि ॥ ३५ ॥ इजादेश्च गुरुमतोऽनु-
च्छः ॥ ३६ ॥ दयायासश्च ॥ ३७ ॥ उषविदजागृभ्योऽन्य-
तरस्याम् ॥ ३८ ॥ भीहीभृदुवां श्लुवच्च ॥ ३९ ॥
कृञ्चानुप्रयुज्यते लिटि ॥ ४० ॥ २ ॥ विदांकुर्वन्त्विन्य-
तरस्याम् ॥ ४१ ॥ अभ्युत्सादयांप्रजनयांचिकयांरमयामकः
पावयांक्रियाद्विदामकचिति छन्दसि ॥ ४२ ॥ छि लुङि ॥
॥ ४३ ॥ च्लेः सिच् ॥ ४४ ॥ शल इगुपधादनिटः क्सः ॥ ४५ ॥
श्लिष आलिङ्गने ॥ ४६ ॥ न दशः ॥ ४७ ॥ णिश्रि-
दुस्रभ्यः कर्तरि चङ् ॥ ४८ ॥ विभाषा घेट्ठयोः ॥ ४९ ॥
गुपश्छन्दसि ॥ ५० ॥ नोनयतिध्वनयत्येलयत्यर्दयतिभ्यः ॥
॥ ५१ ॥ अस्यतिवक्तिल्यातिभ्योऽङ् ॥ ५२ ॥ लिपिसिचि
हृश्च ॥ ५३ ॥ आत्मनेपदेऽन्यतरस्याम् ॥ ५४ ॥ पुषादि
गुताद्यल्लितः परस्मैपदेषु ॥ ५५ ॥ सतिशास्वर्तिभ्यश्च
॥ ५६ ॥ इरितो वा ॥ ५७ ॥ जृस्तम्भुचुम्भुचुमु-
चुलुचुलुञ्चुश्चिभ्यश्च ॥ ५८ ॥ कृमृदुरुहिभ्यश्छन्दसि ॥
॥ ५९ ॥ चिण् ते पदः ॥ ६० ॥ ३ ॥ दीपजनबुधपूरि-
तायिभ्यायिभ्योऽन्यतरस्याम् ॥ ६१ ॥ अचः कर्मकर्तरि
॥ ६२ ॥ दुहश्च ॥ ६३ ॥ न रुवः ॥ ६४ ॥ तपोऽनुतापे
च ॥ ६५ ॥ चिण् भावकर्मणोः ॥ ६६ ॥ सार्वधातुके
यक् ॥ ६७ ॥ कर्तरि शप् ॥ ६८ ॥ दिवादिभ्यः
श्यन् ॥ ६९ ॥ वा भ्राश्रम्लशभ्रमुक्रमुक्रमुत्रसिनुटिलषः
॥ ७० ॥ यसोऽनुपसर्गात् ॥ ७१ ॥ संयसश्च ॥ ७२ ॥
स्वादिभ्यः श्नुः ॥ ७३ ॥ श्रुवः शृ च ॥ ७४ ॥ अक्षो-
ऽन्यतरस्याम् ॥ ७५ ॥ तनूकरणे तक्षः ॥ ७६ ॥ तुदा-
दिभ्यः शः ॥ ७७ ॥ रुधादिभ्यः श्रम ॥ ७८ ॥ तनादि-
कृञ्भ्य उः ॥ ७९ ॥ धिन्विकृण्वोर च ॥ ८० ॥ ४ ॥
क्रयादिभ्यः श्ना ॥ ८१ ॥ स्तन्मुस्तन्मुस्कन्मुस्कन्मुस्कन्भ्यः
श्नुश्च ॥ ८२ ॥ हलः श्नाः शानञ्चौ ॥ ८३ ॥

छन्दसि शायजपि ॥ ८४ ॥ व्यत्ययो बहुलम् ॥ ८५ ॥
लिङ्ग्याशिष्यङ् ॥ ८६ ॥ कर्मवत्कर्मणा तुल्यक्रियः ॥
॥ ८७ ॥ तपस्तपः कर्मकस्यैव ॥ ८८ ॥ न दुहस्तुनमां
यक्चिणौ ॥ ८९ ॥ कुषिरजोः प्राचां श्यन्परस्मैपदं च
॥ ९० ॥ धातोः ॥ ९१ ॥ तत्रोपपदं सप्तमीस्थम् ॥
॥ ९२ ॥ कृदतिङ् ॥ ९३ ॥ वासरूपोऽस्त्रियाम् ॥
॥ ९४ ॥ कृत्याः ॥ ९५ ॥ तव्यत्तव्यानीयरः ॥ ९६ ॥
अचो यत् ॥ ९७ ॥ पोरदुपधात् ॥ ९८ ॥ शक्सिहोश्च ॥
॥ ९९ ॥ गदमदचरयमश्चानुपसर्गे ॥ १०० ॥ ५ ॥
अवद्यपण्यवर्या गर्ह्यपणितव्यानिरोधेषु ॥ १०१ ॥ वहां
करणम् ॥ १०२ ॥ अर्यः स्वामिवैश्ययोः ॥ १०३ ॥
उपसर्गा काल्या प्रजनै ॥ १०४ ॥ अजर्यं सङ्गतम् ॥
॥ १०५ ॥ वदः सुपि क्यप् च ॥ १०६ ॥ भुवो
भावे ॥ १०७ ॥ हनस्त च ॥ १०८ ॥ एतिस्तुशास्वट्ट-
जुषः क्यप् ॥ १०९ ॥ ऋदुपधाच्चाकल्पि चृतेः ॥ ११० ॥
ई च खनः ॥ १११ ॥ भृजोऽसंज्ञायाम् ॥ ११२ ॥
मृजेर्विभाषा ॥ ११३ ॥ राजसूयसूर्यमृषोद्यरुच्यकुप्य-
कृष्टपच्याव्यथ्याः ॥ ११४ ॥ भिद्योद्वौ नदे ॥ ११५ ॥
पुष्यसिद्धयौ नक्षत्रे ॥ ११६ ॥ विपूयविनीयजित्या मुञ्ज-
कल्कहलिषु ॥ ११७ ॥ प्रत्यपिभ्यां ग्रहेः छन्दसि ॥
॥ ११८ ॥ पदास्वैरिवाद्यापक्षेषु च ॥ ११९ ॥ विभाषा
कृवृषोः ॥ १२० ॥ ६ ॥ युग्यं च पत्रे ॥ १२१ ॥
अमावस्यदन्यतरस्याम् ॥ १२२ ॥ छन्दसि निष्टक्यदेव-
हूयप्रणीयोनीयोच्छिष्यमर्यस्तर्थाध्वर्यखन्यखान्यदेवयज्यापृ-
च्छयप्रतिषीव्यब्रह्मवाद्यभाव्यस्ताव्योपचाय्यपृष्ठानि ॥ १२३ ॥
ऋहलोर्ण्यत् ॥ १२४ ॥ ओरावश्यके ॥ १२५ ॥ आसु-
युवपिरपिलपित्रपिचमश्च ॥ १२६ ॥ आनाय्योऽनित्ये ॥
॥ १२७ ॥ प्रणाय्योऽसंमतौ ॥ १२८ ॥ पाय्यसान्ना-
य्यनिकाय्यधाय्यामानहविर्निवाससामिधेनीषु ॥ १२९ ॥
क्रतौ कुण्डपाय्यसंचाय्यौ ॥ १३० ॥ अग्नौ परिचाय्योप-
चाय्यसमूहाः ॥ १३१ ॥ चित्याग्निचित्ये च ॥ १३२ ॥
प्लुल्लुचौ ॥ १३३ ॥ नन्दिग्रहिपचादिभ्यो ल्युणि-
न्यचः ॥ १३४ ॥ इगुपधज्ञाप्रीकिरः कः ॥ १३५ ॥
आतश्चोपसर्गे ॥ १३६ ॥ पात्राध्माघेट् दशः शः ॥ १३७ ॥
अनुपसर्गाह्लिम्पविन्दवारिपारिवेद्युदेजिचेतिसातिसाहिभ्यश्च ॥
॥ १३८ ॥ ददातिदधात्योर्विभाषा ॥ १३९ ॥ ज्वलिति-
कसन्तेभ्यो णः ॥ १४० ॥ ७ ॥ श्याद्वयधासुसंस्व-
तीणवसावहलिहश्चिषश्चसश्च ॥ १४१ ॥ दुन्योरनुपसर्गे ॥
॥ १४२ ॥ विभाषाग्रहः ॥ १४३ ॥ गेहे कः ॥ १४४ ॥
शिरिपिनि श्वुन् ॥ १४५ ॥ गस्थकन् ॥ १४६ ॥

प्युट् च ॥ १४७ ॥ हश्च व्रीहिकालयोः ॥ १४८ ॥
प्रसृत्यः समभिहारे वुन् ॥ १४९ ॥ आशिषि च ॥
॥ १५० ॥ १० ॥ (प्रत्ययो मुण्डविदादीपजनत्रयादि-
भ्योऽव्ययपण्ययुगं च श्याद्व्यधा दश) ॥

इति तृतीयाध्यायस्य प्रथमः पादः ॥ १ ॥

कर्मण्यण् ॥ १ ॥ ह्यावामाश्च ॥ २ ॥ आतोऽनुपसर्गे
कः ॥ ३ ॥ सुपि स्थः ॥ ४ ॥ तुन्दशोकयोः परिमृजा-
पनुदोः ॥ ५ ॥ प्रे दाज्ञः ॥ ६ ॥ समि ख्यः ॥ ७ ॥
गापोष्ठक् ॥ ८ ॥ हरतेरनुद्यमनेऽच् ॥ ९ ॥ वयसि च ॥
॥ १० ॥ आङि ताच्छीत्ये ॥ ११ ॥ अर्हः ॥ १२ ॥
स्तम्बकर्णयोरमिजपोः ॥ १३ ॥ शमि धातोः संज्ञायाम् ॥
॥ १४ ॥ अधिकरणे शेतेः ॥ १५ ॥ चरेष्टः ॥ १६ ॥
भिक्षासेनादायेषु च ॥ १७ ॥ पुरोऽप्रतोप्रेषु सतैः ॥
॥ १८ ॥ पूर्वे कर्तरि ॥ १९ ॥ कृजो हेतुताच्छील्यानु-
लोम्येषु ॥ २० ॥ १ ॥ दिवाविभानिशाप्रभाभा-
स्कारान्तानन्तादिवहुनान्दीकिलिपिलिविलिभक्तिकर्तृचित्र-
क्षेत्रसंख्याजङ्घावाहर्हतद्वनुररुण्णु ॥ २१ ॥ कर्मणि
भृतौ ॥ २२ ॥ न शब्दश्लोककलहगाथावैरचाटुसूत्रम-
न्त्रपदेषु ॥ २३ ॥ स्तम्बशक्तोरिन् ॥ २४ ॥ हरतेर्दृति-
नाथयोः पशौ ॥ २५ ॥ फलेप्रहिरात्मम्भारिश्च ॥ २६ ॥
छन्दसि वनसनरक्षिमथाम् ॥ २७ ॥ एजेः खश् ॥ २८ ॥
नासिकास्तनयोर्ध्माधेटोः ॥ २९ ॥ नाडीमुष्टयोश्च ॥ ३० ॥
उदि कूले रुजिवहोः ॥ ३१ ॥ वहाभ्रे लिहः ॥ ३२ ॥
परिमाणे पचः ॥ ३३ ॥ मितनखे च ॥ ३४ ॥ विध्वरूपो
स्तुदः ॥ ३५ ॥ असूर्यललाटयोर्दृशितपोः ॥ ३६ ॥
उग्रम्पश्येरम्पदपाणिन्यमाश्च ॥ ३७ ॥ प्रियवशे वदः खच् ॥
॥ ३८ ॥ द्विपत्परयोस्तापेः ॥ ३९ ॥ वाचि यमो व्रते ॥
॥ ४० ॥ २ ॥ पूः सर्वयोर्दारिसहोः ॥ ४१ ॥ सर्वकूला-
भ्रकारीषेषु कपः ॥ ४२ ॥ मेघतिभयेषु कृजः ॥ ४३ ॥
क्षेमप्रियमद्रेऽण् च ॥ ४४ ॥ आशिते भुवः करणभावयोः
॥ ४५ ॥ संज्ञायां भृतृवृजिधारिसहितपिदमः ॥ ४६ ॥
गमश्च ॥ ४७ ॥ अन्तात्यन्ताध्वदूरपारसर्वानन्तेषु डः ॥
॥ ४८ ॥ आशिषि हनः ॥ ४९ ॥ अपे क्लेशतमसोः ॥
॥ ५० ॥ कुमारशर्षियोर्णिनिः ॥ ५१ ॥ लक्षणे जाया-
पत्योष्ठक् ॥ ५२ ॥ अमनुष्यकर्तृके च ॥ ५३ ॥ शक्तौ
हस्तिकपाटयोः ॥ ५४ ॥ पाणिघताडघौ शिल्पिनि ॥
॥ ५५ ॥ आढयसुभगस्थूलपलितनम्रान्धप्रियेषु च्यर्थेष्वच्यौ
कृजः करणे ख्युन् ॥ ५६ ॥ कर्तरि भुवः खिष्णुच्युक्कौ
॥ ५७ ॥ स्पृशोऽनुदके किन् ॥ ५८ ॥ ऋत्विग्दधृक्स-
न्दिगुष्णिगञ्चुयुजिकुञ्जां च ॥ ५९ ॥ त्यदादिषु दृशो-
ऽनालोचने कञ् ॥ ६० ॥ ३ ॥ सत्सूद्विषदुहदुहयुज-

विदभिदच्छिदजिनीराजामुपसर्गेऽपि क्तिप् ॥ ६१ ॥ भजो
ष्विः ॥ ६२ ॥ छन्दसि सहः ॥ ६३ ॥ वहश्च ॥ ६४ ॥
कव्यपुरीषपुरीष्येषु ज्युट् ॥ ६५ ॥ हव्येऽनन्तः पादम् ॥
॥ ६६ ॥ जनसनखनक्रमगमो विट् ॥ ६७ ॥ अदोऽनन्ते ॥
॥ ६८ ॥ कव्ये च ॥ ६९ ॥ दुहः कप् घश्च ॥ ७० ॥
मन्त्रे श्वेतवहोक्थशस्पुरोडाशो ष्विन् ॥ ७१ ॥ अवे यजः
॥ ७२ ॥ विजुपे छन्दसि ॥ ७३ ॥ आतो मनिन्कनि-
व्वनिपश्च ॥ ७४ ॥ अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते ॥ ७५ ॥ क्तिप् च ॥
॥ ७६ ॥ स्थः क च ॥ ७७ ॥ सुप्यजातौ णिनिस्ताच्छी-
त्ये ॥ ७८ ॥ कर्तर्युपमाने ॥ ७९ ॥ व्रते ॥ ८० ॥ ४ ॥
बहुलमाभीक्ष्ये ॥ ८१ ॥ मनः ॥ ८२ ॥ आत्ममाने खश्च
॥ ८३ ॥ भूते ॥ ८४ ॥ करणे यजः ॥ ८५ ॥ कर्मणि
हनः ॥ ८६ ॥ ब्रह्मभूणवृत्रेषु क्तिप् ॥ ८७ ॥ बहुलं
छन्दसि ॥ ८८ ॥ सुकर्मपापमन्त्रपुण्येषु कृजः ॥ ८९ ॥
सोमे सुजः ॥ ९० ॥ अग्नौ चेः ॥ ९१ ॥ कर्मण्यग्न्या-
ख्यायाम् ॥ ९२ ॥ कर्मणीनिविक्रियः ॥ ९३ ॥ दृशोः
कनिप् ॥ ९४ ॥ राजनि युधिकृजः ॥ ९५ ॥ सहे च
॥ ९६ ॥ सप्तम्यां जनेडः ॥ ९७ ॥ पञ्चम्यामजातौ ॥ ९८ ॥
उपसर्गे च संज्ञायाम् ॥ ९९ ॥ अनौ कर्मणि ॥ १०० ॥ ५ ॥
अन्येष्वपि दृश्यते ॥ १०१ ॥ निष्ठा ॥ १०२ ॥ सुयजोर्द्वि-
निप् ॥ १०३ ॥ जीर्यतेरतृन् ॥ १०४ ॥ छन्दसि लिट्
॥ १०५ ॥ लिटः कानच्वा ॥ १०६ ॥ कसुश्च ॥ १०७ ॥
भाषायां सदवसश्रुवः ॥ १०८ ॥ उपेयिवाननाधाननूचा-
नश्च ॥ १०९ ॥ लुङ् ॥ ११० ॥ अनद्यतने लङ् ॥ १११ ॥
अभिज्ञावचने लट् ॥ ११२ ॥ न यदि ॥ ११३ ॥ विभाषा
साकाङ्क्षे ॥ ११४ ॥ परोक्षे लिट् ॥ ११५ ॥ हशश्च-
तोर्लङ् च ॥ ११६ ॥ प्रश्ने चासन्नकाले ॥ ११७ ॥ लट्
स्मे ॥ ११८ ॥ अपरोक्षे च ॥ ११९ ॥ ननौ पृष्टप्रतिवचने
॥ १२० ॥ ६ ॥ नन्वोर्विभाषा ॥ १२१ ॥ पुरि लुङ्
चास्मे ॥ १२२ ॥ वर्तमाने लट् ॥ १२३ ॥ लटः शतृ-
शानचावप्रथमासमानाधिकरणे ॥ १२४ ॥ सम्बोधने चा ॥
॥ १२५ ॥ लक्षणहेत्वोः क्रियायाः ॥ १२६ ॥ तौ सत् ॥
॥ १२७ ॥ वृड्यजोः शानन् ॥ १२८ ॥ ताच्छील्यवयो-
वचनशक्तिषु चानश् ॥ १२९ ॥ इङ्धार्योः शत्रुकच्छिणि
॥ १३० ॥ द्विषोऽमित्रे ॥ १३१ ॥ सुजो यज्ञसंयोगे ॥
॥ १३२ ॥ अर्हः प्रशंसायाम् ॥ १३३ ॥ आ केस्तच्छी-
लतद्धर्मतत्साधुकारिषु ॥ १३४ ॥ तृन् ॥ १३५ ॥
अलङ्कृन्निराकृजप्रजनोत्पत्तोत्पत्तोन्मदरुच्यपत्रपवृत्तुवृधुसह-
चर इष्णुच् ॥ १३६ ॥ णेरुछन्दसि ॥ १३७ ॥ भुवश्च ॥
॥ १३८ ॥ ग्लाजिस्थश्च ग्स्तुः ॥ १३९ ॥ त्रसिगृधिधु-
षिक्षिपेः क्तुः ॥ १४० ॥ ७ ॥ शमित्यष्टाभ्यो धिनुण्
॥ १४१ ॥ सम्पृचानुरुधाङ्यमाङ्यसपरिसृसंभुजपरिदेवि-

सञ्ज्वरपरिक्षिपपरिरटपरिवदपरिहपरिमुहदुषद्विषदुहदुह-
 युजाक्रीडविचित्र्यजरजभजातिचरापचरासुषाम्याहनश्च ॥
 ॥ १४२ ॥ वौ कषलसकथस्त्रम्भः ॥ १४३ ॥ अपे च
 लषः ॥ १४४ ॥ प्रे लषसुदुमथवदवसः ॥ १४५ ॥ नि-
 न्दहिंसक्लिशवादविनाशपरिक्षिपपरिरटपरिवादिव्याभाषासू-
 यो वुञ् ॥ १४६ ॥ देविकुशोश्चोपसर्गे ॥ १४७ ॥ चल-
 नशब्दार्थादकर्मकाद्युच् ॥ १४८ ॥ अनुदात्तेतश्च हलादेः
 ॥ १४९ ॥ जुचङ्कर्म्यदन्त्रम्यसृगुधिवलशुचलपतपदः ॥
 ॥ १५० ॥ कुधमण्डार्थेभ्यश्च ॥ १५१ ॥ नयः ॥
 ॥ १५२ ॥ सूददीपदीक्षश्च ॥ १५३ ॥ लषपतपद-
 स्थाभूवृषहनकमगमशृभ्य उक्ञ् ॥ १५४ ॥ जल्पभिक्ष-
 कुङ्कुण्टवृडः पाकन् ॥ १५५ ॥ प्रजोरिनिः ॥ १५६ ॥
 जिह्विषविश्रीण्वमाव्यथाम्यमपरिभूप्रसूभ्यश्च ॥ १५७ ॥
 स्पृहिगृहिपतिदयिनिद्रातन्द्राश्रद्धाम्य आलुच् ॥ १५८ ॥
 दाघेडसिहदसदो रुः ॥ १५९ ॥ सूवस्यदः कमरच् ॥
 ॥ १६० ॥ ८ ॥ भञ्जभासमिदो घुरच् ॥ १६१ ॥ वि-
 दिभिदेच्छिदेः कुरच् ॥ १६२ ॥ इण्णशजिसर्तिभ्यः ॥
 करप् ॥ १६३ ॥ गत्वरश्च ॥ १६४ ॥ जागुरूकः ॥
 ॥ १६५ ॥ यजजपदशां यङः ॥ १६६ ॥ नमिकम्पि-
 स्यजसकमहिंसदीपो रः ॥ १६७ ॥ सनाशंसमिक्ष उः ॥
 ॥ १६८ ॥ विन्दुरिच्छुः ॥ १६९ ॥ क्याच्छन्दसि ॥
 ॥ १७० ॥ आहगमहनजनः किकिनौ लिट् च ॥ १७१ ॥
 स्वपितृषोर्नेजिङ् ॥ १७२ ॥ शूवन्धोराः ॥ १७३ ॥
 भियः कुक्कुक्नौ ॥ १७४ ॥ स्थेशभासपिसकसो वरच् ॥
 ॥ १७५ ॥ यश्च यङः ॥ १७६ ॥ भ्राजभासधुर्विद्युतो-
 जिपूनुप्रावस्तुवः क्तिप् ॥ १७७ ॥ अन्येभ्योऽपि दृश्यते ॥
 ॥ १७८ ॥ भुवः संज्ञान्तरयोः ॥ १७९ ॥ विप्रसम्भ्यो
 ड्संज्ञायाम् ॥ १८० ॥ ९ ॥ घः कर्मणि घृन् ॥ १८१ ॥
 दाम्नीशसयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः करणे ॥ १८२ ॥
 हलसूकरयोः पुवः ॥ १८३ ॥ अर्तिलूधूसूखनसहचर
 इत्रः ॥ १८४ ॥ पुवः संज्ञायाम् ॥ १८५ ॥ कर्तरि
 चर्षिदेवतयोः ॥ १८६ ॥ जीतः क्तः ॥ १८७ ॥ मतिबु-
 द्विपूजार्थेभ्यश्च ॥ १८८ ॥ ८ ॥ (कर्मणि दिवापूः सत्सूव-
 हुलमन्येष्वपिनन्वोः शमिति भञ्जभासघः कर्मण्यष्टौ) ॥

इति तृतीयाध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥ २ ॥

उणादयो बहुलम् ॥ १ ॥ भूतेऽपि दृश्यन्ते ॥ २ ॥
 भविष्यति गम्यादयः ॥ ३ ॥ यावत्पुरानिपातयोर्लट् ॥ ४ ॥
 विभाषा कदाकर्ह्योः ॥ ५ ॥ किंवृत्ते लिप्सायाम् ॥ ६ ॥
 लिप्स्यमानसिद्धौ च ॥ ७ ॥ लोट्थलक्षणे च ॥ ८ ॥
 लिङ् चोर्ध्वमौहूर्तिके ॥ ९ ॥ तुमुन्पुलौ क्रियायां
 क्रियार्थायाम् ॥ १० ॥ भाववचनाश्च ॥ ११ ॥ अण्

कर्मणि च ॥ १२ ॥ लट् शेषे च ॥ १३ ॥ लटः सद्वा
 ॥ १४ ॥ अनद्यतने लट् ॥ १५ ॥ पदरुजविशस्पृशो घञ्
 ॥ १६ ॥ स्थिरे ॥ १७ ॥ भावे ॥ १८ ॥ अकर्तरि च
 कारके संज्ञायाम् ॥ १९ ॥ परिमाणाख्यायां सर्वेभ्यः
 ॥ २० ॥ १ ॥ इङश्च ॥ २१ ॥ उपसर्गे रुवः ॥ २२ ॥
 समि युद्धुवः ॥ २३ ॥ श्रिणीभुवोऽनुपसर्गे ॥ २४ ॥
 वौ क्षुश्रुवः ॥ २५ ॥ अवोदोर्नियः ॥ २६ ॥ प्रे द्रुस्तुसुवः
 ॥ २७ ॥ निरभ्योः पूव्योः ॥ २८ ॥ उन्व्योर्ग्रैः ॥ २९ ॥ कृ
 धान्ये ॥ ३० ॥ यज्ञे समि स्तुवः ॥ ३१ ॥ प्रे स्त्रोऽयज्ञे ॥
 ॥ ३२ ॥ प्रथने वावशब्दे ॥ ३३ ॥ छन्दो नाम्नि च ॥
 ॥ ३४ ॥ उदि ग्रहः ॥ ३५ ॥ समि मुष्टौ ॥ ३६ ॥ परि-
 न्योर्नीर्णोर्धूताभ्रेषयोः ॥ ३७ ॥ परावनुपात्यय इणः ॥ ३८ ॥
 व्युपयोः शेतेः पर्याये ॥ ३९ ॥ हस्तादाने चेरस्तेयो ॥ ४० ॥
 ॥ २ ॥ निवासचितिशरीरोपसमाधानेष्वदेशकः ॥ ४१ ॥
 संघे चानौत्तराधये ॥ ४२ ॥ कर्मव्यतिहारे णच् स्त्रियाम्
 ॥ ४३ ॥ अभिविधौ भाव इनुण् ॥ ४४ ॥ आक्रोशेऽव-
 न्योर्ग्रहः ॥ ४५ ॥ प्रे लिप्सायाम् ॥ ४६ ॥ परौ यज्ञे ॥
 ॥ ४७ ॥ नौ वृ धान्ये ॥ ४८ ॥ उदि श्रयतियौतिपूवः
 ॥ ४९ ॥ विभाषाङि रूप्लुवोः ॥ ५० ॥ अवे ग्रहो
 वर्षप्रतिबन्धे ॥ ५१ ॥ प्रे वणिजाम् ॥ ५२ ॥ रश्मौ च
 ॥ ५३ ॥ वृणोतेराच्छादने ॥ ५४ ॥ परौ भुवोऽवज्ञाने
 ॥ ५५ ॥ एरच् ॥ ५६ ॥ ऋदोरप् ॥ ५७ ॥ ग्रहवृद्ध-
 निश्चिगमश्च ॥ ५८ ॥ उपसर्गेऽदः ॥ ५९ ॥ नौ ण च
 ॥ ६० ॥ ३ ॥ व्यधजपोरनुपसर्गे ॥ ६१ ॥ स्वनहसोर्वा
 ॥ ६२ ॥ यमः समुपनिविष्टु च ॥ ६३ ॥ नौ गदनदप-
 ठस्वनः ॥ ६४ ॥ कणो वीणायां च ॥ ६५ ॥ नित्यं पणः
 परिमाणे ॥ ६६ ॥ मदोऽनुपसर्गे ॥ ६७ ॥ प्रम-
 दसम्मदौ हर्षे ॥ ६८ ॥ समुदोरजःपशुपु ॥ ६९ ॥ अक्षेपु
 ग्लहः ॥ ७० ॥ प्रजने सर्तेः ॥ ७१ ॥ हः संप्रसारणं
 च न्यभ्युपविषु ॥ ७२ ॥ आङि युद्धे ॥ ७३ ॥ निपा-
 नमाहावः ॥ ७४ ॥ भावेऽनुपसर्गस्य ॥ ७५ ॥ हनश्च वधः
 ॥ ७६ ॥ मूर्तौ घनः ॥ ७७ ॥ अन्तर्वनो देशे ॥ ७८ ॥
 अगरिकदेशे प्रघणः प्रघाणश्च ॥ ७९ ॥ उद्धनो-
 ऽत्याधानम् ॥ ८० ॥ ४ ॥ अपघनोऽङ्गम् ॥ ८१ ॥
 करणेऽयोविद्धुषु ॥ ८२ ॥ स्तम्बे क च ॥ ८३ ॥
 परौ घः ॥ ८४ ॥ उपपन्न आश्रये ॥ ८५ ॥ सङ्घोद्धौ
 गणप्रशंसयोः ॥ ८६ ॥ निघो निमित्तम् ॥ ८७ ॥ द्वितः
 क्तिः ॥ ८८ ॥ द्वितोऽयुच् ॥ ८९ ॥ यजयाचयतविच्छ-
 प्रच्छरक्षो नङ् ॥ ९० ॥ स्वपो नन् ॥ ९१ ॥ उपसर्गे
 घोः किः ॥ ९२ ॥ कर्मण्यधिकरणे च ॥ ९३ ॥
 स्त्रियां क्तिन् ॥ ९४ ॥ स्थागापापचो भावे ॥ ९५ ॥
 मन्त्रे वृषेपचमनविदभूवीरा उदात्तः ॥ ९६ ॥ ऊतियू-

तिजुतितातिहेतिर्कीर्तयश्च ॥ ९७ ॥ व्रजयजोर्भावे क्यप् ॥ ९८ ॥ संज्ञायां समजनिषदनिपतमनविदपुञ्शीङ्भृञिणः ॥ ९९ ॥ कृञः श च ॥ १०० ॥ ५ ॥ इच्छा ॥ १०१ ॥ अ प्रत्ययात् ॥ १०२ ॥ गुरोश्च हलः ॥ १०३ ॥ षिद्धिदादिभ्योऽङ् ॥ १०४ ॥ चिन्तिपूजि-
कथिकुम्बिचर्चश्च ॥ १०५ ॥ आतश्चोपसर्गे ॥ १०६ ॥
प्यासश्रन्थोयुच् ॥ १०७ ॥ रोगाख्यायां ण्वुल्बहुलम् ॥ १०८ ॥ संज्ञायाम् ॥ १०९ ॥ विभाषाख्यानपरिप्र-
श्नयोरिञ् च ॥ ११० ॥ पर्यायार्हणोत्पत्तिषु ण्वुच् ॥ १११ ॥
आक्रोशे नञ्यनिः ॥ ११२ ॥ कृत्यल्युटो बहुलम् ॥ ११३ ॥
नपुंसके भावे क्तः ॥ ११४ ॥ ल्युट् च ॥ ११५ ॥ कर्मणि
च येन संस्पर्शात्कर्तुः शरीरसुखम् ॥ ११६ ॥ करणावि-
करणयोश्च ॥ ११७ ॥ पुंसि संज्ञायां घः प्रायेण ॥ ११८ ॥
गोचरसंचरवहव्रजव्यजापणनिगमाश्च ॥ ११९ ॥ अवे तृद्धो-
र्घञ् ॥ १२० ॥ ६ ॥ इलश्च ॥ १२१ ॥ अध्यायन्यायोद्याव-
संहारौश्च ॥ १२२ ॥ उदङ्कोऽनुदके ॥ १२३ ॥ जाल-
मानायः ॥ १२४ ॥ खनो घ च ॥ १२५ ॥ ईषद्दुःसुपु
कृच्छ्राकृच्छ्रार्थेषु खल् ॥ १२६ ॥ कर्तृकर्मणोश्च भूकृजोः ॥
॥ १२७ ॥ आतो युच् ॥ १२८ ॥ छन्दसि गत्यर्थेभ्यः
॥ १२९ ॥ अन्येभ्योऽपि दृश्यते ॥ १३० ॥ वर्तमानसामीप्ये
वर्तमानवद्वा ॥ १३१ ॥ आशंसायां भूतवच् ॥ १३२ ॥
क्षिप्रवचने लट् ॥ १३३ ॥ आशंसावचने लिङ् ॥ १३४ ॥
नानद्यतनवक्तियाप्रबन्धसामीप्ययोः ॥ १३५ ॥ भविष्यति
मर्यादावचनेऽवरस्मिन् ॥ १३६ ॥ कालविभागे चानहोरात्रा-
णाम् ॥ १३७ ॥ परस्मिन्विभाषा ॥ १३८ ॥ लिङ्निमित्ते
लट् क्रियातिपत्तौ ॥ १३९ ॥ भूते च ॥ १४० ॥ ७ ॥
वोताप्योः ॥ १४१ ॥ गर्हायां लङ्पिजात्वोः ॥ १४२ ॥
विभाषा कथमि लिङ् च ॥ १४३ ॥ किंवृत्ते लिङ्लोटौ ॥
॥ १४४ ॥ अनवकल्प्यमर्षयोरकिंवृत्तेऽपि ॥ १४५ ॥
किङ्किलास्त्यर्थेषु लट् ॥ १४६ ॥ जातुयदोलिङ् ॥ १४७ ॥
यच्चयत्रयोः ॥ १४८ ॥ गर्हायां च ॥ १४९ ॥ चित्रीकरणे
च ॥ १५० ॥ शेषे लङ्द्वयदौ ॥ १५१ ॥ उताप्योः सम-
र्थयोलिङ् ॥ १५२ ॥ कामप्रवेदनेऽकञ्चित् ॥ १५३ ॥
सम्भावनेऽलमिति चेत्सिद्धाप्रयोगे ॥ १५४ ॥ विभाषा धातौ
सम्भावनवचनेऽयदि ॥ १५५ ॥ हेतुहेतुमतोलिङ् ॥ १५६ ॥
इच्छार्थेषु लिङ्लोटौ ॥ १५७ ॥ समानकर्तृकेषु तुमुन् ॥
॥ १५८ ॥ लिङ् चा ॥ १५९ ॥ इच्छार्थेभ्यो विभाषा वर्त-
माने ॥ १६० ॥ ८ ॥ विविनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्टसंप्रश्नप्रा-
र्थनेषु लिङ् ॥ १६१ ॥ लोट् च ॥ १६२ ॥ प्रैषातिसर्ग-
प्राप्तकालेषु कृत्याश्च ॥ १६३ ॥ लिङ् चौर्ध्वमौहूर्तिर्के ॥

॥ १६४ ॥ स्मे लोट् ॥ १६५ ॥ अघोष्टे च ॥ १६६ ॥
कालसमयवेलासु तुमुन् ॥ १६७ ॥ लिङ्यदि ॥ १६८ ॥
अर्हे कृत्यतृचश्च ॥ १६९ ॥ आवश्यकाधमर्ष्ययोर्णिनिः
॥ १७० ॥ कृत्याश्च ॥ १७१ ॥ शकि लिङ् च ॥ १७२ ॥
आशिषि लिङ्लोटौ ॥ १७३ ॥ क्तिच्त्तौ च संज्ञायाम् ॥
॥ १७४ ॥ माङि लुङ् ॥ १७५ ॥ स्मोत्तरे लङ् च ॥ १७६ ॥
॥ १६॥ (उणादय इडो निवासव्यधजपोरपघनोङ्गमिच्छा-
हलश्च वोताप्योर्विधिनमन्त्रणाषोडश (॥

इति तृतीयाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥ ३ ॥

धातुसम्बन्धे प्रत्ययाः ॥ १ ॥ क्रियासमभिहारे लोट्
लोटो हिस्वौ वा च तद्ध्वमोः ॥ २ ॥ समुच्चयेऽन्यतरस्याम्
॥ ३ ॥ यथाविध्यनुप्रयोगः पूर्वस्मिन् ॥ ४ ॥ समुच्चये सामा-
न्यवचनस्य ॥ ५ ॥ छन्दसि लुङ्लिट् ॥ ६ ॥ लिङ्गर्थे
लेट् ॥ ७ ॥ उपसंवादाशङ्कयोश्च ॥ ८ ॥ तुमर्थे सेसेनसेअसे-
न्कसेकसेनध्यैअध्यैकध्यैकध्यैनुशध्यैशध्यैनुतवैतवेड् तवेनः ॥
९ ॥ प्रयै रोहिष्ये अव्यथिष्ये ॥ १० ॥ दृशे विख्ये च
॥ ११ ॥ शकि णमुल्कमुलौ ॥ १२ ॥ ईश्वरे तोसुन्कसुनौ
॥ १३ ॥ कृत्यार्थे तवैकैकेन्यत्वनः ॥ १४ ॥ अवचक्षे च
॥ १५ ॥ भावलक्षणे स्थेण्कृज्वदिचरिहुतमिजनिभ्य-
स्तोसुन् ॥ १६ ॥ सृपितृदोः कसुन् ॥ १७ ॥ अलंखत्वोः
प्रतिषेधयोः प्राचां क्त्वा ॥ १८ ॥ उदीचां माडो व्यतीहारे
॥ १९ ॥ परावरयोगे च ॥ २० ॥ ११ ॥ समानकर्तृकयोः
पूर्वकाले ॥ २१ ॥ आभीक्ष्ण्ये णमुल् च ॥ २२ ॥ न
यद्यनाकाक्षे ॥ २३ ॥ विभाषाग्रेप्रथमपूर्वेषु ॥ २४ ॥
कर्मण्याक्रोशे कृजः खमुञ् ॥ २५ ॥ स्वादुमि णमुल् ॥ २६ ॥
अन्यर्थवंकथमित्यंशु सिद्धाप्रयोगश्चेत् ॥ २७ ॥ यथातथ-
योरसूयाप्रतिवचने ॥ २८ ॥ कर्मणि दृशिबिदोः साकल्ये ॥
२९ ॥ यावति विन्दजीवोः ॥ ३० ॥ चर्मोदरयोः
पूरेः ॥ ३१ ॥ वर्षप्रमाण ऊलोपश्चास्याऽन्यतरस्याम् ॥
३२ ॥ चेले क्नोपेः ॥ ३३ ॥ निमूलसमूलयोः कषः
॥ ३४ ॥ शुष्कचूर्णरूक्षेषु पिषः ॥ ३५ ॥ समूलाकृतजीवेषु
हनृकृजग्रहः ॥ ३६ ॥ करणे हनः ॥ ३७ ॥ स्नेहने
पिषः ॥ ३८ ॥ हस्ते वर्तिग्रहोः ॥ ३९ ॥ स्वे पुषः
॥ ४० ॥ २॥ अधिकरणे बन्धः ॥ ४१ ॥ संज्ञायाम् ॥ ४२ ॥
कर्त्रोर्जीवपुरुषयोर्नशिवहोः ॥ ४३ ॥ ऊर्ध्वे शुषिपूरोः
॥ ४४ ॥ उपमाने कर्मणि च ॥ ४५ ॥ कषादिषु यथा-
विध्यनुप्रयोगः ॥ ४६ ॥ उपदंशस्तृतीयायाम् ॥ ४७ ॥
हिंसार्थानां च समानकर्मकाणाम् ॥ ४८ ॥ सप्तम्यां चोप-
पीडरुवकर्षः ॥ ४९ ॥ समासतौ ॥ ५० ॥ प्रमाणे च
॥ ५१ ॥ अपादाने परीप्सायाम् ॥ ५२ ॥ द्वितीयायां
च ॥ ५३ ॥ स्वाङ्गेऽध्रुवे ॥ ५४ ॥ परिक्रियमाने च ॥

॥ ११ ॥ विशिपतिपदिस्कन्दां व्याध्यमानासेव्यमानयोः
 ॥ १२ ॥ अस्यतितृषोः क्रियान्तरे कालेषु ॥ १३ ॥
 नाम्यादिशिप्रहोः ॥ १४ ॥ अव्ययेऽयथाभिप्रेताख्याने-
 कृजः क्वाणमुलौ ॥ १५ ॥ तिर्यच्यपवर्गे ॥ १६ ॥ ३ ॥
 स्वाङ्गे तस्प्रत्यये क्त्वोः ॥ १७ ॥ नाधार्थप्रत्यये च्यर्थे
 ॥ १८ ॥ तूष्णीमि भुवः ॥ १९ ॥ अन्वच्यानुलोम्ये ॥ २० ॥
 शकधृषज्ञाग्लघटभलभक्रमसहार्हास्त्यर्थेषु तुमुन् ॥ २१ ॥
 पर्याप्तिवचनेष्वलमर्थेषु ॥ २२ ॥ कर्तरि कृत् ॥ २३ ॥ भव्यगेय-
 प्रवचनीयोपस्थानीयजन्याप्लाव्यापात्या वा ॥ २४ ॥ लः कर्मणि
 च भावे चाकर्मकेभ्यः ॥ २५ ॥ तयोरेव कृत्यक्तखलर्थाः ॥ २६ ॥
 आदिकर्मणि क्तः कर्तरि च ॥ २७ ॥ गत्यर्थकर्मकश्चि-
 पशीड्स्थासवसजनरुहजीर्यतिभ्यश्च ॥ २८ ॥ दाशगोघ्नौ
 संप्रदाने ॥ २९ ॥ भीमादयोऽपदाने ॥ ३० ॥ ताम्याम-
 न्यत्रोणादयः ॥ ३१ ॥ क्तोऽधिकरणे च ध्रौव्यगतिप्रत्य-
 वसानार्थेभ्यः ॥ ३२ ॥ लस्य ॥ ३३ ॥ तित्सृक्षिसिपथ-
 स्थमिब्रस्मस्तातांज्ञासाथाध्वमिड्वहिमहिड् ॥ ३४ ॥ टित
 आत्मनेपदानां टेरे ॥ ३५ ॥ थासः से ॥ ३६ ॥ ४ ॥
 लिटस्तज्ञयोरेशिरेच् ॥ ३७ ॥ परस्मैपदानां णलतुसुस्थ-
 लथुसणल्वमाः ॥ ३८ ॥ विदो लटो वा ॥ ३९ ॥ व्रुवः
 पञ्चानामादित आहो व्रुवः ॥ ४० ॥ लोटो लङ्वात् ॥ ४१ ॥
 एरुः ॥ ४२ ॥ सेह्यपिच ॥ ४३ ॥ वा छन्दसि ॥ ४४ ॥
 मेर्निः ॥ ४५ ॥ आमेतः ॥ ४६ ॥ सवाम्यां वामौ
 ॥ ४७ ॥ आडुत्तमस्य पिच ॥ ४८ ॥ एत ऐ ॥ ४९ ॥
 लोटोऽडाटौ ॥ ५० ॥ आत ऐ ॥ ५१ ॥ वैतोऽन्यत्र ॥
 ॥ ५२ ॥ इतश्च लोपः परस्मैपदेषु ॥ ५३ ॥ स
 उत्तमस्य ॥ ५४ ॥ नित्यं डितः ॥ ५५ ॥ इतश्च ॥ १०० ॥
 ॥ ५६ ॥ तस्थस्यमिपां तांततामः ॥ १०१ ॥ लिङः
 सीयुट् ॥ १०२ ॥ यासुट् परस्मैपदेऽपदानां डित् ॥ १०३ ॥
 किदाशिपि ॥ १०४ ॥ ज्ञस्य रन् ॥ १०५ ॥ इटोऽत् ॥
 ॥ १०६ ॥ सुट्तिथोः ॥ १०७ ॥ ज्ञेजुस् ॥ १०८ ॥
 सिजभ्यस्तविदिभ्यश्च ॥ १०९ ॥ आतः ॥ ११० ॥
 लङः शाकटायनस्यैव ॥ १११ ॥ द्विषश्च ॥ ११२ ॥
 तिङ्शित्सार्वाधातुकम् ॥ ११३ ॥ आर्धधातुकं शेषः ॥
 ॥ ११४ ॥ लिट् च ॥ ११५ ॥ लिङाशिपि ॥ ११६ ॥
 छन्दस्युभयथा ॥ ११७ ॥ १७ ॥ (धातुसम्बन्धे समान-
 कर्तृकयोरधिकरणे स्वांगे लिटस्तस्थस्थमिपां सप्तदश) ॥

इति तृतीयाध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥ ४ ॥

समाप्तश्चाध्यायमूर्तीयः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थोऽध्यायः ।

उवाप्तातिपदिकात् ॥ १ ॥ स्वौजसमौट्छष्टाभ्याम्भि-
 स्डेभ्याम्भ्यस्त्विभ्याम्भ्यस्त्विसौसाम्भ्योस्त्वुप् ॥ २ ॥ स्त्रियाम् ॥

॥ ३ ॥ अजाद्यतष्टाप् ॥ ४ ॥ ऋन्नेभ्यो ङीप् ॥ ५ ॥ उगितश्च ॥
 ॥ ६ ॥ वनो र च ॥ ७ ॥ पादोऽन्यतरस्याम् ॥ ८ ॥ टा-
 वृचि ॥ ९ ॥ न षट्स्वस्तादिभ्यः ॥ १० ॥ मनः ॥
 ॥ ११ ॥ अनो बहुव्रीहेः ॥ १२ ॥ डाबुभाम्यामन्यतर-
 स्याम् ॥ १३ ॥ अनुपसर्जनात् ॥ १४ ॥ टिड्ढा-
 णञ्द्वयसज्दघ्नमात्रच्तयप्ठक्ठञ्क्त्वरूपः ॥ १५ ॥
 यञश्च ॥ १६ ॥ प्राचां षफ तद्धितः ॥ १७ ॥ सर्वत्र
 लोहितादिकतन्तेभ्यः ॥ १८ ॥ कौरव्यमाण्डूकाभ्यां च ॥
 ॥ १९ ॥ वयसि प्रथमे ॥ २० ॥ १ ॥ द्विगोः ॥ २१ ॥
 अपरिमाणविस्ताचितकम्बल्येभ्यो न तद्धितलुकि ॥ २२ ॥
 काण्डान्तात्क्षेत्रे ॥ २३ ॥ पुरुषात्प्रमाणेऽन्यतरस्याम् ॥
 ॥ २४ ॥ बहुव्रीहेरुधसो ङीप् ॥ २५ ॥ संख्याऽव्ययादे
 ङीप् ॥ २६ ॥ दामहायनान्ताच्च ॥ २७ ॥ अन उप-
 धालोपिनोऽन्यतरस्याम् ॥ २८ ॥ नित्यं संज्ञाछन्दसोः ॥
 ॥ २९ ॥ केवलमामकभागधेयपापापरसमानार्थकृतसुमङ्ग-
 लभेषजाच्च ॥ ३० ॥ रात्रेश्चाजसौ ॥ ३१ ॥ अन्तर्वत्पति-
 वतोर्नुक् ॥ ३२ ॥ पत्युर्नो यज्ञसंयोगे ॥ ३३ ॥ विभाषा
 सपूर्वस्य ॥ ३४ ॥ नित्यं सपत्यादिषु ॥ ३५ ॥ पूतक्र-
 तोरै च ॥ ३६ ॥ वृषाकप्यमिकुसितकुसिदानामुदात्तः ॥
 ॥ ३७ ॥ मनोरौ वा ॥ ३८ ॥ वर्णादनुदात्तात्तोपधात्तो नः ॥
 ॥ ३९ ॥ अन्यतो ङीप् ॥ ४० ॥ २ ॥ पिद्भौरादिभ्यश्च
 ॥ ४१ ॥ जानपदकुण्डगोणस्थलभाजनागकालनीलकुशका-
 मुककवरादृच्यमत्रावपनाकृत्रिमाश्राणास्थौल्यवर्णानाच्छाद-
 नायोविकारमैथुनेच्छाकेशवेशेषु ॥ ४२ ॥ शोणात् प्रा-
 चाम् ॥ ४३ ॥ वोतो गुणवचनात् ॥ ४४ ॥ बह्वादि-
 भ्यश्च ॥ ४५ ॥ नित्यं छन्दसि ॥ ४६ ॥ भुवश्च ॥ ४७ ॥
 पुंयोगादाख्यायाम् ॥ ४८ ॥ इन्द्रवरुणभवशर्वरुद्रमृडहिमा-
 रण्ययवयवनमातुलाचार्याणामानुक् ॥ ४९ ॥ क्रीता-
 त्करणपूर्वात् ॥ ५० ॥ क्तादल्पाख्यायाम् ॥ ५१ ॥ बहु-
 व्रीहेश्चान्तोदात्तात् ॥ ५२ ॥ अस्वाङ्गपूर्वपदाद्वा ॥ ५३ ॥
 स्वाङ्गाच्चोपसर्जनादसंयोगोपधात् ॥ ५४ ॥ नासिकोदरौ
 षष्ठघादन्तर्कर्णशृङ्गाच्च ॥ ५५ ॥ न क्रोडादिवहचः ॥
 ॥ ५६ ॥ सहनज्विद्यमानपूर्वाच्च ॥ ५७ ॥ नखमुखात्संज्ञा-
 याम् ॥ ५८ ॥ दीर्घजिह्वी च छन्दसि ॥ ५९ ॥ दि-
 कपूर्वपदान्ङीप् ॥ ६० ॥ ३ ॥ वाहः ॥ ६१ ॥ सख्य-
 शिञ्चीति भाषायाम् ॥ ६२ ॥ जातेरस्त्रीविषयादयोपधात्
 ॥ ६३ ॥ पाककर्णार्जपुष्पफलमूलवालोत्तरपदाच्च ॥ ६४ ॥
 इतो मनुष्यजातेः ॥ ६५ ॥ ऊङुतः ॥ ६६ ॥ बाह्व-
 न्तात्संज्ञायाम् ॥ ६७ ॥ पङ्गोश्च ॥ ६८ ॥ ऊरुत्तरपदा-
 दौपम्ये ॥ ६९ ॥ संहितशफलक्षणवामादिश्च ॥ ७० ॥

१ करपूव्युनामिति कचित्पाठः । तत्र व्युनामिति ग्रामादिकः
 प्रक्षिप्तपाठः ।

कटुकमण्डलोश्छन्दसि ॥ ७१ ॥ संज्ञायाम् ॥ ७२ ॥
 शार्ङ्गवाद्यजो डीन् ॥ ७३ ॥ यडश्चाप् ॥ ७४ ॥ आव-
 ट्याच्च ॥ ७५ ॥ तद्धिताः ॥ ७६ ॥ यूनस्तिः ॥ ७७ ॥
 अणिजोरनार्षयोर्गुरुपोत्तमयोः ष्यङ् गोत्रे ॥ ७८ ॥ गो-
 त्रावयवात् ॥ ७९ ॥ क्रौड्यादिभ्यश्च ॥ ८० ॥ ४ ॥
 दैवयज्ञिशौचिवृक्षिसात्यमुप्रिकाण्डेविद्धिभ्योऽन्यतरस्याम् ॥
 ॥ ८१ ॥ समर्थानां प्रथमाद्वा ॥ ८२ ॥ प्राग्दीन्यतो-
 ऽण् ॥ ८३ ॥ अश्वपत्यादिभ्यश्च ॥ ८४ ॥ दित्यदित्या-
 दित्यपत्युत्तरपदाण्यः ॥ ८५ ॥ उत्सादिभ्योऽञ् ॥ ८६ ॥
 स्त्रीपुंसाभ्यां नञ्जौ भवनात् ॥ ८७ ॥ द्विगोर्लुगनपत्ये ॥
 ॥ ८८ ॥ गोत्रेऽलुगचि ॥ ८९ ॥ यूनि लुक् ॥ ९० ॥
 फक्फिजोरन्यतरस्याम् ॥ ९१ ॥ तस्यापत्यम् ॥ ९२ ॥
 रको गोत्रे ॥ ९३ ॥ गोत्राद्यून्यस्त्रियाम् ॥ ९४ ॥ अत
 इञ् ॥ ९५ ॥ बाह्वादिभ्यश्च ॥ ९६ ॥ सुधातुरकङ् च ॥
 ॥ ९७ ॥ गोत्रे कुञ्जादिभ्यश्चफञ् ॥ ९८ ॥ नडादिभ्यः
 फक् ॥ ९९ ॥ हरिताभ्यो ञः ॥ १०० ॥ ५ यजिजोश्च ॥
 ॥ १०१ ॥ शरद्वच्छुनकदर्माद् भृगुवत्साम्रायणेषु ॥
 ॥ १०२ ॥ द्रोणपर्वतजीवन्तादन्यतरस्याम् ॥ १०३ ॥
 अनृष्यानान्तर्त्ये विदादिभ्योऽञ् ॥ १०४ ॥ गर्गादिभ्यो
 यञ् ॥ १०५ ॥ मधुवञ्चोर्ब्राह्मणकौशिकयोः ॥ १०६ ॥
 कपिवोधादाङ्गिरसे ॥ १०७ ॥ वतण्डाच्च ॥ १०८ ॥ लुक्
 स्त्रियाम् ॥ १०९ ॥ अश्वदिभ्यः फञ् ॥ ११० ॥
 भर्गात् त्रैगते ॥ १११ ॥ शिवादिभ्योऽण् ॥ ११२ ॥
 अवृद्धाभ्यो नदीमानुषीभ्यस्तन्नामिकाभ्यः ॥ ११३ ॥
 ऋष्यन्धकवृष्णिकुरुभ्यश्च ॥ ११४ ॥ मातुरुत्संख्यासंभ-
 द्रपूर्वायाः ॥ ११५ ॥ कन्यायाः कनीन च ॥ ११६ ॥
 विकर्णशुङ्गच्छगलाद्वत्सभरद्वाजात्रिषु ॥ ११७ ॥ पीलाया
 वा ॥ ११८ ॥ ढक् च मण्डूकात् ॥ ११९ ॥ स्त्रीभ्यो
 ढक् ॥ १२० ॥ ६ ॥ द्वयचः ॥ १२१ ॥ इतश्चानिजः
 ॥ १२२ ॥ शुभ्रादिभ्यश्च ॥ १२३ ॥ विकर्णकुषीतकात्
 काश्यपे ॥ १२४ ॥ भ्रुवो वुक् च ॥ १२५ ॥ कल्या-
 ण्यादीनामिनङ् च ॥ १२६ ॥ कुलटाया वा ॥ १२७ ॥
 चटकाया ऐरक् ॥ १२८ ॥ गोधाया ढक् ॥ १२९ ॥
 आरगुदीचाम् ॥ १३० ॥ क्षुद्राभ्यो वा ॥ १३१ ॥
 पितृष्वसुरङ्ग ॥ १३२ ॥ ढकि लोपः ॥ १३३ ॥
 मातृष्वसुश्च ॥ १३४ ॥ चतुष्पाद्व्यो ढञ् ॥ १३५ ॥
 गृथ्यादिभ्यश्च ॥ १३६ ॥ राजश्चशुराद्यत् ॥ १३७ ॥
 क्षत्राद् घः ॥ १३८ ॥ कुलात्खः ॥ १३९ ॥ अपूर्वपदा
 दन्यतरस्यां यडङ्कजौ ॥ १४० ॥ ७ ॥ महाकुलादञ्खजौ
 ॥ १४१ ॥ दुष्कुलाद् ढक् ॥ १४२ ॥ स्वसुरङ्गः ॥ १४३ ॥
 ॥ १४४ ॥ व्यन् सपत्ने ॥ १४५ ॥ रेवत्या-

दिभ्यष्टक् ॥ १४६ ॥ गोत्रस्त्रियाः कुत्सने ण च ॥ १४७ ॥
 वृद्धाड्क् सौवीरेषु बहुलम् ॥ १४८ ॥ फेरु च ॥
 ॥ १४९ ॥ पाण्टाहतिमिमताभ्यां णफिजौ ॥ १५० ॥ कुर्वा-
 दिभ्यो ण्यः ॥ १५१ ॥ सेनान्तलक्षणकारिभ्यश्च ॥ १५२ ॥
 उदीचामिञ् ॥ १५३ ॥ तिकादिभ्यः फिञ् ॥ १५४ ॥ कौस-
 ल्यकार्मार्याभ्यां च ॥ १५५ ॥ अणो द्वयचः ॥ १५६ ॥
 उदीचां वृद्धादगोत्रात् ॥ १५७ ॥ वाकिनादीनां कुक् च
 ॥ १५८ ॥ पुत्रान्तादन्यतरस्याम् ॥ १५९ ॥ प्राचाम-
 वृद्धात् फिन् बहुलम् ॥ १६० ॥ ८ ॥ मनोर्जातावज्यतौ
 षुक् च ॥ १६१ ॥ अपत्यं पौत्रप्रभृति गोत्रम् ॥
 ॥ १६२ ॥ जीवति तु वंश्ये युवा ॥ १६३ ॥ आतरि च
 ज्यायसि ॥ १६४ ॥ वान्यस्मिन् सपिण्डे स्थविरतरे
 जीवति ॥ १६५ ॥ वृद्धस्य च पूजायाम् ॥ १६६ ॥ यूनश्च
 कुत्सायाम् ॥ १६७ ॥ जनपदशब्दात् क्षत्रियादञ् ॥ १६८ ॥
 सात्वेयगान्धारिभ्यां च ॥ १६९ ॥ द्वयञ्मगधकलिङ्ग-
 सूरमसादण् ॥ १७० ॥ वृद्धेत्कोसलाजादाञ्ज्यङ् ॥ १७१ ॥
 कुरुनादिभ्यो ण्यः ॥ १७२ ॥ सात्वात्रयवप्रत्यग्रथकाल्क-
 टाश्मकादिञ् ॥ १७३ ॥ ते तद्राजाः ॥ १७४ ॥
 कम्बोजाल्लुक् ॥ १७५ ॥ स्त्रियामवन्तिकुन्तिकुरुभ्यश्च
 ॥ १७६ ॥ अतश्च ॥ १७७ ॥ न प्राच्यभर्गादियौघेया-
 दिभ्यः ॥ १७८ ॥ (ड्याद्विगोः षिद्वौरादिवाहो दैवय-
 ज्ञियजिजोर्द्वर्धचो महाकुलान्मनोर्जातावष्टादश) ॥

इति चतुर्थाध्यायस्य प्रथमः पादः ॥ १ ॥

तेन रक्तं रागात् ॥ १ ॥ लाक्षारोचनाड्क् ॥ २ ॥
 नक्षत्रेण युक्तः कालः ॥ ३ ॥ लुबविशेषे ॥ ४ ॥ संज्ञायां
 श्रवणाश्वत्थाम्याम् ॥ ५ ॥ द्वन्द्वाच्छः ॥ ६ ॥ दृष्टं साम
 ॥ ७ ॥ कलेढक् ॥ ८ ॥ वामदेवाड्यङ्गुयौ ॥ ९ ॥ परिवृतो
 रथः ॥ १० ॥ पाण्डुकम्बलादिनिः ॥ ११ ॥ द्वैपवैयाघ्रा-
 दञ् ॥ १२ ॥ कौमारापूर्ववचने ॥ १३ ॥ तत्रोद्धृतममत्रेभ्यः
 ॥ १४ ॥ स्थण्डिलाच्छयितरि व्रते ॥ १५ ॥ संस्कृतं भक्षाः
 ॥ १६ ॥ शूलोखाद्यत् ॥ १७ ॥ दध्नष्टक् ॥ १८ ॥
 उदधितोऽन्यतरस्याम् ॥ १९ ॥ क्षीराड्ढञ् ॥ २० ॥ १ ॥
 सास्मिन् पौर्णमासीति संज्ञायाम् ॥ २१ ॥ आप्रहायण्यश्च
 त्थाड्क् ॥ २२ ॥ विभाषा फाल्गुनीश्रवणाकार्तिकचैत्रीभ्यः
 ॥ २३ ॥ सास्य देवता ॥ २४ ॥ कस्येत् ॥ २५ ॥
 शुक्राढन् ॥ २६ ॥ अपोनप्त्रपान्नपत्यां घः ॥ २७ ॥ छ च
 ॥ २८ ॥ महेन्द्राद्वाणौ च ॥ २९ ॥ सोमाड्यण् ॥ ३० ॥
 वाय्वृतुपित्रुषसो यत् ॥ ३१ ॥ द्यावापृथिवीशुनासीरमरुत्वदग्नी-
 षोमवास्तोष्पतिगृहमेधाच्छ च ॥ ३२ ॥ अमेढक् ॥ ३३ ॥
 कालेभ्यो भववत् ॥ ३४ ॥ महाराजप्रोष्ठपदाड्क् ॥ ३५ ॥
 पितृव्यमातुलमातामहपितामहाः ॥ ३६ ॥ तस्य समूहः

॥ ३७ ॥ भिक्षादिभ्योऽण् ॥ ३८ ॥ गोत्रोक्षोष्टोरभरा-
जराजन्यराजपुत्रवत्समनुष्याजाहुञ् ॥ ३९ ॥ केदाराद्यञ्
च ॥ ४० ॥ २ ॥ ठञ् क्वचिनश्च ॥ ४१ ॥ ब्राह्मण-
माणववाडवाद्यत् ॥ ४२ ॥ ग्रामजनवन्धुसहायेभ्यस्तल् ॥
॥ ४३ ॥ अनुदात्तादेरञ् ॥ ४४ ॥ खण्डिकादिभ्यश्च ॥ ४५ ॥
चरणेभ्यो धर्मवत् ॥ ४६ ॥ अचित्तहस्तिधेनोष्ठक् ॥ ४७ ॥
केशाश्वभ्यां यञ्छावन्यतरस्याम् ॥ ४८ ॥ पाशादिभ्यो
यः ॥ ४९ ॥ खलगोरथात् ॥ ५० ॥ इनित्रकटयचश्च
॥ ५१ ॥ विषयो देशोऽ२ ॥ राजन्यादिभ्यो वुञ् ॥ ५२ ॥
भौरिक्याद्यैषुकार्यादिभ्यो विधल्भक्तलौ ॥ ५४ ॥ सोऽस्या-
दिरिति च्छन्दसः प्रगाथेषु ॥ ५५ ॥ संग्रामे प्रयोजन-
योद्धृभ्यः ॥ ५६ ॥ तदस्यां प्रहरणमिति क्रीडायां णः ॥
॥ ५७ ॥ घञः सास्यां क्रियेति जः ॥ ५८ ॥ तदधीते
तद्वेद ॥ ५९ ॥ क्रतूक्यादिसूत्रान्ताड्ढक् ॥ ६० ॥ ३ ॥
क्रमादिभ्यो वुन् ॥ ६१ ॥ अनुब्राह्मणादिनिः ॥ ६२ ॥
वसन्तादिभ्यष्ठक् ॥ ६३ ॥ प्रोक्तात्लुक् ॥ ६४ ॥
सूत्राच्च कोपधात् ॥ ६५ ॥ छन्दोब्राह्मणानि च तद्विषयाणि
॥ ६६ ॥ तदस्मिन्नस्तीति देशे तन्नाम्नि ॥ ६७ ॥ तेन निर्वृत्तम्
॥ ६८ ॥ तस्य निवासः ॥ ६९ ॥ अदूरभवश्च ॥ ७० ॥
ओरञ् ॥ ७१ ॥ मतोश्च बह्वज्जात् ॥ ७२ ॥ बह्वचः कूपेषु
॥ ७३ ॥ उदक्च विपाशः ॥ ७४ ॥ संकलादिभ्यश्च ॥
॥ ७५ ॥ स्त्रीषु सौवीरसाल्वप्राक्षु ॥ ७६ ॥ सुवास्वादिभ्यो-
ऽण् ॥ ७७ ॥ रोणी ॥ ७८ ॥ कोपधाच्च ॥ ७९ ॥ वुञ्छ-
ण्कठजिलसेनिर्दृज्ययुक्विफजिञ्ज्यकठकोऽरीहणकृशा-
श्वर्यकुमुदकाशतृणप्रेक्षाश्मसखिसंकाशबलपक्षकर्णसुतंगम-
प्रगदिन्वराहकुमुदादिभ्यः ॥ ८० ॥ ४ ॥ जनपदे लृप् ॥ ८१ ॥
वरणादिभ्यश्च ॥ ८२ ॥ शर्कराया वा ॥ ८३ ॥ ठक्लौ च
॥ ८४ ॥ नद्यां मतुप् ॥ ८५ ॥ मन्वादिभ्यश्च ॥ ८६ ॥ कुमु-
दनडवेतसेभ्यो ड्मतुप् ॥ ८७ ॥ नडशादाड्ढलच् ॥ ८८ ॥
शिखाया बलच् ॥ ८९ ॥ उत्करादिभ्यश्छः ॥ ९० ॥ नडादीनां
कुक् च ॥ ९१ ॥ शेषे ॥ ९२ ॥ राष्ट्रवारपाराद्धखौ ॥ ९३ ॥
ग्रामाद्यखौ ॥ ९४ ॥ कर्त्र्यादिभ्यो ढक् ॥ ९५ ॥ कुलकुक्षिग्री-
वाम्यः श्वास्यलंकारेषु ॥ ९६ ॥ नद्यादिभ्यो ढक् ॥ ९७ ॥
दक्षिणापश्चात्पुरसस्त्यक् ॥ ९८ ॥ कापिश्याः षक् ॥
॥ ९९ ॥ रङ्गोरमनुष्येऽण् च ॥ १०० ॥ ५ ॥ वुप्रा-
गपागुदक्प्रतीचोयत् ॥ १०१ ॥ कन्थायाष्ठक् ॥ १०२ ॥
वर्णो वुक् ॥ १०३ ॥ अव्ययात् त्यप् ॥ १०४ ॥ ऐषमो-
ह्यः श्वसोऽन्यतरस्याम् ॥ १०५ ॥ तीररूप्योत्तरपदादञ्जौ
॥ १०६ ॥ दिक्पूर्वपदादसंज्ञायां जः ॥ १०७ ॥ मद्दे-
भ्योऽञ् ॥ १०८ ॥ उदीन्यग्रामाच्च बह्वचोऽन्तोदात्तात् ॥
॥ १०९ ॥ प्रस्थोत्तरपदपलयादिकोपधादण् ॥ ११० ॥ कण्वा-

दिभ्यो गोत्रे ॥ १११ ॥ इञश्च ॥ ११२ ॥ न द्वयचः
प्राच्यभरतेषु ॥ ११३ ॥ वृद्धाच्छः ॥ ११४ ॥ भवतष्टक्छसौ
॥ ११५ ॥ काश्यादिभ्यष्टञ्जिठौ ॥ ११६ ॥ वाहीकप्रा-
मेभ्यश्च ॥ ११७ ॥ विभाषोशीनरेषु ॥ ११८ ॥ ओर्देशे
ठञ् ॥ ११९ ॥ वृद्धात् प्राचाम् ॥ १२० ॥ ६ ॥ धन्व-
योपधाहुञ् ॥ १२१ ॥ प्रस्थपुरवहान्ताच्च ॥ १२२ ॥
रोपधेतोः प्राचाम् ॥ १२३ ॥ जनपदतदवध्योश्च ॥ १२४ ॥
अवृद्धादपि बहुवचनविषयात् ॥ १२५ ॥ कच्छामिवक्त्र-
गतोत्तरपदात् ॥ १२६ ॥ धूमादिभ्यश्च ॥ १२७ ॥
नगरात् कुत्सनप्रावीण्ययोः ॥ १२८ ॥ अरण्यान्मनुष्ये
॥ १२९ ॥ विभाषा कुर्युगंधराभ्याम् ॥ १३० ॥ मद्र-
वृज्योः कन् ॥ १३१ ॥ कोपधादण् ॥ १३२ ॥ कच्छा-
दिभ्यश्च ॥ १३३ ॥ मनुष्यतत्स्थयोर्वुञ् ॥ १३४ ॥
अपदातौ साल्वात् ॥ १३५ ॥ गोयवाग्वोश्च ॥ १३६ ॥
गतोत्तरपदाच्छः ॥ १३७ ॥ गहादिभ्यश्च ॥ १३८ ॥
प्राचां कटादेः ॥ १३९ ॥ राज्ञः क च ॥ १४० ॥ ७ ॥
वृद्धादकेकान्तखोपधात् ॥ १४१ ॥ कन्थापलदनगरग्राम-
हदोत्तरपदात् ॥ १४२ ॥ पर्वताच्च ॥ १४३ ॥ विभाषा
मनुष्ये ॥ १४४ ॥ कृकणपर्णाद्धारद्वाजे ॥ १४५ ॥ ९ ॥ (तेन
सास्मिन्ठञ्क्रमादिभ्यो जनपदे वुप्रागपाग्वन्वृद्धात्पञ्च) ॥

इति चतुर्थाध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥ २ ॥

युष्मदस्मदोरन्यतरस्यां खञ् च ॥ १ ॥ तस्मिन्नणि
च युष्माकास्माकौ ॥ २ ॥ तवकममकावेकवचने ॥ ३ ॥
अर्धाद्यत् ॥ ४ ॥ परावराधमोत्तमपूर्वाच्च ॥ ५ ॥ दिक्पूर्व-
पदादञ् च ॥ ६ ॥ ग्रामजनपदैकदेशादञ्ठञौ ॥ ७ ॥
मध्यान्मः ॥ ८ ॥ अ सांप्रतिके ॥ ९ ॥ द्वीपादनुसमुद्रं
यञ् ॥ १० ॥ कालादञ् ॥ ११ ॥ श्राद्धे शरदः ॥ १२ ॥
विभाषा रोगातपयोः ॥ १३ ॥ निशाप्रदोषाभ्यां चा ॥ १४ ॥
श्वसस्तुट् च ॥ १५ ॥ संधिवेलाद्युनक्षत्रेभ्योऽण् ॥ १६ ॥
प्रावृष एण्यः ॥ १७ ॥ वर्षाभ्यष्ठक् ॥ १८ ॥ छन्दसि
ठञ् ॥ १९ ॥ वसन्ताच्च ॥ २० ॥ १ ॥ हेमन्ताच्च
॥ २१ ॥ सर्वत्राण च तलोपश्च ॥ २२ ॥ सायंचिरं-
प्राहेप्रगेऽव्ययेभ्यष्ट्युट्युलौ तुट् च ॥ २३ ॥ विभाषा पूर्वा-
ह्वापराह्वाभ्याम् ॥ २४ ॥ तत्र जातः ॥ २५ ॥ प्रावृषष्टप् ॥
॥ २६ ॥ संज्ञायां शरदो वुञ् ॥ २७ ॥ पूर्वाह्वापराह्वा-
मूलप्रदोषावस्कराहुन् ॥ २८ ॥ पथः पन्थ च ॥ २९ ॥
अमावास्याया वा ॥ ३० ॥ अ च ॥ ३१ ॥ सिन्ध्व-
पकराभ्यां कन् ॥ ३२ ॥ अणञौ च ॥ ३३ ॥ श्रविष्ठा-
फल्गुन्यनुराधास्वातितिष्यपुनर्वसुहस्तविशाखाषाढावहृला-
ल्लुक् ॥ ३४ ॥ स्थानान्तगोशालखरशालाच्च ॥ ३५ ॥
वत्सशालाभिजिदश्वयुजशतभिषजौ वा ॥ ३६ ॥ नक्षत्रेभ्यो

बहुलम् ॥ ३७ ॥ कृतलब्धक्रीतकुशलाः ॥ ३८ ॥ प्राय-
भवः ॥ ३९ ॥ उपजानूपकर्णोपनीवेष्टक् ॥ ४० ॥ २ ॥
संभूते ॥ ४१ ॥ कोशाड्डन् ॥ ४२ ॥ कालात्साधुपु-
ष्यत्पच्यमानेषु ॥ ४३ ॥ उते च ॥ ४४ ॥ आश्वयुज्या
वन् ॥ ४५ ॥ ग्रीष्मवसन्तादन्यतरस्याम् ॥ ४६ ॥ देयमृगे
॥ ४७ ॥ कलाप्यश्वत्थयवबुसादुन् ॥ ४८ ॥ ग्रीष्माव-
रसमादुन् ॥ ४९ ॥ संवत्सराग्रहायणीभ्यां ठञ् च ॥ ५० ॥
व्याहरति मृगः ॥ ५१ ॥ तदस्य सोढम् ॥ ५२ ॥ तत्र
भवः ॥ ५३ ॥ दिगादिभ्यो यत् ॥ ५४ ॥ शरीरावयवाच्च
॥ ५५ ॥ दतिकुक्षिकलशिवस्त्यस्त्यहेर्देञ् ॥ ५६ ॥ ग्रीवा-
भ्योऽण् च ॥ ५७ ॥ गम्भीराज्यः ॥ ५८ ॥ अव्य-
यीभावाच्च ॥ ५९ ॥ अन्तःपूर्वपदादुन् ॥ ६० ॥ ३ ॥
ग्रामात् पर्यनुपूर्वात् ॥ ६१ ॥ जिह्वामूलाङ्गुलेऽङ् ॥
॥ ६२ ॥ वर्गान्ताच्च ॥ ६३ ॥ अशब्देयत्वावन्य-
तरस्याम् ॥ ६४ ॥ कर्णललाटात्कनलंकारे ॥ ६५ ॥ तस्य
व्याख्यान इति च व्याख्यातव्यनाम्नः ॥ ६६ ॥ बह-
चोऽन्तोदात्तादुन् ॥ ६७ ॥ क्रतुयज्ञेभ्यश्च ॥ ६८ ॥
अध्यायेष्वेवर्षेः ॥ ६९ ॥ पौरोडाशपुरोडाशात् षन् ॥
॥ ७० ॥ छन्दसो यदणौ ॥ ७१ ॥ द्वयजृदब्राह्मणकर्प्र-
थमाध्वरपुरश्चरणनामाख्याताड्क् ॥ ७२ ॥ अणुगयना-
दिभ्यः ॥ ७३ ॥ तत आगतः ॥ ७४ ॥ ठगायस्थाने
भ्यः ॥ ७५ ॥ शुण्डिकादिभ्योऽण् ॥ ७६ ॥ विद्या-
योनिर्बन्धेभ्यो वुञ् ॥ ७७ ॥ ऋतुष्टञ् ॥ ७८ ॥ पितुर्यच्च
॥ ७९ ॥ गोत्रादङ्कवत् ॥ ८० ॥ ४ ॥ हेतुमनुष्येभ्योऽन्य-
तरस्यां रूप्यः ॥ ८१ ॥ मयट् च ॥ ८२ ॥ प्रभवति ॥ ८३ ॥
विदूराज्यः ॥ ८४ ॥ तद्गच्छति पथिदूतयोः ॥ ८५ ॥ अ-
भिनिष्क्रामति द्वारम् ॥ ८६ ॥ अधिकृत्य कृते ग्रन्थे ॥
॥ ८७ ॥ शिशुकन्दयमसमद्वन्द्वेन्द्रजननादिभ्यश्छः ॥
॥ ८८ ॥ सोऽस्य निवासः ॥ ८९ ॥ अभिजनश्च ॥
॥ ९० ॥ आयुधजीविभ्यश्छः पर्वते ॥ ९१ ॥ शण्डि-
कादिभ्योज्यः ॥ ९२ ॥ सिन्धुतक्षशिलादिभ्योऽणञौ
॥ ९३ ॥ तूदीशलातुरवर्मेतीकूचवाराड्ढक्छण्डज्यकः ॥
॥ ९४ ॥ भक्तिः ॥ ९५ ॥ अचित्ताददेशकालाड्क् ॥ ९६ ॥
महाराजाड्क् ॥ ९७ ॥ वासुदेवार्जुनाभ्यां वुन् ॥ ९८ ॥
गोत्रक्षत्रियाख्येभ्यो बहुलं वुञ् ॥ ९९ ॥ जनपदिनां जन-
पदवत् सर्वं जनपदेन समानशब्दानां बहुवचने ॥
॥ १०० ॥ ५ ॥ तेन प्रोक्तम् ॥ १०१ ॥ तित्तिरिव-
रतन्तुखण्डिकोखाच्छण् ॥ १०२ ॥ काश्यपकौशिकाभ्या-
मृषिभ्यां णिनिः ॥ १०३ ॥ कलापिवैशम्पायनान्तेवासि-
भ्यश्च ॥ १०४ ॥ पुराणप्रोक्तेषु ब्राह्मणकल्पेषु ॥ १०५ ॥
शौनकादिभ्यश्छन्दसि ॥ १०६ ॥ कठचरकालुक् ॥

॥ १०७ ॥ कलापिनोऽण् ॥ १०८ ॥ छगलिनो ढिनुक्
॥ १०९ ॥ पाराशर्यशिलालिभ्यां भिक्षुनटसूत्रयोः ॥ ११० ॥
कर्मन्दकृशाश्वादिनिः ॥ १११ ॥ तेनैकदिक् ॥ ११२ ॥
तसिश्च ॥ ११३ ॥ उरसो यच्च ॥ ११४ ॥ उपज्ञाते ॥
॥ ११५ ॥ कृते ग्रन्थे ॥ ११६ ॥ संज्ञायाम् ॥ ११७ ॥
कुलालादिभ्यो वुञ् ॥ ११८ ॥ क्षुद्राभ्रमरवटरपादपादञ् ॥
॥ ११९ ॥ तस्येदम् ॥ १२० ॥ ६ ॥ रथाद्यत् ॥ १२१ ॥
पत्रपूर्वादञ् ॥ १२२ ॥ पत्राध्वर्युपरिषदश्च ॥ १२३ ॥
हलसीराड्क् ॥ १२४ ॥ द्वन्द्वादुन् वैरमैथुनिकयोः ॥ १२५ ॥
गोत्रचरणादुन् ॥ १२६ ॥ सङ्घाङ्कलक्षणेष्वज्यविजामण्
॥ १२७ ॥ शाकलाद्वा ॥ १२८ ॥ छन्दोगौक्थिकया-
ज्ञिकबह्वचनटाज्यः ॥ १२९ ॥ न दण्डमाणवान्ते-
वासिषु ॥ १३० ॥ रैवतिकादिभ्यश्छः ॥ १३१ ॥ कौ-
पिञ्जलपहास्तिदादण् ॥ १३२ ॥ आथर्वणिकस्येकलोपश्च
॥ १३३ ॥ तस्य विकारः ॥ १३४ ॥ अवयवे च प्राण्यो-
पधिवृक्षेभ्यः ॥ १३५ ॥ बिल्वादिभ्योऽण् ॥ १३६ ॥
कोपधाच्च ॥ १३७ ॥ त्रपुजतुनोः षुक् ॥ १३८ ॥
ओरञ् ॥ १३९ ॥ अनुदात्तादेश्च ॥ १४० ॥ ७ ॥
पलाशादिभ्यो वा ॥ १४१ ॥ शम्भ्याः ष्लञ् ॥ १४२ ॥
मयड्वैतयोर्भाषायामभक्ष्याच्छादनयोः ॥ १४३ ॥ नित्यं
वृद्धशरादिभ्यः ॥ १४४ ॥ गोश्च पुरीषे ॥ १४५ ॥ पि-
ष्टाच्च ॥ १४६ ॥ संज्ञायां कन् ॥ १४७ ॥ व्रीहेः पुरो-
डाशे ॥ १४८ ॥ असंज्ञायां तिलयवाम्याम् ॥ १४९ ॥
द्वयचश्छन्दसि ॥ १५० ॥ नोत्वद्वर्धविल्वात् ॥ १५१ ॥
तालादिभ्योऽण् ॥ १५२ ॥ जातरूपेभ्यः परिमाणे ॥ १५३ ॥
प्राणिरजतादिभ्योऽञ् ॥ १५४ ॥ जितश्च तत्प्रत्ययात् ॥
॥ १५५ ॥ क्रीतवत् परिमाणात् ॥ १५६ ॥ उष्ट्रादुन्
॥ १५७ ॥ उमोर्णयोर्वा ॥ १५८ ॥ एण्या ढञ् ॥ १५९ ॥
गोपयसोर्यत् ॥ १६० ॥ ८ ॥ द्रोश्च ॥ १६१ ॥ माने
वयः ॥ १६२ ॥ फले लुक् ॥ १६३ ॥ पृक्षादिभ्योऽण्
॥ १६४ ॥ जम्बवा वा ॥ १६५ ॥ लुक् च ॥ १६६ ॥
हरीतक्यादिभ्यश्च ॥ १६७ ॥ कंसीयपरशव्ययोर्यञ्जो लुक्
च ॥ १६८ ॥ ८ ॥ (युष्मद्वेमन्तात्संभूते ग्रामाद्वेतु-
तेन रथात्पलाशादिभ्यो द्रोश्चाष्टौ) ॥

॥ इति चतुर्थाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥ ३ ॥

प्राग्वहतेष्टक् ॥ १ ॥ तेन द्रीव्यति खनति जयति
जितम् ॥ २ ॥ संस्कृतम् ॥ ३ ॥ कुलत्थकोपधादण्
॥ ४ ॥ तरति ॥ ५ ॥ गोपुच्छाड्क् ॥ ६ ॥ नौद्वयचष्टन् ॥
॥ ७ ॥ चरति ॥ ८ ॥ आकर्षात् षल् ॥ ९ ॥ पर्पादिभ्यः
ष्टन् ॥ १० ॥ श्वगणाड्क् च ॥ ११ ॥ वेतनादिभ्यो
जीवति ॥ १२ ॥ वस्त्रक्रयविक्रयाड्क् ॥ १३ ॥ आयुधाच्छ

च ॥ १४ ॥ हरत्युत्सङ्गादिभ्यः ॥ १५ ॥ भस्त्रादिभ्यः षन्
 ॥ १६ ॥ विभाषा विवधात् ॥ १७ ॥ अण् कुटिलिकायाः
 ॥ १८ ॥ निर्वृत्तेऽक्षद्व्यूतादिभ्यः ॥ १९ ॥ क्रेर्मन्त्रित्यम् ॥
 ॥ २० ॥ १ ॥ अपमित्ययाचिताभ्यां ककनौ ॥ २१ ॥
 संसृष्टे ॥ २२ ॥ चूर्णादिनिः ॥ २३ ॥ लवणाल्लुक् ॥
 ॥ २४ ॥ मुद्गादण् ॥ २५ ॥ व्यञ्जनैरुपसिक्ते ॥ २६ ॥
 ओजःसहोऽभसा वर्तते ॥ २७ ॥ तत्प्रत्यनुपूर्वमीप-
 लोमकूलम् ॥ २८ ॥ परिमुखं च ॥ २९ ॥ प्रयच्छति
 गर्ह्यम् ॥ ३० ॥ कुसीददेशैकादशात् षन्ष्टचौ ॥ ३१ ॥ उञ्छ-
 ति ॥ ३२ ॥ रक्षति ॥ ३३ ॥ शब्ददर्दुरं करोति ॥ ३४ ॥
 पक्षिमत्स्यमृगान् हन्ति ॥ ३५ ॥ परिपन्थं च तिष्ठति
 ॥ ३६ ॥ माथोत्तरपदपदव्यनुपदं धावति ॥ ३७ ॥
 आक्रन्दाङ् ॥ ३८ ॥ पदोत्तरपदं गृह्णाति ॥ ३९ ॥
 प्रतिकण्ठार्थल्लामं च ॥ ४० ॥ २ ॥ धर्मं चरति ॥
 ॥ ४१ ॥ प्रतिपथमेति ठञ् ॥ ४२ ॥ समवायान् स-
 मवैति ॥ ४३ ॥ परिषदो ण्यः ॥ ४४ ॥ सेनाया वा ॥
 ॥ ४५ ॥ संज्ञायां ललाटकुक्कुटयौ पश्यति ॥ ४६ ॥
 तस्य धर्म्यम् ॥ ४७ ॥ अण् महिष्यादिभ्यः ॥ ४८ ॥
 ऋतोऽञ् ॥ ४९ ॥ अवक्रयः ॥ ५० ॥ तदस्य पण्यम् ॥
 ॥ ५१ ॥ लवणाङ् ॥ ५२ ॥ किसरादिभ्यः षन् ॥ ५३ ॥
 शलालुनोऽन्यतरस्याम् ॥ ५४ ॥ शिल्पम् ॥ ५५ ॥ मङ्-
 ङुकञ्जैरादण्यतरस्याम् ॥ ५६ ॥ प्रहरणम् ॥ ५७ ॥
 परश्वधाङ् ॥ ५८ ॥ शक्तियष्टयोरीकक् ॥ ५९ ॥
 अस्तिनास्तिदिष्टं मतिः ॥ ६० ॥ ३ ॥ शीलम् ॥ ६१ ॥
 छत्रादिभ्यो णः ॥ ६२ ॥ कर्माध्ययने वृत्तम् ॥ ६३ ॥
 बहुचूर्वपदाङ् ॥ ६४ ॥ हितं भक्षाः ॥ ६५ ॥ तदस्मै
 दीयते नियुक्तम् ॥ ६६ ॥ श्राणामांसौदनादिहन् ॥ ६७ ॥
 भक्तादण्यतरस्याम् ॥ ६८ ॥ तत्र नियुक्तः ॥ ६९ ॥
 अगारान्ताङ् ॥ ७० ॥ अध्यायिन्यदेशकालात् ॥ ७१ ॥
 कठिनान्तप्रस्तारसंस्थानेषु व्यवहरति ॥ ७२ ॥ निकटे-
 वसति ॥ ७३ ॥ आवसथात् षल् ॥ ७४ ॥ प्राग्विताद्यत् ॥
 ॥ ७५ ॥ तद्वहति रथयुगप्रासङ्गम् ॥ ७६ ॥ धुरो यङ्ठ-
 कौ ॥ ७७ ॥ खः सर्वधुरात् ॥ ७८ ॥ एकधुराल्लुक् च
 ॥ ७९ ॥ शकटादण् ॥ ८० ॥ ४ ॥ हलसीराङ् ॥
 ॥ ८१ ॥ संज्ञायां जन्वा ॥ ८२ ॥ विध्यत्यधनुषा ॥
 ॥ ८३ ॥ धनगणं लब्धा ॥ ८४ ॥ अन्नाणः ॥ ८५ ॥
 वशं गतः ॥ ८६ ॥ पदमस्मिन्दश्यम् ॥ ८७ ॥ मूल-
 मस्यावर्हि ॥ ८८ ॥ संज्ञायां धेनुष्या ॥ ८९ ॥ गृहपतिना
 संयुक्ते ज्यः ॥ ९० ॥ नौवयोधर्मविषमूलमूलसीतातुला-
 भ्यस्तार्थतुल्यप्राप्यवध्यानाभ्यसमसमितसंमितेषु ॥ ९१ ॥
 धर्मपथ्यर्थन्यायादनपेते ॥ ९२ ॥ छन्दसो निर्मिते ॥ ९३ ॥
 उरसोऽण् च ॥ ९४ ॥ हृदयस्य प्रियः ॥ ९५ ॥

बन्धने चर्षौ ॥ ९६ ॥ मतजनहलात्करणजल्पकर्षेषु ॥ ९७ ॥
 तत्र साधुः ॥ ९८ ॥ प्रतिजनादिभ्यः खञ् ॥ ९९ ॥ भ-
 क्ताणः ॥ १०० ॥ ५ ॥ परिषदो ण्यः ॥ १०१ ॥
 कथादिभ्यष्टक् ॥ १०२ ॥ गुडादिभ्यष्टञ् ॥ १०३ ॥
 पथ्यतिथिवसतिस्वपतेर्दञ् ॥ १०४ ॥ सभाया यः ॥
 ॥ १०५ ॥ ढञ्छन्दसि ॥ १०६ ॥ समानतीर्थवासी ॥
 ॥ १०७ ॥ समानोदरे शयित ओ चोदात्तः ॥ १०८ ॥
 सोदराद्यः ॥ १०९ ॥ भवे छन्दसि ॥ ११० ॥ पाथो-
 नदीभ्यां ड्यण् ॥ १११ ॥ वेशन्तहिमवद्भयामण् ॥ ११२ ॥
 स्रोतसो विभाषा ड्यङ् ॥ ११३ ॥ सगर्भसयूथसनुता-
 द्यत् ॥ ११४ ॥ शुक्राद्वन् ॥ ११५ ॥ अग्राद्यत् ॥ ११६ ॥
 वलौ च ॥ ११७ ॥ समुद्राभ्राद्यः ॥ ११८ ॥ बर्हिषि
 दत्तम् ॥ ११९ ॥ दूतस्य भागकर्मणि ॥ १२० ॥
 ॥ ६ ॥ रक्षोयातूनां हननी ॥ १२१ ॥ रेवती-
 जगतीहविष्याभ्यः प्रशस्ये ॥ १२२ ॥ असुरस्य स्वम् ॥
 ॥ १२३ ॥ मायायामण् ॥ १२४ ॥ तद्वानासामुप-
 धानो मन्त्र इतीष्टकासु लुक् च मतोः ॥ १२५ ॥
 अश्विमानण् ॥ १२६ ॥ वयस्यासु मूर्ध्नो मतुप् ॥ १२७ ॥
 मत्वर्थे मासतन्वोः ॥ १२८ ॥ मधोर्ज च ॥ १२९ ॥
 ओजसोऽहनि यत्खौ ॥ १३० ॥ वेशोयशआदेर्भगाद्यल् ॥
 ॥ १३१ ॥ ख च ॥ १३२ ॥ पूर्वैः कृतमिनयौ च ॥ १३३ ॥
 अङ्घ्रिः संस्कृतम् ॥ १३४ ॥ सहस्रेण संमितौ घः ॥ १३५ ॥
 मतौ च ॥ १३६ ॥ सोममर्हति यः ॥ १३७ ॥ मये
 च ॥ १३८ ॥ मधोः ॥ १३९ ॥ वसोः समूहे च ॥ १४० ॥ ७ ॥
 नक्षत्राद्यः ॥ १४१ ॥ सर्वदेवात्तात्तिल् ॥ १४२ ॥ शिव-
 शमरिष्टस्य करे ॥ १४३ ॥ भावे च ॥ १४४ ॥ ४ ॥
 (प्राग्वहतेरपमित्यधर्मं शीलं हलपरिषदो रक्षोनक्षत्राच्चत्वारि) ॥

इति चतुर्थ्याध्यायस्य तुरीयः पादः ॥ ४ ॥

इति चतुर्थोऽध्यायः समाप्तः ॥

अथ पञ्चमोऽध्यायः ।

प्राक् क्रीताच्छः ॥ १ ॥ उगवादिभ्यो यत् ॥ २ ॥
 कम्बलाच्च संज्ञायाम् ॥ ३ ॥ विभाषा हविरूपपादिभ्यः ॥
 ॥ ४ ॥ तस्मै हितम् ॥ ५ ॥ शरीरावयवाद्यत् ॥ ६ ॥
 खलयवमाषतिलवृषत्रहणश्च ॥ ७ ॥ अजाविभ्यां ध्यन् ॥
 ॥ ८ ॥ आत्मन्विश्वजनभोगोत्तरपदात्खः ॥ ९ ॥ सर्व-
 पुरुषाभ्यां णट्जौ ॥ १० ॥ माणवचरकाभ्यां खञ् ॥
 ॥ ११ ॥ तदर्थं विकृतेः प्रकृतौ ॥ १२ ॥ छदिरुप-
 धिवलेर्दञ् ॥ १३ ॥ ऋषभोपानहोर्ब्यः ॥ १४ ॥ चर्मणो-
 ऽञ् ॥ १५ ॥ तदस्य तदस्मिन् स्यादिति ॥ १६ ॥
 परिखाया ढञ् ॥ १७ ॥ प्राग्वतेष्टञ् ॥ १८ ॥ आर्हा-
 दगोपुच्छसंख्यापरिमाणाङ् ॥ १९ ॥ असमासे निष्का-
 दिभ्यः ॥ २० ॥ १ ॥ शताच्च ठन्यतावशते ॥ २१ ॥

संख्याया अतिशदन्तायाः कन् ॥ २२ ॥ वतोरिड् वा ॥
 ॥ २३ ॥ विंशतिविंशद्भ्यां ड्वुन्नसंज्ञायाम् ॥ २४ ॥
 कंसाट्ठिठन् ॥ २५ ॥ शूर्पादजन्यतरस्याम् ॥ २६ ॥
 शतमानविंशतिकसहस्रवसनादण् ॥ २७ ॥ अर्धपूर्वाङ्गिगो-
 ल्लिङ्गसंज्ञायाम् ॥ २८ ॥ विभाषा कार्पापणसहस्राभ्याम् ॥
 ॥ २९ ॥ द्वित्रिपूर्वाङ्गिष्कात् ॥ ३० ॥ विस्ताच्च ॥ ३१ ॥
 विंशतिकात्खः ॥ ३२ ॥ खार्या ईकन् ॥ ३३ ॥ पणपा-
 दमाप्रशताद्यत् ॥ ३४ ॥ शाणाद्वा ॥ ३५ ॥ द्वित्रिपूर्वा-
 दण् च ॥ ३६ ॥ तेन क्रीतम् ॥ ३७ ॥ तस्य निमित्तं
 संयोगोत्पातौ ॥ ३८ ॥ गोद्वयचोऽसंख्यापरिमाणश्चादे-
 र्यत् ॥ ३९ ॥ पुत्राच्छ च ॥ ४० ॥ २ ॥ सर्वभूमिपृ-
 थिवीभ्यामणजौ ॥ ४१ ॥ तस्येश्वरः ॥ ४२ ॥ तत्र विदित
 इति च ॥ ४३ ॥ लोकसर्वलोकाङ्ग ॥ ४४ ॥ तस्य
 वापः ॥ ४५ ॥ पात्रात् छन् ॥ ४६ ॥ तदस्मिन्वृद्ध्या-
 यलाभशुल्कोपदा दीयते ॥ ४७ ॥ पूरणार्धाङ्गन् ॥ ४८ ॥
 भागाद्यच्च ॥ ४९ ॥ तद्धरति वहत्यावहति भाराद्वंशा-
 दिभ्यः ॥ ५० ॥ वस्नद्रव्याभ्यां ठन्कनौ ॥ ५१ ॥ संभ-
 वत्यवहरति पचति ॥ ५२ ॥ आढकाचितपात्रात्खोऽन्यतर
 स्याम् ॥ ५३ ॥ द्विगोष्ठश्च ॥ ५४ ॥ कुलिजाल्लुक्खौ च
 ॥ ५५ ॥ सोऽस्यांशवस्नभृतयः ॥ ५६ ॥ तदस्य परिमा-
 णम् ॥ ५७ ॥ संख्यायाः संज्ञासङ्घसूत्राध्ययनेषु ॥ ५८ ॥
 पंक्तिविंशतिविंशच्चत्वारिंशत्पञ्चाशत्षष्टिसप्तत्यशीतिनवतिश-
 तम् ॥ ५९ ॥ पञ्चदशतौ वर्गे वा ॥ ६० ॥ ३ ॥
 सप्तनोऽञ्छन्दसि ॥ ६१ ॥ त्रिंशच्चत्वारिंशतोर्ब्रह्मणे संज्ञायां
 ङ् ॥ ६२ ॥ तदर्हति ॥ ६३ ॥ छेदादिभ्यो नित्यम् ॥
 ॥ ६४ ॥ शीर्षिच्छेदाद्यच्च ॥ ६५ ॥ दण्डादिभ्यो यः ॥ ६६ ॥
 छन्दसि च ॥ ६७ ॥ पात्राद्वंश्च ॥ ६८ ॥ कडंकरदक्षि-
 णाच्छ च ॥ ६९ ॥ स्थालीबिलात् ॥ ७० ॥ यज्ञविग्भ्यां
 घखजौ ॥ ७१ ॥ पारायणतुरायणचान्द्रायणं वर्तयति ॥
 ॥ ७२ ॥ संशयमापन्नः ॥ ७३ ॥ योजनं गच्छति ॥ ७४ ॥
 पथः ष्कन् ॥ ७५ ॥ पंथो ण नित्यम् ॥ ७६ ॥
 उत्तरपथेनाहतं च ॥ ७७ ॥ कालात् ॥ ७८ ॥ तेन निर्वृत्तम् ॥
 ॥ ७९ ॥ तमधीष्टो भूतो भूतो भावी ॥ ८० ॥ ४ ॥
 मासाद्वयसि यत्खजौ ॥ ८१ ॥ द्विगोर्यप् ॥ ८२ ॥
 ण्यसाण्यच्च ॥ ८३ ॥ अवयसि ठश्च ८४ ॥ समायाः
 खः ॥ ८५ ॥ द्विगोर्वा ॥ ८६ ॥ रात्र्यहः संवत्सराच्च ॥
 ॥ ८७ ॥ वर्षाल्लुक् च ॥ ८८ ॥ चित्तवति नित्यम् ॥
 ॥ ८९ ॥ षष्टिकाः षष्टिरात्रेण पच्यन्ते ॥ ९० ॥ वत्सरान्ता-
 च्छन्दसि ॥ ९१ ॥ संपरिपूर्वत्वं च ॥ ९२ ॥ तेन
 परिजग्यलभ्यकार्यसुकरम् ॥ ९३ ॥ तदस्य ब्रह्मचर्यम् ॥ ९४ ॥
 तस्य दक्षिणा यज्ञाख्येभ्यः ॥ ९५ ॥ तत्र च दीयते कार्यं
 भवन् ॥ ९६ ॥ व्युष्टादिभ्योऽण् ॥ ९७ ॥ तेन यथाक-

थाचहस्ताभ्यां णयतौ ॥ ९८ ॥ संपादिनि ॥ ९९ ॥
 कर्मवेषाद्यत् ॥ १०० ॥ ५ ॥ तस्मै प्रभवति संतापा-
 दिभ्यः ॥ १०१ ॥ योगाद्यच्च ॥ १०२ ॥ कर्मण
 उक्त् ॥ १०३ ॥ समयस्तदस्य प्राप्तम् ॥ १०४ ॥
 ऋतोरण् ॥ १०५ ॥ छन्दसि घस् ॥ १०६ ॥ कालाद्यत्
 ॥ १०७ ॥ प्रकृष्टे ठन् ॥ १०८ ॥ प्रयोजनम् ॥ १०९ ॥
 विशाखा षाढादप्मन्थदण्डयोः ॥ ११० ॥ अनुप्रवचना-
 दिभ्यश्छः ॥ १११ ॥ समापनात्सपूर्वपदात् ॥ ११२ ॥
 ऐकागारिकट्चौरे ॥ ११३ ॥ आकालिकदायन्तवचने ॥
 ॥ ११४ ॥ तेन तुल्यं क्रिया चेद्वतिः ॥ ११५ ॥ तत्र
 तस्येव ॥ ११६ ॥ तदर्हम् ॥ ११७ ॥ उपसर्गाच्छन्दसि
 धात्वर्थे ॥ ११८ ॥ तस्य भावस्त्वतलौ ॥ ११९ ॥ आ
 च त्वात् ॥ १२० ॥ ६ ॥ न नञ्पूर्वात्तत्पुरुषादचतुरसंग-
 तलवणवटयुधकतरसलसेभ्यः ॥ १२१ ॥ पृथ्वादिभ्यः
 इमनिञ्वा ॥ १२२ ॥ वर्णदृढादिभ्यः ष्यञ् च ॥ १२३ ॥
 गुणवचनब्राह्मणादिभ्यः कर्मणि च ॥ १२४ ॥ स्तेनाद्य-
 न्नलोपश्च ॥ १२५ ॥ सख्युर्यः ॥ १२६ ॥ कपिज्ञात्यो-
 ढक् ॥ १२७ ॥ पत्यन्तपुरोहितादिभ्यो यक् ॥ १२८ ॥
 प्राणभृजातिवयोवचनोद्गात्रादिभ्योऽण् ॥ १२९ ॥ हाय-
 नान्तयुवादिभ्योऽण् ॥ १३० ॥ इगन्ताच्च लघुपूर्वात् ॥
 ॥ १३१ ॥ योपधाद्भुरूपोत्तमाद्भुञ् ॥ १३२ ॥ द्वन्द्वमनो-
 ज्ञादिभ्यश्च ॥ १३३ ॥ गोत्रचरणाच्छ्लाघात्याकारतद-
 वेतेषु ॥ १३४ ॥ होत्राभ्यश्छः ॥ १३५ ॥ ब्रह्मणस्त्वः
 ॥ १३६ ॥ १६ ॥ (प्राक्क्रीताच्छताच्च सर्वभूमिसप्तनो-
 ऽञ्मासात्तस्मै प्रभवति न नञ्पूर्वात् षोडश) ॥

इति पञ्चमाध्यायस्य प्रथमः पादः ॥ १ ॥

धान्यानां भवने क्षेत्रे खन् ॥ १ ॥ ब्रीहिशाल्योढक् ॥
 ॥ २ ॥ यवयवकषष्टिकाद्यत् ॥ ३ ॥ विभाषा तिलमाषो-
 माभङ्गाण्यभ्यः ॥ ४ ॥ सर्वचर्मणः कृतः खखजौ ॥ ५ ॥
 यथामुखसंमुखस्य दर्शनः खः ॥ ६ ॥ तत्सर्वादेः
 पथ्यङ्गकर्मपत्रपात्रं व्याप्नोति ॥ ७ ॥ आप्रपदं प्राप्नोति
 ॥ ८ ॥ अनुपदसर्वानायानयं बद्धाभक्षयतिनेयेषु ॥ ९ ॥
 परोवरपरंपरपुत्रपौत्रमनुभवति ॥ १० ॥ अवारपारात्यन्ता-
 नुकासंगामी ॥ ११ ॥ समांसमां विजायते ॥ १२ ॥ अद्य-
 श्वीनावष्ट्वे ॥ १३ ॥ आगवीनः ॥ १४ ॥ अनुग्वलंगामी
 ॥ १५ ॥ अश्वनो यत्खौ ॥ १६ ॥ अभ्यमित्राच्छ च ॥
 ॥ १७ ॥ गोष्ठात्खन् भूतपूर्वे ॥ १८ ॥ अश्वस्यैकाहगमः ॥ १९ ॥
 शालीनकौपीने अधृष्टाकार्ययोः ॥ २० ॥ ११ ॥ व्रातेन जीवति
 ॥ २१ ॥ साप्तपदीनं सख्यम् ॥ २२ ॥ हैयङ्गवीनं
 संज्ञायाम् ॥ २३ ॥ तस्य पाकमूले पीत्वादिकर्णादिभ्यः
 कुणञ्जाहचौ ॥ २४ ॥ पक्षात् तिः ॥ २५ ॥ तेन वित्त-

श्रुचुप् चणपौ ॥ २६ ॥ विनञ्भ्यां नानाञौ न सह ॥
 ॥ २७ ॥ वेः शालच्छङ्कटचौ ॥ २८ ॥ संप्रोदश्च कटच्
 ॥ २९ ॥ अवात् कुटारच्च ॥ ३० ॥ नते नासिकायाः संज्ञायां
 टीटञ्नाटञ्जटचः ॥ ३१ ॥ नेर्विडञ्जिरीसचौ ॥ ३२ ॥
 इनष्पिटञ्चिकचि च ॥ ३३ ॥ उपाधिभ्यां त्यक्त्वासन्ना-
 रूढयोः ॥ ३४ ॥ कर्मणि षटोऽठच् ॥ ३५ ॥ तदस्य संजातं
 तारकादिभ्य इतच् ॥ ३६ ॥ प्रमाणे द्वयसज्दघ्नमात्रचः
 ॥ ३७ ॥ पुरुषहस्तिभ्यामण् च ॥ ३८ ॥ यत्तदेतेभ्यः
 परिमाणे वतुप् ॥ ३९ ॥ किमिदंभ्यां वो वः ॥ ४० ॥ २ ॥
 किमः संख्यापरिमाणे डति च ॥ ४१ ॥ संख्याया
 अवयवे तयप् ॥ ४२ ॥ द्वित्रिभ्यां तयस्यायज्वा ॥ ४३ ॥
 उभादुदात्तो नित्यम् ॥ ४४ ॥ तदस्मिन्नधिकमिति दशा-
 न्ताड् ॥ ४५ ॥ शदन्तविंशतेश्च ॥ ४६ ॥ संख्याया
 गुणस्य निमाने मयट् ॥ ४७ ॥ तस्य पूरणे डट् ॥ ४८ ॥
 नान्तादसंख्यादेर्मट् ॥ ४९ ॥ थट् च छन्दसि ॥ ५० ॥
 षट्कृतिकतिपयचतुरां थुक् ॥ ५१ ॥ बहुवृत्तगणसंघस्य
 तिथुक् ॥ ५२ ॥ वतोरिथुक् ॥ ५३ ॥ द्वेस्तीयः ॥ ५४ ॥
 त्रैः संप्रसारणं च ॥ ५५ ॥ विंशत्यादिभ्यस्तमडन्यतर-
 स्याम् ॥ ५६ ॥ नित्यं शतादिमासार्धमाससंवत्सराच्च ॥
 ॥ ५७ ॥ षष्ठ्यादेश्चासंख्यादेः ॥ ५८ ॥ मतौ छः सूक्त-
 सान्नोः ॥ ५९ ॥ अध्यायानुवाकयोर्लुक् ॥ ६० ॥ ३ ॥
 विमुक्तादिभ्योऽण् ॥ ६१ ॥ गोषदादिभ्यो वुन् ॥ ६२ ॥
 तत्र कुशलः पथः ॥ ६३ ॥ आकर्षादिभ्यः कन् ॥ ६४ ॥
 वनहिरण्यात् कामे ॥ ६५ ॥ स्वांगेभ्यः प्रसिते ॥ ६६ ॥
 उदराद्व्याघ्रान्ते ॥ ६७ ॥ सस्येन परिजातः ॥ ६८ ॥ अंशं
 हारी ॥ ६९ ॥ तन्त्रादचिरापह्वते ॥ ७० ॥ ब्राह्मणको-
 णिके संज्ञायाम् ॥ ७१ ॥ शीतोष्णाभ्यां कारिणि ॥ ७२ ॥
 अधिकम् ॥ ७३ ॥ अनुकामिकाभीकः कमिता ॥ ७४ ॥
 पार्श्वेनान्विच्छति ॥ ७५ ॥ अयःशूलदण्डाजिनाभ्यां
 ठक्ठञौ ॥ ७६ ॥ तावतिथं ग्रहणमिति लुग्व ॥ ७७ ॥
 स एषां ग्रामणीः ॥ ७८ ॥ शृङ्खलमस्य बन्धनं करभे ॥
 ॥ ७९ ॥ उत्क उन्मनाः ॥ ८० ॥ ४ ॥ कालप्रयो-
 जनाद्रोगे ॥ ८१ ॥ तदस्मिन्नन्नं प्रायेण संज्ञायाम् ॥ ८२ ॥
 कुत्साषादञ् ॥ ८३ ॥ श्रोत्रियश्छन्दोऽधीते ॥ ८४ ॥
 श्राद्धमनेन भुक्तमिनिठनौ ॥ ८५ ॥ पूर्वादिनिः ॥ ८६ ॥ सप्-
 र्वाच्च ॥ ८७ ॥ इष्टादिभ्यश्च ॥ ८८ ॥ छन्दसि परिप-
 न्यपरिपरिणौ पर्यवस्थातरि ॥ ८९ ॥ अनुपद्यन्वेष्टा ॥
 ॥ ९० ॥ साक्षाद्द्रष्टरि संज्ञायाम् ॥ ९१ ॥ क्षेत्रियचपरक्षेत्रे
 चिकित्स्यः ॥ ९२ ॥ इन्द्रियमिन्द्रलिङ्गमिन्द्रदृष्टमिन्द्रसृष्ट-
 मिन्द्रशुष्टमिन्द्रदत्तमिति वा ॥ ९३ ॥ तदस्यास्थ-

१ आक्यादिभ्यः इति पाठान्तरम् ।

स्मिन्निति मतुप् ॥ ९४ ॥ रसादिभ्यश्च ॥ ९५ ॥ प्राणि-
 स्थादातो लजन्यतरस्याम् ॥ ९६ ॥ सिध्मादिभ्यश्च ॥
 ॥ ९७ ॥ वत्सांसाभ्यां कामबले ॥ ९८ ॥ फेनादिलच्च ॥
 ॥ ९९ ॥ लोमादिपामादिपिच्छादिभ्यः शनेलचः ॥ १०० ॥
 ॥ ९ ॥ प्रज्ञाश्रद्धार्चाभ्यो णः ॥ १०१ ॥ तपःसहसा-
 भ्यां विनीनी ॥ १०२ ॥ अण् च ॥ १०३ ॥ सिकता-
 शर्कराभ्यां च ॥ १०४ ॥ देशे लुबिलचौ च ॥ १०५ ॥
 दन्त उन्नत उरच् ॥ १०६ ॥ ऊपशुषिमुष्कमधो रः
 ॥ १०७ ॥ वुहुभ्यां मः ॥ १०८ ॥ केशाद्रोऽन्यत-
 रस्याम् ॥ १०९ ॥ गाण्डयजगात् संज्ञायाम् ॥ ११० ॥
 काण्डाण्डादीरन्नीरचौ ॥ १११ ॥ रजःकृष्यासुतिपरि-
 षदो बलच् ॥ ११२ ॥ दन्तशिखात् संज्ञायाम् ॥
 ॥ ११३ ॥ ज्योत्स्नातमिस्राशृङ्गिणोर्जस्विन्नूर्जस्वलगो-
 मिन्मलिनमलीमसाः ॥ ११४ ॥ अत इनिठनौ ॥ ११५ ॥
 ब्रीह्यादिभ्यश्च ॥ ११६ ॥ तुन्दादिभ्य इलच्च ॥ ११७ ॥ एक-
 गोपूर्वाङ्गं नित्यम् ॥ ११८ ॥ शतसहस्रान्ताच्च नि-
 ष्कात् ॥ ११९ ॥ रूपादाहतप्रशंसयोर्धप् ॥ १२० ॥
 ॥ ६ ॥ अस्मायामेधास्रजो विनिः ॥ १२१ ॥ बहुलं
 छन्दसि ॥ १२२ ॥ ऊर्णाया युस् ॥ १२३ ॥ वाचो
 मिनिः ॥ १२४ ॥ आलजाटचौ बहुभाषिणि ॥ १२५ ॥
 स्वामिन्निश्चये ॥ १२६ ॥ अर्शआदिभ्योऽच् ॥ १२७ ॥
 दन्द्वापतापगर्वात्प्राणिस्थादिनिः ॥ १२८ ॥ वातातीसा-
 राभ्यां कुक् च ॥ १२९ ॥ वयसि पूरणात् ॥ १३० ॥
 सुखादिभ्यश्च ॥ १३१ ॥ धर्मशीलवर्णान्ताच्च ॥ १३२ ॥
 हस्ताज्जातौ ॥ १३३ ॥ वर्णाद्ब्रह्मचारिणि ॥ १३४ ॥ पुष्करा-
 दिभ्यो देशे ॥ १३५ ॥ बलादिभ्यो मतुवन्यतरस्याम् ॥ १३६ ॥
 संज्ञायां मन्माभ्याम् ॥ १३७ ॥ केशभ्यां बभयुस्तितुतयसः
 ॥ १३८ ॥ तुन्दिबलिवटेर्भः ॥ १३९ ॥ अहंशुभमोर्धुस् ॥
 ॥ १४० ॥ ७ ॥ (धान्यानां त्रातेन किमो विमुक्ता
 दिभ्यः कालप्रयोजनात्प्रज्ञाश्रद्धास्मायामेधाविंशतिः ॥

इति पञ्चमाध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥ २ ॥

प्रागिदशो विभक्तिः ॥ १ ॥ किंसर्वनामबहुभ्योऽद्वया-
 दिभ्यः ॥ २ ॥ इदम इश् ॥ ३ ॥ एतेतौ रथोः ॥ ४ ॥
 एतदोऽन् ॥ ५ ॥ सर्वस्य सोऽन्यतरस्यां दि ॥ ६ ॥
 पञ्चम्यास्तसिल् ॥ ७ ॥ तसेश्च ॥ ८ ॥ पर्यभिभ्यां च
 ॥ ९ ॥ सप्तम्यास्त्रल् ॥ १० ॥ इदमो हः ॥ ११ ॥
 किमोऽत् ॥ १२ ॥ वा ह च छन्दसि ॥ १३ ॥ इतरा-
 भ्योऽपि दृश्यन्ते ॥ १४ ॥ सर्वैकान्यकियत्तदः काले दा ॥
 ॥ १५ ॥ इदमो हिल् ॥ १६ ॥ अधुना ॥ १७ ॥ दानीं
 च ॥ १८ ॥ तदो दा च ॥ १९ ॥ तयोर्दाहिलौ च
 छन्दसि ॥ २० ॥ १ ॥ अनद्यतने हिंजन्यतरस्याम् ॥

॥ २१ ॥ सद्यःपरुत्परायैषमःपरेव्यवपूर्वेवुरन्येवुर-
न्यतरेवुरितरेवुरपरेवुरधरेवुरभयेवुरुत्तरेवुरः ॥ २२ ॥ प्रका-
रवचने थात् ॥ २३ ॥ इदमस्थमुः ॥ २४ ॥ किमश्च ॥
॥ २५ ॥ था हेतौ च च्छन्दसि ॥ २६ ॥ दिक्शब्देभ्यः
सप्तमीपञ्चमीप्रथमाभ्यो दिग्देशकालेष्वस्तातिः ॥ २७ ॥
दक्षिणोत्तराभ्यामतसुच् ॥ २८ ॥ विभाषापरावराम्याम् ॥
॥ २९ ॥ अञ्चेलुक् ॥ ३० ॥ उपर्युपरिष्ठात् ॥ ३१ ॥
पश्चात् ॥ ३२ ॥ पश्च पश्चा च च्छन्दसि ॥ ३३ ॥
उत्तराधरदक्षिणादातिः ॥ ३४ ॥ एनवन्यतरस्यामदू-
रेऽपञ्चम्याः ॥ ३५ ॥ दक्षिणादाच् ॥ ३६ ॥ आहि
च दूरे ॥ ३७ ॥ उत्तराच्च ॥ ३८ ॥ पूर्वाधरावराणा-
मसि पुरधवश्चेषाम् ॥ ३९ ॥ अस्ताति च ॥ ४० ॥
॥ ४१ ॥ विभाषावरस्य ॥ ४१ ॥ संख्याया विधार्थे धा ॥
॥ ४२ ॥ अधिकरणविचाले च ॥ ४३ ॥ एकाद्वो ध्यमुज-
न्यतरस्याम् ॥ ४४ ॥ द्वित्र्योश्च ध्यमुज् ॥ ४५ ॥
एधाच्च ॥ ४६ ॥ याप्ये पाशप् ॥ ४७ ॥ पूरणाद्भागे तीयादन् ॥
॥ ४८ ॥ प्रागेकादशभ्योऽछन्दसि ॥ ४९ ॥ षष्ठा-
ष्टमाभ्यां ज च ॥ ५० ॥ मानपश्चद्भ्योः कन्लुक् च ॥ ५१ ॥
एकादाकिनिच्चासहाये ॥ ५२ ॥ भूतपूर्वे चरट् ॥ ५३ ॥
षष्ठ्या रूप्य च ॥ ५४ ॥ अतिशयने तमविष्ठनौ ॥ ५५ ॥
तिडश्च ॥ ५६ ॥ द्विवचनविभज्योपपदे तरवीयसुनौ ॥
॥ ५७ ॥ अजादी गुणवचनादेव ॥ ५८ ॥ तुश्छन्दसि
॥ ५९ ॥ प्रशस्यस्य श्रः ॥ ६० ॥ ३ ॥ ज्य चा ॥ ६१ ॥
वृद्धस्य च ॥ ६२ ॥ अन्तिकबाढयोर्नेदसाधौ ॥ ६३ ॥
युवाल्पयोः कनन्यतरस्याम् ॥ ६४ ॥ विन्मतोर्लुक् ॥ ६५ ॥
प्रशंसायां रूपप् ॥ ६६ ॥ ईषदसमाप्तौ कल्पन्देश्यदेशी-
यरः ॥ ६७ ॥ विभाषा सुपो बहुच् पुरस्तात् ॥ ६८ ॥
प्रकारवचने जातीयर् ॥ ६९ ॥ प्रागिवात् कः ॥ ७० ॥
अव्ययसर्वनाम्नामकच् प्राक् टेः ॥ ७१ ॥ कस्य च दः ॥
॥ ७२ ॥ अज्ञाते ॥ ७३ ॥ कुत्सिते ॥ ७४ ॥ संज्ञायां
कन् ॥ ७५ ॥ अनुकम्पयाम् ॥ ७६ ॥ नीतौ च तद्यु-
क्तात् ॥ ७७ ॥ बह्वचो मनुष्यनाम्नश्च ॥ ७८ ॥
घनिलचौ च ॥ ७९ ॥ प्राचामुपादेरड्जुचौ च ॥ ८० ॥
॥ ४ ॥ जातिनाम्नः कन् ॥ ८१ ॥ अजितान्तस्योत्तर-
पदलोपश्च ॥ ८२ ॥ ठाजादावूर्ध्वं द्वितीयादचः ॥ ८३ ॥
शेवलसुपरिदिशालवरुणार्थमादीनां तृतीयात् ॥ ८४ ॥
अवे ॥ ८५ ॥ हस्वे ॥ ८६ ॥ संज्ञायां कन् ॥ ८७ ॥
कुटीशमीशुण्डाभ्यो रः ॥ ८८ ॥ कुत्वा डुपच् ॥ ८९ ॥
कासूगोणीभ्यां ष्टरच् ॥ ९० ॥ वत्सोक्षाश्वर्षभेभ्यश्च तनुत्वे
॥ ९१ ॥ कियत्तदोर्निर्धारणे द्वयोरेकस्य डतरच् ॥
॥ ९२ ॥ वा बहूनां जातिपरिप्रशने डतमच् ॥ ९३ ॥

एकाच्च प्राचाम् ॥ ९४ ॥ भवक्षेपणे कन् ॥ ९५ ॥
इवे प्रतिकृतौ ॥ ९६ ॥ संज्ञायां च ॥ ९७ ॥ लुम्नुष्ये
॥ ९८ ॥ जीविकार्थे चापण्ये ॥ ९९ ॥ देवपथादिभ्यश्च ॥
॥ १०० ॥ ५ ॥ वस्तेर्लुक् ॥ १०१ ॥ शिलाया ङः ॥
॥ १०२ ॥ शाखादिभ्यो यः ॥ १०३ ॥ द्रव्यं च भव्ये
॥ १०४ ॥ कुशाप्राच्छः ॥ १०५ ॥ समासाच्च तद्वि-
पयात् ॥ १०६ ॥ शर्करादिभ्योऽण् ॥ १०७ ॥ अङ्-
गुल्यादिभ्यश्च ॥ १०८ ॥ एकशालायाष्टजन्यतरस्याम् ॥
॥ १०९ ॥ कर्कलोहितादीकक् ॥ ११० ॥ प्रन्तपूर्व-
विश्वेमात्थाल्छन्दसि ॥ १११ ॥ पूगाज्ज्योऽग्रामणीपूर्वात् ॥
॥ ११२ ॥ व्रातच्छजोरस्त्रियाम् ॥ ११३ ॥ आयुध-
जीविंसंघाज्ज्यङ्वाहीकेष्वब्राह्मणराजन्यात् ॥ ११४ ॥
वृकाट्टेण्य् ॥ ११५ ॥ दामन्यादित्रिगर्तषष्ठाच्छः ॥ ११६ ॥
पर्श्वदियौधेयादिभ्योऽणौ ॥ ११७ ॥ अभिजिद्विदभू-
च्छालवच्छिखावच्छमीवदूर्णावच्छुमदणो यज् ॥ ११८ ॥
ज्यादयस्तद्राजाः ॥ ११९ ॥ १९ ॥ (प्राग्दिशोऽनवतने
विभाषा ज्य च जातिनाम्नो वस्तेरेकोनविंशतिः ॥

इति पञ्चमाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥ ३ ॥

पादशतस्य संख्यादेर्विप्सायां वुल्लोपश्च ॥ १ ॥
दण्डव्यवसर्गयोश्च ॥ २ ॥ स्थूलादिभ्यः प्रकारवचने
कन् ॥ ३ ॥ अनत्यन्तगतौ क्तात् ॥ ४ ॥ न सा
मिवचने ॥ ५ ॥ वृहत्या आच्छादने ॥ ६ ॥ अपड-
क्षाशितंग्वलंकर्मलिपुरुषाध्युत्तरपदात् खः ॥ ७ ॥ विभा-
षाश्चेरदिक् स्त्रियाम् ॥ ८ ॥ जात्यन्ताच्छ बन्धुनि ॥ ९ ॥
स्थानान्ताद्विभाषा सस्थानेनेति चेत् ॥ १० ॥ किमेत्तिड-
व्ययघादाम्ब्रव्यप्रकर्षे ॥ ११ ॥ अमु च च्छन्दसि ॥
॥ १२ ॥ अनुगादिनष्टक् ॥ १३ ॥ णचः स्त्रियाम् ॥
॥ १४ ॥ अणिनुणः ॥ १५ ॥ विसारिणो मत्स्ये
॥ १६ ॥ संख्यायाः क्रियाभ्यावृत्तिगणने कृत्वसुच् ॥
॥ १७ ॥ द्वित्रिचतुर्भ्यः सुच् ॥ १८ ॥ एकस्य सक्च
॥ १९ ॥ विभाषा बहोर्घोऽविप्रकृष्टकाले ॥ २० ॥ १॥
तत्प्रकृतवचने मयट् ॥ २१ ॥ समूहवच्च बहुषु ॥ २२ ॥
अनन्तावसथेतिहभेषजाज्ज्यः ॥ २३ ॥ देवतान्तात्
तादर्थ्ये यत् ॥ २४ ॥ पादार्घ्यां च ॥ २५ ॥ अति-
थेर्ज्यः ॥ २६ ॥ देवात् तल् ॥ २७ ॥ अवेः कः ॥
॥ २८ ॥ यावादिभ्यः कन् ॥ २९ ॥ लोहितान्मणौ ॥
॥ ३० ॥ वर्णे चानित्ये ॥ ३१ ॥ रक्ते ॥ ३२ ॥
कालाच्च ॥ ३३ ॥ विनयादिभ्यश्च ॥ ३४ ॥ वाचो-
व्याहृतार्थायाम् ॥ ३५ ॥ तद्युक्तात् कर्मणोऽण् ॥ ३६ ॥
ओषधेरजातौ ॥ ३७ ॥ प्रज्ञादिभ्यश्च ॥ ३८ ॥
सुदस्तिकन् ॥ ३९ ॥ सस्रनौ प्रशंसाभ्याम् ॥ ४० ॥

॥ २ ॥ वृकज्येष्ठाभ्यां तिल्लातिलौ च छन्दसि ॥
 ॥ ४१ ॥ बहुलपार्थाच्छस्कारकादन्यतरस्याम् ॥ ४२ ॥
 संख्येकवचनाच्च वीप्सायाम् ॥ ४३ ॥ प्रतियोगे पञ्च-
 म्यास्तसि ॥ ४४ ॥ अपादाने चाहीयरुहोः ॥ ४५ ॥
 अतिग्रहाव्यथनक्षेपेष्वर्कर्तरि तृतीयायाः ॥ ४६ ॥ हीयमा
 नपापयोगाच्च ॥ ४७ ॥ षष्ठ्या व्याश्रये ॥ ४८ ॥ रोगाच्चा-
 पनयने ॥ ४९ ॥ अभूततद्भावे कृन्वस्तियोगे संपद्यकर्तरि
 च्चिः ॥ ५० ॥ अरुर्मेनश्चक्षुश्चेतोरहोरजसां लोपश्च ॥ ५१ ॥
 विभाषा साति कात्स्न्ये ॥ ५२ ॥ अभिविधौ संपदा
 च ॥ ५३ ॥ तदधीनवचने ॥ ५४ ॥ देये त्रा च ॥ ५५ ॥
 देवमनुष्यपुरुषपुरुमर्त्येभ्यो द्वितीयासप्तम्योर्बहुलम् ॥ ५६ ॥
 अव्यक्तानुकरणद्वयजवरार्धादनितौ डाच् ॥ ५७ ॥ कृजो
 द्वितीयतृतीयशम्बवीजात् कृषौ ॥ ५८ ॥ संख्यायाश्च
 गुणान्तायाः ॥ ५९ ॥ समयाच्च यापनायाम् ॥ ६० ॥ ३ ॥
 सपत्रनिष्पत्रादतिव्ययने ॥ ६१ ॥ निष्कुलानिष्कोषणे ॥
 ॥ ६२ ॥ सुखप्रियादानुलोभ्ये ॥ ६३ ॥ दुःखात्
 प्रातिलोभ्ये ॥ ६४ ॥ शूलात् पाके ॥ ६५ ॥ सत्याद-
 शपथे ॥ ६६ ॥ मद्रात् परिवापणे ॥ ६७ ॥ समासा-
 न्ताः ॥ ६८ ॥ न पूजनात् ॥ ६९ ॥ किमः क्षेपे ॥ ७० ॥
 नजस्तत्पुरुषात् ॥ ७१ ॥ पथो विभाषा ॥ ७२ ॥ बहुव्री-
 हौ संख्येये डजबहुगणात् ॥ ७३ ॥ ऋक्पूरब्धूः पथा-
 मानक्षे ॥ ७४ ॥ अचप्रत्यन्वपूर्वात् सामलोभः ॥ ७५ ॥
 अक्ष्णोऽदर्शनात् ॥ ७६ ॥ अचतुरविचतुरसुचतुरस्त्रीपुंसधे-
 न्वनडुहर्कामवाङ्मनसाक्षिभ्रुवदारगवोर्वष्टीवपदष्टीवनक्तदि-
 वरात्रिदिवाहर्दिवसरजसनिःश्रेयसपुरुषायुषद्वयायुषत्र्यायुष-
 र्ग्यजुषजातोक्षमहोक्षवृद्धोक्षोपयुनगोष्ठ्याः ॥ ७७ ॥ ब्रह्मह-
 स्तिभ्यां वर्चसः ॥ ७८ ॥ अवसमन्वेभ्यस्तमसः ॥ ७९ ॥
 स्वसोऽवसीयः श्रेयसः ॥ ८० ॥ ४ ॥ अन्ववतसादहसः ॥
 ॥ ८१ ॥ प्रतेरुरसः सप्तमीस्थात् ॥ ८२ ॥ अनुग-
 वमायामे ॥ ८३ ॥ द्विस्तावा त्रिस्तावा वेदिः ॥ ८४ ॥
 उपसर्गादध्वनः ॥ ८५ ॥ तत्पुरुषस्यांगुलेः संख्ययाव्ययादेः
 ॥ ८६ ॥ अहः सर्वैकदेशसंख्यातपुण्याच्च रात्रेः ॥ ८७ ॥
 अहोऽह एतेभ्यः ॥ ८८ ॥ न संख्यादेः समाहारे ॥ ८९ ॥
 उत्तमैकाभ्यां च ॥ ९० ॥ राजाहः सखिम्यष्टच् ॥ ९१ ॥
 गोरतद्वितलुकि ॥ ९२ ॥ अप्राख्यायामुरसः ॥ ९३ ॥
 अनोश्मायः सरसां जातिसंज्ञयोः ॥ ९४ ॥ ग्रामकौ-
 टाभ्यां च तक्षणः ॥ ९५ ॥ अतेः शुनः ॥ ९६ ॥ उप-
 मानादप्राणिषु ॥ ९७ ॥ उत्तरमृगपूर्वाच्च सक्थनः ॥
 ॥ ९८ ॥ नावो द्विगोः ॥ ९९ ॥ अर्वाच्च ॥ १०० ॥
 ॥ ९ ॥ खार्याः प्राच्याम् ॥ १०१ ॥ द्वित्रिभ्यामङ्गलेः ॥
 ॥ १०२ ॥ अनसन्तानपुंसकाच्छन्दसि ॥ १०३ ॥

ब्रह्मणो जानपदाख्याम् ॥ १०४ ॥ कुमहद्वयामन्यतर-
 स्याम् ॥ १०५ ॥ द्वन्द्वाच्चुदवहान्तात् समाहारे ॥
 ॥ १०६ ॥ अव्ययीभावे शरत्प्रभृतिभ्यः ॥ १०७ ॥
 अनश्च ॥ १०८ ॥ नपुंसकादन्यतरस्याम् ॥ १०९ ॥
 नदीपौर्णमास्याग्रहायणीभ्यः ॥ ११० ॥ ज्ञयः ॥
 ॥ १११ ॥ गिरेश्च सेकनस्य ॥ ११२ ॥ बहुव्रीहौ
 सक्थ्यक्ष्णोः स्वाङ्गात् षच् ॥ ११३ ॥ अंगुलेर्दोरुणि ॥
 ॥ ११४ ॥ द्वित्रिभ्यां ष मूर्ध्नः ॥ ११५ ॥ अप् पूर-
 णीप्रमाण्योः ॥ ११६ ॥ अन्तर्वहिभ्यां च लोभः ॥
 ॥ ११७ ॥ अञ् नासिकायाः संज्ञायां नसं चास्थूलात् ॥
 ॥ ११८ ॥ उपसर्गाच्च ॥ ११९ ॥ सुप्रातसुधसुदि-
 वशार्किकक्षचतुरश्रैणीपदाजपदप्रोष्ठपदाः ॥ १२० ॥ ६ ॥
 नञ्दुःसुभ्यो हलिसक्थ्योरन्यतरस्याम् ॥ १२१ ॥ नित्य-
 मसिच् प्रजामेधयोः ॥ १२२ ॥ बहुप्रजाश्छन्दसि ॥ १२३ ॥
 धर्मादनिच् केवलात् ॥ १२४ ॥ जम्भासुहरिततृणसो-
 मेभ्यः ॥ १२५ ॥ दक्षिणेर्मा लुब्धयोगे ॥ १२६ ॥
 इच् कर्मव्यतिहारे ॥ १२७ ॥ द्विदण्ड्यादिभ्यश्च ॥ १२८ ॥
 प्रसम्भ्यां जानुनोर्ङुः ॥ १२९ ॥ ऊर्वादिभाषा ॥ १३० ॥
 ऊधसोऽनङ् ॥ १३१ ॥ धनुषश्च ॥ १३२ ॥ वा संज्ञायाम् ॥
 ॥ १३३ ॥ जायाया निङ् ॥ १३४ ॥ गन्धस्येदुत्पू-
 तिसुसुरभिभ्यः ॥ १३५ ॥ अल्पाख्यायाम् ॥ १३६ ॥
 उपमानाच्च ॥ १३७ ॥ पादस्य लोपोऽहस्त्यादिभ्यः ॥
 ॥ १३८ ॥ कुम्भपदीषु च ॥ १३९ ॥ संख्यासुपूर्वस्य ॥
 ॥ १४० ॥ ७ ॥ वयसि दन्तस्य दत् ॥ १४१ ॥
 छन्दसि च ॥ १४२ ॥ स्त्रियां संज्ञायाम् ॥ १४३ ॥
 विभाषा श्यावारोकाभ्याम् ॥ १४४ ॥ अग्रान्तशुद्धशुभ्र-
 वृषवराहेभ्यश्च ॥ १४५ ॥ ककुदस्यावस्थायां लोपः ॥
 ॥ १४६ ॥ त्रिककुत् पर्वते ॥ १४७ ॥ उद्विभ्यां काकु-
 दस्य ॥ १४८ ॥ पूर्णादिभाषा ॥ १४९ ॥ सुहृद्दुर्हृदौ-
 मित्रामित्रयोः ॥ १५० ॥ उरःप्रभृतिभ्यः कप् ॥ १५१ ॥
 इनः स्त्रियाम् ॥ १५२ ॥ नद्यतश्च ॥ १५३ ॥ शेषा-
 दिभाषा ॥ १५४ ॥ न संज्ञायाम् ॥ १५५ ॥
 ईयसश्च ॥ १५६ ॥ वन्दिते आतुः ॥ १५७ ॥ ऋतश्छ-
 न्दसि ॥ १५८ ॥ नाडीतन्त्र्योः स्वाङ्गे ॥ १५९ ॥
 निष्प्रवाणिश्च ॥ १६० ॥ ८ ॥ (पादशतस्य तत्प्रकृत-
 वृकज्येष्ठाभ्यां सपत्रान्ववतसात् खार्या नञ्दुःसुभ्यो वयसि
 विंशतिः) ॥

इति पञ्चमाध्यायस्य तुरीयः पादः ॥ ४ ॥

इति पञ्चमोऽध्यायस्तस्मात्तः ।

अथ षष्ठोऽध्यायः ।

एकाचो द्वे प्रथमस्य ॥ १ ॥ अजादेद्वितीयस्य ॥
॥ २ ॥ न न्द्राः संयोगादयः ॥ ३ ॥ पूर्वोऽभ्यासः ॥ ४ ॥
उभे अभ्यस्तम् ॥ ५ ॥ जक्षित्यादयः षट् ॥ ६ ॥ तुजादीनां
दीर्घोऽभ्यासस्य ॥ ७ ॥ लिटि धातोरभ्यासस्य ॥ ८ ॥
सम्यङोः ॥ ९ ॥ श्लौ ॥ १० ॥ चङि ॥ ११ ॥ दाधान्सा
हान्मीदांश्च ॥ १२ ॥ ष्यङः सम्प्रसारणं पुत्रपत्योस्तत्पुरुषे ॥
॥ १३ ॥ बन्धुनि बहुव्रीहौ ॥ १४ ॥ वचिस्वपियजादीनां
किति ॥ १५ ॥ ग्रहिज्यावयिव्यधिविष्टिविचिचिवृश्चतिपृ-
च्छतिभृजतीनां ङिति च ॥ १६ ॥ लिट्यभ्यासस्योभयेषाम्
॥ १७ ॥ स्वापेश्चङि ॥ १८ ॥ स्वपिस्यमिव्येजां यङि
॥ १९ ॥ न वशः ॥ २० ॥ १ ॥ चायः की ॥ २१ ॥
स्फायः स्फी निष्ठायाम् ॥ २२ ॥ स्यः प्रपूर्वस्य ॥ २३ ॥ द्रव-
मूर्तिस्पर्शयोः श्यः ॥ २४ ॥ प्रतेश्च ॥ २५ ॥ विभाषाऽभ्यवपूर्वस्य
॥ २६ ॥ शतं पाके ॥ २७ ॥ प्यायः पी ॥ २८ ॥ लिङ्यङोश्च
॥ २९ ॥ विभाषा श्वेः ॥ ३० ॥ गौ च संश्चङोः ॥ ३१ ॥ हः
संप्रसारणम् ॥ ३२ ॥ अभ्यस्तस्य च ॥ ३३ ॥ बहुलं छन्दसि ॥
॥ ३४ ॥ चायः की ॥ ३५ ॥ अपस्पृधेथामानृचुरानृद्धश्चिच्यु-
षेतिव्याजश्राताः श्रितमाशरीशरीर्ताः ॥ ३६ ॥ न
संप्रसारणे संप्रसारणम् ॥ ३७ ॥ लिटि व्यो यः ॥ ३८ ॥
वश्चास्यान्यतरस्यां किति ॥ ३९ ॥ वेजः ॥ ४० ॥ २ ॥
त्यपि च ॥ ४१ ॥ ज्यश्च ॥ ४२ ॥ व्यश्च ॥ ४३ ॥
विभाषा परेः ॥ ४४ ॥ आदेच उपदेशेऽशिति ॥ ४५ ॥
न व्यो लिटि ॥ ४६ ॥ स्फुरतिस्फुलत्योर्घञि ॥ ४७ ॥
क्रीड्जीनां गौ ॥ ४८ ॥ सिध्यतेरपारलौकिके ॥ ४९ ॥
मीनातिमिनोतिदीङां त्यपि च ॥ ५० ॥ विभाषा लीयतेः ॥
॥ ५१ ॥ खिदेश्छन्दसि ॥ ५२ ॥ अपगुरो णमुलि ॥
॥ ५३ ॥ चिस्फुरोर्णौ ॥ ५४ ॥ प्रजने वीयतेः ॥ ५५ ॥
बिभेतेर्हेतुभये ॥ ५६ ॥ नित्यं स्मयतेः ॥ ५७ ॥
सृजिदृशोर्ज्ञत्यमकिति ॥ ५८ ॥ अनुदात्तस्य चर्दुपधस्या-
न्यतरस्याम् ॥ ५९ ॥ शीर्षश्छन्दसि ॥ ६० ॥ ३ ॥ ये च
तद्धिते ॥ ६१ ॥ अचि शीर्षः ॥ ६२ ॥ पदन्तोमासृज्जि-
शसन्पूषन्दोषन्यकञ्छकन्नुदन्नासञ्छस्पृभृतिषु ॥ ६३ ॥
धात्वादेः षः सः ॥ ६४ ॥ गो नः ॥ ६५ ॥ लोपो
व्योर्वलि ॥ ६६ ॥ वेरपृक्तस्य ॥ ६७ ॥ हल्ङ्याभ्यो
दीर्घात्सुतिस्वपृक्तं हल् ॥ ६८ ॥ एङ्ह्रस्वात् संबुद्धेः ॥ ६९ ॥
शैश्छन्दसि बहुलम् ॥ ७० ॥ ह्रस्वस्य पिति कृति तुक्
॥ ७१ ॥ संहितायाम् ॥ ७२ ॥ छे च ॥ ७३ ॥ आङ्-
माङोश्च ॥ ७४ ॥ दीर्घात् ॥ ७५ ॥ पदान्ताद्वा ॥
॥ ७६ ॥ इको यणचि ॥ ७७ ॥ एचोऽयवायावः ॥ ७८ ॥
वान्तो यि प्रत्यये ॥ ७९ ॥ धातोस्तन्निमित्तस्यैव ॥ ८० ॥
॥ ४ ॥ क्षय्यजय्यौ शक्यार्थे ॥ ८१ ॥ क्रय्यस्तदर्थे ॥

॥ ८२ ॥ भय्यप्रव्ये च छन्दसि ॥ ८३ ॥ एकः पूर्वपरयोः
॥ ८४ ॥ अन्तादिवच्च ॥ ८५ ॥ षत्वतुकोरसिद्धः ॥ ८६ ॥
आद् गुणः ॥ ८७ ॥ वृद्धिरेचि ॥ ८८ ॥ एत्येधत्तुसु ॥ ८९ ॥
आटश्च ॥ ९० ॥ उपसर्गादिति धातौ ॥ ९१ ॥ वा सु-
प्यापिशलेः ॥ ९२ ॥ औतोमशसोः ॥ ९३ ॥ एङि
पररूपम् ॥ ९४ ॥ ओमाङोश्च ॥ ९५ ॥ उभ्यपदान्तात्
॥ ९६ ॥ अतो गुणे ॥ ९७ ॥ अव्यक्तानुकरणस्यात इतौ
॥ ९८ ॥ नाम्नेङितस्यान्यस्य तु वा ॥ ९९ ॥
नित्यमाप्नेङिते डाचि ॥ १०० ॥ ५ ॥ अकः सवर्णे दीर्घः
॥ १०१ ॥ प्रथमयोः पूर्वसवर्णः ॥ १०२ ॥ तस्माच्छसौ
नः पुंसि ॥ १०३ ॥ नादिचि ॥ १०४ ॥ दीर्घाजसि च
॥ १०५ ॥ वा छन्दसि ॥ १०६ ॥ अमि पूर्वः ॥ १०७ ॥
संप्रसारणाच्च ॥ १०८ ॥ एङः पदान्तादति ॥ १०९ ॥
ङसिङसोश्च ॥ ११० ॥ ऋत उत् ॥ १११ ॥ ख्यत्यात्
परस्य ॥ ११२ ॥ अतो रोः प्लुतादप्लुते ॥ ११३ ॥
हशि च ॥ ११४ ॥ प्रकृत्यान्तः पादमव्यपरे ॥ ११५ ॥
अव्यादवद्यादवक्रमुरत्रतायमवन्त्ववस्युषु च ॥ ११६ ॥ यजु-
ष्युरः ॥ ११७ ॥ आपो जुषाणो वृष्णोर्वर्षिष्टेऽम्बेऽम्बाले-
ऽम्बिकेपूर्वे ॥ ११८ ॥ अङ्ग इत्यादौ च ॥ ११९ ॥
अनुदात्ते च कुधपरे ॥ १२० ॥ ६ ॥ अवपथासि च ॥
॥ १२१ ॥ सर्वत्र विभाषा गोः ॥ १२२ ॥ अवङ् स्फो-
टायनस्य ॥ १२३ ॥ इन्द्रे च नित्यम् ॥ १२४ ॥ प्लुत
प्रगृह्या अचि नित्यम् ॥ १२५ ॥ आङोऽनुनासि-
कश्छन्दसि ॥ १२६ ॥ इकोऽसवर्णे शाकत्यस्य ह्रस्वश्च ॥
॥ १२७ ॥ ऋत्यकः ॥ १२८ ॥ अप्लुतवदुपस्थिते ॥
॥ १२९ ॥ ई ३ चाक्रवर्मणस्य ॥ १३० ॥ दिव उत् ॥
॥ १३१ ॥ एतत्तदोः सुलोपोऽकोरनञ्समासे हलि ॥ १३२ ॥
स्यश्छन्दसि बहुलम् ॥ १३३ ॥ सोऽचि लोपे चेत्
पादप्रारणम् ॥ १३४ ॥ सुट्कात्पूर्वः ॥ १३५ ॥ अङ्भ्या-
सव्यवायेऽपि ॥ १३६ ॥ संपर्युपेभ्यः करोतौ भूषणे ॥
॥ १३७ ॥ समवाये च ॥ १३८ ॥ उपात् प्रतिपत्यनवै-
कृतवाक्याध्याहारेषु च ॥ १३९ ॥ किरतौ लवने ॥ १४० ॥
॥ ७ ॥ हिंसायां प्रतेश्च ॥ १४१ ॥ अपाच्चतुष्पाच्छकुनि-
ष्वालेखने ॥ १४२ ॥ कुस्तुम्बुरुणि जातिः ॥ १४३ ॥
अपरस्पराः क्रियासातत्ये ॥ १४४ ॥ गोष्पदं सेविता-
सेवितप्रमाणेषु ॥ १४५ ॥ आस्पदं प्रतिष्ठायाम् ॥ १४६ ॥
आश्चर्यमनित्ये ॥ १४७ ॥ वर्चस्केऽवस्करः ॥ १४८ ॥
अपस्करो रथाङ्गम् ॥ १४९ ॥ विष्किरः शकुनिर्विकिरो
वा ॥ १५० ॥ ह्रस्वाच्चन्द्रोत्तरपदे मन्त्रे ॥ १५१ ॥ प्रति-
ष्कशश्च कशेः ॥ १५२ ॥ प्रस्कण्वहरिश्चन्द्रावृषी ॥ १५३ ॥
मस्करमस्कारिणौ वेणुपरिव्राजकयोः ॥ १५४ ॥ कास्ती-

राजस्तुन्दे नगरे ॥ १५५ ॥ कारस्कारो वृक्षः ॥ १५६ ॥
 पारस्कारप्रभृतीनि च संज्ञायाम् ॥ १५७ ॥ अनुदात्तं पदमे-
 कवर्जम् ॥ १५८ ॥ कर्षात्वतो घञोऽन्त उदात्तः ॥
 ॥ १५९ ॥ उच्छादीनां च ॥ १६० ॥ ८ ॥ अनुदा-
 त्तस्य च यत्रोदात्तलोपः ॥ १६१ ॥ धातोः ॥ १६२ ॥
 चितः ॥ १६३ ॥ तद्धितस्य ॥ १६४ ॥ कितः ॥ १६५ ॥
 तिमृभ्यो जसः ॥ १६६ ॥ चतुरः शसि ॥ १६७ ॥
 सावेकाचस्तृतीयादिविभक्तिः ॥ १६८ ॥ अन्तोदात्तादु-
 त्तरपदादन्यतरस्यामनित्यसमासे ॥ १६९ ॥ अत्रेच्छन्दस्य-
 सर्वनामस्थानम् ॥ १७० ॥ ऊडिदंपदाद्यप्पुत्रैद्युभ्यः ॥ १७१ ॥
 अष्टनो दीर्घात् ॥ १७२ ॥ शतुरनुमो नवजादी ॥ १७३ ॥
 उदात्तयणो हल्पूर्वात् ॥ १७४ ॥ नोङ्धात्वोः ॥ १७५ ॥
 ह्रस्वबुङ्भ्यां मतुप् ॥ १७६ ॥ नामन्यतरस्याम् ॥ १७७ ॥
 ड्याश्छन्दसि बहुलम् ॥ १७८ ॥ षट्त्रिचतुर्भ्यो हलादिः
 ॥ १७९ ॥ झल्युपोत्तमम् ॥ १८० ॥ ९ ॥ विभाषा
 भाषायाम् ॥ १८१ ॥ न गोश्वन्साववर्णराडङ्कुङ्कुङ्भ्यः ॥
 ॥ १८२ ॥ द्विवो झलु ॥ १८३ ॥ नृ चान्यतरस्याम् ॥ १८४ ॥
 तिस्वरितम् ॥ १८५ ॥ तास्यमुदात्तेन्डिदुपदेशालुसार्वधातु-
 कमनुदात्तमह्विडोः ॥ १८६ ॥ आदिः सिचोऽन्यतरस्याम् ॥
 ॥ १८७ ॥ स्वपादिर्हिसामच्यनिटि ॥ १८८ ॥ अभ्य-
 स्तानामादिः ॥ १८९ ॥ अनुदात्ते च ॥ १९० ॥
 सर्वस्य सुपि ॥ १९१ ॥ भीहीभृहुमदजनधनदरिद्राजागरां
 प्रत्ययात् पूर्वं पिति ॥ १९२ ॥ लिति ॥ १९३ ॥
 आदिर्गुल्यन्यतरस्याम् ॥ १९४ ॥ अचः कर्तृयकि ॥
 ॥ १९५ ॥ थलि च सेटीडन्तो वा ॥ १९६ ॥
 जित्यादिनित्यम् ॥ १९७ ॥ आमन्त्रितस्य च ॥ १९८ ॥
 पथिमथोः सर्वनामस्थाने ॥ १९९ ॥ अन्तश्च तवै यु-
 गपत् ॥ २०० ॥ १० ॥ क्षयो निवासे ॥ २०१ ॥ जयः
 करणम् ॥ २०२ ॥ वृषादीनां च ॥ २०३ ॥ संज्ञायामु-
 पमानम् ॥ २०४ ॥ निष्ठा च द्वयजनात् ॥ २०५ ॥
 शुष्कधृष्टौ ॥ २०६ ॥ आशितः कर्ता ॥ २०७ ॥ रिक्ते
 विभाषा ॥ २०८ ॥ जुष्टार्पिते च च्छन्दसि ॥ २०९ ॥
 नित्यं मन्त्रे ॥ २१० ॥ युष्मदस्मदौर्द्धसि ॥ २११ ॥
 डायि च ॥ २१२ ॥ यतो नावः ॥ २१३ ॥ ईडवन्दवृ-
 शंसदुहां प्यतः ॥ २१४ ॥ विभाषा वैष्ण्वानयोः ॥ २१५ ॥
 त्यागरागहासकुहश्चठकुथानाम् ॥ २१६ ॥ उपोत्तमं रिति
 ॥ २१७ ॥ चङ्यन्यतरस्याम् ॥ २१८ ॥ मतोः
 पूर्वमात्संज्ञायां स्त्रियाम् ॥ २१९ ॥ अन्तोऽवत्याः ॥
 ॥ २२० ॥ ११ ॥ ईवत्याः ॥ २२१ ॥ चौ ॥ २२२ ॥
 समासस्य ॥ २२३ ॥ ३ ॥ (एकाचश्चायो व्यपि च ये
 च क्षय्यजय्यावकः सवर्णोऽवपथाहिंसायामनुदात्तस्य विभा-
 षा क्षय ईवत्याव्रीणि) ॥

इति अष्टाध्यायस्य प्रथमः पादः ॥ १ ॥

बहुव्रीहौ प्रकृत्या पूर्वपदम् ॥ १ ॥ तत्पुरुषे तुल्यार्थतु-
 तीयासप्तम्युपमानाव्ययद्वितीयाकृत्याः ॥ २ ॥ वर्णो वर्ण-
 ष्वनेते ॥ ३ ॥ गाधलवणयोः प्रमाणे ॥ ४ ॥ दायाद्यं
 दायादे ॥ ५ ॥ प्रतिबन्धि चिरकृच्छ्रयोः ॥ ६ ॥ पदेऽप-
 देशे ॥ ७ ॥ निवाते वातत्राणे ॥ ८ ॥ शारदेऽनार्तवे ॥
 ॥ ९ ॥ अध्वर्युकषाययोजर्तौ ॥ १० ॥ सदृशप्रतिरूपयोः
 सादृश्ये ॥ ११ ॥ द्विगौ प्रमाणे ॥ १२ ॥ गन्तव्यपण्यं
 वाणिजे ॥ १३ ॥ मात्रोपज्ञोपक्रमच्छाये नपुंसके ॥ १४ ॥
 सुखप्रिययोर्हिते ॥ १५ ॥ प्रीतौ च ॥ १६ ॥ स्वं स्वा-
 मिनि ॥ १७ ॥ पत्यावैश्वर्ये ॥ १८ ॥ न भूवाक्चिदि-
 धिषु ॥ १९ ॥ वा भुवनम् ॥ २० ॥ १ ॥ आशङ्कावा-
 धनेदीयः सु संभावने ॥ २१ ॥ पूर्वं भूतपूर्वं ॥ २२ ॥
 सविधसनीडसमर्यादसवेशसदेशेषु सामीप्ये ॥ २३ ॥ वि-
 स्पष्टादीनि गुणवचनेषु ॥ २४ ॥ श्रज्यावमकन्पापवत्सु
 भावे कर्मधारये ॥ २५ ॥ कुमारश्च ॥ २६ ॥ आदिः
 प्रत्येनसि ॥ २७ ॥ प्रगेष्वन्यतरस्याम् ॥ २८ ॥ इगन्त-
 कालकपालभगालशरावेषु द्विगौ ॥ २९ ॥ बह्वन्यतरस्याम् ॥
 ॥ ३० ॥ दिष्टिवितस्त्योश्च ॥ ३१ ॥ सप्तमी सिद्धशुष्कप-
 क्वन्धेष्वकालात् ॥ ३२ ॥ परिप्रत्युपापा वर्ज्यमानाहोरात्रा-
 वयवेषु ॥ ३३ ॥ राजन्यबहुवचनद्वन्द्वेऽन्धकवृष्णिषु ॥ ३४ ॥
 संख्या ॥ ३५ ॥ आचार्योपसर्जनश्चान्तेवासी ॥ ३६ ॥
 कार्तिकौजपादयश्च ॥ ३७ ॥ महान्त्रीद्वपराहगृष्टीष्वास-
 जावालभारभारतहैलिहिलरौरवप्रवृद्धेषु ॥ ३८ ॥ क्षुल्लकश्च
 वैश्वदेवे ॥ ३९ ॥ उप्रः सादिवाभ्योः ॥ ४० ॥ २ ॥ गौः
 सादसादिसारथिषु ॥ ४१ ॥ कुरुगार्हपतरिक्तगुर्वसूतजर-
 त्यश्छीलदृष्टरूपा पारेवडवा तैतिलकद्रुः पण्यकम्बलो दासी-
 भारणां च ॥ ४२ ॥ चतुर्थी तदर्थे ॥ ४३ ॥ अर्थे ॥
 ॥ ४४ ॥ क्ते च ॥ ४५ ॥ कर्मधारयेऽनिष्ठा ॥ ४६ ॥
 अहीने द्वितीया ॥ ४७ ॥ तृतीया कर्मणि ॥ ४८ ॥
 गतिरनन्तरः ॥ ४९ ॥ तादौ च निति कृत्यतौ ॥ ५० ॥
 तवै चान्तश्च युगपत् ॥ ५१ ॥ अनिगन्तोऽर्द्धतावप्रत्यये
 ॥ ५२ ॥ न्यधी च ॥ ५३ ॥ ईषदन्यतरस्याम् ॥ ५४ ॥
 हिरण्यपरिमाणं धने ॥ ५५ ॥ प्रथमोऽचिरोपसंपत्तौ
 ॥ ५६ ॥ कतरक्तमौ कर्मधारये ॥ ५७ ॥ आर्यो ब्रा-
 ह्मणकुमारयोः ॥ ५८ ॥ राजा च ॥ ५९ ॥ षष्ठी
 प्रत्येनसि ॥ ६० ॥ ३ ॥ क्ते नित्यार्थे ॥ ६१ ॥ ग्रामः
 शिल्पिनि ॥ ६२ ॥ राजा च प्रशंसायाम् ॥ ६३ ॥
 आदिमुदात्तः ॥ ६४ ॥ सप्तमीहारिणौ धर्म्येऽहरणे
 ॥ ६५ ॥ युक्ते च ॥ ६६ ॥ विभाषाध्यक्षे ॥ ६७ ॥
 पापं च शिल्पिनि ॥ ६८ ॥ गोत्रान्तेवासिमाणवब्राह्मणेषु-

क्षेपे ॥ ६९ ॥ अङ्गानि मेरेये ॥ ७० ॥ भक्ताख्यास्तद-
र्थेषु ॥ ७१ ॥ गोविडालसिंहसैन्यवेषूपमाने ॥ ७२ ॥
अके जीविकार्थे ॥ ७३ ॥ प्राचां क्रीडायाम् ॥ ७४ ॥
अणि नियुक्ते ॥ ७५ ॥ शिल्पिनि चाकृजः ॥ ७६ ॥
संज्ञायां च ॥ ७७ ॥ गोतन्तियवं पाले ॥ ७८ ॥
णिनि ॥ ७९ ॥ उपमानं शब्दार्थप्रकृतावेव ॥ ८० ॥
॥ ४ ॥ युक्तारोह्यादयश्च ॥ ८१ ॥ दीर्घकाशतुषभ्रा-
ष्ट्रवटं जे ॥ ८२ ॥ अन्त्यापूर्वं बह्वचः ॥ ८३ ॥ ग्रामे
ऽनिवसन्तः ॥ ८४ ॥ घोषादिषु च ॥ ८५ ॥ छात्र्या-
दयः शालायाम् ॥ ८६ ॥ प्रस्थेऽवृद्धमकर्षादीनाम् ॥
॥ ८७ ॥ मालादीनां च ॥ ८८ ॥ अमहन्नवन्नगरेऽनुदी-
चाम् ॥ ८९ ॥ अर्मे चावर्णं द्व्यच्यच् ॥ ९० ॥
भूताधिकसंजीवमद्रासकजलम् ॥ ९१ ॥ अन्तः ॥ ९२ ॥
सर्वं गुणकात्स्न्यं ॥ ९३ ॥ संज्ञायां गिरिनिकाययोः ॥
॥ ९४ ॥ कुमार्यां वयसि ॥ ९५ ॥ उदकेऽकेवले ॥
॥ ९६ ॥ द्विगौ क्रतौ ॥ ९७ ॥ सभायां नपुंसके ॥ ९८ ॥
पुरे प्राचाम् ॥ ९९ ॥ अरिष्टगौडपूर्वे च ॥ १०० ॥ ९॥
न हास्तिनफलकंमार्देयाः ॥ १०१ ॥ कुसूलकूपकुम्भशालं
विले ॥ १०२ ॥ दिक्शब्दा ग्रामजनपदाख्यानचानरा-
टेषु ॥ १०३ ॥ आचार्योपसर्जनश्चान्तेवासिनि ॥ १०४ ॥
उत्तरपदवृद्धौ सर्वं च ॥ १०५ ॥ बहुव्रीहौ विश्वं
संज्ञायाम् ॥ १०६ ॥ उदराश्वेषुषु ॥ १०७ ॥ क्षेपे ॥
॥ १०८ ॥ नदी बन्धुनि ॥ १०९ ॥ निष्ठोपसर्गपूर्व-
मन्यतरस्याम् ॥ ११० ॥ उत्तरपदादिः ॥ १११ ॥
कर्णो वर्णलक्षणात् ॥ ११२ ॥ संज्ञौपम्ययोश्च ॥ ११३ ॥
कण्ठपृष्ठग्रीवाजं च ॥ ११४ ॥ शृङ्गमवस्थायां च ॥
॥ ११५ ॥ नजो जरमरमित्रमृताः ॥ ११६ ॥ सोर्मनसी
अलोमोपसी ॥ ११७ ॥ क्त्वादयश्च ॥ ११८ ॥ आयु-
दात्तं द्व्यच्छन्दसि ॥ ११९ ॥ वीरवीर्यौ च ॥ १२० ॥ ६॥
कलतीरतूलमूलशालाक्षसममन्ययीभावे ॥ १२१ ॥ कंस-
मन्थशूर्पपाय्यकाण्डं द्विगौ ॥ १२२ ॥ तत्पुरुषे शालायां
नपुंसके ॥ १२३ ॥ कन्था च ॥ १२४ ॥ आदिश्चि-
हणादीनाम् ॥ १२५ ॥ चेलखेटकटुककाण्डं गर्हा-
याम् ॥ १२६ ॥ चीरमुपमानम् ॥ १२७ ॥ पलल
सूपशाकं मिश्रे ॥ १२८ ॥ कूलसूदस्थलकर्षाः संज्ञा-
याम् ॥ १२९ ॥ अकर्मधारये राज्यम् ॥ १३० ॥
वर्ग्यादयश्च ॥ १३१ ॥ पुत्रः पुम्भ्यः ॥ १३२ ॥
नाचार्यराजर्विक्संयुक्तज्ञात्याख्येभ्यः ॥ १३३ ॥
चूर्णादीन्यप्राणिषष्ठ्याः ॥ १३४ ॥ षट् च काण्डादीनि
॥ १३५ ॥ कुण्डं वनम् ॥ १३६ ॥ प्रकृत्या भगालम् ॥
॥ १३७ ॥ शितेर्नित्याबह्वज्वद्व्रीहावभसत् ॥ १३८ ॥

गतिकारकोपपदात्कृत् ॥ १३९ ॥ उभे वनस्पत्यादिषु
युगपत् ॥ १४० ॥ ७ ॥ देवताद्वन्द्वे च ॥ १४१ ॥
नोत्तरपदेऽनुदात्तादावपृथिवीरुद्रपूषमन्थिषु ॥ १४२ ॥
अन्तः ॥ १४३ ॥ थायघञ्क्ताजवित्रकाणाम् ॥ १४४ ॥
सूपमानात् क्तः ॥ १४५ ॥ संज्ञायामनाचितादीनाम् ॥
॥ १४६ ॥ प्रवृद्धादीनां च ॥ १४७ ॥ कारकादत्तश्रु-
तयोरेवाशिषि ॥ १४८ ॥ इत्थंभूतेन कृतमिति च ॥
॥ १४९ ॥ अनो भावकर्मवचनः ॥ १५० ॥ मन्ति-
न्याख्यानशयनासनस्थानयाजकादि िताः ॥ १५१ ॥
सप्तम्याः पुण्यम् ॥ १५२ ॥ ऊनार्थकलहं तृतीयायाः ॥
॥ १५३ ॥ मिश्रं चानुपसर्गमसंघौ ॥ १५४ ॥ नजो
गुणप्रतिषेधे संपाद्यर्हहितालमर्थास्तद्धिताः ॥ १५५ ॥
ययतोश्चातदर्थे ॥ १५६ ॥ अच्चावशक्तौ ॥ १५७ ॥
आक्रोशे च ॥ १५८ ॥ संज्ञायाम् ॥ १५९ ॥ कृत्यो
केषुच्चावदयश्च ॥ १६० ॥ ८ ॥ विभाषा तृन्वृत्ती-
क्षणशुचिषु ॥ १६१ ॥ बहुव्रीहाविदमेतत्तद्व्यः प्रथमपू-
रणयोः क्रियागणने ॥ १६२ ॥ संख्यायाः स्तनः ॥
॥ १६३ ॥ विभाषा छन्दसि ॥ १६४ ॥ संज्ञायां मित्रा-
जिनयोः ॥ १६५ ॥ व्यवयिनोऽन्तरम् ॥ १६६ ॥
मुखं स्वाङ्गम् ॥ १६७ ॥ नाव्ययदिक्शब्दगोमहत्स्यूलमु-
ष्टिपृथुवत्सेभ्यः ॥ १६८ ॥ निष्ठोपमानादन्यतरस्याम् ॥
॥ १६९ ॥ जातिकालसुखादिभ्योऽनाच्छादनात् क्तो-
ऽकृतमितप्रतिपन्नाः ॥ १७० ॥ वा जाते ॥ १७१ ॥
नञ्सुभ्याम् ॥ १७२ ॥ कपि पूर्वम् ॥ १७३ ॥ ह्रस्वा-
न्तेऽन्त्यात्पूर्वम् ॥ १७४ ॥ बहोर्नञ्वदुत्तरपदभूमि ॥
॥ १७५ ॥ न गुणादयोऽवयवाः ॥ १७६ ॥ उपसर्गात्स्वाङ्गं
ध्रुवमपर्शु ॥ १७७ ॥ वने समासे ॥ १७८ ॥ अन्तः
॥ १७९ ॥ अन्तश्च ॥ १८० ॥ ९ ॥ न निविभ्याम् ॥
॥ १८१ ॥ परेरभितो भावि मण्डलम् ॥ १८२ ॥ प्राद-
स्वाङ्गं संज्ञायाम् ॥ १८३ ॥ निरुकादीनि च ॥ १८४ ॥
अभेर्मुखम् ॥ १८५ ॥ अपाच्च ॥ १८६ ॥ स्फिगपूतवी-
णाञ्जोर्ध्वकुक्षिसीरनामनाम च ॥ १८७ ॥ अधेरुपरिस्थम् ॥
॥ १८८ ॥ अनोरप्रधानकनीयसी ॥ १८९ ॥ पुरुषश्वा-
न्वादिष्टः ॥ १९० ॥ अतेरकृत्पदे ॥ १९१ ॥ नेरनिधाने ॥
॥ १९२ ॥ प्रतेरंश्वादयस्तत्पुरुषे ॥ १९३ ॥ उपाद्द्वयज-
जिनमगौरादयः ॥ १९४ ॥ सौरवक्षेपणे ॥ १९५ ॥
विभाषोत्पुच्छे ॥ १९६ ॥ द्वित्रिभ्यां पादन्मूर्धसु बहुव्रीहौ
॥ १९७ ॥ सकथं चाक्रान्तात् ॥ १९८ ॥ परादिश्छन्दसि
बहुलम् ॥ १९९ ॥ १९ ॥ (बहुव्रीहावाशंकागौः साद-
क्ते नित्यार्थे युक्ता नहास्तिन कूलतीरदेवताविभाषा न
निव्येकोनविंशतिः) ॥

इति षष्ठाध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥ २ ॥

अलुगुत्तरपदे ॥ १ ॥ पञ्चम्याः स्तोकादिभ्यः ॥ २॥
 ओजःसहोम्भस्तमस्तृतीयायाः ॥ ३॥ मनसः संज्ञायाम् ॥
 ॥ ४ ॥ आज्ञायिनि च ॥ ५ ॥ आत्मनश्च पूरणे ॥ ६ ॥
 वैयाकरणाख्यायां चतुर्थ्याः ॥ ७ ॥ परस्य च ॥ ८ ॥
 हलदन्तात्सप्तम्याः संज्ञायाम् ॥ ९ ॥ कारनाम्नि च प्राचां
 हलादौ ॥ १० ॥ मध्याद् गुरौ ॥ ११ ॥ अमूर्धमस्तका-
 त्स्वाङ्गादकामे ॥ १२ ॥ वन्धे च विभाषा ॥ १३ ॥
 तत्पुरुषे कृति बहुलम् ॥ १४ ॥ प्रावृट्शरत्कालदिवांजे ॥ १५ ॥
 विभाषा वर्षक्षरशरवरात् ॥ १६ ॥ वकालतनेषु कालना-
 म्नः ॥ १७ ॥ शयवासवासिष्वकालात् ॥ १८ ॥ नेन्सिद्ध-
 वन्नातिषु च ॥ १९ ॥ स्थे च भाषायाम् ॥ २० ॥ १ ॥
 पष्ठया ओक्रोशे ॥ २१ ॥ पुत्रेऽन्यतरस्याम् ॥ २२ ॥ ऋतो
 विद्यायोनिःसंबन्धेभ्यः ॥ २३ ॥ विभाषा स्वसृप्तयोः ॥
 ॥ २४ ॥ आनङ्गुतो द्वन्द्वे ॥ २५ ॥ देवताद्वन्द्वे च ॥
 ॥ २६ ॥ ईदग्नेः सोमवरुणयोः ॥ २७ ॥ इद्वद्भौ ॥
 ॥ २८ ॥ दिवो द्यावा ॥ २९ ॥ दिवसश्च पृथिव्याम् ॥ ३० ॥
 उपासोपसः ॥ ३१ ॥ मातरपितरावुदीचाम् ॥ ३२ ॥
 पितरामातस च छन्दसि ॥ ३३ ॥ स्त्रियाः पुंवद्भाषित
 पुंस्कादनुङ्समानाधिकरणे स्त्रियामपूरणीप्रियादिषु ॥ ३४ ॥
 तसिलादिष्वाकृत्वसुचः ॥ ३५ ॥ क्यङ्मानिनोश्च ॥ ३६ ॥
 न कोपधायाः ॥ ३७ ॥ संज्ञापूरण्योश्च ॥ ३८ ॥ वृद्धि-
 निमित्तस्य च तद्धितस्यारक्तधिकारे ॥ ३९ ॥ स्वाङ्गा-
 वेतोऽमानिनि ॥ ४० ॥ २ ॥ जातेश्च ॥ ४१ ॥ पुंव-
 त्कर्मधारयनातीयदेशीयेषु ॥ ४२ ॥ वृत्तकल्पचेलङ्बुवगो-
 त्रमतहतेषु ड्योऽनेकाचो ह्रस्वः ॥ ४३ ॥ नद्याः शेष-
 स्यान्यतरस्याम् ॥ ४४ ॥ उगितश्च ॥ ४५ ॥ आन्महतः
 समानाधिकरणजातीययोः ॥ ४६ ॥ द्वयष्टनः संख्याया-
 मबहुव्रीहशीत्योः ॥ ४७ ॥ त्रेह्ययः ॥ ४८ ॥ विभाषा
 चत्वारिंशत्प्रभृतौ सर्वेषाम् ॥ ४९ ॥ हृदयस्य हृद्रेख्य-
 दण्डसेषु ॥ ५० ॥ वा शोकष्यज्जोगेषु ॥ ५१ ॥ पादस्य
 पदाज्यातिगोपहतेषु ॥ ५२ ॥ पद्यत्यतदर्थे ॥ ५३ ॥
 हिमकाषिहतिषु च ॥ ५४ ॥ ऋचः शे ॥ ५५ ॥ वा
 घोषमिश्रशब्देषु ॥ ५६ ॥ उदकस्योदः संज्ञायाम् ॥ ५७ ॥
 पेषंवासवाहनविषु च ॥ ५८ ॥ एकहलादौ पूरयितव्ये-
 ऽन्यतरस्याम् ॥ ५९ ॥ मन्थौदनसक्तुविन्दुवज्रभारहारवी
 वधगाहेषु च ॥ ६० ॥ ३ ॥ इको ह्रस्वोऽङ्यो गालवस्य
 ॥ ६१ ॥ एकतद्धिते च ॥ ६२ ॥ ड्यापोः संज्ञाछन्दसो-
 बहुलम् ॥ ६३ ॥ त्वे च ॥ ६४ ॥ इष्टकेषीकामालानां
 चित्तुलभारिषु ॥ ६५ ॥ खित्यनव्ययस्य ॥ ६६ ॥ अरु-
 द्विपदजन्तस्य मुम् ॥ ६७ ॥ इच एकाचोऽम्प्रत्ययवच्च ॥
 ॥ ६८ ॥ वाचंयमपुर्न्दरौ च ॥ ६९ ॥ कारे सत्यागदस्य
 ॥ ७० ॥ स्येनतिलस्य पाते जे ॥ ७१ ॥ रात्रेः कृति

विभाषा ॥ ७२ ॥ नलोपो नजः ॥ ७३ ॥ तस्मान्नुडचि
 ॥ ७४ ॥ नभ्राणपानवेदानासत्यानमुचिनकुलनखन-
 पुंसकनक्षत्रनक्रनाकेषु प्रकृत्या ॥ ७५ ॥ एकादिश्चैकस्य
 चादुक् ॥ ७६ ॥ नगोऽप्राणिष्वन्यतरस्याम् ॥ ७७ ॥
 सहस्य सः संज्ञायाम् ॥ ७८ ॥ ग्रन्थान्ताधिके च ॥ ७९ ॥
 द्वितीये चानुपारख्ये ॥ ८० ॥ ४ ॥ अव्ययीभावे चाकाले
 ॥ ८१ ॥ वोपसर्जनस्य ॥ ८२ ॥ प्रकृत्याशिष्यगोवत्स-
 हलेषु ॥ ८३ ॥ समानस्य छन्दस्यमूर्धप्रभृत्युदकेषु ॥ ८४ ॥
 ज्योतिर्जनपदरात्रिनाभिनामगोत्ररूपस्थानवर्णवयोवचनव-
 न्धुषु ॥ ८५ ॥ चरणे ब्रह्मचारिणि ॥ ८६ ॥ तीर्थे ये ॥ ८७ ॥
 विभाषोदरे ॥ ८८ ॥ दृग्दशवतुषु ॥ ८९ ॥ इदंकिमोरीशकी
 ॥ ९० ॥ आ सर्वनाम्नः ॥ ९१ ॥ विश्वगदेवयोश्च ढेरद्वयञ्च-
 तावप्रत्यये ॥ ९२ ॥ समः समि ॥ ९३ ॥ तिरसस्तिर्य-
 लोपे ॥ ९४ ॥ सहस्य सघिः ॥ ९५ ॥ सधमादस्थयो-
 ष्छन्दसि ॥ ९६ ॥ द्वयन्तरूपसर्गोऽप ईत् ॥ ९७ ॥
 ऊदनोर्देशे ॥ ९८ ॥ अपष्ठयतृतीयास्थस्यान्यस्यदुगाशीरा-
 शास्थास्थितोत्सुकोतिकारकरागच्छेषु ॥ ९९ ॥ अर्थे विभा-
 षा ॥ १०० ॥ ५ ॥ कोः कत्तत्पुरुषेऽचि ॥ १०१ ॥
 रथवदयोश्च ॥ १०२ ॥ तृणे च जातौ ॥ १०३ ॥ का
 पथ्यक्षयोः ॥ १०४ ॥ ईषदर्थे ॥ १०५ ॥ विभाषा
 पुरुषे ॥ १०६ ॥ कवं चोष्णे ॥ १०७ ॥ पथि च छ-
 न्दसि ॥ १०८ ॥ पृषोदरादीनि यथोपदिष्टम् ॥ १०९ ॥
 संख्याविसायपूर्वस्याहस्याहन्नन्यतरस्यां डौ ॥ ११० ॥
 द्रलोपे पूर्वस्य दीर्घोऽणः ॥ १११ ॥ सहिवहोरोदवर्णस्य
 ॥ ११२ ॥ साढ्यै साढ्वा साढेति निगमे ॥ ११३ ॥
 संहितायाम् ॥ ११४ ॥ कर्णे लक्षणस्याविष्टाष्टपञ्चमणिभि-
 न्नच्छिन्नच्छिद्रस्रुवस्वस्तिकस्य ॥ ११५ ॥ नहिवृतिवृषिव्य-
 धिरुचिसहितनिषु क्वौ ॥ ११६ ॥ वनगिर्योः संज्ञायां
 कोटरकिंशुलुकादीनाम् ॥ ११७ ॥ वले ॥ ११८ ॥ मतौ
 ब्रह्मचोऽनजिरादीनाम् ॥ ११९ ॥ शरादीनां च ॥ १२० ॥
 ॥ ६ ॥ इको वहेऽपीलोः ॥ १२१ ॥ उपसर्गस्य घञ्य-
 मनुष्ये बहुलम् ॥ १२२ ॥ इकः काशे ॥ १२३ ॥ दस्ति
 ॥ १२४ ॥ अष्टनः संज्ञायाम् ॥ १२५ ॥ छन्दसि च ॥
 ॥ १२६ ॥ चितेः कपि ॥ १२७ ॥ विश्वस्य वसुराटोः
 ॥ १२८ ॥ नरे संज्ञायाम् ॥ १२९ ॥ मित्रे चर्षौ ॥ १३० ॥
 मन्त्रे सोमाश्चेन्द्रियविश्वदेव्यस्य मतौ ॥ १३१ ॥ ओषधेश्च
 विभक्तावप्रथमायाम् ॥ १३२ ॥ ऋचि तुनुवमक्षुमतङ्कुत्रो-
 रुष्याणाम् ॥ १३३ ॥ इकः सुजि ॥ १३४ ॥ द्वयचौत-
 स्तिङः ॥ १३५ ॥ निपातस्य च ॥ १३६ ॥ अन्येषामपि
 दृश्यते ॥ १३७ ॥ चौ ॥ १३८ ॥ संप्रसारणस्य ॥

१ प्रकृत्याशिष्यगोवत्सहलेष्विति सूत्रे अगोवत्सहलेष्विति प्रक्षिप्तः
 पाठः । २ ढेरद्वयञ्चतौ वप्रत्यये इति पाठः ।

॥ १३९ ॥ १९ ॥ (अलुक्षप्रया जातेरिक्तोऽव्ययी-
भावे कोः कत्तदिको वहे एकोनविंशतिः) ॥

इति षष्ठाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥ ३ ॥

अङ्गस्य ॥ १ ॥ हलः ॥ २ ॥ नामि ॥ ३ ॥ न तिसृ-
चतसृ ॥ ४ ॥ छन्दस्युभयथा ॥ ५ ॥ नृ च ॥ ६ ॥
नोपधायाः ॥ ७ ॥ सर्वनामस्थाने चासंबुद्धौ ॥ ८ ॥ वा
पूर्वस्य निगमे ॥ ९ ॥ सान्तमहतः संयोगस्य ॥ १० ॥
अप्तन्तृस्वसूनप्तृनेष्टृत्वष्टृक्षृत्तृहौतृपोतृप्रशास्तृणाम् ॥ ११ ॥
इन्हन्पूर्वार्यणां शौ ॥ १२ ॥ सौ च ॥ १३ ॥ अत्वस-
न्तस्य चाधातोः ॥ १४ ॥ अनुनासिकस्य क्विबन्धलोः
कृति ॥ १५ ॥ अङ्गनगमां सनि ॥ १६ ॥ तनोतेर्वि-
भाषा ॥ १७ ॥ क्रमश्च क्वि ॥ १८ ॥ च्छ्रोः शूडनुना-
सिके च ॥ १९ ॥ ज्वरत्वरसिन्धुविमवापुपधायाश्च ॥ २० ॥ १ ॥
रालोपः ॥ २१ ॥ असिद्धवदत्राभात् ॥ २२ ॥ श्रान्तलोपः
॥ २३ ॥ अनिदितां हल उपधायाः कृति ॥ २४ ॥
दंशसञ्जस्वजां शपि ॥ २५ ॥ रज्जेश्च ॥ २६ ॥ घडि च
भावकरणयोः ॥ २७ ॥ स्यदो जवे ॥ २८ ॥ अवोदैधौ
अप्रश्रयहिमश्रयाः ॥ २९ ॥ नाञ्चेः पूजायाम् ॥ ३० ॥
क्वि स्कन्दस्यन्दोः ॥ ३१ ॥ जान्तनशां विभाषा ॥ ३२ ॥
भञ्जेश्च चिणि ॥ ३३ ॥ शास इदङ्गहलोः ॥ ३४ ॥
शा हौ ॥ ३५ ॥ हन्तेर्जः ॥ ३६ ॥ अनुदात्तोपदेशवन-
तितनोत्यादीनामनुनासिकलोपो झलि कृडिति ॥ ३७ ॥ वा
त्यपि ॥ ३८ ॥ न क्तिचि दीर्घश्च ॥ ३९ ॥ गमः क्वौ
॥ ४० ॥ २ ॥ विडनोरनुनासिकस्यात् ॥ ४१ ॥ जनस-
नखनां सञ्जलोः ॥ ४२ ॥ ये विभाषा ॥ ४३ ॥ तनो-
तेर्धकि ॥ ४४ ॥ सनः क्तिचि लोपश्चास्यान्यतरस्याम् ॥
॥ ४५ ॥ आर्धधातुके ॥ ४६ ॥ अस्जो रोपधयो रम-
न्यतरस्याम् ॥ ४७ ॥ अतो लोपः ॥ ४८ ॥ यस्य हलः
॥ ४९ ॥ क्यस्य विभाषा ॥ ५० ॥ णेरनिटि ॥ ५१ ॥
निष्ठायां सेटि ॥ ५२ ॥ जनिता मन्त्रे ॥ ५३ ॥
शमिता यज्ञे ॥ ५४ ॥ अयामन्तात्वाय्येत्विष्णुषु ॥ ५५ ॥
त्यपि लघुपूर्वात् ॥ ५६ ॥ विभाषापः ॥ ५७ ॥ युष्मद्वो-
र्दीर्घश्छन्दसि ॥ ५८ ॥ क्षियः ॥ ५९ ॥ निष्ठायामप्य-
दर्थे ॥ ६० ॥ ३ ॥ वा क्रोशर्दैन्ययोः ॥ ६१ ॥ स्यसि-
न्धुयुत्तासिषु भावकर्मणोरुपदेशेऽङ्गनग्रहदशां वा चिष्व-
दिट् च ॥ ६२ ॥ दीडो युडचि कृति ॥ ६३ ॥ आतो-
लोप इटि च ॥ ६४ ॥ ईयति ॥ ६५ ॥ घुमास्थागापा-
जहातिसां हलि ॥ ६६ ॥ एलिङि ॥ ६७ ॥ वान्यस्य
संयोगादेः ॥ ६८ ॥ न त्यपि ॥ ६९ ॥ मयतेरिदन्यतर-
स्याम् ॥ ७० ॥ लुङ्लङ्लङ्क्ष्वडुदात्तः ॥ ७१ ॥ आड-
जादीनाम् ॥ ७२ ॥ छन्दस्यपि दृश्यते ॥ ७३ ॥ न
माङ्योगे ॥ ७४ ॥ बहुलं छन्दस्यमाङ्योगेऽपि ॥ ७५ ॥

इरयो रे ॥ ७६ ॥ अचि इनुधातुभ्रुवां योरियङ्गुवडौ ॥ ७७ ॥
अभ्यासस्यासवर्णे ॥ ७८ ॥ स्त्रियाः ॥ ७९ ॥ वाम्शसोः ॥
॥ ८० ॥ ४ ॥ इणो यण् ॥ ८१ ॥ ऐरनेकाचोऽसंयो-
गपूर्वस्य ॥ ८२ ॥ ओः सुपि ॥ ८३ ॥ वर्षाम्वश्च ॥
॥ ८४ ॥ न भूसुधियोः ॥ ८५ ॥ छन्दस्युभयथा ॥ ८६ ॥
हुस्नुवोः सार्वधातुके ॥ ८७ ॥ भ्रुवो वुग्लुङ्लिटोः ॥ ८८ ॥
ऊदुपधाया गोहः ॥ ८९ ॥ दोषो णौ ॥ ९० ॥ वा चित्तवि-
रामे ॥ ९१ ॥ मितं ह्रस्वः ॥ ९२ ॥ चिण्णमुलोर्दीर्घो-
ऽन्यतरस्याम् ॥ ९३ ॥ खचि ह्रस्वः ॥ ९४ ॥ ह्रदो
निष्ठायाम् ॥ ९५ ॥ छादेर्घेऽद्वयुपसर्गस्य ॥ ९६ ॥ इस्म-
न्त्रिक्पि च ॥ ९७ ॥ गमहनजनखनघसां लोपः कित्यनङि
॥ ९८ ॥ तनिपत्योश्छन्दसि ॥ ९९ ॥ वसिमसोर्हलि च
॥ १०० ॥ ५ ॥ हुङ्गल्भ्यो हेर्धिः ॥ १०१ ॥ श्रुशृणुपृक्कृ-
भ्यश्छन्दसि ॥ १०२ ॥ अङितश्च ॥ १०३ ॥ चिणो लुक्
॥ १०४ ॥ अतो हेः ॥ १०५ ॥ उतश्च प्रत्ययादसंयोगपूर्-
वात् ॥ १०६ ॥ लोपश्चास्यान्यतरस्यां म्योः ॥ १०७ ॥ नित्यं
करोतेः ॥ १०८ ॥ ये च ॥ १०९ ॥ अत उत्सार्व-
धातुके ॥ ११० ॥ इनसोरलोपः ॥ १११ ॥ श्राम्य-
स्तयोरातः ॥ ११२ ॥ ई ह्रस्वघोः ॥ ११३ ॥ इद-
रिद्रस्य ॥ ११४ ॥ भियोऽन्यतरस्याम् ॥ ११५ ॥
जहातेश्च ॥ ११६ ॥ आ च हौ ॥ ११७ ॥ लोपो यि
॥ ११८ ॥ चसोरेद्वाभ्यासलोपश्च ॥ ११९ ॥ अत
एकहल्म्येऽनादेशादेर्लिङि ॥ १२० ॥ ६ ॥ थलि च
सेटि ॥ १२१ ॥ तृफलभजत्रपश्च ॥ १२२ ॥ राधो
हिंसायाम् ॥ १२३ ॥ वा जृभ्रमुत्रसाम् ॥ १२४ ॥ फणां
च सप्तानाम् ॥ १२५ ॥ न शसददवादिगुणानाम् ॥
॥ १२६ ॥ अर्बणस्त्रसावनजः ॥ १२७ ॥ मघवा बहुलम् ॥
॥ १२८ ॥ भस्य ॥ १२९ ॥ पादः पत् ॥ १३० ॥
वसोः संप्रसारणम् ॥ १३१ ॥ वाह ऊढ ॥ १३२ ॥
श्रयुवमवोनामतद्धिते ॥ १३३ ॥ अलोपोऽनः ॥ १३४ ॥
षपूर्वहन्धृतराज्ञामणि ॥ १३५ ॥ विभाषा डिश्योः ॥ १३६ ॥
न संयोगाद्वमन्तात् ॥ १३७ ॥ अचः ॥ १३८ ॥ उद ईत् ॥
॥ १३९ ॥ आतो धातोः ॥ १४० ॥ ७ ॥ मन्त्रेष्वङ्ग्यादे
रात्मनः ॥ १४१ ॥ ति विंशतेर्दिङि ॥ १४२ ॥ टेः ॥
॥ १४३ ॥ नस्तद्धिते ॥ १४४ ॥ अहप्रखोरेव ॥ १४५ ॥
ओर्गुणः ॥ १४६ ॥ टे लोपोऽकत्राः ॥ १४७ ॥ यस्येति
च ॥ १४८ ॥ सूर्यतिष्ठागस्त्यमस्त्यानां य उपधायाः ॥
॥ १४९ ॥ हलस्तद्धितस्य ॥ १५० ॥ आपत्यस्य च त-
द्धितेऽनाति ॥ १५१ ॥ क्यच्चयोश्च ॥ १५२ ॥ विल्वका-
दिभ्यश्छस्य लुक् ॥ १५३ ॥ तुरिष्ठेमेयः सु ॥ १५४ ॥

टः ॥ १९९ ॥ स्थूलदूरयुवहस्वक्षिप्रक्षुद्राणां यणादिपर
पूर्वस्य च गुणः ॥ १९६ ॥ प्रियस्थिरस्फिरोरुबहुलगुरु-
वृद्धतृप्रदीर्घवृन्दारकाणां प्रस्थस्फवर्बहिर्गर्विषित्रन्द्राधिवृन्दाः ॥
॥ १९७ ॥ बहोर्लोपो भू च बहोः ॥ १९८ ॥ इष्टस्य
यिट् च ॥ १९९ ॥ ज्यादादीयसः ॥ १९० ॥ ८ ॥
र ऋतो हलादेर्लोपोः ॥ १९१ ॥ विभाषर्जोश्छन्दसि ॥ १९२ ॥
प्रकृत्यकाच् ॥ १९३ ॥ इनप्यनपत्ये ॥ १९४ ॥ गाथि-
विदधिकेशिगाणिपणिनश्च ॥ १९५ ॥ संयोगादिश्च ॥ १९६ ॥
अन् ॥ १९७ ॥ ये चाभावकर्मणोः ॥ १९८ ॥ आत्मा-
ध्वानौ खे ॥ १९९ ॥ न मपूर्वोऽपत्येऽवर्मणः ॥ १९० ॥
ब्राह्मोऽजातौ ॥ १९१ ॥ कर्मस्तान्छील्ये ॥ १९२ ॥
औक्षमनपत्ये ॥ १९३ ॥ दाण्डिनायनहास्तिनायनाथ-
र्वणिकजैह्वाशिनेयवासिनायनिभ्रौणहत्यर्धवत्यसारवैश्वाकमै-
त्रेयहिरण्मयानि ॥ १९४ ॥ ऋत्वावास्त्वयवस्त्वर्च्वाहिर-
ण्ययानि छन्दसि ॥ १९५ ॥ १९ ॥ (अङ्गस्य राहोपो
विड्वनोर्वाक्रोशेणो यण्डुल्लभ्यस्थलि च मन्त्रेषु र ऋतः
पञ्चदश) ॥

इति षष्ठाध्यायस्य तुरीयः पादः ॥ ४ ॥

॥ इति षष्ठाध्यायस्समाप्तः ॥

अथ सप्तमोऽध्यायः ।

युवोरनाकौ ॥ १ ॥ आयनेयीनिथियः फटखच्छवां प्र-
त्ययादीनाम् ॥ २ ॥ झोऽन्तः ॥ ३ ॥ अदभ्यस्तात् ॥
॥ ४ ॥ आत्मनेपदेष्वनतः ॥ ५ ॥ शीङो रुट् ॥ ६ ॥
वेत्तेर्विभाषा ॥ ७ ॥ बहुलं छन्दसि ॥ ८ ॥ अतो भिस
ऐस् ॥ ९ ॥ बहुलं छन्दसि ॥ १० ॥ नेदमदसोरकोः ॥
॥ ११ ॥ टाङ्सिडसामिनात्स्याः ॥ १२ ॥ डेर्यः ॥
॥ १३ ॥ सर्वनाम्नः स्मै ॥ १४ ॥ डसिङ्योः स्मा-
त्स्मिनौ ॥ १५ ॥ पूर्वादिभ्यो नवभ्यो वा ॥ १६ ॥
जसः शी ॥ १७ ॥ औङ आपः ॥ १८ ॥ नपुंसकाच्च
॥ १९ ॥ जश्शसोः शिः ॥ २० ॥ १ ॥ अष्टाभ्य
औश् ॥ २१ ॥ षड्भ्यो लृक् ॥ २२ ॥ स्वमोर्नपुंसकात् ॥
॥ २३ ॥ अतोऽम् ॥ २४ ॥ अङ्ङुतरादिभ्यः पञ्चभ्यः
॥ २५ ॥ नेतराच्छन्दसि ॥ २६ ॥ युष्मदस्मद्भ्यां डसो-
ऽश् ॥ २७ ॥ डेप्रथमयोरम् ॥ २८ ॥ शसो न ॥ २९ ॥
भ्यसोऽभ्यम् ॥ ३० ॥ पञ्चभ्या अत् ॥ ३१ ॥ एकवचनस्य
च ॥ ३२ ॥ साम आकम् ॥ ३३ ॥ आत औ णलः ॥
॥ ३४ ॥ तुहोस्तातङ्ङाशिष्यन्यतरस्याम् ॥ ३५ ॥ विदेः
शतुर्वसुः ॥ ३६ ॥ समासेऽनञ्पूर्वे क्त्वो ल्यप् ॥ ३७ ॥
क्वापि छन्दसि ॥ ३८ ॥ सुपां सुलृक्पूर्वसवर्णाच्छेयाडा-
ड्यायाजालः ॥ ३९ ॥ अमो मश् ॥ ४० ॥ २ ॥ लोपस्त
आत्मनेपदेषु ॥ ४१ ॥ ध्वमो ध्वात् ॥ ४२ ॥ यजध्वै-

नमिति च ॥ ४३ ॥ तस्य तात् ॥ ४४ ॥ तप्तनप्तनयनाश्च
॥ ४५ ॥ इदन्तो मसि ॥ ४६ ॥ क्त्वो यक् ॥ ४७ ॥
इष्टीनमिति च ॥ ४८ ॥ स्नात्वाद्यदयश्च ॥ ४९ ॥
आज्जेसरसुक् ॥ ५० ॥ अश्वक्षीरवृषलवणानामात्मप्रीतौ
क्यचि ॥ ५१ ॥ आमि सर्वनाम्नः सुट् ॥ ५२ ॥ त्रेस्त्रयः
॥ ५३ ॥ हस्वनद्यापो नुट् ॥ ५४ ॥ षट्चतुर्भ्यश्च ॥ ५५ ॥
श्रीग्रामण्योश्छन्दसि ॥ ५६ ॥ गोः पादान्ते ॥ ५७ ॥
इदितो नुम्धातोः ॥ ५८ ॥ शे मुचादीनाम् ॥ ५९ ॥
मस्तिजनशोर्झलि ॥ ६० ॥ ३ ॥ रधिजभोरचि ॥ ६१ ॥
नेटयलिटि रधेः ॥ ६२ ॥ रभेरशब्दिलोः ॥ ६३ ॥
लभेश्च ॥ ६४ ॥ आङो यि ॥ ६५ ॥ उपात्प्रशंसायाम् ॥
॥ ६६ ॥ उपसर्गात्स्वत्वजोः ॥ ६७ ॥ न सुदुर्भ्यां केव-
लाभ्याम् ॥ ६८ ॥ विभाषा चिण्णमुलोः ॥ ६९ ॥ उगि-
दचां सर्वनामस्थानेऽधातोः ॥ ७० ॥ गुजेरसमासे ॥ ७१ ॥
नपुंसकस्य झलचः ॥ ७२ ॥ इकोऽचि विभक्तौ ॥ ७३ ॥
तृतीयादिषु भाषितपुंस्कं पुंवद्बालवस्य ॥ ७४ ॥ अस्थिद-
धिसक्थ्यक्षणांमनङ्मुदात्तः ॥ ७५ ॥ छन्दस्यपि दृश्यते ॥ ७६ ॥
ई च द्विवचने ॥ ७७ ॥ नाभ्यस्ताच्छतुः ॥ ७८ ॥
वा नपुंसकस्य ॥ ७९ ॥ आच्छीनद्योर्नुम् ॥ ८० ॥ ४ ॥
शङ्श्यनोर्नित्यम् ॥ ८१ ॥ सावतनुहः ॥ ८२ ॥ दृक्स्वव-
सुस्वतवसां छन्दसि ॥ ८३ ॥ दिव औत् ॥ ८४ ॥ पथिम-
भ्यमुक्षामात् ॥ ८५ ॥ इतोऽसर्वनामस्थाने ॥ ८६ ॥
थो न्यः ॥ ८७ ॥ भस्य टेलोपः ॥ ८८ ॥ पुंसो-
ऽसुङ् ॥ ८९ ॥ गोतो णित् ॥ ९० ॥ णलुत्तमो वा ॥
॥ ९१ ॥ सख्युरसंबुद्धौ ॥ ९२ ॥ अनङ् सौ ॥ ९३ ॥
ऋदुशनस्पुरुदंसोऽनेहसां च ॥ ९४ ॥ तृज्वत् क्रोष्टुः
॥ ९५ ॥ स्त्रियां च ॥ ९६ ॥ विभाषा तृतीयादिष्वचि
॥ ९७ ॥ चतुरनङ्ङुहोरामुदात्तः ॥ ९८ ॥ अस्संबुद्धौ ॥
॥ ९९ ॥ ऋत इद्भातोः ॥ १०० ॥ ५ ॥ उपधायाश्च ॥
॥ १०१ ॥ उदोष्ठ्यपूर्वस्य ॥ १०२ ॥ बहुलं छन्दसि ॥
॥ १०३ ॥ ३ ॥ (युवोरष्टाभ्यो लोपो रधिःशङ्श्यनो-
रुपधायास्त्रिणि) ॥

इति सप्तमाध्यायस्य प्रथमः पादः ॥ १ ॥

सिचि वृद्धिः परस्मैपदेषु ॥ १ ॥ अतो लान्तस्य
॥ २ ॥ वदत्रजहलन्तस्याचः ॥ ३ ॥ नेटि ॥ ४ ॥
हयन्तक्षणाश्चसजागृणिश्वेदिताम् ॥ ५ ॥ ऊर्णोर्तेर्विभाषा
॥ ६ ॥ अतो हलादेर्लोपोः ॥ ७ ॥ नेड्शि कृति ॥ ८ ॥
तितुत्रतथसिसुसरकसेषु च ॥ ९ ॥ एकाच उपदेशेनुदात्तात् ॥
॥ १० ॥ श्रयुकः किति ॥ ११ ॥ सनि ग्रहगुहोश्च ॥
॥ १२ ॥ कृसृमृवृस्तुदुसृश्रुवोलिटि ॥ १३ ॥ श्रीदितो
निष्ठायाम् ॥ १४ ॥ यस्य विभाषा ॥ १५ ॥ आदितश्च

॥ १६ ॥ विभाषा भावादिकर्मणोः ॥ १७ ॥ क्षुब्धस्वा-
न्तध्वान्तलम्बिलिष्टविरिब्धफाण्टबाढानि मन्थमनस्तमःस-
क्ताविस्पष्टस्वरानायासभृशेषु ॥ १८ ॥ धृषिशसी वैयात्ये
॥ १९ ॥ दृढः स्थूलबलयोः ॥ २० ॥ १ ॥ प्रभौ
परिवृढः ॥ २१ ॥ कृच्छ्रगहनयोः कषः ॥ २२ ॥
घुषिरवि शब्दने ॥ २३ ॥ अर्देः संनिविभ्यः ॥ २४ ॥
अभेश्चाविदूर्ये ॥ २५ ॥ णेरध्ययने वृत्तम् ॥ २६ ॥
वा दान्तशांतपूर्णदस्तस्पष्टच्छन्नज्ञताः ॥ २७ ॥ रुष्यम-
त्वरसंघुषास्वनाम् ॥ २८ ॥ ह्रषेल्लोमसु ॥ २९ ॥
अपचितश्च ॥ ३० ॥ हु हुरेच्छन्दसि ॥ ३१ ॥
अपरिहृताश्च ॥ ३२ ॥ सोमे ह्वरितः ॥ ३३ ॥ प्रसितस्क-
भितस्तभितोत्तभितचत्तविकस्ता विशस्तृशस्तृशस्तृतस्तृत-
स्तृतवस्तृतवस्तृतवस्तृतीरुज्जलितिक्षरितिवमित्यमितीति च ॥
॥ ३४ ॥ आर्धधातुकस्येड्गलादेः ॥ ३५ ॥ स्नुक्रमोरनात्म-
नेपदनिमित्ते ॥ ३६ ॥ ग्रहोऽलिटि दीर्घः ॥ ३७ ॥ वृतो
वा ॥ ३८ ॥ न लिङि ॥ ३९ ॥ सिचि च परस्मैपदेषु
॥ ४० ॥ २ ॥ इट् सनि वा ॥ ४१ ॥ लिङ्सिचोरा-
त्मनेपदेषु ॥ ४२ ॥ ऋतश्च संयोगादेः ॥ ४३ ॥ स्वर-
तिसूतिसूयतिधूजुदितो वा ॥ ४४ ॥ रधादिभ्यश्च ॥ ४५ ॥
निरः कुषः ॥ ४६ ॥ इग्निष्टायाम् ॥ ४७ ॥ तीषसह-
लुभरुषरिषः ॥ ४८ ॥ सनीवन्तर्ध्रस्जदम्भुश्रिस्वयूर्णभ-
रज्ञपिसनाम् ॥ ४९ ॥ क्लिशः क्तवानिष्टयोः ॥ ५० ॥
पूडश्च ॥ ५१ ॥ वसतिक्षुधोरिट् ॥ ५२ ॥ अञ्चैः पूजा-
याम् ॥ ५३ ॥ लुभो विमोहने ॥ ५४ ॥ जूवश्च्योः
क्त्व ॥ ५५ ॥ उदितो वा ॥ ५६ ॥ सेऽसिचि
कृतचृतच्छृदतृदृत्तः ॥ ५७ ॥ गमेरिट्परस्मैपदेषु ॥ ५८ ॥
न वृद्धश्चतुर्भ्यः ॥ ५९ ॥ तासि च क्लृपः ॥ ६० ॥ ३ ॥
अचस्तास्वत्यथ्यनिटो नित्यम् ॥ ६१ ॥ उपदेशोऽत्वतः ॥
॥ ६२ ॥ ऋतो भारद्वाजस्य ॥ ६३ ॥ बभूधाततन्थ जगृम्भ
ववर्थेति निगमे ॥ ६४ ॥ विभाषा सृजिदृशोः ॥ ६५ ॥
इडत्यर्तिव्ययतीनाम् ॥ ६६ ॥ वस्वेकाजाद्वसाम् ॥ ६७ ॥
विभाषा गमहनविदविशाम् ॥ ६८ ॥ सनिससनिवासम् ॥
॥ ६९ ॥ ऋद्धनोः स्ये ॥ ७० ॥ अञ्चैः सिचि ॥
॥ ७१ ॥ स्तुसुधूञ्भ्यः परस्मैपदेषु ॥ ७२ ॥ यमरमनमातां
सक् च ॥ ७३ ॥ स्मिपूङ्गुञ्जशां सनि ॥ ७४ ॥ किरश्च
पञ्चभ्यः ॥ ७५ ॥ रुदादिभ्यः सार्वधातुके ॥ ७६ ॥
ईशः से ॥ ७७ ॥ ईडजनोर्ध्वे च ॥ ७८ ॥ लिङः सलो-
पोऽनन्त्यस्य ॥ ७९ ॥ अतो येयः ॥ ८० ॥ ४ ॥
आतो ङितः ॥ ८१ ॥ आने मुक् ॥ ८२ ॥ ईदासः ॥
॥ ८३ ॥ अष्टन आ विभक्तौ ॥ ८४ ॥ रायो हलि ॥ ८५ ॥
युष्मदस्मदोरनादेशे ॥ ८६ ॥ द्वितीयायां च ॥ ८७ ॥
प्रथमायाश्च द्विवचने भाषायाम् ॥ ८८ ॥ योऽचि ॥ ८९ ॥

शेषे लोपः ॥ ९० ॥ मपर्यन्तस्य ॥ ९१ ॥ युवावौ द्विवचने
॥ ९२ ॥ यूयवयौ जसि ॥ ९३ ॥ त्वाहौ सौ ॥
॥ ९४ ॥ तुभ्यमहौ डयि ॥ ९५ ॥ तवममौ डसि ॥
॥ ९६ ॥ त्वमावेकवचने ॥ ९७ ॥ प्रत्ययोत्तरपदयोश्च
॥ ९८ ॥ त्रिचतुरोः स्त्रियां तिसृचतसृ ॥ ९९ ॥ अचि र
ऋतः ॥ १०० ॥ ५ ॥ जराया जरसन्यतरस्याम् ॥ १०१ ॥
त्यदादीनाम् ॥ १०२ ॥ किमः कः ॥ १०३ ॥
कु तिहोः ॥ १०४ ॥ क्वाति ॥ १०५ ॥ तदोः सः
सावनन्त्ययोः ॥ १०६ ॥ अदस औ सुलोपश्च ॥ १०७ ॥
इदमो मः ॥ १०८ ॥ दश्च ॥ १०९ ॥ यः सौ ॥ ११० ॥
इदोऽय् पुंसि ॥ १११ ॥ अनाप्यकः ॥ ११२ ॥ हलि
लोपः ॥ ११३ ॥ मृजेर्वृद्धिः ॥ ११४ ॥ अचो
ञ्णिति ॥ ११५ ॥ अत उपधायाः ॥ ११६ ॥
तद्धितेष्वचामादेः ॥ ११७ ॥ किति च ॥ ११८ ॥
॥ १८ ॥ (सिचि प्रभाविट् सन्यचस्तास्वदातो जराया
अष्टादश) ॥

इति सप्तमाध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥ २ ॥

देविकाशिंशपादित्यवाङ्दीर्घसत्रश्रेयसामात् ॥ १ ॥
केकयमित्रयुप्रलयानां यादेरियः ॥ २ ॥ न खाम्यां पदा-
न्ताभ्यां पूर्वौ तु ताभ्यामैच् ॥ ३ ॥ द्वारादीनां च ॥ ४ ॥
न्यग्रोधस्य च केवलस्य ॥ ५ ॥ न कर्मव्यतीहारे ॥ ६ ॥
स्वागतादीनां च ॥ ७ ॥ श्वादेरिजि ॥ ८ ॥ पदान्त-
स्यान्यतरस्याम् ॥ ९ ॥ उत्तरपदस्य ॥ १० ॥ अवयवा-
दतोः ॥ ११ ॥ सुसर्वाधार्जनपदस्य ॥ १२ ॥ दिशो-
ऽमद्राणाम् ॥ १३ ॥ प्राचां ग्रामनगराणाम् ॥ १४ ॥
संख्यायाः संवत्सरसंख्यस्य च ॥ १५ ॥ वर्षस्याभविष्य-
ति ॥ १६ ॥ परिमाणान्तस्यासंज्ञाशाणयोः ॥ १७ ॥
जे प्रोष्ठपदानाम् ॥ १८ ॥ हृद्गगसिन्ध्वन्ते पूर्वपदस्य च ॥
॥ १९ ॥ अनुशक्तिकादीनां च ॥ २० ॥ ११ ॥ देवता
द्वन्द्वे च ॥ २१ ॥ नेन्द्रस्य परस्य ॥ २२ ॥ दीर्घाच्च वरु-
णस्य ॥ २३ ॥ प्राचां नगरान्ते ॥ २४ ॥ जङ्गलधेनु-
वलजान्तस्य विभाषितमुत्तरम् ॥ २५ ॥ अर्धात् परिमाणस्य
पूर्वस्य तु वा ॥ २६ ॥ नातः परस्य ॥ २७ ॥ प्रवाह-
णस्य ढे ॥ २८ ॥ तत्प्रत्ययस्य च ॥ २९ ॥ नजः
शुचीश्वरक्षेत्रज्ञकुशलनिपुणानाम् ॥ ३० ॥ यथातथय-
थापुरयोः पर्यायेण ॥ ३१ ॥ हनस्तोऽचिण्णलोः ॥ ३२ ॥
आतो युक्चिचकृतोः ॥ ३३ ॥ नोदात्तोपदेशस्य मान्त-
स्यानाचमेः ॥ ३४ ॥ जनिवध्योश्च ॥ ३५ ॥
अर्तिह्वील्लीरीकनूयीक्ष्माभ्यातां पुग् णौ ॥ ३६ ॥
शाच्छासाह्वान्यावेपां युक् ॥ ३७ ॥ वो विधूनने जुक्
॥ ३८ ॥ लीलोर्नुग्लुकावन्यतरस्यां स्नेहनिघातने ॥

॥ ३९ ॥ भियो हेतुभये षुक् ॥ ४० ॥ २ ॥ स्फायो
वः ॥ ४१ ॥ शदेरगतौ तः ॥ ४२ ॥ रुहः पोऽन्यतर-
स्याम् ॥ ४३ ॥ प्रत्ययस्थात्कार्त्तृवस्यात् इदाप्यसुपः ॥
॥ ४४ ॥ न यासयोः ॥ ४५ ॥ उदीचामातः स्थाने
यकपूर्वायाः ॥ ४६ ॥ भस्त्रैषाजाज्ञाद्रास्या नञ्पूर्वाणामपि ॥
॥ ४७ ॥ अभाषितपुंस्काच्च ॥ ४८ ॥ आदाचार्याणाम् ॥
॥ ४९ ॥ ठस्येकः ॥ ५० ॥ इसुसुक्तान्तात् कः ॥
॥ ५१ ॥ चजोः कु विण्यतोः ॥ ५२ ॥ न्यङ्क्वादीनां
च ॥ ५३ ॥ हो हन्तेऽङ्गिनेषु ॥ ५४ ॥ अभ्यासाच्च ॥ ५५ ॥
हेरचङि ॥ ५६ ॥ सन्लिटोर्जेः ॥ ५७ ॥ विभाषा चेः
॥ ५८ ॥ न क्वादेः ॥ ५९ ॥ अजिब्रज्योश्च ॥ ६० ॥ ३ ॥
भुजन्युञ्जौ पाण्युपतापयोः ॥ ६१ ॥ प्रयाजानुयाजौ यज्ञाङ्गे
॥ ६२ ॥ वञ्जैर्गतौ ॥ ६३ ॥ ओक उचः के ॥ ६४ ॥
प्य आवश्यकैः ॥ ६५ ॥ यजयाचरुचप्रवचर्चश्च ॥ ६६ ॥
वचोऽशब्दसंज्ञायाम् ॥ ६७ ॥ प्रयोज्यनियोज्यौ शक्यार्थे
॥ ६८ ॥ भोज्यं भक्ष्ये ॥ ६९ ॥ घोलोपो लेटि वा ॥
॥ ७० ॥ ओतः श्यनि ॥ ७१ ॥ कसस्याचि ॥ ७२ ॥
लुग्वा दुहदिहलिहगुहामात्मनेपदे दन्त्ये ॥ ७३ ॥ शमा-
मष्टानां दीर्घः श्यनि ॥ ७४ ॥ छिबुक्कुमुचमां शिति ॥
॥ ७५ ॥ क्रमः परस्मैपदेषु ॥ ७६ ॥ इषुगमिषमां छः ॥
॥ ७७ ॥ पात्राध्मास्थान्नादाण्ड्यतिर्तिशदसदां पिबजिघ्र-
धमतिष्ठमनयच्छपश्यच्छधौशीयसीदाः ॥ ७८ ॥ ज्ञाज-
नोर्जा ॥ ७९ ॥ ध्वादीनां ह्रस्वः ॥ ८० ॥ ४ ॥
मीनातेर्निगमे ॥ ८१ ॥ मिदेर्गुणः ॥ ८२ ॥ जुसि च
॥ ८३ ॥ सार्वधातुकार्धधातुकयोः ॥ ८४ ॥ जाग्रोऽवि-
चिण्णलङित्सु ॥ ८५ ॥ पुगन्तलवृषधस्य च ॥
॥ ८६ ॥ नान्यस्तस्याचि पिति सार्वधातुके ॥ ८७ ॥
भूसुवोस्तिङि ॥ ८८ ॥ उतो वृद्धिर्लुकि हलि ॥ ८९ ॥
ऊर्णोतेर्विभाषा ॥ ९० ॥ गुणोऽपृक्ते ॥ ९१ ॥ तृणह इम् ॥
॥ ९२ ॥ ब्रुव ईट् ॥ ९३ ॥ यङो वा ॥ ९४ ॥ तुरु-
स्तुशम्यमः सार्वधातुके ॥ ९५ ॥ अस्तिसिचोऽपृक्ते ॥
॥ ९६ ॥ बहुलं छन्दसि ॥ ९७ ॥ रुदश्च पञ्चम्यः ॥
॥ ९८ ॥ अङ्गार्ग्यगालवयोः ॥ ९९ ॥ अदः सर्वेषाम् ॥
॥ १०० ॥ ५ ॥ अतो दीर्घो यञि ॥ १०१ ॥ सुपि च
॥ १०२ ॥ बहुवचने श्ल्येत् ॥ १०३ ॥ ओसि च ॥
॥ १०४ ॥ आङि चापः ॥ १०५ ॥ संबुद्धौ च ॥ १०६ ॥
अम्भार्थनघोर्ह्रस्वः ॥ १०७ ॥ ह्रस्वस्य गुणः ॥ १०८ ॥
जसि च ॥ १०९ ॥ ऋतो ङि सर्वनामस्थानयोः ॥ ११० ॥
घोर्ङिति ॥ १११ ॥ आप्नद्याः ॥ ११२ ॥ याङापः ॥
॥ ११३ ॥ सर्वनाम्नः स्याङ्ङृस्वश्च ॥ ११४ ॥ विभाषा
द्वितीयातृतीयाभ्याम् ॥ ११५ ॥ डेराम्नाम्नीभ्यः ॥ ११६ ॥
इदुङ्याम् ॥ ११७ ॥ औत् ॥ ११८ ॥ अञ्च घेः ॥

॥ ११९ ॥ आङो नास्त्रियाम् ॥ १२० ॥ ६ ॥ (देवि-
कादेवतास्फायो भुजमीनातेरतो दीर्घो विंशतिः) ॥

इति सप्तमाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥ ३ ॥

गौ चङ्युपधाया ह्रस्वः ॥ १ ॥ नाग्लोपिशास्वदि-
ताम् ॥ २ ॥ आजभासभाषदीपजीवमीलपीडामन्यतरस्याम्
॥ ३ ॥ लोपः पिबतेरीच्चाभ्यासस्य ॥ ४ ॥ तिष्ठतेरित् ॥
॥ ५ ॥ जिघ्रतेर्वा ॥ ६ ॥ उर्कृत् ॥ ७ ॥ नित्यं छन्दसि
॥ ८ ॥ द्यतोर्दिङि लिटि ॥ ९ ॥ ऋतश्च संयोगादे-
र्गुणः ॥ १० ॥ ऋच्छत्युताम् ॥ ११ ॥ शृदृप्रां ह्रस्वो वा
॥ १२ ॥ केऽणः ॥ १३ ॥ न कपि ॥ १४ ॥ आपो
ऽन्यतरस्याम् ॥ १५ ॥ ऋदृशोऽङि गुणः ॥ १६ ॥
अस्यतेत्युक् ॥ १७ ॥ श्रयतेरः ॥ १८ ॥ पतः पुम् ॥
॥ १९ ॥ वच उम् ॥ २० ॥ १ ॥ शीङः सार्वधातुके
गुणः ॥ २१ ॥ अयङ् यि कृति ॥ २२ ॥ उपसर्गाद्भ्रस्व
ऊहतेः ॥ २३ ॥ एतेर्लिङि ॥ २४ ॥ अक्रत्सार्वधातु-
कयोर्दीर्घः ॥ २५ ॥ च्यौ च ॥ २६ ॥ रीडृतः ॥
॥ २७ ॥ रिङ्शयग्लिङ्क्षु ॥ २८ ॥ गुणोऽर्तिसंयोगा-
द्योः ॥ २९ ॥ यङि च ॥ ३० ॥ ई प्राध्मोः ॥ ३१ ॥
अस्य च्यौ ॥ ३२ ॥ क्यचि च ॥ ३३ ॥ अशनायो
दन्यधनाया बुभुक्षापिपासागर्धेषु ॥ ३४ ॥ न छन्द-
स्यपुत्रस्य ॥ ३५ ॥ दुरस्युर्द्विगणस्युर्वृषण्यतिरिषण्यति ॥
॥ ३६ ॥ अश्वाघस्यात् ॥ ३७ ॥ देवसुम्नयोर्यजुषि
काठके ॥ ३८ ॥ कव्यध्वरपृतनस्याचि लोपः ॥ ३९ ॥
द्यतिस्यतिमास्थामिति किति ॥ ४० ॥ २ ॥ शाच्छो-
रन्यतरस्याम् ॥ ४१ ॥ दधातेर्हिः ॥ ४२ ॥ जहातेश्च
क्वि ॥ ४३ ॥ विभाषा छन्दसि ॥ ४४ ॥ सुधितवसु
धितनेमधितधिवधिविषीय च ॥ ४५ ॥ दो दद्वोः ॥
॥ ४६ ॥ अच उपसर्गात्तः ॥ ४७ ॥ अपो भि ॥
॥ ४८ ॥ सः स्यार्धधातुके ॥ ४९ ॥ तास-
स्त्योर्लोपः ॥ ५० ॥ रि च ॥ ५१ ॥ ह एति ॥ ५२ ॥
यीवर्णयोर्दीर्घावेव्योः ॥ ५३ ॥ सनि मीमाधुरमलभ-
शकपतपदामच इस् ॥ ५४ ॥ आङ्गप्यधामीत् ॥ ५५ ॥
दम्भ इच्च ॥ ५६ ॥ मुचोऽकर्मकस्य गुणो वा ॥ ५७ ॥
अत्र लोपोऽभ्यासस्य ॥ ५८ ॥ ह्रस्वः ॥ ५९ ॥ हला-
दिः शेषः ॥ ६० ॥ ३ ॥ शर्पूर्वाः खयः ॥ ६१ ॥
कुहोश्चुः ॥ ६२ ॥ न कवतेर्यङि ॥ ६३ ॥ कृषेर्छन्दसि ॥
॥ ६४ ॥ दाघतिर्द्वर्तिर्दीर्घावोभूतुतेतिक्तेऽलर्थापनी-
फणत्संसनिष्यदत्कारिक्त्वनिक्रदद्भरिभ्रदविध्वतोदविद्युत्त-
रित्रतः सरीसृपतं वरीवृजन्मर्मज्यागनीगन्तीति च ॥
॥ ६५ ॥ उरत् ॥ ६६ ॥ घुतिस्वाप्योः संप्रसारणम् ॥
॥ ६७ ॥ व्यथो लिटि ॥ ६८ ॥ दीर्घ इणः किति ॥

॥ ६९ ॥ अत आदेः ॥ ७० ॥ तस्मान्नुङ् द्विहलः ॥
॥ ७१ ॥ अन्तोतेश्च ॥ ७२ ॥ भवतेरः ॥ ७३ ॥
ससूवेति निगमे ॥ ७४ ॥ निजां त्रयाणां गुणः श्लो ॥
॥ ७५ ॥ भृजामित् ॥ ७६ ॥ अर्तिपिपत्योश्च ॥ ७७ ॥
बहुलं छन्दसि ॥ ७८ ॥ सन्यतः ॥ ७९ ॥ ओः पुय-
ण्यपरे ॥ ८० ॥ ॥ ८१ ॥ स्रवतिशृणोतिद्रवतिप्रवतिप्लवतिच्यव-
तीनां वा ॥ ८१ ॥ गुणो यङ्लुकोः ॥ ८२ ॥
दीर्घोऽकितः ॥ ८३ ॥ नीग्वञ्चुञ्चसुञ्चसुञ्चसुञ्चसप-
तपदस्कन्दाम् ॥ ८४ ॥ नुगतोऽनुनासिकान्तस्य ॥ ८५ ॥
जपजंभदहदशभजपशां च ॥ ८६ ॥ चरफलोश्च ॥
॥ ८७ ॥ उत्पस्स्यातः ॥ ८८ ॥ ति च ॥ ८९ ॥
रीगृदुपधस्य च ॥ ९० ॥ रुप्रिकौ च लुकि ॥ ९१ ॥
क्तश्च ॥ ९२ ॥ सन्वल्लुनि चङ्परेऽनग्लोपे ॥ ९३ ॥
दीर्घो लघोः ॥ ९४ ॥ अस्मृदृत्वप्रथमदस्तृप्तशाम् ॥
॥ ९५ ॥ विभाषा वेष्टिचैष्टयोः ॥ ९६ ॥ ई च गणः
॥ ९७ ॥ ॥ १७ ॥ (णौ च शीङः श्मच्छोः शर्पूर्वाः
स्रवतिसप्तदश) ॥

इति सप्तमाध्यायस्य तुरीयः पादः ॥ ४ ॥

इति सप्तमोऽध्यायः समाप्तः ।

अथाष्टमोऽध्यायः ।

सर्वस्य द्वे ॥ १ ॥ तस्य परमाग्रेडितम् ॥ २ ॥
अनुदात्तं च ॥ ३ ॥ नित्यवीप्सयोः ॥ ४ ॥ परेर्वर्जने
॥ ५ ॥ प्रसमुपोदः पादपूरणे ॥ ६ ॥ उपर्यध्यधसः
सामीप्ये ॥ ७ ॥ वाक्यादेरामन्त्रितस्यासूयासंमतिकोप-
कुत्सनभर्त्सनेषु ॥ ८ ॥ एकं बहुव्रीहिवत् ॥ ९ ॥ आबाधे
च ॥ १० ॥ कर्मधारयवदुत्तरेषु ॥ ११ ॥ प्रकारे
गुणवचनस्य ॥ १२ ॥ अकृच्छ्रे प्रियसुखयोरन्यतरस्याम्
॥ १३ ॥ यथास्वे यथायथम् ॥ १४ ॥ द्वन्द्वं रहस्यम-
र्यादावचनव्युत्क्रमणयज्ञपात्रप्रयोगाभिव्यक्तिषु ॥ १५ ॥
पदस्य ॥ १६ ॥ पदात् ॥ १७ ॥ अनुदात्तं सर्वम-
पादादौ ॥ १८ ॥ आमन्त्रितस्य च ॥ १९ ॥ युष्मद-
मदोः षष्ठीचतुर्थीद्वितीयास्थयोर्वानावौ ॥ २० ॥ १ ॥
बहुवचनस्य वस्नसौ ॥ २१ ॥ तेमयावेकवचनस्य ॥
॥ २२ ॥ त्वामौ द्वितीयायाः ॥ २३ ॥ न चवाहाहै
वयुक्ते ॥ २४ ॥ पश्याथैश्चानालोचने ॥ २५ ॥ सपूर्वा
याः प्रथमाया विभाषा ॥ २६ ॥ तिङो गोत्रादीनि कु-
त्सनाभीक्ष्ण्ययोः ॥ २७ ॥ तिङुतिङः ॥ २८ ॥ न
लुट् ॥ २९ ॥ निपातैर्यद्यदिहन्तकुविनेच्चेचण्कच्चित्रयु-
क्तम् ॥ ३० ॥ नह प्रत्यारम्भे ॥ ३१ ॥ सत्यं प्रश्ने-
॥ ३२ ॥ अज्ञात्प्रातिलोम्ये ॥ ३३ ॥ हि च ॥ ३४ ॥
छन्दस्यनेकमपि साकाङ्क्षम् ॥ ३५ ॥ यावच्चथाभ्याम्

॥ ३६ ॥ पूजायां नानन्तरम् ॥ ३७ ॥ उपसर्गव्यपेते
च ॥ ३८ ॥ तुपश्यपश्यताहैः पूजायाम् ॥ ३९ ॥ अहो च ॥
॥ ४० ॥ २ ॥ शेषे विभाषा ॥ ४१ ॥ पुरा च परी-
प्सायाम् ॥ ४२ ॥ नन्वित्यनुज्ञेषणायाम् ॥ ४३ ॥ किं-
क्रियाप्रश्नेऽनुपसर्गमप्रतिषिद्धम् ॥ ४४ ॥ लोपे विभाषा ॥
॥ ४५ ॥ एहिमन्ये प्रहासे लट् ॥ ४६ ॥ जात्वपूर्वम् ॥
॥ ४७ ॥ किंवृत्तं च चिदुत्तरम् ॥ ४८ ॥ आहो
उताहो चानन्तरम् ॥ ४९ ॥ शेषे विभाषा ॥ ५० ॥
गत्यर्थलोटा लृप्न चेत्कारकं सर्वान्यत् ॥ ५१ ॥ लोट्
च ॥ ५२ ॥ विभाषितं सोपसर्गमनुत्तमम् ॥ ५३ ॥
हन्त च ॥ ५४ ॥ आम एकान्तरमामन्त्रितमनन्तिके ॥
॥ ५५ ॥ यद्वितुपरं छन्दसि ॥ ५६ ॥ चनचिदिवगोत्रा-
दितद्विताग्रेडितेष्वगतेः ॥ ५७ ॥ चादिषु च ॥ ५८ ॥
चवायोगे प्रथमा ॥ ५९ ॥ हेति क्षियायाम् ॥ ६० ॥
॥ ३ ॥ अहेति विनियोगे च ॥ ६१ ॥ चाहलोप
एवेत्यवधारणम् ॥ ६२ ॥ चादिलोपे विभाषा ॥ ६३ ॥
वैवावेति च च्छन्दसि ॥ ६४ ॥ एकान्याभ्यां समर्थ्याभ्याम् ॥
॥ ६५ ॥ यद्वृत्तान्नित्यम् ॥ ६६ ॥ पूजनात्पूजित-
मनुदात्तं काष्ठादिभ्यः ॥ ६७ ॥ सगतिरपि तिङ् ॥ ६८ ॥
कुत्सने च सुप्यगोत्रादौ ॥ ६९ ॥ गतिर्गतौ ॥ ७० ॥
तिङि चोदात्तवति ॥ ७१ ॥ आमन्त्रितं पूर्वमविद्यमानवत् ॥
॥ ७२ ॥ नामन्त्रिते समानाधिकरणे सामान्यवचनम् ॥
॥ ७३ ॥ विभाषितं विशेषवचने बहुवचनम् ॥ ७४ ॥
१४ ॥ (सर्वस्य बहुवचनस्य शेषेऽहेति चतुर्दश) ॥

इत्यष्टमाध्यायस्य प्रथमः पादः ॥ १ ॥

पूर्वत्रासिद्धम् ॥ १ ॥ नलोपः सुप्स्वरसंज्ञातुग्विधिषु
कृति ॥ २ ॥ न मु ने ॥ ३ ॥ उदात्तस्वरितयोर्यणः
स्वरितोऽनुदात्तस्य ॥ ४ ॥ एकादेश उदात्तेनोदात्तः ॥
॥ ५ ॥ स्वरितो वानुदात्ते पदादौ ॥ ६ ॥ नलोपः
प्रातिपदिकान्तस्य ॥ ७ ॥ न डिसंबुद्धयोः ॥ ८ ॥
मादुपधायाश्च मतोर्वोऽयवादिभ्यः ॥ ९ ॥ ज्ञयः ॥ १० ॥
संज्ञायाम् ॥ ११ ॥ आसन्दीवदष्टीवच्चक्रीवत्क्षीवद्रुम-
प्वच्चर्मवती ॥ १२ ॥ उदन्वानुदधौ च ॥ १३ ॥
राजन्वान्सौराज्ये ॥ १४ ॥ छन्दसीरः ॥ १५ ॥ अनो
नुट् ॥ १६ ॥ नादस्य ॥ १७ ॥ कृपो रो लः ॥
॥ १८ ॥ उपसर्गस्यायतौ ॥ १९ ॥ ग्रो यङि ॥ २० ॥
अचि विभाषा ॥ २१ ॥ परेश्व घांकयोः ॥ २२ ॥ संयो-
गान्तस्य लोपः ॥ २३ ॥ शत्सस्य ॥ २४ ॥ धि च ॥
॥ २५ ॥ झलो झलि ॥ २६ ॥ ह्रस्वादङ्गात् ॥ २७ ॥
इट ईटि ॥ २८ ॥ स्कोः संयोगाद्योरन्ते च ॥ २९ ॥
चोः कुः ॥ ३० ॥ हो ङः ॥ ३१ ॥ दादेर्घा-

तोर्धः ॥ ३२ ॥ वा द्रुहमुहणुहणिहाम् ॥ ३३ ॥
 नहो धः ॥ ३४ ॥ आहस्थः ॥ ३५ ॥ ब्रश्चभस्ज
 सृजमृजयजराजभ्राजच्छशां षः ॥ ३६ ॥ एकाचो बशो
 भञ्जषन्तस्य स्ध्वोः ॥ ३७ ॥ दधस्तथोश्च ॥ ३८ ॥
 झलां जशोऽन्ते ॥ ३९ ॥ झषस्तथोर्धोऽधः ।
 ॥ ४० ॥ २ ॥ षढोः कः सि ॥ ४१ ॥ रदाभ्यां
 निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ॥ ४२ ॥ संयोगादेरातो
 धातोर्ध्वतः ॥ ४३ ॥ ल्वादिभ्यः ॥ ४४ ॥ ओदितश्च
 ॥ ४५ ॥ क्षियो दीर्घात् ॥ ४६ ॥ इयोऽस्पर्शे ॥ ४७ ॥
 अञ्चोऽनपादाने ॥ ४८ ॥ दिवोऽविजिगीषायाम् ॥ ४९ ॥
 निर्वाणोऽवाते ॥ ५० ॥ शुषः कः ॥ ५१ ॥ पचो वः ॥ ५२ ॥
 क्षायो मः ॥ ५३ ॥ प्रस्त्योऽन्यतरस्याम् ॥ ५४ ॥ अनु-
 पसर्गात्कुलक्षीवकृशोऽल्लाघाः ॥ ५५ ॥ उद्वेदोन्द्वाघ्रा-
 ह्नीभ्योऽन्यतरस्याम् ॥ ५६ ॥ न व्याख्यापृमूर्च्छिमदाम् ॥
 ॥ ५७ ॥ वित्तो भोगप्रत्यययोः ॥ ५८ ॥ भित्तं शक-
 लम् ॥ ५९ ॥ ऋणमाधमर्ण्ये ॥ ६० ॥ ३ ॥ नस-
 त्तिनिष्त्तानुत्तप्रतूर्तसूर्तगूर्तानि च्छन्दसि ॥ ६१ ॥ किन्प्र-
 त्ययस्य कुः ॥ ६२ ॥ नशेर्वा ॥ ६३ ॥ मो नो धातोः
 ॥ ६४ ॥ म्वोश्च ॥ ६५ ॥ ससजुषो रुः ॥ ६६ ॥
 अवयाः श्वेतवाः पुरोडाश्च ॥ ६७ ॥ अहन् ॥ ६८ ॥
 रोऽसुपि ॥ ६९ ॥ अन्नरूधरवरित्युभयथा छन्दसि ॥
 ॥ ७० ॥ भुवश्च महाव्याहतेः ॥ ७१ ॥ वसुसंसुध्वं-
 स्वनडुहां दः ॥ ७२ ॥ तिप्यनस्तेः ॥ ७३ ॥ सिपि
 धातो र्वा ॥ ७४ ॥ दश्च ॥ ७५ ॥ वोरुपधाया
 दीर्घ इकः ॥ ७६ ॥ हलि च ॥ ७७ ॥ उपधायां
 च ॥ ७८ ॥ न भकुर्लुगम् ॥ ७९ ॥ अदसोऽसेर्दादु
 दो मः ॥ ८० ॥ एत ईद्वद्वचने ॥ ८१ ॥ वाक्यस्य
 टेः प्लुत उदात्तः ॥ ८२ ॥ प्रत्यभिवादेऽशूद्रे ॥ ८३ ॥
 दूराद्धूते च ॥ ८४ ॥ हैहेप्रयोगे हैहयोः ॥ ८५ ॥ गु-
 रोरनृतोनन्त्यस्याप्येकैकस्य प्राचाम् ॥ ८६ ॥ ओमभ्या-
 दाने ॥ ८७ ॥ ये यज्ञकर्मणि ॥ ८८ ॥ प्रणवष्टेः ॥
 ॥ ८९ ॥ याज्यान्तः ॥ ९० ॥ बृहिप्रेष्यश्रौषड्वौपडा-
 वहानामादेः ॥ ९१ ॥ अग्नीत्प्रेषणेपरस्य च ॥ ९२ ॥
 विभाषा पृष्ठप्रतिवचने हेः ॥ ९३ ॥ निगृह्यानु-
 योगे च ॥ ९४ ॥ आग्नेडितं भर्त्सने ॥ ९५ ॥ अङ्ग-
 युक्तं तिङाकाङ्क्षम् ॥ ९६ ॥ विचार्यमाणानाम् ॥
 ॥ ९७ ॥ पूर्वं तु भाषायाम् ॥ ९८ ॥ प्रतिश्रवणे च ॥
 ॥ ९९ ॥ अनुदात्तं प्रश्नान्ताभिपूजितयोः ॥ १०० ॥ ५ ॥
 चिदिति चोपमार्थं प्रयुज्यमाने ॥ १०१ ॥ उपरिस्विदा-
 सीदिति च ॥ १०२ ॥ स्वरितमाग्नेडितेऽसूयासंमति-
 क्रोपकुर्त्सनेषु ॥ १०३ ॥ क्षियाशीः प्रेषेषु तिङाकाङ्क्षम् ॥

१ कुत्सनभर्त्सनेष्विति पाठः क्वचिद्दृश्यते । तत्र भर्त्सनेति
 प्रक्षिप्तम् ।

॥ १०४ ॥ अनन्त्यस्यापि प्रश्नाख्यानयोः ॥ १०५ ॥
 प्लुतावैच इदुतौ ॥ १०६ ॥ एचोऽप्रगृह्यस्यादूराद्धूते
 पूर्वस्यार्धस्यादुत्तरस्येदुतौ ॥ १०७ ॥ तयोर्ध्ववचि संहि-
 तायाम् ॥ १०८ ॥ ८ ॥ (पूर्वत्राचि षढोर्नसत्तैत ईच्चि-
 दित्यष्टौ) ॥

इत्यष्टमाध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥ २ ॥

मतुवसो रु संबुद्धौ छन्दसि ॥ १ ॥ अत्रानुनासिकः
 पूर्वस्य तु वा ॥ २ ॥ आतोऽटि नित्यम् ॥ ३ ॥
 अनुनासिकात्परोऽनुस्वारः ॥ ४ ॥ समः सुटि ॥ ५ ॥
 पुमः खय्यम्परे ॥ ६ ॥ नश्छव्यप्रशान् ॥ ७ ॥ उभय-
 थर्क्षु ॥ ८ ॥ दीर्घादटि समानपादे ॥ ९ ॥ नृन्पे ॥
 ॥ १० ॥ स्वतवान्पायौ ॥ ११ ॥ कानाम्नेडिते ॥ १२ ॥
 ढो ढे लोपः ॥ १३ ॥ रो रि ॥ १४ ॥ खरवसा-
 नयोर्विसर्जनीयः ॥ १५ ॥ रोः सुपि ॥ १६ ॥
 भोभगोअचोअपूर्वस्य योऽशि ॥ १७ ॥ व्योर्लुबुप्रयत्नतरः
 शाकटायनस्य ॥ १८ ॥ लोपः शाकल्यस्य ॥ १९ ॥
 ओतो गार्ग्यस्य ॥ २० ॥ १ ॥ उञि च पदे ॥ २१ ॥
 हलि सर्वेषाम् ॥ २२ ॥ मोऽनुस्वारः ॥ २३ ॥ नश्चापदा-
 न्तस्य झलि ॥ २४ ॥ मो राजि समः क्वौ ॥ २५ ॥
 हे मपरे वा ॥ २६ ॥ नपरे नः ॥ २७ ॥ इणोः
 कुक्कुक्षरि ॥ २८ ॥ डः सि धुट् ॥ २९ ॥ नश्च ॥
 ॥ ३० ॥ शि तुक् ॥ ३१ ॥ डमो ह्रस्वादचि डमुप्नि-
 त्यम् ॥ ३२ ॥ मय उञो वो वा ॥ ३३ ॥ विसर्ज-
 नीयस्य सः ॥ ३४ ॥ शर्परे विसर्जनीयः ॥ ३५ ॥ वा
 शरि ॥ ३६ ॥ कुप्वोः कूक्पौ च ॥ ३७ ॥ सोऽप-
 दादौ ॥ ३८ ॥ इणः षः ॥ ३९ ॥ नमस्पुरसोर्गत्योः ॥
 ॥ ४० ॥ २ ॥ इदुदुपधस्य चाप्रत्ययस्य ॥ ४१ ॥ तिरसो-
 ऽन्यतरस्याम् ॥ ४२ ॥ द्वित्रिश्चतुरिति कृत्वोऽर्थे ॥ ४३ ॥
 इसुसोः सामर्थ्ये ॥ ४४ ॥ नित्यं समासेऽनुत्तरपद-
 स्थस्य ॥ ४५ ॥ अतः कृकमिकंसकुम्भपात्रकुशाकर्णाष्व-
 नव्ययस्य ॥ ४६ ॥ अधःशिरसी पदे ॥ ४७ ॥
 कस्कादिषु च ॥ ४८ ॥ छन्दसि वाऽप्राग्नेडितयोः ॥ ४९ ॥
 कः करत्करतिकृधिकृतेष्वनदितेः ॥ ५० ॥ पञ्चम्याः
 परावध्यर्थे ॥ ५१ ॥ पातौ च बहुलम् ॥ ५२ ॥
 षष्ठ्याः पतिपुत्रपृष्ठपारपदपयस्पोषेषु ॥ ५३ ॥ इडाया
 वा ॥ ५४ ॥ अपदान्तस्य मूर्धन्यः ॥ ५५ ॥ सहेः
 साडः सः ॥ ५६ ॥ इण्कोः ॥ ५७ ॥ नुम्बिसर्जनी-
 यशर्ववायेऽपि ॥ ५८ ॥ आदेशप्रत्यययोः ॥ ५९ ॥
 शासिवसिघसीनां च ॥ ६० ॥ ३ ॥ स्तौतिप्योरेव
 षण्यभ्यासात् ॥ ६१ ॥ सः स्विदिस्वदिसहीनां च ॥ ६२ ॥
 प्राक्सितादङ्ग्यवायेऽपि ॥ ६३ ॥ स्थादिष्वभ्यासेन चा-

भ्यासस्य ॥ ६४ ॥ उपसर्गात्सुनोतिसुवतिस्यतस्तौति-
स्तोमतिस्थासेनयसेधसिचसञ्जस्वञ्जाम् ॥ ६५ ॥ सदिर-
प्रतेः ॥ ६६ ॥ स्तम्भेः ॥ ६७ ॥ अवाञ्चालम्बनाविदूरयोः
॥ ६८ ॥ वेश्च स्वनो भोजने ॥ ६९ ॥ परिनिविभ्यः
सेवसितसयसिबुसहसुत्स्तुस्वञ्जाम् ॥ ७० ॥ सिवादीनां
वाङ्मवायेऽपि ॥ ७१ ॥ अनुविपर्यभिनिभ्यः स्यन्दते-
रप्राणिषु ॥ ७२ ॥ वेः स्कन्देरनिष्ठायाम् ॥ ७३ ॥ परेश्व
॥ ७४ ॥ परिस्कन्दः प्राच्यभरतेषु ॥ ७५ ॥ स्फुरति-
स्फुल्लयोर्निनिविभ्यः ॥ ७६ ॥ वेः स्कम्नातेनित्यम् ॥
॥ ७७ ॥ इणः षीध्वलुङ्छिटां धोऽङ्गात् ॥ ७८ ॥ वि-
भाषेतः ॥ ७९ ॥ समासेऽङ्गुलेः सङ्गः ॥ ८० ॥ ४ ॥
भीरोः स्थानम् ॥ ८१ ॥ अग्नेः स्तुत्तोमसोमाः ॥ ८२ ॥
ज्योतिरायुषः स्तोमः ॥ ८३ ॥ मातृपितृभ्यां स्वसा ॥ ८४ ॥
मातुः पितृभ्यामन्यतरस्याम् ॥ ८५ ॥ अभिनिसः स्तनः
शब्दसंज्ञायाम् ॥ ८६ ॥ उपसर्गप्रादुर्भ्यामस्तिर्यध्वरः ॥
॥ ८७ ॥ सुविनिर्दुर्भ्यः सुपिसूतिसमाः ॥ ८८ ॥ निनदी-
भ्यां स्नातेः कौशले ॥ ८९ ॥ सूत्रं प्रतिष्ठातम् ॥ ९० ॥
कपिष्ठलो गोत्रे ॥ ९१ ॥ प्रष्टोऽग्रगामिनि ॥ ९२ ॥
वृक्षासनयोर्विष्टरः ॥ ९३ ॥ छन्दोनाम्ति च ॥ ९४ ॥
गवियुधिभ्यां स्थिरः ॥ ९५ ॥ विकुशमिपरिभ्यः स्थलम् ॥
॥ ९६ ॥ अम्बाम्बगोभूमिसव्यापद्वित्रिकुशेकुशङ्कवङ्गुम-
ञ्जिपुञ्जिपरमेवर्हिर्दिव्यग्निभ्यः स्थः ॥ ९७ ॥ सुषामादिषु
चा ॥ ९८ ॥ एति संज्ञायामगात् ॥ ९९ ॥ नक्षत्राद्वा ॥ १०० ॥ ५ ॥
ह्रस्वात्तादौ तद्धिते ॥ १०१ ॥ निसस्तपतावनासेवने ॥ १०२ ॥
युष्मत्तत्तत्तक्षुध्वन्तः पादम् ॥ १०३ ॥ यजुष्येकेषाम् ॥
॥ १०४ ॥ स्तुतस्तोमयोश्छन्दसि ॥ १०५ ॥ पूर्वपदात् ॥
॥ १०६ ॥ सुजः ॥ १०७ ॥ सनोतेरनः ॥ १०८ ॥
सहेः पृतनर्ताभ्यां च ॥ १०९ ॥ न रपरसृपिपृजि स्पृ-
शिस्पृहिसव्नादीनाम् ॥ ११० ॥ सात्पदाद्योः ॥ १११ ॥
सिचो यङि ॥ ११२ ॥ सेधतेर्गतौ ॥ ११३ ॥ प्रति-
स्तब्धनिस्तब्धौ च ॥ ११४ ॥ सोढः ॥ ११५ ॥ स्तम्भुसि-
बुसहां चङि ॥ ११६ ॥ सुनोतेः स्यसनोः ॥ ११७ ॥ सदेः
परस्य लिटि ॥ ११८ ॥ निव्यभिभ्योऽङ्गववाये वा छन्द
सि ॥ ११९ ॥ १२ ॥ (मनुवसोरुजि चेदुदुपधस्य स्तौतिण्यो-
भीरोर्ह्रस्वात्तादावेकोनविंशतिः) ॥

इत्यष्टमाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥ ३ ॥

रषाभ्यां नो णः समानपदे ॥ १ ॥ अट्कुप्वाङ्नुम्व-
वायेऽपि ॥ २ ॥ पूर्वपदात्संज्ञायामगः ॥ ३ ॥ वनं पुरगा-
मिश्रकासिध्रकाशारिकाकोटराग्रेभ्यः ॥ ४ ॥ प्रनिरन्तः शरे-
क्षुप्रक्षाम्रकार्ष्यखदिरपीयूक्षाम्योऽसंज्ञायामपि ॥ ५ ॥ विभा-
षौषधिवनस्पतिभ्यः ॥ ६ ॥ अहोऽदन्तात् ॥ ७ ॥ वाहन-
माहितात् ॥ ८ ॥ पानं देशे ॥ ९ ॥ वा भावकरणयोः ॥
॥ १० ॥ प्रातिपदिकान्तनुम्बिभक्तिषु च ॥ ११ ॥
एकाजुत्तरपदे णः ॥ १२ ॥ कुमति च ॥ १३ ॥ उपस-

१-२ सुषामादिगणे इदं द्वयं गणसूत्रत्वेन दृश्यते इति तदुभयमत्र
प्रक्षिप्तम् ।

गादसमासेऽपि णोपदेशस्य ॥ १४ ॥ हिनु मीना ॥ १५ ॥
आनि लोट् ॥ १६ ॥ नेर्गदनदपतपदधुमास्यतिहन्तिया-
तिवातिद्रातिप्सातिवपतिवहतिशाम्यतिचिनोतिदेग्धिषु च ॥
॥ १७ ॥ शेषे विभाषाकखादावपान्त उपदेशे ॥ १८ ॥
अनितेः ॥ १९ ॥ अन्तः ॥ २० ॥ १ ॥ उभौ साम्या-
सस्य ॥ २१ ॥ हन्तेरपूर्वस्य ॥ २२ ॥ वमोर्वा ॥ २३ ॥
अन्तरदेशे ॥ २४ ॥ अयनं च ॥ २५ ॥ छन्दस्पृद्वग्र-
हात् ॥ २६ ॥ नश्च धातुस्थोरुभ्यः ॥ २७ ॥ उपसर्गा-
द्बहुलम् ॥ २८ ॥ कृत्यचः ॥ २९ ॥ णेर्विभाषा ॥ ३० ॥
हलश्चेषुपधात् ॥ ३१ ॥ इजादेः सनुमः ॥ ३२ ॥ वा निस-
निङ्क्षनिन्दात् ॥ ३३ ॥ न भाभूप्रकमिगमिप्यायीवेपाम् ॥
॥ ३४ ॥ षात्पदान्तात् ॥ ३५ ॥ नशेः षान्तस्य ॥
॥ ३६ ॥ पदान्तस्य ॥ ३७ ॥ पदव्यवायेऽपि ॥ ३८ ॥
क्षुभ्रादिषु च ॥ ३९ ॥ स्तोः श्रुना श्रुः ॥ ४० ॥ २ ॥
ष्टुना षुः ॥ ४१ ॥ न पदान्तादोरनाम् ॥ ४२ ॥ तोः पि
॥ ४३ ॥ शात् ॥ ४४ ॥ यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको
वा ॥ ४५ ॥ अचो रूहाम्यां द्वे ॥ ४६ ॥ अनचि च ॥
॥ ४७ ॥ नादिन्याक्रोशे पुत्रस्य ॥ ४८ ॥ शरोऽचि ॥
॥ ४९ ॥ त्रिप्रभृतिषु शाकटायनस्य ॥ ५० ॥ सर्वत्र
शाकट्यस्य ॥ ५१ ॥ दीर्घादाचार्याणाम् ॥ ५२ ॥
झलां जश्झशि ॥ ५३ ॥ अभ्यासे चर्च ॥ ५४ ॥ खरि
च ॥ ५५ ॥ वाऽवसाने ॥ ५६ ॥ अणोऽप्रगृह्यस्यानुनासिकः
॥ ५७ ॥ अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः ॥ ५८ ॥ वा पदान्तस्य
॥ ५९ ॥ तोलिं ॥ ६० ॥ ३ ॥ उदःस्थास्तम्भोः पूर्वस्य ॥
॥ ६१ ॥ झयो होऽन्यतरस्याम् ॥ ६२ ॥ शश्छोटि ॥ ६३ ॥
हलो यमां यमि लोपः ॥ ६४ ॥ झरो झरि सवर्णे ॥ ६५ ॥
उदात्तादनुदात्तस्य स्वरितः ॥ ६६ ॥ नोदात्तस्वरितोदय-
मगार्यकाश्यपगालवानाम् ॥ ६७ ॥ अ अ ॥ ६८ ॥
॥ ८ ॥ इति (रषाभ्यामुभौ षुना षुरुदः स्थाष्टौ) ॥

इत्यष्टमाध्यायस्य तुरीयः पादः ॥ ४ ॥

इत्यष्टमोऽध्यायस्तमाप्तः ॥ १ ॥

(संहत्यसूत्रसङ्ख्या ३९९७)

इति श्रीमत्पाणिनिमुनिप्रणीताऽष्टा-
ध्यायी समाप्ता ।

(१) दीर्घादाचार्याणामित्युत्तरम् “अनुस्वारस्य ययि, वा पदान्तस्य,
तोलिं, उदः स्था, झयो हो, शश्छोटि, इति षट्सूत्रीपाठोत्तरं झलां जश्
झशि, अभ्यासे चर्च, खरि च, वावसाने, अणोऽप्रगृह्यस्य, इति पञ्चसू-
त्र्याः पाठो भाष्यसंमतः” इत्यन्यत्र । (२) “उच्चैरुदात्तः” इति
सूत्रमारभ्य नवसूत्र्याः “अ अ” इति सूत्रात्पूर्वं पाठ इति भाष्ये इति
ल० श० शेखरे। परन्तु “उदात्तस्वरितपरस्येत्यतः परत्रेति स्पष्टं भाष्ये ।

(२) “चतुस्सहस्रीसूत्राणां पञ्चसूत्रीविर्जिता ॥
अष्टाध्यायी पाणिनीया सूत्रैर्माहेश्वरैस्सह” ॥ १ ॥ इति
स्वरसिद्धान्तचन्द्रिकायां श्रीकृष्णात्मजश्रीनिवासशर्मकृता-
याम् । परन्तु प्रकृतपुस्तकेषु तथा न दृश्यते । योगवि-
भागादिनान्यूनधिक्यात् ।

अथ गणपाठः ।

प्रथमोऽध्यायः ।

सि० कौ० सू० २१३ सर्वादीनि सर्वनामानि ।
१ । १ । २७ ॥ सर्व विश्व उभ उभय उत्तर उत्तम
अन्य अन्यतर इतर त्वत् त्व नेम सम सिम । पूर्वपरावर-
दक्षिणोत्तरापराधराणि व्यवस्थायामसंज्ञायाम् । स्वमज्ञा-
तिधनारुणायाम् । अन्तरं बहिर्योगोपसंव्यानयोः । त्वद्
तद् यद् एतद् इदम् अदस् एक द्वि युष्मद् अस्मद् भवतु
किम् ॥ इति सर्वादिः ॥ १ ॥

४४७ स्वरादिनिपातमव्ययम् । १ । १ । ३७ ॥
स्वर् अन्तर प्रातर । अन्तोदात्ताः । पुनर् सनुतेर उच्चैस्
नीचैस् शनैस् ऋधक् ऋते युगपत् आरात् [अन्तिकात्]
पृथक् । आद्युदात्ताः । हस् श्वस् दिवा रात्रौ सायम्
चिरम् मनाक् ईषत् [शश्वत्] जोषम् तूष्णीम् बहिस
[अधस्] अवस् समधा निकषा स्वयम् घृषा नक्तम् नञ्
हेतौ [हे हे] इद्वा अद्वा सामि । अन्तोदात्ताः । वत्
[९ । १ । ११९] ब्राह्मणवत् क्षत्रियवत् सना सनत् सनात्
उपधा तिरस् । आद्युदात्ताः । अन्तरा अन्तोदात्तः ।
अन्तरेण [मक्] ज्योक् [योक् नक्] कम् शम् सहसा
[श्रद्धा] अलम् स्वधा वषट् विना नाना स्वस्ति अन्यत्
अस्ति उपांशु क्षमा विहायसा दोषा मुधा दिष्ट्या वृथा
मिथ्या । क्वातोऽनुक्तुनः । कृन्मकारसंध्यक्षरान्तोऽव्य-
यीभावश्च । पुरा मियो मिथस् प्रायस् प्रवाहुकम् प्रवाहिका
आर्यहलम् अभीक्ष्णम् साकम् सार्वम् [सत्रम् समम्]
नमस् हिरक् । तसिलादयस्तद्धिता एधाच्चपर्यन्ताः [९ ।
३ । ७-४६] शस्तसी कृत्वसुच् सुच् आस्थालौ ।
व्यर्थश्च । [अथ] अम् आम् प्रताम् प्रतान् प्रशान् ।
आकृतिगणोऽयम् । तेनान्येऽपि । तथा हि । माङ्
श्रम् कामम् [प्रकामम्] भूयस् परम् साक्षात् साचि
(साचि) सत्यम् मङ्क्षु संवत् अवश्यम् सपदि प्रादुस्
आविस् अनिशम् नित्यम् नित्यदा सदा अजस्रम् संततम्
उषा ओम् भूर् भुवर् इति तिरसा सुष्ठु कु अञ्जसा अ
मिथु (अमिथु) विथक् भाजक् अन्वक् चिराय चिरम्
चिररात्राय चिरस्य चिरेण चिरात् अस्तम् आनुषक्
अनुषक् अनुषट् अम्नस् (अम्भस्) अम्नर् (अम्भर्)
स्थाने वरम् दुष्टु बलात् शु अर्वाक् सुदि वदि इत्यादि ।
तसिलादयः प्राक्पाशपः [९ । ३ । ७-९ । ३४७]
शस्त्रभृतयः प्राक्समासान्तेभ्यः [९ । ४ । ४२-६७] ।
मान्तः कृत्वर्थः । तसिवती नानाविविति ॥ इति
स्वरादिः ॥ २ ॥

२० चादयोऽसत्त्वे । १ । ४ । ५७ ॥ च वा ह
अह एव एवम् नूनम् शश्वत् यूषत् युगपत् भूयस्
सूषत् कूपत् कुवित् नेत् चेत् चण् कञ्चित् यत्र तत्र नह
हन्त माकिम् माकीम् माकिर् नकिम् नकीम् नकिर्
आकीम् माङ् नञ् तावत् यावत् त्वा न्वे त्वे द्वे रै [रे]
श्रौषट् वौषट् स्वाहा स्वधा ओम् तथा तथाहि खलु किल
अथ सुष्ठु स्म अ इ उ ऋ लृ ए ऐ ओ औ आदह उञ्
उकञ् वेलायाम् मात्रायाम् यथा यत् तत् किम् पुरा वधा
(वधा) विक्र हाहा हेहे (हहे) पाट् प्याट् आहो उताहो
हो अहो नो (नौ) अथो ननु मन्ये मिथ्या असि
ब्रूहि तु नु इति इव वत् वात् वन वत [सम् वशम् शिकम्
दिकम्] सनुकम् छंवट् (छम्बट्) शङ्के शुक्म् खम्
सनात् सनत् तहिकम् सत्यम् ऋतम् अद्वा इद्वा नोचेत्
नहि जातुः कथम् कुतः कुत्र अव अनु हाहे (है)
आहोस्वित् शम् कम् खम् दिष्ट्या पशु वट् सह अनुषट्
आनुषक् अङ्ग फट् ताजक् (भाजक्) अये अरे वाट्
(चाटु) कुम् खुम् घुम् अम् ईम् सीम् सिम् सि वै ।
उपसर्गविभक्तिस्वरप्रतिरूपकाश्च निपाताः । आकृति-
गणोऽयम् ॥ इति चादयः ॥ ३ ॥

२१ प्रादयः । १ । ४ । ५४ ॥ प्र परा अप सम
अनु अव निस् निर् दुस् दुरं वि आङ् नि अधि अपि
अति सु उद् अभि प्रति परि उप ॥ इति प्रादयः ॥ ४ ॥

७६२ ऊर्यादिचिञ्चडाचश्च । १ । ४ । ६१ ॥
ऊरी उररी तन्यी ताली आताली वेताली धूली धूसी
शकला संशकला ध्वंसकला भ्रंशकला गुलगुधा सञ्जस्
फल फली विक्री आक्री आलोष्टी केवाली केवासी
सेवासी पर्याली शेवाली वर्षाली अत्यूमशा वश्मसा
मश्मसा मसमसा औषट् श्रौषट् वौषट् वषट् स्वाहा स्वधा
पापी प्रादुस् श्रत् आविस् ॥ इत्यूर्यादयः ॥ ५ ॥

७७९ साक्षात्प्रभृतीनि च । १ । ४ । ७४ ॥
साक्षात् मिथ्या चिन्ता मद्वा रोचन आस्था अमा
अद्वा प्राजर्या प्राजरुहा बीजर्या बीजरुहा संसर्या अर्थे
लवणम् उष्णम् शीतम् उदकम् आर्द्रम् अम्रौ वशे विकसने
विहसने प्रतपने प्रादुस् नमस् । आकृतिगणोऽयम् ॥
इति साक्षात्प्रभृतयः ॥ ६ ॥

द्वितीयोऽध्यायः ।

६७१ तिष्ठदुग्धप्रभृतीनि च । २ । १ । १७ ॥
तिष्ठदुग्धं वहदुग्धं आयतीगवम् खलेयवम् खलेबुसम् खनयवम्
द्वयमानयवम् पूतयवम् पूयमानयवम् संदृतयवम् संहियमा-
णयवम् संदृतबुसम् संहियमाणबुसम् समभूमि समपदाति
सुषमम् विषमम् दुःषमम् निःषमम् अपसमम् आयतीस-
मम् (प्रोढम्) पापसमम् पुण्यसमम् प्राहम् प्ररथम् प्रमृ-
गम् प्रदक्षिणम् (अपरदक्षिणम्) संप्रति असंप्रति । इच्छ-
त्ययः समासान्तः [९ । ४ । १२७ ॥ ९ । ४ ।
१२८ ॥] इति तिष्ठदुग्धप्रभृतयः ॥ ७ ॥

७१७ सप्तमी शौण्डैः । २ । १ । ४० ॥ शौण्ड
धूर्तं कितव व्याड प्रवीण संवीत अन्तर अधि पटु पण्डित
कुशल चपल निपुण ॥ इति शौण्डादयः ॥ ८ ॥

७२५ पात्रेसमितादयश्च । २ । १ । ४८ ॥
पात्रेसमिताः पात्रेबहुलाः उदुम्बरमशकः उदुम्बरकुमिः
कूपकच्छपः अवटकच्छपः कूपवण्डकः कुम्भमण्डकः उद-
पानमण्डकः नगरकाकः नगरवायसः मातरिपुरुषः पिण्डी-
शूरः पितरिशूरः गोहेशूरः गोहेनदीं गोहेश्वेडी गोहेविजिती-
गोहेव्याडः गोहेमेही गोहेदाही गोहेदसः गोहेधृष्टः गर्भेतृष्टः
आखनिकवकः गोष्टेशूरः गोष्टेविजिती गोष्टेश्वेडी गोष्टेपटुः
गोष्टेपण्डितः गोष्टेप्रगल्भः कर्णेठिरिटिरा कर्णेचुरुचुरा ।
आकृतिगणोऽयम् ॥ इति पात्रेसमितादयः ॥ ९ ॥

७३५ उपमितं व्याघ्रादिभिः सामान्याप्रयोगे ।
२ । १ । ५६ ॥ व्याघ्र सिंह ऋक्षकृपम चन्दन वृक
वृष वराह हस्तिन् तरु कुञ्जर रुरु पृषत् पुण्डरीक पलाश
कितव ॥ इति व्याघ्रादयः ॥ आकृतिगणोऽयम् ।
तेन मुखपद्मम् मुखकमलम् करकिसलयम् पार्थिवचन्द्रः
इत्यादि ॥ १० ॥

७३८ श्रेण्यादयः कृतादिभिः । २ । १ । ५९ ॥
१ श्रेणि एक पूग मुकुन्द राशि निचय विषय निधन
पर इन्द्र देव मुण्ड भूत श्रमण वदान्य अध्यापक अभि-
रूपक ब्राह्मण क्षत्रिय [विशिष्ट] पटु पंडित कुशल
चपल निपुण कृपण ॥ इत्येते श्रेण्यादयः ॥ ११ ॥

२ कृत मित मत भूत उक्त [युक्त] समाज्ञात समा-
घात समाख्यात संभावित [संसेवित] अवधारित अवक-
ल्पित निराकृत उपकृत उपाकृत [दृष्ट कल्पित दलित उदा-
हृत विश्रुत उदित] । आकृतिगणोऽयम् ॥ इति
कृतादयः ॥ १२ ॥

७३९ * शाकपार्थिवादीनामुपसंख्यानम् * २ ।

१ । ६० ॥ शाकपार्थिव कुतपसौश्रुत अजातौल्ललि ।
आकृतिगणोऽयम् । कृतापकृत भुक्तविभुक्त पीतविपीत
गतप्रत्यागत यातानुयात क्रयाक्रयिका पुटापुटिका फला-
फलिका मानोन्मानिका ॥ इति शाकपार्थिवादिः ॥ १३ ॥

७५२ कुमारः श्रमणादिभिः । २ । १ । ७० ॥
श्रमणा प्रव्रजिता कुलटा गर्भिणी तापसी दासी
बन्धकी अध्यापक अभिरूपक पंडित पटु मृदु कुशल
चपल निपुण ॥ इति श्रमणादयः ॥ १४ ॥

७५४ मयूरव्यंसकादयश्च । २ । १ । ७२ ॥
मयूरव्यंसक छात्रव्यंसक कम्बोजमुण्ड यवनमुण्ड ।
छन्दसि । हस्तेगृह्य (हस्तगृह्य) पादेगृह्य (पादगृह्य)
लाङ्गूलेगृह्य (लाङ्गूलगृह्य) पुनर्दाय । एहीडादयोऽन्य-
पदार्थे । एहीडम् एहियवम् एहिवाणिजा क्रिया । अपेहिवा-
णिजा प्रेहिवाणिजा एहिस्वागता अपेहिस्वागता एहिद्वि-
तीया अपेहिद्वितीया । प्रेहिद्वितीया एहिकटा अपेहि-
कटा प्रेहिकटा आहरकरटा प्रेहिकर्दमा प्रोहकर्दमा विधम-
चूडा उद्धमचूडा (उद्धरचूडा) आहरचेला आहरवसना
(आहरसेना) आहरवनिता (आहरवितना) कृन्तवि-
चक्षणा उद्धरोत्सृजा उद्धरावसृजा उद्धमविधमा उत्पचनि-
पचा उत्पतनिपता उच्चावचम् उच्चनीचम् आचोपचम् आ-
चपराचम् [नखप्रचम्] निश्चप्रचम् अकिंचन स्नात्वाकालक
पीत्वास्थिरक भुक्त्वासुहित प्रोष्यपापीयान् उत्पत्यपाकला
निपत्यरोहिणी निषण्णश्यामा अपेहिप्रवसा एहिविषसा
इहपञ्चमी इहद्वितीया । जहिकर्मणा बहुलमाभीक्ष्ण्ये कर्तारं
चामिदधाति । जहिजोडः (जहिजोडम्) जहिस्तम्बम्
(जहिस्तम्बः) [उज्जहिस्तम्बम्] । अख्यातमाख्यातेन
क्रियासातये । अरनीतपिबता पचतभृजता खादतमोदता
खादतबमता (खादताचमता) आहरनिवपा आहरनिष्किरा
(आवपनिष्किरा) उत्पचविपचा भिन्धिलवणा कृन्धि-
विचक्षणा पचलवणा पचप्रकूटा । आकृतिगणोऽयम् ।
तेन । अकुतोभयः कान्दिशीकः (कान्देशीकः) आहोपु-
रुषिका अहमहमिका यदृच्छा एहिरे याहिरा उन्मृजावमृजा
द्रव्यान्तरम् अवश्यकार्यम् ॥ इति मयूरव्यंसकादयः १५

७०३ याजकादिभिश्च । २ । २ । ९ ॥ याजक
पूजक परिचारक परिवेषक [परिवेषक] स्नापक अध्या-
पक उत्साहक उद्वर्तक होतृ भर्तृ रथगणक पत्तिगणका ॥ इति
याजकादयः ॥ १६ ॥

९०२ राजदन्तादिषु परम् । २ । २ । ३१ ॥
राजदन्तः अग्नेवणम् लिखितवासितम् नम्रमुषितम् सिक्तसंमृष्ट-
म् मृष्टलुब्धितम् अवक्लिन्नपक्वम् अपिर्तोतम् (अपिर्तोसम्)

उत्तगाढा॥ उद्धखलमुसलम् तण्डुलकिण्वम् दृषदुपलम् आ-
रङ्गायनि (आरङ्गायनबन्धकी) चित्ररथवाह्नीक । अव-
न्त्यश्मकम् शृङ्गार्यम् स्नातकराजानौ विष्वक्सेनार्जुनौ अ-
क्षिभुवम् दारगवम् शब्दार्थौ धर्मार्थौ कामार्थौ अर्थशब्दौ
अर्थधर्मौ अर्थकामौ वैकारिमतम् गाजवाजम् (गोजवाजम्)
गोपालिधानपूलसम् (गोपालधानीपूलासम्) पूलासकारण्डम्
(पूलासककुरंडम्) स्थूलासम् (स्थूलपूलासम्) उशीर व्रीजम्
[जिज्ञास्थि] सिञ्जास्थम् (सिञ्जाश्वत्थम्) चित्रास्वाती
(चित्रस्वाती) भार्यापती दम्पतीजम्पती जायापतीपुत्रपती
पुत्रपशू केशरम्भू शिरोविजु (शिरोवीजम्) शिरोजानु
सर्पिर्मधुनी मधुसर्पिणी (आयन्तौ) अन्तादी गुणवृद्धी
वृद्धिगुणौ ॥ इति राजदन्तादिः ॥ १७ ॥

९०० वाहिताग्न्यादिषु । २ । २ । ३७ ॥
आहिताग्नि जातपुत्र जातदन्त जातश्मश्रु तैलपीत घृत-
पीत [मद्यपीत] ऊढमार्थ गतार्थ । आकृतिगणो-
ऽयम् । तेन । गडुकण्ड अस्युद्यत (अरमुद्यत) दण्डप-
णिप्रमृतयोऽपि ॥ इत्याहिताग्न्यादयः ॥ १८ ॥

७५१ कडाराः कर्मधारये । २ । २ । ३८ ॥
कडार गडुल खड्ड खोड कण कुंठ खलति गौर वृद्ध
भिक्षुक पिङ्ग पिङ्गुल (पिङ्गल) तड तनु [जठर]
वधिर मठर कज्ज बर्वर ॥ इति कडारादयः ॥ १९ ॥

५८४ * नौकाकाजशुकशृगालवर्जेषु * २ ।
३ । १७ ॥ नौ काक अन्न शुकशृगाल ॥ इति
नावादयः ॥ २० ॥

५६१ * प्रकृत्यादिभ्य उपसंख्यानम् * २ ।
३ । १८ ॥ प्रकृति प्राय गोत्र सम विषम द्विद्रोण
पञ्चक साहस्र ॥ इति प्रकृत्यादयः ॥ २१ ॥

९१५ गवाश्वप्रभृतीनि च । २ । ४ । ११ ॥
गवाश्वम् गवाविकम् गवैडकम् अजाविकम् (अजैडकम्)
कुब्जवामनम् कुब्जकिरातम् पुत्रपौत्रम् श्वचण्डालम् स्त्री-
कुमारम् दासीमाणवकम् शाटीपटीरम् शाटीप्रच्छदम्
शाटीपट्टिकम् उष्ट्रखरम् उष्ट्रशरम् सूत्रशकृत् सूत्रपुरीषम्
यकृन्मेदः मांसशोणितम् दर्भशरम् दर्भपूतीकम् अर्जुनशि-
रीषम् अर्जुनपुरुषम् तृणोपलम् (तृणोलपम्) दासीदासम्
कुटीकुटम् भागवतीभागवतम् ॥ इति गवाश्वप्रभृतीनि २२

९१८ न दधिपयआदीनि । २ । ४ । १४ ॥
दधिपयसी सर्पिर्मधुनी मधुसर्पिणी ब्रह्मप्रजापती शिव-
वैश्रवणौ स्कन्दविशाखौ परिव्राजककौशिकौ (परिव्रा-
दकौशिकौ) प्रवर्ग्योपसदौ शुक्लकृष्णौ इध्मावार्हणी दीक्षा-
तपसी (श्रद्धातपसी मेधातपसी) अध्ययनतपसी उद्ध-

खलमुसले आद्यवसाने श्रद्धामेधे ऋक्सामे वाङ्मनसे ॥
इति दधिपयआदीनि ॥ २३ ॥

८१६ अर्धर्चाः पुंसि च । २ । ४ । ३१ ॥ अर्धर्च
गोमय कषाय कार्षापण कुतप कुसप (कुणप) कपाट
शङ्ख गूथ यूथ ध्वज कवन्ध पद्म गृह सरक कंस
दिवस यूष अन्धकार दण्ड कमण्डल मण्ड भूत द्वीप द्यूत
चक्र धर्म कर्मन् मोदक शतमान याननख नखर चरण
पुच्छ दाडिम हिम रजत सक्तु पिधान सार पात्र घृत
सैन्धव औषध आढक चषक द्रोण खलीन पात्रीव पष्टिक
वारवाण (वारवारण) प्रोथ कपित्थ [शुष्क] शाल
शील शुक्र (शुल्क) शीधु कवच रेणु [ऋण] कपट
शीकर मुसल सुवर्ण वर्ण पूर्व चमस क्षीर कर्प आकाश
अष्टापद मङ्गल निधन निर्यास जृम्भ वृत्त पुस्त बुस्त
क्ष्वेडित शृङ्ग निगड [खल] मूलक मधु मूल स्थूल शराव
नाल वप्र विमान मुख प्रग्रीव शूल वज्र कटक कण्टक
[कर्पट] शिखर कल्क [वल्कल] नटमक [नाटमस्तक]
वलय कुसुम तृण पङ्क कुण्डल किरीट [कुमुद] अर्बुद
अङ्कुश तिमिर आश्रय भूषण इक्षस [इष्वास] मुकुल
वसन्त तटाक [तडाग] पिटक विटंक विडङ्ग पिण्याक
माष कोश फलक दिन दैवत पिनाक समर स्थाणु अनीक
उपवास शाक कर्पास [विशाल] चणाल [चखाल]
खण्ड दर विटप [रण बल मक] मृणाल हस्त आर्द्र
हल [सूत्र] ताण्डव गाण्डीव मण्डप पटह सौध योध
पार्श्व शरीर फल [छल] पुर [पुरा] राष्ट्र अम्बर
विश्व कुहिम मण्डल [कुक्कुट] कुडप ककुद खण्डल
तोमर तोरण मञ्चक पञ्चक पुङ्ख मध्य [बाल]
छाल वल्मीक वर्ष वस्त्र वसु देह उद्यान उद्योग स्नेह स्तेन
[स्तन स्वर] संगम निष्कक्षेम शूक क्षत्र पवित्र
यौवन कलह मालक [पालक] मृषिक [मण्डल वल्कल]
कुज [कुज] विहार लोहित विषाण भवन अरण्य पुलिन
दृढ आसन ऐरावत शूर्प तीर्थ लोमन [लोमश]
तमाल लोह दण्डक शपथ प्रतिसर दारु धनुस् मान
वर्चस्क कूर्च तण्डक मठ सहस्र ओदन प्रवाल शकट
अपराह्ण नीड शकल तण्डुल ॥ इत्यर्धर्चादिः ॥ २४ ॥

१०८४ पैलादिभ्यश्च । २ । ४ । ५९ ॥
पैल शालंकि सात्यकि सात्यकामि राहवि रावणि औदञ्चि
औदव्रजि औदमेधि औदव्यजि (औदमजि) औदभृजि
दैवस्थानि पैल्लौदायनि राहक्षति भौलिङ्गि राणि औदन्यि
औद्गहमानि औजिहानि औदशुद्धि तद्राजाच्चाणः (तद्रा-
ज) ॥ आकृतिगणोऽयम् । इति पैलादिः ॥ २५ ॥

१०८६ न तौल्वलिभ्यः । २ । ४ । ६१ ॥

तौल्वलि धारणि पारणि रावणि दैलीपि दैवति वार्कलि
नैवति (नैवकि) दैवमिनि (दैवमति) दैवयज्ञि चाफट्टकि
वैल्वकि वैकि (वैकि) आनुहारति (आनुराहति)
पौष्करसादि आनुरोहति आनुति प्रादोहनि नैमिश्चि
प्राडाहति बान्धकि वैशीति आसिनासि आहिंसि आसुरि
नैमिषि आसिबन्धकि पौष्णि कारेणुपलि वैकर्णि वैरकि
वैहति ॥ इति तौल्वल्यादिः ॥ २६ ॥

११४५ यस्कादिभ्यो गोत्रे । २ । ४ । ६३ ॥

यस्क लह्य द्रुह्य अयस्थूण [अयःस्थूण] तृणकर्ण
सदामत्त कम्बलहार बहिर्योग कर्णाढक पर्णाढक पिण्डी-
जंघ वक्रसक्थ [वक्रसक्थ] विशि कुद्रि अजवस्ति
मित्रयु रक्षोमुख जंघारथ उत्कास कटुक मथक
[मथक] पुष्करट [पुष्करसद्] विषपुट उपरिमेखल
क्रोष्टुकमान [क्रोष्टुमान] क्रोष्टुपाद क्रोष्टुमाय शीर्षमाय
खरप पदक वर्पुक भलन्दन भडिल भण्डिल भडित भण्डित
एते यस्कादयः ॥ २७ ॥

११४९ न गोपवनादिभ्यः । २ । ४ । ६७ ॥

गोपवन शेयु [शिशु] विन्दु भाजन अश्वावतान
श्यामक [श्योमाक] श्यामाक श्यापर्ण ॥ विदाद्यन्तर्ग-
णोऽयम् (४।१।१०४) इति गोपवनादिः ॥ २८ ॥

११५० तिककितवादिभ्यो द्वन्द्वे । २ । ४ ।

६८ ॥ तिककितवाः वङ्खभण्डीरथाः उपकलमकाः
पफकनरकाः बकनखगुदपरिणद्धाः उब्जककुभाः लंकशा-
न्तमुखाः उत्तरशलङ्कटाः कृष्णाजिनकृष्णसुन्दराः अष्ट-
ककपिष्ठलाः अग्निवेशदशेरुकाः ॥ एते तिककितवा-
दयः ॥ २९ ॥

११५१ उपकादिभ्योऽन्यतरस्यामद्वन्द्वे । २ ।

४ । ६९ ॥ उपक लपक अष्टक कपिष्ठल कृष्णा-
जिन कृष्णसुन्दर चूडारक आडारक गडुक उदङ्क
सुधायुक अवन्धक पिङ्गलक पिष्ट सुपिष्ट [सुपिष्ट]
मयूरकर्ण खरीजङ्घ शलाथक पतञ्जल पदञ्जल कठेरणि
कुशीतक कशकृत्स्न [काशकृत्स्न] निदाघ कलशी-
कण्ठ दामकण्ठ कृष्णपिङ्गल कर्णक पर्णक जटिरक
वधिरक जन्तुक अनुलोम अनुपद प्रतिलोम अपजग्ध
प्रतान अनभिहित कमक वराटक लेखात्र कमन्दक
पिञ्जूलक वर्णक मसूरकर्ण मदाघ कवन्तक कमन्तक
कदामत दामकण्ठ ॥ एते उपकादयः ॥ ३० ॥

तृतीयोऽध्यायोऽयः ।

२६६७ भृशादिभ्यो भुव्यच्चेर्लोपश्च हलः ।

३ । १ । १२ ॥ भृश शीघ्र चपल मन्द पण्डित
उत्सुक सुमनस दुर्मनस् अभिमानस् उन्मनस् रहस् रोहत्
रेहत् संश्रत् तृपत् शश्रत् भ्रमत् वेहत् शुचिस् शुचिर्वर्चस्
अण्डर वर्चस् ओजस् सुरजस् अरजस् ॥ एते
भृशादयः ॥ ३१ ॥

२२६८ लोहितादिडाज्भ्यः क्यष् । ३ । १ ।

१३ ॥ लोहित चरित नील फेन मद्र हरित दास
मन्द ॥ लोहितादिराकृतिगणः ॥ ३२ ॥

२६७४ सुखादिभ्यः कर्तृवेदनायाम् । ३ ।

१ । १८ ॥ सुख दुःख तृप्त कृच्छ्र अस आस अलीक
प्रतीप करुण कृपण सोढ ॥ इति सुखादीनि ॥ ३३ ॥

२६७८ कण्डादिभ्यो यक् । ३ । १ । २७ ॥

कण्डून् मन्तु हणीङ् वल्गु असु [मनस्] महीङ् लाट्
लेट् इरस् इरज् इरज् उवस् उषस् वेट् मेधा कुष्ठम्
[नमस्] मगध तन्तस् पम्पस् [पपस्] सुख दुःख
(भिक्ष चरण चरम अवर) सपर अरर [अरर्]
भिषज् भिष्णुज् [अपर आर] इषुध वरण चुरण तुरण
भरण गद्गद एला केला खेला [वेला शेला] लिट्
लोट् [लेखा लेख] रेखा द्रवस् तिरस् अगद उरस् तरण
[तरिण] पयस् संभूयस् सम्बर ॥ आकृतिगणोऽयम् ॥
इति कण्डवादिः ॥ ३४ ॥

२८९६ नन्दिग्रहिपंचादिभ्यो ल्युणिन्यचः ।

३ । १ । १३४ ॥

१ नन्दिवाशिमदिदूषिसाधिवर्धिशोभिरोचिभ्यो ण्यन्तेभ्यः
संज्ञायाम् । नन्दनः वाशनः मदनः दूषणः साधनः
वर्धनः शोभनः रोचनः । सहितपिदमः संज्ञायाम् ।
सहनः तपनः दमनः । जल्पनः रमणः दर्पणः संक्रन्दनः
संकर्षणः संहर्षणः जनार्दनः यवनः मधुसूदनः विभीषणः
लवणः चित्तविनाशनः कुलदमनः [शत्रुदमनः] इति
नन्दादिः ॥ ३५ ॥

२ ग्राही उत्साही उदासी उद्गासी स्थायी मन्त्री
समर्दी । रक्षश्रुवपशां नौ । निरक्षी निश्रावी निवापी
निशायी । याचृव्याह्वजवदवसां प्रतिषिद्धानाम् । अयाची
अव्याहारी असंव्याहारी अव्राजी अवादी अवासी । अचा-
मचित्तकर्तृकाणाम् । अकारी अहारी अविनायी
[विशायी विषायी] विशयी विषयी देशे । विशयी विषयी
देशः । अभिभावी भूते । अपराधी उपरोधी परिभवी
परिभावी ॥ इति ग्रहादिः ॥ ३६ ॥

३ पच वच वप वद चल पत नदट भषट् प्लवट्
चरट् गरट् तरट् चोरट् गाहट् सूरट् देवट् [दोषट्]
जर (रज) मर (मद) क्षम (क्षप) सेव मेप कोप
(कोष) मेघनर्त व्रण दर्श सर्प [दम्भ दर्प] जार भर
श्वपच ॥ पचादिराकृतिगणः ॥ ३७ ॥

२९१९ * कप्रकरणे मूलविभुजादिभ्य उपसं-
ख्यानम् * ३ । २ । ९ ॥ मूलविभुज नखमुच काकगुह
कुमुद महीध्र कुप्र मिध्र ॥ आकृतिगणोऽयम् ॥ इति
मूलविभुजादयः ॥ ३८ ॥

२९२९ * पार्श्वदिपूपसंख्यानम् * ३ । २ ।
१५ ॥ पार्श्व उदर पृष्ठ उत्तान अवमूर्धन् ॥ इति
पार्श्वदिः ॥ ३९ ॥

३१७१ भविष्यति गम्यादयः । ३ । ३ । ३ ॥
गमी आगमी भावी प्रस्थायी प्रतिरोधी प्रतियोधी प्रतिबोधी
प्रतियायी प्रतियोगी ॥ एते गम्यादयः ॥ ४० ॥

३२७२ * संपदादिभ्यः क्तिप् * ३ । ३ । ९४ ॥
संपद् विपद् आपद् प्रतिपद् परिपद् ॥ एते संपदादयः ४१

३२८१ पिङ्गिदादिभ्योऽङ् । ३ । ३ । १०४ ॥
भिदा विदारणे । छिदा द्वैधीकरणे । विदा । क्षिपा । गुहा
गिर्योषधोः । श्रद्धा मेधा गोधा । आरा शङ्क्याम् ।
हारा । कारा बन्धने । क्षिया । तारा ज्योतिषि । धारा
प्रपातने । रेखा चूडा पीडा वपा वसा मृजा । क्रपेः
संप्रसारणं च । कृपा ॥ इति भिदादिः ॥ ४२ ॥

३१७३ भीमादयोऽपादाने । ३ । ४ । ७४ ॥
भीम भीष्म भयानक वहचर (वहचरु) प्रस्कन्दन प्रपतन
(प्रतपन) समुद्र सुव सुक् वृष्टि (दृष्टि) रक्षः संकसुक
(शंकुसुक) मूर्ख खलति ॥ आकृतिगणोऽयम् ॥
इति भीमादिः ॥ ४३ ॥

चतुर्थोऽध्यायः ।

४५४ अजायतशप् । ४ । १ । ४ ॥ अजा
एडका कोकिला चटका अश्वा मूषिका बाला होडा पाका
वत्सा मन्दा विलाता पूर्वापिहाणा (पूर्वापहाणा) अपराप-
हाणा । संभस्त्राजिनशणपिण्डेभ्यः फलात् । सदच्चा-
ण्डप्रान्तशर्तकेभ्यः पुष्पात् । शूद्रा चामहत्पूर्वाजातिः ।
क्रुञ्चा उष्णिहा देवविशा । ज्येष्ठा कनिष्ठा मध्यमा पुंयोगे-
ऽपि । मूलाजत्रः दंष्ट्रा ॥ एतेऽजादयः ॥ ४४ ॥

३०८ न षट्स्वस्त्रादिभ्यः । ४ । १ । १० ॥
स्वसृ दुहितृ ननान्द यातृ मातृ तिसृ चतसृ ॥ इति
स्वस्त्रादिः ॥ ४५ ॥

४९२ नित्यं सपत्न्यादिषु । ४ । १ । ३५ ॥
समान एक वीर पिण्ड श्व (शिरी) भ्रातृ भद्र पुत्र ।
दासाच्छन्दसि ॥ इति समानादिः ॥ ४६ ॥

४९८ पिङ्गौरादिभ्यश्च । ४ । १ । ४१ ॥ गौर
मत्स्य मनुष्य शङ्ख पिङ्गल हय गवय मुकय ऋष्य [पुट
तूण] द्रुण द्रोण हरिण कोकण (काकण) पटर उणक
[आमल] आमलक कुत्रल बिम्ब वदर फर्करक (कर्कर)
तर्कार शर्कार पुष्कर शिखण्ड सलद शष्कण्ड सनन्द
सुपम सुपव अलिन्द गडुल पाण्डश आढक आनन्द आश्वत्थ
सूपाट आम्बक (आपञ्चिक) शष्कुल सूर्य (सूर्म) शूर्प
सूच यूप (पूष) यूथ सूप मेथ वल्लक वातक सल्लक
मालक मालत साल्वक वेतस वृक्ष (वृस) अतस [उभय]
भृङ्ग मह मेह छेद पेश मैद श्वन् तक्षन् अनडुही अनड्वाही ।
एष्णः करणे । देह देहल काकादन गवादन तेजन रजन
लवण औद्गाहमानि (आद्गाहमानि) गौतम (गोतम)
[पारक] अयस्थूण (अयःस्थूण) भौरिकि भौलिकि
भौलिङ्गि यान मेघ आलम्बि आलजि आलब्धि आलक्षि
केवाल आपक आरट नट टोट नोट मुलाट शातन
[पोतन] पातन पाठन (पानठ) आस्तरण अधिकरण
अधिकार अग्रहायणी (आग्रहायणी) प्रत्यवरोहिणी
[सेचन] । सुमङ्गलात्संज्ञायाम् । अण्डर सुन्दर मण्डल
मन्थर मङ्गल पट पिण्ड [पण्ड] उर्द गुद शम सूद
औड (आर्द्र) हृद (हृद) पाण्ड [भाण्डल] भाण्ड
[लोहाण्ड] कदर कन्दर कदल तरुण तलुन कल्माष बृहत्
महत् [सोम] सौधर्म । रोहिणी नक्षत्रे । रेवती नक्षत्रे ।
(विकल) निष्कल पुष्कल । कटाच्छ्रोणिवचने । पिप्प-
ल्यादयश्च । पिप्पली हरितकी (हरीतकी) कोशातकी
शमी वरी शरी पृथिवी क्रोष्टु मातामह पितामह । इति
गौरादिः ॥ ४७ ॥

५०३ बह्नादिभ्यश्च । ४ । १ । ४५ ॥ बहु
पद्मति अञ्चति अङ्कति अंहति शकटि (शक्ति) ।
शक्तिः शस्त्रे । शारि वारि राति राधि [राधि] आहि
कपि यष्टि मुनि । इतः प्राण्यङ्गात् । कृदिकारादक्तिनः ।
सर्वतोऽक्तित्रयादित्येके । चण्ड अराल कृपण कमल विकट
विशाल विशङ्कट भरुज ध्वज । चन्द्रभागानयाम् (चन्द्र-
भागा नयाम्) कल्याण उदार पुराण अहन् क्रोड नख
खुर शिखा वाल शफ गुद ॥ आकृतिगणोऽयम् ॥
तेन । भग गल राग इत्यादि ॥ इति बह्नादयः ॥ ४८ ॥

५२७ शार्ङ्गरवाद्यजो डीन् । ४ । १ । ७३ ॥
शार्ङ्गरव कापटव गौगुलव ब्राह्मण वैद गौतम काम-
ण्डलेय ब्राह्मणकृतेय [आनिचेय] आनिधेय आशोकेय

वात्स्यायन मौञ्जायन कैकश काव्य (काव्य) शैव्य एहि
पर्येहि आश्मरथ्य औदपान अराल चण्डाल वतण्ड । भोग-
वद्गौरिमतोः संज्ञायां वादिषु [६ । ३ । ४३] नित्यं
हस्वार्थम् । नृनरयोर्वृद्धिश्च ॥ इति शार्ङ्गवादिः ॥ ४९ ॥

१२०० कौड्यादिभ्यश्च । ४ । १ । ८० ॥
कौडि लाडि व्याडि आपिशलि आपक्षिति चौपन्नत
चैटयत (वैटयत) सैकयत वैल्ययत सौधातकि । सूत
युवत्याम् । भोज क्षप्रिये । यौतकि कौटि भौरिकि
भौलिकि [शात्मलि] शालास्थलि कापिष्ठलि गौकक्ष्य ॥
इति कौड्यादिः ॥ ५० ॥

१०७४ अश्वपत्यादिभ्यश्च । ४ । १ । ८४ ॥
अश्वपति [ज्ञानपति] शतपति धनपति गणपति
[स्थानपति यज्ञपति] राष्ट्रपति कुलपति गृहपति
[पशुपति] धान्यपति धन्वपति [बन्धुपति धर्मपति]
समापति प्राणपति क्षेत्रपति ॥ इत्यश्वपत्यादिः ॥ ५१ ॥

१०७९ उत्सादिभ्योऽञ् । ४ । १ । ८६ ॥
उत्स उदपान विकर मिनद महानद महानस महाप्राण
तरुण तलुन । वष्कयासे । पृथिवी [धेनु] पंक्ति
जगती त्रिष्टुप् अनुष्टुप् जनपद भरत उशीनर ग्रीष्म
पीलुकुण । उदस्थान देशे । पृषदंश मल्लकीय रथन्तर
मध्यंदिन बृहत् महत् सत्त्वत् कुरु पञ्चाल इन्द्रावसान
उष्णह् ककुम् सुवर्ण देव ग्रीष्मादच्छन्दसि ॥
इत्युत्सादिः ॥ ५२ ॥

१०९६ बाह्वादिभ्यश्च । ४ । १ । ९६ ॥
बाहु उपबाहु उपवाकु निवाकु शिवाकु वटाकु उपनिन्दु
[उपविन्दु] वृषली वृकला चूडा बलाका मूषिका
कुशला भगला [छगला] ध्रुवका (ध्रुवका) सुमित्रा
दुर्मित्रा पुष्करसद् अनुहरत् देवशर्मन् अग्निशर्मन् (भद्र-
शर्मन् सुशर्मन्) कुनामन् [सुनामन्] पञ्चन् सतन्
अष्टन् । अमितौजसः सलोपश्च । सुधावत् उदञ्चु शिरस्
माष शराविन् मरीची क्षेमवृद्धिन् शङ्खलतोदिन् खरना-
दिन् नगरमर्दिन् प्राकारमर्दिन् लोमन् अजीगर्त कृष्ण
युधिष्ठिर अर्जुन साम्ब गद प्रयुम्न रक्तम् [उदङ्क]
उदकः संज्ञायाम् । सम्भूयोम्भसोः सलोपश्च ॥ आकृ-
तिगणोऽयम् ॥ तेन । सात्यकिः जांघिः ऐन्दशर्मिः
आजघेनविः इत्यादि ॥ इति बाह्वादयः ॥ ५३ ॥

१०९९ गोत्रे कुञ्जादिभ्यः ष्फञ् । ४ । १ ।
९८ ॥ कुञ्ज ब्रह्म शङ्ख भस्मन् गण लोमन् शठ
शाक शुण्डा शुभ विपाश स्कन्द स्कम्भ ॥ इति
कुञ्जादिः ॥ ५४ ॥

११०१ नडादिभ्यः फक् । ४ । १ । ९९ ॥
नड चर [वर] वक् मुञ्ज इतिक इतिश उपक्
[एक] लमक । शलङ्कु शलङ्क च । ससल वाजप्य
तिक । अग्निशर्मन्वृषगणे । प्राण नर सायक दास मित्र
द्रीप पिङ्गर पिङ्गल किङ्कर किङ्कल [कातर] कातल
काश्यप [कुश्यप] काश्य काल्य [काव्य] अज
अमुष्य [अमुष्म] कृष्णरणौ ब्राह्मणवसिष्ठे । अमित्र
लिगु चित्र कुमार । क्रोष्टु क्रोष्टु च । लोह दुर्ग स्तम्भ
शिंशपा अग्र तृण शकट सुमनस् सुमत मिमत ऋच्
जलधर अध्वर युगंधर हंसक दण्डिन् हस्तिन् [पिण्ड]
पञ्चाल चमसिन् सुकृत्य स्थिरक ब्राह्मण चटक बदर
अश्वल खरप लङ्क इन्ध अस्त्र कामुक ब्रह्मदत्त उदुम्बर
शोण अलोह दण्डप ॥ इति नडादिः ॥ ५५ ॥

११०६ अनृष्यानन्तर्ये विदादिभ्योऽञ् ॥ ४ ।
१ । १०४ ॥ विद उर्व कश्यप कुशिक भरद्वाज
उपमन्यु किलात कन्दर्प [किंदर्भ] विश्वानर [ऋषिषे
ण] ऋषिषेण ऋतभाग हर्यश्च प्रियक आपस्तम्ब कूचवार
शरद्वत् शुनक [शुनक्] धेनु गोपवन शिशु बिन्दु
(भोगक) भाजन [शमिक] अश्वावतान श्यामाक
श्यामक [श्यावलि] श्यापर्ण हरित किन्दास बह्म-
स्क अर्कजृष [अर्कलृष] बध्योग विष्णु वृद्ध प्रतिबोध
[रथीतर] रथन्तर गविष्ठिर निषाद [शबर अनस]
मठर [मृडाकु] सृपाकु मृदु पुनर्भू पुत्र दुहितृ ननान्द ।
परस्त्री परशु च ॥ इति विदादिः ॥ ५६ ॥

११०७ गर्गादिभ्यो यञ् । ४ । १ । १०५ ॥
गर्ग वत्स । वाजासे । संकृति अज व्याघ्रपात् विदभृत
प्राचीनयोग (अगस्ति) पुलस्ति चमस रेभ अग्निवेश
शङ्ख शठ शक धूम एक अवट मनस् धनंजय वृक्ष
विश्वावसु जरमाण लोहित शंसित वभ्रु वल्यु मण्डु शङ्ख
लिगु गुहल मन्तु मङ्क्षु अलिगु जिगीषु मनु तन्तु
मनायी सूनु कथक कन्थक ऋक्ष तृक्ष (वृक्ष)
[तनु] तरुक्ष तलुक्ष तण्ड वतण्ड कपिकत (कपि
कत) कुरुकत अनडुह कण्व शकल गोकक्ष अगस्त्य
कण्डिनी यज्ञवल्क पर्णवल्क अभयजात विरोहित
वृषगण रहूगण शण्डिल वर्णक (चणक) चुलुक
मुद्गल मुसल जमदग्नि पराशर जतुकर्ण (जातूकर्ण)
महित मन्त्रित अश्मरथ शर्कराक्ष पूतिमाष स्थूरा
अदरक (अररक) एलाक पिङ्गल कृष्ण गोलन्द उल्लूक
तितिक्ष भिषज (भिषज्) [भिष्णज] भडित भण्डित
दल्भ चेकित चिकित्सित देवहू इन्द्रहू एकलु पिप्पलू

वृहदग्नि [सुलोहिन्] सुलाभिन् उक्थ कुटीगु ॥ इति
गर्गादिः ॥ ५७ ॥

१११३ अश्वादिभ्यः फञ् । ४ । १ । ११० ॥

अश्व अश्मन् शङ्ख शूद्रक विद पुट रोहिण
खर्जूर (खजूर) [खञ्जार वस्त] पिजूल भडिल
भण्डिल भडित भण्डित [प्रकृत रामोद] क्षान्त [काश
तीक्ष्ण गोलाङ्क अर्क स्वर स्फुट चक्र श्रविष्ठ] पविन्द
पवित्र गोमिन् श्याम धूम धूम वाग्मिन् विश्वानर कुट ।
शप आत्रेये । जन जड खड ग्रीष्म अर्ह कित विशंप
विशाल गिरि चपल चुप दासक वैत्य (वैत्र) प्राच्य
[धर्म्य] आनडुह्य । पुंसि जाते । अर्जुन [प्रहृत]
सुमनस् दुर्मनस् मन (मनस्) [प्रान्त] ध्वन । आत्रेय
भरद्वाजे । भरद्वाज आत्रेये । उत्स आतव कितव [वद
धन्य पाद] शिव खदिर ॥ इत्यश्वादिः ॥ ५८ ॥

१११५ शिवादिभ्योऽण् । ४ । १ । ११२ ॥

शिव प्रोष्ठ प्रोष्ठक चण्ड जम्भ भूरि दण्ड कुठार
ककुम् (ककुभा) अनभिस्तान कोहित सुख संधि मुनि
ककुत्थ कहोड कोहड कहुय कहय रोध कपिञ्जल
(कुपिञ्जल) खञ्जन वतण्ड तृणकर्ण क्षीरहृद जलहृद
परिल [पथिक] पिष्ट हैहय (पार्थिका) गोपिका
कपिलिका जटिलिका बधिरिका मञ्जीरक [मजिरक]
वृष्णिक खञ्जार खञ्जाल [कर्मार] रेख लेख आलेखन
विश्रवण रवण वर्तनाक्ष ग्रीवाक्ष [विटप पिटक]
विटाक तृक्षाक नमाक उर्णनाम जरत्कार [पृथा
उत्क्षेप] पुरोहितिका सुरोहितिका सुरोहिका आर्यश्वेत
(अर्यश्वेत) सुपिष्ट मसुरकर्ण मयूरकर्ण [खर्जुरकर्ण]
कदूरक तक्षन् ऋष्टिषेण गङ्गा विपाश यस्क लह्य ब्रुह्य
अयस्थूण तृणकर्ण (तृण कर्ण) पर्ण भलन्दन विरूपाक्ष
भूमि इला सदानी । द्रव्यचो नद्याः ॥ त्रिवेणी त्रिवणं च ॥
इति शिवादिः । आकृतिगणः ॥ ५९ ॥

११२६ शुभ्रादिभ्यश्च । ४ । १ । १२३ ॥

शुभ्र विष्ट पुर (विष्टपुर) ब्रह्मकृत शतद्वार शलाथल
शलाकाभू लेखाभू (लेखाभ्र) विकसा (विकास)
रोहिणी रुहिणी धर्मिणी दिश शालक अजवस्ति शकन्धि
विमातृ त्रिधवा शुक्र विश देवतर शकुनि शुक्र उग्र
ज्ञातल (शतल) बन्धकी सूकण्डु विस्त्रि अतिथि गोदन्त
कुशाम्ब मकष्टु शाताहर पवष्टुरिक सुनामन् । लक्ष्मण
श्यामयोर्वसिष्ठे । गोधा कुकलास अणीव प्रवाहण भरत
(भारत) भरमष्टकण्डु कर्पूर इतर अन्यतर आलीढ सुदन्त
सुदक्ष सुवक्षस् सुदामन् कद्रु तुद अकशाय कुमारिका
कुठारिका किशोरिका अम्बिका जिह्वाशिन् परिधि वायु-

शकल शलाका खडूर कुवेरिका दत्त अशोका अन्धपि-
ङ्गला खडोन्मत्ता अनुदष्टिन् (अनुदष्टि) जरतिन् बली
वर्दिन् विम्र बीज जीव श्वन् अश्मन् अश्व अजिर ॥ इति
शुभ्रादिः ॥ आकृतिगणः ॥ ६० ॥

११३१ कल्याण्यादीनामिन् च । ४ । १ । १२६ ॥

कल्याणी सुभगा दुर्भगा बन्धकी अनुदष्टि अनु^सति
(अनुसृष्टि) जरती बलीवर्दी ज्येष्ठा कनिष्ठा मध्यमा
पंरस्त्री ॥ इति कल्याण्यादिः ॥ ६१ ॥

११४३ गृष्ट्यादिभ्यश्च । ४ । १ । १३६ ॥

गृष्टि हृष्टि बलि हलि विश्रि कुद्रि अजवस्ति मित्रयु ॥
इति गृष्ट्यादिः ॥ ६२ ॥

११६९ रेवत्यादिभ्यश्च । ४ । १ । १४६ ॥

रेवती अश्वपाली मणिपाली द्वारपाली वृक वञ्चिन् वृकवन्धु
वृकग्राह कर्णग्राह दण्डग्राह कुक्कुटाक्ष (ककुदाक्ष) चा-
मरग्राह ॥ इति रेवत्यादिः ॥ ६३ ॥

११७५ कुर्वादिभ्यो ण्यः । ४ । १ । १५१ ॥

कुरु गर्गर मंगुष अजमार रथकार वावदूक ! सम्राजः
क्षत्रिये । कवि मति (विमति) कापिञ्जलादि वाक्
वामरथ पितृमत् इन्द्रजाली एजि वातकि दामौष्णीषि
गणकारि कैशोरि कुट शालका (शलाका) मुर पुर एरका
शुभ्र अम्र दर्भ केशिनी । वेनाच्छन्दसि । शूर्पणाय
श्यावनाय श्यावरथ शावपुत्र सत्यकार वडभीकार पथिकार
मूढ शकन्धु शङ्कु शाक शालिन् शालीन कर्तृ हर्तृ इन
पिण्डी । तक्षन् । वामरथस्य कण्वादिब्रह्मस्वरजम् ॥ इति
कुर्वादिः ॥ ६४ ॥

११७८ तिकादिभ्यः फिञ् । ४ । १ । १५४ ॥

तिक कितव संज्ञाबालशिख (संज्ञा वाला शिखा) उरस्
शाठ्य सैन्धव यमुन्द रूप्य ग्राम्य नील अमित्र गोकक्ष
कुरु देवरथ तैतिल औरस कौरव्य भौरिकि भौलिकि
चौपयत चैठयत शीकयत क्षैतयत ब्राजवत चन्द्रमस्
शुभ गङ्गा वरेण्य सुपामन् आरब्ध बाह्यक स्वल्पक वृष
लोमक वादन्य यज्ञ ॥ इति तिकादिः ॥ ६५ ॥

११८२ वाकिनादीनां कुम्च । ४ । १ । १५८ ॥

वाकिन गौधेर कार्कश काकलङ्का । चर्मिर्मणिर्गोर्नेलोपश्च ॥
इति वाकिनादिः ॥ ६६ ॥

११९४ कम्बोजाल्लुक । ४ । १ । १७५ ॥

कम्बोज चोल केरल शक यवन ॥ इति कम्बो-
जादिः ॥ ६७ ॥

११९७ न प्राच्यभर्गादियौधेयादिभ्यः । ४ ।
१ । १७८ ॥

१ भर्ग करुश केकय कस्मीर सात्व सुस्थाल उरस्
कौरव्य ॥ इति भर्गादिः ॥ ६८ ॥

२ यौधेय शौक्रेय शौभ्रेय ज्यावाणेय धौर्तेय धार्तेय
त्रिगर्त भरत उशीनर ॥ इति यौधेयादिः ॥ ६९ ॥

१२४४ भिक्षादिभ्योऽण् । ४ । २ । ३८ ॥
भिक्षा गर्मिणी क्षेत्र करीष अङ्गारचर्मिन् धर्मिन् सहस्र
युवति पदाति पद्मति अथर्वन् दक्षिणा भरत विषय
श्रोत्र ॥ इति भिक्षादिः ॥ ७० ॥

१२५४ खण्डिकादिभ्यश्च । ४ । २ । ४५ ॥
खण्डिका वडवा क्षुद्रकमालवात् सेनासंज्ञायाम् । भिक्षुक
शुक उल्लक श्वन् अहन् युगवरत्रा हलवन्धा ॥ इति ख-
ण्डिकादिः ॥ ७१ ॥

१२५८ पाशादिभ्यो यः । ४ । २ । ४९ ॥
पाश तृण धूम वात अङ्गार पाटल पोत गळ पिटक
पिटाक शकट हल नट वन ॥ इति पाशादिः ॥ ७२ ॥

१२६० * खलादिभ्य इनिर्वक्तव्यः * ४ ।
२ । ५१ ॥ खल डाक कुटुम्ब शाक कुण्डलिनी ॥
इति खलादिराकृतिगणः ॥ ७३ ॥

१२६२ राजन्यादिभ्यो वुञ् । ४ । २ । ५३ ॥
राजन्य आनत बाभ्रव्य शालंकायन दैवयातव (देव-
यात्) [अत्रीड वरत्रा] जालंधरायण [राजायन]
तेलु आत्मकामेय अम्बरीषपुत्र वसाति वैल्वन शैलूष
उदुम्बर तीव्र वैल्वल आर्जुनायन संप्रिय दाक्षि ऊर्णनाभ ॥
इति राजन्यादिः ॥ आकृतिगणः ॥ ७४ ॥

१२६३ भौरिक्याचैषुकीर्यादिभ्यो विधलभक्तलौ ।
४ । २ । ५४ ॥

१ भौरिकि भौलिकि चौपयत चौटयत (चैटयत)
काणेय वाणिजक वाणिकाज्य (वालिकाज्य) सैकयत
वैकयत ॥ इति भौरिक्यादिः ॥ ७५ ॥

२ ऐषुकारि सारस्यायन (सारसायन) चान्द्रायण
द्राक्षायण व्याक्षायण औडायन नौडायन खाडायन
दासमित्रि दासमित्रायण शौद्रायण दाक्षायण शापण्डायन
(शायण्डायन) ताक्ष्यायण शौभ्रायण सौवीर [सौवी-
रायण] शपण्ड (शयण्ड) शौण्ड शयाण्ड (शयाण्ड)
वैश्वमानव वैश्वध्वेनव (वैश्वध्वेनव) नड तुण्डदेव
विश्वदेव [सापिण्ड] ॥ इति ऐषुकार्यादिः ॥ ७६ ॥

१२७० क्रतूकथादिसूत्रान्ताष्टक् । ४ । २ । ६० ॥
उकथ लोकायत न्याय न्यासपुनरुक्त निरुक्त निमित्त द्विपदा
उ्योतिष अनुपद अनुकल्प यज्ञ धर्म चर्चा क्रमेतर श्लक्ष
(श्लक्षण) संहिता पदक्रम संघट (संघट्ट) वृत्ति परिपद्
संग्रह गण [गुण] आयुर्वेद (आयुर्वेद) इत्यु-
कथादिः ॥ ७७ ॥

१२७१ क्रमादिभ्यो वुन् । ४ । २ । ६१ ॥ क्रम
पद शिक्षा मीमांसा सामन् ॥ इति क्रमादिः ॥ ७८ ॥

१२७३ वसन्तादिभ्यश्चक् । ४ । २ । ६३ ॥
वसन्त ग्रीष्म वर्षा शरद शरत् हेमन्त शिशिर
प्रथम गुण चरम अनुगुण अथर्वन् अथर्वण ॥ इति
वसन्तादिः ॥ ७९ ॥

१२८७ संकलादिभ्यश्च । २ । ४ । ७५ ॥
संकल पुष्कल उत्तम उदुप उद्रेप उत्पुट कुम्भ निधान
सुदक्ष सुदत्त सुभूत सुपूत सुनेत्र सुमङ्गल सुपिङ्गल सूत
सिकत पूतिका (पूतिक) पूलास कूलास पलाश निवेश
गवेश (गवेष) गम्भीर इतर आन् अहन् लोमन् वेमन्
चरण (वरुण) बहुल सद्योज अभिषिक्त गोभृत् राजभृत्
मल्ल मल्ल माल ॥ इति संकलादिः ॥ ८० ॥

१२८९ सुवास्वादिभ्योऽण् । ४ । २ । ७७ ॥
सुवास्तु (सुवस्तु) वर्णु भण्डु खण्डु सेवालिन कर्षुरिन्
शिखण्डिन् गर्त कर्कश शकटीकर्ण कृष्णकर्ण [कर्क]
कर्कन्धुमती गोह अहिसकथ ॥ इति सुवास्वादिः ॥ ८१ ॥

१२९२ वुञ्छणकठजिलसेनिरदञ्ज्यञ्फक्कि-
जिञ्ज्यककठकोऽरीहणकुंशाश्चैर्यकुंमुदकोऽशर्तृणप्रे-
क्षाश्मसंखिसंकांशबलपक्षैर्णसुतंगमप्रगोदिन्वराह-
कुंमुदादिभ्यः । ४ । २ । ८० ॥

१ अरीहण (अहीरण) द्रुवण द्रुहण भलग (भगल)
उलन्द किरण सांपरायण कौष्टायन औष्टायण त्रैगर्तायन
मैत्रायण भास्त्रायण वैमतायण (वैमतायन) गौमतायन
सौमतायन सौसायन धौमतायन सौमायण ऐन्द्रायण
कौद्रायण (कौन्द्रायण) खाडायन शाण्डिल्यायन रायस्पोष
विषय विपाश उदण्ड उदञ्चन खाण्डवीरण वीरण काश-
कृत्स्न जाम्बवत् शिशपा रेवत (रेवत) विल्व सुयज्ञ
शिरीष बधिर जम्बु खदिर सुशर्मन् (सशर्मन्) भलत्
मलन्दन खण्डु कलन यज्ञदत्त ॥ इत्यरीहणादिः ॥ ८२ ॥

२ कृशाश्च अरिष्ट अरिश्म वेस्मन् विशाल लोमश रोमश
रोमक लोमक शबल कूट वर्चल सुवर्चल सुकर सूकर
प्रातर (प्रतर) सदृश पुरग पुराग मुख धूम अजिन
चिनत अवनत कुविद्यास (कुविद्यास) पराशर अरुस् अयस्
सौद्वल्याकर (सौद्वल्युकर) इति कृशाश्चादिः ॥ ८३ ॥

३ ऋश्य (हृश्य) न्यग्रोध शर निलीन [निवास
निवात] निधान निबन्धन (निबन्ध) [विबद्ध] परिगूढ
[उपगूढ] असनि सित मत वेश्मन् उत्तराश्मन् अश्मन्
स्थूल बाहु खदिर शर्करा अनडुह (अनडुह) अरडु
परिदंश वेणु वीरण खण्ड दण्ड परिवृत्त कर्दम अंशु ॥
इत्यृश्यादिः ॥ ८४ ॥

४ कुमुद शर्करा न्यग्रोध इकट संकट कंकट गर्त
बीज परिवाप निर्यास शकट कच मधु शिरीष अश्व
अश्वत्थ बल्लव यवास कूप विकङ्कट दशग्राम ॥ इति
कुमुदादिः ॥ ८५ ॥

५ काश पाश अश्वत्थ पलाश पीयूषा चरण वास
नड वन कर्दम कच्छल कङ्कट गुड विसतृण कर्पूर बर्वर
मधुर ग्रह कपित्थ जतु सीपाल ॥ इति काशादिः ॥ ८६ ॥

६ तृण नड मूल वन पर्ण वर्ण वराण विल पुल फल
अर्जुन अर्ण सुवर्ण बल चरण बुस ॥ इति तृणादिः ॥ ८७ ॥

७ प्रेक्षा फलका (हलका) बन्धुका ध्रुवका क्षिपका
न्यग्रोध इकट कङ्कट सङ्कट कट कूप बुक पुट मह परिवाप
यवषि ध्रुवका गर्त कूपक हिरण्य ॥ इति प्रेक्षादिः ॥ ८८ ॥

८ आश्मन् यूथ ऊष मीननद दर्भ वृन्द गुद खण्ड
नग शिखा कीट पाम कन्द कान्द कुल गह्व गुण कुण्डल
पीन गुह ॥ इत्यश्मादिः ॥ ८९ ॥

९ सखि अग्निदत्त वायुदत्त सखिदत्त [गोपिल]
मल्लपाल (मल्ल पाल) चक्र चक्रवाल ल्गाल अशोक
करवीर वासव वीर पूर वज्र कुशीकर शीहर (सीहर)
सरक सरस समर समल सुरस रोह तमाल कदल सप्तल ॥
इति सरल्यादिः ॥ ९० ॥

१० सङ्काश कपिल कश्मीर [समीर] सूरसेन सरक
सूर [सुपथिन्पन्थ च] यूष (यूथ) अंश अङ्ग नासा
पलित अनुनाश अश्मन् कूट मलिन दश कुम्भ शीर्ष
चिरन्त (विरत) समल सीर पञ्जर मन्थ नल रोमन्
लोमन पुलिन सुपरि कटिप सकर्णक वृष्टि तीर्थ अगस्ति
विकर नासिका ॥ इति सङ्काशादिः ॥ ९१ ॥

११ बल चुल नल दल वट लकुल उरल पुख
(पुल) मूल उलडुल (उल डुल) वनकुल ॥ इति
बलादिः ॥ ९२ ॥

१२ पक्ष तुक्ष तुष कुण्ड अण्ड कम्बलिका बलिक चित्र
अस्ति । पथः पन्थ च । कुम्भ सीरक सरक सकल सरस
समल अतिश्वन् रोमन लोमन् हस्तिन् मकर लोमक

शीर्ष निवात पाक सहक (सिंहक) अङ्कुश सुवर्णक
हंसक हिंसक कुत्स विल खिल यमल हस्त कला सकर्णक ॥
इति पक्षादिः ॥ ९३ ॥

१३ कर्ण वसिष्ठ अर्क अर्कद्वय द्रुपद आनडुह
पाञ्चजन्य स्फिग (स्फिज्) कुम्भी कुन्ती जित्वन्
जीवन्त कुलिश आण्डीवत् (आण्डीवत) जव जैत्र आकन
(आनक) ॥ इति कर्णादिः ॥ ९४ ॥

१४ सुतंगम मुनिचित विप्रचित महाचित महापुत्र
न श्वेत गडिक (खडिक) शुक्रविप्र बीजवापिन् (बीज
वापिन्) अर्जुन श्वन् अजिर जीव खंडित कर्ण विग्रह ॥
इति सुतंगमादिः ॥ ९५ ॥

१५ प्रगदिन् मगदिन् मददिन् कविल खंडित गदित
चूडार मडार मन्दार कोविदार ॥ इति प्रगद्यादिः ॥ ९६ ॥

१६ वराह पलाशा (पलाश) शीरीष (शिरीष) पिनद्ध
निबद्ध बलाह स्थूल विदग्ध [विजग्ध] विभ्रम [निमम]
बाहु खदिर शर्करा ॥ इति वराहादिः ॥ ९७ ॥

१७ कुमुद गोमथ रथकार दशग्राम अश्वत्थ शाल्मलि
[शिरीष] मुनिस्थल कुंडल कूट मधुकर्ण वासकुन्द
शुचिकर्ण ॥ इति कुमुदादिः ॥ ९८ ॥

१३०१ वरणादिभ्यश्च । ४ । २ । ८२ ॥ वरणा
शङ्गी शाल्मलि शंडी शयांडी पर्णी ताम्रपर्णी गोद आ-
लिङ्गयायन जालपदी (जानपदी) जम्बू पुष्कर चम्पा
पम्पा वल्गु उज्जयिनी गया मथुरा तक्षशिला उरसा गो-
मती बलभी ॥ इति वरणादिः ॥ ९९ ॥

१३०५ मध्वादिभ्यश्च । ४ । २ । ८६ ॥ मधु
विस स्थाणु वेणु कर्कन्धुशमी करीर हिम किशरा शर्याण
मरुत् वार्दली शर इष्टका आसुति शक्ति आसन्दी शकल
शलाका आमिषी इक्षु रोमन् रुष्टि रुष्य तक्षशिला खड
वट वेट ॥ इति मध्वादिः ॥ १०० ॥

१३०९ उत्करादिभ्यश्च । ४ । २ । ९० ॥
उत्कर संपल शफर पिप्पल पिप्पलामूल अश्मन् सुवर्ण
खलाजिन तिक कितव अणक त्रैवण पिचुक अश्वत्थ
काश क्षुद्र मस्त्रा शाल जन्या अजिर चर्मन् उत्कोश
क्षान्त खदिर शूर्पणाय श्यावनाय नैवाकव तृण वृक्ष
शाक पलाश विजिगीषा अनेक आतप फल संपर अर्क
गर्त अग्नि वैराणक इडा अरण्य निशान्त पर्ण नीचायक
शंकर अवरोहित क्षार विशाल वेत्र अरीहण खण्ड
वातागार मन्त्रणार्ह इन्द्रवृक्ष नितान्तवृक्ष आर्द्रवृक्ष ॥
इत्युत्करादिः ॥ १०१ ॥

१०३० नडादीनां कुक्च । ४ । २ । ९१ ॥
नड प्लक्ष बिल्व वेणु वेतस इक्षु काष्ठ कपोत तृण ।
कुञ्जा ह्रस्वत्वं च । तक्षन्लोपश्च ॥ इति नडादिः ॥ १०२ ॥

१३१५ कत्यादिभ्यो ढक्ञ् । ४ । २ । ९५ ॥
कत्रि उम्भि पुष्कर पुष्कल मोदन कुम्भी कुण्डिन
नगरी माहिष्मती वर्मती उरुया ग्राम । कुड्याया
यलोपश्च ॥ इति कत्यादिः ॥ १०३ ॥

१३१७ नद्यादिभ्यो ढक् । ४ । २ । ९७ ॥
नदी मही वाराणसी श्रावस्ती कौशाम्बी वनकौशाम्बी
काशपरी काशफारी (काशफरी) खादिरी पूर्वनगरी
पाठा माया शाखदार्वा सेतकी । वडवाया वृषे ॥ इति
नद्यादिः ॥ १०४ ॥

२३३१ प्रस्थोत्तरपदपलद्यादिकोपधादण् । ४ ।
२ । ११० ॥ पलदी परिषद् रोमक वाहीक कलकीट
बहुकीट जालकीट कमलकीट कमलकीकर कमलमिदा
गौष्ठी नैकती परिखा शूरसेन गोमती पटचर उदपान
यकुलोम ॥ इति पलद्यादिः ॥ १०५ ॥

१३४० काश्यादिभ्यश्चिञ्ठौ । ४ । २ ।
११६ ॥ काशि चेदि (वेदि) सांयाति संवाह
अच्युत मोदमान शकुलाद हस्तिकर्षु कुनामन् हिरण्य
करण गोवासन भारङ्गी अरिंदम अरित्र देवदत्त दशग्राम
शौवावतान युवराज उपराज देवराज मोदन सिन्धुमित्र
दासमित्र सुधामित्र सोममित्र छागमित्र साधमित्र (सधमित्र) ।
आपदादिपूर्वपदात्कालान्तात् । आपद् ऊर्ध्वतत् ॥ इति
काश्यादिः ॥ १०६ ॥

१३५१ धूमादिभ्यश्च । ४ । २ । १२७ ॥ धूम षडण्ड
शशादन आर्जुनाव माहकस्थली आनकस्थली माहिषस्थली
मानस्थली अट्ठस्थली मद्रकस्थली समुद्रस्थली दाण्डाय-
नस्थली राजस्थली विदेह राजगृह सात्रासाह शष्प मित्रवर्ध
(मित्रवर्ध) मज्जाली मद्रकूल आजीकूल द्वयहव (द्रवाहाव)
त्र्यहव (त्र्याहाव) संस्फाय बर्बर वर्ज्य गर्त आनर्त माठर
पाथेय घोष पल्ली आराज्ञी धार्तराज्ञीभावय तीर्थ ।
कूलात्सौवीरेषु । समुद्रान्नावि मनुष्ये च । कुक्षि अन्तरीप
द्वीप अरुण उज्जयनी पटार दक्षिणापथ साकेत ॥ इति
धूमादिः ॥ १०७ ॥

१३५७ कच्छादिभ्यश्च । ४ । २ ॥ १३३ ॥
कच्छ सिन्धु वर्ण गन्धार मधुमत् कम्बोज कश्मीर साल्व
कुरु अनुषण्ड द्वीप अनूप अजवाह विजापक कलूतर रङ्कुल
इति कच्छादिः ॥ १०८ ॥

१३६२ गहादिभ्यश्च । ४ । २ । १३८ ॥ गह
अन्तस्थ सम विषम मध्य । मध्यं दिनं चरणे । उत्तम
अङ्ग वङ्ग मगध पूर्वपक्ष अपरपक्ष अधमशाख उत्तमशाख

एकशाख समानशाख समानग्राम एकग्राम एकवृक्ष एकप-
लाश इष्वग्र इष्वनीक अवस्यन्दन कामप्रस्थ खाडायन
काठेरणि लावेरणि सौमित्रि शैशिरि आसुत् दैवशर्मि
श्रौति आहिंसि आमित्रि व्याडि वैजि आध्यश्चि आनृशंसि
शौङ्गि आग्निशर्मि भौजि वाराटकी वाल्मिकि (वाल्मीकि)
क्षेमवृद्धि आश्वत्थि औद्गाहमानि ऐकवन्दवि दन्ताग्र हंस
तत्त्वग्र (तन्त्वग्र) उत्तर अन्तर (अनन्तर) मुखपार्श्वत-
सोल्लोपः जनपरयोः कुक्च । देवस्य च ॥ इति गहादिः ॥
वेणुकादिभ्यश्छण् ॥ आकृतिगणः ॥ १०९ ॥

१३८७ संधिवेलाद्युत्तुनक्षत्रेभ्योऽण् । ४ । ३ ।
१६ ॥ संधिवेला संध्या अमावास्या त्रयोदशी चतुर्दशी
पञ्चदशी पौर्णमासी प्रतिपत् । संवत्सरात्फलपर्वणोः ॥
इति संधिवेलादिः ॥ ११० ॥

१४२९ दिगादिभ्यो यत् । ४ । ३ । ५४ ॥
दिश् वर्ग पूग गण पक्ष धाय्य मित्र मेघा अन्तर पथिन्
रहस् अलीक उखा साक्षिन् देश आदि अन्त मुख
जघन मेघ यूथ । उदकात्संज्ञायाम् । ज्ञाय (न्याय)
वंश वेश काल आकाश ॥ इति दिगादिः ॥ १११ ॥

१४३६ * परिमुखादिभ्यश्च * ४ । ३ ।
५९ ॥ परिमुख परिहनु पर्योष्ठ पर्युल्लखल परिसीर
उपसीर उपस्थूण उपकलाप अनुपथ अनुपद अनुगङ्ग
अनुतिल अनुसीत अनुसाय अनुसीर अनुमाप अनुयव
अनुयूप अनुवंश प्रतिशाखा ॥ इति परिमुखादिः ॥ ११२ ॥

१४३७ * अध्यात्मादिभ्यश्च * ४ । ३ ।
६० ॥ अध्यात्म अधिदेव अधिभूत इहलोक परलोक ॥
इत्यध्यात्मादिः ॥ आकृतिगणः ॥ ११३ ॥

१४५२ अणूगयनादिभ्यः । ४ । ३ । ७३ ॥
ऋगयन पदव्याख्यान छन्दोमानछन्दोभाषा छन्दोविचिति
न्याय पुनरुक्त निरुक्त व्याकरण निगम वास्तुविद्या
क्षत्रविद्या अङ्गविद्या विद्या - उत्पात उत्पाद उद्याव
संवत्सर मुहूर्त उपनिषद् निमित्त शिक्षा भिक्षा ॥ इति
ऋगयनादिः ॥ ११४ ॥

१४५५ शुण्डिकादिभ्योऽण् । ४ । ३ । ७६ ॥
शुण्डिक कृकण कृपण स्थण्डिल उदपान उपल तीर्थ भूमि
तृण पर्ण ॥ इति शुण्डिकादिः ॥ ११५ ॥

१४७२ शण्डिकादिभ्यो ञ्यः । ४ । ३ । ९२ ॥
शण्डिक सर्वसेन सर्वकेश शक शट रक शंख बोध ॥
इति शण्डिकादिः ॥ ११६ ॥

१४७३ सिन्धुतक्षशिलादिभ्योऽण्जौ । ४ । ३ । ९३ ॥
१ सिन्धु वर्ण मधुमत् कम्बोज साल्व कश्मीर गन्धार कि-
ष्किन्धा उरसा दरद (दरद्) गन्दिका ॥ इति सिन्ध्वा-
दिः ॥ ११७ ॥

२ तक्षशिला वत्सोद्धरण कैमेंदुर ग्रामणी छगल क्रो-
मुकर्ण सिंहकर्ण सङ्कुचित किंनर काण्डधार पर्वत अवसान
बर्वर कंस ॥ इति तक्षशिलादिः ॥ ११८ ॥

२४८६ शौनकादिभ्यश्छन्दसि । ४।३।१०६॥
शौनक वाजसनेय शार्ङ्गरव शापेय शाण्डेय खाडायन
स्तम्भस्कन्ध देवदर्शन रज्जुमार रज्जुकण्ठ कठशाठ कषाय
तल दण्ड पुरुषांसक अश्वपेज ॥ इति शौनकादिः ११९ ॥

१४९८ कुलालादिभ्यो वुञ् । ४।३।११८॥
कुलाल वरुड चाण्डाल निषाद कर्मार सेना सिरिन्ध्र (सि-
रिध्र) सैरिन्ध्र देवराज पर्षत् (परिषत्) वधू मधु रुरु
रुद्र अनडुह ब्रह्मन् कुम्भकार श्वपाक वैजवापि ॥ इति
कुलालादिः ॥ १२० ॥

१५११ रैवतिकादिभ्यश्छः । ४।३।१३१॥
रैवतिक स्वापिशि क्षेमवृद्धि गौरग्रीव (गौर ग्रीवि) औ-
दमेघि औदवापि वैजवापि ॥ इति रैवतिकादिः ॥ १२१ ॥

१५१६ विल्वादिभ्यो ऽण् । ४।३।१३६ ॥
विल्व व्रीहि काण्ड मुद्ग मसूर गोधूम इक्षु वेणु गवेधुका
कर्पासी पाटली कर्कन्धु कुटीरा ॥ इति विल्वादिः १२२ ॥

१५२१ पलाशादिभ्यो वा । ४।३।१४१॥
पलाश खदिर शिंशपा स्पन्दन पुलाक करीर शिरीष यवास
विकङ्कत ॥ इति पलाशादिः ॥ १२३ ॥

१५२४ नित्यं वृद्धशरादिभ्यः । ४।३।१४४ ॥
शर दर्भ मृद् (मृत्) कुटी तृण सोम बल्वज ॥ इति
शरादिः ॥ १२४ ॥

१५३० तालादिभ्यो ऽण् । ४।३।१५२ ॥
तालाद्भनुषि । बार्हिण इन्द्रालिश इन्द्रादश इन्द्रायुध चय
श्यामाक पीयूषा ॥ इति तालादिः ॥ १२५ ॥

१५३२ मणिरजतादिभ्यो ऽञ् । ४।३।१५४ ॥
रजत सीस लोह उदुम्बर नीप दारु रोहीतक विभीतक
पीतदारु तीव्रदारु त्रिकण्टक कण्टकार ॥ इति रजता-
दिः ॥ १२६ ॥

१५४२ प्लक्षादिभ्यो ऽण् । ४।३।१६४ ॥
प्लक्ष न्यग्रोध अश्वत्थ इंगुदी शिमु रुरु कक्षु वृहती ॥
इति प्लक्षादिः ॥ १२७ ॥

१५४६ हरीतक्यादिभ्यश्च । ४।३।१६७ ॥
हरीतकी कौशातकी नखरञ्जनी शष्कण्डी दाडी दोडी
श्वेतपाकी अर्जुनपाकी द्राक्षा काला ध्वाक्षा गभीका कण्ट-
कारिका पिण्पली चिम्पा (चिञ्चा) शेफालिका ॥ इति
हरीतक्यादिः ॥ १२८ ॥

१५४८ * माशब्दादिभ्य उपसंख्यानम् * । ४।
४।१ ॥ माशब्दः नित्यशब्दः । कार्यशब्दः ॥ इति
माशब्दादिः ॥ १२९ ॥

२५४९ * आहौ प्रभूतादिभ्यः * । ४।४।११॥
प्रभूत पर्याप्त ॥ इति प्रभूतादिः ॥ १३० ॥

२५४९ * पृच्छतौ सुस्नातादिभ्यः * । ४।४।
१ ॥ सुस्नात सुखरात्रि सुखशयन ॥ इति सुस्नाता-
दिः ॥ १३१ ॥

२५४९ * गच्छतौ परदारादिभ्यः * । ४।४।
१ ॥ परदार गुरुतल्प इति परदारादिः ॥ १३२ ॥

१५५९ पर्पादिभ्यः छन् । ४।४।१० ॥
पर्प अश्व अश्वत्थ रथ जाल न्यास व्याल । पादः पञ्च ॥
इति पर्पादिः ॥ १३३ ॥

१५६२ वेतनादिभ्यो जीवति । ४।४।१२॥
वेतन वाहन अर्धवाह धनुर्दण्ड जाल वेश उपवेश प्रेषण
उपावस्ति सुख शय्या शक्ति उपनिषद् उपदेश स्फिज्
(स्फिज) पाद उपस्थ उपस्थान उपहस्त ॥ इति
वेतनादिः ॥ १३४ ॥

१५६५ हरत्युत्संगादिभ्यः । ४।४।१५॥ उत्संग
उड्डुप उत्पुत उत्पन्न उत्पुट पिटक पिटाक इत्युत्संगा-
दिः ॥ १३५ ॥

१५६६ भस्त्रादिभ्यः छन् । ४।४।१६ ॥
भस्त्रा भरट भरण शीर्षभार शीर्षेभार अंसभार अंसेभार ॥
इति भस्त्रादिः ॥ १३६ ॥

१५६९ निर्वृत्तेऽक्षयूतादिभ्यः । ४।४।१९ ॥
अक्षयूत [जानूपहृत] जङ्घाप्रहृत जङ्घाप्रहत पादस्वेदन
कण्टकमर्दन गतानुगत गतागत यातोपयात अनुगत ॥
इत्यक्षयूतादिः ॥ १३७ ॥

१५९८ अण्महिष्यादिभ्यः । ४।४।४८ ॥
महिषी प्रजापति प्रजावती प्रलेपिका विलेपिका अनु-
लेपिका पुरोहित मणिपाली अनुवारक [अनुचारक]
होतृ यजमान ॥ इति महिष्यादिः ॥ १३८ ॥

१६०३ किसरादिभ्यः छन् । ४।४।५३ ॥
किसर नरद नलद स्थागल तगर गुग्गुलु उशीर हरिद्रा
हरिद्रु पर्णी (पर्णी) इति किसरादिः ॥ १३९ ॥

१६१२ छत्रादिभ्यो णः । ४।४।६२ ॥ छत्र
शिक्षा प्ररोह स्था बुभुक्षा चुरा तितिक्षा उपस्थान कृषि
कर्मन् विश्वधा तपस् सत्य अनृत विशिखा विशिका भक्षा
उदस्थान पुरोडा विक्षा चुक्षा मन्द्र ॥ इति छत्रा-
दिः ॥ १४० ॥

१६५१ प्रतिजनादिभ्यः खञ् । ४।४।९९ ॥
प्रतिजन इदंयुग संयुग समयुग परयुग परकुल परस्यकुल
अमुष्यकुल सर्वजन विश्वजन महाजन पञ्चजन ॥ इति
प्रतिजनादिः ॥ १४१ ॥

१६५४ कथादिभ्यश्च ॥ ४१४॥ १०२॥ कथा विकथा
विश्वकथा संकथा वितण्डा कुष्ठविद् (कुष्ठविद्) जनवाद
जनेवाद जनोवाद वृत्ति संग्रह गुण गण आयुर्वेद ॥
इति कथादिः ॥ १४२ ॥

१६५५ गुडादिभ्यश्च ॥ ४१४॥ १०३॥ गुड
कुल्माष सक्तु अपूप मांसौदन इक्षु वेणु संग्राम संघात
संक्राम संवाय प्रवास निवास उपवास ॥ इति गुडा-
दिः ॥ १४३ ॥

पञ्चमोऽध्यायः ।

१६६२ उगवादिभ्यो यत् ॥ ५११॥ २॥ गो
हविस् अक्षर विष बहिस् अष्टका स्वदा युग मेधा स्नुच् ।
नाभि नभं च । शुनः संप्रसारणं वा च दीर्घत्वं तत्संनि-
योगेन चान्तोदात्तत्वम् । ऊधसोनङ् च । कूप खद दर
खर असुर अध्वन् (अध्वन) क्षर वेद बीज दीस (दीप्त) ॥
इति गवादिः ॥ १४४ ॥

१६६४ विभाषा हविरूपपादिभ्यः ॥ ५११॥ ४॥
अपूप तण्डुल अम्युष (अम्यूप) अम्योष अवोष
अम्येष पृथुक ओदन सूप पूष किण्व प्रदीप मुसल कटक
कर्णवेष्टक ईर्गल अर्गल । अन्नविकारेभ्यश्च । यूप स्थूणा
दीप अश्व पत्र ॥ इत्यपूपपादिः ॥ १४५ ॥

१६८२ असमासे निष्कादिभ्यः ॥ ५११॥ २०॥
निष्क पण पाद माष वाह द्रोण षष्टि ॥ इति
निष्कादिः ॥ १४६ ॥

१७०५ गोद्वचोऽसंख्यापरिमाणाश्वादेर्यत् ॥
५११॥ ३९॥ अश्व अश्मन् गण ऊर्णा (उर्म) उमा
भङ्गा क्षण (गङ्गा) वर्षा वसु ॥ इत्यश्वादिः ॥ १४७ ॥

१७१६ तद्धरति वहत्यावहति भारादंशादिभ्यः ।
५११॥ ५०॥ वंश कुटज बल्लज मूल स्थूणा स्थूण अक्ष
अश्मन् अश्व श्लक्ष्ण इक्षु खट्वा ॥ इति वंशादिः ॥ १४८ ॥

१७२९ छेदादिभ्यो नित्यम् ॥ ५११॥ ६४॥
छेद भेद द्रोह दोह नर्ति (नर्त) कर्ष तीर्थ संग्रयोग
विप्रयोग प्रयोग विप्रकर्ष प्रेषण संग्रश्च विप्रश्च विकर्ष
प्रकर्ष । विराग विरङ्गं च ॥ इति छेदादिः ॥ १४९ ॥

१७३१ दण्डादिभ्यो यः ॥ ५११॥ ६६॥ दंड
सुसल मधुपर्क कशा अर्घ मेघ मेघा सुवर्ण उदक वध
युग गुहा भाग इभ भङ्ग ॥ इति दण्डादिः ॥ १५० ॥

१७५८ * महानाम्न्यादिभ्यः षष्ठ्यन्तेभ्य
उपसंख्यानम् * ॥ ५११॥ ९४ ॥ महानाम्नी
आदित्यव्रत गोदान ॥ इति महानाम्न्यादिः ॥ १५१ ॥

१७५८ * अवान्तरदीक्षादिभ्यो डिनिर्वक्तव्यः
५११॥ ९४ ॥ अवान्तरदीक्षा तिलव्रत देवव्रत ॥
इत्यवान्तरदीक्षादिः ॥ १५२ ॥

१७६१ व्युष्टादिभ्योऽण् ॥ ५११॥ ९७॥ व्युष्ट
नित्य निष्क्रमण प्रवेशन उपसंक्रमण तीर्थ आस्तरण
सङ्ग्राम संघात ॥ इति व्युष्टादिः ॥ १५३ ॥

१७६१* अग्निपदादिभ्य उपसंख्यानम् * ॥ ५११॥ ९७ ॥
अग्निपद पीलुमूल (पीलु मूल) प्रवास
उपवास आकृतिगण इति अग्निपदादिः ॥ १५४ ॥

१७३५ तस्मै प्रभवति संतापादिभ्यः ॥ ५११॥ १०१ ॥
संताप संनाह संग्राम संयोग संपराय संवेशन
संषेप निष्पेप सर्ग निसर्ग विसर्ग उपसर्ग प्रवास उपवास
संघात संषेप संवास संमोदन सक्तु । मांसौदनाद्विगृही-
तादपि ॥ इति संतापादिः ॥ १५५ ॥

१७३६ * तदप्रकरणे उपवस्त्रादिभ्य उपसं-
ख्यानम् * ॥ ५११॥ १०५ ॥ उपवस्त्र प्राशित
चूडा श्रद्धा ॥ इत्युपवस्त्रादिः ॥ १५६ ॥

१७७४ अनुप्रवचनादिभ्यश्च ॥ ५११॥ १११ ॥
अनुप्रवचन उत्थापन उपस्थापन संवेशन प्रवेशन अनु-
प्रवेशन अनुवासन अनुवचन अनुवाचन अन्वारोहण प्रार-
म्भण आरम्भण आरोहण ॥ इत्यनुप्रवचनादिः ॥ १५७ ॥

१७७४ * स्वर्गादिभ्यो यद्वक्तव्यः * ॥ ५११॥ १११ ॥
स्वर्ग यशस् आयुस् काम धन ॥ इति
स्वर्गादिः ॥ १५८ ॥

१७७४ * पुण्याहवाचनादिभ्यो लुग्वक्तव्यः *
५११॥ १११ ॥ पुण्याहवाचन स्वस्तिवाचन शान्ति-
वाचन ॥ इति पुण्याहवाचनादिः ॥ १५९ ॥

१७८४ पृथ्वादिभ्य इमनिज्वा ॥ ५११॥ १२२ ॥
पृथु मृदु महत् पटु तनु लघु बहु साधु आशु
उरु गुरु बहुल खण्ड दण्ड चण्ड अकिंचन बाल होड
पाक वत्स मन्द स्वादु ह्रस्व दीर्घ प्रिय वृष ऋजु क्षिप्र
क्षुद्र अणु ॥ इति पृथ्वादिः ॥ १६० ॥

१७८७ वर्णदृढादिभ्यः ष्यञ्च ॥ ५११॥ २३॥
दृढ वृढ परिवृढ भृश कृश वक्र शुक्र चुक्र आम्र कष्ट
लवण ताम्र शीत उष्ण जड बधिर पण्डित मधुर मूर्ख
मूक स्थिर । वेर्यातलातमतिर्मनः शारदानाम् । समो
मतिमनसोः । जवन ॥ इति दृढादिः ॥ १६१ ॥

१७८८ गुणवचनब्राह्मणादिभ्यः कर्मणि च ॥
५११॥ १२४ ॥ ब्राह्मण वाडव माणव । अर्हतो
नुम्ब । चोर धूर्त आराधय विराधय अपराधय उपराधय
एकभाव द्विभाव त्रिभाव अन्यभाव अक्षेत्रज्ञ संवादिन्
संवेशिन् संभाषिन् बहुभाषिन् शीर्षघातिन् विघातिन्
समस्थ विषमस्थ परमस्थ मध्यमस्थ अनीश्वर कुशल
चपल निपुण पिशुन कुतूहल क्षेत्रज्ञ निश्च बालिश अलस
दुःपुरुष कापुरुष राजन् गणपति अधिपति गडुल दायाद

विशस्ति विषम विपात निपात । सर्ववेदादिभ्यः स्वाथे ।
चतुर्वेदस्योभयपदवृद्धिश्च । शौटीर॥ आकृतिगणोऽयम्॥
इति ब्राह्मणादिः ॥ १६२ ॥

१७८९ * चतुर्वेदादिभ्य उभयपदवृद्धिश्च *
५ । १ । १२४ ॥ चतुर्वेद चतुर्वर्ण चतुराश्रम सर्वविध
त्रिलोक त्रिस्वर षड्गुण सेना अन्तर संनिधि समीप उपमा
सुख तदर्थ इतिह मणिक ॥ इति चतुर्वेदादिः ॥ १६३ ॥

१७९३ पत्यन्तपुरोहितादिभ्यो यक् । ५ । १ ।
१२८ ॥ पुरोहित । राजाऽसे । ग्रामिक पिण्डित सुहित
बालमन्द (बाल मन्द) खण्डिक दण्डिक वर्मिक कर्मिक
धर्मिक शीलिक सूतिक मूलिक तिलक अञ्जलिक (अन्त-
लिक) रूपिक ऋषिक पुत्रिक अविक छत्रिक पार्थिक
पथिक चर्मिक प्रतिक सारथि आस्तिक सूचिक संरक्ष
सूचक (संरक्षसूचक) नास्तिक अजानिक शाकर नागर
चूडिक ॥ इति पुरोहितादिः ॥ १६४ ॥

१७९४ प्राणभृजातिवयोवचनोद्गात्रादिभ्योऽञ् ।
५ । १ । १२९ ॥ उद्गातृ उन्नेतृ प्रतिहर्तृ प्रशास्तृ
होतृ पोतृ हर्तृ रथगणक पत्तिगणक सुष्ठु दुष्ठु अर्धयु
वधू । सुभग मन्त्र ॥ इत्युद्गात्रादिः ॥ १६५ ॥

१३९९ हायनान्तयुवादिभ्योऽण् । ५ । १ । १३० ॥
युवन् स्थविर होतृ यजमान पुरुषाऽसे । भ्रातृ कुतुक श्रमण
(श्रवण) कटुक कमण्डल कुन्नी सुन्नी दुःन्नी सुहृदय
दुर्हृदय सुहृद् दुर्हृद् सुभ्रातृ दुर्भ्रातृ वृषल परिव्राजक
सत्रहचारिन् अनृशंस । हृदयाऽसे । कुल चपल निपुण
पिष्ठुन कुतूहल क्षेत्रज्ञ । श्रोत्रियस्य यलोपश्च ॥ इति
युवादिः ॥ १६६ ॥

१७९८ इन्द्रमनोज्ञादिभ्यश्च । ५ । १ । १३३ ॥
मनोज्ञ प्रियरूप अभिरूप कल्याण मेधाविन् आढ्य कुलपुत्र
छान्दस छात्र श्रोत्रिय चोर धूर्त विश्वदेव युवन् कुपुत्र
ग्रामपुत्र ग्रामकुलाल ग्रामड (ग्रामषण्ड) ग्रामकुमार सुकुमार
बहुल अवश्यपुत्र अमुष्यपुत्र आमुष्यकुल सारपुत्र शत-
पुत्र ॥ इति मनोज्ञादिः ॥ १६७ ॥

१८२५ तस्य पाकमूले पीलवादिकर्णादिभ्यः
कुणञ्जाहचौ । ५ । २ । २४ ॥

१ पीलु कर्कन्धू (कर्कन्धु) शमी करीर बल (कुवल)
वदर अश्वत्थ खदिर ॥ इति पीलवादिः ॥ १६८ ॥

२ कर्ण अक्षि नख मुख केश पाद गुल्फ श्रृङ्ग दन्त
ओष्ठ पृष्ठ ॥ इति कर्णादिः ॥ १६९ ॥

१८३७ तदस्य संजातं तारकादिभ्य इतच् । ५ ।
२ । ३६ ॥ तारका पुष्प कर्णक मञ्जरी ऋजीष क्षण
सूच सूत्र निष्क्रमण पुरीष उच्चार प्रचार विचार कुम्भल

कण्टक मुसल मुकुल कुसुम कुतूहल स्तवक (स्तवक)
किसलय पल्लव खण्डवेग निद्रा मुद्रा बुभुक्षा धेनुष्या पि-
पासा श्रद्धा अभ्र पुलक अङ्गारक वर्णक द्रोह दोह
सुख दुःख उत्कण्ठा भर व्याधि वर्मन् व्रण गौरव शास्त्र
तरङ्ग तिलक चन्द्रक अन्धकार गर्व कुसुर (मुकुर)
हर्ष उत्कर्ष रण कवलय गर्व क्षुध सीमन्त ज्वर गर
रोग रोमाञ्च पण्डा कज्जल तृष् कोरक कल्लोस स्थपुट
फल कञ्चुक शृङ्गार अङ्कुर शैवल वकुल श्वभ्र अराल
कलङ्क कर्दम कन्दल मूर्च्छा अङ्गार हस्तक प्रतिविम्ब
विघ्नतन्त्र प्रत्यय दीक्षा गर्ज । गर्भादप्राणिनि ॥ इति
तारकादिः ॥ आकृतिगणः ॥ १७० ॥

१८६१ विमुक्तादिभ्योऽण् । ५ । २ । ६१ ॥
विमुक्त देवासुर रक्षोसुर उपसद सुवर्ण परिसारक सदसत्
वसु मरुत् पत्नीवत् वसुमत् महीयन्त् सत्त्वत् बर्हवत्
दशार्ण दशार्ह वयस् हविर्धान पतत्रिन् महित्री अस्यहत्य
सोमापूषन् इडा अग्नाविष्णू उर्वशी वृत्रहन् ॥ इति
विमुक्तादिः ॥ १७१ ॥

१८६२ गोषदादिभ्यो वुन् । ५ । २ । ६२ ॥ गोषद
इषेत्वा मातरिश्चन् देवस्यत्वा देवीरापः कृष्णोस्याखरेष्टः
देवीधिया (देवीधियम्) रक्षोहण युजान अञ्जन प्रभूत
प्रतूर्त कृशानु (कृशाकु) ॥ इति गोषदादिः ॥ १७२ ॥
१८६४ आकर्षादिभ्यः कन् । ५ । २ । ६४ ॥
आकर्ष (आकष) त्सर पिशाच पिचण्ड अशनि अश्मन्
निचय जय चय विजय आचय नय पाद दीप हृद ह्राद
ह्राद गद्गद शकुनि ॥ इत्याकर्षादिः ॥ १७३ ॥

१८८८ इष्टादिभ्यश्च । ५ । २ । ८८ ॥ इष्ट
पूर्त उपासादित निगदित परिगदित परिवादित निकथित
निषादित निपठित संकलित परिकलित संरक्षित परिरक्षित
आचित गणित अवकीर्ण आयुक्त गृहीत आम्नात श्रुत
अधीत अवधान आसेवित अवधारित अवकल्पित निराकृत
उपकृत उपाकृत अनुयुक्त अनुगणित अनुपठित व्याकु-
लित ॥ इतीष्टादिः ॥ १७४ ॥

१८९९ रसादिभ्यश्च । ५ । २ । ९९ ॥ रस रूप
वर्ण गन्ध स्पर्श शब्द स्नेह भाव । गुणात् एकाचः ॥
इति रसादिः ॥ १७५ ॥

१९०४ सिध्मादिभ्यश्च । ५ । २ । ९७ ॥ सिध्म
गडु मणि नाभि बीज वीणा कृष्ण निष्पाव पांसु पार्श्व
पर्श हनु सक्त मास (मांस) । पार्ष्णिधमन्योर्दीर्घश्च । वा-
तदन्तबलललाटानामूङ् च । जटाघटाकटाकालाः क्षेपे ।
पर्ण उदक प्रज्ञा सक्थि कर्ण स्नेह शीत श्याम पिंग पित्त
पुष्क पृथु मृदु मञ्जु मण्ड पत्र चटु कपि गंडु ग्रन्थि श्री

कुरा धारा वर्ष्मन् पक्ष्मन् श्लेष्मन् पेश निष्पाद् कुण्ड ।
क्षुद्रजन्तूपतापयोश्च ॥ इति सिध्मादिः ॥ १७६ ॥

१९०७ लोमादिपामादिपिच्छादिभ्यः शनेलचः ।
५ । २ । १०० ॥

१ लोमन् रोमन् बभ्रु हरि गिरि कर्क कपि मुनि तरु ॥
इति लोमादिः ॥ १७७ ॥

२ पामन् वामन् वेमन् हेमन् श्लेष्मन् कद्रु (कद्रू)
वलि सामन् ऊष्मन् कृमि । अङ्गात्कल्याणे । शाकीप-
लालीदद्रूणां ह्रस्वत्वं च । विष्वगित्युत्तरपदलोपश्चाकृतसंघेः ।
लक्ष्म्या अच्च ॥ इति पामादिः ॥ १७८ ॥

३ पिच्छा उरस् ध्रुवक ध्रुवक । जटाघटाकालाः
क्षेपे । वर्ण उदक पङ्क प्रज्ञा ॥ इति पिच्छादिः ॥ १७९ ॥

१९१० * ज्योत्स्नादिभ्य उपसंख्यानम् * ५ ।
२ । १०३ ॥ ज्योत्स्ना तमिस्रा कुंडल कुतप विसर्प
विपादिका ॥ इति ज्योत्स्नादिः ॥ १८० ॥

१९२३ व्रीह्यादिभ्यश्च । ५ । २ । ११६ ॥ व्रीहि
माया शाला शिखा माला मेखला केका अष्टका पताका
चर्मन् कर्मन् वर्मन् दंष्ट्रा संज्ञा वडवा कुमारी नौ वीणा
बलाका यवखदनौ कुमारी शीर्षान्नजः ॥ इति व्रीह्या-
दिः ॥ १८१ ॥

१९२४ तुन्दादिभ्य इलच्च । ५ । २ ॥ ११७ ॥
तुन्द उदर पिचंड यव व्रीहि । स्वाङ्गाद्वि-वृद्धौ ॥ इति
तुन्दादिः ॥ १८२ ॥

१९३३ अर्शआदिभ्योऽच् । ५ । २ । १२७ ॥
अर्शस् उरस् तुन्द चतुर पलित जटा घटा घाटा अग्र अघ
कर्दम अम्ल लवण । स्वाङ्गाद्वीनात् । वर्णात् । इत्यर्श-
आदिः । आकृतिगणः ॥ १८३ ॥

१९३७ सुखादिभ्यश्च । ५ । २ ॥ १३१ ॥ सुख
दुःख तृप्त कृच्छ्र अस्र (आश्र) आस्र अलीक कठण
सोढ प्रतीप शील हल । माला क्षेपे । कृपण प्रणाय
(प्रणय) दल कक्ष । इति सुखादिः ॥ १८४ ॥

१९४१ पुष्करादिभ्यो देशे । ५ । २ । १३५ ॥ पुष्कर
पद्म उत्पल तमाल कुमुद नड कपित्थ विस मृणाल कर्दम
शाल्वक विगर्ह करीष शिरीष यवास प्रवाह हिरण्य कैरव
कल्लोल तट तरंग पङ्कज सरोज राजीव नालीक सरोरुह
पुटक अरविन्द अम्भोज अब्ज कमल पयस् ॥ इति
पुष्करादिः ॥ १८५ ॥

१९४२ बलादिभ्यो मतुबन्यतरस्याम् । ५ ।
२ ॥ १३६ ॥ बल उत्साह उद्भास उद्भास उद्भास
शिखा कुल चूडा सुल कूल आयाम व्यायाम उपयाम
आरोह अवरोह परिणाह युद्ध ॥ इति बलादिः ॥ १८६ ॥

१९६३ * दृशिग्रहणाद्भवदादियोग एव * । ५ ।
३ ॥ १४ ॥ भवान् दीर्घायुः देवानांप्रिय आयुष्मान् ॥
इति भवदादिः ॥ १८७ ॥

२०५५ देवपथादिभ्यश्च । ५ । ३ ॥ १०० ॥
देवपथ हंसपथ वारिपथ रथपथ स्थलपथ करिपथ अजपथ
राजपथ शतपथ शङ्कुपथ सिन्धुपथ सिद्धगति उष्ट्रग्रीव
वामरज्जु हस्त इन्द्र दंड पुष्प मत्स्य ॥ इति देवपथादिः ॥
आकृतिगणः ॥ १८८ ॥

२०५८ शाखादिभ्यो यः । ५ । ३ । १०३ ॥
शाखा मुख जघन शृङ्ग मेघ अग्र चरण स्कन्ध स्कन्द (स्कन्द)
उरस् शिरस् अग्र शाण ॥ इति शाखादिः ॥ १८९ ॥

२०६२ शर्करादिभ्योऽण् । ५ । २ । १०७ ॥
शर्करा कपालिका कपिष्ठिका (कनिष्ठिका) पुण्डरीक
शतपत्र गोलोमन् लोमन् गोपुच्छ नराची नकुल
सिकता ॥ इति शर्करादिः ॥ १९० ॥

२०६३ अंगुल्यादिभ्यश्च । ५ । ३ । १०८ ॥
अङ्गुली भरुज बभ्रु वल्लु मण्डर मण्डल शङ्कुली हरी
कपि मुनि रुह खल उदश्चित् गोणी उरस् कुलिश ॥
इत्यङ्गुल्यादिः ॥ १९१ ॥

२०६९ दामन्यादित्रिगर्तषष्ठाच्छः । ५ । ३ ।
११६ ॥ दामनि औलपि वैजवापि औदकि औदङ्कि
अच्युतन्ति (आच्युतन्ति) अच्युतदन्ति (आच्युत-
दन्ति) शाकुन्तकि आकिदन्ति ॥ औडवि काकदन्तकि
शात्रुतपि सर्वासेनि बिन्दु वैन्दवि तुलभ मौजायन काकन्दि
सावित्रीपुत्र इति दामन्यादिः ॥ १९२ ॥

२०७० पश्वादिभ्यो धेयादिभ्योऽणजौ । ५ । ३ । ११७ ॥
१ पशु असुर रक्षस् बाह्लीक वयस् वसु मरुत् सत्त्वत्
दशार्ह पिशाच अशनि कर्षापण ॥ इति पश्वादिः ॥ १९३ ॥

२ यौधेय कौशेय शौक्रेय शौभ्रेय धार्तेय धार्तेय ज्या-
वाणेय त्रिगर्त भरत उशीनर ॥ इति यौधेयादिः ॥ १९४ ॥

२०७५ स्थूलादिभ्यः प्रकारवचने कन् । ५ ।
४ । ३ ॥ स्थूल अणु माषेषु (माष इषु) कृष्ण
तिलेषु । यव व्रीहिषु । इक्षु तिल । पाचकालावदात
सुरायाम् । गोमूत्र आच्छादने । सुरा अहौ जीर्णशालिषु ।
पत्रमूल समस्तो व्यस्तश्च । कुमारीपुत्र कुमारीश्वशुर
मणि ॥ इति स्थूलादिः ॥ १९५ ॥

२०९७ यावादिभ्यः कन् । ५ । ४ । २९ ॥ याव
मणि अस्थि तालु जानु सान्द्र पीत स्तम्ब । ऋताबु-
ष्णाशीते । पशौ द्धनविपाते । अणु निपुणे । पुत्र कृत्रिमे ।
स्नात वेदसमाप्तौ । शून्य रिक्ते । दान कुत्सिते । तनु सूत्रे
ईयसश्च । ज्ञात अज्ञात । कुमारीक्रीडनकानि च
(कुमारक्रीडनकानि च) इति यावादिः ॥ १९६ ॥

२१०२ विनयादिभ्यश्च । ५ । ४ । ३४ ॥
विनय समय । उपायो ह्रस्वत्वं च । संप्रति संगति कथंचित्
अकस्मात् समाचार उपचार समाय (समयाचार)
व्यवहार संप्रदान समुत्कर्ष समूह विशेष अत्यय ॥ इति
विनयादिः ॥ १९७ ॥

२१०६ प्रज्ञादिभ्यश्च । ५ । ४ । ३८ ॥ प्रज्ञ
वणिज् उशिज् उष्णिज् प्रत्यक्ष विद्वस् वेदन षोडन् विद्या
मनस् । श्रोत्र शरीरे । जुहत् । कृष्ण मृगे । चिकीर्षत् ।
चोर शत्रु योध चक्षुस् वसु एनस् मरुत् क्रुञ्च सत्त्वत्
दर्शार्ह वयस् व्याकृत असुर रक्षस् पिशाच अशनि कर्पापण
देवता बन्धु ॥ इति प्रज्ञादिः ॥ १९८ ॥

२१११ * आद्यादिभ्य उपसंख्यानम् * । ५ ।
४।४४ ॥ आदि मध्य अन्त पृष्ठ पार्श्व ॥ इत्याद्यादिः ॥
आकृतिगणः ॥ १९९ ॥

६७७ अव्ययीभावे शरत्प्रभृतिभ्यः । ५ । ४ ।
१०७ ॥ शरद् विपाश् अनस् मनस् उपानह अनडुह
दिह हिमवत् हिरक् विद् सद् दिश् दृश् विश चतुर् त्यद्
तद् यद् कियत् । जराया जरश्च । प्रतिपरसमनुभ्योऽक्षणः ।
पथिन् ॥ इति शरदादिः ॥ २०० ॥

९६७ द्विदण्ड्यादिभ्यश्च । ५ । ४ । १२८ ॥
द्विदण्डि द्विमुसलि उभाज्जलि उभयाज्जलि उभादन्ति
उभयादन्ति उभाहस्ति उभयाहस्ति उभाकर्णि उभयाकर्णि
उभापाणि उभयापाणि उभाबाहु उभयाबाहु एकपदि
प्रोष्ठपदि आच्यपदि (आढ्यपदि) सपदि निकुच्यकरणि
संहतपुच्छि अन्तेवासि ॥ इति द्विदण्ड्यादिः ॥ २०१ ॥

८७७ पादस्य लोपोऽहस्यादिभ्यः । ५ । ४ ।
१३८ ॥ हस्तिन् कुदाल अश्व कश्चिककुस्त कटोल
कटोलक गण्डोल गण्डोलक कण्डोल कण्डोलक अज
कपोत जाल गण्ड महेला दासी गणिका कुसूल ॥ इति
हस्यादिः ॥ २०२ ॥

८७८ कुम्भपदीषु च । ५ । ४ । १३९ ॥
कुम्भपदी एकपदी जालपदी शूलपदी मुनिपदी गुणपदी
शतपदी सूत्रपदी गोधापदी कलशीपदी विपदी तृणपदी
द्विपदी त्रिपदी षट्पदी दासीपदी शितिपदी विष्णुपदी
सुपदी निष्पदी आर्द्रपदी कुणिपदी कृष्णपदी शुचिपदी
द्रोणीपदी (द्रोणपदी) द्रुपदी सूकरपदी शकृत्पदी
अष्टापदी स्थूणापदी अपदी सूचीपदी ॥ इति
कुम्भपद्यादिः ॥ २०३ ॥

८८९ उरःप्रभृतिभ्यः कप् । ५ । ४ । १५१ ॥
उरस् सर्पिस् उपानह पुमान् अनड्वान् पयः नौः
लक्ष्मीः दधि मधु शाली शालिः । अर्थान्नजः ॥
इत्युरःप्रभृतयः ॥ २०४ ॥

षष्ठोऽध्यायः ।

७९ * शकन्धादिषु पररूपं वाच्यम् * । ६ ।
१ । ९४ ॥ शकन्धुः कर्कन्धुः कुलटा । सीमन्तः
केशवेशे । हलीषा मनीषा लाङ्गलीषा पतञ्जलिः ।
सारङ्गः पशुपक्षिणोः ॥ इति शकन्धादिः ॥ २०५ ॥

३०७१ पारस्करप्रभृतीनि च संज्ञायाम् । ६ । १ ।
१५७ ॥ पारस्करो देशः । कारस्करो वृक्षः । रथस्था
नदी । किष्कुः प्रमाणम् । किष्किधा गुहा । तद्बृहतोः
करपत्योश्चोरदेवतयोः सुद् तलोपश्च । प्रातुम्पतौ गवि
कर्तरि ॥ इति पारस्करादिः ॥ २०६ ॥

३६८१ उञ्छादीनां च । ६ । १ । १६० ॥ उञ्छ
श्लेच्छ जञ्ज नल्प (जल्प) जप वध । युग कालविशेषे ।
रथाद्युपकरणे च । गरो दूष्ये । वेदवेगवेष्टबन्धाः करणे ।
स्तुथुदुवश्छन्दसि । वर्तनि स्तोत्रे । श्वभ्रे दरः । साम्बतापौ
भावगर्हायाम् । उत्तमशश्वत्तमौ सर्वत्र । भक्षमन्थभो-
गमन्थाः ॥ इत्युञ्छादिः ॥ २०७ ॥

३६९१ वृषादीनां च । ६ । १ । २०३ ॥ वृषः
जनः ज्वरः ग्रहः हयः गयः नयः तायः तयः चयः अमः
वेदः सूदः अंशः गुहा । शमरणौ संज्ञायाम् । संमतौ
भावकर्मणोः । मन्त्रः शान्तिः कामः यामः आरा धारा
कारा वहः कल्पः पादः ॥ इति वृषादिः ॥ आकृतिगणः ॥
अविहितलक्षणमाद्युदात्तत्वं वृषादिषु ज्ञेयम् ॥ २०८ ॥

३७५८ विस्पष्टादीनि गुणवचनेषु । ६ । २ । २४ ॥
विस्पष्ट विचित्र विचित्त व्यक्त संपन्न पटु पंडित कुशल
चपल निपुण ॥ इति विस्पष्टादिः ॥ २०९ ॥

३७७१ कार्तिकौजपादयश्च । ६ । २ । ३७ ॥
कार्तिकौजपौ सावर्णिमाण्डकेयौ (सावर्णिमाण्डकेयौ)
अवन्त्यश्मकाः पैलश्यापर्णेयाः कपिश्यापर्णेयाः शैतिकाक्ष-
पाञ्चालेयाः कटुकवाधूलेयाः शाकलशुनकाः शाकलश-
णकाः शणकवाभ्रवाः आर्चाभिर्मौद्गलाः कुन्तिसुराष्ट्राः
चिन्तिसुराष्ट्राः तण्डवतण्डाः अविमत्तकामविद्धाः बाभ्रवशा
लङ्कायनाः बाभ्रवदानच्युताः कठकालापाः कठकौथुमाः
कौथुमलौकाक्षाः स्त्रीकुमारम् मौदपैप्पलादाः वत्सजरन्तः
सौश्रुतपार्थिवाः जराभृत्य याज्यानुवाक्ये ॥ इति कार्तिकौ-
जपादिः ॥ २१० ॥

३७७६ कुरुगार्हपतरिक्तगुर्वसूतजरत्यश्लीलहृदरूपा
पारेवडवा तैतिलकद्रुः पण्यकम्बलो दासीभाराणां
च । ६ । २ । ४२ ॥ दासीभारः देवहूतिः देवभीतिः
देवलातिः वसुनीतिः (वसूनितिः) ओषधिः चन्द्रमाः ॥
इति दासीभारादिः ॥ आकृतिगणः ॥ २११ ॥

३९१५ युक्तारोह्यादयश्च । ६ । २ । ८१ ॥
युक्तारोही आगतरोही आगतयोधी आगतवञ्ची आग-
तनन्दी आगतप्रहारी आगतप्रमत्त्यः क्षीरहोता भगिनीभर्ता
ग्रामगोधुक् अश्वत्रिरात्रः गर्गत्रिरात्रः व्युष्टिरात्रः गण-
पादः एकशितिपाद् । पात्रेसमितादयश्च ॥ इति युक्तारो-
ह्यादिः ॥ आकृतिगणः ॥ २१२ ॥

३८७९ घोषादिषु च । ६ । २ । ८५ ॥ घोष
घट (कट) वल्लभ हृद बदरी पिङ्गल (पिङ्गली) पिशङ्ग माला
रक्षा शाला (वृट्) कुट कूट शालमली अश्वत्थ तृण
शिल्पी मुनि प्रेक्षाक् (प्रेक्षा) ॥ इति घोषादिः ॥ २१३ ॥

३८२० छात्र्यादयः शालायाम् । ६ । २ । ८६ ॥
छात्रि पेलि भाण्डि व्याडि आखण्डि आटि गोमि ॥ इति
छात्र्यादिः ॥ २१४ ॥

३८२१ प्रस्थेऽवृद्धमकक्यादीनाम् । ६ । २ ।
॥ ८७ ॥ कर्कि (कर्की) मग्नी मकरी कर्कन्धु शमी
करीरि (करीर) कन्दुक कुवल (कवल) बदरी ॥ इति
कक्यादिः ॥ २१५ ॥

३८२२ मालादीनां च । ६ । २ । ८८ ॥ माला
शाला शोणा (शोण) द्राक्षा स्राक्षा शामा काञ्ची एक
काम दिवोदास वध्यश्च ॥ इति मालादिः ॥ आकृ-
तिगणः ॥ २१६ ॥

३८५२ क्रत्वादयश्च । ६ । २ । ११८ ॥ क्रतु
दृशीक प्रतीक प्रतूर्ति हव्य भव्य भग ॥ इति
क्रत्वादिः ॥ २१७ ॥

३८५९ आदिश्चिहणादीनाम् । ६ । २ । १२५ ॥
चिहण मदुर मद्रुमर वैतुल पटत्क वैडालिकर्णक वैडालि-
कर्णि कुक्कुट चिक्रण चित्कण ॥ इति चिहणादिः ॥ २१८ ॥

३८६५ वर्ग्यादयश्च । ६ । २ । १३१ ॥ दिगादिषु
वर्ग्यादयस्त एव कृतयदन्ता वर्ग्यादयः ॥ २१९ ॥

३८६८ चूर्णादीन्यप्राणिषष्ठ्याः । ६ । २ ।
१३४ ॥ चूर्ण करिष करीष शाकिन शाकट द्राक्षा
तूस्त कुन्दम दलप चमसी चक्रन चौल ॥ इति चूर्णा-
दिः ॥ २२० ॥

३८७४ उभे वनस्पत्यादिषु युगपत् । ६ । २ ।
१४० ॥ वनस्पतिः बृहस्पतिः शचीपतिः तनूनपात्
नराशंसः शुनःशेषः शण्डामकौ तृष्णावरुत्री लम्बावि-
श्ववयसौ मर्त्युः इति ॥ वनस्पत्यादिः ॥ २२१ ॥

३८८० संज्ञायामनाचितादीनाम् । ६ । २ । १४६ ॥
आचित पर्याचित आस्थापित परिगृहीत निरुक्त प्रतिपन्न
अपश्लिष्ट प्रक्षिष्ट उपहित उपस्थित संहितागवि ॥ इत्या-
चितादिः ॥ २२२ ॥

३८८१ प्रवृद्धादीनां च । ६ । २ । १४७ ॥

प्रवृद्धं यानम् । प्रवृद्धो वृषलः । प्रयुतासुष्णवः । आकर्षे
अवहितः अवहितो भोगेषु खट्वारूढः । कविशस्तः ॥ इति
प्रवृद्धादिः ॥ आकृतिगणोऽयम् ॥ तेन । प्रवृद्धं यानम् ।
अप्रवृद्धो वृषकृतो रथ इत्यादिः ॥ २२३ ॥

३८९४ कृत्योकेष्णुच्चावाद्यश्च । ६ । २ । १६० ॥
चारु साधु यौधिक (यौधकि) अनङ्गमेजय वदान्य
अकस्मात् । वर्तमानवर्धमानत्वरमाणध्रियमाणक्रियमा-
णरोचमानशोभमानाः संज्ञायाम् । विकारसदृशे व्यस्तसम-
स्ते । गृहपति गृहपतिक । राजाहोश्छन्दसि ॥ इति
चावादिः ॥ २२४ ॥

३९१० न गुणादयोऽवयवाः । ६ । २ । १७६ ॥
गुण अक्षर अध्याय सूक्त छन्दोमान ॥ इति गुणा-
दिः ॥ आकृतिगणः ॥ २२५ ॥

३९१८ निरुद्धादीनि च । ६ । २ । १८४ ॥
निरुद्धक निरुपल निर्मक्षिक निर्मशक निष्कालक निष्का-
लिक निष्पेष दुस्तरीप निस्तरीप निस्तरीक निरजिन
उदजिन उपाजिन । परेहस्तपादकेशकर्षाः ॥ इति
निरुद्धादिः ॥ आकृतिगणः ॥ २२६ ॥

३९२७ प्रतेरंश्वादयस्तत्पुरुषे । ६ । २ । १९३ ॥
अंशु जन राजन् उष्ट्र खेटक अजिर आर्द्रा श्रवण कृत्तिका
अर्धपुर ॥ इत्यंश्वादिः ॥ २२७ ॥

३९२८ उपाद्वचजजिनमगौरादयः । ६ । २ ।
१९४ ॥ गौर तैष तैल लेट लोट जिह्वा कृष्ण कन्या
गुध कल्प पाद ॥ इति गौरादिः ॥ २२८ ॥

३९३३ * त्रिचक्रादीनां छन्दस्युपसंख्यानम् *
६ । २ । १९९ ॥ त्रिचक्र त्रिवृत् । त्रिवङ्कर ॥ इति
त्रिचक्रादिः ॥ आकृतिगणः ॥ २२९ ॥

८३१ स्त्रियाः पुंवद्भाषितपुंस्कादन्वृत्तमानाधि-
करणे स्त्रियामपूरणीप्रियादिषु । ६ । ३ । ३४ ॥
प्रिया मनोज्ञा कल्याणी सुभगा दुर्भगा भक्तिः सचिवा
स्वसा कान्ता क्षान्ता समा चपला दुहिता वामा अबला
तनया ॥ इति प्रियादिः ॥ २३० ॥

८३६ तसिलादिष्वाकृत्वसुचः । ६ । ३ ।
३५ ॥ तसिल् त्रल् तरप् तमप् चरट् जातीयर् कल्पप्
देशीयर् रूपप् पाशप् थल् थाल् दा हिल् तिल् ध्यन् ॥
इति तसिलादयः ॥ २३१ ॥

८३६ * कुक्कुट्यादीनामण्डादिषु * ६ । ३ ।
४२ ॥ कुक्कुटी मृगी काकी अण्ड पद शाव भ्रुकुंस भृकुटी ॥
इति कुक्कुट्यादिरण्डादिश्च ॥ २३२ ॥ २३३ ॥

१०३४ पृषोदरादीनि यथोपदिष्टम् । ६ । ३ ।
१०९ ॥ पृषोदर पृषोत्थान बलाहक जीमूत श्मशान

उद्धखल पिशाच वृसी मयूर ॥ इति पृषोदरादिः ॥
आकृतिगणः ॥ २३४ ॥

१०३८ वनगिर्योः संज्ञायां कौटरकिंशुल-
कादीनाम् । ६ । ३ । ११७ ॥

१ कौटर मिश्रक सिध्रक पुरग सारिक (शारिक)
इति कौटरादिः ॥ २३५ ॥

२ किंशुलक शाल्व नड भजन भजन लोहित
कुक्कुट ॥ इति किंशुलकादिः ॥ २३६ ॥

१०४१ मतौ बह्वचोऽनजिरादीनाम् । ६ । ३ ।
११९ ॥ अजिर खदिर पुलिन हंसक (हंस) कारण्ड
(कारण्डव) चक्रवाक ॥ इत्यजिरादिः ॥ २३७ ॥

१०४२ शरादीनां च । ६ । ३ । १२० ॥ शर
वंश धूम अहि कपि मणि मुनि शुचि हनु ॥ इति
शरादिः ॥ २३८ ॥

१०४३ * अपीलवादीनामिति वक्तव्यम् * ६ ।
३ । १२१ ॥ पील दारु रुचि चारु गम् कम् ॥ इति
पीलवादिः ॥ २३९ ॥

१३११ विल्वकादिभ्यश्छस्य लुक् । ६ । ४ ।
१५३ ॥ छविधानार्थं ये नडादयस्ते यदा छसन्नियोगे
कृतकुमागमास्ते विल्वकादयः ॥ २४० ॥

सप्तमोऽध्यायः ।

३५७१ स्नात्वाद्यश्च । ७ । १ । ४९ ॥ स्नात्वी
पीत्वी ॥ इति स्नात्वादिः ॥ आकृतिगणः ॥ २४१ ॥

१३८६ द्वारादीनां च । ७ । ३ । ४ ॥ द्वार स्वर
स्वाध्याय व्यल्कश स्वस्ति स्वर स्प्यकृत् स्वाहु मृदु स्वस्
श्वन् स्व ॥ इति द्वारादिः ॥ २४२ ॥

१५४९ स्वागतादीनां च । ७ । ३ । ७ ॥ स्वागत
स्वध्वर स्वङ्ग व्यङ्ग व्यड व्यवहार स्वपति ॥ इति
स्वागतादिः ॥ २४३ ॥

१४३८ अनुशतिकादीनां च । ७ । ३ । २० ॥
अनुशतिक अनुहोड अनुसंवरण (अनुसंचरण) अनु-
संवत्सर अङ्गारवेणु असिहत्य अस्यहत्य अस्यहेति वध्योग
पुष्करसद् अनुहरत् कुरुकत कुरुपञ्चाल उदकशुद्ध इहलोक
परलोक सर्वलोक सर्वपुरुष सर्वभूमि प्रयोग परस्त्री ।
राजपुरुषात्थ्यजि । सूत्रनड ॥ इत्यनुशतिकादिः ॥
आकृतिगणोऽयम् ॥ तेन अभिगम अभिभूत अधिदेव
चतुर्विधा ॥ इत्यादिः ॥ २४४ ॥

४६४ * क्षिपकादीनां चोपसंख्यानम् ७ ।
३ । ४५ ॥ क्षिपका ध्रुवका चरका सेवका करका
चटका अवका हलका अलका कन्यका ध्रुवका एडका ॥
इति क्षिपकादिः ॥ आकृतिगणः ॥ २४५ ॥

२८६४ न्यङ्कादीनां च । ७ । ३ । ५३ ॥
न्यङ्कु मद्गु मृग दूरेपाक फलेपाक क्षणेपाक दूरेपाका
फलेपाका दूरेपाकु फलेपाकु तक्र (तत्र) वक्र (चक्र)
व्यतिषङ्ग अनुषङ्ग अवसर्ग उपसर्ग श्वपाक मांसपाक
(मासपाक) मूलपाक कपोतपाक उद्धकपाक ।
संज्ञायां मेघनिदाघावदाघार्घाः । न्यग्रोध विरुत ॥ इति
न्यङ्कादिः ॥ २४६ ॥

२५६५ * काण्यादीनां वेति वक्तव्यम् * ७ ।
४ । ३ ॥ कण रण मण श्रण लुप हेठ ह्याणि वाणि
लोठि (लोठि) लोपि ॥ इति काण्यादिः ॥ २४७ ॥

अष्टमोऽध्यायः ।

३९३४ तिडो गोत्रादीनि कुत्सनाभीक्ष्णयोः ।
८ । १ । २७ ॥ गोत्र ब्रुव प्रवचन प्रहसन प्रकथन
प्रत्ययन प्रपञ्च प्राय न्याय प्रचक्षण विचक्षण अवचक्षण
स्वाध्याय भूयिष्ठ वानाम ॥ इति गोत्रादिः ॥ २४८ ॥
३९७४ पूजनात्पूजितमनुदात्तं काष्ठादिभ्यः ।
८ । १ । ६७ ॥ काष्ठ दारुण अमातापुत्र वेश अनाज्ञात
अनुज्ञात अपुत्र अयुत अद्भुत अनुक्त भृश घोर सुख परम सु
अति ॥ इति काष्ठादिः ॥ २४९ ॥

१८९७ मादुपधायाश्च मतोर्वोऽयवादिभ्यः ।
८ । २ । ९ ॥ यव दल्लि ऊर्मि (उर्मि) भूमि कृमि
कुञ्चा वशा द्राक्षा ध्राक्षा ध्रजि त्रजि ध्वजि निजि सिजि
संजि हरित् ककुत् मरुत् गरुत् इक्षु दु मधु ॥ इति
यवादिः ॥ आकृतिगणः ॥ २५० ॥

१७१ * अहरादीनां पत्यादिषूपसंख्यानम् *
८ । २ । ७० ॥

१ अहर् गीर् धूर् ॥ इत्यहरादिः ॥ २५१ ॥
२ पति गण पुत्र ॥ इति पत्यादिः ॥ २५२ ॥

१४४ कस्कादिषु च । ८ । ३ । ४८ ॥ कस्कः
कौतस्कृतः भ्रातृपुत्रः शुनस्कर्णः सद्यस्कालः सद्यस्त्रीः
साद्यस्कः कांस्कान् सर्पिष्कुण्डिका धनुष्कपालम् वहिष्पलम्
(बर्हिष्पलम्) यजुष्पात्रम् अयस्कान्तः तमस्काण्डः
अयस्काण्डः मेदस्पिण्डः भास्करः अहस्करः ॥ इति
कस्कादिः ॥ आकृतिगणः ॥ २५३ ॥

१०२२ सुषामादिषु च । ८ । ३ । ९८ ॥
सुषामा निःषामा दुःषामा सुषेधः निषेधः निःषेधः दुःषेधः
सुषंधिः निःषंधिः दुःषंधिः सुष्टु दुष्टु । गौरिषक्यः
संज्ञायाम् । प्रतिष्णिका जलाषाहम् (जलाषाडम्)
नौषेचनम् दुन्दुभिषेचनम् (दुन्दुभिषेचनम्) । एति संज्ञा-
यामगात् । नक्षत्राद्वा । हरिषेणः रोहिणीषेणः ॥ इति
सुषामादिः ॥ आकृतिगणः ॥ २५४ ॥

३१६८ न रपरसृपिसृजिस्पृशिस्पृहिसवनादी-
नाम् । ८।३।११० ॥ सवने सवने । सूते सूते । सोमे
सोमे । सवनमुखे सवनमुखे । किसं किसम् (किसः
किसः) । अनुसवनमनुसवनम् । गोसनिं गोसनिम् ।
अश्वसनिमश्वसनिम् ॥ पाठान्तरम् ॥ सवने सवने । सव-
नमुखे सवनमुखे । अनुसवनमनुसवनम् । संज्ञायां बृहस्प-
तिसवः । शकुनिसवनम् । सोमे सोमे । सुते सुते ।
संवत्सरे संवत्सरे । विसं विसम् । किसं किसम् । मुसलं
मुसलम् गोसनिम् अश्वसनिम् ॥ इति सवनादिः ॥ २५५ ॥

१०५१ * इरिकादिभ्यः प्रतिषेधो वक्तव्यः *
८।५।६ ॥ इरिका मिरिका तिमिरा ॥ इर्तारिका-
दिः । आकृतिगणः ॥ २५६ ॥

१०५४ * गिरिनद्यादीनां च । ८।४।१० ॥
गिरिनदी गिरिनख गिरिनद्ध । गिरिनितम्ब चक्रवदी

चक्रनितम्ब तूर्यमान माषोन आर्गयन ॥ इति गिरिनद्या-
दिः ॥ आकृ० ॥ २५७ ॥

७९२ क्षुभ्रादिषु च । ८।४।३९ ॥ क्षुभ्र नृनमन
नंदिन् नन्दन नगर । एतान्युत्तरपदानि संज्ञायां प्रयोज-
यन्ति । हरिनन्दी हरिनन्दनः गिरिनगरम् । नृतिर्यङि
प्रयोजयन्ति । नरीनृत्यते । नर्तन गहन नन्दन निवेश
निवास अग्नि अनूप । एतान्युत्तरपदानि प्रयोजयन्ति ।
परिनर्तनं परिगहनं परिनन्दनं शरनिवेशः शरनिवासः
शराग्निः दर्भानूपः । आचार्यादणत्वं च ॥ आकृतिगणो-
ऽयम् । पाठान्तरम् ॥ क्षुभ्रा तृप्नु नृनमन नरनगर
नन्दन । यङ्नुती । गिरिनदी गृहगमन निवेश निवास
अग्नि अनूप आचार्यभोगीन चतुर्हायन । इरिकादीनि
वनोत्तरपदानि संज्ञायाम् । इरिका तिमिर समीर कुबेर हारि
कर्मार ॥ इति क्षुभ्रादिः ॥ २५८ ॥

॥ इति श्रीपाणिनिमुनिप्रणीतो गणपाठः समाप्तः ॥

धातुपाठः ।

येनाक्षरसामान्यायमधिगम्य महेश्वरात् ।

कृत्स्नं व्याकरणं प्रोक्तं तस्मै पाणिनये नमः ॥१॥

वाक्यकारं वररुचिं भाष्यकारं पतञ्जलिम् ।

पाणिनिं सूत्रकारं च प्रणतोऽस्मि मुनित्रयम् ॥१॥

भ्वादिगणः ।

१ भू सत्तायाम् ॥ उदात्तः परस्मैभाषः ॥ २ एध
वृद्धौ । ३ स्पर्ध संवर्षे । ४ गाधृ प्रतिष्ठालिप्सयोर्ग्रन्थे च ।
५ बाधृ लोडने । ६ नाधृ ७ नाधृ याचोपतापैश्वर्याशीः
पु । ८ दध धारणे । ९ स्कुदि आप्रवणे । १० श्विदि
श्वैत्ये । ११ वदि अभिवादनस्तुत्योः । १२ मदि क-
ल्याणे सुखे च । १३ मदि स्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतिषु ।
१४ स्पदि किञ्चिच्चलने । १५ क्तिदि परिदेवने । १६ मुद
हर्षे । १७ दद दाने । १८ ष्वद । १९ स्वर्द आस्वादने ।
२० उर्द माने क्रीडायां च । २१ कुर्द २२ खुर्द २३
गुर्द २४ गुद क्रीडायामेव । २५ षूद क्षरणे । २६ ह्राद
अव्यक्ते शब्दे । २७ इलादी सुखे च । २८ स्वाद
आस्वादने । २९ पर्द कुत्सिते शब्दे । ३० यती प्रयत्ने ।
३१ युत् ३२ जुत् मासने । ३३ विथृ ३४ वेथृ याचने ।
३५ प्रथि शैथिल्ये । ३६ प्रथि कौटिल्ये । ३७ कथ
श्लाघायाम् ॥ एधादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मने
भाषाः ॥ ३८ अत सातत्यगमने । ३९ चिती संज्ञाने ।
४० च्युतिर् आसे चने । ४१ च्युतिर् क्षरणे । ४२
मन्थ विलोडने । ४३ कुथि ४४ पुथि ४५ लुथि
४६ मथि हिंसासंक्लेशनयोः । ४७ पिथ गत्याम् ।
४८ पिथू शास्त्रे माङ्गल्ये च । ४९ खाद मक्षणे ।
५० खद स्थैर्ये हिंसायां च । ५१ वद स्थैर्ये । ५२
गद व्यक्तायां वाचि । ५३ रद विलेखने । ५४ णद
अव्यक्ते शब्दे । ५५ अर्द गतौ याचने च । ५६ नर्द
५७ गर्द शब्दे । ५८ तर्द हिंसायाम् । ५९ कर्द कु-
त्सिते शब्दे । ६० खर्द दन्दशुके । ६१ अति ६२
अदि बन्धने । ६३ इदि परमैश्वर्ये । ६४ विदि अवयवे ॥
मिदि इत्येके ॥ ६५ गडि वदनैकदेशे । ६६ णिदि
कुत्सायाम् । ६७ टुनदि समृद्धौ । ६८ चदि आह्लादे ।
६९ त्रदि चेष्टायाम् । ७० कदि ७१ क्रदि ७२ क्कदि
आह्वाने रोदने च । ७३ क्तिदि परिदेवने । ७४ शुन्ध
शुद्धौ ॥ अतादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥
७५ शीकृ सेचने । ७६ लोक् दर्शने । ७७ श्लोक्

संघाते । ७८ द्रेकृ ७९ ध्रेकृ शब्दोत्साहयोः । ८०
रेकृ शङ्कायाम् ८१ सेकृ ८२ सेकृ ८३ सकि ८४ श्रकि
श्रकि ८५ गतौ । ८६ शकि शङ्कायाम् । ८७ अकि
लक्षणे । ८८ वकि कौटिल्ये । ८९ मकि मण्डने । ९०
कक लौल्ये । ९१ कुक ९२ वृक आदाने । ९३
चक तृप्तौ प्रतिघाते च । ९४ ककि ९५ वकि
९६ श्वकि ९७ त्रकि ९८ ढौकृ ९९ त्रौकृ १००
ष्वष्क १०१ वस्क १०२ मस्क १०३ टिक् १०४
टीक् १०५ तिक् १०६ तीक् १०७ रघि १०८ लघि
गत्यर्थाः ॥ तृतीयो दन्त्यादिरित्येके । लघि भोजननिवृ-
त्तावपि ॥ १०९ अघि ११० मघि गत्याक्षेपे । मघि
कैतवे च १११ राघृ ११२ लाघृ ११३ द्राघृ सामर्थ्ये ॥
११४ ध्राघृ इत्यपि केचित् । द्राघृ आयामे च ॥ ११५
श्लाघृ कथने ॥ शीकादय उदात्ता अनुदात्तेत
आत्मनेभाषाः ॥ ११६ फक् नीचैर्गतौ । ११७ तक्
हसने ११८ तकि कृच्छ्रजीवने ११९ बुक् भषणे ।
१२० कख हसने । १२१ ओखृ १२२ राखृ १२३
लाखृ १२४ द्राखृ १२५ ध्राखृ शोषणालमर्थयोः १२६
शाखृ १२७ श्लाखृ व्याप्तौ । १२८ उख १२९ उखि
१३० वख १३१ वखि १३२ मख १३३ मखि १३४
णख १३५ णखि १३६ रख १३७ रखि १३८
लख १३९ लखि १४० इख १४१ इखि १४२ ईखि
१४३ वल्ग १४४ रगि १४५ लगि १४६ अगि
१४७ वगि १४८ मगि १४९ तगि १५० त्वगि १५१
श्रगि १५२ श्रगि १५३ इगि १५४ रिगि १५५ लिगि
गत्यर्थाः ॥ रिख त्रख त्रिखि शिखि इत्यपि केचित् ।
त्वगि कम्पने च ॥ १५६ युगि १५७ जुगि १५८ वुगि
वर्जने । १५९ घव हसने । १६० मघि मण्डने । १६१
शिघि आघ्राणे ॥ फकादय उदात्ता उदात्तेतः
परस्मैभाषाः ॥ १६२ वर्च दीप्तौ । १६३ षच सेचने
सेवने च । १६४ लोचृ दर्शने । १६५ शच व्यक्तायां
वाचि । १६६ श्वच १६७ श्वचि गतौ । १६८ कच
बन्धने । १६९ कचि १७० काचि दीप्तिबन्धनयोः ।
१७१ मच १७२ मुचि कल्कने । कथन इत्यन्ये ॥ १७३
मचि धारणौच्छ्रायपूजनेषु १७४ पचि व्यक्तीकरणे । १७५
पुच प्रसादे । १७६ ऋज गतिस्थानार्जनोपार्जनेषु । १७७
ऋजि १७८ भूजी भर्जने । १७९ एजृ १८० अजृ १८१

भाजू दीतौ । १८२ ईज गतिकुत्सनयोः ॥ **वर्चादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ॥** १८३ शुच शोके । १८४ कुच शब्दे तारे । १८५ कुञ्च १८६ कुञ्च कौटिल्याल्पीभावयोः । १८७ लुञ्च अपनयने । १८८ अञ्च गतिपूजनयोः । १८९ वञ्च १९० चञ्च १९१ तञ्च १९२ त्वञ्च १९३ मुञ्च १९४ म्लञ्च १९५ मुञ्च १९६ म्लञ्च गत्यर्थाः । १९७ मुञ्च १९८ ग्लञ्च १९९ कुञ्च २०० खुञ्च स्तेयकरणे । २०१ ग्लञ्च २०२ षञ्ज गतौ । २०३ गुञ्ज अव्यक्ते शब्दे । २०४ अर्च पूजायाम् । २०५ म्लेञ्च अव्यक्ते शब्दे । २०६ लञ्च २०७ लाञ्छि लक्षणे । २०८ वाञ्छि इच्छायाम् । २०९ आञ्छि आयामे । २१० ह्रीञ्छि लज्जायाम् । २११ हुञ्छि कौटिल्ये । २१२ मुञ्छि मोहसमुच्छ्रययोः । २१३ स्फुञ्छि विस्तृतौ । २१४ युञ्छि प्रमादे । २१५ उञ्छि उञ्छे । २१६ उञ्छि विवासे । २१७ ध्रञ्ज २१८ ध्रञ्जि २१९ ध्रुञ्ज २२० ध्रुञ्जि २२१ ध्वञ्ज २२२ ध्वञ्जि गतौ २२३ कूञ्ज अव्यक्ते शब्दे । २२४ अर्ज २२५ पर्ज अर्जने । २२६ गर्ज शब्दे । २२७ तर्ज भर्त्सने । २२८ कर्ज व्यथने । २२९ खर्ज पूजने च । २३० अज गतिकेपणयोः । २३१ तेज पालने । २३२ खज मन्ये । २३३ खजि गतिवैकल्ये । २३४ एज कम्पने । २३५ तुओस्फुर्जा वज्रनिर्घोषे । २३६ क्षि क्षये । २३७ क्षीज अव्यक्ते शब्दे । २३८ लज २३९ लजि भर्जने । २४० लाज २४१ लाजि भर्त्सने च । २४२ जज २४३ जजि युद्धे । २४४ तुज हिंसा याम् । २४५ तुजि पालने । २४६ गज २४७ गजि २४८ गज २४९ गृजि २५० मुज २५१ मुजि शब्दार्थाः । २५२ गज मदे च । २५३ वज २५४ वज गतौ ॥ **शुचादय उदात्ता उदात्तेतः (शिवर्ज) परस्मैभाषाः ॥** २५५ अट् अतिक्रमहिंसयोः । २५६ वेष्ट वेष्टने । २५७ चेष्ट चेष्टायाम् । २५८ गोष्ट २५९ लोष्ट संघाते । २६० घट् चलने । २६१ स्फुट विकसने । २६२ अठि गतौ । २६३ वठि एकचर्यायाम् । २६४ मठि २६५ कठि शोके । २६६ मुठि पालने । २६७ हेठ विवाधायाम् । २६८ एठ च । २६९ हिडि गत्यनादरयोः । २७० हुडि संघाते । २७१ कुडि दाहे । २७२ वडि विभाजने । २७३ मडि च २७४ भडि परिभाषणे । २७५ पिडि संघाते । २७६ मुडि मार्जने । २७७ तुडि तोडने २७८ हुडि वरणे । हरणे इत्येके । २७९ चडि कोपे । २८० शडि रुजायां संघाते च । २८१ तडि ताडने । २८२ पडि गतौ । २८३ कडि

मदे । २८४ खडि मन्ये । २८५ हेड् २८६ होड् अनादरे । २८७ बाड् आप्लाव्ये । २८८ द्राड् २८९ भ्राड् विशरणे । २९० शाड् स्थावायाम् ॥ **अट्टादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ॥** २९१ शौट् गर्वे । २९२ यौट् बन्धे । २९३ म्लेट् २९४ म्रट् उन्मादे । २९५ कटे वर्षावरणयोः । चटे इत्येके । २९६ अट २९७ पट गतौ । २९८ रट परिभाषणे । २९९ लट वाल्ये ॥ ३०० शट रुजाविशरणगत्यवसादनेषु । ३०१ वट वेष्टने । ३०२ किट ३०३ खिट त्रासे । ३०४ शिट ३०५ षिट अनादरे । ३०६ जट-३०७ झट संघाते । ३०८ भट भृतौ । ३०९ तट उच्छ्रये । ३१० खट काङ्क्षायाम् । ३११ णट नृतौ । ३१२ पिट शब्दसंघातयोः । ३१३ हट दीतौ । ३१४ षट अवयवे । ३१५ लुट विलोडने । डान्तोऽयमित्येके । ३१६ चिट परप्रेष्ये । ३१७ विट शब्दे । ३१८ विट आक्रोशे । हिट इत्येके ॥ ३१९ इट ३२० किट ३२१ कटी गतौ । ३२२ मडि भूषायाम् । ३२३ कुडि वैकल्ये । ३२४ मुट मर्दने । ३२५ चुडि अल्पीभावे । ३२६ मुडि खण्डने ॥ पुडि चेत्येके । ३२७ रुटि ३२८ लुटि स्तेये । रुठि लुठि इत्येके । रुडि लुडि इत्यपरे । ३२९ स्फुटिश्च विशरणे । स्फुटि इत्यपि केचित् । ३३० पठ व्यक्तायां वाचि । ३३१ वठ स्थौल्ये । ३३२ मठ मदनवासयोः । ३३३ कठ कृच्छ्रजीवने । ३३४ रट परिभाषणे । रठ इत्येके ॥ ३३५ हठ प्लुतिशठत्वयोः । वलात्कारे इत्यन्ये ॥ ३३६ रुठ ३३७ लुठ ३३८ उठ उपघाते । ऊठ इत्येके । ३३९ पिठ हिंसासंकलेशनयोः । ३४० शठ कैतवे च । ३४१ शुठ प्रतिघाते । शुठि इति स्वामी । ३४२ कुठि च । ३४३ लुठि आलस्ये प्रतिघाते च । ३४४ शुठि शोषणे । ३४५ रुठि ३४६ लुठि गतौ । ३४७ चुड् भावकरणे । ३४८ अड् अभियोगे । ३४९ कड् कार्कश्ये । चुडादयस्त्रयो दोषधाः । ३५० क्रीड् विहारे । ३५१ तूड् तोडने । तूड् इत्येके । ३५२ हुड् ३५३ हूड् ३५४ होड् गतौ । ३५५ रौड् अनादरे । ३५६ रोड् ३५७ लोड् उन्मादे । ३५८ अड उद्यमे । ३५९ लड विलासे ॥ लल इत्येके । ३६० कड मदे । कडि इत्येके । ३६१ गडि वदनैकादेशे ॥ **शौट्टादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ।** ३६२ तिष्ट ३६३ तेष्ट ३६४ छिष्ट ३६५ छेष्ट क्षरणार्थाः । तेष्ट कम्पने च । ३६६ ग्लेष्ट दैन्ये । ३६७ तुवेष्ट कम्पने । ३६८ केष्ट ३६९ गोष्ट ३७० ग्लेष्ट च । ३७१ मेष्ट ३७२ रेष्ट ३७३ लेष्ट गतौ । ३७४ त्रपूष् लज्जायाम् ३७५ कपि चलने । ३७६ रवि ३७७

लवि ३७८ अवि शब्दे ३७९ लवि अवसंसने च । ३८०
 कवृ वर्णे । ३८१ क्रीवृ अघाष्ट्ये ३८२ क्षीवृ मदे ।
 ३८३ शीमृ कथने । ३८४ चिमृ च । ३८५ रेमृ
 शब्दे ॥ अभिरभी कचित्पठ्येते ॥ ३८६ षमि ३८७
 स्कमि प्रतिबन्धे । ३८८ जमि ३८९ जृमि गात्रविनामे ।
 ३९० शल्म कथने । ३९१ वल्म भोजने । ३९२ गल्म
 धाष्ट्ये । ३९३ श्रम्मु प्रमादे । दन्त्यादिश्च । ३९४ ष्टुमु
 स्तम्भे । **तिप्यादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मने-**
भाषाः । तिपिस्त्वनुदात्तः । ३९५ गुपू रक्षणे ।
३९६ धूप संतापे । ३९७ जप ३९८ जल्प व्यक्तायां
वाचि । ३९९ जप मानसे च । ४०० चप सान्त्वने ।
४०१ षप समवाये । ४०२ रप ४०३ लप व्यक्तायां
वाचि । ४०४ चुप मन्दायां गतौ । ४०५ तुप ४०६
तुम्प ४०७ त्रुप ४०८ त्रुम्प ४०९ तुफ ४१० तुम्फ
४११ त्रुफ ४१२ त्रुम्फ हिंसार्थाः । ४१३ पर्प ४१४
रफ ४१५ रफि ४१६ अर्व ४१७ पर्व ४१८ लर्व ४१९
वर्व ४२० मर्व ४२१ कर्व ४२२ खर्व ४२३ गर्व
४२४ शर्व ४२५ पर्व ४२६ चर्व गतौ । ४२७ कुवि
आच्छादने । ४२८ लुवि ४२९ तुवि अर्दने । ४३०
चुवि वक्त्रसंयोगे । ४३१ पृमु ४३२ पृम्मु हिंसार्थौ ॥
षिमु षिम्मु इत्येके । ४३३ शुभ ४३४ शुम्भ भाषणे ॥
भासने इत्येके । हिंसायामित्यन्ये ॥ गुपादय उदात्ता
उदात्तेतः परस्मैभाषाः । ४३५ विणि ४३६ धुणि
४३७ घृणि ग्रहणे । ४३८ घुण ४३९ घूर्ण भ्रमणे । ४४०
पण व्यवहारे स्तुतौ च ४४१ पन च । ४४२ भाम क्रोधे ।
४४३ क्षम्प सहने । ४४४ कमु कान्तौ ॥ धिण्यादय
उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः । ४४५ अण
४४६ रण ४४७ वण ४४८ मण ४४९ मण
४५० कण ४५१ कण ४५२ व्रण ४५३ अण ४५४
ध्वण शब्दार्थाः ॥ धण इत्यपि केचित् ॥ ४५५ ओण
अपनयने । ४५६ शोण वर्णगत्योः ४५७ श्रोण संवा
ते । ४५८ श्लोण च । ४५९ पैण गतिप्रेरणश्लेषणेषु ।
४६० ध्रण शब्दे ॥ रण इत्यपि केचित् ४६१ ॥ कनी
दीप्तिकान्तिगतिषु । ४६२ ष्टन ४६३ वन शब्दे ॥ ४६४
वन ४६५ षण संभक्तौ । ४६६ अम गत्यादिषु ।
४६७ द्रम ४६८ ह्रम ४६९ मीमृ गतौ । ४७० चमु
४७१ छमु ४७२ जमु ४७३ झमु अदने ४७४ क्रमु
पादविक्षेपे । अणादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मै-
भाषाः । ४७५ अय ४७६ वय ४७७ पय
४७८ मय ४७९ चय ४८० तय ४८१ णय गतौ ।
४८२ दय दानगतिरक्षणहिंसादानेषु । ४८३ रय गतौ ।

४८४ ऊयी तन्तुसंताने । ४८५ पूयी विशरणे दुर्गन्धे
 च । ४८६ क्यूयी शब्दे उन्दे च । ४८७ क्षमायी
 विधूने । ४८८ स्फायी । ४८९ ओध्यायी वृद्धौ ।
 ४९० तायु संतानपालनयोः । ४९१ शल चलनसं-
 वरणयोः । ४९२ वल ४९३ वल्ल संवरणे संचरणे
 च । ४९४ मल ४९५ मल्ल धारणे । ४९६ मल ।
 ४९७ भल्ल परिभाषणहिंसादानेषु । ४९८ कल शब्द-
 संख्यानयोः । ४९९ कल्ल अव्यक्ते शब्दे ॥ अशब्दे इति
 स्वामी ॥ ५०० तेवृ ५०१ देवृ देवने । ५०२ पेवृ
 ५०३ गेवृ ५०४ ग्लेवृ ५०५ पेवृ ५०६ मेवृ ५०७
 म्लेवृ सेवने ॥ शेवृ खेवृ क्लेवृ इत्येके ॥ ५०८ रेवृ ह्रव-
 गतौ ॥ **अयादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ॥**
५०९ मव्य बन्धने । ५१० सूक्ष्य ५११ ईक्ष्य ५१२
ईर्ष्य ईर्ष्यार्थाः । ५१३ ह्य गतौ । ५१४ शुच्य अ-
भिषवे ॥ चुच्य इत्येके ॥ ५१५ ह्य गतिकान्त्योः ।
५१६ अल भूषणपर्याप्तिवारणेषु ॥ अयं स्वरितेदित्येके ॥
५१७ जिफला विशरणे । ५१८ मील ५१९ स्मील
५२० स्मील ५२१ क्षमील निमेषणे । ५२२ पील
प्रतिष्ठमे । ५२३ नील वर्णे । ५२४ शील समाधौ ।
५२५ कील बन्धने ॥ ५२६ कूल आवरणे ।
५२७ शूल रुजायां संघोषे च । ५२८ तूल निष्कर्षे ।
५२९ पूल संघाते । ५३० मूल प्रतिष्ठायाम् ५३१
फल निष्पतौ । ५३२ चुल्ल भावकरणे । ५३३
कुल्ल विकसने । ५३४ चिल्ल शैथिल्ये भावकरणे च ।
५३५ तिल गतौ ॥ तिल्ल इत्येके । ५३६ वेल् ५३७
चेल्ल ५३८ केल् ५३९ खेल्ल ५४० क्षेवेल्ल ५४१ वेल्
चलने । ५४२ पेल्ल ५४३ फेल्ल ५४४ शेल् गतौ ॥
षेल्ल इत्येके ॥ ५४५ स्खल संचलने ॥ ५४६ खल संचये ।
५४७ गल अदने । ५४८ पल गतौ । ५४९ दल
विशरणे । ५५० श्वल ५५१ श्वल्ल आशुगमने ।
५५२ खोल्ल ५५३ खोर्क गतिप्रतिघाते । ५५४ धोर्क
गतिचातुर्ये । ५५५ त्सर लुब्धगतौ ५५६ क्मर हूर्च्छने ।
५५७ अम्भ ५५८ वम्भ ५५९ मम्भ ५६० चर गत्यर्थाः ।
चरतिर्भक्षणेऽपि ॥ ५६१ ष्रिवु निरसने । ५६२ जि
जये । ५६३ जीव प्राणधारणे । ५६४ पीव ५६५
मीव ५६६ तीव ५६७ णीव स्थौल्ये । ५६८ क्षिवु
५६९ क्षेवु निरसने । ५७० उर्वी ५७१ तुर्वी ५७२
थुर्वी ५७३ दुर्वी ५७४ धुर्वी हिंसार्थाः । ५७५ गुर्वी
उद्यमने । ५७६ मुर्वी बन्धने । ५७७ पुर्व ५७८ पर्व
५७९ सर्व पूरणे । ५८० चर्व अदने । ५८१ भर्व
हिंसायाम् । ५८२ कर्व ५८३ खर्व ५८४ गर्व दर्पे ।
५८५ अर्व ५८६ शर्व ५८७ पर्व हिंसायाम् । ५८८

इवि व्याप्तौ । ५८९ पिवि ५९० मिवि ५९१ णिवि
सेचने ॥ सेवने इत्येके ॥ ५९२ हिवि ५९३ दिवि ५९४
धिवि ५९५ जिवि प्रीणनार्थाः । ५९६ रिवि ५९७
रवि ५९८ धवि गत्यर्थाः । ५९९ कृवि हिंसाकरणयोश्च ।
६०० मव बन्धने । ६०१ अव रक्षणगतिकान्तिप्रीति
तृप्त्यवगमप्रवेशश्रवणस्वाम्यर्थयाचनक्रियेच्छादीप्त्यवाप्त्या-
लिङ्गनहिंसादानभागवृद्धिषु ॥ **मव्यादय उदात्ता उदात्तेतः**
परस्मैभाषाः । जिस्त्वनुदात्तः ॥ ६०२ धावु गति
शुद्धयोः । **उदात्तः स्वरितेदुभयतोभाषः ॥** ६०३ धुक्ष
६०४ धिक्ख संदीपनक्लेशनजीवनेषु । ६०५ वृक्ष
वरणे । ६०६ शिक्ष विद्योपादाने । ६०७ भिक्ष भिक्षा
यामलामे लाभे च । ६०८ क्लेश अव्यक्तायां वाचि ॥
बाधने इति दुर्गः ॥ ६०९ दक्ष वृद्धौ शीघ्रार्थे च ।
६१० दीक्ष मौण्डयेज्योपनयननियमव्रतादेशेषु । ६११
ईक्ष दर्शने । ६१२ ईष गतिहिंसादर्शनेषु । ६१३
भाष व्यक्तायां वाचि । ६१४ वर्ष स्नेहने ६१५ गेपृ
अन्विच्छायाम् । ग्लेष इत्येके ॥ ६१६ पेपृ प्रयत्ने ॥ ६१७
जेपृ ६१८ नेपृ ६१९ एपृ ६२० प्रेपृ गतौ । ६२१
रेपृ ६२२ हेपृ ६२३ हेपृ अव्यक्ते शब्दे । ६२४ कासृ
शब्दकुत्सायाम् । ६२५ भासृ दीप्तौ । ६२६ णासृ ६२७
रासृ शब्दे । ६२८ णस कौटिल्ये । ६२९ भ्यस
भये । ६३० आङः शसि इच्छायाम् । ६३१ ग्रसु
६३२ ग्लसु अदने । ६३३ ईह चेष्टायाम् । ६३४
वहि ६३५ महि वृद्धौ । ६३६ अहि गतौ । ६३७ गर्ह
६३८ गल्ह कुत्सायाम् । ६३९ बर्ह ६४० । बल्ह
प्राधान्ये । ६४१ वर्ह ६४२ बल्ह परिभाषणहिंसाच्छादने-
षु । ६४३ प्लिह गतौ । ६४४ वेह ६४५ जेह ६४६
बाह प्रयत्ने ॥ जेह गतावपि ॥ ६४७ दाह निद्रा-
क्षये ॥ निक्षेपे इत्येके ॥ ६४८ काशृ दीप्तौ । ६४९ ऊह
वितर्के । ६५० गाहू विलोडने । ६५१ गृह
गर्हणे । ६५२ गल्ह च । ६५३ घुषि कान्तिकरणे ॥
घष इति केचित् ॥ **धुक्षादय उदात्ता अनुदात्तेत**
आत्मनेभाषाः ॥ ६५४ धुषिर् अविशब्दने । ६५५
अक्ष व्याप्तौ । ६५६ तक्ष ६५७ त्वक्ष तनूकरणे । ६५८
उक्ष सेचने । ३५९ रक्ष पालने । ६६० णिक्ष चुम्बने ।
६६१ तृक्ष ६६२ स्तृक्ष ६६३ णक्ष गतौ । ६६४ वक्ष
रोषे ॥ संघाते इत्येके ॥ ६६५ मृक्ष संघाते ॥ म्रक्ष इत्ये-
के ॥ ६६६ तक्ष त्वचने । ६६७ सूक्ष आदरे ॥ ६६८
काक्षि ६६९ वाक्षि ६७० माक्षि काङ्क्षायाम् । ६७१
द्राक्षि ६७२ ध्राक्षि ६७३ ध्राक्षि घोरवासिते च । ६७४
चूष पाने । ६७५ तूष तुष्टौ । ६७६ पूष वृद्धौ । ६७७

मूष स्तेयै । ६७८ लूष ६७९ रूष भूषायाम् ६८०
शूष प्रसवे । ६८१ यूष हींसायाम् ६८२ जूष च ।
६८३ भूष अलंकारे । ६८४ ऊष रुजायाम् । ६८५
ईष उज्ज्वले । ६८६ कप ६८७ खप ६८८ शिप ६८९
जप ६९० झप ६९१ शप ६९२ वष ६९३ मष ६९४
रुप ६९५ रिप हिंसार्थाः ६९६ भप मर्त्सने । ६९७
उप दाहे । ६९८ जिषु ६९९ विषु ७०० मिषु
सेचने । ७०१ पुष पुष्टौ । ७०२ श्रिषु ७०३ श्लिषु ७०४
पुषु ७०५ प्लुषु दाहे । ७०६ पृषु ७०७ वृषु ७०८ मृषु
सेचने ॥ मृषु सहने च । इतरौ हिंसासंक्लेशनयोश्च ॥
७०९ घृषु संवर्षे । ७१० हृषु अलीके । ७११ तुस
७१२ हस ७१३ हस ७१४ रस शब्दे ७१५ लस
श्लेषगकीडनयोः । ७१६ वस्तु अदने । ७१७ जर्ज ७१८
चर्च ७१९ झर्ज परिभाषणहिंसातर्जनेषु । ७२० पिसृ
७२१ पेसृ गतौ । ७२२ हसे हसने । ७२३ णिश समा
धौ । ७२४ मिश ७२५ मश शब्दे रोषकृते च । ७२६
शव गतौ ७२७ । शश प्लुतगतौ । ७२८ शसु
हिंसायाम् । ७२९ शंसु स्तुतौ ॥ दुर्गतावित्येके ॥
७३० चह परिकल्कने ७३१ मह पूजायाम् । ७३२
रह त्यागे । ७३३ रहि गतौ । ७३४ दह ७३५ दहि
७३६ बृह ७३७ बृहि वृद्धौ ॥ बृहि शब्दे च । बृहिर
चेत्येके ॥ ७३८ इहिर ७३९ दुहिर ७४० उहिर अर्दने ।
७४१ अर्ह पूजायाम् ॥ **घुषिरादय उदात्ता उदात्तेतः**
परस्मैभाषाः । घसिस्त्वनुदात्तः ॥ ७४२ घुत
दीप्तौ । ७४३ श्विता वर्णे । ७४४ अमिदा स्नेहने ७४५
जिष्विदा स्नेहनमोचनयोः ॥ मोहनयोरित्येके । जिष्विदा
चेत्येके ॥ ७४६ रुच दीप्तावभिप्रीतौ च । ७४७ घुट
परिवर्तने । ७४८ रुट ७४९ लुट ७५० लुट प्रति-
घाते । ७५१ क्षुम दीप्तौ । ७५२ क्षुम संचलने ।
७५३ णम ७५४ तुम हिंसायाम् । आद्योऽभावेऽपि ।
७५५ संसु ७५६ धंसु ७५७ अंसु अवसंसने ॥ धंसु
गतौ च । अंसु इत्यपि केचित् ॥ ७५८ सम्मु विश्वासे ।
७५९ वृत्तु वर्तने । ७६० वृत्तु वृद्धौ । ७६१ शृषु
शब्दकुत्सायाम् । ७६२ स्यन्दू प्रसवणे । ७६३ कृषु
सामर्थ्ये ॥ **द्युतादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मने-**
भाषाः ॥ वृत् ॥ ७६४ घट चेष्टायाम् । ७६५ व्यथ
भयसंचलनयोः । ७६६ प्रथ प्रख्याने । ७६७ प्रस
विस्तारे । ७६८ म्रद मर्दने ७६९ स्खद स्खदने । ७७०
क्षजि गतिदानयोः । ७७१ दक्ष गतिहिंसनयोः । ७७२
कृप कृपायां गतौ च । ७७३ कदि ७७४ क्रदि ७७५
कृदि वैकल्ये ॥ वैकल्ये इत्येके । त्रयोऽप्यनिदित इति
नन्दी । इदित इति स्वामी । कदि क्रदि इदितौ क्रद

कृद इति चानिदितौ इति मैत्रेयः ॥ ७७६ त्रिवरा
 संभ्रमे ॥ घटादयः पितः ॥ उदात्ता अनुदात्तेत
 आत्मनेभाषाः ॥ ७७७ ज्वर रोगे ७७८ गड सेचने ।
 ७७९ हेड वेष्टने ७८० वट ७८१ भट परिभाषणे ।
 ७८२ णट तृत्तौ ॥ गतावित्यन्ये ॥ ७८३ ष्टक प्रतिवा-
 ते । ७८४ चक तृत्तौ । ७८५ कखे हसने । ७८६
 रगे शङ्कायाम् । ७८७ लगे सङ्गे । ७८८ हगे ७८९
 हगे ७९० पगे ७९१ छगे संवरणे । ७९२ कगे नोच्यते ।
 ७९३ अक ७९४ अग कुटिलायां गतौ । ७९५
 कण ७९६ रण गतौ । ७९७ चण ७९८ शण ७९९
 श्रण दाने च ॥ शण गतावित्यन्ये ॥ ८०० श्रथ ८०१
 श्लथ ८०२ क्रथ ८०३ कथ हिंसार्थाः । ८०४ चन
 च । ८०५ वनु च नोच्यते । ८०६ उवल दीप्तौ । ८०७
 हल ८०८ हल चलने । ८०९ स्मृ आध्याने । ८१०
 हृ मये । ८११ नृ नये । ८१२ श्रा पाके ॥ मारणतोष-
 णनिशामनेषु ८१३ ज्ञा । कम्पने ८१४ चलिः । ८१५
 छदिर् ऊर्जने । जिह्वोन्मथने ८१६ लडिः । ८१७ मदी
 हर्षलेपनयोः । ८१८ ध्वन शब्दे । ८१९ दलि ८२०
 वलि ८२१ स्खलि ८२२ रणि ८२३ ध्वनि ८२४
 त्रपि ८२५ क्षपयश्चेति भोजः । ८२६ स्वन अवतं-
 सने ॥ घटादयो मितः ॥ ८२७ जनी ८२८ जूप
 ८२९ कसु ८३० रज्जो ८३१ अमन्ताश्च । ८३२
 ज्वल ८३३ हल ८३४ हल ८३५ नमामनुपसर्गाद्वा ।
 ८३६ ग्ला ८३७ स्ना ८३८ वनु ८३९ वमां च ।
 न ८४० कमि ८४१ अमि ८४२ चमाम् । ८४३
 शमो दशने । ८४४ यमोऽपरिवेषणे । ८४५ स्वदिर्
 अवपरिस्थां च । ८४६ फण गतौ ॥ घटादयः फणान्ता
 मितः ॥ वृत् ॥ ज्वरादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभा-
 षाः ॥ ८४७ राज् दीप्तौ । उदात्तः स्वरिते दुभयतो-
 भाषः ॥ ८४८ दुभ्राज् ८४९ दुभ्राश्च ८५० दुभ्लाश्च
 दीप्तौ ॥ उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ॥ ८५१
 स्यमु ८५२ स्वन ८५३ ध्वन शब्दे । ८५४ पम
 ८५५ एम अवैकल्ये ॥ वृत् ॥ ८५६ ज्वल दीप्तौ ।
 ८५७ चल कम्पने । ८५८ जल घातने । ८५९ टल
 ८६० टवल वैकल्ये । ८६१ स्थल स्थाने । ८६२
 हल विलेखने । ८६३ णल गन्धे ॥ वन्धने
 इत्येके । ८६४ पल गतौ । ८६५ वल प्राणने ॥
 धान्यावरोधने च । ८६६ पुल महत्त्वे । ८६७ कुल
 संस्त्याने वन्धुषु च । ८६८ शल ८६९ हुल ८७०
 पल गतौ । ८७१ कये निष्पाके । ८७२ पये गतौ ।
 ८७३ मये विलोडने । ८७४ दुवम उद्गारेण । ८७५
 अमु चलने । ८७६ क्षर संचलने ॥ स्यमादय

उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥ ८७७ पह मर्षणे ॥
 उदात्तोऽनुदात्तेदात्मनेभाषः ॥ ८७८ ॥ रमु क्रीडायाम् ॥
 अनुदात्त उदात्तेदात्मनेभाषः ॥ ८७९ पद्ल विश-
 रणगत्यवसादनेषु । ८८० शद्ल शातने । ८८१ कुश
 आह्वाने रोदने च ॥ पदादयस्त्रयोऽनुदात्ता उदात्तेतः
 परस्मैभाषाः ॥ ८८२ कुच संपर्चनकौटिल्यप्रतिष्ठ-
 म्भविलेखनेषु । ८८३ बुध अवगमने । ८८४ रुह
 बीजजन्मनि प्रादुर्भावे च । ८८५ कस गतौ ॥ वृत् ।
 कुचादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥ रुहि-
 स्त्वनुदात्तः ॥ ८८६ हिक् अव्यक्ते शब्दे । ८८७
 अञ्चु गतौ याचने च ॥ अचु इत्येके । अचि इत्यपरे ॥
 ८८८ टुयाचृ याच्यायाम् । ८८९ रेट् परिभाषणे ।
 ८९० चते ८९१ चदे याचने । ८९२ प्रोष्टृ पर्याप्तौ ।
 ८९३ मिट् मेट् ८९४ मेधाहिंसनयोः ॥ थान्ताविमा-
 विति स्वामी । धान्ताविति न्यासः ॥ ८९५ मेष्टृ
 संगमे च । ८९६ णिट् ८९७ णेट् कुत्सासन्निकर्षयोः
 ८९८ श्चु ८९९ मृष्टु उन्दने । ९०० बुधिर बोधने ।
 ९०१ उबुन्दिर् निशामने । ९०२ वेष्टृ गतिज्ञान-
 चिन्तानिशामनवादित्रग्रहणे ॥ नान्तोऽप्ययम् ॥ ९०३
 खनु अवदारणे । ९०४ चीवृ आदानसंवरणयोः ।
 ९०५ चायृ पूजानिशामनयोः । ९०६ व्यय गतौ ।
 ९०७ दाश्च दाने । ९०८ भेषृ मये ॥ गतावित्येके ॥
 ९०९ भेषृ ९१० म्लेषृ गतौ । ९११ अस गति-
 दीप्त्यादानेषु ॥ अप इत्येके । ९१२ स्पश बाधनस्पर्श-
 नयोः । ९१३ लप कान्तौ । ९१४ चप भक्षणे ।
 ९१५ ज्ञप आदानसंवरणयोः । ९१६ छप हिंसायाम् ।
 ९१७ अक्ष ९१८ भ्लक्ष अदने । ९१९ दासृ दाने ।
 ९२० माह माने । ९२१ गुह्र संवरणे ॥ हिक्कादय
 उदात्ताः स्वरितेत उभयतोभाषाः ॥ ९२२ श्रिञ्
 सेवायाम् ॥ उदात्त उभयतोभाषः ॥ ९२३ मृञ्
 मरणे । ९२४ हृञ् हरणे । ९२५ धृञ् धारणे ।
 ९२६ णीञ् प्रापणे ॥ भृजादयश्चत्वारोऽनुदात्ता
 उभयतोभाषाः ॥ ९२७ घेट् पाने । ९२८ ग्लै ९२९
 म्लै हर्षक्षये । ९३० घै न्यक्करणे । ९३१ द्वै स्वप्ने ।
 ९३२ घै तृप्तौ । ९३३ ध्वै चिन्तायाम् । ९३४ रै
 शब्दे । ९३५ स्त्वै ९३६ ष्वै शब्दसंघातयोः ९३७
 खै खदने । ९३८ क्षै ९३९ जै ९४० वै क्षये । ९४१
 कै ९४२ गै शब्दे । ९४३ शै ९४४ श्रै पाके । ९४५ पै
 ९४६ औवै शोषणे । ९४७ छै ९४८ ण्यै वेष्टने ॥ शोभायां
 चेत्येके । ९४९ दैप् शोधने । ९५० पा पाने । ९५१
 घ्रा गन्धोपादाने । ९५२ ध्मा शब्दाभिसंयोगयोः ।
 ९५३ घ्रा गतिनिवृत्तौ । ९५४ म्ना अभ्यासे ।

९५९ दाण् दाने । ९५६ हृ कौटिल्ये । ९५७ स्त्रु
शब्दोपतापयोः ९५८ स्मृ चिन्तायाम् । ९५९ हृ
संवरणे । ९६० सृ गतौ । ९६१ ऋ गतिप्रापणयोः ।
९६२ गृ ९६३ घृ सेचने । ९६४ घृ हृच्छने ।
९६५ सु गतौ । ९६६ पु प्रसवैश्वर्ययोः । ९६७ शु
श्रवणे । ९६८ धु स्थैर्ये । ९६९ दु ९७० दु गतौ ।
९७१ जि ९७२ जि अभिमवे ॥ धयत्यादयो-
ऽनुदात्ताः परस्मैभाषाः ॥ ९७३ षिङ् ईषद्वसने ।
९७४ गुङ् अव्यक्ते शब्दे । ९७५ गाङ् गतौ । ९७६
कुङ् ९७७ घुङ् ९७८ उङ् ९७९ डुङ् शब्दे ॥ उङ्
कुङ् खुङ् गुङ् घुङ् डुङ् इत्यन्ये ॥ ९८० च्युङ्
९८१ ज्युङ् ९८२ प्रुङ् ९८३ प्लुङ् गतौ ॥ क्लुङ्
इत्येके ॥ ९८४ रुङ् गतिरेषणयोः । ९८५ धृङ् अवध्वं-
सने । ९८६ मेङ् प्रणिदाने । ९८७ देङ् रक्षणे ।
९८८ श्यैङ् गतौ । ९८९ ष्यैङ् वृद्धौ । ९९० त्रैङ्
पालने ॥ षिङ्गादयोऽनुदात्ता आत्मनेभाषाः ॥
९९१ प्रङ् पवने । ९९२ मुङ् बन्धने । ९९३ डीङ्
विहायसां गतौ ॥ घृङ्गादयस्त्रय उदात्ता आत्मने-
भाषाः ॥ ९९४ तृ प्लवन्तरणयोः ॥ उदात्तः
परस्मैभाषः ॥ ९९५ गुप् गोपने । ९९६ तिज्
निशाने । ९९७ मान पूजायाम् । ९९८ वध् बन्धने ॥
गुप्तादयश्चत्वार उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ॥
९९९ रभ राभस्ये । १००० डुलभप् प्राप्तौ । १००१
स्वञ्ज परिध्वंगे । १००२ हृद् पुरीषोत्सर्गे । रभादयश्चत्वार
उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ॥ १००३ जि-
ष्विदा अव्यक्ते शब्दे ॥ उदात्त उदात्तेत् परस्मैभाषः ॥
१००४ स्कन्दिर् गतिशोषणयोः । १००५ यभ
मैथुने । १००६ णम प्रह्वत्वे शब्दे च । १००७ गम्ल्
१००८ सृष्ट् गतौ । १००९ यम उपरमे । १०१०
तप संतापे । १०११ त्यज हानौ । १०१२ पञ्ज सङ्गे ।
१०१३ दृशिर् प्रेक्षणे । १०१४ दंश दर्शने ।
१०१५ कृष विलेखने । १०१६ दह भस्मीकरणे ।
१०१७ मिह सेचने ॥ स्कन्दादयोऽनुदात्ता
उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥ १०१८ कित निवासे
रोगापनयने च ॥ उदात्तेत् परस्मैभाषः ॥ १०१९
दान खंडने । १०२० शान तेजने ॥ उदात्तौ स्वरिते-
ता उभयतोभाषौ ॥ १०२१ दुपचप् पाके । १०२२
षच समवाये । १०२३ भज सेवायाम् । १०२४
रञ्ज रागे । १०२५ शप आक्रोशे । १०२६ त्विष
दीप्तौ । १०२७ यज देवपूजासंगतिकरणदानेषु ।
१०२८ डुवप् बीजसंताने छेदनेऽपि । १०२९ वह

प्रापणे ॥ पचादयोऽनुदात्ताः स्वरितेत उभयतो-
भाषाः ॥ पचिस्तूदात्तः ॥ १०३० वस निवासे ॥
अनुदात्त उदात्तेत् परस्मैभाषः ॥ १०३१ वेज् तन्तु-
सन्ताने ॥ १०३२ व्येज् संवरणे । १०३३ द्वेज् स्प-
र्धायां शब्दे च ॥ वेजादयस्त्रयोऽनुदात्ता उभयतो-
भाषाः १०३४ वद व्यक्तायां वाचि । १०३५ टुओश्चि
गतिवृद्धयोः ॥ वृत् । अयं वदतिश्चोदात्तौ परस्मैभाषौ ॥

इति शब्धिकरणा भवादयः ॥ १ ॥

१ अद भक्षणे । २ हन हिंसागत्योः । अनुदात्ताऽनु-
दात्तेतौ परस्मैपदिनौ ॥ ३ द्विष अप्रीतौ । ४ ।
दुह प्रपूरणे । ५ दिह उपचये । ६ लिह आस्वादने ॥
द्विषादयोऽनुदात्ताः स्वरितेत उभयतोभाषाः ॥ ७
चक्षिङ् व्यक्तायां वाचि । दर्शनेऽपि ॥ अनुदात्तोऽनुदात्तेदा-
त्मनेपदी ॥ ८ ईर गतौ कम्पने च । ९ ईड् स्तुतौ ।
१० ईश ऐश्वर्ये । ११ आस उपवेशने । १२ आङ्-
शासु इच्छायाम् । १३ वस आच्छादने । १४ कसि
गतिशासनयोः । कस इत्येके । कश इत्यपि ॥ १५ णिसि
चुम्बने । १६ णिजि शुद्धौ । १७ शिजि अव्यक्ते शब्दे ।
१८ पिजि वर्णे ॥ संपर्चने इत्येके । उभयत्रेत्यन्ये । अव-
यवे इत्येके । अव्यक्ते शब्दे इतीतरे । पृजि इत्येके ॥ १९
वृजी वर्जने ॥ वृजि इत्यन्ये । २० पृची संपर्चने ॥
ईरादय उदात्ता अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ॥ २१
पूङ् प्राणिगर्भविमोचने । २२ शीङ् स्वप्ने ॥ उदात्ता-
वात्मनेभाषौ ॥ २३ यु मिश्रणेऽमिश्रणे च २४ रु शब्दे ।
२५ णु स्तुतौ । २६ दुक्षु शब्दे । २७ क्षणु तेजने । २८
ष्णु प्रस्रवणे ॥ युप्रभृतय उदात्ता उदात्तेतः परस्मै-
भाषाः ॥ २९ कर्णु आच्छादने ॥ उदात्त उभयतोभाषाः ॥
३० घु अभिगमने । ३१ पु प्रसवैश्वर्ययोः । ३२ कु-
शब्दे । ३३ डुज् स्तुतौ ॥ युभृतयोऽनुदात्ताः परस्मै-
भाषाः ॥ स्तौति उभयतोभाषः ॥ ३४ ब्रूज् व्यक्तायां
वाचि ॥ उदात्त उभयतोभाषः ॥ ३५ इण् गतौ ।
३६ इङ् अध्ययने । ३७ इक् स्मरणे । ३८ वी गतिव्या-
प्तिप्रजनकान्त्यसनखादनेषु । ३९ या प्रापणे । ४० ।
वा गतिगन्धनयोः । ४१ भा दीप्तौ । ४२ ण्णा शौचे ।
४३ श्रा पाके । ४४ द्रा कुत्सायां गतौ । ४५ प्सा
भक्षणे । ४६ पा रक्षणे । ४७ रा दाने । ४८ ला
आदाने ॥ द्वावपि दाने इति चन्द्रः ॥ ४९ ॥ दाप् लवने ।
५० ख्या प्रकथने । ५१ प्रा पूरणे । ५२ मा माने ।
५३ वच परिभाषणे ॥ इण्प्रभृतयोऽनुदात्ताः परस्मै-
भाषाः । इङ् त्वात्मनेपदी ॥ ५४ विद् ज्ञाने । ५५

अस् भुवि । १६ मृज् शुद्धौ ॥ १७ रुदिः अश्रुविमो-
चने ॥ विदादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥
१८ विष्प शये ॥ उदात्तः परस्मैभाषः ॥ १९ श्वस
प्राणने । २० अन च । २१ जक्ष भक्षहसनयोः ॥
वृत् ॥ २२ जागृ निद्राक्षये । २३ दरिद्रा दुर्गतौ ।
२४ चकासृ दीप्तौ । २५ शासु अनुशिष्टौ ॥ श्वसादय
उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥ २६ दीवीड् दीप्ति-
देवनयोः । २७ वेवीड् वेतिना तुल्ये ॥ उदात्तावात्मने-
भाषौ ॥ २८ पस २९ सस्ति स्वप्ने । ३० वश कान्तौ ॥
षसादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥ ३१
चर्करीतं च । ३२ ड्ड् अपनयने ॥ अनुदात्ता
आत्मनेभाषाः ॥

॥ इति लुग्विकरणा अदादयः ॥

१ हु दानादनयोः । आदाने चेत्येके । २ जिभी
भये । ३ ह्री लज्जाम् ॥ जुहोत्यादयोऽनुदात्ताः
परस्मैभाषाः ॥ ४ पृ पालनपूरणयोः ॥ ५ इत्येके ।
४ उदात्तः परस्मैभाषः ॥ ५ डुभृज् धारणपोषणयोः ॥
अनुदात्त उभयतोभाषः ॥ ६ माड् माने शब्दे
च । ७ ओहाङ् गतौ ॥ अनुदात्तावात्मनेपदिनौ ॥
८ ओहाक् त्यागे ॥ अनुदात्तः परस्मैपदी ॥ ९ डुदाज्
दाने । १० डुधाज् धारणपोषणयोः । दाने इत्यप्येके ॥
अनुदात्तावुभयतोभाषौ ॥ ११ णिजिर् शौचपोषणयोः ।
१२ विजिर् पृथग्भावे । १३ विष्टल् व्याप्तौ ॥ णिजिरादयो-
ऽनुदात्ताः स्वरितेत उभयतोभाषाः ॥ १४ वृक्षरण
दीप्त्योः । १५ हु प्रसह्यकरणे । १६ ऋ १७ सृ गतौ ॥
घृप्रभृतयोऽनुदात्ताः परस्मैभाषाः ॥ १८ मस मर्त्सन-
दीप्त्योः ॥ उदात्त उदात्तेत परस्मैपदी ॥ १९ कि
ज्ञाने ॥ अनुदात्तः परस्मैपदी ॥ २० तुर त्वरणे ।
२१ धिष शब्दे । २२ धन धान्ये । २३ जन जनने ॥
तुरादय उदात्ता उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥ २४ गा
स्तुतौ ॥ अनुदात्तः परस्मैभाषः । घृप्रभृतय एकादश-
च्छन्दसि । इयतिर्भाषायामपि ॥

इति श्लुग्विकरणा जुहोत्यादयः ॥

१ दिवु क्रीडाविजिगीषाव्यवहारवृत्तिस्तुतिमोदमदस्व-
प्नकान्तिगतिषु । २ धिवु तन्तुसंताने । ३ स्त्रिवु गतिशोष-
णयोः । ४ धिवु निरसने । ५ ण्यसु अदने ॥ आदाने
इत्येके । अदर्शने इत्यपरे ॥ ६ ॥ ण्यसु निरसने । ७
क्नसु हरणदीप्त्योः । ८ व्युष दाहे । ९ प्लुष च ।
१० नृती गात्रविक्षेपे । ११ त्रसी उद्वेगे । १२ कुथ पू-

तीभावे । १३ पुथ हिंसायाम् । १४ गुथ परिवेष्टने ।
१५ क्षिप प्रेरणे । १६ पुष्प विकसने । १७ तिम १८
ष्टिम १९ छीम आर्द्रिभावे । २० व्रीड चोदने लज्जायां
च । २१ इष गतौ । २२ पृह २३ पुह चक्षयर्थे ।
२४ जृष् २५ झृष् वयोहानौ ॥ दिवादय उदात्ता
उदात्तेतः परस्मैभाषाः । क्षिपिस्त्वनुदात्तः ॥ २६
पूड् प्राणिप्रसवे । २७ दूड् परितापे ॥ उदात्तावात्मने-
भाषौ ॥ २८ दीड् क्षये । २९ डीड् विहायसा गतौ ।
३० धीड् आधारे । ३१ मीड् हिंसायाम् । ३२ रीड्
श्रवणे । ३३ लीड् श्लेषणे । ३४ व्रीड् वृणोत्यर्थे ॥ वृत् ।
स्वादय ओदितः ॥ ३५ पीड् पाने । ३६ माड्
माने । ३७ ईड् गतौ । ३८ प्रीड् प्रीतौ ॥ दीडादय
आत्मनेपदिनोऽनुदात्ताः डीड् तूदात्तः ॥ ३९ शो
तनूकरणे । ४० छो छेदने । ४१ पो अन्तकर्मणि ।
४२ दो अवखण्डने ॥ इयतिप्रभृतयोऽनुदात्ताः
परस्मैभाषाः ॥ ४३ जनी प्रादुर्भावे । ४४ दीपी
दीप्तौ ॥ ४५ पूरी आप्यायने । ४६ तूरी गतिस्वरणहिं-
सनयोः । ४७ धूरी ४८ गूरी हिंसागत्योः । ४९ घूरी
५० जूरी हिंसावयोहान्योः । ५१ शूरी हिंसास्तम्भन-
योः । ५२ चूरी दाहे । ५३ तप ऐश्वर्ये वा । ५४
वृत् वरणे । ५५ क्लिश उपतापे । ५६ काश दीप्तौ ।
५७ वाश शब्दे ॥ जन्यादय उदात्ता अनुदात्तेत
आत्मनेभाषाः । तपिस्त्वनुदात्तः ॥ ५८ मृष तिति-
क्षायाम् । ५९ शुचिर् पूतीभावे । उदात्तौ स्वरिते-
तावुभयतोभाषौ ॥ ६० णह बन्धने । ६१ रज्ज रागे ।
६२ शप आक्रोशे ॥ णहादयस्त्रयोऽनुदात्ताः स्वरितेत
उभयतोभाषाः ॥ ६३ पद गतौ । ६४ खिद दैन्ये ।
६५ विद सत्तायाम् । ६६ बुध अवगमने । ६७ युध
संप्रहारे । ६८ अनो रुध कामे । ६९ अण प्राणने ॥
अन इत्येके ॥ ७० मन ज्ञाने । ७१ युज समाधौ । ७२ सृज
विसर्गे । ७३ लिश अल्पीभावे । पदादयोऽनुदात्ता
अनुदात्तेत आत्मनेभाषाः ॥ ७४ राधोऽकर्मकाद्बृद्धा
वेव । ७५ व्यध ताडने । ७६ पुष पुष्टौ । ७७ शुष
शोषणे । ७८ तुष प्रीतौ । ७९ दुष वैकृत्ये । ८० श्लिष
आलिङ्गने । ८१ शंक विभाषितो मर्षणे । ८२ छिदा
गात्रप्रक्षरणे । ८३ कुध क्रोधे । ८४ क्षुध बुभुक्षायाम् ।
८५ शुध शौचे । ८६ धिषु संराद्धौ । राधादयोऽनुदात्ता
उदात्तेतः परस्मैभाषाः ॥ ८७ रध हिंसासंराध्योः ।
८८ णश अदर्शने । ८९ तृष प्रीणने । ९० दृष हर्ष-
मोहनयोः । ९१ हुह जिघांसायाम् । ९२ मुह वैचिन्त्ये ।
९३ णुह उद्विगणे । ९४ णिह प्रीतौ ॥ वृत् । रधादय

संज्ञा न होते क्यों कहा? तो 'उत्तराः कुरवः' इसमें उत्तर-
के कुर यह देशकी संज्ञा (नाम) है, इससे उसकी सर्वनाम
संज्ञा नहीं हुई, इसीसे जसके स्थानमें शी(ई) नहीं हुई * ॥

२१९ स्वमज्ञातिधनाख्यायाम् १।१।३५॥

ज्ञातिधनान्यवाचिनः स्वशब्दस्य या प्राप्ता
संज्ञा सा जसि वा स्यात् । स्वे । स्वाः । आ-
त्मीया इत्यर्थः । आत्मान इति वा । ज्ञातिधन-
वाचिनस्तु स्वाः ज्ञातयोर्या वा ॥

२१९—ज्ञाति और धनको छोड़ कर अर्थात् 'आप' वा
'अपना' इन अर्थोंमें जो स्व शब्दकी गणपाठके अनुसार सर्व
नाम संज्ञा प्राप्त है सो जस् प्रत्ययमें विकल्प हो। यथा—स्व+जस्=
स्वे, स्वाः (आत्मा वा आत्मीय अर्थ यहां जानना) । जब ज्ञाति
अथवा धन ऐसा अर्थ होता है, तब स्व+जस्=स्वाः (ज्ञाति
वा धन) पद सिद्ध होगा । 'स्वे' में जसके स्थानमें शी
हुई है ॥

**२२० अन्तरं बहिर्योगोपसंव्यान-
योः १।१।३६॥**

बाह्ये परिधानीये चार्थेऽन्तरशब्दस्य या प्राप्ता
संज्ञा सा जसि वा स्यात् । अन्तरे, अन्तरा वा
गृहाः । बाह्या इत्यर्थः । अन्तरे अन्तरा वा शा-
टकाः । परिधानीया इत्यर्थः ॥

२२०—बाहरका अथवा पहरेनेका वस्त्र इस अर्थमें अन्तर
शब्द हो तो उसको जो सर्वनाम संज्ञा सर्वत्र प्राप्त है सो जस्
परे रहते विकल्प करके हो । यथा—अन्तर+जस्=अन्तरे,
अन्तराः गृहाः (बाहरके घर) । अन्तरे, अन्तराः
शाटकाः (पहरेनेकी साडी) । दोनों स्थानोंमें विकल्प करके
सर्वनाम संज्ञा हुई ॥

२२१ पूर्वादिभ्यो नवभ्यो वा ७।१।१६॥

एभ्यो ङसिङ्योः स्मात्स्मिन्नौ वा स्तः । पूर्व-
स्मात् । पूर्वात् । पूर्वस्मिन् । पूर्वे । एवं परादी-
नामपि । शेषं सर्ववत् । एकशब्दः संख्यायां
नित्यैकवचनान्तः ॥

२२१—इन्हीं पूर्वादि नव शब्द अर्थात् पूर्व, पर, अवर, दक्षि-
ण, उत्तर, अपर, अधर, स्व और अन्तर शब्दके परवर्ती ङसि
और ङिके स्थानमें क्रमसे विकल्प करके स्मात् और स्मिन् हों ।
यथा—पूर्व+ङसि=पूर्वस्मात्, पूर्वात् । पूर्व+ङि=पूर्वस्मिन्, पूर्वे ।
इसी प्रकार पर आदि शब्दोंमें भी जानना । इन शब्दोंके शेष
रूप सर्व शब्दकी समान होंगे, इन नव शब्दोंके रूप स्पष्ट
करनेके लिये पूर्व शब्दके रूप लिखते हैं ।

* सारांश यह कि, जस्में पूर्वे, पूर्वाः । परे, पराः । अवर, अवराः ।
दक्षिणे, दक्षिणाः । उत्तरे, उत्तराः । अपरे, अपराः । ऐसे दो दो
रूप होते हैं । इतर रूप २२१ में समझें जायेंगे । संज्ञामें सर्वनाम
संज्ञा न होनेसे रामशब्दवत् रूप होंगे ॥

पूर्व शब्दके रूप—

विभक्ति	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथमा	पूर्वः	पूर्वौ	पूर्वे, पूर्वाः
सम्बुद्धि	हे पूर्व	हे पूर्वौ हे पूर्वे, हे पूर्वाः	
द्वितीया	पूर्वम्	पूर्वौ	पूर्वान्
तृतीया	पूर्वेण	पूर्वभ्याम्	पूर्वेः
चतुर्थी	पूर्वस्मै	पूर्वभ्याम्	पूर्वभ्यः
पंचमी	पूर्वस्मात्, पूर्वात्	पूर्वभ्याम्	पूर्वभ्यः
षष्ठी	पूर्वस्य	पूर्वयोः	पूर्वेषाम्
सप्तमी	पूर्वस्मिन्, पूर्वे	पूर्वयोः	पूर्वेषु

इसी प्रकार शेष पर आदि आठोंके भी रूप जानो । इसके
आगे गणपाठमें क्रमसे आनेवाले त्यद्, तद्, यद्, एतद्,
इदम्, अदस् यह सर्वनाम हलन्त हैं, इस कारण हलन्त
प्रकरणमें इनके रूप आवेंगे । एकशब्द सर्ववत् है, परन्तु जब
उसका संख्याविशेष (एक) अर्थ हो, तब केवल एकवचनान्त
ही रूप होता है, एकशब्दके—

एकोऽन्यार्थे प्रधाने च प्रथमे केवले तथा ।

साधारणे समानेऽल्पे संख्यायां च प्रयुज्यते ॥

अर्थात् अन्य, प्रधान (मुख्य), प्रथम, केवल, साधारण,
समान, अल्प और संख्याविशेष ऐसे आठ अर्थ हैं, उनमें
संख्याविशेषको छोड़कर दूसरे अर्थ हों तो उनके रूप सब वच-
नोंके होंगे ।

द्वि शब्द इकारान्त शब्दोंमें आवेगा ।

युष्मद्, अस्मद्, भवतु (भवत्), किम्, यह सर्वनाम
हलन्त हैं, इस कारण हलन्तप्रकरणमें आवेंगे ।

समासके कारण कभी २ सर्वनाम संज्ञाको बाध आता है,
उसके विषयमें अगला सूत्र है ॥

२२२ न बहुव्रीहौ १।१।२९॥

बहुव्रीहौ चिकीर्षिते सर्वनामसंज्ञा न स्यात् ।
त्वकं पिता यस्य स त्वत्कपितृकः । अहकं पिता
यस्य स मत्कपितृकः । इह समासात्मागेव प्रक्रि-
यावाक्ये सर्वनामसंज्ञा निषिध्यते । अन्यथा
लौकिके विग्रहवाक्ये इव तत्राप्यकच् प्रवर्तते स
च समासेऽपि श्रूयते । अतिक्रान्तो भवकन्तमति
भवकानितिवत् । भाष्यकारस्तु त्वकपितृको
मकपितृक इति रूपे इष्टापत्तिं कृत्वैतत्सूत्रं
प्रत्याचख्यौ । यथोत्तरं मुनीनां प्रामाण्यम् ।
संज्ञोपसर्जनीभूतास्तु न सर्वादयः । महासंज्ञा-
करणेन तदनुगुणानामेव गणे संनिवेशात् । अतः
संज्ञाकार्यमन्तर्गणकार्यं च तेषां न भवति । सर्वा
नाम कश्चित्स्मै सर्वाय देहि । अतिक्रान्तः
सर्वमतिर्वस्तस्मा अतिसर्वाय । अतिकतरं
कुलम् । अतितत् ॥

२२२—बहुव्रीहि समास करना हो तो समासघटक शब्दकी
सर्वनाम संज्ञा न हो । त्वकं पिता यस्य स त्वत्कपितृकः (तू
अज्ञात मनुष्य है पिता जिसका वह त्वत्कपितृक), अहकं

पिता यस्य स मत्कपितृकः (मैं अज्ञात मनुष्य हूँ पिता जिसका वह मत्कपितृक) सर्वनामसंज्ञक शब्दको ही अकच् प्रत्यय होता है यह पीछे “अव्ययसर्वनाम्नामकच् प्राक् टः ५/३/७१” सूत्रका उल्लेख करके स्पष्ट कर ही दिया है, तथा अर्थ भी कर दिया है। युष्मद् (तू) अस्मद् (मैं) इन सर्वनामोंके प्रथमाके एकवचन त्वम्, अहम् ३८५ से होते हैं, अकच् होनेसे वह रूप ‘त्वकम्’ ‘अहकम्’ होते हैं—युष्मद्, अस्मद्,—यह सर्वनाम समासमें आते हैं तब उनके स्थानमें ७/२/१८ त्वत्, मत्,—यह रूप होते हैं और अकच् होते ही वही त्वकत्, मकत् ऐसे रूप होते हैं, परन्तु २/२/२३ से बहुव्रीहि समास किया जायगा तब प्रस्तुत सूत्रसे सर्वादिकोंकी सर्वनामसंज्ञा नहीं होती और सर्वनामत्वके बिना तो अकच् होता ही नहीं, इस कारण उक्त प्रसंगमें त्वकत्, मकत्, यह रूप नहीं होते, अकच्के अभावमें सामान्यसे होनेवाला जो केवल क प्रत्यय वह लगकर होनेवाले ‘त्वक’, ‘मक’ यह रूप उन्हींकी योजनासे होते हैं, इस कारण केवल वाक्य हीमें ‘त्वक पिता यस्य’ ‘अहक पिता यस्य’ इनमें सर्वनाम है, तो भी बहुव्रीहि समास होते समय सर्वनामत्व न रहते, ‘त्वकपितृकः’, ‘मकपितृकः’ इनमें क प्रत्ययान्तोंकी योजना हुई है।

(इह समासादिति) लौकिक विग्रहवाक्यका अर्थ यह कि, समासके पदोंका अर्थ स्पष्ट करनेके लिये लौकिक भाषणकी रीतिसे जों शब्दयोजनाकी जाती है, वह लौकिक विग्रहका अर्थ है, समासपदका अर्थ स्पष्ट करनेके लिये उसके घटनायुक्त शास्त्री-यभाषाके अनुसार रहनेवाले प्रकृति प्रत्ययकी स्थिति दिखानेवाले वाक्यको अलौकिक प्रक्रियावाक्य कहते हैं।

‘त्वकपितृकः’ इसका लौकिक विग्रहवाक्य—‘त्वक पिता यस्य’ है और अलौकिक प्रक्रियावाक्य युष्मद्+क+तु+नि+तु+क+तु+तु यह है।

इस अलौकिक वाक्यमें ही पहले सर्वनामसंज्ञाका निषेध होकर अकच्के स्थानमें क प्रत्यय होकर फि समास हुआ है, ऐसा न होता तो लौकिक विग्रहवाक्यके अनुसार वहांपर भी अकच् हो जाता और समासमें भी उसका श्रवण होता, जैसे ‘अतिक्रान्तो भवकन्तम्=अतिभवकान्’ इस तत्पुरुष समासमें अन्तमें भी अकच् रह गया है वैसे प्रकार (बहुव्रीहिमें) यहां भी होता। (भाष्यकार इति) ऐसा होनेपर भी भाष्यकारने ‘त्वकपितृकः’, ‘मकपितृकः’ इन रूपोंमें इष्टापत्ति (अर्थात् यह रूप बहुव्रीहिमें होते हैं चलो यही अच्छा है ऐसा स्वीकार) कर “न बहुव्रीहि” इस प्रस्तुत सूत्रका प्रत्याख्यान किया है अर्थात् यह सूत्र नहीं चाहिये ऐसा कहा है। (यथोत्तरं सुनीनां प्रामाण्यम्) पहले सूत्रकार, फिर वार्तिककार, फिर भाष्यकार, इन तीन सुनियोंमें अनुक्रमसे उत्तरोत्तर प्रमाण मानना अर्थात् सूत्रकारसे वार्तिककारका, वार्तिककारसे भाष्यकारका मत विशेष ग्राह्य है परन्तु भाष्यकारका इन दोनोंके ही मतसे विशेष प्रमाण है इस कारण भाष्यकारके मतानुसार ‘त्वकपितृकः’ ‘मकपितृकः’ यह रूप ग्राह्य है और सर्वादि शब्दोंकी बहुव्रीहिसमासमें भी सर्वनामसंज्ञा है।

* (संज्ञापसर्जनीति) जो सर्वादि शब्द संज्ञा (नाम) में

योजना किये गये हैं, अथवा उपसर्जनीभूत (दूसरे शब्दमें विशेषणको समान लगाये हुए) हों तो वे सर्वादि शब्द सर्वनामसंज्ञक न हों (वा० २२५) कारण कि, व्याकरणमें केवल लाघवके निमित्त ही जो छोटी २ विना अर्थकी (टि० ७९), (धि २४३) इत्यादि संज्ञा की हैं, वैसे सर्वनाम यह संज्ञा अर्थशून्य वा छोटी संज्ञा नहीं है, यह महासंज्ञा (पांच अक्षरोंकी बड़ी संज्ञा) है और सार्थ है, सर्वनामानिका अर्थ ‘सर्वेषां नामानि’ अर्थात् सब नामोंके स्थानमें आनेवाले शब्द है, इसीसे इस अर्थके अनुकूल ही जब यह सर्वादि शब्द होंगे तभी सर्वादि गणमें उनकी गणना होगी, यह बात स्पष्ट है, जब वे केवल संज्ञाशब्द होते हैं, अथवा विशेषण होते हैं, तब उनके अर्थमें संकोच होता है, इसी कारण उनकी सर्वनाम संज्ञा नहीं, इसीसे सर्वनाम संज्ञा होनेसे जो कार्य शब्दको होते हैं वह (शी, स्मै, स्मात्, स्मिन्, सुट्, अकच्) और अन्तर्गणके कारणसे त्यदादि २६५ डतरादि ३१५ ऐसे जो सर्वादिकोंके अन्तर्गत दूसरे गण किये हैं उस कारणसे होनेवाले जो (अ, अद्, आदि) कार्य वे भी नहीं होते। (सर्वो नाम कश्चित् तस्मै सर्वाय देहि) अर्थात् सर्वनामवाले पुरुषको कुछ दो ऐसा कहनेकी इच्छामें सर्वकी चतुर्थी सर्वस्मै ऐसा न होते ‘सर्वाय देहि’ ऐसा प्रयोग हुआ है यह संज्ञाका उदाहरण हुआ।

(अतिक्रान्तः सर्वमिति)—सबके उल्लंघन करनेवाले अतिसर्वको कुछ दो ऐसा कहना हो तो उपसर्जनत्वके कारण अर्थात् उसमें विशेषणत्व होनेसे अतिसर्वाय ऐसा ही प्रयोग होता है।

(अतिक्रान्तं कुलम्) किस मनुष्यका अतिक्रमण किया हुआ कुल। इसमें डतर (अतर) प्रत्ययके कारणसे नपुंसकमें ‘अतिक्रान्तम्’ ऐसा इतर नपुंसक शब्दके समान रूप हुआ, इसी प्रकारसे ‘अतितत्’ (उसका अतिक्रमण करनेवाला) इसमें ‘तद्’ इसको विशेषण होनेके कारण सर्वनाम संज्ञा न होनेसे पुलिङ्गमें भी ‘अतितत्’ ऐसा ही नपुंसक शब्दके रूपकी समान दीखता हुआ रूप होता है। अतिसः नहीं होता, (‘अतितत्’ में “त्यदादीनामः” से अ और “तदोः सः०” से स न हुए) ॥

सर्वनामसंज्ञाका निषेधक सूत्र—

२२३ तृतीयासमासे । १ । १ । ३० ॥

अत्र सर्वनामता न स्यात् । मासपूर्वाय ।
तृतीयासमासार्थवाक्येषु न । मासेन पूर्वाय ॥

२२३—तृतीयातत्पुरुष ६९३ समासमें भी सर्वनाम संज्ञा नहीं होती। ‘मासेन पूर्वाय’ एक महीनेसे बड़ा ऐसा विग्रह होते मासपूर्व जो समास होता है, उसकी चतुर्थीमें ‘मासपूर्वाय’ होता है, इस सूत्रमें “विभाषा दिक् समासे०” इससे समासे इसकी अनुवृत्ति लाकर सिद्ध ही था फिर समासग्रहणसे नियम होता है कि तृतीयातत्पुरुष समासका अर्थ हो जिसमें ऐसा वाक्य होते भी वहां सर्वादि शब्दको सर्वनामता नहीं ‘मासेन पूर्वाय’

(जो एक महीनेसे बड़ा, उसको) यह सूत्र तदन्तविधिसे प्राप्त संज्ञाके निषेधके निमित्त है ॥

२२४ द्वन्द्वे च । १ । १ । ३१ ॥

द्वन्द्वे उक्ता संज्ञान । वर्णाश्रमेतराणाम् । स-
मुदायस्यायं निषेधो न त्ववयवानाम् । न चैवं
तदन्तविधिना सुट्प्रसङ्गः सर्वनाम्नो विहितस्या-
मः सुडिति व्याख्यातत्वात् ॥

२२४-तदन्तविधिसे प्राप्त जो सर्वनाम संज्ञा वह द्वन्द्वसमास (१०१) में नहीं होती । वर्णाश्रमेतराणाम् (वर्ण, आश्रम और इतरका) । यह निषेध समुदायका है, उसके अवयवोंका जैसे बहुव्रीहिमें होता है वैसे नहीं होता अर्थात् 'वर्णाश्रमेतर' इस सम्पूर्ण शब्दमात्रको सर्वनामता नहीं है, इसमेंके 'इतर' इस अंशकी तो है ही, इस कारण 'पदाङ्गाधिकारे०' इस पूर्वोक्त (२०९) परिभाषासे "आमि सर्वनाम्नः सुट् ५।१।५३" यहाँ तदन्तविधि होकर पष्ठीके आम् प्रत्ययको कहा हुआ जो सुट् वह इतरान्तसे परे जो आम् उसको भी होना चाहिये परन्तु वैसा नहीं होता, कारण कि, सर्वनामसे विधान करके जो आम् प्रत्यय लगाया हुआ होगा उसको सुट्का आगम होता है, इस प्रकार २१७ सूत्रकी व्याख्या भाष्यकारने की है । इस कारण इतर यह शब्द सर्वनाम भी है और उसके आगे आम् प्रत्यय भी है तो भी उस इतर शब्दसे यह आम् प्रत्यय नहीं विहित है, इसकारण उसको सुडागम नहीं होता ऐसा इस व्याख्यानसे सिद्ध होता है, आम् प्रत्यय 'वर्णाश्रमेतर' इस द्वन्द्वसमासघटित शब्दसे किया गया है, और इस शब्दके सर्वनामत्वका प्रस्तुत सूत्रसे निषेध है, इस कारण यहाँ सुडागम नहीं होता ऐसा जानना ॥

२२५ विभाषा जसि । १ । १ । ३२ ॥

जसाधारं शीभावाख्यं यत्कार्यं तत्र कर्तव्ये
द्वन्द्वे उक्ता संज्ञा वा स्यात् । वर्णाश्रमेतरे ।
वर्णाश्रमेतराः । शीभावं प्रत्येव विभाषेत्युक्तमतो
नाचक् । किंतु कप्रत्यय एव । वर्णाश्रमेतरकाः ॥

२२५-द्वन्द्व समासको सर्वनामसंज्ञा नहीं होती ऐसा कहा भी है, तथापि जस् प्रत्ययको जब शी (ई) कार्य हो तब द्वन्द्व समासमें उक्त सर्वनामसंज्ञा विकल्प करके होती है, यथा-वर्णाश्रमेतरे, वर्णाश्रमेतराः । केवल शीरूप-कार्यके लिये ही द्वन्द्वमें सर्वनामत्वको विभाषा कहा है, इस कारण द्वन्द्वमें 'अकच्' नहीं 'क' प्रत्यय ही होता है, कारण कि 'अकच्' प्रत्यय होनेके लिये उसको सर्वनामसंज्ञा नहीं है, 'वर्णाश्रमेतरकाः' । और शीभाव होता है तब तो क प्रत्यय भी नहीं होता, कारण कि जो 'क' प्रत्यय किया जाता है तो द्वन्द्वसमास पीछे पडजाता है और फिर उसमें जहां 'क' प्रत्यय है, वहां सर्वनाम संज्ञा न होनेसे आगे शीभाव न होगा ॥

ऐसे ही और भी कितने शब्दोंकी सर्वनाम संज्ञा कभी नहीं होती, केवल जस्प्रत्ययमें वह विकल्पसे होती है, उसके निमित्त सूत्र-

२२६ प्रथमचरमतयाल्पाधिकतिपय-
नेमाश्च । १ । १ । ३३ ॥

एते जसः कार्यं प्रत्युक्तसंज्ञा वा स्युः । प्रथमे ।
प्रथमाः । शेषं रामवत् । तयः प्रत्ययस्ततस्तद-
न्ता ग्राह्याः । द्वितये । द्वितयाः । शेषं रामवत् ।
नेमे । नेमाः । शेषं सर्ववत् । विभाषाप्रकरणे
तीयस्य डित्सूपसंख्यानम् ॥ द्वितीयस्मै । द्विती-
यायेत्यादि । एवं तृतीयः । अर्थवद्ग्रहणाच्चेह ।
पटुजातीयाय । निर्जरः ॥

२२६-प्रथम, चरम, तय (प्रत्ययान्त), अल्प, अर्ध, कतिपय, नेम, यह शब्द जस् कार्यके समय विकल्प करके सर्वनामसंज्ञक होते हैं । प्रथमे, प्रथमाः (प्रथमके); शेष रूप रामशब्दके समान जानने । तय यह प्रत्यय है, इससे तयप्रत्ययान्त शब्द लिये जायेंगे, द्वितये, द्वितयाः (दूसरे) इतर रूप रामशब्दवत् होंगे । इसी प्रकार चरमे, चरमाः (अन्तके) । अल्पे, अल्पाः । अर्धे, अर्धाः । कतिपये, कतिपयाः (कुछ) ऐसे रूप होते हैं, इतर रूप रामशब्दवत् जानो । नेमे, नेमाः । नेमशब्द सर्वादि गणमें है इससे शेष रूप सर्वशब्दवत् जानो । अवयवोंकी संख्या दिखानेवाला तयप् प्रत्यय है, दो अवयव जिसके हों वह द्वितय इसी प्रकार त्रितय, चतुष्टय, पञ्चतय, बहुतय, इत्यादि रूप जानो ५।१।४३ सूत्र देखो ।

*(विभाषति) इस विभाषाप्रकरणमें तीयप्रत्ययान्त (द्वि-
तीय, तृतीय) शब्दोंकी डित् विभक्ति परे रहते सर्वनाम संज्ञा करनी चाहिये । (वा० २४५) अर्थात् द्वितीय, तृतीय श-
ब्दोंकी डित् विभक्तिमें (चतुर्थी, पंचमी, सप्तमी) इनके एक वचनमें विकल्पसे सर्वनाम संज्ञा होती है । द्वितीयस्मै, द्वितीयाय । द्वितीयस्मात्, द्वितीयात् । द्वितीयस्मिन्, द्वितीये । इसी प्रकार तृतीय शब्दके रूप जानने । तृतीयस्मै, तृतीयाय । तृतीयस्मात्, तृतीयात् । तृतीयस्मिन्, तृतीये । इनके इतर रूप रामशब्दवत् होंगे ।

'अर्थवद् ग्रहणे नानर्थक्यग्रहणम् ७३' यह परिभाषा पीछे कही है, इसके अनुसार यहां ऐसा जानना कि, संख्याके पूर्ण करनेके निमित्त जो "द्वितीयः ५।१।५४" इससे तीय प्रत्यय होता है उसके उच्चारणसे "प्रकारवचने जातीयर् ५।३।६९" इससे होनेवाला जातीयर् (जातीय) प्रत्यय है, इसमेंके 'तीय' इतने निरर्थक अंशका ग्रहण नहीं होता, उन शब्दोंका इस विभाषासे किसी प्रकारका कुछ सम्बन्ध नहीं, इस कारण पटुजातीय (कुशल मनुष्यकेसा) इस शब्दकी चतुर्थीमें 'पटुजातीयाय' ऐसा ही रूप होता है, ऐसे ही और रूप रामशब्दकी समान जानने ॥

निर्जर (देवता) शब्द-(निर्गता जरा यस्मात् अर्थात् जिसको बुढ़ापा नहीं आता-देवता) निर्जर+सु-निर्जरः । निर्जर+औ-

२२७ जराया जरसन्यतरस्याम्
७ । २ । १०१ ॥

जराशब्दस्य जरस् वा स्यादजादौ विभक्तौ ।

पदाङ्गाधिकारे तस्य च तदन्तस्य च । अनेकाल्-
त्वात्सर्वादेशे प्राप्ते निर्दिश्यमानस्यादेशा भवन्ति।
एकदेशविकृतस्यानन्यत्वाज्जरशब्दस्य जरस् । नि-
र्जरसौ । निर्जरसः । इनादीन् बाधित्वा परत्वाज्ज-
रस् । निर्जरसा । निर्जरसे । निर्जरसः । पक्षे हलादौ
च रामवत् । वृत्तिकृता तु पूर्वविप्रतिषेधेन इनातोः
कृतयोः सन्निपातपरिभाषाया अनित्यत्वमाश्रि-
त्य जरसि कृते निर्जरसिन निर्जरसादिति
रूपे न तु निर्जरसा निर्जरस इति केचिदित्युक्तम् । तद-
नुसारिभिश्च षष्ठ्येकवचने निर्जरस्येत्येव रूप-
मिति स्वीकृतमेतच्च भाष्यविरुद्धम् ॥

२२७-अजादि विभक्ति आगे होते जरा शब्दको जरस्
आदेश होता है । (परि०) 'पदाङ्गाधिकारे तस्य च तदन्तस्य च'
अर्थात् पदाधिकार वा अंगाधिकारमें कहे हुए शब्दसे तदन्तका
भी ग्रहण होता है (२०९ सि०) । यह सूत्र अंगाधिकारमें
है, इससे जराशब्दसे निर्जर शब्दका भी ग्रहण होता है,
अर्थात् निर्जर शब्दको भी जरस् आदेश होता है, जरस् यह
अनेकवर्णवान् आदेश है इससे निर्जरके स्थानमें १।१।५५ से
प्राप्त हुआ, परन्तु (परि०) 'निर्दिश्यमानस्यादेशा भवन्ति'
अर्थात् सूत्रमें जितनेका उच्चारण किया हो उतने ही अंशको
आदेश होता है, इस कारण 'जर' इतने ही अंशको आदेश
जानना चाहिये । (एकदेशेति) एक देशमें विकार होनेसे
अन्यके तुल्य नहीं होता (जैसे कुत्ता कान, पूंछ कटनेपर
घोडा या गधा नहीं होता) इससे आदिमें जरा इस आका-
रान्त शब्दको सूत्रमें आदेश कहा है तो भी उसके एकदेश
अर्थात् थोड़े भागमें विकार होकर बना जो जर शब्द उसको
जरस् आदेश होता है, निर्जर शब्दमें जरा यह मूल स्त्रीलिंग
शब्द है, "गोस्त्रियोरुपसर्जनस्य १।२।४८" इससे उसको
ह्रस्व हुआ है । निर्जरसौ । जस्, शस्में निर्जरसः । अकारान्त
पुल्लिङ्गके आगेके टा, डे, डसि, डस्के स्थानमें ५।१।१३ ।
७।१।२३ से क्रमसे इन, य, आत्, स्य. यह आदेश होते हैं,
परन्तु इस ७।२।७१ का कार्य जरस् आदेश पहले होकर
शब्दका अकारान्तत्व नष्ट होगया, और उससे इन इत्यादि
आदेश न होकर टा आदि मूल प्रत्यय ही लगकर निर्जरस् +
टा=निर्जरसा । डे=निर्जरसे । डसि, डस्=निर्जरसः ।
इसी प्रकारसे ओस्, आम्, डि, इन प्रत्ययोंमें पहले ही
जरस् आदेश होता है । और जरसादेशके विकल्प पक्षमें और
हलादिमें रामवत् रूप होते हैं ।

निर्जर शब्दके रूप-

विभक्ति	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथमा	निर्जरः	निर्जरसौ, निर्जरौ	निर्जरसः, निर्जराः
सम्बोधन	हे निर्जर	हे निर्जरसौ, हे निर्जरौ	हे निर्जरसः, हे निर्जराः
द्वि०	निर्जरसम्, निर्जरम्	निर्जरसौ, निर्जरौ	निर्जरसः, निर्जरान्
तृ०	निर्जरसा, निर्जरेण	निर्जराभ्याम्	निर्जरैः
च०	निर्जरसे, निर्जराय	निर्जराभ्याम्	निर्जरेभ्यः

पं० निर्जरसः, निर्जरात्-द् निर्जराभ्याम् निर्जरेभ्यः

षष्ठी निर्जरसः, निर्जरस्य निर्जरसोः, निर्जरयोः } निर्जरसाम्,
निर्जराणाम्

सप्तमी निर्जरसि, निर्जरे निर्जरसोः, निर्जरयोः निर्जरेषु ॥ * ॥

(वृत्तिकृतेति)-वृत्तिकार कहते हैं कि, "विप्रतिषेध परं
कार्यम् १।४।२" से पर अर्थात् इष्ट प्रसंगके अनुकूल ऐसा
अर्थ लेकर यहां पूर्व यही अनुकूल अर्थ है, ऐसा कह कर
"विभक्त्यादेशाः पूर्वप्रतिषेधेन भवन्ति" ऐसा वार्तिक वचन
होनेसे उसके बलसे पूर्व कार्य पहले करना, अकारान्त निर्जर
शब्दको इन, आत् यह पूर्व ७।१।१३ कार्य पहले करके
उन्हींके निमित्तसे फिर उलटे निर्जर शब्दको २२७ से
जरस् आदेश करना चाहिये, सन्निपातपरिभाषा तो
अनित्य है अर्थात् यहां बाध आनेपर भी कोई हानि नहीं,
इस कारण 'निर्जरसिन' 'निर्जरसात्' ऐसे रूप होते हैं,
'निर्जरसा' 'निर्जरसः' ऐसे रूप नहीं होते ऐसा कोई कोई
कहते हैं, इसी प्रकार भिस् प्रत्ययमें भी निर्जरसैः ऐसा एक
और रूप उन्होंने माना है, इसी प्रकार वृत्तिकारका मत
माननेवालोंने षष्ठ्येकवचनमें 'निर्जरस्य' यह एक ही
रूप माना है, वार्तिकसे स्य आदेश पहले होता है और फिर
जरस् आदेशको स्थल नहीं रहता ऐसा कहते हैं, परन्तु यह
सब मत भाष्यविरुद्ध होनेसे त्याज्य है * ॥

(इस सूत्रमें "ओच र कृतः ७।२।१००" से 'अचि'
और "अष्टन आ विभक्तौ ७।२।८४" से 'विभक्तौ' की
अनुवृत्ति आती है)

पाणिनीय सूत्रोंकी वृत्ति लिखनेवालोंका नाम वृत्तिकार है,
नाम प्रसिद्ध नहीं ।

स्त्रीलिंग जरा शब्द २९३ सूत्रमें आबिगा उसका वर्णन
वहीं करेंगे, यहां केवल अकारान्त शब्द दिखाया है ॥

* द्वितीयावहुवचनमें अर्थात् शस् प्रत्ययमें प्रथम रूपमें दीर्घ नहीं
होता इस कारण "तस्माच्छसो नः पुंसि ६।१।७२" सूत्र नहीं
लगता अर्थात् नकार नहीं होता । तृतीयावहुवचनमें "अतो भिस्
एस् ७।१।९ इससे अकारान्तके आगे भिस् प्रत्ययके स्थानमें ऐस्
आदेश हुआ, वह अजादि है इससे उसके कारणसे "जराया जरस् ०"
७।२।७१ सूत्रसे जरसादेश भी प्राप्त होता है ऐसा न कहना
चाहिये कारण कि निर्जर शब्दमेंके अकारान्तके आश्रयसे जो ऐस्
आदेश हुआ उसीके कारणसे उपजीव्य निर्जर शब्दके अकारान्त-
त्वको नष्ट न होते सन्निपातपरिभाषा २०४ का विरोध आता है
वैसे ही अकारान्त शब्दको भी जो कितने एक दूसरे कार्य होने हैं
वे जरसादेशमें नहीं होते ॥

* २०१ सूत्रमें भाष्यकारने इन और आत् का प्रत्याख्यान करके
उसके स्थानमें 'न' 'अत्' ऐसा विधान किया 'रामेण' इत्यादि
रूपसिद्धिके लिये "आडि चापः २८९" में "आडि च" इसका योग-
और 'रामात्' इत्यादिकी सिद्धिके लिये 'अत्' ऐसा उच्चारणसामर्थ्यसे
पररूप १९१ का बाध कर दीर्घ ही ट्प् होगा ऐसा कहा है, उनके
मतसे वार्तिककारका 'निर्जरसिन' 'निर्जरसात्' इत्यादिरूप विरुद्ध हैं
क्योंकि 'न' 'अत्' ऐसा आदेश होनेपर वे रूप नहीं बनसकते
और भिस्में 'निर्जरैः' ऐसा ही होता है यहां सन्निपातपरिभाषासे
जरस् आदेश नहीं होता ऐसा भाष्यकारने कहा है ॥

अब पाद (चरण) शब्द कहते हैं—

**२२८ पदत्रोमामहन्निशसन्धुषन्दो-
षन्यकञ्चकन्नुदन्नासञ्चम्प्रभृतिषु ॥
६।१।६३ ॥**

पाद, दन्त, नासिका, मास, हृदय, निशा, असृज, यूष, दोष, यकृत्, शकृत्, उदक, आस्य, एषां पादादय आदेशाः स्युः शसादौ वा । यत्तु आसनशब्दस्य आसन्नादेश इति काशिकाया-मुक्तं तत्प्रामादिकम् । पादः । पादौ । पादाः । पादम् । पादौ । पदः । पादान् । पदा । पादेन इत्यादि ॥

२२८—पाद, दन्त, नासिका, मास, हृदय, निशा, असृज, यूष, दोष, यकृत्, शकृत्, उदक, आस्य, इन शब्दोंके स्थानमें क्रमसे पद्, दत्, नस्, मास्, हृद्, निश्, असन्, यूषन्, दोषन्, यकन्, शकन्, उदन्, आसन्, आदेश शस् आदि विभक्ति परे रहते विकल्प करके हों (“अनुदात्तस्य चर्दु-पधस्यान्यतरस्याम् ६।१।५९” से विकल्पकी अनुवृत्ति आतीहै) । आसन शब्दके स्थानमें आसन् आदेश हो यह बात जो काशिका वृत्तिमें लिखीहै, वह प्रमाद अर्थात् भूल है * ॥

पाद शब्दके रूप—

विभक्ति	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्र.	:	पादौ	पादाः
सं.	हे पाद	हे पादौ	हे पादाः
द्वि.	पादम्	पादौ	पादः, पादान्
तृ.	पदा, पादेन	पद्वयाम्, पादाभ्याम्	पद्भिः, पादैः
च.	पदे, पादाय	पद्वयाम्, पादाभ्याम्	पद्व्यः, पादेभ्यः
पं.	पदः, पादात्	पद्वयाम्, पादाभ्याम्	पद्व्यः, पादेभ्यः
ष.	पदः, पादस्य	पदोः, पादयोः	पदाम्, पादानाम्
स.	पदि, पादे	पदोः, पादयोः	पत्सु, पादेषु

अब ‘दन्त’ (दांत) इसको शसादि प्रत्यय आगे रहते पूर्वसूत्रसे विकल्पसे दत् आदेश होताहै परन्तु इसके रूप कहनेसे पहले कितनी ही संज्ञायें कहनी उचित हैं, सो कहते हैं—

२२९ सुडनपुंसकस्य । १।१।४३ ॥

**सुट् प्रत्याहारः । स्वादिपञ्चवचनानि सर्वना-
मस्थानसंज्ञानि स्युरक्लीबस्य ॥**

२२९—सुट् यह प्रत्याहार है, इससे सु, औ, जस्, अम्,

१ जयादित्य अपर नाम वामनाचार्यने जो पाणिनीय सूत्रोंकी वृत्ति लिखी है वह काशी क्षेत्रमें लिखे जानेके कारण काशिका नामसे विख्यात है, कौमुदीसे पहले इसीका प्रचार था ॥

* “आसो वृत्तस्य वृत्तिकाम्” इस मन्त्रमें ‘आसन्’ इसका ‘मुखात्’ (मुखसे) ऐसा ही उचित अर्थ होनेसे और “हव्या जुह्वान आसनि” इस मन्त्रमें ‘आसनि’ इसका ‘मुखे’ (मुखमें) ऐसा अर्थ होनेसे ‘आसन्’ इस आदेशका स्थानी आस्य शब्द है, आसन शब्द नहीं ॥

औट् इन पांच प्रत्ययोंमेंसे प्रत्येकका ग्रहण होताहै । नपुंसक-लिंगको छोड़कर सु आदि पांच विभक्तियोंकी सर्वनामस्थान संज्ञा है । (“शि सर्वनामस्थानम् १।१।३९” से सर्वनामस्थानकी अनुवृत्ति आतीहै) * ॥

२३० स्वादिष्वसर्वनामस्थाने । १।४।१७ ॥

**कप्प्रत्ययावधिषु स्वादिष्वसर्वनामस्थानेषु
परतः पूर्व पदसंज्ञं स्यात् ।**

२३०—असर्वनामस्थान अर्थात् सर्वनामस्थानभिन्न कप्-प्रत्ययपर्यन्त (चतुर्थीध्यायके प्रारम्भसे पञ्चमाध्यायतकके) प्रत्यय परे रहते पूर्वकी पद संज्ञा हो । “सुतिङन्तं पदम् २९” से, ४।१।३ से सुप् और १।४।७८ से तिङ् प्रत्यय लगाकर जो शब्द बनतेहैं, उनकी पद संज्ञा होतीहै, परन्तु यहां प्रत्यय आगे रहते शब्दके मूलरूपकी पद संज्ञा है, यह बात ध्यानमें रखनी चाहिये । यहां (२९ से पदकी अनुवृत्ति आतीहै) ॥

इसका अपवाद—

२३१ यचि भम् । १।४।१८ ॥

**यकारादिष्वजादिषु च कप्प्रत्ययावधिषु
स्वादिष्वसर्वनामस्थानेषु परतः पूर्व भसंज्ञं स्यात् ॥**

२३१—पिछले सूत्रमें कहेके अनुसार असर्वनामस्थान जो सु से लेकर कप् तक प्रत्यय उनमेंसे जो यकारादि अथवा अजादि प्रत्यय आगे हों तो पूर्व शब्दकी भ संज्ञा होतीहै ॥

पद और भ संज्ञा यह दोनों एक ही समय प्राप्त होतीहैं, तो इसपर कहते हैं—

२३२ आ कडारादेका संज्ञा । १।४।१९ ॥

इत ऊर्ध्व कडाराः कर्मधारय इत्यतः प्रागे-
कस्यैकैव संज्ञा ज्ञेया या पराऽनवकाशा च । तेन
शसादावचि भसंज्ञैव न पदत्वम् । अतो जश्त्वं
न । दतः । दता । जश्त्वम् । दद्वयामित्यादि ।
मासः । मासा । भ्यामि रुत्वे यत्वे च यलोपः ।
माभ्याम् । माभिरित्यादि ॥

२३२—यहां १।४।१९ से “कडाराः कर्मधारये २।२।३९” तक अर्थात् पहिले अध्यायके चतुर्थपादसे लेकर द्वितीय अध्यायके द्वितीय पादकी समाप्तिक तक तीन पादमें जो संज्ञा कही है, वह एकको एक ही होतीहै अर्थात् एक शब्दको कौन संज्ञा हो ? तो इनमेंसे दो वा अधिक संज्ञायें नहीं होतीं, (या परेति) जो पर हो वह होतीहै, परन्तु जो पूर्व संज्ञाको

* यहां लाघवसे ‘सुट् स्त्रीपुंसयोः’ ऐसा कहना उचित था सो न कहकर ‘अनपुंसकस्य’ ऐसा जो उच्चारण किया सो प्रसज्यप्रतिषेधमें भी समास हो (नञ्के दो अर्थ हैं—पर्युदास और प्रसज्य, तिसमें पर्युदास सदृशका ग्राहक होनेसे उसके समासमें कोई बाधा नहीं यथा ‘अब्राह्मणः’ इत्यादि और प्रसज्यार्थकका तो क्रियासे अन्वय होताहै इस कारण इस अर्थमें भी समास हो) ऐसे वाक्यमें ज्ञापक होताहै तिससे ‘असूर्यपदयानि मुखानि’ इत्यादि वाक्य भी समास होनेसे सिद्ध होतेहैं ॥

और कहीं भी अवकाश न हो तो वही होती है, इससे शस् यहाँसे चतुर्थ पंचम अध्यायमेंके प्रत्यय जो हैं, उनमेंके अजादि प्रत्यय आगे हों तो पूर्व शब्दको भ संज्ञा ही होती है, पद संज्ञा नहीं होती ।

सारांश यह कि, सु, औ, जस्, अस्, औट् इन पांच प्रत्ययोंको पुल्लिङ्गमें और स्त्रीलिङ्गमें सर्वनाम संज्ञा होती है, इन पांच प्रत्ययोंको छोड़कर चौथे पांचवें अध्यायोंके जो और प्रत्यय बचे हैं उनमेंसे यकारादि और अजादि प्रत्यय आगे रहते पूर्व शब्दको 'भ' और उन्हींमेंके इतर प्रत्यय आगे रहते पूर्व शब्दको पद संज्ञा जाननी चाहिये, यह सब प्रत्यय बहुत हैं, परन्तु यहाँ मुप् प्रत्ययोंको दिखाते हैं-शस्, टा, डे, डसि, डस्, ओस्, आम्, डि, ओस् इनसे भ संज्ञा है । भ्याम्, भिस्, भ्याम्, भ्यस्, भ्याम्, भ्यस्, सुप्, इन सातसे पद संज्ञा है । विशेष ध्यान रखने योग्य यह बात है कि, सर्वनामस्थान संज्ञा प्रत्ययोंकी होती है, परन्तु पद और भ संज्ञा यह प्रत्ययोंके पहले रहनेवाले शब्दोंकी होती है । इसी प्रकारसे शसादिकोंमेंके अजादि प्रत्यय आगे रहते पद संज्ञा नहीं होती, इसीसे 'दत्' के आगे शस् प्रत्यय होते "झलाञ्जशोऽन्ते ८४" सूत्र नहीं लगता, कारण कि पदान्तके विना इस सूत्रकी प्राप्ति नहीं होती, यहाँ पदान्त नहीं है, इससे तकारको (जश्त्व) दकार नहीं होता, दतः । दता । भ्याम् इत्यादि हलादि प्रत्यय आगे रहते पद संज्ञा है इससे ८४ से जश्त्व (तकारको दकार) हुआ दन्ध्याम् इत्यादि ।

दन्त शब्दके रूप-

विभक्ति	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्र.	दन्तः	दन्तौ	दन्ताः
सं.	हे दन्त	हे दन्तौ	हे दन्ताः
द्वि.	दन्तम्	दन्तौ	दन्तः, दन्तान्
तृ.	दन्ता, दन्तेन	दन्ध्याम्, दन्ताभ्याम्, दन्दिः, दन्तैः	
च.	दत्ते, दन्ताय	दन्ध्याम्, दन्ताभ्याम्, दन्ध्वः, दन्तेभ्यः	
पं.	दतः, दन्तात्	दन्ध्याम्, दन्ताभ्याम्, दन्ध्वः, दन्तेभ्यः	
ष.	दतः, दन्तस्य	दतोः, दन्तयोः	दताम्, दंतानाम्
स.	दति, दन्ते	दतोः, दन्तयोः	दत्सु, दन्तेषु

नासिका (नाक) शब्द स्त्रीलिङ्गमें आगे आविर्गा, (२९३ सू० देखो) ।

मास (महीना) शब्द, इसको शसादिमें विकल्प करके मास् होगा, इससे मास्+शस्=मासः । मास्+टा=मासा । मास्+भ्याम्=माभ्याम्, इसमेंके सकारको "ससजुषोरुः ८१२।६६" से रु (र) और आगे अश् रहनेसे रुको "भोभगो० ८१३।१७" से यत्व, फिर "हलि सर्वेषाम् ८१३।२२" से लोप होकर माभ्याम् हुआ । मास्+भिस्=माभिः-इत्यादि ।

मास शब्दके रूप-

विभक्ति	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्र.	मासः	मासौ	मासाः
सं.	हे मास	हे मासौ	हे मासाः
द्वि.	मासम्	मासौ	मासः, मासान्
तृ.	मासा, मासेन	माभ्याम्, मासाभ्याम्, माभिः, मासैः	

च. मासे, मासाय माभ्याम्, मासाभ्याम् माभ्यः, मासेभ्यः
पं. मासः, मासात् माभ्याम्, मासाभ्याम् माभ्यः, मासेभ्यः
ष. मासः, मासस्य मासोः, मासयोः मासाम्, मासानाम्
स. मासि, मासे मासोः, मासयोः माःसु, मास्तु, मासेषु
हृदय नपुंसक लिङ्गमें, निशा स्त्रीलिङ्गमें, अस्ज् नपुंसकमें आविर्गे ।

यूष (मूंगका काढा) शब्द, इसको शसादिमें विकल्प करके यूषन् आदेश होता है, परन्तु-॥

२३३ भस्य । ६ । ४ । १२९ ॥

अधिकारोऽयम् ॥

२३३-यहाँ भसंज्ञाका अधिकार जानना चाहिये ॥

२३४ अल्लोपोऽनः । ६ । ४ । १३४ ॥

अद्वावयवोऽसर्वनामस्थानयजादिस्वादिपरो

योऽन् तस्याकारस्य लोपः स्यात् ॥

२३४-अङ्गका अवयव और असर्वनामस्थान यकारादि प्रत्यय और अच् आदिवाले स्वादि प्रत्यय जिसके परे हों ऐसे अनके अकारका लोप हो । यूषन्+अस् ऐसी स्थिति हुई-॥

२३५ रषाभ्यां नो णः समानपदे । ८ । ४ । ११ ॥

एकपदस्थाभ्यां रेफकाराभ्यां परस्य नस्य णः स्यात् । यूष्णः । यूष्णा । पूर्वस्मादपि विधौ स्थानिवद्भाव इति पक्षे तु अद्रव्यवाय इत्येवात्र णत्वम् । पूर्वत्रासिद्धे न स्थानिवदिति तु इह नास्ति । तस्य दोषः संयोगादिलोपलत्वणत्वेऽपि निषेधात् ॥

२३५-एक ही पदमें रहनेवाला रेफके आगेका अथवा पकारके आगेका जो 'न' उसके स्थानमें 'ण' आदेश होता है, यूष्णः । यूष्+टा=यूष्णा, यहाँ अकारके स्थानमें लोप यह आदेश है, (पूर्वस्मादिति) "अचः परस्मिन्पूर्वविधौ १।१।५७" इससे पर वर्णके निमित्तसे अच्के स्थानमें प्राप्त होनेवाला जो आदेश वह अच्के पूर्व वर्णके कार्य कर्तव्य होते स्थानिवत् होता है ऐसा कहा है, परन्तु 'पूर्वविधौ' इसका अर्थ पूर्वस्य विधौ (पूर्ववर्णके सम्बन्धसे कार्य कर्तव्य होते) ऐसा न करते 'पूर्वस्मात् विधौ' अर्थात् पूर्ववर्णके अगले वर्णका कार्य कर्तव्य होते ऐसा भी कहीं २ करते हैं, इस कारण विभक्ति प्रत्ययके निमित्तसे यूषन् इसमेंके जिस 'अ' अच्के स्थानमें अकारका लोप आदेश हुआ है, उसका पूर्ववर्ण जो ष उससे परे नकारको णकार करना है, इस कारण अकारके लोपको 'स्थानिवद्भाव' अर्थात् अ है ऐसा पक्ष लिया जाय तो 'अट्कुप्वाङ्मुव्यवायेऽपि ८।४।२" इस सूत्रसे बीचम अकार रहते भी पकारके निमित्तसे नकारके स्थानमें णत्व होता है । (पूर्वत्रासि०) 'त्रिपादीमें स्थानिवद्भाव नहीं होता है' ऐसा वचन है, परन्तु वह यहाँ नहीं लगता, क्योंकि संयोगादिलोप, लत्व, णत्व इनका

विधान होते त्रिपादीमें भी स्थानिवद्भाव होता है, ऐसा भाष्यमें निषेध होनेसे यहां उस वचनका बाध होता है * ॥

२३६ न लोपः प्रातिपदिकान्तस्य ।

८।२।७ ॥

नेति प्रातिपदिकेति च लुप्तपृष्ठीके पदे ।
प्रातिपदिकसंज्ञकं यत्पदं तदन्तस्य नकारस्य
लोपः स्यात् । नलोपस्यासिद्धत्वादीर्घत्वमेव-
मैस्त्वं च न। यूपभ्याम्।यूपभिः।यूपभ्य इत्यादि॥

२३६-इस सूत्रमें 'न' और 'प्रातिपदिक' यह दोनों पद 'लुप्तपृष्ठीक' हैं, इनमेंमें पृष्ठीप्रत्ययोंका लोप हुआ है, सूत्रोंमें यह बात देखी जाती है इससे पृष्ठीप्रत्यय न होते भी पृष्ठीका अर्थ लेना चाहिये, तब प्रातिपदिकसंज्ञक पद होते (अर्थात् उसके आगे असर्वनामस्थानसंज्ञक यजादिवर्ज भ्याम् इत्यादि स्वादि प्रत्यय होते) उसके अन्त्य नकारका लोप होता है ।

(नलोपस्येति) यह सूत्र त्रिपादीका है इससे सपादसप्ता-
ध्यायीमेंके आगे कहे कार्यको लोप नहीं दीखता, नकार ही दीखता है, इससे "सुपि च ७।३।१०२" इससे यजादि सुप् प्रत्यय आगे रहते अकारान्त अंगको होनेवाला दीर्घ यहां नहीं होता, "अतो भिस् ऐस् ७।३।१५" इससे अकारान्त के आगे जो भिस् उसके स्थानमें होनेवाला ऐस् आदेश वह भी नहीं होता, "बहुवचने श्लत्येत् ७।३।१०३" इससे बहुवचन श्लादि सुप् प्रत्यय आगे रहते अकारको होनेवाला एव भी नहीं होता । इनके उदाहरण अनुक्रमसे यूपभ्याम्, यूपभिः, यूपभ्यः-इत्यादि ।

ऊपर वृत्तिमें 'प्रातिपदिकसंज्ञकं यत्पदम्' ऐसा कहा है उसमें सुभिडन्त जो पद उसका भी ग्रहण होता है, इससे राजन्-

* 'रषाभ्यां नो' 'अट्कुप्वाड्' यह सूत्र त्रिपादीमें होनेसे पूर्वत्र असिद्ध है इस कारण तत्प्रयुक्त कार्यको "अचः परस्मिन्पूर्व-
विधौ ३।३।५७" यह शास्त्र नहीं लगता, इसपरसे "पूर्वत्रासिद्धे न स्थानिवत्" यह परिभाषा प्रगट हुई, परन्तु फिर 'संयोगादिलोपः' इस निषेधके कारण उसका प्रस्तुत प्रसंगमें निराकरण हुआ, अर्थात् यहां स्थानिवद्भाव है ऐसा निश्चय हुआ, इन तीनों अपवादोंके उदाहरण यहां हैं-"स्कोः संयोगाद्योरस्ते च ८।२।२९" इससे पदान्तमें वा आगे श्ल रहते संयोगके प्रारम्भमें रहनेवाले सकार और ककारका लोप होता है, इस कारण चक्री-अत्र इसकी संधि होनेसे जो चम्ब्र्य-अत्र ऐसी स्थिति हुई उसमें 'क्य' ऐसा जो संयोग वह पदान्तमें होनेसे उसके आदि ककारका लोप प्राप्त हुआ, परन्तु 'संयोगादिलोपः' इस वचनसे अन्त्य यकारको स्थानिवद्भावसे ईत्व प्राप्त है, इस कारण कु इस संयोगको पदान्तत्व नहीं आता, और आगे श्ल भी नहीं है इस कारण आदि ककारका लोप न होते 'चत्रयत्र' ऐसी संधि हुई । लत्वका उदाहरण-
'निगाल्यते' यह श्रु धातुका प्रयोजकणिजन्तकर्मणि रूप है, इसमें स्थानिवद्भावसे रेफके स्थानमें "अचि विभाषा" ८।२।२९ से लत्व हुआ है । 'भाषवपनी' इसमें स्थानिवद्भाव है इस कारण से लत्व नहीं हुआ, अर्थात् 'यस्येति च' इससे अलोपके नकारको गत्व नहीं हुआ, अर्थात् 'यस्येति च' इससे अलोपके स्थानिवद्भाव होनेमें नकारको प्रातिपदिकान्तत्वाभाव होनेसे नकार न हुआ । अन्तर्के इन दोनों रूपोंकी सिद्धिका विस्तार आगेके स्थलोंमें आवेगा इस कारण यहां नहीं लिखते ॥

पुरुषः इत्यादिमें नकारका लोप होकर 'राजपुरुषः' ऐसा हुआ है ॥

२३७ विभाषा डिश्योः।६।४।१३६॥

अङ्गावयवोऽसर्वनामस्थानयजादिस्वादिपरो
योऽन् तस्याकारस्य लोपो वा स्यात् डिश्योः
परयोः । यूष्णि । यूषणि । पक्षे रामवत् । पद-
त्रिति सूत्रे प्रभृतिग्रहणं प्रकारार्थम् । तथा च
औडः श्यामपि दोषन्नादेशो भाष्ये ककुद्दोषणी
इत्युदाहृतः । तेन पदप्रिश्चरणोऽस्त्रियाम्, स्वान्तं
हन्मानसं मन इति संगच्छते । आसन्नं प्राण-
मूचुरिति च । आस्ये भवः आसन्नः । दोषश-
ब्दस्य नपुंसकत्वमप्यत एव भाष्यात् । तेन
दक्षिणं दोर्निशाचर इति संगच्छते । भुजबाहू
प्रवेष्टो दोरिति साहचर्यात्पुंस्त्वमपि । दोषं तस्य
तथाविधस्य भजत इति । द्वयोरहोर्भवो द्वयहः ॥

२३७-असर्वनामस्थानयजादिस्वादिपर (अर्थात् म-
संज्ञक) और अंगका अवयव जो अन् उसके अकारका विक-
ल्प करके लोप होता है आगे डि वा शी ७।३।१३ प्रत्यय परे
रहते । यूष्णि, यूषणि । अन्य पक्षमें रामशब्दवत् ।

यूप शब्दके रूप-

विभक्ति	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथमा	यूपः	यूपौ	यूपाः
सम्बोधन	हे यूप	हे यूपौ	हे यूपाः
द्वितीया	यूपम्	यूपौ	यूष्णः, यूपान्
तृतीया	यूष्णा, यूषेण यूपभ्याम्, यूषाभ्याम्	यूपभिः, यूषैः	यूष्णे, यूषाय यूपभ्याम्, यूषाभ्याम् यूपभ्यः, यूषेभ्यः
चतुर्थी	यूष्णः, यूषाय यूपभ्याम्, यूषाभ्याम्	यूपभ्यः, यूषेभ्यः	यूष्णः, यूषस्य यूष्णोः, यूषयोः यूष्णाम्, यूषाणाम्
पञ्चमी	यूष्णः, यूषस्य यूष्णोः, यूषयोः	यूष्णाम्, यूषाणाम्	यूष्णि, यूषणि, यूपे यूष्णोः, यूषयोः यूपसु, यूपेषु

इसके अगले शब्द दोष्, यकृत्, शकृत् वह हलन्त हैं ।
उदक, आस्य यह अदन्त नपुंसक हैं, इससे इनके रूप अपने २ स्थानपर आवेंगे.

"पदत् २२८" सूत्रमें प्रभृतिशब्द प्रकार अर्थात् साहस्य
दिखानेके निमित्त जोड़ा गया है, इस कारण शस्के पूर्वमें भी
कहे हुए प्रत्यय आगे रहते कहीं २ पद, दत् इत्यादि आदेश
होते हैं, (तथा च औडः श्या०) भाष्यमें "नपुंसकाच्च
७।३।१३" इस सूत्रसे औड (औ) प्रत्ययको होनेवाला शी
(ई) आदेश करते समय भी 'ककुद्दोषणी' (बैलकी ककुद्-
कन्धा)। दोष (हाथ) यह उदाहरण देकर स्पष्ट किया है ।
इसीसे 'पदप्रिश्चरणोऽस्त्रियाम्' इत्यादि अमरकोशके
वाक्योंमें पद, हृद् ऐसा शब्द प्रथमाके एकवचन सुप्रत्यय
में लाये गये हैं यह ठीक बैठते हैं । (आसन्नं प्राणमूचुरिति)
मुखमें उत्पन्न हुए वायुको प्राण कहते हैं, ऐसा भी प्रामाणिक
प्रयोग है । (आस्ये भव आसन्नः) मुखमें उत्पन्न हुआ,
'आसन्न' इसमें "शरीरावयवाच्च" ४।३।५५ इससे
यत् (य) प्रत्यय हुआ है यह शसादि सुप् प्रत्ययोंके परेका है

तो भी यह आगे रहते आस्य शब्दको आसन् आदेश हुआ है ।

‘आसन्’ यह आदेश आसन् शब्दको होता है ऐसा काशिकाकारने कहा है सो प्रामादिक है यह कहनेको ‘आसन्’ प्राणमूचुः’ यही आधार है ॥

(दोषशब्दस्य) ऊपर ‘ककुदोषणी’ ऐसा शब्द आया है वह ‘ककुदोषन्’ इस नपुंसक शब्दका प्रथमा द्वितीयाका द्विवचन है, इस भाष्यके लेखके आधारसे दोष शब्द नपुंसक भी है, इससे ‘दक्षिणं दोर्निशाचरे’ (दहिनी भुजा राक्षसपर ‘डाली’) यह प्रयोग साधु दीखता है । (भुजवाहू०) अमरकोशमें ‘प्रवेष्टः’ पुल्लिङ्गके साथ ‘दोः’ (दोष) शब्द दिया हुआ है इस कारण उसको पुंस्त्व भी है, इसका प्रयोग ‘दोषं तस्य तथाविधस्य भजतः’ (इस प्रकारका वह ईश्वर है उसकी बाहुको भजते०) यह है ॥

अब द्रव्यह् शब्द—(‘द्रव्योः अहोः भवः—द्रव्यहः’ । जो दो दिनोंमें हुआ)—

**२३८ संख्याविसायपूर्वस्याहस्या-
हनन्यतरस्यां डौ। ६। ३। ११० ॥**

संख्यादिपूर्वस्याहस्याहनादेशो वा स्यान्डौ ।
द्रव्यहि । द्रव्यहनि । द्रव्यहे । विगतमहर्व्यहः । व्यहि ।
व्यहनि । व्यहे । अहः सायः सायाहः । सायाहि ।
सायाहनि । सायाहे ॥ ॥ इत्यदन्ताः ॥

विश्वपाः ॥

२३८—संख्यावाचक शब्द अथवा अव्यय वि और साय-शब्द यदि पूर्वमें हों तो अह् शब्दके स्थानमें डि परे रहते विकल्प करके अहन् आदेश हो । इससे द्रव्यहको ‘द्रव्यहन्’ ऐसा रूप हुआ परन्तु आगे डि होनेसे “विभाषा डिश्योः ६। १। १३८” इससे फिर विकल्प करके अन्के अकारका लोप हुआ इस प्रकारसे तीन रूप हुए—द्रव्यहि, द्रव्यहनि, द्रव्यहे । शेष रूप रामशब्दवत् जानो ।

इसी प्रकार व्यह (‘विगतम् अहः’ बीता हुआ दिन) शब्दके रूप जानो । इसके आगे डि होनेसे व्याहि, व्यहनि, व्यहे । इतर रूप रामशब्दवत् जानो ।

अहः सायः—(दिनका सायंकाल) ‘सायाहः’ डि प्रत्यय आनेपर सायाहि, सायाहनि, सायाहे । इतर रूप रामशब्दवत् जानने ।

इसमें अहन् शब्द हलन्त है तो भी “अहोऽह एतेभ्यः ५। ४। ८८” इससे टच् (अ) होकर समासान्तमें अह् आदेश हुआ है, अहन् शब्द आदिका नपुंसक है तो भी द्रव्यह यह सामासिक शब्द विशेषणरूप होनेसे पुल्लिङ्गमें लेनेसे कोई दोष नहीं, ‘व्यह’ और ‘सायाह’ यह शब्द “रात्रा-हाहाः पुंसि २। ४। २९” इससे पुल्लिङ्ग हुए हैं ॥

इति अदन्ताः ॥

आदन्त शब्द विश्वपा (विश्वं पाति इति विश्वपाः—विश्वका पालन करनेवाला) इसमें ‘पा’ धातुके आगे क्प्रत्यय हुआ है क्प्रत्यय सब आतारहता है (१२६ देखो)

कृत् प्रत्यय होनेके कारण इसकी प्रातिपदिक संज्ञा हुई आगे विभक्ति प्रत्यय ‘सु’ में विश्वपाः । अब ‘औ’ और ‘जस्’ में—

२३९ दीर्घाजसि च । ६। १। १०५ ॥

दीर्घाजसि इचि च परे प्रथमयोः पूर्वसवर्ण-
दीर्घो न स्यात् । वृद्धिः । विश्वपौ । सवर्णदीर्घः ।
विश्वपाः । यद्यपीह औडि नादिचित्येव सिद्धं
जसि तु सत्यपि पूर्वसवर्णदीर्घे क्षतिर्नास्ति
तथापि गौर्यौ गौर्य इत्याद्यर्थ सूत्रमिहापि
न्याय्यत्वादुपन्यस्तम् ॥

२३९—दीर्घके आगे जस् वा इच् प्रत्याहारका वर्ण हो तो “प्रथमयोः पूर्वसवर्णः ६। १। १०५” यह सूत्र नहीं लगता अर्थात् इससे पूर्वसवर्ण दीर्घ नहीं होता । औ प्रत्यय आगे रहते “वृद्धिरेचि ६। १। ८८” इससे वृद्धि हुई तब विश्वपौ । आगे जस् परे रहते “अकः सवर्णे दीर्घः ८५” से दीर्घ विश्वपाः ।

(यद्यपीति०) यहां औड् (औ) प्रत्यय आगे रहते “नादिचि ६। १। १०४” अवर्णके आगे इच् रहते पूर्वसवर्ण दीर्घ नहीं होता, इसीसे रूप सिद्ध होजायगा और जस् प्रत्ययमें तो पूर्वसवर्णदीर्घ हो तो भी कोई हानि नहीं वही रूप होगा तथापि गौरी इत्यादिशब्दोंके गौर्यौ गौर्यः, इत्यादि रूप “प्रथमयोः ० १६४” से सिद्ध नहीं होंगे इस सूत्रसे उसमें दोष आजायगा, इससे यह प्रस्तुत सूत्र लगाना चाहिये (३०० सूत्र देखो) उस शब्दकी समान ही यह शब्द दीर्घान्त होनेसे यहां भी वही नियम लगाना न्याय्य है, इससे वह सूत्र यहां दिया है ॥

२४० आतो धातोः । ६। ४। १४७ ॥

आकारान्तो यो धातुस्तदन्तस्य भस्याऽङ्गस्य
लोपः स्यात् । अलोन्त्यस्य । विश्वपः । विश्वपा ।
विश्वपाभ्यामित्यादि । एवं शङ्खध्मादयः । धातोः
किम् । हाहान् । टा । सवर्णदीर्घः । हाहा । डे ।
वृद्धिः । हाहै । डसिडसोर्दीर्घः । हाहाः २ ।
ओसि वृद्धिः । हाहौः । डौ आदुणः । हाहे ।
शेषं विश्वपावत् । आत इति योगविभागादधा-
तोरप्याकारलोपः कचित् । क्तवः । इनः ॥
इत्यादन्ताः ॥

२४०—आकारान्त जो धातु वह है अन्तमें जिसके ऐसे भ-संज्ञक अंगका लोप हो । “अलोन्त्यस्य १। १। ५२” इससे आकारका लोप हुआ विश्वप+अस्=विश्वपः । विश्वपा+टा=विश्वपा । विश्वपाभ्याम् इत्यादि ।

विश्वपा शब्दके रूप—

विभक्ति	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथमा	विश्वपाः	विश्वपौ	विश्वपाः
सम्बोधन	हे विश्वपाः	हे विश्वपौ	हे विश्वपाः
द्वितीया	विश्वपाम्	विश्वपौ	विश्वपः

कारकप्रकरणम् ।

१२२-अकर्मकधातुभिर्योगे देशः कालो भावो गन्त-
व्योऽध्वा च कर्मसंज्ञक इति वाच्यम् । १२३-नीवहोर्न ।
१२४-नियन्तृकर्तृकस्य बहेरनिषेधः । १२५-आदि-
खाद्योर्न । १२६-भक्षेरहिसार्थस्य न । १२७-जल्पति-
प्रभृतीनामुपसंख्यानम् । १२८-दशेश्च । १२९-
शब्दायतेर्न । १३०-अभिवादिदशोरात्मनेपदे वेति
वाच्यम् । १३१-अमुक्त्वर्थस्य न । १३२-उभसर्व-
तसोः कार्य्या धिगुप्यार्थादिषु त्रिषु । द्वितीयाऽऽप्रेडिता-
न्तेषु ततोऽन्यत्रापि दृश्यते । १३३-अभितःपरितःसम-
यानिकषाहाप्रतियोगेपि । १३४-प्रकृत्यादिभ्य उपसं-
ख्यानम् । १३५-अशिष्टव्यवहारे दाणः प्रयोगे चतुर्थ्यर्थे
तृतीया । १३६-क्रियया यमभिप्रैति सोपि सम्प्रदानम् ।
१३७-कर्मणः करणसंज्ञा संप्रदानस्य च कर्मसंज्ञा ।
१३८-तादर्थ्ये चतुर्थीवाच्या । १३९-क्लृपि सम्प-
द्यमाने च । १४०-उत्पातेन ज्ञापिते च । १४१-
हितयोगे च । १४२-नौकाकाचशुकशृगालवर्ज्येष्विति
वाच्यम् । १४३-जुगुप्साविरामप्रमादार्थानामुपसंख्यानम् ।
१४४-त्यज्यलोपे कर्मण्यधिकरणे च । १४५ यतश्चा-
ध्वकालनिर्माणं तत्र पंचमी । १४६-तद्युक्तादध्वनः
प्रथमासप्तम्यौ । १४७-कालात्सप्तमी च वक्तव्या ।
१४८-निमित्तपर्यायप्रयोगे सर्वासां प्रायदर्शनम् । १४९-
अज्वरिसन्ताप्योरिति वाच्यम् । १५०-गुणकर्मणि
वेष्यते । १५१-शेषे विभाषा । १५२-कमेरनिषेधः ।
१५३-द्विषः शतुर्वा । १५४-क्तस्येन्विषयस्य कर्मण्यु-
पसंख्यानम् । १५५-साध्वसाधुप्रयोगे च । १५६-
निमित्तात्कर्मयोगे । १५७-अर्हाणां कर्तृत्वेऽनर्हाणामक-
र्तृत्वे तद्वैपरीत्ये च । १५८-अप्रत्यादिभिरिति वक्तव्यम् ।

समासप्रकरणम् ।

१५९-इवेन समासो विभक्त्यलौपश्च । १६०-
समाहारे चायमिष्यते । १६१-गम्यादीनामुपसङ्ख्यानम् ।
१६२-अवरस्योपसंख्यानम् । १६३-अर्थेन नित्य-
समासो विशोष्यलिङ्गता चेति वक्तव्यम् । १६४-
अधमीतमीतिभीभिरिति वक्तव्यम् । १६५-गुणात्तरेण
तरलोपश्चेति वक्तव्यम् । १६६-कृद्योगा पष्ठी समस्यत
इति वाच्यम् । १६७-प्रतिपदविधाना पष्ठी न समस्यत
इति वाच्यम् । १६८-एकविभक्तावपष्ठयन्तवचनम् ।
१६९-उत्तरपदेन परिमाणिना द्विगोः सिद्धये बहूनां
तत्पुरुषस्योपसंख्यानम् । १७०-सर्वनाम्नो वृत्तिमात्रे
पुंनृदावः । १७१-द्वन्द्वतत्पुरुषयोरुत्तरपदे नित्यसमास-
वचनम् । १७२-अपरस्यार्थे पञ्चभावो वाच्यः । १७३-
श्रेण्यादिषु ल्यर्थवचनं कर्तव्यम् । १७४-शाकपार्थिना-

दीनां सिद्धये उत्तरपदलोपस्योपसंख्यानम् । १७५-
ईपद्गुणवचनेनेति वाच्यम् । १७६-नजो नलोपस्तिष्ठि
क्षेपे । १७७-कारिकाशब्दस्योपसंख्यानम् । १७८-
च्यर्थ इति वाच्यम् । १७९-प्रादयो गताद्यर्थे प्रथमया ।
१८०-अत्यादयः क्रान्ताद्यर्थे द्वितीयया । १८१-अवा-
दयः कुष्टाद्यर्थे तृतीयया । १८२-पर्यादयो ग्लानाद्यर्थे
चतुर्थ्या । १८३-निरादयः क्रान्ताद्यर्थे पञ्चम्या ।
१८४-कर्मप्रवचनीयानां प्रतिषेधः । १८५-महदास्वे
वासकरविशिष्टेषूपसंख्यानं पुंनृदावश्च । १८६-अष्टनः
कपाले हविषि । १८७-गवि च युक्ते । १८८-प्राक्
शतादिति वक्तव्यम् । १८९-षष्ठ उक्त्वं दत्तदशशासूत-
रपदादेः घृत्वं च धासु वेति वाच्यम् । १९०-द्विगुप्रा-
प्तापन्नालम्पूर्वगतिसमासेषु प्रतिषेधो वाच्यः । १९१-
संख्यापूर्वं रात्रं क्लीबम् । १९२-सविशेषणस्य प्रतिषेधः ।
१९३-अकारान्तोत्तरपदो द्विगुः स्त्रियामिष्टः । १९४-
आबन्तो वा । १९५-अनो नलोपश्च वा द्विगुः स्त्रियाम् ।
१९६-पात्राद्यन्तस्य न । १९७-पुण्यसुदिनाभ्यामहः
क्लीबतेष्टा । १९८-पथः संख्याव्ययादेः । १९९-
सामान्ये नपुंसकम् । २००-प्रादिभ्यो धातुजस्य वाच्यो
वा चोत्तरपदलोपः । २०१-नजोऽस्त्यर्थानां वाच्यो वा
चोत्तरपदलोपः । २०२-शसि बहुत्वार्थस्य पुंनृदावो
वक्तव्यः । २०३-त्वतलोर्गुणवचनस्य । २०४ भस्याढे
तद्धिते । २०५-ठक्लसोश्च । २०६-कुक्कुट्या-
दीनामण्डादिषु । २०७-कोपधप्रतिषेधे तद्धितबु-
ग्रहणम् । २०८-अमानिनीति वक्तव्यम् । २०९-
अगोवत्सहलेष्विति वाच्यम् । २१०-संख्यायास्त-
त्पुरुषस्य वाच्यः । २११-नेतुर्नक्षत्रेऽव्यक्तव्यः । २१२-
खुरखराभ्यां वा नस् । २१३-वेर्ग्रौ वक्तव्यः । २१४-
ख्यश्च । २१५-गन्धस्येत्त्वे तदेकान्तग्रहणम् । २१६-
ईयसो बहुव्रीहेनेति वाच्यम् । २१७-सर्वनामसंख्ययोरुप-
संख्यानम् । २१८-मिथोऽनयोः समासे संख्यापूर्वम् ।
२१९-संख्याया अल्पीयस्याः । २२०-द्वन्द्वेऽपि ।
२२१-वा प्रियस्य । २२२-गङ्गादेः परा सप्तमी ।
२२३-जातिकालसुखादिभ्यः परा निष्ठा वाच्या । २२४-
प्रहरणार्थेभ्यः परे निष्ठासप्तम्यौ । २२५-अनेकप्राप्ता-
वेकत्र नियमोऽनियमः शेषे । २२६-अनन्तादजावदन्तं
विप्रतिषेधेन । २२७-ऋतुनक्षत्राणां समाक्षराणामानुपूर्व्येण ।
२२८-लघ्वक्षरं पूर्वम् । २२९-अभ्यर्हितश्च । २३०-
वर्णानामानुपूर्व्येण । २३१-आतुर्ग्यायसः । २३२-स्थे-
णोर्लुङीति वक्तव्यम् । २३३-फलसेनावनस्पतिमृगाशकु-
निक्षुद्रजन्तुधान्यवृणानां बहुप्रकृतिरेव द्वन्द्व एकवदिति

वाच्यम् । २३४-वायुशब्दप्रयोगेप्रतिषेधः । २३५-विष्णौ
न । २३६-विरूपाणामपि समानार्थानाम् । २३७-त्य-
दादीनां मिथः सहोक्तौ यत्परं तच्छिष्यते । २३८-त्यदा-
दितः शेषे पुनपुंसकतो लिङ्गवचनानि । २३९-अद्वन्द्वत-
त्पुरुषविशेषाणामिति वक्तव्यम् । २४०-अनेकशेषविति
वाच्यम् । २४१-अचबह्वचवध्येत्येव । २४२-
अवर्णान्ताद्वा । २४३-कृष्णोदकपाण्डुसंख्यापूर्वाया भूमे-
रजिष्यते । २४४-संख्याया नदीगोदावरीभ्याम् । २४५-
त्र्युपाभ्यां चतुरोऽजिष्यते । २४६-पत्यराजभ्यां चेति
वक्तव्यम् । २४७-स्वतिभ्यामेव । २४८-ब्राह्मणाच्छं-
सिन उपसंख्यानम् । २४९-अञ्जस उपसंख्यानम् ।
२५०-पुंसानुजो जनुषान्ध इति च । २५१-पूरण इति
वक्तव्यम् । २५२-ह्युभ्यां च २५३-अन्ताच्च ।
२५४-अपो योनियन्मतुषु । २५५-वाग्दिकपश्यद्भयो
युक्तिदण्डहरेषु । २५६-आमुष्यायणाऽमुष्यपुत्रिकाऽऽमु-
ष्यकुलिकेति च । २५७-देवानांप्रिय इति च मूर्खे ।
२५८-शेषपुच्छलांगूलेषु शुनः । २५९-दिवश्च दासे ।
२६०-विद्यायोनिसम्बन्धेभ्यस्तत्पूर्वोत्तरपदग्रहणम् ।
२६१-कृत्तया न । २६२-इके चरतावुपसंख्यानम् ।
२६३-निष्के चेति वाच्यम् । २६४-उत्तरपदस्य चेति
वक्तव्यम् । २६५-इयङ्बुवङ्भाविनामव्ययानां च नेति
वाच्यम् । २६६-अभ्युक्तसादीनामिति वक्तव्यम् । २६७-
मातृमातृकमातृषु वा । २६८-अस्तोश्चेति वक्तव्यम् ।
२६९-धेनोर्मव्यायाम् । २७०-लोकस्य पृणे ।
२७१-इत्येऽनभ्यासस्य । २७२-आष्टाग्न्योरन्धे ।
२७३-गिलेऽगिलस्य । २७४-गिलगिले च ।
२७५-उष्णभद्रयोः करणे । २७६-दक्षे चेति वक्त-
व्यम् । २७७-त्रौ च । २७८-दिक्शब्देभ्यस्ती-
रस्य तारभावो वा । २७९-दुरो दाशनाशदमध्येषूत्वमु-
त्तरपदादेः पृत्वं च । २८०-अपीत्वादीनामिति वाच्यम् ।
२८१-शुनो दन्तदंष्ट्राकर्णकुन्दवराहपुच्छपदेषु दीर्घां
वाच्यः । २८२-द्वयच्यजभ्यामेव । २८३-इरिकादिभ्यः
प्रतिषेधो वक्तव्यः । २८४-गिरिनद्यादीनां वा ।
२८५-युवादेर्न । २८६-अतद्धितइति वाच्यम् ॥

तद्धितप्रकरणम् ।

२८७-पृथिव्या आजौ । २८८-देवायजजौ ।
२८९-बहिषष्टिलोपो यञ् च । २९०-ईकञ् च ।
२९१-स्थाम्नोऽकारः । २९२-भवार्थे तु लृग्वच्यः ।
२९३-लोभोऽपत्येषु बहुषु । २९४-गौरजादिप्रसङ्गे
यत् । २९५-अमिकलिभ्यां ढग्वक्तव्यः । २९६-वृद्धस्य
च पूजायामिति वाच्यम् । २९७-यूनश्च कुत्सायां गोत्र-
संज्ञेति वाच्यम् । २९८-व्यासवरुड-निषादचण्डालवि-

म्बानां चेति वक्तव्यम् । २९९-चटकस्येति वाच्यम् ।
३००-स्त्रियामपत्ये लृग्वक्तव्यः । ३०१-राज्ञो जातावेवेति
वाच्यम् । ३०२-वा हितनाम्न इति वाच्यम् । ३०३-
तक्ष्णोऽण उपसंख्यानम् । ३०४-परमप्रकृतेरेवायमिष्यते ।
३०५-छागवृषयोरपि । ३०६-त्यदादीनां फिज् वा
वाच्यः । ३०७-पूरोरण् वक्तव्यः । ३०८-पाण्डो-
र्धण् । ३०९-कम्बोजादिभ्य इति वक्तव्यम् । ३१०-
शकलकर्दमान्यामुपसंख्यानम् । ३११-नील्या अन् ।
३१२-पीतात्कन् । ३१३-हरिद्रामहारजनाभ्याम् ।
३१४-अस्मिन्नर्थेऽण् डिद्वा वक्तव्यः । ३१५-दोष उप-
संख्यानम् । ३१६-शतरुद्राद्वंश्च । ३१७-तदस्मिन्वर्तते
इति नवयज्ञादिभ्य उपसंख्यानम् । ३१८-पूर्णमासादण्
वक्तव्यः । ३१९-पितृभ्रातरि व्यत् । ३२०-मातु-
र्दुलच् । ३२१-मातृपितृभ्यां पितरि ढामहच् ।
३२२-मातरि षिच् । ३२३-अवेर्दुग्धे सोढदूसमरी-
सचो वक्तव्याः । ३२४-तिलान्निष्फलात्पिञ्जपेजौ ।
३२५-पिञ्जश्छन्दसि डिच् । ३२६-प्रकृत्याऽके राज-
न्यमनुष्ययुवानः । ३२७-वृद्धाच्चेति वक्तव्यम् । ३२८-
गणिकाया यजिति वक्तव्यम् । ३२९-पृष्ठादुपसंख्या-
नम् । ३३०-गजसहायभ्यां चेति वक्तव्यम् । ३३१-
अह्नः खः क्रतौ । ३३२-पर्श्वं णस् वक्तव्यः ।
३३३-खलादिभ्य इनिर्वक्तव्यः । ३३४-स्वार्थ उपसं-
ख्यानम् । ३३५-मुख्यार्थात्तृक्यशब्दाद्गणौ नेष्येते ।
३३६-सूत्रान्तात्त्वकल्पादेरेष्येते । ३३७-विद्यालक्षण-
कल्पान्ताच्चेति वक्तव्यम् । ३३८-अङ्गक्षत्रधर्मत्रिपूर्वादिद्या-
न्तान्नेति वक्तव्यम् । ३३९-आख्यानाख्यायिकेतिहासपुरा-
णेभ्यश्च । ३४०-सर्वादेः सादेश्च लृग्वक्तव्यः ।
३४१-इकन् पदोत्तरपदात् । ३४२-शतषष्ठेः षिकन्
पथः । ३४३-हरीतक्यादिषु व्यक्तिः । ३४४-खल-
तिकादिषु वचनम् । ३४५-मनुष्यलुपि प्रतिषेधः ।
३४६-महिषाच्चेति वक्तव्यम् । ३४७-अवारपाराद्दिगृ-
हीताद्विपरीताच्चेति वक्तव्यम् । ३४८-अमेहकृतसित्रेभ्य
एव । ३४९-अव्ययानां भमात्रे टिलोपः । ३५०-
त्यम्नेर्ध्रुव इति वक्तव्यम् । ३५१-निसो गते । ३५२-
अरण्याणः । ३५३-दूरादेत्यः । ३५४-उत्तरादाहञ् ।
३५५-वा नामधेयस्य वृद्धिसंज्ञा वक्तव्या । ३५६-
आपदादिपूर्वात्कालान्तात् । ३५७-पथ्यव्यायन्यायवि-
हारमनुष्यहस्तिष्वितिवाच्यम् । ३५८-वा गोमयेषु ।
३५९-चिरपरुपरारिभ्यस्तनो वक्तव्यः । ३६०-अग्रा-
दिपश्चाद्धिमच् । ३६१-अन्ताच्च । ३६२-सुसर्वादि-
कुशब्देभ्यो जनपदस्य । ३६३-क्रतो वृद्धिमद्विधाव-
यवानाम् । ३६४-चित्रारेवतीरोहिणीभ्यः स्त्रियामुपसं-

ख्यानम् । ३६९-फाल्गुन्यषाढाभ्यां टानौ वक्तव्यौ ।
 ३६६-श्रविष्ठाषाढाभ्यां लृण् वक्तव्यः । ३६७-जातार्थे
 प्रतिप्रसूतोऽण् वा ङिद्वक्तव्यः । ३६८-परिमुखादिभ्य
 एवेभ्यते । ३६९-अध्यात्मादेष्टृन्निष्पते । ३७०-सब्र-
 ह्मचारिपीठसर्पिकलापिकौथुमितैतिलिजाजलिङ्गलिशिला-
 लिशिखण्डिसूकरसन्नासुपर्वणामुपसंख्यानम् । ३७१-
 बहेस्तुरणिट् च । ३७२-अग्नीध्रः शरणे रण् भं च ।
 ३७३-समिधामाधाने पेय्यण् । ३७४-पत्राद्वाह्ये ।
 ३७५-वैरे देवासुरादिभ्यः प्रतिषेधः । ३७६-चरणाद्भ-
 र्मान्नाययोरिति वक्तव्यम् । ३७७-घोषग्रहणमपि कर्त्त-
 व्यम् । ३७८-कौपिञ्जलहास्तिपदादण् वाच्यः । ३७९-
 आथर्वणिकस्येकलोपश्च । ३८०-अस्मनो विकारे ढिलोपो
 वक्तव्यः । ३८१-एकाचो नित्यम् । ३८२-तालाद्द-
 नुपि । ३८३-फलपाकशुषामुपसंख्यानम् । ३८४-
 पुष्पमूलेषु बहुलम् । ३८५-तदाहेति माशब्दादिभ्य
 उपसंख्यानम् । ३८६-आहौ प्रभूतादिभ्यः । ३८७-
 पृच्छतौ सुस्नातादिभ्यः । ३८८-गच्छतौ परदारादिभ्यः ।
 ३८९-इकारादाविति वाच्यम् । ३९०-भावप्रत्ययान्ता-
 दिभ्य वक्तव्यः । ३९१-वृद्धेर्वृधुभिभावो वक्तव्यः ।
 ३९२-अधर्माच्चेति वक्तव्यम् । ३९३-नराच्चेति वक्त-
 व्यम् । ३९४-विशसितुरिङ्लोपश्चाच्च वक्तव्यः । ३९५-
 विभाजयितुर्णिलोपश्चाच्च वाच्यः । ३९६-नस् नासि-
 कायाः । ३९७-वा केशेषु । ३९८-अचि शीर्षे इति
 वाच्यम् । ३९९-पञ्चजनादुपसंख्यानम् । ४००-
 सर्वजनादृञ् खश्च । ४०१-महाजनादृञ् । ४०२-आ-
 चार्यादणस्वं च । ४०३-सर्वाण्यो वेति वक्तव्यम् ।
 ४०४-पुरुषाद्वधविकारसमूहेतेनकृतेषु । ४०५-अर्धाच्चेति
 वक्तव्यम् । ४०६-कार्पाणाद्विठन्वक्तव्यः प्रतिरादेशश्च
 वा । ४०७-बहुपूर्वाच्चेति वक्तव्यम् । ४०८-केवला-
 याश्चेति वक्तव्यम् । ४०९-द्वित्रिपूर्वादण् च । ४१०-
 वातपित्तश्लेष्मभ्यः शमनकोपनयोरुपसंख्यानम् । ४११-
 सन्निपाताच्चेति वक्तव्यम् । ४१२-ब्रह्मवर्चसादुपसंख्या-
 नम् । ४१३-चतुर्थर्थे उपसंख्यानम् । ४१४-
 तत्पचतीति द्रोणादण् च । ४१५-स्तोमे ङविधिः ।
 ४१६-यज्ञवल्किभ्यां तत्कर्माहंतीत्युपसंख्यानम् । ४१७-
 क्रोशशतयोजनशतयोरुपसंख्यानम् । ४१८-ततोऽभि-
 गमनमर्हतीति च वक्तव्यम् । ४१९-आहूतप्रकरणे वारि-
 जङ्गलस्थलकान्तारपूर्वादुपसंख्यानम् । ४२०-महाना-
 म्यादिभ्यः षष्ठ्यन्तेभ्य उपसंख्यानम् । ४२१-चतुर्मा-
 साण्यो यज्ञे तत्र भव इत्यर्थे । ४२२-संज्ञायामण् ।
 ४२३-अर्थान्यान्तु यथासंख्यं नेष्यते । ४२४-चूडा-

दिभ्य उपसंख्यानम् । ४२५-आकालाङ्गश्च । ४२६-
 अर्हतो नुम् च । ४२७-चतुर्वर्णादीनां स्वार्थ उपसंख्या-
 नम् । ४२८-श्रोत्रियस्य यलोपश्च । ४२९-सहायाद्वा ।
 ४३०-खप्रत्ययानुत्पत्तौ यलोपो वा वक्तव्यः । ४३१-
 अलावृत्तिलोमामङ्गाभ्यो रजस्युपसंख्यानम् । ४३२-गो-
 ष्टजादयः स्थानादिषु पशुनामभ्यः । ४३३-संघाते कटच् ।
 ४३४-विस्तारे षट्च् । ४३५-द्वित्वे गीयुगच् ।
 ४३६-षट्त्वे षड्वच् । ४३७-स्नेहे तैलच् । ४३८-
 भवने क्षेत्रे स्नाकटशाकिनौ । ४३९-कप्रत्ययचिकादेशौ
 च वक्तव्यौ । ४४०-क्लिनस्य चिल् पिल् लश्वास्य
 चक्षुषी । ४४१-चुल्च । ४४२-प्रमाणे लः । ४४३-
 द्विगोर्नित्यम् । ४४४-प्रमाणपरिमाणभ्यां संख्यायाश्चापि
 संशये मात्रज्वक्तव्यः । ४४५-वत्त्वन्तात्स्वार्थे द्वयसम्मात्रचौ
 बहुलम् । ४४६-चतुरश्रयतावाद्यक्षरलोपश्च । ४४७-
 तावतिथेन गृह्णातीति कन् वक्तव्यो नित्यं च लक् ।
 ४४८-वटकेभ्य इनिर्वाच्यः । ४४९-भूमनिन्दाप्रशंसासु
 नित्ययोगेऽतिशयने । सम्बन्धेऽस्तिविवक्षायां भवन्ति-
 मतुबादयः । ४५०-विष्वगित्युत्तरपदलोपश्चाकृतसन्धेः ।
 ४५१-वृत्तेश्च । ४५२-ज्योत्स्नादिभ्य उपसंख्यानम् ।
 ४५३-रप्रकरणे खमुखकुक्षेभ्य उपसंख्यानम् । ४५४-
 नगपांसुपाण्डुभ्यश्च । ४५५-कच्छा ह्रस्वं च ।
 ४५६-अन्येभ्योऽपि दृश्यते । ४५७-अर्णसो लोपश्च
 ४५८-अन्येभ्योऽपि दृश्यते । ४५९-अन्येभ्योऽपि
 दृश्यते । ४६०-आमयस्योपसंख्यानं दीर्घश्च । ४६१-
 शृङ्गवृन्दाभ्यामारकन् । ४६२-फलबर्हाभ्यामिनच् ।
 ४६३-हृदयाच्चालुरन्यतरस्याम् । ४६४-शीतोष्णतृप्रे-
 भ्यस्तदसहने । ४६५-हिमाच्चेलः । ४६६-बलादूलः ।
 ४६७-वातात्समूहे च । ४६८ तत्पर्वमरुद्भ्याम् । ४६९-
 कुत्सित इति वक्तव्यम् । ४७०-प्राण्यङ्गाच्च । ४७१-
 पिशाचाच्च । ४७२-बाहूरुपूर्वपदाद्वलात् । ४७३-स-
 वादेश्च । ४७४-अर्थाच्चासन्निहिते । ४७५-तदन्ताच्च ।
 ४७६-सर्वोभयार्थाभ्यामेव । ४७७-समानस्य सभावो
 यश्चाहनि । ४७८-पूर्वपूर्वतरयोः पर उदारी च संवत्सरे ।
 ४७९-इदम इश समसण् प्रत्ययश्च संवत्सरे । ४८०-
 परस्मादेद्यव्यहनि । ४८१-इदमोऽश् वश्च । ४८२-
 पूर्वादिभ्योऽष्टभ्योऽह्न्येबुस् । ४८३-बुश्चोभयाद्वक्तव्यः ।
 ४८४-एतदोपि वाच्यः । ४८५-धमुजन्तात्स्वार्थे
 ङदर्शनम् । ४८६-तीयादीकक् स्वार्थे वा वाच्यः ।
 ४८७-न विद्यायाः । ४८८-ओकारसकारमकारादौ
 सुपि सर्वनाम्नष्टेः प्रागकच् । ४८९-अकच्प्रकरणे
 तूष्णीमः काश्च वक्तव्यः । ४९०-शीले को मलोपश्च ।

४९१ चतुर्थादच ऊर्ध्वस्य लोपो वाच्यः । ४९२-अ-
नजादौ च विभाषा लोपो वक्तव्यः । ४९३-लोपः
पूर्वपदस्य च । ४९४-विनापि प्रत्ययं पूर्वोत्तरपदयोर्वा लो-
पो वाच्यः । ४९५-उवर्णाह इत्यस्य च । ४९६
ऋवर्णादपि । ४९७-द्वितीयं सन्ध्यक्षरं चैतदादे-
लोपो वक्तव्यः । ४९८-एकाक्षरपूर्वपदानामुत्तरपदलोपो
वक्तव्यः । ४९९-षष्ठाजादिवचनात्सिद्धम् । ५००-
किमोऽस्मिन्विषये डतरजपि । ५०१-पादशतग्रहणम-
नर्थकमन्यत्रापि दर्शनात् । ५०२-चञ्चद्वहूतोरुपसं-
ख्यानम् । ५०३-नवस्य नू आदेशस्तनतनपक्षाश्च प्र-
त्यया वक्तव्याः । ५०४-नश्च पुराणे प्रात् । ५०५-मा-
गरूपनामभ्यो धेयः । ५०६-आग्नीध्रसाधारणाद् ।
५०७-लोहिताह्लिङ्गवाधनं वा । ५०८-बहुव्यार्थान्म-
ङ्गलामङ्गलवचनम् । ५०९-आद्यादिभ्य उपसंख्यानम् ।
५१०-अभूततद्भाव इति वक्तव्यम् । ५११-अव्ययस्य
च्वादीन् नेति वाच्यम् । ५१२-डाचि विवक्षिते द्वे
बहुलम् । ५१३-नित्यमात्रेडितं डाचीति वक्तव्यम् ।
५१४-भद्राच्चेति वक्तव्यम् । ५१५-आनुपूर्व्ये द्वे वाच्ये ।
५१६-सम्भ्रमेण प्रवृत्तौ यथेष्टमनेकधा प्रयोगो न्यायसि-
द्धः । ५१७-क्रियासमभिहारे च । ५१८-कर्मव्यती-
हारे सर्वनामो द्वे वाच्ये समासवच्च बहुलम् । ५१९-अ-
समासवद्भावे पूर्वपदस्य सुपः सुर्वक्तव्यः । ५२०-स्त्रीनपुं-
सकयोरुत्तरपदस्याया विभक्तेराम्भावो वा वक्तव्यः ॥

तिङन्तप्रकरणम् ।

५२१-बुगुटाबुवड्यणोः सिद्धौ वक्तव्यौ ।
५२२-दुरः पत्वणत्वयोरुपसर्गत्वप्रतिषेधो वक्तव्यः ।
५२३-अन्तःशब्दस्याङ्किविधिणत्वेपुपसर्गत्वं वाच्यम् ।
५२४-आशिषि नाथ इति वाच्यम् । ५२५-सि-
ज्लोप एकादेशे सिद्धौ वाच्यः । ५२६-इर इत्सञ्ज्ञा
वाच्या । ५२७-ऋदुपधेभ्यो लिटः कित्त्वं गुणात्पूर्ववि-
प्रतिषेधेन । ५२८-सुव्धातुष्टिवुष्प्रकृतीनां सत्वप्रतिषेधो
वक्तव्यः । ५२९-कास्यनेकाजग्रहणं कर्तव्यम् ।
५३०-ण्यल्लोपावियङ्यणगुणवृद्धिर्दीर्घेभ्यः पूर्वविप्रतिषे-
धेन । ५३१-कमेऽश्चलेश्चङ् वाच्यः । ५३२-आङि चम
इति वक्तव्यम् । ५३३-इत्त्वोत्त्वाम्यां गुणवृद्धी विप्रति-
षेधेन । ५३४-गुर्गेनिन्दायाम् । ५३५-तिजेः क्षमा-
याम् । ५३६-कितेर्व्याधिप्रतीकारे निग्रहेऽपनयने नाशने
संशये च । ५३७-मानेर्जिज्ञासायाम् । ५३८-बोधेश्चि-
त्प्रकारे । ५३९-दानेराजवे । ५४०-शानेर्निशाने ।
५४१-स्वञ्जोरुपसंख्यानम् । ५४२-स्पृशमृशकृषतुपट्पा-
ठैः सिज्या वाच्यः । ५४३-ध्वतोर्लङ्गभ्यासलक्षण-

प्रतिषेधः । ५४४-वर्जने क्शान् नेष्टः । ५४५-ऊर्णो-
तेराम्नेति वाच्यम् । ५४६-इष्वदिक इति वक्तव्यम् ।
५४७-दरिद्रातेरार्धधातुके विवक्षिते आलोपो वाच्यः ।
५४८-लुङि वा । ५४९-सनि ण्वुलि ल्युटि च न ९
५००-दम्भेश्च एच्चाभ्यासलोपो वक्तव्यौ । ५५१-किंति
रमागमं बाधित्वा सम्प्रसारणं पूर्वविप्रतिषेधेन । ५५२-शे
तृष्णादीनां नुम् वाच्यः । ५५३-अडभ्यासविकारेऽपि
सुट्कात्पूर्वं इति वक्तव्यम् । ५५४-मस्जेरन्त्यात्पूर्वं नुम्
वाच्यः । ५५५-इषेस्तकारे श्यन्प्रत्ययात्प्रतिषेध इति ।
५५६-धूञ्प्रीजोर्नुवक्तव्यः । ५५७-काण्यादीनां वेति
वक्तव्यम् । ५५८-पातेर्णौ लुग्वक्तव्यः । ५५९-प्रलम्भ-
नाभिभवपूजासु लियो नित्यमात्त्वमिति वाच्यम् । ५६०-
रञ्जेर्णौ मृगरमगे नलोपो वक्तव्यः । ५६१-ईर्ध्वतेस्तृतीयस्येति
वक्तव्यम् । ५६२-तनिपतिदरिद्रातिभ्यः सनो वा इङ्वाच्यः ।
५६३-आशङ्कायां सन् वक्तव्यः । ५६४-राधो हिंसायां
सनीस् वाच्यः । ५६५-सूचिसूत्रिमूयट्यर्थशृणोतिभ्यो
यङ् वाच्यः । ५६६-स च पदान्तवद्वाच्यः । ५६७-हस्ते-
हिंसायां यङि ग्रीभायो वाच्यः । ५६८-रीगृथत इति
वक्तव्यम् । ५६९-मान्तप्रकृतिकसुब्रन्तादव्ययाच्च क्यज्
न । ५७०-अश्ववृषयोर्मैथुनेच्छायाम् । ५७१-क्षीरल
घणयोर्लाङसायाम् । ५७२-सर्वप्रातिपदिकानां क्यचि
लाङसायां सुगसुकौ । ५७३-अधिकरणाच्चेति वक्तव्यम् ।
५७४-ओजसोऽप्सरसो नित्यमितरेषां विभाषया । ५७५-
आचारेऽवगात्मक्कीबहोडेभ्यः क्तिच्चा वक्तव्यः । ५७६-स-
र्वप्रातिपदिकेभ्यः क्तिच्चा वक्तव्यः । ५७७-उस्योमा
ङ्क्षवाटः प्रतिषेधः । ५७८-लोहितडाङ्भ्यः क्यप्वचनं
भृशादिष्वितराणि । ५७९-सषकक्षकष्टकृच्छ्राहनेभ्यः
कण्वचिकीर्षायामिति वाच्यम् । ५८०-हनुचलन इति
वक्तव्यम् । ५८१-तपसः परस्मैपदश्च । ५८२-फेनाच्चेति
वाच्यम् । ५८३-सुदिनदुर्दिननीहारेभ्यश्च । ५८४-
पुच्छादुदसने व्यसने पर्यसने च । ५८५-भाण्डात्स-
माचयने । ५८६-चीवरादर्जने परिधाने च । ५८७-
व्रताद् भोजनतन्निवृत्त्योः । ५८८-वस्त्रात्समाच्छादने ।
५८९-हत्यादिभ्यो ग्रहणे । ५९०-अर्थवेदयोरप्या-
पुग्वक्तव्यः । ५९१-कण्ठादेस्तृतीयस्येति वाच्यम् ।
५९२-यथेष्टं नामधातुश्च । ५९३-प्रतिषेधे हसादीनामुप-
संख्यानम् । ५९४-हरतेरप्रतिषेधः । ५९५-परस्परौप-
पदाच्चेति वक्तव्यम् । ५९६-पराङ्गकर्मकाञ्च निषेधः ।
५९७-समोऽकूजने । ५९८-आगमेः क्षमायाम् ।
५९९-शिर्क्षोर्जिज्ञासायाम् । ६००-हरतेर्गीतताच्छील्ये ।
६०१-किरतेर्हर्षजीविकाकुलायकरणेष्विति वाच्यम् ।
६०२-सुडिर् हर्षादिष्वेव वक्तव्यः । ६०३-आङि

नुप्रच्छयोः । ६०४-शप उपालम्भे । ६०५-आङः
प्रतिज्ञायामुपसंख्यानम् । ६०६-ईहायामेव । ६०७-उ-
पादेवपूजासङ्गतिकरणमित्रकरणपथिष्विति वाच्यम् । ६०८
वा लिप्सायामिति वक्तव्यम् । ६०९-स्वाङ्गकर्मकाचेति
वक्तव्यम् । ६१०-विदिप्रच्छिस्वरतीनामुपसंख्यानम् ।
६११-अतिश्रुदशिभ्यश्चेति वक्तव्यम् । ६१२-उपसर्गा-
दस्यस्युद्धोर्वेति वाच्यम् । ६१३-ज्योतिरुद्गमन इति वा-
च्यम् । ६१४-स्वराद्यन्तोपसर्गादिति वक्तव्यम् । ६१५-
अदेः प्रतिषेधः । ६१६-घेट उपसंख्यानम् । ६१७-
अनाचमिकमिवमीनामिति वक्तव्यम् । ६१८-सकर्मकाणां
प्रतिषेधो वक्तव्यः । ६१९-दुहिपच्योर्बहुलं सकर्मकयोरिति
वाच्यम् । ६२०-सृजियुज्योः श्यस्तु । ६२१-सृजेः
श्रद्धोपपन्ने कर्त्तव्येति वाच्यम् । ६२२-भूषाकर्मकिरादि-
सनां चान्यत्रात्मनेपदात् । ६२३-यक्चिणोः प्रतिषेधे
हेतुमणिश्रिब्रूवामुपसंख्यानम् । ६२४-णिश्रन्थिग्रन्थिब्रू-
वात्मनेपदाकर्मकाणामुपसंख्यानम् । ६२५-अत्यन्ता-
पहवे लिङ्गकृत्यः । ६२६-यदाययोरुपसंख्यानम् ।
६२७-कामप्रवेदन इति वक्तव्यम् । ६२८-क्रियासम-
भिहारे द्वे वाच्ये ।

कृदन्तप्रकरणम् ।

६२९-वसेस्तव्यत् कर्त्तरि णिच् । ६३०-केलिमर
उपसंख्यानम् । ६३१-निर्विण्णस्योपसंख्यानम् । ६३२-
प्यन्तभादीनामुपसंख्यानम् । ६३३-तकिशसिचित्-
यतिजनिभ्यो यद्वाच्यः । ६३४-हनो वा यद्वधश्च
वक्तव्यः । ६३५-चरेराङि चागुरौ । ६३६-आङ्पूर्-
वादेशेः संज्ञायामुपसंख्यानम् । ६३७-समश्च बहुलम् ।
६३८-छन्दसीति वक्तव्यम् । ६३९-पाणौ सृजेर्ण्य-
द्वाच्यः । ६४०-समवपूर्वाच्च । ६४१-त्यजेश्च ।
६४२-ण्यत्प्रकरणे लपिदमिभ्यां चेति वक्तव्यम् । ६४३-
क्रमेः कर्त्तर्यात्मनेपदविषयात्कृत इग्निषेधो वाच्यः ।
६४४-चरिचलिपतिवदीनां वा द्वित्वमच्याक् चाम्यास-
स्येति वक्तव्यम् । ६४५-हन्तेर्धत्वञ्च । ६४६-
पाठेर्णिलुक् चोक्च दीर्घश्चाभ्यासस्य । ६४७-नौ लिम्पे-
र्वाच्यः । ६४८-गवादिषु विन्देः संज्ञायाम् । ६४९-
तनोतेरुपसंख्यानम् । ६५०-नृतिखनिरजिभ्य एव ।
६५१-अस्य केऽने च रज्जेर्नलोपो वाच्यः । ६५२-
शीलिकामिभक्ष्याचरिभ्यो णः । ६५३-ईक्षिभिम्यां
च । ६५४-कविधौ सर्वत्र सम्प्रसारणभ्यो ङः ।
६५५-आलस्यसुखाहरणयोरिति वक्तव्यम् । ६५६-
कप्रकरणे मूलविभुजादिभ्य उपसंख्यानम् । ६५७-
शक्तिराङ्गलाङ्कुशतोमरषष्ठिघटघटीधनुष्यु ग्रहेरुपसंख्या-
नम् । ६५८-सूत्रे च धार्यर्थे । ६५९-हस्तिसूचक-

योरिति वक्तव्यम् । ६६०-पाश्वर्वादिषूपसंख्यानम् ।
६६१-उत्तानादिषु कर्त्तृषु । ६६२-गिरौ ङश्छन्दसि ।
६६३-किंयत्तद्वहुषु कृजोऽज्विधानम् । ६६४-त्रीहि-
वत्सयोरिति वक्तव्यम् । ६६५-वातशुनीतिलशर्ष्वजघे-
टतुदजहातिभ्यः खश उपसंख्यानम् । ६६६-स्तने घेटो
नासिकायां ङश्चेति वाच्यम् । ६६७-घटीखारीखरीषू-
पसंख्यानम् । ६६८-गमेः सुपि वाच्यः । ६६९-
विहायसो विह इति वाच्यम् । ६७०-खच्च डिद्वा वाच्यः ।
६७१-सर्वत्रपन्नयोरुपसंख्यानम् । ६७२-उरसो लोपश्च ।
६७३-सुदुरोरधिकरणे । ६७४-अन्यत्रापि दृश्यत इति
वक्तव्यम् । ६७५-ङे च विहायसो विहादेशो वक्तव्यः ।
६७६-दारावाहनोऽणन्तस्य च टः संज्ञायाम् । ६७७-
चारौ वा ६७८-कर्मणि समि च ६७९-राजघ उप-
संख्यानम् । ६८०-समानान्ययोश्चेति वाच्यम् । ६८१-
कसोपि वाच्यः । ६८२-अग्रग्रामाभ्यां नयतेर्णो वाच्यः ।
६८३-आशासः कालुपधाया इत्त्वं वाच्यम् । ६८४-
गमादीनामिति वक्तव्यम् । ६८५-ऊङ् च गमादीनामिति
वक्तव्यम् । ६८६-साधुकारिण्युपसंख्यानम् । ६८७-
ब्रह्मणि वदः । ६८८-कुत्सितग्रहणकर्त्तव्यम् । ६८९-
ऊर्णोतेर्णुवद्वावो वाच्यः । ६९०-दुग्धोर्दीर्घश्च । ६९१-
पूजो विनाशे । ६९२-सिनोतेर्ग्रासकर्मकर्त्तृकस्य ।
६९३-निष्ठादेशः षत्वस्वरप्रत्ययेद्विधिविषु सिद्धो वाच्यः ।
६९४-उत्कुलसंफुल्लयोरुपसंख्यानम् । ६९५-आदि-
कर्मणि निष्ठा वाच्या । ६९६-क्षीरहविषोः पाके । ६९७-
विस्मितप्रतिघातयोश्च । ६९८-दशेश्च । ६९९-माङ्ग्या-
कोश इति वाच्यम् । ७००-दंशेरुलन्दस्युपसंख्यानम् ।
७०१-शीङो वाच्यः । ७०२-भाषायां धाञ्कृसृगमिज-
निनिभ्यः । ७०३-सासहिवावहिचाचलिपापतीनामुप-
संख्यानम् । ७०४-कुक्त्रपि वाच्यः । ७०५-किञ्
वचिप्रच्छयायतस्तुकटपुत्रुश्रीणां दीर्घोऽसम्प्रसारणं च
७०६-द्युतिगमिजुहोतीनां द्वे च । ७०७-जुहोतेर्दीर्घश्च ।
७०८-ध्यायतेः सम्प्रसारणं च । ७०९-मितद्वादिभ्य
उपसंख्यानम् । ७१०-व्याधिमत्त्यबलेषु चेति वाच्यम् ।
७११-दारजारौ कर्त्तरि णिलुक् च । ७१२-अपादाने
स्त्रियामुपसंख्यानं तदन्ताच्च वा ङीष् । ७१३-शू वायु-
वर्णनवृत्तेषु । ७१४-भयादीनामुपसंख्यानम् । ७१५-
वशिरण्योरुपसंख्यानम् । ७१६-घञर्थे कविधानम् ।
७१७-द्वित्वप्रकरणे के कृवादीनामिति वक्तव्यम् ।
७१८-श्रुयजीषिस्तुभ्यः करणे । ७१९-ऋत्वादिभ्यः
क्तिनिष्ठावद्वाच्यः । ७२०-ति च । ७२१-चायतेः
क्तिनि चिभावो वाच्यः । ७२२-सम्पदादिभ्यः क्तिप् ।
७२३-क्तिनपीष्यते । ७२४-अजेः क्यपि वीभावो ने

वाच्यम् । ७२९-परिचर्यापरिसर्यामृगयाटाटथानामुपसं-
ख्यानम् । ७२६-जागर्तैरकारो वा । ७२७-निष्ठायां
संत इति वक्तव्यम् । ७२८-तितुत्रेष्वप्रहादीनामिति वाच्यम् ।
७२९-वट्टिवन्दिविदिभ्यश्चेति वाच्यम् । ७३०-इषेरनि-
च्छार्थस्य । ७३१-परेर्वा । ७३२-धात्वर्थनिर्देशे ण्वुल्
वक्तव्यः । ७३३-इक्षितपौ धातुनिर्देशे । ७३४-
वर्णात्कारः । ७३५-रदिफः । ७३६-मत्वर्थच्छः ।
७३७-इणजदिभ्यः । ७३८-इञ् वपादिभ्यः ।
७३९-इक् कृष्यादिभ्यः । ७४०-अवहाराधारावाया-
नामुपसंख्यानम् । ७४१-खनेर्द्धरेकैकवका वाच्याः ।
७४२-निमिमीलियां खलचोरात्त्वनेति वाच्यम् ।
७४३-कर्तृकर्मणोश्च्यर्थयोरिति वाच्यम् । ७४४-
भाषायां शासियुधिदृशिष्टिपिमुषिभ्यो युञ्वाच्यः । ७४५-
स्मृत्यादेः इयुक्तः किति ति नित्यमिडभावः पूर्वविप्रतिषे-
धेन । ७४६-झलादाविति वाच्यम् ।

वैदिकप्रकरणम् ।

७४७-नभोङ्गिरोमनुषां वत्युपसंख्यानम् । ७४८-
वृषण्वस्वश्चयोः । ७४९-उभयसंज्ञान्यपीति वक्तव्यम् ।
७५०-षष्ठ्यर्थे चतुर्थीति वाच्यम् । ७५१-हिरण्य
इति वक्तव्यम् । ७५२-इवेतवहादीनां डस्पदस्येति
वक्तव्यम् । ७५३-छन्दसि परेच्छायां क्यच उपसंख्या-
नम् । ७५४-एरजधिकारे जवसवौ छन्दसि वाच्यौ ।
७५५-सिब्वहुलं णिहक्तव्यः । ७५६-दशेरवक्तव्यः ।
७५७-मुद्रलाच्छन्दसि लिङ् । ७५८-गुग्गुलुमधुजतुप-
तयाल्लनामिति वक्तव्यम् । ७५९-आविष्टस्योपसंख्यानं
छन्दसि । ७६०-अक्षरसमूहे छन्दसः उपसंख्यानम् ।
७६१-सन्शतोर्दिनिश्छन्दसि तदस्य परिमाणमित्यर्थे
वाच्यः । ७६२-विंशतेश्चेति वाच्यम् । ७६३-युष्मद-
स्मदोः सादृश्ये मतुवाच्यः । ७६४-छन्दोविनृप्रकरणे-
ऽष्ट्रमेखलादयोभयसंज्ञाद्वयानां दीर्घश्चेति वक्तव्यम् ।
७६५-छन्दसीवनिपौ च वक्तव्यौ । ७६६-छन्दसि
वेति वक्तव्यम् । ७६७-ऋचि त्रेरुत्तरपदादिलोपश्च
छन्दसि । ७६८-रयेर्मतौ बहुलम् । एमन्नादिषु छन्दसि
पररूपं वक्तव्यम् । ७६९-हृदय्या उपसंख्यानम् ।
७७०-ईषाअक्षादीनां छन्दसि प्रकृतिभावो वक्तव्यः ।

७७१-छन्दसि स्त्रियां बहुलम् । ७७२-तन्वादीनां
छन्दसि बहुलम् । ७७३-इयाडियाजीकाराणामुपसं-
ख्यानम् । ७७४-आड्डयाजड्यारामुपसंख्यानम् ।
७७५-पावकादीनां छन्दसि प्रत्ययस्थात्कादित्त्वं नेति
वाच्यम् । ७७६-जसादिषु छन्दसि वा वचनं प्राङ्णौ
चङ्युपधायाः । ७७७-नाभ्यस्तस्याचीति निषेधे बहुलं
छन्दसीति वक्तव्यम् । ७७८-अपुत्रादीनामिति वाच्यम्
७७९-मासश्छन्दसीति वक्तव्यम् । ७८०-स्ववः
स्वतवसोरुपसंख्यते । ७८१-भूरिदान्तस्तुङ्गाच्यः ।
७८२-ईद्रथिनः । ७८३-प्रश्नान्ताभिपूजितविचार्यमा-
णप्रत्यभिवादयाज्यान्तेष्वेव । ७८४-आमन्त्रिते छन्दसि
प्लुतविकारोऽयं वक्तव्यः । ७८५-वन उपसंख्यानम् ।
७८६-सतिशिष्टस्वरवलीयस्त्वमन्यत्रविकरणेभ्य इति वा-
च्यम् । ७८७-अतद्धित इति वाच्यम् । ७८८-
षष्ठ्यामन्त्रितकारकवचनम् । ७८९-पूर्वाङ्गश्चेति वक्त-
व्यम् । ७९०-अव्ययानान् । ७९१-अव्ययीभाव-
स्य त्विष्यते । ७९२-असावित्यन्तः । ७९३-अमुष्ये-
त्यन्तः । ७९४-स्यान्तस्योपोत्तमं च । ७९५-वा नाम-
धेयस्य । ७९६-संज्ञायान्तु निष्ठा च ह्यजनादिति
नित्यमाद्युदात्तत्वं पूर्वविप्रतिषेधेन । ७९७-चितः सप्रकृ-
तेर्बह्वकजर्थम् । ७९८-ऊठ्युपधाग्रहणं कर्तव्यम् । ७९९-
रेशब्दाच्च । ८००-विन्दीन्धिखिदिभ्योनेति वक्तव्यम् ।
८०१-अव्यये नञ्कुनिपातानाम् । ८०२-वृजेरिति
वाच्यम् । ८०३-संज्ञायामिति वक्तव्यम् । ८०४-अनु-
पसर्ग इति वक्तव्यम् । ८०५-आद्युदात्तप्रकरणे द्विवोदा-
सादीनां छन्दस्युपसंख्यानम् । ८०६-चैलराज्यादिस्वरा-
दव्ययस्वरः पूर्वविप्रतिषेधेन । ८०७-ऋषिप्रतिषेधोऽत्र
मित्रे । ८०८-अतेर्धातुलोप इति वाच्यम् । ८०९-
परादिश्च परान्तश्च पूर्वान्तश्चापि दृश्यते । पूर्वोदयश्च दृश्यन्ते
व्यत्ययो बहुलन्ततः । ८१०-मलोपश्च वक्तव्यः ।
८११-गतिग्रहणे उपसर्गग्रहणमिष्यते । ८१२-क्रिया
कुत्सन इति वाच्यम् । ८१३-पूतिश्चानुबन्ध इति
वाच्यम् । ८१४-वाबह्वर्थमनुदात्तमिति वाच्यम् ।

॥ इति कौमुद्यन्तर्गतवार्तिकपाठः ॥

अथ परिभाषापाठः ।

१ व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्हि संदेहादलक्षणम् ॥
 २ यथोद्देशं संज्ञापरिभाषम् ॥ ३ कार्यकालं संज्ञापरिभाषम् ॥ ४ अनेकान्ता अनुबन्धाः ॥ ५ एकान्ता अनुबन्धाः ॥ ६ नानुबन्धकृतमनेकालत्वम् ॥ ७ नानुबन्धकृतमनेजन्तत्वम् ॥ ८ नानुबन्धकृतमसारूप्यम् ॥ ९ उभयगतिरिह भवति ॥ १० कार्यमनुभवन् हि कार्यं निमित्ततया नाश्रीयते ११ यदागमास्तद्गुणीभूतास्तद्ग्रहणेन गृह्यन्ते ॥ १२ निर्दिश्यमानस्यादेशा भवन्ति ॥ १३ यत्रानेकविधमान्तर्यं तत्र स्थानत आन्तर्यं बलीयः ॥ १४ अर्थवद्ग्रहणे नानर्थकस्य (ग्रहणम्) ॥ १५ गौणमुख्ययोर्मुख्ये कार्यसंप्रत्ययः ॥ १६ अनिनस्मन्ग्रहणान्यर्थवता चानर्थकेन च तदन्तविधिं प्रयोजयन्ति ॥ १७ एकयोगनिर्दिष्टानां सह वा प्रवृत्तिस्सह वा निवृत्तिः ॥ १८ एकयोगनिर्दिष्टानां कचिदेकदेशोप्यनुवर्तते ॥ १९ भाव्यमानेन सवर्णानां ग्रहणं न ॥ २० भाव्यमानोऽप्युकारस्सवर्णान् गृह्णाति ॥ २१ वर्णाश्रये नास्ति प्रत्ययलक्षणम् ॥ २२ उणादयोऽव्युत्पन्नानि प्रातिपदिकानि ॥ २३ प्रत्ययग्रहणे यस्मात्स विहितस्तदादेस्तदन्तस्य ग्रहणम् ॥ २४ प्रत्ययग्रहणे चापञ्चम्याः ॥ २५ उत्तरपदाधिकारे प्रत्ययग्रहणे न तदन्तग्रहणम् ॥ २६ स्त्रीप्रत्यये चानुपसर्जने न ॥ २७ संज्ञाविधौ प्रत्ययग्रहणे तदन्तग्रहणं नास्ति ॥ २८ कृद्ग्रहणे गतिकारकपूर्वस्यापि ग्रहणम् ॥ २९ पदाङ्गाधिकारे तस्य च तदन्तस्य च ॥ ३० व्यपदेशिवदेकस्मिन् ॥ ३१ ग्रहणवता प्रातिपदिकेन तदन्तविधिर्नास्ति ॥ ३२ व्यपदेशिवद्भावोऽप्रातिपदिकेन ॥ ३३ यस्मिन्विधिस्तदादावल्ग्रहणे ॥ ३४ सर्वे द्वन्द्वो विभाषैकवद्भवति ॥ ३५ सर्वे विषयश्छन्दसि विकल्प्यन्ते ॥ ३६ प्रकृतिवदनुकरणं भवति ॥ ३७ एकदेशविकृतमनन्यवत् ॥ ३८ पूर्वपरानित्यान्तरङ्गापवादानामुत्तरोत्तरंबलीयः ॥ ३९ पुनः प्रसङ्गविज्ञानात्सिद्धम् ॥ ४० सकृद्गतौ विप्रतिषेधे यद्वाधितं तद्वाधितमेव ॥ ४१ विकरणेभ्यो नियमो बलीयान् ॥ ४२ परान्नित्यः बलवत् ॥ ४३ कृताऽकृतप्रसंगिनित्यम् ॥ ४४ शब्दान्तरस्य प्राप्नुवन्विधिरनित्यो भवति ॥ ४५ शब्दान्तरात्प्राप्नुवतः शब्दान्तरे प्राप्नुवतश्चानित्यत्वम् ॥ ४६ लक्षणान्तरेण प्राप्नुवन्विधिरनित्यः ॥ ४७ कचिक्कृताकृतप्रसङ्गमात्रेणापि नित्यता ॥ ४८ यस्य च लक्षणान्तरेण निमित्तं विहन्यते न तदनित्यम् ॥ ४९ यस्य

च लक्षणान्तरेण निमित्तं विहन्यते तदप्यनित्यम् ॥ ५० स्वरभिन्नस्य च प्राप्नुवन्विधिरनित्यः ॥ ५१ असिद्धं बहिरङ्गमन्तरंगे ॥ ५२ नाजानन्तर्यं बहिष्प्रकृतमिः ॥ ५३ अन्तरङ्गानपि विधीन्बहिरङ्गो लुग् बाधते ॥ ५४ पूर्वोत्तरपदनिमित्तकार्यात्पूर्वमन्तरङ्गोऽप्येकादेशो न ॥ ५५ अन्तरङ्गानपि विधीन् बहिरङ्गो ल्यव्बाधते ॥ ५६ वार्णादाङ्गबलीयो भवति ॥ ५७ अकृतव्यूहाः पाणिनीयाः ॥ ५८ अन्तरंगादप्यपवादो बलीयान् ॥ ५९ येन नाप्राप्ते यो विधिरारभ्यते स तस्य बाधको भवति ॥ ६० कचिदपवादविषयेऽप्युत्सर्गोऽभिनिविशते ॥ ६१ पुरस्तादपवादा अनन्तरान्विधीन् बाधन्ते नोत्तरान् ॥ ६२ मध्येऽपवादाः पूर्वान्विधीन्बाधन्ते नोत्तरान् ॥ ६३ अनन्तरस्य विधिर्वा भवति प्रतिषेधो वेति ॥ ६४ पूर्वं ह्यपवादा अभिनिविशन्ते पश्चादुत्सर्गाः ॥ ६५ प्रकल्प्य चापवादविषयं तत् उत्सर्गोऽभिनिविशते ॥ ६६ उपजनिष्यमाणनिमित्तोऽप्यपवाद उपसंजातनिमित्तमप्युत्सर्गं बाधत इति ॥ ६७ अपवादो यद्यन्यत्र चरितार्थस्तर्ह्यन्तरङ्गेण बाध्यते ॥ ६८ अभ्यासविकारेषु बाध्यबाधकभावो नास्ति ॥ ६९ ताच्छीलिकेषु वासरूपविधिर्नास्ति ॥ ७० क्लृप्तुत्तुमुन्खल्येषु वासरूपविधिर्नास्ति ॥ ७१ लादेशेषु वासरूपविधिर्नास्ति ॥ ७२ उभयनिर्देशे पञ्चमीनिर्देशो बलीयान् ॥ ७३ प्रातिपदिकग्रहणे लिङ्गविशिष्टस्यापि ग्रहणम् ॥ ७४ विभक्तौ लिङ्गविशिष्टाग्रहणम् ॥ ७५ सूत्रे लिङ्गवचनमतन्त्रम् ॥ ७६ नजिवयुक्तमन्यसदृशाधिकरणे तथाव्यर्थगतिः ॥ ७७ गतिकारकोपपदानां कृद्धिः सह समासवचनं प्राक् सुबुत्पत्तेः ॥ ७८ सांप्रतिकाभावे भूतपूर्वगतिः ॥ ७९ बहुव्रीहौ तद्गुणसंविज्ञानमपि ॥ ८० चानुकृष्टं नोत्तरं ॥ ८१ स्वरविधौ व्यञ्जनमविद्यमानवत् ॥ ८२ हल्स्वरप्राप्तौ व्यञ्जनमविद्यमानवत् ॥ ८३ निरनुबन्धकग्रहणे न सानुबन्धकस्य (ग्रहणम्) ॥ ८४ तदनुबन्धकग्रहणे नातदनुबन्धकस्य (ग्रहणम्) ॥ ८५ कचिच्छ्रार्थिकाः प्रकृतितो लिङ्गवचनान्यतिवर्तन्ते ॥ ८६ समासान्तविधिरनित्यः ॥ ८७ सन्निपातलक्षणो विधिरनिमित्तं तद्विधातस्य ॥ ८८ संनियोगशिष्टानामन्यतरापाये उभयोरप्यपायः ॥ ८९ ताच्छीलिके णेऽण्कृतानि भवन्ति ॥ ९० धातोः कार्यमुच्यमानं तत्प्रत्यये भवति ॥ ९१ तन्मध्यपतितस्तद्ग्रहणेन गृह्यते ॥ ९२ लुक्विकरणालुक्विकरण-

योरलुग्विकरणस्य ॥ ९३ प्रकृतिग्रहणे ण्यधिकस्यापि
ग्रहणम् ॥ ९४ अङ्गवृत्ते पुनर्वृत्तावविधिः ॥ ९५
संज्ञापूर्वकविधेरनित्यत्वम् ॥ ९६ आगमशास्त्रमनित्यम् ॥
९७ गणकार्यमनित्यम् ॥ ९८ अनुदात्तेत्त्वलक्षणमात्मने-
पदमनित्यम् ॥ ९९ नञ्वटितमनित्यम् ॥ १०० आति-
देशिकमनित्यम् ॥ १०१ सर्वविधिभ्यो लुग्विधिरिड्विविधश्च
बलवान् ॥ १०२ प्रकृतिग्रहणे यङ्लुगन्तस्यापि ग्रहणम् ॥
१०३ विधौ परिभाषोपतिष्ठते नानुवादे ॥ १०४ उपप-
दविभक्तेः कारकविभक्तिर्वलीयसी ॥ १०५ अन्त्यवि-
कारेऽन्त्यसदेशस्य ॥ १०६ नानर्थकेऽलोन्त्य-
विधिरनभ्यासविकारे ॥ १०७ प्रधानाप्रधानयोः
प्रधाने कार्यसंप्रत्ययः ॥ १०८ अवयवप्रसिद्धेः समु-
दायप्रसिद्धिर्वलीयसी ॥ १०९ व्यवस्थितविभाषयापि का-
र्याणि क्रियन्ते ॥ ११० विधिनियमसंभवे विधिरेव ज्या-
यान् ॥ १११ सामान्यातिदेशे विशेषानतिदेशः ॥ ११२
प्रत्ययाप्रत्यययोः प्रत्ययस्यैव ग्रहणम् ॥ ११३ सहच-
रितासहचरितयोस्सहचरितस्यैव ग्रहणम् ॥ ११४ श्रुता-
नुमितयोः श्रुतसम्बन्धो बलीयान् ॥ ११५ लक्षणप्र-
तिपदोक्तयोः प्रतिपदोक्तस्यैव ग्रहणम् ॥ ११६ गामा-
दाग्रहणेऽप्यविशेषः ॥ ११७ प्रत्येकं वाक्यपरिसमाप्तिः ॥

११८ कचित्समुदायेऽपि ॥ ११९ अभेदका गुणाः ॥
१२० बाधकान्येव निपातनानि ॥ १२१ पर्जन्यव-
लक्षणप्रवृत्तिः ॥ १२२ लक्ष्ये लक्षणं सकृदेव प्रवर्तते ॥
१२३ निषेधाश्च बलीयांसः ॥ १२४ अनिर्दिष्टार्थाः
प्रत्ययाः स्वार्थे ॥ १२५ योगविभागादिष्टसिद्धिः ॥
१२६ पर्यायशब्दानां लाघवगौरवचर्चा नाद्रियते ॥ १२७
ज्ञापकसिद्धं न सर्वत्र ॥ १२८ पूर्वत्रासिद्धीयमद्वित्वे ॥
१२९ एकस्या आकृतेश्चरितः प्रयोगो द्वितीयस्यास्तृ-
तीयस्याश्च न भविष्यति ॥ १३० संप्रसारणं तदाश्रयं
च कार्यं बलवत् ॥ १३१ कचिद्विकृतिः प्रकृतिं गृह्णाति ॥
१३२ औपदेशिकप्रायोगिकयोरौपदेशिकस्यैव ग्रहणम् ॥
१३३ श्रिता शपाऽनुबन्धेन निर्दिष्टं यद्गुणेन च ॥ यत्रै-
काग्रहणं चैव पञ्चितानि न यङ्लुकि ॥ १३४ पदगौ-
रवाद्योगविभागो गरीयान् ॥ १३५ अर्धमात्रालाघवेन
पुत्रोत्सवं मन्यन्ते वैयाकरणाः ॥

इति परिभाषापाठः समाप्तः ।

शाकटायनप्रणीत उणादिसूत्रपाठः ।

१ कृवापाजिमिस्वदिसाध्यशूभ्य उण् । २ छन्दसीणः ।
 ३ दसनजनिचरिचटिम्यो जुण् । ४ किंजयोः श्रिणः ।
 ५ त्रो रश्च लः । ६ कृके वचः कश्च । ७ भृमृशीतृचरि-
 त्सरितनिधनिमिमस्जिभ्य उः । ८ अणश्च । ९ धान्ये
 नित् । १० शृशृस्तिहित्रप्यसिहनिह्निदिबन्धिमनि-
 म्यश्च । ११ स्यन्देः सम्प्रसारणं धश्च । १२ उन्देरिच्चादेः ।
 १३ ईपेः किच्च । १४ स्कन्देः सलोपश्च । १५ सृजेरसुम्
 च । १६ कृतेराद्यन्तविपर्ययश्च । १७ नावञ्चैः । १८
 फलिपाटिनमिमनिजनां गुक्पटिनाकिधतश्च । १९ वल्-
 गुक्च । २० शः कित्सन्वच्च । २१ यो द्वे च । २२
 कुर्भश्च । २३ पृमिदिव्यधिगृधिधृषिभ्यः । २४ कृप्रोश्च ।
 २५ अपदुःसुष्ठु स्थः । २६ रपेरिच्चोपधायाः । २७
 अजिदशिकम्भिमपशिवाधामृजिपशितुग्धुदीर्घहकारश्च ।
 २८ प्रथिमिदभ्रस्जं सम्प्रसारणं सलोपश्च । २९
 लङ्घिवहोर्नलोपश्च । ३० ऊर्णोर्तेर्नलोपश्च । ३१ महति
 ह्रस्वश्च । ३२ शिल्भेः कश्च । ३३ आङ्परयोः खनि-
 शूभ्यां डिच्च । ३४ हरमितयोर्द्विवः । ३५ शते च ।
 ३६ खरुशङ्कुपीयुनीलङ्गुलिगु । ३७ मृग्यादयश्च ।
 ३८ मन्दिवाशिमथिचित्चङ्कङ्किभ्य उरच् । ३९ व्यथेः
 सम्प्रसारणं किच्च । ४० मुकुरदर्दुरौ । ४१ मद्गुरादयश्च
 ४२ असेरुन् । ४३ मसेश्च । ४४ शावशेरासौ । ४५
 अविमह्योष्टिपच् । ४६ अमेर्दार्विश्च । ४७ रुहेर्वृद्धिश्च ।
 ४८ तवोर्णद्वा । ४९ नजि व्यथेः । ५० किलेर्बुक्च ।
 ५१ इषिमदिमुदिशिदिच्छिदिमिदिमन्दिचन्दिमिमिहिमु-
 हिमुचिरुचिरुधिवन्धिगृधिभ्यः किरच् । ५२ अशोर्णत् ।
 ५३ अजिरशिशिरशिथिलस्थिरस्फिरस्थचिरखदिराः । ५४
 सलिकल्यनिमहिमडिभण्डिशण्डिपिण्डितुण्डिकुटिभूम् इलच्
 ५५ कमेः पश्च । ५६ गुपादिभ्यः कित् । ५७ मिथि-
 लादयश्च । ५८ पतिकठिकुटिगडिगुडिदंशिभ्य एरक् ।
 ५९ कुम्बेर्नलोपश्च । ६० शदेस्त च । ६१ मूलेरा-
 दयः । ६२ कवेरोतः पश्च । ६३ भातेर्भवतुः । ६४
 कठिचकिभ्यामोरन् । ६५ किशोरादयश्च । ६६
 कपिगडिगण्डिकटिपटिभ्य ओलच् । ६७ मीनातेरुन् ।
 ६८ स्यन्देः सम्प्रसारणं च । ६९ सितनिगमिससिच्य-
 विधाञ्कुशिभ्यस्तुन् ७० पः किच्च । ७१ अर्तेश्च तुः ।
 ७२ कमिमनिजनिगाभायाहिभ्यश्च । ७३ चायः किः ।
 ७४ आप्नोतेर्ह्रस्वश्च । ७५ वसेस्तुन् । ७६ अगारे

णिच्च । ७७ कृजः कतुः । ७८ एधिवहोश्च तुः । ७९
 जीवेरातुः । ८० आतृकन्वृद्धिश्च । ८१ कृषिचमितनि-
 धनिसर्जिखर्जिभ्य ऊः । ८२ मृजेर्गुणश्च । ८३
 वहो धश्च । ८४ कषेरश्च । ८५ णित्सिपद्यर्तेः ।
 ८६ अणो डश्च । ८७ नजि लम्बेर्नलोपश्च । ८८
 के श्र एरङ् चास्य । ८९ त्रो दुद् च । ९०
 दरिद्रतेर्यालोपश्च । ९१ नृति शृध्योः कूः । ९२
 ऋतेरम् च । ९३ अन्दुहम्भूजम्बूकफेल्ककन्वृद्धिषूः ।
 ९४ मृग्रोरुतिः । ९५ ग्रो मुद् च । ९६
 हृषेरुल्च । ९७ ह्रसृरुहियुषिभ्य इतिः । ९८ ताडे-
 णिलुक् च । ९९ शमेर्देः । १०० कमेरठः । १०१
 रमेर्वृद्धिश्च । १०२ शमेः खः । १०३ कणेष्ठः ।
 १०४ कलस्तृपश्च । १०५ शपेर्वश्च । १०६ वृषादिभ्य-
 श्चिच् । १०७ मृजेष्टिलोपश्च । १०८ चुपेरच्चोपधायाः ।
 १०९ शकिशम्योर्नित् । ११० लो गुह्रस्वश्च । १११
 अमन्ताङ् । ११२ कादिभ्यः कित् । ११३ स्थाचतिभू-
 जेरालज्वलजालीयचः । ११४ पतिचण्डिभ्यामालञ् ।
 ११५ तमिविशिविडिमृणिकुलिक पिपलिपश्चिभ्यः कालन् ।
 ११६ पतेरङ्गचक्षिणि । ११७ तरत्यादिभ्यश्च । ११८
 बिडादिभ्यः कित् । ११९ सुवृजोर्वृद्धिश्च । १२० गन्ग-
 म्यद्योः । १२१ छाप्खडिभ्यः कित् । १२२ भृजः
 किन्नुद् च । १२३ शृणातेर्ह्रस्वश्च । १२४ गण्डकुनौ ।
 १२५ मुदिग्रोर्गमौ । १२६ अण्डन्कसृमृवृजः । १२७
 शूद्रभसोऽदिः । १२८ दृणातेः पुह्रस्वश्च । १२९
 त्वजितनियजिभ्यो डित् । १३० एतेस्तुद् च । १३१
 सर्तेरटिः । १३२ लम्बेर्नलोपश्च । १३३ पारयतेरजिः ।
 १३४ प्रथः कित्सम्प्रसारणं च । १३५ भियः पुह्रस्वश्च ।
 १३६ । युष्यसिभ्यां मदिक् । १३७ अर्तिस्तुपुह्रसृ-
 धुक्षिभुभायावापदियक्षिनीभ्यो मन् । १३८ जहातेः
 सन्वदालोपश्च । १३९ अवतेष्टिलोपश्च । १४० मसेरा
 च । १४१ अविसिविसिशुषिभ्यः कित् । १४२ इषि-
 युधीन्धिदसिरयाधुसूभ्यो मक् । १४३ युजिरुचितिजां
 कुश्च । १४४ हन्तेर्हि च । १४५ भियः पुग्वा । १४६
 घर्मेः । १४७ । ग्रीष्मः । १४८ प्रथेः शिवन्सम्प्रसारणं
 च । १४९ अश्रुपुषिलटिकणिलटिविशिभ्यः कन् । १५०
 इण्शिभ्यां वन् । १५१ सर्वनिधृषारिष्वलष्वशिवपद्वद्गेष्व
 अस्वतन्त्रे । १५२ शैवयहजिह्वाग्रीवाप्यमीवाः । १५३

कृगृशृदृभ्यो वः । १५४ कनिन्युवृषितक्षिराजिधन्विद्युप्र-
तिदिवः । १५५ सप्यशृभ्यां तुट् च । १५६ नजि
जहातेः । १५७ श्वन्नुक्षन्पूषन्प्लीहन्क्लेदन्नेहन्मूर्धन्मज्ज-
न्त्र्यमन्विश्वन्परिजन्मातरिश्वन्मवन्निति ॥ इत्युणादिषु
प्रथमः पादः ॥

१५८ कृहृभ्यामेणुः । १५९ हनिकुषिनीरमिकाशिभ्यः
क्यन् । १६० अवे भृजः । १६१ उपिकुषिगतिभ्यस्थन् ।
१६२ सतेर्णिन् । १६३ जृवृज्भ्यामूथन् । १६४ पातृ-
तुदिवचिरिचिसिचिम्यस्थक् । १६५ अर्तेर्निरि । १६६
निशीथगोपीयावगथाः । १६७ गश्चोदि । १६८
समीणः । १६९ तिथपृष्ठगूथयूयप्रोथाः । १७० स्फाथि-
तश्चिवश्चिराक्षिपिभुदिसृपितृपिदृपिवन्नुन्दिश्चितिवृयजि-
नीपदिमदिमुदिखिदिच्छिदिभिदिमन्दिचन्दिदहिदिसिदम्भिव-
सिवाशिशीङ्हसिसिधिशुमिभ्यो रक् ।

१७१ चकिरभ्योरुचोपधायाः । १७२ वौ कसेः । १७३
अमितभ्योर्दीर्घश्च । १७४ निन्देर्नलोपश्च । १७५ अर्दे-
र्दीर्घश्च । १७६ शुचेर्दश्च । १७७ दुरीणो लोपश्च ।
१७८ कृतेरुक् कू च । १७९ रोदेर्णिलुक् च । १८०
बहुलमन्यत्रापि संज्ञाछन्दसोः । १८१ जोरी च ।
१८२ सुसूयागृविभ्यः क्रन् । १८३ शुसिचिमीनां
दीर्घश्च । १८४ वाविन्वेः । १८५ वृधिवपिभ्यां रन् ।
१८६ ऋजेन्द्राग्रवज्रविप्रकुत्रचुत्रक्षुरसुरभद्रोप्रभेरमेलशु-
क्रशुक्लगौरवनेरामालाः । १८७ समि कस उक् । १८८
पचिनशोर्णुकन्कुमौ च । १८९ भियः कुक् । १९०
क्वुन्शिस्त्रिसंज्ञयोरपूर्वस्यापि । १९१ रमेरश्च लो वा ।
१९२ जहातेर्दे च । १९३ ओ धम च । १९४ हनो
वध च । १९५ बहुलमन्यत्रापि । १९६ कृषेर्वृद्धिश्चो-
दीचाम् । १९७ उदकं च । १९८ वृश्चिकृपोः किकन् ।
१९९ प्राडि पणिकपः । २०० मुषेर्दीर्घश्च । २०१
स्यमेः सम्प्रसारणं च । २०२ क्रिय इक् । २०३
आडि पणिपनिपतिखनिभ्यः । २०४ श्यास्त्याह्वविभ्य
इनच् । २०५ वृजेः किच्च । २०६ अजेरज च ।
२०७ बहुलमन्यत्रापि । २०८ हुदक्षिभ्यामिनन् । २०९
अर्तेः किदिच्च । २१० वेपितुहोर्हस्वश्च । २११ तलि-
पुलिभ्यां च । २१२ गर्वेरत उच्च । २१३ रुहेश्च ।
२१४ महेरिणच् । २१५ किन्वचिप्रच्छिश्रुद्रुप्रुजां
दीर्घोऽसंप्रसारणं च । २१६ आप्रोतेर्हस्वश्च । २१७
पौ व्रजेः पः पदान्ते । २१८ ह्रवः श्लवच् । २१९
सुवः कः । २२० चिक्वा । २२१ तनोतेरनश्च वः । २२२
ग्लानुदिभ्यां डौः । २२३ चिरव्ययम् । २२४ रातेर्देः ।

२२५ गमेर्डोः । २२६ भ्रमेश्च डुः । २२७ दमेर्डोसिः ।
२२८ पणेरिजादेश्च वः । २२९ वशोः कित् । २३०
भृज ऊच्च । २३१ जसिसहोरिन् । २३२ सुयुर्वृजो
युच् । २३३ अशेरश्च च । २३४ उन्देर्नलोपश्च ।
२३५ गमेर्गश्च । २३६ बहुलमन्यत्रापि । २३७ रज्जेः
क्यन् । २३८ भूसूधूअस्त्रिभ्यश्छन्दसि । २३९ कृपू-
वृजिमन्दिनिधावः क्युः २४० धृषेर्धिष् च संज्ञायाम् । २४१
वर्तमाने पृषद्वृहन्महजगच्छतृवत् । २४२ संश्चतृपदेहत् ।
२४३ छन्दस्यसानच्छुज्भ्याम् । २४४ ऋजिवृधिम-
न्दिसहिभ्यः कित् । २४५ अर्तेर्गुणः शुट् च । २४६
सम्यानच् स्तुवः । २४७ युधिबुधिट्शिभ्यः किच्च ।
२४८ हुर्छेः सनो लुक् छलोपश्च । २४९ धितेर्दश्च ।
२५० तृन्तृचौ शंसिक्षदादिभ्यः संज्ञायां चानिटौ ।
२५१ बहुलमन्यत्रापि । २५२ नप्तृनेष्टृत्वष्टृहोतृपो-
तृमातृजामातृमातृपितृदुहितृ । २५३ सुज्यसेर्क्न् ।
२५४ यतेर्वृद्धिश्च । २५५ नजि च नन्देः । २५६
दिवेर्क्त्तः । २५७ नयतेर्डिच्च । २५८ सव्ये स्थ-
श्छन्दसि । २५९ अर्तिसृधृभ्यम्यश्यवितृभ्योऽनिः ।
२६० आडि शुपेः सनश्छन्दसि । २६१ कृषेरा-
देश्च चः । २६२ अर्देर्मुट् च । २६३ वृतेश्च । २६४
क्षिपेः किच्च । २६५ अर्चिश्चिहुसृपिछादिछर्दिभ्य
इसिः । २६६ वृहेर्नलोपश्च । २६७ द्युतेरिसिभ्रादेश्च
जः । २६८ वसौ रुचेः संज्ञायाम् । २६९ भुवः कित् ।
२७० सहो धृश्च । २७१ पिबतेस्थक् । २७२ जनेर-
सिः । २७३ मनेर्धश्छन्दसि । २७४ अर्तिपृषपियजित-
निधनितपिभ्यो नित् २७५ एतेर्णिच्च । २७६ चक्षेः
शिच्च । २७७ मुहेः किच्च । २७८ बहुलमन्यत्रापि ।
२७९ कृगृशृवृभ्यतिभ्यः प्वरच् । २८० नौ सदेः ।
इत्युणादिषु द्वितीयः पादः ॥ २ ॥

२८१ छित्वरछत्वरधीवरपीवरमीवरचीवरतीवरनीवर-
गह्वरकट्टरसंयद्वराः । २८२ इप्सिज्जिदीडुष्यविभ्यो नक् ।
२८३ फेनमीनौ । २८४ कृषेर्वर्णे । २८५ बन्धेर्वेधि-
भ्यौ च । २८६ धापृवस्यज्यतिभ्यो नः । २८७
लक्षेरट् च । २८८ वनेरिचोपधायाः । २८९ सिवेष्टेर्धू
च । २९० कृवृजृसिद्रुपन्यनिस्वपिभ्यो नित् । २९१ घेट
इच्च । २९२ तृषिगृषिरसिभ्यः कित् । २९३ सुत्रो
दीर्घश्च । २९४ रमेस्त च । २९५ रास्नासास्नास्थूणा-
वीणाः । २९६ गादाभ्यामिष्णुच् । २९७ कृत्यशृभ्यां
क्स्नः । २९८ तिजेर्दीर्घश्च । २९९ श्लिपेरचोपधायाः ।
३०० यजिमनिशुन्विदसिजनिभ्यो युच् । ३०१ भुजि-
मृहृभ्यां युक्त्युक् । ३०२ सतेर्गुणः । ३०३ पानीचिषि-

भ्यः पः । ३०४ च्युवः किञ्च । ३०५ स्तुवो दीर्घश्च ।
 ३०६ सुशृभ्यां निञ्च । ३०७ कुयुभ्यां च । ३०८
 खष्पशिल्पशण्यवाष्परूपपर्पतल्पाः । ३०९ स्तनिह-
 षिपुषिगदिमदिभ्यो णेरित्नुच् । ३१० कृहनिभ्यां क्तुः ।
 ३११ गमेः सन्वच्च । ३१२ दाभाभ्यां नुः । ३१३
 वचेर्गश्च । ३१४ घेट इच्च । ३१५ सुवः कित् ।
 ३१६ जहातेर्द्वेऽन्तलोपश्च । ३१७ स्थो णुः । ३१८
 अजिवृरीभ्यो निञ्च । ३१९ विषेः किञ्च । ३२०
 कृदाधारार्चिकलिभ्यः कः । ३२१ सृवभूशुषिमुषिभ्यः
 कक् । ३२२ शुकवल्कोल्काः । ३२३ इण्भीकापाशलय-
 तिर्मर्चिभ्यः कन् । ३२४ नौ हः । ३२५ नौ सदेर्डिञ्च ।
 ३२६ स्यमेरीट् च । ३२७ अजियुधुनीभ्यो दीर्घश्च ।
 ३२८ द्वियो रश्च लो वा । ३२९ शकेरुनोन्तोन्त्युनयः ।
 ३३० भुवो झिच् । ३३१ कन्युक्षिपेक्ष । ३३२ अनुङ्
 नदेश्च । ३३३ कृवृदारिभ्य उनन् । ३३४ ओ रश्च
 लो वा । ३३५ क्षुधिपिशिमिथिभ्यः कित् । ३३६
 फलेर्गुक्च । ३३७ अशेर्लशश्च । ३३८ अर्जेर्णलक्
 च । ३३९ तृणाख्यायां चित् । ३४० अर्तेश्च ।
 ३४१ अजियमिशीङ् भ्यश्च । ३४२ वृत्ववदिहनिक्मि-
 कषिभ्यः सः । ३४३ प्लषेरच्चोपधायाः । ३४४ मने-
 दीर्घश्च । ३४५ अशेर्द्वेने । ३४६ स्नुवश्चिक्ल्युषिभ्यः
 कित् । ३४७ ऋषेर्जातौ । ३४८ उन्दिगुधिकुषिभ्य
 च । ३४९ गृधिपण्योर्दिकौ च । ३५० अशोः सरः ।
 ३५१ वसेश्च । ३५२ सम्पूर्वाच्चित् । ३५३ कृधूमदिभ्यः
 कित् । ३५४ पते रश्च लः । ३५५ तन्वृषिभ्यां वसरन् ।
 ३५६ पीयूकणिभ्यां कालन्हस्यः सम्प्रसारणं च । ३५७
 कटिकुषिभ्यां काकुः । ३५८ सतेर्द्विक्च । ३५९ वृतेर्द्विश्च ।
 ३६० पर्देर्निस्सम्प्रसारणमलोपश्च । ३६१ सृयवचिभ्योऽन्यु-
 जागूजकनुचः । ३६२ आनकः शीङ्भियः । ३६३ आणको
 लघुशिङ्घिधाभ्यः । ३६४ उल्मुकदार्दिहोमिनः । ३६५
 द्वियः कुकरश्च लो वा । ३६६ हसिमृषिण्वामिदमिद्व-
 भुर्विभ्यस्तन् । ३६७ नज्याप इट् च । ३६८ तनिमृङ्भ्यां
 किञ्च । ३६९ अजिवृषिभ्यः कः । ३७० दुतनिभ्यां
 दीर्घश्च । ३७१ जेर्मूट् चोदात्तः । ३७२ लोष्टपलितौ ।
 ३७३ ह्रस्याभ्यामितन् । ३७४ रूहे रश्च लो वा । ३७५
 पिशोः किच्च । ३७६ श्रुदक्षिस्पृहिगृहिभ्य आय्यः ।
 ३७७ दिविषाय्यः । ३७८ वृज एण्यः । ३७९ स्तुवः
 कसेय्यइलन्दसि । ३८० राजेरन्यः । ३८१ शूरभ्योश्च ।
 ३८२ अर्तेर्निञ्च । ३८३ पर्जन्यः । ३८४ वदेरान्यः ।
 ३८५ अमिनक्षियजिवधिपतिभ्योऽनन् । ३८६ गडेरादेश्च
 कः । ३८७ वृजश्चित् । ३८८ सुविदेः कजः । ३८९

कृतेर्नुम्च । ३९० भृमृदृशियजिपर्विपच्यमितमिनमिहयेभ्यो-
 ऽतच् । ३९१ पृथिरञ्जिभ्यां कित् । ३९२ खलतिः ।
 ३९३ शीङ्शपिरुगमिवञ्जिजीविप्राणिभ्योऽथः । ३९४
 भृजश्चित् । ३९५ रुदिविदिभ्यां डित् । ३९६ उपसर्गे
 वसेः । ३९७ अत्यविचमितमिनमिरभिलभिनमितपिपति
 पनिपणिमहिभ्योऽसच् । ३९८ वेजस्तुट् च । ३९९
 वहियुभ्यां णित् । ४०० वयश्च । ४०१ दिवः कित् ।
 ४०२ कूसृशलिकलिर्गदिभ्योऽभच् । ४०३ ऋषिवृषिभ्यां
 कित् । ४०४ र्षेर्निर्लुञ्च । ४०५ रासिवलिभ्यां च ।
 ४०६ जृविशिभ्यां झच् । ४०७ रुहिनन्दिजीविप्रा-
 णिभ्यः षिदाशिषि । ४०८ तृभूवद्विवसिभासिसाधिगडिं-
 डिजिनन्दिभ्यश्च । ४०९ हन्तेर्मुट् हि च । ४१०
 मन्देर्नलोपश्च । ४११ ऋच्छेरः । ४१२ आर्तिकमि
 भ्रमिचमिदेविवासिभ्यश्चित् । ४१३ कुवः करन् । ४१४
 अङ्गिमदिमन्दिभ्य आरन् । ४१५ गडेः कड च । ४१६
 शृङ्गारभृङ्गारौ । ४१७ कज्जिमृजिभ्यां चित् । ४१८ कमेः
 किटुच्चोपधायाः । ४१९ तुषारादयश्च । ४२० दीडो
 नुट् च । ४२१ सतेर्नपः णक् च । ४२२ उषिकुटिद-
 लिकचिखजिभ्यः कपन् । ४२३ कणेः सम्प्रसारणं च ।
 ४२४ कपश्चाक्रवर्मणस्य । ४२५ विटपपिष्टपविशिपो-
 लपाः । ४२६ वृतेस्तिकन् । ४२७ कृतिभिदिलतिभ्यः
 कित् । ४२८ इष्यशिभ्यां तकन् । ४२९ इणस्तपन्
 तशसुनौ । ४३० वीपतिभ्यां तनन् । ४३१ हृदलिभ्यां
 मः । ४३२ अर्तिगृभ्यां मनन् । ४३३ इणः कित् ।
 ४३४ असिसंजिभ्यां विथन् । ४३५ प्लषिकुषिषुषिभ्यः
 विसः । ४३६ अशोर्नित् । ४३७ इषेः कसुः । ४३८
 अवितृस्तृतन्त्रिभ्य ईः । ४३९ यापोः किद्वे च । ४४०
 लक्षेर्मुट् च ॥ इत्युणादिषु तृतीयः पादः ॥

४४१ वातप्रमीः । ४४२ ऋतन्यञ्जिवन्यञ्ज्यार्पिमद्य-
 त्यङ्गिकुक्कशिभ्यः कलिज्यतुजलिजिष्ठजिष्ठजिसन्त्यनिधि
 नुत्यसासानुकः । ४४३ श्रः करन् । ४४४ पुषः कित् ।
 ४४५ कलश्च । ४४६ गमेरिनिः । ४४७ आङि णित् ।
 ४४८ भुवश्च । ४४९ प्रे स्थः । ४५० परमे कित् ।
 ४५१ मन्थः । ४५२ पतस्थ च । ४५३ खजेराकः ।
 ४५४ बलाकादयश्च । ४५५ पिनाकादयश्च । ४५६ कषि-
 दूषिभ्यामीकन् । ४५७ अनिह्विभ्यां किञ्च । ४५८ चङ्कणः
 कङ्कणश्च ४५९ शृपूवृजां द्वे रुक्वाभ्यासस्य । ४६० फर्फ-
 रीकादयश्च । ४६१ ईषेः किङ्गस्वश्च । ४६२ ऋजेश्च ।
 ४६३ सतेर्नुम् च । ४६४ मृडः कीकन्ककणौ । ४६५
 अलीकादयश्च । ४६६ कृतृभ्यामीपन् । ४६७ शृपूभ्यां
 किञ्च । ४६८ अर्जेर्भज च । ४६९ अम्बरीषः । ४७०

कृशपूकटिपटिशौटिभ्य ईरन् । ४७१ वशोः कित् । ४७२
 कशमुट् च । ४७३ कृञ उच्च । ४७४ वसेः कित् ।
 ४७५ गभीरगम्भीरौ । ४७६ विषा विहा । ४७७ पच
 पलिमच् । ४७८ शीङो धुकलक्वलञ्ज्वालनः । ४७९
 मृकणिभ्यामृकोकणौ । ४८० वलेरुक् । ४८१ उल्ह-
 कादयश्च । ४८२ शलिमण्डिभ्यामृकण् । ४८३ नियो
 मिः । ४८४ अर्तेरुक् । ४८५ भुवः कित् । ४८६
 अश्नोते रश्च । ४८७ दस्मिः । ४८८ वीज्याज्वरिभ्यो
 निः । ४८९ सुवृषिभ्यां कित् । ४९० अर्धेनलोपश्च ।
 ४९१ वहिश्चिष्टयुदुग्लाहात्वारिभ्यो नित् । ४९२ वृणि-
 पृदिनपार्णिचूर्णिभूणि । ४९३ वृद्ध्यां विन् । ४९४
 जृशस्तृजागृभ्यः कित् । ४९५ दिवो द्वे दीर्घश्वा-
 म्यासस्य । ४९६ कृविघृष्विच्छविस्थविकिकीदिवि । ४९७
 पातेर्देतिः । ४९८ शकेर्कित् । ४९९ अमेरतिः ।
 ५०० वहिवस्यार्तिभ्यश्चित् । ५०१ अञ्जेः को वा । ५०२
 हन्तेर्ह च । ५०३ रमेर्नित् । ५०४ सूङ्गः क्रिः । ५०५
 अदिशदिभूशुभिम्यः क्रिन् । ५०६ वङ्गयादयश्च ।
 ५०७ राशदिभ्यां त्रिप् । ५०८ अदेस्त्रिनिश्च । ५०९
 पतेरत्रिन् । ५१० मृकणिभ्यामीचिः । ५११ श्वयतेश्चित् ।
 ५१२ वेजो ङिञ्च । ५१३ ऋहनिभ्यामृपन् । ५१४
 पुरः कुषन् । ५१५ पूनहिकलिभ्य उपच् । ५१६ प्रीयो-
 रूपन् । ५१७ मस्जेनुम् च । ५१८ गडेश्च । ५१९
 अर्तेरुक् । ५२० कुटः कित् । ५२१ शकादिभ्योऽट-
 न् । ५२२ कृकदिकडिकटिभ्योऽम्बच् ५२३ कदेर्णित्प-
 क्षिणि । ५२४ कलिकर्षोरमः । ५२५ कुणिपुत्योः
 कित् । ५२६ कुपेर्वा वश्च । ५२७ नौ षञ्जेर्घथिन् ।
 ५२८ उयर्तेश्चित् । ५२९ सतेर्णिञ्च । ५३० खर्जि-
 पिञ्जादिभ्य ऊरोलचौ । ५३१ कुवश्चट् दीर्घश्च । ५३२
 समीणः । ५३३ सिवेष्टेरुक् च । ५३४ शमेर्वन् । ५३५
 उल्वादयश्च । ५३६ स्थः स्तोऽम्बजवकौ । ५३७
 शाशपिभ्यांददनौ । ५३८ अन्दादयश्च । ५३९ वलि-
 मलितनिभ्यः कयन् । ५४० वृहोः पुगदुकौ च । ५४१
 मिपीभ्यां रुः । ५४२ जत्रवादयश्च । ५४३ कशातिभ्यां
 क्रुन् । ५४४ जनिदाच्युसृष्टमदिषमिनमिभृज्भ्य इत्वन्त्व
 स्तण्क्रिन्शक्स्थट्ढाटचः । ५४५ अन्येभ्योपि दृश्यन्ते ।
 ५४६ कुसेरुभ्योमेदेताः । ५४७ सानसि वर्णसिपर्ण-
 सितण्डुलांकुराचषालेव्यलपल्लवलिष्यशल्याः । ५४८
 मृशक्मविभ्युः कः । ५४९ मालाससिभ्यो
 यः । ५५० अजनेर्यक् । ५५१ अघ्न्या दय-
 श्च । ५५२ स्नामदिपचार्तिपूशकिभ्यो वनिप् । ५५३
 शीङ्कुशिरुहिजिभिसृभ्यः । कनिप् । ५५४ श्याभ्योः

सम्प्रसारणश्च । ५५५ अदेर्ध च । ५५६ प्रईरशोस्तुट्
 च । ५५७ सर्वधातुभ्य इन् । ५५८ हृषिषिरुहिवृत्ति-
 विदिलिदिकीर्तिभ्यश्च । ५५९ इगुपधात्किन् ५६०
 भ्रमेः सम्प्रसारणं च ५६१ क्रमितमिशतिस्तम्भामत इच्च ।
 ५६२ मनेरुक् । ५६३ वर्णेर्वलिश्चाहिरण्ये । ५६४
 वसिवपियजिराजिन्नजिसदिहनिवाशिवादिवारिभ्य इन् ।
 ५६५ नहो मश्च । ५६६ कृपेर्वृद्धिरुन्दसि । ५६७ अः
 शकुनौ । ५६८ कृञ उदीचां कारुषु । ५६९ जनिघ-
 सिभ्यामिण् । ५७० अज्यतिभ्यां च ५७१ पादे च ।
 ५७२ अशिपणाय्यौरुडायलुकौ च । ५७३ वार्तेर्ङिञ्च ।
 ५७४ प्रे हरतेः कृपे । ५७५ नौ व्यो यलोपः पूर्वस्य
 च दीर्घः । ५७६ समानेरुक् स चोदात्तः । ५७७ आङि
 श्रीहनिभ्यां ह्रस्वश्च । ५७८ अच इः । ५७९ खनिकष्य-
 ज्यसिवसिवनिसनिध्वनिग्रन्थिचलिभ्यश्च । ५८० वृतेरु-
 न्दसि । ५८१ भुजेः कित् । ५८२ कृगृशृपू कुटिमिदिष्टि-
 दिभ्यश्च । ५८३ कुडिकभ्योर्नलोपश्च । ५८४ सर्वधातुभ्यो
 मनिन् । ५८५ वृहेर्नोच्च । ५८६ अशिशकिभ्यां
 छन्दसि । ५८७ ह्रमृष्टसृष्टृभ्य इमनिच् । ५८८ जनि-
 मृडभ्यामिमनिन् ५८९ वेजः सर्वत्र । ५९० नामन्सीमन्
 व्योमन् रोमन् लोमन् पाप्मन् धामन् । ५९१
 मिथुने मनिः । ५९२ सातिभ्यां मनिन्मनिणौ । ५९३
 हनिमशिभ्यां सिकन् । ५९४ कोररन् । ५९५ गिर
 उडच् । ५९६ इन्देः कर्मिर्नलोपश्च । ५९७ काय-
 तेर्ङिमिः । ५९८ सर्वधातुभ्यः घृन् । ५९९ अस्त्रिग-
 मिनमिहनिविश्यशां वृद्धिश्च । ६०० दिवेर्घुच्च । ६०१
 उषिखनिभ्यां कित् । ६०२ सिविमुच्योष्टेरुक् च । ६०३
 अमिचिमिदिशसिभ्यः क्रः । ६०४ पुवो ह्रस्वश्च । ६०५
 स्त्यायतेर्ङट् । ६०६ गुधृनीपचिवचियमिसदिक्षदिभ्यश्च ।
 ६०७ हुयामाश्रुमसिभ्यश्च । ६०८ गमेरा च । ६०९
 दादिभ्यरुन्दसि । ६१० भूवादिगृभ्यो णित्रन् । ६११
 चरेर्वृते । ६१२ अशिन्नादिभ्य इत्रोत्रौ । ६१३ अमोर्द्विपति
 चित् । ६१४ आः समिण्णिकपिभ्याम् । ६१५
 चितेः कणः कश्च । ६१६ सूचेः स्मन् । ६१७
 प्रातेर्ङुस्सुन् । ६१८ रुचिभुजिभ्यां किप्यन् । ६१९
 वसेस्तिः । ६२० सावसेः । ६२१ वौ तसेः । ६२२
 पदिप्रथिभ्यां नित् । ६२३ दृणातेर्ह्रस्वश्च । ६२४
 कृतृकृपिभ्यः कीटन् । ६२५ रुचिवचिकुचिकुटिभ्यः
 कित् । ६२६ कुटिकृपिभ्यां कमलन् । ६२७ कुपेर्लश्च
 ६२८ सर्वधातुभ्योऽयुन् । ६२९ रपेरत् एच्च । ६३०
 अशेर्देवने युट् च । ६३१ उब्जेर्वले वलोपश्च । ६३२
 श्वेः सम्प्रसारणं च । ६३३ श्रयतेः स्वाङ्गे शिरः कित् ।

६३४ अर्तेरुच । ६३५ व्याधौ शुट् च । ६३६ उदके नुट् च । ६३७ इण आगसि । ६३८ रिचेर्धने धिच्च । ६३९ चायतेरन्ने ह्रस्वश्च । ६४० वृड्शीङ्म्यां रूपस्वाङ्गयोः पुट् च । ६४१ सुरीम्यां तुट् च । ६४२ पातेर्वले जुट् च । ६४३ उदके थुट् च । ६४४ अन्ने च । ६४५ अदेर्नुम् धौ च । ६४६ स्कन्देश्च स्वाङ्गे । ६४७ आपः कर्माख्यायाम् । ६४८ रूपे जुट् च । ६४९ उदके नुम्भौ च । ६५० नहेर्दिवि भश्च । ६५१ इण आगोऽपराधे च । ६५२ अमेर्हुक् च । ६५३ रमेश्च । ६५४ देशे ह च । ६५५ अञ्च्यञ्जियुजिभृजिम्यः कुश्च । ६५६ भूरजिम्यां कित् । ६५७ वसेर्णित् । ६५८ चन्देरादेश्च छः । ६५९ पचिवचिम्यां सुट् च । ६६० वहिहाधाञ्म्यरुलन्दसि । ६६१ इण आसिः । ६६२ मिथुनेऽसिः पूर्ववच्च सर्वम् । ६६३ नञि हन एह च । ६६४ विधाञो घेघ च । ६६५ नुवो धुट् च । ६६६ गतिकारकोपपदयोः पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वं च । ६६७ चन्द्रे मो डित् । ६६८ वयसि धाञः । ६६९ पयसि च । ६७० पुरसि च । ६७१ पुरुरवाः । ६७२ चक्षेर्वहुलं शिञ्च । ६७३ उपः कित् । ६७४ दमेरुनसिः । ६७५ अङ्गतेरसिरुडागमश्च । ६७६ सत्तेरपूर्वादसिः । ६७७ विदिमुजिम्यां विश्वे । ६७८ वशेः कनसिः । इत्युणादिषु चतुर्थः पादः ॥४॥

६७९ अदिमुवो डुतच् । ६८० गुधेरूमः । ६८१ मसेरुनन् । ६८२ स्थः किञ्च । ६८३ पातेरतिः । ६८४ बातेर्नित् । ६८५ अर्तेश्च । ६८६ तृहेः कनो हलोपश्च । ६८७ वृञ्छुटितनिताङ्गिम्य उलच् तण्डश्च । ६८८ दंसेष्टनौ न आ च । ६८९ दंशेश्च । ६९० उदि चेर्देसिः । ६९१ नौ दीर्घश्च । ६९२ सौ रमेः क्तो दमे पूर्वपदस्य च दीर्घः । ६९३ पूजो यण्लुक् ह्रस्वश्च । ६९४ संसेः शिः कुट् किञ्च । ६९५ अर्तः

क्युरुच । ६९६ हिंसेरीरन्नीरचौ । ६९७ उदि टणाते-
रजलौ पूर्वपदान्त्यलोपश्च । ६९८ डित् खनेर्मुट् स
चोदात्तः । ६९९ अमेः सन् । ७०० मुहेः खो मूर्च ।
७०१ नहेर्हलोपश्च । ७०२ शीङो ह्रस्वश्च । ७०३
माङ् ऊखो मय च । ७०४ कलिगलिम्यां फगस्योच्च ।
७०५ स्पृशेः श्वण्शुनौ पृ च । ७०६ श्मनि श्रयते-
र्हुन् । ७०७ अश्वादयश्च । ७०८ जनेष्टन् लोपश्च ।
७०९ अच् तस्य जङ्घ च ७१० हन्तेः शरीरावयवे द्वे
च । ७११ क्लिशेरन् लो लोपश्च । ७१२ फलेरितजा-
देशश्च पः । ७१३ कृजादिभ्यः संज्ञायां वुन् । ७१४
चीकयतेराद्यन्तविपर्ययश्च । ७१५ पचिमच्योरिचोपधायाः ।
७१६ जनेररष्ट च । ७१७ वचिमनिम्यां चिच्च ।
७१८ ऊर्जिटणातेरलचौ पूर्वपदान्तलोपश्च । ७१९
कृदरादयश्च । ७२० हन्तेर्युनाद्यन्तयोर्धत्वतत्वे । ७२१
क्रमिगमिक्षमिम्यस्तुन्वृद्धिश्च । ७२२ हर्यतेः कन्यन् हिरच् ।
७२३ कृजः पासः । ७२४ जनेस्तु रश्च । ७२५ ऊर्णो-
तेर्डेः । ७२६ दधातेर्यलुट् च । ७२७ जीर्यतेः किन्
रश्च वः । ७२८ मव्यतेर्यलोपो मश्चापतुट् चालः ।
७२९ ऋजेः कीकन् । ७३० तनोतेर्डे उः सन्वच्च ।
७३१ अर्मकपृथुकपाका वयसि । ७३२ अवद्यावमा-
धमार्वरेफाः कुत्सिते । ७३३ लीरीङो ह्रस्वः पुट् च
तरौ श्लेषणकुत्सनयोः । ७३४ क्लिशेरीचोपधायाः कन्
लोपश्च लोनाम् च । ७३५ अश्नोतेराशुकर्मणि वरट्
च । ७३६ चतेरुनन् । ७३७ प्राततेरन् । ७३८
अमेस्तुट् च । ७३९ दहेर्गोलोपो दश्च नः । ७४०
सिचैः संज्ञायां हनुमौ कश्च । ७४१ व्याङ्गि प्रातेश्च
जातौ । ७४२ हन्तेरच् घुर च । ७४३ क्षमेरुपधालोपश्च ।
७४४ तरतेर्ङिः । ७४५ ग्रहेरनिः । ७४६ प्रथेरमच् ।
७४७ चरेश्च । ७४८ मङ्गेरलच् । इत्युणादिषु पञ्चमः
पादः ॥ इत्युणादिप्रकरणम् ॥

इति शाकटायनप्रणीत उणादिसूत्रपाठः ।

शान्तनवाचार्यप्रणीतः फिट्सूत्रपाठः ।

१ फिषोऽन्त उदात्तः । २ पाटलापालङ्काम्बासागरा-
र्थानाम् । ३ गेहार्थानामस्त्रियाम् । ४ गुदस्य च । ५
ध्यपूर्वस्य स्त्रीविषयस्य । ६ खान्तस्याश्मादेः । ७ बंहिष्ठव
त्सरतिशयान्तानाम् । ८ दक्षिणस्य साधौ । ९ स्वाङ्गा-
ख्यायामादिर्वा । १० छन्दसि च । ११ कृष्णस्यामृ-
गाख्या चेत् । १२ वा नामधेयस्य । १३ शुक्लगौरयो-
रादिः । १४ अङ्गुष्ठोदकवक्त्रशानां छन्दस्यन्तः १५
पृष्ठस्य च । १६ अर्जुनस्य तृणाख्या चेत् । १७
आर्यस्य स्वाम्याख्या चेत् । १८ आशाया अदिगाख्या
चेत् । १९ नक्षत्राणामाविषयाणाम् । २० न कुपूर्वस्य
कृत्तिकाख्या चेत् । २१ घृतादीनां च । २२ ज्येष्ठकनि-
ष्ठयोर्वयसि । २३ बिल्वतिष्ययोः स्वरितो वा । इति
फिट्सूत्रेषु प्रथमः पादः ॥

२४ अथादिः प्राक् शकटेः । २५ ह्रस्वान्तस्य स्त्रीवि-
षयस्य । २६ नव्विषयस्यानिसन्तस्यः । २७ तृणधान्यानां
च द्वयषाम् । २८ त्रः संख्यायाः । २९ स्वाङ्गशिष्टामद-
न्तानाम् । ३० प्राणिनां कुपूर्वम् । ३१ खय्युवर्णं कृत्रिमाख्या
चेत् । ३२ उन्नवन्नन्तानाम् । ३३ वर्णानां तणतिनितान्ता-
नाम् । ३४ ह्रस्वान्तस्य ह्रस्वमनृत्ताच्छील्ये । ३५ अक्षस्या
देवतस्य । ३६ अर्धस्यासमद्योतने । ३७ पीतद्वर्थानाम् ।
३८ ग्रामादीनां च । ३९ लुबन्तस्योपमेयनामधेयस्य ।
४० न वृक्षपर्वतविशेषव्याघ्रसिंहमहिषाणाम् । ४१ राजवि-
शेषस्य यमन्वा चेत् । ४२ लघावन्ते द्वयोश्च बह्वो
गुरुः । ४३ स्त्रीविषयवर्णाक्षुपूर्वाणाम् ४४ शकुनीनां च
लघुपूर्वम् । ४५ नर्तुप्राण्याख्यायाम् । ४६ धान्यानां च
वृद्धक्षान्तानाम् । ४७ जनपदशब्दानामषान्तानाम् ।
४८ हयादीनामसंयुक्तलान्तानामन्तः पूर्व वा । ४९

इगन्तानां च द्वयषाम् ॥ इति फिट्सूत्रेषु द्वितीयः पादः ॥

५० अथ द्वितीयं प्रागीषात् । ५१ त्र्यचां प्राङ्म-
कारात् । ५२ स्वाङ्गानामकुर्वादीनाम् । ५३ मादीनां
च । ५४ शादीनां शाकानाम् । ५५ पान्तानां गुर्वादी-
नाम् । ५६ युतान्यप्यन्तानाम् । ५७ मकरवल्ह-
पारेवतवितस्तेक्ष्वाजिद्राक्षाकलोमाकाष्ठापेष्टाकाशीनामादिर्वा ।
५८ छन्दसि च । ५९ कर्दमादीनां च । ६० सुगन्धि-
तेजनस्य ते वा । ६१ नपः फलान्तानाम् । ६२ यान्त-
स्यान्यात्पूर्वम् । ६३ थान्तस्य च नालघुनी । ६४ शिशु-
मारोदुम्बरवलीवर्दोष्ट्रारपुखरवसां च ६५ सांकाश्यकाम्पि-
त्यनासिक्यदार्वाघाटानाम् । ६६ ईषान्तस्य हयादेशा-
दिर्वा । ६७ उशीरदाशेरकपालपलालशैवालश्यामाकशा-
रीरशरावहृदयहिरण्यारण्यापत्यदेवराणाम् । ६८ महिष्या-
षाढयोर्जायेष्टकाख्या चेत् ॥ इति फिट्सूत्रेषु तृतीयः पादः ॥

६९ शकटिशकटयोरक्षरमक्षरं पर्यायेण । ७० गोष्ठ-
जस्य ब्राह्मणनामधेयस्य । ७१ पारावतस्योपोत्तमवर्जम् ।
७३ धूम्रजानुमुञ्जकेशकालवालस्थालीपाकानामधूजलस्था-
नाम् । ७३ कपिकेशहरिकेशयोश्छन्दसि । ७४ न्यह्रस्वरौ
स्वरितौ । ७५ न्यर्बुदव्यल्कशयोरादिः । ७६ तिल्यशिक्य-
मत्यकार्ष्ण्यधान्यकन्याराजन्यमनुष्याणामन्तः । ७७ बि-
ल्वमक्ष्यवीर्याणि च्छन्दसि । ७८ त्वत्त्वसमसिमेत्यनुच्चानि ।
७९ सिमस्यार्थवर्णेऽन्त उदात्तः । ८० निपाता आनुदा-
त्ताः । ८१ उपसर्गाश्चाभिवर्जम् । ८२ एवादीनामन्तः ।
८३ वाचादीनामुभावुदात्तौ । ८४ चादयोऽनुदात्ताः ।
८५ यथेति पादान्ते । ८६ प्रकारादिद्विरुक्तौ । ८७
शेषं सर्वमनुदात्तम् । इति फिट्सूत्रेषु चतुर्थः पादः ॥

॥ इति शान्तनवाचार्यप्रणीतः फिट्सूत्रपाठः ॥

अथाष्टाध्यायीसूत्राणां सूची ।

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ११ अ अ ८ । ४ ६८
 १८६९ अंशं हारी ५ । २ । ६९
 ८५ अकः सर्वर्णे दीर्घः ६ । १ । १०१
 ५३९ अकथितं च १ । ४ । ५१
 ३१८८ अकर्तरी च कारके ३ । ३ । १९
 ६०१ अकर्तृयुगे पञ्चमी २ । ३ । १४
 २६९३ अकर्मकाच्च १ । ३ । २६
 २७०८ अकर्मकाच्च १ । ३ । ३५
 २७१८ अकर्मकाच्च १ । ३ । ४५
 ३८६४ अकर्मधारये राज्यम् ६ । २ । १३०
 २१४८ अकृच्छ्रे प्रियसुखयो ८ । १ । १३
 २२९८ अकृत्सार्वधातुकयोर्दी ७ । ४ । २५
 ३८०७ अके जीविकार्थे ६ । २ । ७३
 ६२८ अकेनोर्भविष्यदाधम २ । ३ । ७०
 ६६४ अक्षशालाकासंख्या २ । १ । १०
 ३२४७ अक्षेणु गलहः ३ । ३ । ७०
 २३३८ अक्षोऽन्यतरस्याम् ३ । १ । ७५
 ९४४ अक्षोऽनुदर्शनात् ५ । ४ । ७६
 १६२१ अगारान्ताडन् ४ । ४ । ७०
 ३२५६ अगारैकदेशे प्रघणः ३ । ३ । ७९
 ३६११ अमीतप्रेषणे परस्य च ८ । २ । ९२
 ९२४ अमेः स्तुत्सोमसोमाः ८ । ३ । ८२
 १२३६ अमेर्दक् ४ । २ । ३३
 ३००१ अमौ चेः ३ । २ । ९१
 २८९२ अमी परिचाय्योप ३ । १ । १३१
 ७९५ अग्राख्यायामुरसः ५ । ४ । ९३
 ३४६२ अग्रायत् ४ । ४ । ११६
 ८८३ आग्रान्तशुद्धश्रुतं ५ । ४ । १४५
 ३५५३ अङितश्च ६ । ४ । १०३
 ३५२२ अङ्ग इत्यादौ च ६ । १ । ११९
 ३६१५ अङ्गयुक्तं तिङाकाङ्क्षम् ८ । २ । ९६
 २०० अङ्गस्य ६ । ४ । १
 ३८०४ अङ्गानि मैरेये ६ । २ । ७०
 ३९४० अङ्गात्प्रातिलोभ्ये ८ । १ । ३३
 ८५३ अङ्गुलेर्दाणि ५ । ४ । ११४
 २०६३ अङ्गुल्यादिभ्यश्च ५ । ३ । १०८
 १४०४ अ च ४ । ३ । ३१
 ३०७८ अच उपसर्गात्तः ७ । ४ । ४७
 ४१६ अचः ६ । ४ । १३८
 ७६७८ अचः कर्तृयकि ६ । १ । १९५
 २७६८ अचः कर्मकर्तरी ३ । १ । ६२

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ५० अचः परस्मिन्पूर्वावि १ । १ । ५७
 ९४५ अचतुरविचतुरसुचतु ५ । ४ । ७७
 ३५ अचश्च १ । २ । २८
 २२९४ अचस्तास्वत्थल्य ७ । २ । ६१
 १२५६ अचित्तहस्तिधेनो ४ । २ । ४७
 १४७६ अचित्ताददेशका ४ । ३ । ९६
 २९९ अचि र ऋतः ७ । २ । १००
 २५४१ अचि विभाषा ८ । २ । २१
 १६६७ अचि शीर्षः (वा०)
 २७१ अचि इनुधातुभ्रुवां ६ । ४ । ७७
 २५४ अचो ञिति ७ । २ । ११५
 ७९ अचोऽन्यादि टि १ । १ । ६४
 २८४२ अचो यत् ३ । १ । ९७
 ५९ अचो रहाभ्यां द्वे ८ । ४ । ४६
 ३८९१ अच्कावशक्तौ ६ । २ । १५७
 २४७ अच्चेः ७ । ३ । ११९
 ७७० अच्छ गत्यर्थवदेषु १ । ४ । ६९
 ९४३ अच्प्रत्यन्ववपूर्वात्सा ५ । ४ । ७५
 २८५३ अजर्य संगतम् ३ । १ । १०५
 २००६ अजादी गुणवचना ५ । ३ । ५८
 २१७६ अजादेर्द्वितीयस्य ६ । १ । २
 ४५४ अजाद्यतष्टाप् ४ । १ । ४
 ९०४ अजाद्यदन्तम् २ । २ । ३३
 १६६९ अजाविभ्यां ध्यन् ५ । १ । ८
 २०३९ अजिनान्तस्योत्तरप ५ । ३ । ८२
 २८७६ अजिब्रज्योश्च ७ । ३ । ६०
 २२९२ अजेर्व्यघजोः २ । ४ । ५६
 २६१४ अज्जनगमां सनि ६ । ४ । १६
 २०२८ अज्ञाते ५ । ३ । ७३
 ३०४७ अञ्चेः पूजायाम् ७ । २ । ५३
 १९८० अञ्चेर्लृक् ५ । ३ । ३०
 ३७१६ अञ्चेर्छन्दस्यसर्व ६ । १ । १७०
 ३०२४ अञ्चोऽनपादाने ८ । २ । ४८
 २५४६ अञ्चेः सिचि ७ । २ । ७१
 ८५६ अञ्जातिकायाः सं ५ । ४ । ११८
 १९७ अट्कुप्पाड्नुभ्यवाये १ । ८ । ४ । २
 २५३९ अडभ्यासञ्चवा (वा०)
 २४७६ अड् गार्ग्यगालवयोः ७ । ३ । ९९
 १४०६ अणजौ च ४ । ३ । ३३
 २७५४ अणावकर्मकाच्चित्त १ । ३ । ८८
 ३८०९ अणि नियुक्ते ६ । २ । ७५

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ११८० अणो द्वयचः ४।१।१५६
 ११० अणोऽप्रगृह्यस्यानुना० ८।४।५७
 ३१८१ अण् कर्मणि च ३।३।१२
 १५६८ अण् कुटिलिकायाः ४।४।१८
 १९१० अण् च ५।२।१०३
 ११९८ अणिजोरनार्थयोगे ४।१।७८
 ३२१९ अणिनुणः ५।४।१५
 १४ अणुदित्सवर्णस्य चा० १।१।६९
 १४५२ अणुगयनादिभ्यः ४।३।७३
 १५९८ अण्महिष्यादिभ्यः ४।४।४८
 २२४८ अत आदेः ७।४।७०
 १०९५ अत इज् ४।१।९५
 १९२२ अत इनिठौ ५।२।११५
 २४६७ अत उत्सार्वधातुके ६।४।११०
 २२८२ अत उपधायाः ७।२।११६
 २२६० अत एकहल्मध्ये ६।४।१२०
 १६० अतः कृकर्मिकसकु० ८।३।४६
 ११९६ अतश्च ४।१।१७७
 २११३ अतिग्रहाव्यथनक्षे० ५।४।४६
 २०९४ अतिथेय्यः ५।४।२६
 ५५६ अतिरतिक्रमणे च १।४।९५
 २००१ अतिशायने तमविष्टनी ५।३।५५
 ७९८ अतोः शुनः ५।४।९६
 ३९२५ अतेरकृत्यदे ६।२।१९१
 १९१ अतो गुणे ६।१।९७
 २१७० अतो दीर्घो वजि ७।३।१०१
 २०३ अतो मिस ऐस् ७।१।९
 ३०९ अतोऽम् ७।१।२४
 २२१२ अतो येयः ७।२।८०
 १६३ अतो रोरण्डतादण्डते ६।२।११३
 २३०८ अतो लोपः ६।४।४८
 २३३० अतो ल्यान्तस्य ७।२।२
 २२८४ अतो हलादेर्लोपोः ७।२।७
 २२०२ अतो हेः ६।४।१०५
 ६९१ अत्यन्तसयोगे च २।१।२९
 २६१० अत्र लोपोऽभ्यासस्य ७।४।५८
 १३६ अत्रानुनासिकः पूर्वस्य० ८।३।२
 ११४७ अत्रिभृगुकुत्सवशिष्ट० २।४।६५
 ४२५ अत्वसन्तस्य चाधातोः ६।४।१४
 २५६६ अस्मृदृत्वरप्रथमद० ७।४।९५
 २४२६ अदः सर्वेषाम् ७।३।१००
 २४७९ अदभ्यस्तात् ७।१।४
 ५३ अदर्शनं लोपः १।१।६०
 ४३७ अदस औ सुलोपश्च ७।२।१०७
 १०१ अदसो मात् १।१।१२
 ४१९ अदसोऽसेर्दादु दो माः ८।२।८०

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २४२३ अदिप्रभृतिभ्यः शपः २।४।७२
 १२८२ अदूरभवश्च ४।२।७०
 १७ अदेङ् गुणः १।१।२
 ३०८० अदो जग्धिर्ल्यति किति २।४।३६
 २९७७ अदोऽनन्ते ३।२।६८
 ७७१ अदोऽनुपदेशे १।४।७०
 ३१५ अदुहृतरादिभ्यः पञ्च० ७।१।२५
 ३४८० अद्भिः संस्कृतम् ४।४।१३४
 १८१४ अद्यधीनावष्टब्धे ५।२।१३
 १६१ अधःशिरसी पदे ८।३।४७
 १८७३ अधिकम् ५।२।७३
 ६२६ अधिकरणवाचिनश्च २।२।६८
 १९८९ अधिकरणविचाले च ५।३।४३
 ३३६२ अधिकरणे बन्धः ३।४।४१
 २९२९ अधिकरणे श्लेतेः ३।२।१५
 ९१९ अधिकरणैतावत्वे च २।४।१५
 १४६७ अधिकृत्य कृते ग्रन्थे ४।३।८७
 ५५४ अधिपरी अनर्थकौ १।४।९३
 ६४४ अधिरीश्वरे १।४।९७
 ५४२ अधिशीङ्स्थासां कर्म १।४।४६
 ६१३ अधीगर्थददेशां कर्मणि २।३।५२
 २८२० अधीष्टे च ३।३।१६६
 १९६६ अधुना ५।३।१७
 २७०६ अधेः प्रसहने १।३।३३
 ३९२२ अधेरुपरिस्थम् ६।२।१८८
 ९०९ अध्ययनतोऽविप्रकृष्टा० २।४।५
 १६९३ अध्यर्धपूर्वद्विगोलिग० ५।१।२८
 ३३०१ अध्यायन्यायोद्याव० ३।३।१२२
 १८६० अध्यायानुवाकयोर्लुक् ५।२।६०
 १६२२ अध्यायिन्यदेशका० ४।४।७१
 १४४८ अध्यायेष्वेवर्षेः ४।३।६९
 १८१७ अध्वनो यत्त्वौ ५।२।१६
 ३७४४ अध्वर्युकपाययोजातौ ६।२।१०
 ९०८ अध्वर्युकतुरनपुंसकम् २।४।४
 ११५५ अन् ६।४।१६७
 ४६२ अन उपधालोपिनो० ४।१।२८
 २४८ अनङ् सौ ७।१।९३
 ४८ अनचि च ८।४।४७
 २०७६ अनत्यन्तगतौ क्तात् ५।४।४
 ७७६ अनत्याधान उरसि० १।४।७५
 २२०५ अनद्यतने लङ् ३।२।१११
 २१८५ अनद्यतने लुट् ३।३।१५
 १९६९ अनद्यतने हिलन्यत० ५।३।२१
 २०९१ अनन्तावसथेतिह० ५।४।२३
 ३६२४ अनन्त्यस्यापि प्रश्ना० ८।२।१०५
 ५३६ अनभिहिते २।३।१

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २८०२ अनवकलुप्त्यमर्षयोर० ३ । ३ । १४५
 ६७८ अनश्च ५ । ४ । १०८
 ३५०५ अनसन्तानपुंसका० ५ । ४ । १०३
 ३४६ अनाप्यकः ७ । २ । ११२
 ३७८६ अनिगन्तोऽञ्चतौ व० ६ । २ । ५२
 २४७८ अनितेः ८ । ४ । १९
 ४१५ अनिदितां हल उप० ६ । ४ । २४
 २०३१ अनुकम्पायाम् ५ । ३ । ६७
 ७६३ अनुकरणं चानितिप० १ । ४ । ६२
 १८७४ अनुकाभिकाभीकः० ५ । २ । ७४
 ९५१ अनुगवमायामे ५ । ४ । ८३
 २०८३ अनुगादिनष्टक् ५ । ४ । १३
 १८१६ अनुग्वलंगामी ५ । २ । १५
 ४०३ अनुदात्तं सर्वमपादादौ ८ । १ । १८
 २१५७ अनुदात्तं कित आत्मनेपदम् १ । ३ । १२
 ३६७० अनुदात्तं च ८ । १ । ३
 ३६५० अनुदात्तं पदमेक० ६ । १ । १५८
 ३६१९ अनुदात्तं प्रश्नान्ता० ८ । २ । १००
 ३६५१ अनुदात्तस्य च य० ६ । १ । १६१
 २४०२ अनुदात्तस्य चतुर्पध० ६ । १ । ५९
 १२५३ अनुदात्तादेरञ् ४ । २ । ४४
 १५२० अनुदात्तादेश्च ४ । ३ । १४०
 ३६७४ अनुदात्ते च ६ । १ । १९०
 ३५२३ अनुदात्ते च कुधपरे ६ । १ । १२०
 ३१२९ अनुदात्तेतश्च हलादेः ३ । २ । १४९
 २४२८ अनुदात्तोपदेशवनाति० ६ । ४ । ३७
 ३७०९ अनुदात्तौ सुप्तिौ ३ । १ । ४
 २६६६ अनुनासिकस्य किं० ६ । ४ । १५
 १३७ अनुनासिकात्परोऽनु० ८ । ३ । ४
 १८१० अनुपदसर्वाज्ञायानयं० ५ । २ । ९
 १८९० अनुपद्यन्वेष्टा ५ । २ । ९
 २७४५ अनुपराभ्यां कृजः १ । ३ । ७९
 २७४३ अनुपसर्गाञ्चः १ । ३ । ७६
 ३०३५ अनुपसर्गात्कुलक्षीव० ८ । २ । ५५
 २७१६ अनुपसर्गाद्वा १ । ३ । ४३
 २९०० अनुपसर्गाद्विम्पवि० ३ । १ । १३८
 ४६२ अनुपसर्जनात् ४ । १ । १४
 ५७९ अनुप्रतिगृणश्च १ । ४ । ४१
 १७७४ अनुप्रवचनादिभ्यः० ५ । १ । १११
 १२७२ अनुप्राहणादिनिः ४ । २ । ६२
 ६६९ अनुर्यत्समया २ । १ । १५
 ५४७ अनुलक्षणे १ । ४ । ८४
 ९०७ अनुवादे चरणानाम् २ । ४ । ३
 २३४९ अनुविपर्यभिनिभ्यः० ८ । ३ । ७२
 १४३८ अनुशतिकादीनां च ७ । ३ । २०
 १२४ अनुस्वारस्य ययि० ८ । ४ । ५८

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ११०६ अनुध्यानन्तर्ये वि० ४ । १ । १०४
 ८३० अनेकमन्यपदार्थे २ । २ । २४
 ४५ अनेकाल्पित्सर्वस्य १ । १ । ५५
 ३६०१ अनो नुट् ८ । २ । १६
 ४६० अनो बहुव्रीहेः ४ । १ । १२
 ३८८४ अनो भावकर्मवचनः ६ । २ । १५०
 २७२२ अनोरकर्मकात् १ । ३ । ४९
 ३९२३ अनोरप्रधानकनीय० ६ । २ । १८९
 ७९६ अनोश्मायःसरसां० ५ । ४ । ९४
 ३०१० अनौ कर्मणि ३ । २ । १००
 ३८२६ अन्तः ६ । २ । ९२
 ३८७७ अन्तः ६ । २ । १४३
 ३९१३ अन्तः ६ । २ । १७९
 २९८४ अन्तः ८ । ४ । २०
 १४३७ अन्तः पूर्वपदाद्वञ् ४ । ३ । ६०
 २२० अन्तरं बहिर्योगोप० १ । १ । ३६
 ३२९४ अन्तरदेशे ८ । ४ । २४
 ७६६ अन्तरपरिग्रहे १ । ४ । ६५
 ५४५ अन्तरान्तरेण युक्ते २ । ३ । ४
 ३२५५ अन्तर्धनो देशे ३ । ३ । ७८
 ५९१ अन्तर्धी येनादर्शन० १ । ४ । २८
 ८५५ अन्तर्बहिर्भ्यो च० ५ । ४ । ११७
 ४८९ अन्तर्वेत्पतिवतोर्नुक् ४ । १ । ३२
 ३९१४ अन्तश्च ६ । २ । १८०
 ३६८८ अन्तश्च तवै युगपत् ६ । १ । २००
 २९६५ अन्तात्यन्ताध्वदूर० ३ । २ । ४८
 ७५ अन्तादिवच्च ६ । १ । ८५
 २०१४ अन्तिकवाढयोर्नैद० ५ । ३ । ६३
 ३७१५ अन्तोदात्तादुत्तर० ६ । १ । १६९
 ३७०६ अन्तोऽवस्थाः ६ । १ । २२०
 ३८१७ अन्त्यात्पूर्वं बहुचः ६ । २ । ८२
 १६३७ अज्ञाणः ४ । ४ । ८५
 ६९६ अज्ञेन न्यजनम् २ । १ । ३४
 ४९७ अन्यतो ङीप् ४ । १ । ४०
 ३३४८ अन्यथैवंकथमित्थं सु० ३ । ४ । २७
 ६७५ अन्यपदार्थे च संज्ञा० २ । १ । २१
 ५९५ अन्यारादितरतै दि० २ । ३ । २९
 ३१५८ अन्येभ्योऽपि दृश्यते ३ । २ । १७८
 ३४२२ अन्येभ्योऽपि दृश्यते ३ । ३ । १३०
 २९८० अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते ३ । २ । ७५
 ३५३९ अन्येषामपि दृश्यते ६ । ३ । १३७
 ३०११ अन्येष्वपि दृश्यते ३ । २ । १०१
 ३३८६ अन्वच्यनुलोभ्ये ३ । ४ । ६४
 ९४९ अन्ववतसाद्ब्रह्मः ५ । ४ । ८१
 ३३७५ अपगुरो णमुलि ६ । १ । ५३
 ३२५८ अपघनोऽङ्गम् ३ । ३ । ८१

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३०७१ अपचित्तश्च ७ । २ । ३०
 १०८९ अपत्यं पौत्रप्रभृतिः ४ । १ । १६२
 ८१५ अपथं नपुंसकम् २ । ४ । ३०
 १३५९ अपदातौ सात्वात् ४ । २ । १३५
 २१० अपदान्तस्य मूर्धन्यः ८ । ३ । ५५
 ६६६ अपपरिवहिरञ्चवः ० २ । १ । १२
 ५९६ अपपरो वजन १ । ४ । ८८
 १५७१ अपांस्त्ययाचिताभ्यां ० ४ । ४ । २१
 १०५९ अपरस्तराः क्रिया ० ६ । १ । १४४
 ४८० अपरिमाणविस्तारि ० ४ । १ । २२
 ३५८० अपरिहृताश्च ७ । २ । ३२
 २७७९ अपरोक्षे च ३ । २ । ११९
 ५६३ अपवर्गे तृतीया २ । ३ । ६
 १०६४ अपस्करो रथाङ्गम् ६ । १ । १४९
 ३५१२ अपस्पृश्यामानुचुरा ० ६ । १ । ३६
 २७१७ अपह्वये ज्ञः १ । ३ । ४४
 ३९२० अपाच्च ६ । २ । १८६
 २६८८ अपाच्चतुष्पाच्छकु ० ६ । १ । १४२
 २११२ अपादने चाहीयरुहोः ५ । ४ । ४५
 ५८७ अपदाने पञ्चमी २ । ३ । २८
 ३३७३ अपादाने परीप्सायाम् ३ । ४ । ५२
 २७४१ अपाददः १ । ३ । ७३
 ५५७ अपिः पदार्थसंभाव ० १ । ४ । ९६
 ११६३ अपूर्वपदादन्यतर ० ४ । १ । १४०
 २५१ अपृक्त एकाल् प्रत्ययः ० १ । २ । ४१
 २९६७ अपे क्लेशतमघोः ३ । २ । ५०
 ३१२४ अपे च लघः ३ । २ । १४४
 ७०० अपेतापोदमुक्तपतिता ० २ । १ । ३८
 १२२९ अपोनप्चगान्पुन्यां घः ४ । २ । २७
 ४४२ अपो मि ७ । ४ । ४८
 २७७ अतृन्तृत्स्वसृनपुनेष्टु ० ६ । ४ । ११
 ८३२ अप्पूरणीप्रमाण्योः ५ । ४ । ११६
 ३२७९ अ प्रत्ययात् ३ । ३ । १०२
 ९८ अण्डतवदुपस्थिते ६ । १ । १२९
 ४६७ अभाषितपुंस्काच्च ७ । ३ । ४८
 १४७० अभिजनश्च ४ । ३ । ९०
 २०७१ अभिजिद्विदम् ० ५ । ३ । ११८
 २७७३ अभिज्ञावचने लृट् ३ । २ । ११२
 ५४३ अभिनिविशश्च १ । ४ । ४७
 १४६६ अभिनिष्क्रामति द्वा ० ४ । ३ । ८६
 ३१९३ अभिनिसः स्तनः ८ । ३ । ८६
 २७४६ अभिप्रत्यतिभ्यः क्षिपः १ । ३ । ९०
 ५५३ अभिरभागे १ । ४ । ९१
 ३२१८ अभिविधौ भाव इतुण् ३ । ३ । ४४
 २१२४ अभिविधौ संपदा च ५ । ४ । ५३
 २९१९ अभिमुखम् ६ । २ । १८५

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३०६५ अभेश्चाविद्वै ७ । २ । २५
 १८१८ अभ्यमिवाच्छ च ५ । २ । १७
 २४१७ अभ्यस्तस्य च ६ । १ । ३३
 ३६७३ अभ्यस्तानामादिः ६ । १ । १८९
 २२९० अभ्यासस्यासवर्णे ६ । ४ । ७८
 २४३० अभ्यासाच्च ७ । ३ । ५५
 २१८२ अभ्यासे चर्च ८ । ४ । ५४
 ३४०३ अभ्युत्सादयांप्रजनयां ० ३ । १ । ४२
 २९७० अमनुष्यकर्तृके च ३ । २ । ५३
 ३८२३ अमहन्नवन्नगरेऽनु ६ । २ । ८९
 २८७४ अमावस्यदन्यतर ० । ३ । १ । १२२
 १४०३ अमावास्याया वा ४ । ३ । ३०
 १९४ अमि पूर्वः ६ । १ । १०७
 ३५०३ अमु च च्छन्दसि ५ । ४ । १२
 ९७० अमूर्धमस्तकाल्वाङ्गा ० ६ । ३ । १२
 ७८३ अमैवाव्ययेन २ । २ । २०
 ३३६२ अमो मश् ७ । १ । ४०
 ३६०४ अमनस्वरवरित्युभय ० ८ । २ । ७०
 २९१८ अम्बाम्बगोभूमिस ० ८ । ३ । ९७
 २६७ अम्भार्थनद्योर्ह्रस्वः ७ । ३ । १०७
 ३३३ अम् सन्मुद्धौ ७ । १ । ९९
 १८७६ अयःशूलदण्डाजिना ० ५ । २ । ७६
 २६४९ अयङ् यि क्किति ७ । ४ । ४२
 ३२९५ अयनं च ८ । ४ । २५
 ३३९० अयस्मयादीनि च्छ ० १ । ४ । २०
 २३११ अयामन्तात्वाव्येत्त्रि ० ६ । ४ । ५५
 १३५३ अरण्यान्मनुष्ये ४ । २ । १२९
 ३८३४ अरिष्टगौडपूर्वे च ६ । २ । १००
 २९४२ अरुद्धिषदजन्तस्य मु ० ६ । ३ । ६७
 २१२१ अरुमनश्चक्षुश्चेतोरुहो ० ५ । ४ । ५१
 २४९३ अर्तिपिपत्योश्च ७ । ४ । ७७
 ३१६५ अर्तिदधूसखनसह ० ३ । २ । १८४
 २५७० अर्तिहोव्लीरीकन्यूयी ० । ७ । ३ । ३६
 १७८ अर्थवदधातुरप्रत्य ० १ । २ । ४५
 ३७७८ अर्थे ६ । २ । ४४
 १०२६ अर्थे विभाषा ६ । ३ । १००
 २०६४ अर्देः संनिविभ्यः ७ । २ । २४
 ७१३ अर्थे नपुंसकम् २ । २ । २
 ८१६ अर्धर्चाः पुंसि च २ । ४ । ३१
 ८०२ अर्धाच्च ५ । ४ । १००
 १६८४ अर्धात्परिमाणस्य पू ० ७ । ३ । २६
 १३७४ अर्धाद्यत् ४ । ३ । ४
 ३८२४ अर्मे चावर्णं द्वयच्च व्यच् ६ । २ । ९०
 २८५१ अर्थः स्वामिवैद्ययोः ३ । १ । १०३
 ३६४ अर्वणस्त्रसावनजः ६ । ४ । १२७
 १९३३ अर्शआदिभ्योऽच् ५ । २ । १२७

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २९२६ अर्हः ३ । २ । १२
 ३११३ अर्हः प्रशंसायाम् ३ । २ । १३३
 २८२२ अर्हं कृत्यतृचक्ष ३ । ३ । १६९
 ३११६ अलंकृतिराकृन्प्र० ३ । २ । १३६
 ३३१६ अलंखल्वोः प्रतिषे० ३ । ४ । १८
 ९५८ अलुगुत्तरपदे ६ । ३ । १
 ४२ अलोऽन्त्यस्य १ । १ । ५२
 २४९ अलोऽन्त्यात्पूर्वं उपधा १ । १ । ६५
 ८७५ अल्पाख्यायाम् ५ । ४ । १३६
 ९०५ अल्पात्तरम् २ । २ । ३४
 २०४० अल्पे ५ । ३ । ८५
 २३४ अलोपोऽनः ६ । ४ । १३४
 १६०० अवक्रयः ४ । ४ । ५०
 २०५० अवक्षेपणे कन् ५ । ३ । ९५
 ८८ अवङ् स्तोत्रायनस्य ६ । १ । १२३
 ३४४२ अवचक्षे च ३ । ४ । १५
 २८४९ अवचपण्यवर्गं गह्वि० ३ । १ । १०१
 ३५२४ अवपथासि च ६ । १ । १२१
 १३९७ अवयवाहतोः ७ । ३ । ११
 १५१५ अवयवे च प्राण्यौ ४ । ३ । १३५
 १७४८ अवयसि ठञ्च ५ । १ । ८४
 ३४१६ अवयाः श्वेतवाः पुरो० ८ । २ । ६७
 ९४७ अवसमन्वेभ्यस्तमसः ५ । ४ । ७९
 २२७३ अवाचालम्बनाविदू० ८ । ३ । ६८
 १८३१ अवात्कुटारच ५ । २ । ३०
 २७२४ अवाद् ग्रः १ । ३ । ५१
 १८२२ अवारपारात्यन्तानु० ५ । २ । ११
 १३४९ अवृद्धादपि बहु० ४ । २ । १२५
 १११६ अवृद्धाभ्यो नदी० ४ । १ । ११३
 २०९६ अवेः कः ५ । ४ । २८
 ३२२६ अवे ग्रहो वर्षप्रतिव० ३ । ३ । ५१
 ३२९९ अवे तृलोर्ध्वं ३ । ३ । १२०
 ३४१५ अवे यजः ३ । २ । ७२
 ३१८७ अवोदैर्धौप्रप्रथहि० ६ । ४ । २९
 ३१९७ अवोदोर्नियः ३ । ३ । २६
 ८१ अव्यक्तानुकरणस्यात० ६ । १ । ९८
 २१२८ अव्यक्तानुकरणाद्व्य० ५ । ४ । ५७
 ६५२ अव्ययं विभक्तिसमीप० २ । १ । ६
 २०२६ अव्ययसर्वनाम्नामक० ५ । ३ । ७१
 १३२४ अव्ययात्यप् ४ । २ । १०४
 ४५२ अव्ययादाप्सुपः २ । ४ । ८२
 ६५१ अव्ययीभावः २ । १ । ५
 ४५१ अव्ययीभावश्च १ । १ । ४१
 ६५९ अव्ययीभावश्च २ । ४ । १८
 १४३६ अव्ययीभावाच्च ४ । ३ । ५९
 ६६० अव्ययीभावे चाकाले ६ । ३ । ८१

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ६७७ अव्ययीभावे शरत् ५ । ४ । १०७
 ३३८१ अव्ययेऽयथाभिप्रेता० ३ । ४ । ५९
 ३५१९ अव्यादव्यादवक्रमु० ६ । १ । ११६
 २६६१ अशनायोदन्यधना० ७ । ४ । ३४
 १४४३ अशब्दे यत्वावम्यत० ४ । ३ । ६४
 ८२७ अशाला च २ । ४ । २४
 २५३३ अश्रोतेश्च ७ । ४ । ७२
 २६६२ अश्वक्षीरवृषलवणाना० ७ । १ । ५१
 १०७४ अश्वपत्यादिभ्यश्च ४ । १ । ८४
 १८२० अश्वस्यैकाहगमः ५ । २ । १९
 ३५९० अश्वाघस्यात् ७ । ४ । ३७
 १११३ अश्वादिभ्यः फञ् ४ । १ । ११०
 ३४७२ अश्विमान् ४ । ४ । १२६
 २०७९ अपडक्षाशितं गलङ्क० ५ । ४ । ७
 १०२५ अपठ्यतृतीयास्थस्या० ६ । ३ । ९९
 ३७१ अष्टन आ विभक्तौ ७ । २ । ८४
 १०४६ अष्टनः संज्ञायाम् ६ । ३ । १२५
 ३७१८ अष्टनो दीर्घात् ६ । १ । १७२
 ३७२ अष्टम्य औश् ७ । १ । २१
 २२४२ असंयोगाहिट् कित् १ । २ । ५
 १५२९ असंज्ञायां तिल० ४ । ३ । १४९
 १६८२ असमासे निष्का० ५ । १ । २०
 १३७९ अ साम्प्रतिके ४ । ३ । ९
 २१८३ असिद्धवदन्नाभात् ६ । ४ । २२
 ३४६९ असुरस्य स्वम् ४ । ४ । १२३
 २९५१ असूर्ध्वललाटयोर्हं ३ । २ । ३६
 ७६९ अस्तं च १ । ४ । ६८
 १९७६ अस्ताति च ५ । ३ । ४०
 १६१० अस्ति नास्ति दिष्टं ४ । ४ । ६०
 २२२५ अस्तिसिचोऽपृक्ते ७ । ३ । ९६
 २४७० अस्तेभूः २ । ४ । ५२
 ३२२ अस्थिदधिसन्ध्यक्षणा० ७ । १ । ७९
 ८१८ अस्मदो द्वयोश्च १ । २ । ५९
 २१६४ अस्मद्युत्तमः १ । ४ । १०७
 १९२८ अस्मायामेधास्त्रजो० ५ । २ । १२१
 २११८ अस्य च्चौ ७ । ४ । ३२
 ३३७९ अस्यतितुषोः क्रिया० ३ । ४ । ५७
 २४३८ अस्यतिवक्तिख्याति० ३ । १ । ५२
 २५२० अस्यतेस्थक् ७ । ४ । १७
 ५०९ अस्वाङ्गपूर्वपदाद्वा ४ । १ । ५३
 ७८७ अहः सर्वैकदेशसंख्या० ५ । ४ । ८७
 १९४६ अहंशुभमोर्धुस ५ । २ । १४०
 ४४३ अहम् ८ । २ । ६८
 ३७८१ अहीने द्वितीया ६ । २ । ४७
 ३९६८ अहेति विनियोगे च ८ । १ । ६१
 ३९४७ अहो च ८ । १ । ४०

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ७८९ अहोऽहोरेव ६ । ४ । १४५
 ७९१ अहोऽदन्तात् ८ । ४ । ७
 ७९० अहोऽह एतेभ्यः ५ । ४ । ८८
 २३२ आ कडारादेका संज्ञा १ । ४ । १
 १५५७ आकर्षात् ४ । ४ । ९
 १८६४ आकर्षादिभ्यः कन् ५ । २ । ६४
 १७७७ आकालिकडाद्यन्तः ५ । १ । ११४
 १५८८ आकन्दादञ्च ४ । ४ । ३८
 ३८९२ आक्रोशे च ६ । २ । १५८
 ३३८९ आक्रोशे नञ्यनिः ३ । ३ । ११२
 ३२२० आक्रोशेऽन्योर्ग्रहः ३ । ३ । ४५
 ३११४ आ केस्ताच्छीलतः ३ । २ । १३४
 ५९२ आख्यातोपयोगे १ । ४ । २९
 १८१५ आगवीनः ५ । २ । १४
 ११५२ आगस्त्यकौण्डिन्यः २ । ४ । ७०
 १२२४ आग्रहायणवृत्त्यादृक् ४ । २ । २२
 २७१३ आङ उद्गमने १ । ३ । ४०
 २८९ आङि चापः ७ । ३ । १०५
 २९२५ आङि ताच्छील्ये ३ । २ । ११
 ३२५० आङि युद्धे ३ । ३ । ७३
 २६८६ अङो दोऽनास्यविहः १ । ३ । २०
 २४४ अङो नाऽस्त्रियाम् ७ । ३ । १२०
 ३५२५ अङोऽनुनासिकः ६ । १ । १२६
 २६९५ अङो यमहनः १ । ३ । २८
 २८४५ अङो वि ७ । १ । ६५
 ६६७ आङ् मर्यादाभिविध्योः २ । १ । १३
 ५९७ आङ् मर्यादावचने १ । ४ । ८९
 १४७ आङ्माङोश्च ६ । १ । ७४
 १७८२ आ च स्वात् ५ । १ । १२०
 २४९९ आ च हो ६ । ४ । ११७
 ३८१८ आचार्योपसर्जनाश्च ६ । २ । ३६
 ४४५ आच्छीनद्योर्नुम् ७ । १ । ८०
 ३५७२ आजसेरसुक् ७ । १ । ५०
 ९६२ आज्ञायिनि च ६ । ३ । ५
 २६९ आटश्च ६ । १ । ९०
 २२५४ आडजादीनाम् ६ । ४ । ७२
 २२०४ आडुत्तमस्य पिच्च ३ । ४ । ७२
 १७१९ आढकाचितपात्राः ५ । १ । ५३
 २९७३ आढ्यमुभगस्थूलः ३ । २ । ५६
 २६८ आप्नवाः ७ । ३ । ११२
 ३४२९ आत ऐ ३ । ४ । ९५
 २३७१ आत औ णलः ७ । १ । ३४
 २२२७ आतः ३ । ४ । ११०
 २८९८ आतश्चोपसर्गः ३ । १ । १३६
 ३२८३ आतश्चोपसर्गः ३ । ३ । १०६
 ३२३५ आतो क्तः ७ । ३ । ८९

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३६३२ आतोऽटि नित्यम् ८ । ३ । ३
 २४ आतो घातोः ६ । ४ । १४०
 २९१५ आतोऽनुपसर्गः कः ३ । २ । ३
 ३४१८ आतोमनिष्कनिष्कः ३ । २ । ७४
 २७६१ आतो युक् चिष्कृतोः ७ । ३ । ३३
 ३३०९ आतो युच् ३ । ३ । १२८
 २३७२ आतो लोप इटि च ६ । ४ । ६४
 ९६३ आत्मनश्च ६ । ३ । ६
 २२५८ आत्मनेपदेष्वन्तः ७ । १ । ५
 २६९६ आत्मनेपदेष्वन्यतरः २ । ४ । ४४
 २४१९ आत्मनेपदेष्वन्यतरः ३ । १ । ५४
 १६७० आत्मन्विश्वजनभोगोः ५ । १ । ९
 २९९३ आत्ममाने खश्च ३ । २ । ८३
 १६७१ आत्माध्वानौ खे ६ । ४ । १६९
 १५१३ आथर्वणिकस्येकः ४ । ३ । १३३
 ७६४ आदरानादरयोः सदः १ । ४ । १६३
 ४६८ आदाचार्याणाम् ७ । ३ । ४९
 ३७६१ आदिः प्रत्येनसि ६ । २ । २७
 ३७२१ आदिः सिचोऽन्यः ६ । १ । १८७
 ३०२३ आदिकर्मणि क्तः कर्तः ३ । ४ । ७१
 ३०३६ आदितश्च ७ । २ । १६
 २ आदिरन्त्येन सहेता १ । १ । ७१
 ३७९८ आदिरुदात्तः ६ । २ । ६४
 २२८९ आदिर्जितुडवः १ । ३ । ५
 ३६७७ आदिर्णमुत्त्यन्यतरः ६ । १ । १९४
 ३८५९ आदिश्चिहणादीनाम् ६ । २ । १२५
 ३१५१ आहगमहनजनः ३ । २ । १७१
 ४४ आदेः परस्य १ । १ । ५४
 २३७० आदेच उपदेशोऽशिः ६ । १ । ४५
 २१२ आदेशप्रत्यययोः ८ । ३ । ५९
 ६९ आहुणः ६ । १ । ८७
 ३४८ आयन्तवदेकस्मिन् १ । १ । २१
 ३६ आयन्तौ टकितौ १ । १ । ४६
 ३८५३ आयुदात्तं द्व्यच्छन्दः ६ । २ । ११९
 ३७०८ आयुदात्तश्च ३ । १ । ३
 ६३२ आधारोऽधिकरणम् १ । ४ । ४५
 ९२१ आनङ्गतौ द्वन्द्वे ६ । ३ । २५
 २८८८ आनाय्योऽनित्ये ३ । १ । १२७
 २२३१ आनि लोट् ८ । ४ । १६
 ३१०१ आनि मुक् ७ । २ । ८२
 ८०७ आन्महतः समानाधिः ६ । ३ । ४६
 १०८२ आपत्यस्य च तद्धिः ६ । ४ । १५१
 ३५२१ आपो जुषाणो वृः ६ । १ । ११८
 ८९२ आपोऽन्यतरस्याम् ७ । ४ । १५
 २६१९ आप्नपृथामीत् ७ । ४ । ५५
 ८०९ आप्नवर्द प्राप्नोति ५ । २ । ८

सूत्राङ्काः	सूत्राणि ।
२१४५	आवाधे च ८ । १ । १०
३३४३	आभीक्ष्ण्ये णमुल्च ३ । ४ । २२
३९६२	आम एकान्तरमाम० ८ । १ । ५५
२२३८	आमः २ । ४ । ८१
४१२	आमन्त्रितं पूर्वमवि० ८ । १ । ७२
३६५३	आमन्त्रितस्य च ६ । १ । १९८
३६५४	आमन्त्रितस्य च ८ । १ । १९
२१७	आमि सर्वनाम्नः सुट् ७ । १ । ५२
२२५१	आमेतः ३ । ४ । ९०
२२४०	आम्प्रत्ययवत्कुञ्जोऽनु० १ । ३ । ६३
३६१४	आम्नेडितं भर्त्सने ८ । २ । ९५
४७५	आयनेयीनीधियः फट् ७ । १ । २
२३०५	आयादय आर्धधातुके० ३ । १ । ३१
६३७	आयुक्तकुशलाभ्यां चा० २ । ३ । ४०
१४७१	आयुधजीविभ्यश्चः ४ । ३ । ९१
२०६७	आयुधजीविसंघा० ५ । ३ । ११४
१५६४	आयुधाच्छ च ४ । ४ । १४
११३६	आरगुदीचाम् ४ । १ । १३०
२१८७	आर्धधातुकं शेषः ३ । ४ । ११४
२१८४	आर्धधातुकस्येड्वल० ७ । २ । ३५
२४३२	आर्धधातुके २ । ४ । ३५
२३०७	आर्धधातुके ६ । ४ । ४६
३७९२	आर्यो ब्राह्मणकुमा० ६ । २ । ५८
१६८१	आर्हीदगोपुच्छसंख्या० ५ । १ । १९
१९३१	आलजाटचौ बहु० ५ । २ । १२५
५२९	आवट्याच्च ४ । १ । ७५
३३११	आवश्यकाधमर्थ० ३ । ३ । १७०
१६२५	आवसथात्तुल्ल ४ । ४ । ७४
२७९०	आशंसायां भूतवच्च ३ । ३ । १३२
२७९२	आशंसावचने लिङ् ३ । ३ । १३४
३७५५	आशङ्कावाधनेदीय० ६ । २ । २१
३६९५	आशितः कर्ता ६ । १ । २०७
२९६२	आशिते भुवः करण० ३ । २ । ४५
२९१२	आशिषि च ३ । १ । १५०
६१६	आशिषि नाथः २ । ३ । ५५
२१९५	आशिषि लिङ्लोटौ ३ । ३ । १७३
२९६६	आशिषि हनः ३ । २ । ४९
१०६२	आश्चर्यमनित्ये ६ । १ । १४७
१४२०	आश्वयुज्या वुञ् ४ । ३ । ४५
१९००	आसन्दीवदष्टीवच्च० ८ । २ । १२
४३०	आ सर्वनाम्नः ६ । ३ । ९१
२८८७	आसुयुवपिरापिलि० ३ । १ । १२६
१०६१	आस्पदं प्रतिष्ठा० ६ । १ । १४६
२४५१	आहस्थः ८ । २ । ३५
१९८६	आहि च दूरे ५ । ३ । ३७
३९५६	आहो उताही चानन्त० ८ । १ । ४९

सूत्राङ्काः	सूत्राणि ।
१०४५	इकः काशे ६ । ३ । १२३
३५३६	इकः सुञि ६ । ३ । १३४
३४	इको गुणवृद्धी १ । १ । ३
३२०	इकोऽचि विभक्तौ ७ । १ । ७३
२६२२	इको झल् १ । २ । ९
४७	इको यणचि ६ । १ । ७७
१०४३	इको वहेऽपीलोः ६ । ३ । १२१
९१	इकोऽसवर्णे शक्यस्य ६ । १ । १२७
९९९	इको ह्रस्वोऽङ्यो गा० ६ । ३ । ६१
३७६३	इगन्तकालकपालभ० ६ । २ । २९
१७९६	इगन्ताच्च लघुपूर्वात् ५ । १ । १३१
२८९७	इगुपधज्ञाप्रकिरः० ३ । १ । १३५
३२७	इग्यणः संप्रसारणम् १ । १ । ४५
२६१६	इङश्च २ । ४ । ४८
३१९१	इङश्च ३ । ३ । २१
३११०	इङ्घार्योः शत्रुक० ३ । २ । १३०
१९९४	इच एकाचोऽम्प्रत्यय० ६ । ३ । ६८
८६६	इचकर्मव्यतिहारे ५ । ४ । १२७
३२७८	इच्छा ३ । ३ । १०९
२८१६	इच्छार्थेभ्यो विभा० ३ । ३ । १६०
२८१४	इच्छार्थेषु लिङ्लो० ३ । ३ । १५७
२८३८	इजादेः सनुमः ८ । ४ । ३२
२२३७	इजादेश्च गुरुमतोऽनु० ३ । १ । ३६
१०८५	इजः प्राचाम् २ । ४ । ६०
१३३३	इजश्च ४ । २ । ११२
२२३६	इट ईटि ७ । २ । २८
२२५७	इटोऽत् ३ । ४ । १०६
२६२५	इट् सनि वा ७ । २ । ४१
२३८४	इडश्यत्तिव्ययतीनाम् ७ । २ । ६६
३६३९	इडाया वा ८ । ३ । ५४
१५३	इणः घः ८ । ३ । ३९
२२४७	इणः षीध्वलुङ्लिटि० ८ । ३ । ७८
२४५८	इणो गा लुङि २ । ४ । ४५
२४५५	इणो यण् ६ । ४ । ८१
२११	इणकोः ८ । ३ । ५७
३१४३	इणनशजिसर्तिभ्यः० ३ । २ । १६३
३०४५	इणिनष्टायाम् ७ । २ । ४७
१९६३	इतराम्बोऽपि दृश्यन्ते ५ । १ । १४४
२६८२	इतरेतरान्योन्योपपदा० १ । ३ । १६
२२०७	इतश्च ३ । ४ । १००
३४२६	इतश्च लोपः परस्मैप० ३ । ४ । ९७
११२५	इतश्चानिजः ४ । १ । १२२
३६६	इतोत्सर्वनामस्थाने ७ । १ । ८६
५२०	इतो मनुष्यजातेः ४ । १ । ६५
५६६	इत्थंभूतलक्षणे २ । ३ । २१
२८८३	इत्थंभूतेन कृतमि० ६ । २ । १४९

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- १०१८ इदंकिमोरीशकी ६।३।९०
 ३५६८ इदन्तो मसि ७।१।४६
 १९४९ इदम इश् ५।३।३
 १९७२ इदमस्थमुः ५।३।२४
 ३५० इदमोऽन्वादेशोऽशनु० २।४।३२
 ३४३ इदमो मः ७।२।१०८
 १९६५ इदमो हिल् ५।३।१६
 १९५८ इदमो हः ५।३।११
 २२६२ इदितो तुम् धातोः ७।१।५८
 १५५ इदुदुपचस्य चाप्रत्यय० ८।३।४१
 २९७ इदुद्वयाम् ७।३।११७
 ३४४ इदोऽय् पुंसि ७।२।१११
 १७०३ इदोण्याः १।२।५०
 २४८२ इदरिद्रस्य ६।४।११४
 ९२५ इद्वदौ ६।३।२८
 ८९० इनः स्त्रियाम् ५।४।१५२
 १८३४ इनच्छिपटच्चिकचि च ५।२।३३
 १२४५ इनण्यनपत्ये ६।४।१६४
 १२६० इनित्रकटयचश्च ४।२।५१
 ५०५ इन्द्रवरुणभवशर्वस्व० ४।१।४०
 १८९३ इन्द्रियमिन्द्रलिङ्गमि० ५।२।९३
 ८९ इन्द्रे च ६।१।१२४
 ३३९३ इन्धिभवतिभ्यां च १।२।६
 ३५६ इन्हन्पूषार्यम्णां शौ ६।४।१२
 ३५४७ इरयो रे ६।४।७६
 २२६९ इरितो वा ३।१।५७
 २०५१ इवे प्रतिकृतौ ५।३।९६
 २४०० इषुगमियमां छः ७।३।७७
 १००६ इष्टकेपीकामालानां० ६।३।६५
 १८८८ इष्टादिभ्यश्च ५।२।८८
 ३५७० इष्टीनमिति च ७।१।४८
 २०१८ इष्टस्य यिट् च ६।४।१५९
 १२२१ इसुसुक्तान्तात्कः ७।३।५१
 १५८ इसुयोः सामर्थ्ये ८।३।४४
 २९८५ इस्मन्त्रन्किपु च ६।४।९७
 २६४८ ई प्राभ्योः ७।४।३१
 २८६० ई च खनः ३।१।१११
 २५७३ ई च गणः ७।४।९७
 ३५७६ ई च द्विवचने ७।१।७७
 २४४० ईडजनोर्जे च ७।२।७८
 ३७०२ ईडवन्दवृशंसदुही० ६।१।२१४
 ९२३ ईदमेः सोमवरुणयोः ६।३।२७
 ३१०४ ईदासः ७।२।८३
 १०९ ईदूतौ च सप्तम्यर्थे १।१।१९
 १०० ईदूदीद्विवचनं प्रगुल्लम् १।१।११
 २८४३ ईष्टाति ६।४।६५

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ८९४ ईयसश्च ५।४।१५६
 ३७०७ ईवत्याः ६।१।२२१
 २४३९ ईशः से ७।२।७७
 ३४४० ईश्वरे तोसुन्कसुनौ ३।४।१३
 ७५५ ईषदकृता २।२।७
 ३७८८ ईषदन्यतरस्याम् ६।२।५४
 १०३१ ईषदर्थे ६।३।१०५
 २०२२ ईषदसमातौ कल्पन्दे० ५।३।६७
 ३३०५ ईषदुःसुपु कृच्छ्रा० ३।३।१२६
 २४९७ ई हल्यघोः ६।४।११३
 ९९ ई ३ चाक्रवर्मणस्य ६।१।१३०
 १६६२ उगवादिभ्यो यत् ५।१।२
 ४५५ उगितश्च ४।१।६
 ९८७ उगितश्च ६।३।४५
 ३६१ उगिदचां सर्वनाम० ७।१।७०
 २९५२ उग्रपश्येरंमदपाणिघ० ३।२।३७
 ५ उच्चैरुदात्तः १।२।२९
 ३६६४ उच्चैस्तरां वा वषट्कारः १।२।३५
 १०६ उजः १।१।१७
 १७० उजि च पदे ८।३।२१
 १५८२ उञ्छति ४।४।३२
 ३६८१ उञ्छादीनां च ६।१।१६०
 ३१७९ उणादयो बहुलम् ३।३।१
 ३३३४ उत्तश्च प्रत्ययादसंयो० ६।४।१०६
 २८०९ उताभ्योः समर्थयोः ३।३।१५२
 २४४३ उतो वृद्धिर्लुकि हलि ७।३।८९
 १८८० उत्क उन्मनाः ५।२।८०
 १३०९ उत्करादिभ्यश्छः ४।२।९०
 ७९४ उत्तमैकाभ्यां च ५।४।९०
 १७४१ उत्तरपथेनाहृतं च ५।१।७७
 ३८३९ उत्तरपदवृद्धौ सर्वे च ६।२।१०५
 १३९६ उत्तरपदस्य ७।३।१०
 ३८४५ उत्तरपदादिः ६।२।१११
 ८०० उत्तरमृगपूर्वाच्च सक्रमः ५।४।९८
 १९८७ उत्तराच्च ५।३।३८
 १९८३ उत्तराधरदक्षिणादातिः ५।३।३४
 २६३७ उत्तरस्यातः ७।४।८८
 १०७८ उत्सादिभ्योऽञ् ४।१।८६
 ४२० उद ईत् ६।४।१३९
 ११८ उदः स्थास्तम्भोः पूर्व० ८।४।६१
 ९९५ उदकस्योदः संज्ञायाम् ६।३।५७
 ३८३० उदकेऽकेवले ७।२।९६
 १२८६ उदकच विपाशः ४।२।७४
 ३३०२ उदक्कोऽनुदके ३।३।१२३
 १९०१ उदन्वानुदघौ च ८।२।१३
 १८६७ उदराङ्गाद्युने ५।२।६७

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३८४१ उदराश्वेषु ६ । २ । १०७
 २७२६ उदश्वरः सकर्मकात् १ । ३ । ५३
 १२२० उदाश्वतोऽन्यतरस्याम् ४ । २ । १९
 ३७२० उदात्तयणो ह्रस्वपूर्वात् ६ । १ । १७४
 ३६६९ उदात्तस्वरितपरस्य १ । २ । ४०
 ३६५७ उदात्तस्वरितयोर्यणः ० ८ । २ । ४
 ३६६० उदात्तादनुदात्तस्य ० ८ । ४ । ६६
 २९४६ उदि कूले रुजिवहोः ३ । २ । ३१
 ३२०७ उदि ग्रहः ३ । ३ । ३५
 ३३२८ उदितो वा ७ । २ । ५६
 ३२२४ उदि श्रयतिथौतिपुद्गवः ३ । ३ । ४९
 ११८१ उदीचां वृद्धादगो ४ । १ । १५७
 ४६५ उदीचाभातः स्थाने ७ । ३ । ४६
 ११७७ उदीचामिज् ४ । १ । १५३
 ३३१७ उदीचां माडो व्यती ३ । ४ । १९
 १३३० उदीच्यग्रामाच्च बह्व ४ । २ । १०९
 ३०५६ उदुपधाद्वादादिकर्म १ । २ । २१
 २६९१ उदोऽनूर्ध्वकर्मणि १ । ३ । २४
 २४९४ उदोष्ठ्यपूर्वस्य ७ । १ । १०२
 ३२५७ उदोनोऽत्याधानम् ३ । ३ । ८०
 ८८६ उद्विभ्यां काकुदस्य ५ । ४ । १४८
 २६९४ उद्विभ्यां तपः १ । ३ । २७
 ३२०० उन्वयोर्ग्रः ३ । ३ । २९
 ११५१ उपकादिभ्योऽन्यतर ० २ । ४ । ६९
 ३२६३ उपग्न आश्रये ३ । ३ । ८५
 १४१५ उपजानूपकर्णोपनी ४ । ३ । ४०
 १४९५ उपज्ञाते ४ । ३ । ११५
 ८२४ उपज्ञोपक्रमं तदाद्या ० २ । ४ । २१
 ३३६८ उपदंशस्तृतीयायाम् ३ । ४ । ४७
 ३ उपदेशोऽजनुनासिक १ । ३ । २
 २२९५ उपदेशोऽत्वतः ७ । २ । ६२
 २२६५ उपघायां च ८ । २ । ७८
 २५७१ उपघायाश्च ७ । १ । १०१
 ७८२ उपपदमतिङ् २ । २ । १९
 २७१२ उपपराभ्याम् १ । ३ । २९
 ३८१४ उपमानं शब्दार्थ ० ६ । २ । ८०
 ८७६ उपमानाच्च ५ । ४ । १३७
 ७९९ उमानादप्राणिषु ५ । ४ । ९७
 २६६४ उपमानादाचारे ३ । १ । ११०
 ७३४ उपमानानि सामान्य ० २ । १ । ५५
 २३६६ उपमाने कर्मणि च ३ । ४ । ४५
 ७३५ उपमितं व्याघ्रादिभिः ० २ । १ । ५६
 ३६२१ उपरिस्विदासीदि ० ८ । २ । १०२
 २१४२ उपर्यध्यधसः सामीप्ये ८ । १ । ७
 १९८१ उपर्युपस्थात् ५ । ३ । ३१
 ३४३१ उपसंवादाशङ्कयोश्च ३ । ४ । ८

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २४७२ उपसर्गप्रादुर्भ्यामस्ति ० ८ । ३ । ८७
 ३९४५ उपसर्गव्यपेतं च ८ । १ । ३८
 १०४४ उपसर्गस्य घञ्यस ० ६ । ३ । १२२
 २३२६ उपसर्गस्यायतौ ८ । २ । १९
 २२ उपसर्गाः क्रियायोगे १ । ४ । ५९
 ८५८ उपसर्गाच्च ५ । ४ । ११९
 ३४९६ उपसर्गाच्छन्दसि ५ । १ । ११८
 ३३०६ उपसर्गात्त्वल्घजोः ७ । १ । ६७
 २२७० उपसर्गात् सुनोतिसुव ० ८ । ३ । ६५
 ३९११ उपसर्गात्स्वाङ्गं ध्रु ० ६ । २ । १७७
 ९५३ उपसर्गाद्ध्वनः ५ । ४ । ८५
 २२८७ उपसर्गादिसमासेऽपि ० ८ । ४ । १४
 ७४ उपसर्गादिति धातौ ६ । १ । ९१
 २७०२ उपसर्गाद्भ्रस्व ऊहतेः ७ । ४ । २३
 ८५९ उपसर्गाद्बहुलम् ८ । ४ । २८
 ३२७० उपसर्गे धोः किः ३ । ३ । ९२
 ३००९ उपसर्गे च संज्ञायाम् ३ । ३ । ९९
 ३२३५ उपसर्गेऽदः ३ । ३ । ५९
 ३१९२ उपसर्गे रुवः ३ । ३ । २२
 ६५४ उपसर्जनं पूर्वम् २ । २ । ३०
 २८५२ उपसर्गा काल्याप्र ३ । १ । १०४
 २७५० उपाच्च १ । ३ । ८४
 ७७४ उपाजेऽन्वाजे १ । ४ । ७३
 २५५२ उपात्प्रतियन्त्रैकृत ० ६ । १ । १३९
 २८४६ उपात्प्रदांशायाम् ७ । १ । ६६
 ३९२८ उपाद्वयजजिनमगौ ० ६ । २ । १९४
 २७१९ उपाद्यसः स्वकरणे १ । ३ । ५६
 १८३५ उपाधिभ्यां त्यक्ता ० ५ । २ । ३४
 २६९२ उपात्सन्त्रकरणे १ । ३ । २५
 ५४४ उपान्वध्याङ्घ्रसः १ । ४ । ४८
 ३०९८ उपेयिवावनाश्रान ० ३ । २ । १०९
 ३७३३ उपोत्तमं रिति ६ । १ । २१७
 ५५१ उपोऽधिके च १ । ४ । ८७
 १४१९ उत्ते च ४ । ३ । ४४
 ३६३० उभयथर्तु ० ८ । ३ । ८
 ६२४ उभयप्राप्तौ कर्मणि २ । ३ । ६६
 १८४५ उभादुदात्तो नित्यम् ५ । २ । ४४
 ४२६ उभे अभ्यस्तम् ६ । १ । ५
 ३९७४ उभे वनस्पत्यादिषु ० ६ । २ । १४०
 २६०६ उमा साभ्यासस्य ८ । ४ । २१
 १५३६ उमोर्णयोर्वा ४ । ३ । १५८
 ८८९ उरः प्रभृतिभ्यः कृप् ५ । ४ । १५१
 ७० उरण् रपरः १ । १ । ५१
 २२४४ उरत् ७ । ४ । ६६
 १६४६ उरसोऽण् च ४ । ४ । ९४
 १४९४ उरसो वच्च ४ । ३ । ११४

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २५६७ उक्तं ७ । ४ । ७
 २३६८ उक्त्वा १ । २ । १२
 २३४१ उपविदजागृभ्यो ३ । १ । ३८
 ११८ उषासोषसः ६ । ३ । ३१
 ३७७४ उष्ट्रः सादिवाभ्योः ६ । २ । ४०
 १५३५ उष्ट्रादुञ् ४ । ३ । १५७
 १५३४ उत्स्यपदान्तात् ६ । १ । ९६
 १०७ ऊं १ । १ । १८
 ४ ऊकालोऽञ्जस्वदीर्घ १ । २ । २७
 ५२१ ऊहुतः ४ । १ । ६६
 ३७१७ ऊडिदंपदाद्यप्पुमै ६ । १ । १७१
 ३२७४ ऊतियूतिजुतिसाति ३ । ३ । ९७
 १४२ ऊदेनोर्देशे ६ । ३ । ९८
 २३६४ ऊदुपधाया गोहः ६ । ४ । ८९
 ४८३ ऊषसोऽनङ् ५ । ४ । १३१
 ३८८७ ऊनार्थकलहं वृती ६ । २ । १५३
 ५२४ ऊरुत्तरपदादौपम्ये ४ । १ । ६९
 १९२९ ऊर्णाया युस् ५ । २ । १२३
 २४४९ ऊर्णोर्तिर्विभाषा ७ । २ । ६
 २४४५ ऊर्णोर्तिर्विभाषा ७ । ३ । ९०
 ८६९ ऊर्ध्वादिभाषा ५ । ४ । १३०
 ३३६५ ऊर्ध्वं शुषिपूरोः ३ । ४ । ४४
 ७६२ ऊर्थादिन्विडाचश्च १ । ४ । ६१
 १९१४ ऊषमुपिमुष्कमधौ रः ५ । २ । १०७
 १४० ऊकपूरब्धूः पथामानक्षे ५ । ४ । ७४
 १९३ ऊकचः शे ६ । ३ । ५५
 ३५३५ ऊचि वृनुममक्षुत ६ । ३ । १२३
 २३८३ ऊच्छत्युताम् ७ । ४ । ११
 ३०४३ ऊणमाधमण्ये ८ । २ । ६०
 २७९ ऊत उत् ६ । १ । १११
 २६५३ ऊतश्च ७ । ४ । ९२
 २५५६ ऊतश्च संयोगादेः ७ । २ । ४३
 २३७९ ऊतश्च संयोगादेर्गुणः ७ । ४ । १०
 ३५०८ ऊतश्चलन्दसि ५ । ४ । १५८
 १४५७ ऊतश्च ४ । ३ । ७८
 २४२२ ऊतेरीयङ् ३ । १ । २९
 २७५ ऊतो डिस्वर्नाम ७ । ३ । ११०
 १५९९ ऊतोऽञ् ४ । ४ । ४९
 २३९६ ऊतो भारद्वाजस्य ७ । २ । ६३
 १७६९ ऊतोऽरण् ५ । १ । १०५
 १८१ ऊतो विद्यायीनिसंबन्धे ६ । ३ । २३
 ९२ ऊत्यकः ६ । १ । १२८
 ३७३ ऊत्तिदधृक्सादिगु ३ । २ । ५९
 ३५५६ ऊत्त्यवास्त्यवास्त्व ६ । ४ । १७५
 २८५९ ऊदुपधाञ्चाकल्पि ३ । १ । ११०
 २७६ ऊदुगान्तपुस्वसोऽने ७ । १ । ९४

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २४०६ ऊदुशोऽङि गुणः ७ । ४ । १६
 २३६६ ऊदुनोः स्ये ७ । २ । ७०
 ३०६ ऊदुभ्यो डीप् ४ । १ । ५
 १६७६ ऊदुभोपानहोर्ज्यः ५ । १ । १४
 १११७ ऊदुभ्यन्धकवृष्णिक् ४ । १ । ११४
 २८७२ ऊदुहोर्ण्यत् ३ । १ । १२४
 २३९० ऊदुत इद्वातोः ७ । १ । १००
 ३२३२ ऊदोरप् ३ । ३ । ५७
 ६८ एकः पूर्वपरयोः ६ । १ । ८४
 १९२५ एकगोपूर्वाद्धित्य ५ । २ । ११८
 १००० एकतद्धिते च ६ । ३ । ६२
 १६३१ एकधुराल्लुक्च ४ । ४ । ७९
 २१४४ एकं बहुमीद्वित् ८ । १ । ९
 १९२ एकवचनं संवृद्धिः २ । ३ । ४९
 ३९६ एकवचनस्य च ७ । १ । ३२
 ६५५ एकविभक्ति चापूर्व १ । २ । ४४
 २०६४ एकशालायाध्वजन्य ५ । ३ । १०९
 ३६६२ एकश्रुतिदूरात्संवृद्धौ १ । २ । ३३
 २०८७ एकस्य सकृच्च ५ । ४ । १९
 ९९७ एकहलादौ पूरयितव्ये ६ । ३ । ५९
 २२४६ एकाच उपदेशेऽनुदा ७ । २ । १०
 २१७५ एकाचो द्वे प्रथमस्य ६ । १ । १
 ३२६ एकाचो वक्षो भप् क्ष प ८ । २ । ३७
 २०४९ एकाच्च प्राचाम् ५ । ३ । ९४
 ३०७ एकाजुत्तरपदे णः ८ । ४ । १२
 १९९८ एकाकादाकिनिच्चास ५ । ३ । ५२
 ८११ एकादिश्रैकस्य चादुक् ६ । ३ । ७६
 ३६५८ एकादेश उदात्तेनोदात्तः ८ । २ । ९
 १९९० एकाद्वो ध्यमुञ्जन्य ५ । ३ । ४४
 ३९७२ एकान्याभ्यां समर्थ्या ८ । १ । ६५
 १०९३ एको गोत्रे ४ । १ । ९३ ।
 ८६ एङः पदान्तादति ६ । १ । १०९
 ७८ एङि पररूपम् ६ । १ । ९४
 १३३८ एङ् प्राचां देशे १ । १ । ७५
 १९३ एङ् ह्रस्वात्संबुद्धेः ६ । १ । ६९
 १२३ एच इग्रस्वादेशे १ । १ । ४८
 ३६२६ एचोऽप्रगृह्यस्या ८ । २ । १०७
 ६१ एचोऽयवायावः ६ । १ । ७८
 २९४१ एजेः खञ् ३ । २ । २८
 १५३७ एण्या ढञ् ४ । ३ । १५९
 ४३८ एत ईद्वहुवचने ८ । २ । ८१
 २२५३ एत ऐ ३ । ४ । ९३
 १७६ एतत्तदोः सुलोपो ६ । १ । १३२
 १९६२ एतदलतसोलतसौ २ । ४ । ३३
 १९५१ एतदोऽञ् ५ । ३ । ५
 १०२३ एति संज्ञायामगात् ८ । ३ । १९ (म १८३)

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २८५७ एतितुशास्त्रद्वयं ३ । १ । १०९
 १९५० एतेतौ रथोः ५ । ३ । ४
 २४५७ एतेलिङि ७ । ४ । २४
 ७३ एत्येधत्तुसु ६ । १ । ८९
 १९९२ एषान्च ५ । ३ । ४६
 ६१० एनपा द्वितीया २ । ३ । ३१
 १९८४ एनवन्यतरस्यामदूरे ५ । ३ । ३५
 ३२३१ एरञ्च ३ । ३ । ५६
 २७२ एरनेकाचोऽसंयोगपू ६ । ४ । ८२
 २२९६ एरुः ३ । ४ । ८६
 २३७४ एलिङि ६ । ४ । ६७
 ३९५३ एहि मन्ये प्रहासे लृट् ८ । १ । ४६
 १७७६ ऐकागारिकच् चौरै ५ । १ । ११३
 १३२६ ऐपमोह्यः श्वघोऽन्य ४ । २ । १०५
 २५७७ ओः पुयण्यपरे ७ । ४ । ८०
 २८१ ओः सुपि ६ । ४ । ८३
 २८८० ओक उचः के ७ । ३ । ६४
 १५७७ ओजः सहोऽम्भस्त ४ । ४ । २७
 ९६० ओजः सहोऽम्भस्तमस ६ । ३ । ३
 ३४७६ ओजसोऽहनि यत्वौ ४ । ४ । १३०
 १०४ ओत् १ । १ । १५
 २५१० ओतः द्यनि ७ । ३ । ७१
 १६९ ओतो गार्ग्यस्य ८ । ३ । २०
 ३०१९ ओदितश्च ८ । २ । ४५
 ३६०६ ओमभ्यादाने ८ । २ । ८७
 ८० ओमाहोश्च ६ । १ । ९५
 १२८३ ओरञ् ४ । २ । ७१
 १५१९ ओरञ् ४ । ३ । १३९
 २८८६ ओरावश्यके ३ । १ । १२५
 ८४७ ओर्गुणः ६ । ४ । १४६
 १३४३ ओर्देशे ठञ् ४ । २ । ११९
 २१०५ ओषधेरजातौ ५ । ४ । ३७
 ३५३४ ओषधेश्च विभक्ता ६ । ३ । १३२
 २०७ ओसि च ७ । ३ । १०४
 ११५९ औक्षमनपत्वे ६ । ४ । १७३
 २८७ औड आपः ७ । १ । १८
 २५६ औत् ७ । ३ । ११८
 २८५ औतोऽम्भसोः ६ । १ । ९३
 ३६३५ कः करत्करतिकृ ८ । ३ । ५०
 १९४४ कंशस्यां वधयुक्ति ५ । २ । १३८
 ३८५६ कंसमन्थशूर्पपाय ६ । २ । १२२
 १६९० कंसाद्विष्टम् ५ । १ । २५
 १५४७ कंसीयपरशव्ययो ४ । ३ । १६८
 ८८४ ककुदस्यावस्थायां ५ । ४ । १४६
 १३५० कच्छाभिक्ववर्तो ४ । २ । १२६
 १३५७ कच्छादिभ्यश्च ४ । २ । १३३

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- १४८७ कठचरकाल्लक् ४ । ३ । १०७
 १६२३ कठिनान्तप्रस्तारसं ४ । ४ । ७२
 १७३३ कडकरदक्षिणाच्छ च ५ । १ । ६९
 ७५१ कडाराः कर्मधारये २ । २ । ३८
 ७६७ कणेमनसी श्रद्धाप्रती १ । ४ । ६६
 ३८४८ कण्ठपृष्ठग्रीवाजं च ६ । २ । ११४
 २६७८ कण्डादिभ्यो यक् ३ । १ । २७
 १३३२ कण्डादिभ्यो गोत्रे ४ । २ । १११
 ३७९१ कतरकतमौ कर्मधा ६ । २ । ५७
 ७४२ कतरकतमौ जातिपरि २ । १ । ६३
 १३१५ कत्र्यादिभ्यो ढक् ४ । २ । ९५
 १६५४ कथादिभ्यश्च ४ । ४ । १०२
 ३४४९ कद्रुकमण्डल्वोरु ४ । १ । ७१
 ३८५८ कन्धा च ६ । २ । १२४
 १३६६ कन्धापलदनगरा ४ । २ । १४२
 १३२२ कन्धायाश्च ४ । २ । १०२
 १११९ कन्यायाः कनीन च ४ । १ । ११६
 १७९२ कपिज्ञात्योर्ढक् ५ । १ । १२७
 ३९०७ कपि पूर्वम् ६ । २ । १७३
 १११० कपिवोधादाङ्गिरसे ४ । १ । १०७
 ३०८४ कपिष्ठलो गोत्रे ८ । ३ । ९१
 २३१० कमेर्णिङ् ३ । १ । ३०
 १६६३ कम्बलाच्च संशायम् ५ । १ । ३
 ११९४ कम्बोजाल्लक् ४ । १ । १७५
 ३२९३ करणाधिकरणयोश्च ३ । ३ । ११७
 ६०४ करणे च स्तोकाल्प २ । ३ । ३३
 २९९६ करणे यजः ३ । २ । ८५
 ३२५९ करणेऽयोविदुषु ३ । ३ । ८२
 ३३५८ करणे हनः ३ । ४ । ३७
 २०६५ कर्कलोहितादीकक् ५ । ३ । ११०
 १४४४ कर्णललाटात्कनल ४ । ३ । ६५
 १०३६ कर्णे लक्षणस्यावि ६ । ३ । ११५
 ३८४६ कर्णो वर्णलक्षणात् ६ । २ । ११२
 २६८० कर्तरि कर्मव्यतिहारे १ । ३ । १४
 २८३२ कर्तरि कृत् ३ । ४ । ६७
 ७१० कर्तरि च २ । २ । १६
 ३१६७ कर्तरि चर्षिदेवतयोः ३ । २ । १८६
 २९७४ कर्तरि भुवः खिण्णच् ३ । २ । ५७
 २१६७ कर्तरि शप् ३ । १ । ६८
 २१८९ कर्तयुपमाने ३ । २ । ७९
 २६६५ कर्तुः क्यङ् सलोपश्च ३ । १ । ११
 ५३५ कर्तुरीप्सिततमं कर्म १ । ४ । ७९
 ५६१ कर्तृकरणयोस्तृतीया २ । ३ । १८
 ६९४ कर्तृकरणे कृता बहु २ । १ । ३२
 ६२३ कर्तृकर्मणोः कृति ३ । ३ । ६५

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३३०८ कर्तृकर्मणोश्च भूक्तं ३ । ३ । १२७
 २७१० कर्तृस्थे चाशरीरे क० १ । ३ । ३७
 ३३६४ कर्त्रोर्जीविपुरुषयोर्न० ३ । ४ । ४३
 १७६७ कर्मण उक्तं ५ । १ । १०३
 ५६९ कर्मणा यमभिप्रति० १ । ४ । ३२
 १८३६ कर्मणि घटोऽटच् ५ । २ । ३५
 ७०८ कर्मणि च २ । २ । १४
 ३२९१ कर्मणि च येन सं० ३ । ३ । ११६
 ३३५० कर्मणि द्विषविदोः० ३ । ४ । २९
 ५३७ कर्मणि द्वितीया २ । ३ । २
 २९३६ कर्मणि भृतौ ३ । २ । २२
 २९९७ कर्मणि हनः ३ । २ । ८६
 ३००३ कर्मणीनि विक्तियः ३ । २ । ९३
 २६७१ कर्मणो रोमन्थतपो० ३ । १ । १५
 ३००२ कर्मण्यन्याख्यायाम् ३ । २ । ९२
 २९१३ कर्मण्यण् ३ । २ । १
 ३२७१ कर्मण्यधिकरणे च ३ । ३ । ९३
 ३३४६ कर्मण्याक्रोशे कु० ३ । ४ । २५
 २१४६ कर्मधारयवदुत्तरेषु ८ । १ । ११
 ३७८० कर्मधारयेऽनिष्टा ६ । २ । ४६
 १८९१ कर्मन्दकुशाश्वादि० ४ । ३ । १११
 ५४८ कर्मप्रवचनीययुक्ते० २ । ३ । ८
 ५४६ कर्मप्रवचनीयाः १ । ४ । ८३
 २७६६ कर्मवत्कर्मणा तुल्य० ३ । १ । ८७
 १७६४ कर्मवेषायत् ५ । १ । १००
 ३२१५ कर्मव्यतिहारे ण० ३ । ३ । ४३
 १६१४ कर्माध्ययने वृत्तम् ४ । ४ । ६३
 ३६८० कर्मात्वतो घ० ६ । १ । १५९
 १४८८ कलापिनोऽण् ४ । ३ । १०८
 १४८४ कलापिवैशम्पायना० ४ । ३ । १०४
 १४२३ कलाप्यश्वत्थयवसुसा० ४ । ३ । ४८
 १२०९ कलेर्देक् ४ । २ । ८ (वा०)
 ११३१ कल्याण्यादीनामि० ४ । १ । १२६
 १०३३ कवं चोर्णं ६ । ३ । १०७
 ३५९२ कव्यध्वरपूतनस्यधि० ७ । ४ । ३९
 ३४११ कव्यपुरीषपुरीषेषु० ३ । २ । ६५
 ३३६७ कषादिषु ययाविध्य० ३ । ४ । ४६
 २६७७ कषाय क्रमण ३ । १ । १४
 १४४ कस्कादिषु च ८ । ३ । ४८
 २०२७ कस्य च दः ५ । ३ । ७२
 १२२७ कस्येत् ४ । २ । २५
 १९१८ काण्डाण्ठादीरजीर० ५ । २ । १११
 ४८१ काण्डान्ताक्षेत्रे ४ । १ । २३
 १४३ कानामेदिते ८ । ३ । १२
 १०३० का पथ्यक्षयोः ६ । ३ । १०४
 १३१९ कापिदयाः क्तक् ४ । २ । ९९

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २८१० कामप्रवेदनेऽक० ३ । ३ । १५३
 २६६३ काम्यच्च ३ । १ । ९
 ३८८२ कारकादत्तश्रुतयो० ६ । २ । १४८
 ५३४ कारके १ । ४ । २३
 ९६८ कारनाम्नि च प्राचां० ६ । ३ । १०
 १०७० कारस्करो वृक्षः ६ । १ । १५६ (ग १५३)
 १००७ कारे सत्यागदस्य ६ । ३ । ७०
 ३७७१ कार्तिकौजपादयश्च ६ । २ । ३७
 १६१३ कार्मस्ताच्छील्ये ६ । ४ । १७२
 १८८१ कालप्रयोजनाद्रोगे ५ । २ । ८१
 २७९५ कालविभागे चान० ३ । ३ । १३७
 ३१७९ कालसमयवेलासु० ३ । ३ । १६७
 ६९० कालाः २ । १ । २८
 ७१६ कालाः परिमाणिना २ । २ । ५
 २१०१ कालाच्च ५ । ४ । ३३
 १३८१ कालाट्ठ्व ४ । ३ । ११
 १७४२ कालात् ५ । १ । ७८
 १४१८ कालात्साधुपुण्यत्प० ४ । ३ । ४३
 १७७० कालाद्यत् ५ । १ । १०७
 ५५८ कालाध्वनोरत्यन्त० २ । ३ । ५
 १२३७ कालेभ्यो भववत् ४ । २ । ३४
 १२९९ कालोपसर्जने च० १ । २ । ५७
 १४८३ काश्यपकौशिका० ४ । ३ । १०३
 १३४० काश्यादिभ्यष्ट० ४ । २ । ११६
 २०४५ कास्योणीभ्यां छरच् ५ । ३ । ९०
 १०६९ कास्तीराजस्तुन्दे० ६ । १ । १५५
 २३०६ कास्प्रत्ययादामम० ३ । १ । ३५
 २०४७ किंयत्तदो निर्धारणे० ५ । ३ । ९२
 ३९५५ किंवृत्तं च चिदुत्तरम् ८ । १ । ४८
 २८०१ किंवृत्ते लिङ्लुटौ ३ । ३ । १४४
 २७८५ किंवृत्ते लिप्सायाम् ३ । ३ । ६
 १९४८ किंसर्वनाम बहुभ्यो० ५ । ३ । २
 २८०३ किंकिलास्त्यर्थेषु लृट् ३ । ३ । १४६
 ३९५१ किं क्रियाप्रश्नेऽनुप० ८ । १ । ४४
 ७४३ किं क्षेपे २ । १ । ६४
 ३७१२ कितः ६ । १ । १६५
 १०७६ किति च ७ । २ । ११८
 २२१६ किदाशिषि ३ । ४ । १०४
 ३४२ किमः कः ७ । २ । १०३
 ९५५ किमः क्षेपे ५ । ४ । ७०
 १८४२ किमः संख्यातारि० ५ । २ । ४१
 १९७३ किमश्च ५ । ३ । २५
 १८४१ किमिदंभ्यां वो घः ५ । २ । ४०
 २००४ किमेत्तिङ्ब्ययवादा० ५ । ४ । ११
 १९५९ किमोऽत् ५ । ३ । १२
 २५३९ किरतौ लवने ६ । १ । १४०

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २६११ किरश्च पञ्चम्यः ७ । २ । ७५
 १६०३ किसरादिभ्यः घञ् ४ । ४ । ५३
 ७६१ कुगतिप्रादयः २ । २ । १८
 २०४३ कुटीशमीशुण्डा ५ । ३ । ८८
 ७०३८ कुण्डं वनम् ६ । २ । १३६
 १९५४ कु तिहोः ७ । २ । १०४
 २०४४ कुत्वा डुपच् ५ । ३ । ८९
 ३९७६ कुत्सने च सुप्यगो ८ । १ । ६९
 ७३२ कुत्सितानि कुत्सनैः २ । १ । ५३
 २०२९ कुत्सिते ५ । ३ । ७४
 १४२ कुण्डोः न क नौ च ८ । ३ । ३७
 १०५६ कुमति च ८ । ४ । १३
 ८०६ कुमहद्भयामन्य ५ । ४ । १०५
 ७५२ कुमारश्रमणादिभिः २ । १ । ७०
 २९६८ कुमारशीर्षियोर्णिनिः ३ । २ । ५१
 ३७६० कुमारश्च ६ । २ । २६
 ३८२९ कुमार्या वयसि ६ । २ । ९५
 १३०६ कुमुदनडवेतसेभ्यो ४ । २ । ८७
 ८७८ कुम्भपदीषु च ५ । ४ । १३९
 ३७७६ कुरुगार्हपतरिक्तगु ६ । २ । ४२
 ११९० कुरुनादिभ्यो ण्यः ४ । १ । १७२
 ११७५ कुर्वादिभ्यो ण्य ४ । १ । १५१
 १३१६ कुलकुक्षिग्रीवाभ्यः स्वा ४ । २ । ९६
 ११३२ कुलयाया वा ४ । १ । १२७
 १५५२ कुलस्थकोपधादण् ४ । ४ । ४
 ११६२ कुलात्त्वः ४ । १ । १३९
 १४९८ कुलालादिभ्यो वुञ् ४ । ३ । ११८
 १७२१ कुलिजाल्लुक्खौ च ५ । १ । ५५
 १८८३ कुल्माषादञ् ५ । २ । ८३
 २०६० कुशाग्राच्छः ५ । ३ । १०५
 २७७२ कुषिरञ्जोः प्राचां श्व ३ । १ । ९०
 १५८१ कुसीददशैकादशाष्ट ४ । ४ । ३१
 ३८३६ कुसूलकूपकुम्भशाल ६ । २ । १०२
 १०५८ कुसुम्बुरुणि जातिः ६ । १ । १४३
 २२४५ कुहोश्चुः ७ । ४ । ६२
 ३८५५ कूलतीरतूलमूलशा ६ । २ । १०२
 ३८६३ कूलसूदस्थलक ६ । २ । १२९
 १३६९ कुकणपर्णाद्धारद्वाजे ४ । २ । १४५
 ३०६२ कुच्छ्रगहनयोः कषः ७ । २ । २२
 ६१४ कुजः प्रतियत्ने २ । ३ । ५३
 ३२७७ कुजः श च ३ । ३ । १००
 २१२९ कुजो द्वितीयतृतीय ५ । ४ । ५८
 २९३४ कुजो हेतुताच्छील्या ३ । २ । २०
 २२३९ कुञ्चानुप्रयुज्यते लिटि ३ । १ । ४०
 १४१३ कुतलच्चक्रीतकुशलाः ४ । ३ । ३८
 १४९६ कुते ग्रन्थे ४ । ३ । ११६

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- १७९ कृत्तद्धितसमासाश्च १ । २ । ४६
 २८३५ कृत्यचः ८ । ४ । २९
 ७४९ कृत्यतुल्याख्या अजात्या २ । १ । ६८
 २८४१ कृत्यल्युयो बहुलम् ३ । ३ । ११३
 २८३१ कृत्याः ३ । १ । ९५
 ६२९ कृत्यानां कर्तरि वा २ । ३ । ७१
 ३४४१ कृत्यार्थे तवैकेन्के ३ । ४ । १४
 ३३१२ कृत्याश्च ३ । ३ । १७१
 ६९५ कृत्यैराधिकार्थवचने २ । १ । ३३
 ७२० कृत्यैर्कणे २ । १ । ४३
 ३८९४ कृत्योकेष्णुच्चावादीयश्च ६ । २ । १६०
 ६२२ कृत्योर्थप्रयोगे का २ । ३ । ६४
 ३७४ कृदतिङ् ३ । १ । ९३
 ४४९ कृन्मेजन्तः १ । १ । ३९
 २३५० कृपो रो लः ८ । २ । १८
 २११७ कृन्वस्तियोगे संपद्यक ५ । ४ । ५०
 ३४०६ कृमृदरुहिभ्यश्छन्दसि ३ । १ । ५९
 ३५९५ कृषेच्छन्दसि ७ । ४ । ६४
 २२९३ कृसम्बुस्तुदुस्तुश्रुवो ७ । २ । १३
 ३२०१ कृ भान्ये ३ । ३ । ३०
 ११४४ केकयमित्रयुप्रलयानां ७ । ३ । २
 ८३४ केऽणः ७ । ४ । १३
 १२४८ केदारायञ्च ४ । २ । ४०
 ४८८ केवलमामकभागधे ४ । १ । ३०
 १९१६ केशाद्रोऽन्यतर ५ । २ । १०९
 १२५७ केशाश्चाभ्यां य ४ । २ । ४८
 १०२७ कोः कत्तपुस्तेऽचि ६ । ३ । १०१
 १२९१ कोपधाच्च ४ । २ । ७९
 १५१७ कोपधाच्च ४ । ३ । १३७
 १३५६ कोपधादण् ४ । २ । १३२
 १४१७ कोशाड्ढञ् ४ । ३ । ४२
 १५१२ कौपिञ्ज ४ । ३ । १३२ (वा ०)
 १२१४ कौमारापूर्ववचने ४ । २ । १३
 ४७७ कौरेव्यमाण्डूकाम्यां च ४ । १ । १९
 ११७९ कौशल्यकार्मायां ४ । १ । १५५
 २२१७ किङ्कति च १ । १ । ५
 ३०१२ क्तवत् निष्ठा १ । १ । २६
 ६२५ क्तस्य च वर्त्तमाने २ । ३ । ६७
 ५०७ क्तादल्पाख्यायाम् ४ । १ । ५१
 ३३१३ क्तिक्कतौ च सं ३ । ३ । १७४
 ३७७९ क्ते च ६ । २ । ४२
 ७०६ क्तेन च पूजायाम् २ । २ । १२
 ७३९ क्तेन नञ्विशिष्टे २ । १ । ६०
 ७२२ क्तेनाहोरात्रावयवाः २ । १ । ४५
 ३७९५ क्तेन नित्यार्थे ६ । २ । ६१
 ३०८७ क्तोऽधिकरणे च भौ ३ । ४ । ७६

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- १५७० कर्ममनित्यम् ४।४।२०
 ७८५ क्त्वा च २।२।२२
 ४५० क्त्वातोऽनुक्तसुनः १।१।४०
 ३५६० क्त्वापिच्छन्दसि ७।१।३८
 ३३२१ क्त्वि स्कन्दित्यन्तोः ६।४।३१
 ३५६९ क्तो युक् ७।१।४७
 ८३७ क्यङ्मानिनोश्च ६।३।३६
 २६५८ क्यञ्चि च ७।४।३३
 २११९ क्यञ्चोश्च ६।४।१५२
 २६६० क्यस्य विभाषा ६।४।५०
 ३१५० क्यञ्छन्दसि ३।२।१७०
 १४४७ क्तुयजेभ्यश्च ४।३।६८
 १२७० क्तुक्थादिसूत्रान्तादृक् ४।२।६०
 २८९१ क्तौ कुण्डपाय्यसं ३।१।१३०
 ३८५२ क्त्वादयश्च ६।२।११८
 २३२२ क्रमः परस्मैपदेषु ७।३।७६
 ३३२९ क्रमश्च क्त्वि ६।४।१८
 १२७१ क्रमादिभ्यो वुन् ४।२।६१
 ६६ क्रय्यस्तदर्थे ६।१।८२
 २९७८ क्रये च ३।२।६९
 ५८१ क्रियाथोपपदस्य च क० २।३।१४
 २८२५ क्रियासमभिहारे लोट् ३।४।२
 २६०० क्रीड्जीनां णौ ६।१।४८
 २६८७ क्रीडोऽनुसंपरिभ्यश्च १।३।२१
 १५३४ क्रीतवत्परिमाणात् ४।३।१५६
 ५०६ क्रीतात्करणपूर्वात् ४।१।५०
 ५७५ कुधद्रुहोर्ध्यास्यार्था० १।४।३७
 ५७६ कुधद्रुहोर्ध्वपसृष्टयोः कर्म १।४।३८
 ३१३१ कुधमण्डार्थेभ्यश्च ३।२।१५२
 १२०० क्रीड्यादिभ्यश्च ४।१।८०
 २५५४ क्रयादिभ्यः श्रा ३।१।८१
 ३०४९ क्रिडाः क्तवानिष्ठयोः ७।२।५०
 ३२४२ कर्णो वीणायां च ३।३।६५
 ३०९५ कसुश्च ३।२।१०७
 १९६० क्वाति ७।२।१०५
 ३७७ किन्प्रत्ययस्य कुः ८।२।६२
 २९८३ क्वाच ३।२।७६
 ११६१ क्षत्राङ्कः ४।१।१३८
 ३६८९ क्षयो निवासि ६।१।२०१
 ६५ क्षय्यजयौ शब्दार्थे ६।१।८१
 ३०३२ क्षायो मः ८।२।५३
 २७९१ क्षिप्रवचने लट् ३।३।१३३
 ३३३८ क्षियः ६।४।५९
 ३६२३ क्षियाशीःप्रेषेषु ति० ८।२।१०४
 ३०१५ क्षियो दीर्घात् ८।२।४६
 १२२२ क्षीरादङ् ४।२।२०
 ९१२ क्षुद्रजन्तवः २।४।८

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ११३७ क्षुद्राभ्यो वा ४।१।१३१
 १४९९ क्षुद्राभ्रमरवटरपा० ४।३।११९
 ३०५८ क्षुब्धस्वान्तध्वान्त० ७।२।१८
 ७९२ क्षुभादिषु च ८।४।३९
 ३७७३ क्षुल्लकश्च वैश्वदेवे ६।२।३९
 १८९२ क्षेत्रियच्परक्षेत्रे चि० ५।२।९२
 ७२४ क्षेपे २।१।४७
 ३८४२ क्षेपे ६।२।१०८
 २९६१ क्षेमप्रियमद्रेऽण्च ३।२।४४
 २३३७ कसस्याचि ७।३।७२
 १६३० खः सर्वधुरात् ४।४।७८
 ३४७८ ख च ४।४।१३२
 २९५५ खचि ह्रस्वः ६।४।९४
 ६८८ खट्वा क्षेपे २।१।२६
 १२५४ खण्डिकादिभ्यश्च ४।२।४५
 ३३०४ खनो घ च ३।३।१२५
 ७६ खरवसानयोर्विसर्ज० ८।३।१५
 १२१ खरि च ८।४।५५
 १२५९ खलगोरथात् ४।२।५०
 ६६८ खलयवमाषतिलवृष० ५।१।७
 १६९८ खार्था ईकन् ५।१।३३
 ८०३ खार्थाः प्राचाम् ५।४।१०१
 २९४३ खित्यनव्ययस्य ६।३।६६
 ३५१३ खिदेऽछन्दसि ६।१।५२
 २५५ ख्यत्यात्परस्य ६।१।११२
 ३८७३ गातकारकोपपदा० ६।२।१३९
 ५४० गतिबुद्धिप्रत्यवसाना० १।४।५२
 ३६८३ गतिरनन्तरः ६।२।४९
 ३९७७ गतिर्गतौ ८।१।७०
 २३ गतिश्च १।४।६०
 ५८५ गत्यर्थकर्मणि द्विती० २।३।१२
 ३९५८ गत्यर्थलोटा लृण् ८।१।५१
 ३०८६ गत्यर्थकर्मकश्चि० ३।४।७२
 ३१४४ गत्वरश्च ३।२।१६४
 २८४८ गदमदन्तरयमश्वा० ३।१।१००
 ३७४७ गन्तव्यपण्यं वाणिजे ६।२।१३
 २७०५ गन्धनावक्षेपणसेवन० १।३।३२
 ८७४ गन्धस्येदुत्पत्तिसु० ५।४।१३५
 २९८६ गमः कौ ६।४।४०
 २९६४ गमश्च ३।२।४७
 २३६३ गमहनजनखनघसां० ६।४।९८
 २४०१ गमेरिट् परस्मैपदेषु ७।२।५८
 १४३५ गम्भीराञ्ज्यः ४।३।५८
 ११०७ गर्गादिभ्यो यञ् ४।१।१०५
 १३६१ गर्त्तैत्तरपदान्छः ४।२।१३७
 २७९९ गर्हायां लङि० ३।३।१४२

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २८०६ गह्वीयां च ३ । ३ । १४९
 ११५ गवाश्वप्रभृतीनि च २ । ४ । ११
 १६७ गवियुधिभ्यां स्थिरः ८ । ३ । ९५
 २९०८ गस्थकन् ३ । १ । १४६
 १३६२ गहादिभ्यश्च ४ । २ । १३८
 २४६१ गाङ्कुटादिभ्योऽङ्गिणं १ । २ । १
 २४६९ गाङ् लिति २ । ४ । ४९
 १९१७ गाण्डयजगास्तंज्ञा ० ५ । २ । ११०
 २२२३ गातिस्थाधुपाभूयः ० २ । ४ । ७७
 १२७५ गाधिविदधिकेक्षि ० ६ । ४ । १६५
 ३७३८ गाधलवणयोः प्रमाणे ६ । २ । ४
 २९२२ गापोष्टक् ३ । २ । ८
 ६८३ गिरेश्च सनकस्य ५ । ४ । ११२
 १६५५ गुडादिभ्यश्च ४ । ४ । १०३
 १७८८ गुणवचनब्राह्मणा ० ५ । १ । १२४
 २४४८ गुणोऽपृक् ७ । ३ । ९१
 २६३० गुणो यङ्लुक् ७ । ४ । ८२
 २३८० गुणोऽर्तिसंयोगाद्योः ७ । ४ । २९
 २३०३ गुपधूपविच्छिपाणि ३ । १ । २८
 ३४०४ गुपेच्छन्दसि ३ । १ । ५०
 २३९३ गुप्तिजिक्रयः सन् ३ । १ । ५
 ९७ गुरोरनुतोऽनस्यस्या ० ८ । २ । ८६
 ३२८० गुरोश्च हलः ३ । ३ । १०३
 २७३९ गृधिवच्च्योः प्रलम्भने १ । ३ । ६९
 ११४३ गृध्यादिभ्यश्च ४ । १ । १३६
 १६४२ गृहपतिना संयुक्ते ज्यः ४ । ४ । ९०
 २९०६ गेहे कः ३ । १ । १४४
 ३५७४ गोः पादान्ते ७ । १ । ५७
 ३२९८ गोचरसंचरवहं ३ । ३ । ११९
 ३८१२ गीतन्तिवयं पाले ६ । २ । ७८
 २८४ गीतो णित् ७ । १ । ९०
 १४७९ गोत्रक्षत्रियाल्लेभ्यो ० ४ । ३ । ९९
 १७९९ गोत्रचरणाल्लेषा ० ५ । १ । १३४
 १५०६ गोत्रचरणानु ४ । ३ । १२६
 ११७१ गोत्रस्त्रियाः कुत्स ० ४ । १ । १४७
 १४५९ गोत्रादङ्गवत् ४ । ३ । ८०
 १०९४ गोत्राद्यन्त्यस्त्रियाम् ४ । १ । ९४
 ३८०३ गोत्रान्तेवासिमाणव ० ६ । २ । ६९
 ११९९ गोत्रावयवात् ४ । १ । ७९
 १०९९ गोत्रे कुन्जादिभ्यो ० ४ । १ । ९८
 १०८१ गोत्रेऽलुगचि ४ । १ । ८९
 १२४६ गोत्रोक्तोऽष्टोऽभराज ० ४ । २ । ३९
 १७०५ गोत्रयचोऽसंख्या ० ५ । १ । ३९
 ११३५ गोधाया ढक् ४ । १ । १२९
 १५३८ गोपयसौर्यत् ४ । ३ । १६०
 १५५४ गोपुच्छाङ्ग ४ । ४ । ६

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- १३६० गोयवाग्वोश्च ४ । २ । १३६
 ७२९ गोरतद्वितलुकि ५ । ४ । ९२
 ३८०६ गोविडालसिंहसैन्ध ० ६ । २ । ७२
 १५२५ गोश्च पुरीषे ४ । ३ । १४५
 १८६२ गोषदादिभ्यो वुन् ५ । २ । ६२
 १८१९ गोष्ठात्त्वभूतपूर्वे ५ । २ । १८
 १०६० गोष्पदं सेवितासेवि ० ६ । १ । १४५
 ६५६ गोस्त्रियोरुपसर्जनस्य १ । २ । ४८
 ३७७५ गौः सादसादिसार ० ६ । २ । ४१
 १०१० ग्रन्थान्ताधिके च ६ । ३ । ७९
 ३५८२ ग्रसितस्कभितस्त ० ७ । २ । ३४
 ३२३४ ग्रहवृद्धनिश्चिगमश्च ३ । ३ । ५८
 २४१२ ग्रहिव्यावयिव्यधिव ० ६ । १ । १६
 २५६२ ग्रहोऽलिति दीर्घः ७ । २ । ३७
 ३७९६ ग्रामः शिल्पिनि ६ । २ । ६२
 ७९७ ग्रामकौटाम्यां च त ० ५ । ४ । ९५
 १३७७ ग्रामजनपदैकदेशाद ० ४ । ३ । ७
 १२५१ ग्रामजनबन्धुभ्यस्तल् ४ । २ । ४३
 १४४० ग्रामात्पर्यनुपूर्वात् ४ । ३ । ६१
 १३१४ ग्रामाद्यस्वजौ ४ । २ । ९४
 ३८१८ ग्रामेऽनिवसन्तः ६ । २ । ८४
 ९३९ ग्राम्यपशुसङ्घेध्वतरुणे ० १ । २ । ७३
 १४३४ ग्रीवाभ्योऽण्च ४ । ३ । ५७
 १४२१ ग्रीष्मवसन्तादन्यतर ० ४ । ३ । ४६
 १४२४ ग्रीष्मावरसमाहुन् ४ । ३ । ४९
 २६३९ ग्रो यङि ८ । २ । २०
 ३११९ ग्लानिस्थश्च रस्तुः ३ । २ । १३९
 ९७५ ग्लकालतनेषु कालनाम्नाः ६ । ३ । १७
 ३४६३ ग्लच्छौ च ४ । ४ । ११७
 १२६७ ग्लजः सास्यां क्रिये ० ४ । २ । ५८
 ३२३६ ग्लजपोश्च २ । ४ । ३८
 ३१८९ ग्लजि च भावकरणयोः ६ । ४ । २७
 २०३४ ग्लनिलचौ च ५ । ३ । ७९
 ९८५ ग्लरूपकल्पचेलङ्गुव ० ६ । ३ । ४३
 ३५५० ग्लसिमसोर्हलि च ६ । ४ । १००
 २४६२ ग्लमास्थागापाजहाति ० ६ । ४ । ६६
 ३०६३ ग्लुषिरविशब्दने ७ । २ । २३
 २४५ ग्लेर्जिति ७ । ३ । १११
 ३५८४ ग्लोर्लोपो लेटि वा ७ । २ । ७०
 ३८१९ ग्लोषादिषु च ६ । २ । ८५
 २४७१ ग्लवसोरेकावभ्यास ० ६ । ४ । ११९
 १३४ डमो ह्रस्वादचि डमु ० ८ । ३ । ३२
 ३७०० डयि च ६ । १ । २१२
 २४६ डसिङ्सोश्च ६ । १ । ११०
 २१६ डसिङ्योः स्मास्मिनौ ७ । १ । १५
 ४३ डिञ् १ । १ । ५३

सूत्राङ्काः	सूत्राणि ।
२९६	डिति ह्रस्वश्च १ । ४ । ६
३८२	डेः प्रथमयोरम् ७ । १ । २८
२७०	डेरात्मन्याम्नीभ्यः ७ । ३ । ११६
२०४	डेयैः ७ । १ । १३
१३०	ङ्णोः कुक्कुटशरि ८ । ३ । २८
१००१	ङ्यापोः संज्ञाछन्दसो ६ । ३ । ६३
१८२	ङ्याप्रातिपदिकात् ४ । १ । १
३७२४	ङ्यास्छन्दसि बहुलं ६ । १ । १७८
२४३६	चक्षिङः ख्याञ् २ । ४ । ५४
२३१५	चङि ६ । १ । ११
३६७९	चङ्यन्यतरस्याम् ६ । १ । २१८
२८६३	चजोः कुघिण्यतोः ७ । ३ । ५२
११३४	चटकाया ऐरक् ४ । १ । १२८
३६८२	चतुरः शसि ६ । १ । १३७
३३१	चतुरनङुहोरासुदात्तः ७ । १ । ९८
६३१	चतुर्थी चाशिष्यायु २ । ३ । ७३
६९८	चतुर्थी तदर्थायैव २ । १ । ३६
३७७७	चतुर्थी तदर्थे ६ । २ । ४३
५७०	चतुर्थी संप्रदाने २ । ३ । १३
३३९६	चतुर्थ्यै बहुलं छ २ । ३ । ६२
७५३	चतुष्पादो गर्भिण्या २ । १ । ७१
११४१	चतुष्पादयो ढञ् ४ । १ । १३५
३९६४	चनचिदिवगोत्रादि ८ । १ । ५७
१०१४	चरणे ब्रह्मचारिणि ६ । ३ । ८६
१२५५	चरणेभ्यो धर्मवत् ४ । २ । ४६
१५५६	चरति ४ । ४ । ८
२६३६	चरफलोश्च ७ । ४ । ८७
२९३०	चरेष्टः ३ । २ । १६
१६७७	चर्मणोऽञ् ५ । १ । १५
३३५२	चर्मोदरयोः पूरेः ३ । ४ । २१
३१२८	चलनशब्दाथार्थकं ३ । २ । १४८
३९६६	चावयोगे प्रथमा ८ । १ । ५९
२०	चादयोऽसत्वे १ । ४ । ५७
३९७०	चादिलोपे विभाषा ८ । १ । ६३
३९६५	चादिषु च ८ । १ । ५८
२६४७	चायः की ६ । १ । २१
३५११	चायः की ६ । १ । ३५
९०१	चार्ये ब्रह्मः २ । २ । २९
३९६९	चाहलोप एवेत्यवधा ८ । १ । ६२
२३२९	चिणो लुक् ६ । ४ । १०४
२७६२	चिणमुलोर्दोर्भो ६ । ४ । ९३
२५१३	चिप्ते पदः ३ । १ । ६०
२७५८	चिणभावकर्मणोः ३ । १ । ६६
३७१०	चितः ६ । १ । १६३
१०४७	चितेः कपि ६ । ३ । १२७
१७५५	चित्तवति नित्यम् ५ । १ । ८९

सूत्राङ्काः	सूत्राणि ।
२८९३	चित्यामिचित्ये च ३ । १ । १३२
२८०७	चित्रीकरणे च ३ । ३ । १५०
३६२०	चिदिति चोपमार्थे ८ । २ । १०१
३२८२	चिन्तिपूजिकथि ३ । ३ । १०५
२५६९	चिस्फुरोर्णौ ६ । १ । ५४
३८६१	चीरमुपमानम् ६ । २ । १२७
१८९	चुटू १ । ३ । ७
१५७३	चूर्णादिनिः ४ । ४ । २३
३८६८	चूर्णादीन्यप्राणि ६ । २ । १३४
३८६०	चेलखेटकटुकका ६ । २ । १२६
३३५४	चेलो क्रोपः ३ । ४ । ३३
३७८	चोः कुः ८ । २ । ३०
३६५२	चौ ६ । १ । २२२
४१७	चौ ६ । ३ । १३८
२५६१	च्छोः शृङ्गनुनासिके च ६ । ४ । १९
२२२१	च्छि लुङि ३ । १ । ४३
२२२२	च्छेः सिच् ३ । १ । ४४
२१२०	च्चौ च ७ । ४ । २६
१४८९	छगलिनो द्वितुक् ४ । ३ । १०९
१२३०	छ च ४ । २ । २८
१६१२	छत्रादिभ्यो णः ४ । ४ । ६२
१६७५	छदिरुपधिवलेर्दञ् ५ । १ । १३
३४२१	छन्दसि गत्यर्थेभ्यः ३ । ३ । १२९
३४९५	छन्दसि घस् ५ । १ । १०६
३४९२	छन्दसि च ५ । १ । ६७
३५०७	छन्दसि च ५ । ४ । ४२
३५३२	छन्दसि च ६ । ३ । १२६
३४५०	छन्दसि ठञ् ४ । ३ । १९
३४०७	छन्दसि निष्कर्ष्य ३ । १ । १२३
१८८९	छन्दसि परिपन्थि ५ । २ । ८९
३३९१	छन्दसि परेऽपि १ । ४ । ८१
३३८७	छन्दसि पुनर्विस्वोरे १ । २ । ६१
३०९३	छन्दसि लिट् ३ । २ । १०५
३४२३	छन्दसि लुङ्लङ् ३ । ४ । ६
३४०८	छन्दसि वनसनर ३ । २ । २७
३६३४	छन्दसि वा प्राप्ते ८ । ३ । ४९
३४३२	छन्दसि शायजपि ३ । १ । ८४
३४०९	छन्दसि सहः ३ । २ । ६३
३६००	छन्दसीरः ८ । २ । १५
१६४५	छन्दसो निर्मिते ४ । ४ । ९३
१४५०	छन्दसो यदणौ ४ । ३ । ७१
३९४२	छन्दस्यनेकमपि ८ । १ । ३५
३५४५	छन्दस्यपि ह्रस्वते ६ । ४ । ७३
३५७५	छन्दस्यपि ह्रस्वते ७ । १ । ७६
३४३५	छन्दस्युभयथा ३ । ४ । ११७
३५४०	छन्दस्युभयथा ६ । ४ । ५

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३५४८ छन्दस्युभयथा ६।४।८६
 ३६४८ छन्दस्युदवग्रहात् ८।४।२६
 १५०९ छन्दोगौक्थिकया० ४।३।१२९
 ३२०५ छन्दोनाम्नि च ३।३।३४
 ३२०६ छन्दोनाम्नि च ८।३।९४
 १२७८ छन्दोब्राह्मणानि च त० ४।२।६६
 ३८२० छात्र्यादयः शालायाम् ६।२।८६
 ३२९७ छादेर्धेऽद्वयुसर्गस्य ६।४।९६
 ८२५ छाया बाहुल्ये २।४।२२
 १४६ छे च ६।१।७३
 १७२९ छेदादिभ्यो नित्यम् ५।१।६४
 ३१२ जज्ञासोः शिः ७।१।२०
 ४२८ जक्षित्यादयः षट् ६।१।६
 १४३२ जङ्गलधेनुवलजान्तस्य० ७।३।२५
 १३४८ जनपदतदवध्योश्च ४।२।१२४
 ११८६ जनपदशब्दात्क्ष० ४।१।१६८
 १४८० जनपदिनां जनपदव० ४।३।१००
 १२९३ जनपदे लुप् ४।२।८१
 ३४१३ जनसनखनक्रमगमो० ३।२।६७
 २५०४ जनसनखनां सञ्चलोः ६।४।४२
 ५९३ जनिकर्तुः प्रकृतिः १।४।३०
 ३५४२ जनिता मंत्रे ६।४।५३
 २५१२ जनिवध्योश्च ७।३।३५
 २६३८ जपजमदहदशमञ्ज० ७।४।८६
 १५४४ जम्बा वा ४।३।१६५
 ८६४ जम्मा मुहुरिततृण० ५।४।१२५
 ३६९० जयः करणम् ६।१।२०२
 २२७ जराया जरसन्यतरस्याम् ७।२।१०१
 ३१३५ जल्पमिक्षुकुट्टुण्ट० ३।२।१५५
 २१४ जसः शी ७।१।१७
 २४१ जसि च ७।३।१०९
 २४९८ जहातेश्च ६।४।११६
 ३३३१ जहातेश्च क्तिव ७।४।४३
 ३१४५ जागरुकः ३।२।१६५
 २४८० जाग्रोऽविचिण्ण० ७।३।८५
 १५३१ जातरूपेभ्यः प० ४।३।१५३
 ३९०४ जातिकालमुखा० ६।२।१७०
 २०३७ जातिनाम्नः कन् ५।३।८१
 ९१० जातिरप्राणिनाम् २।४।६
 २८०४ जातुयदोर्लिङ् ३।३।१४७
 ५१८ जातेरस्त्रीविषयाद० ४।१।६३
 ८४२ जातेश्च ६।३।४१
 १०८१ जात्यन्ताच्छ बन्धुनि ५।४।९
 ८१७ जात्याख्यायामेक० १।२।५८
 ३९५४ जात्वपूर्वम् ८।१।४७
 ५०० जानपदकुण्ड० ४।१।४२
 १३

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३३३० जान्तनशां विभाषा० ६।४।३२
 ८७२ जायाया निङ् ५।४।१३४
 ३३०३ जालमानायः ३।३।१२४
 ६१७ जासिनिप्रहणनाट० २।३।५६
 २५८९ जिघ्रतेर्वा ७।४।६
 ३१३७ जिहक्षिविथ्री० ३।२।१५७
 १४४१ जिहामूलाङ्गुलेश्च ४।३।६२
 ३०९२ जीर्यतेरवृत् ३।२।१०४
 १०९० जीवति तु वंद्ये० ४।१।१६३
 २०५४ जीविकार्थे चापण्ये ५।३।९९
 ७८० जीविकोपनिषिदावौ० १।४।७९
 ३१३० जुचङ्क्रम्यदन्त्र० ३।२।१५०
 ३६९७ जुष्टार्पिते च च्छ० ६।१।२०९
 २४८१ जुसि च ७।३।८३
 २४९८ जुहोत्यादिभ्यः इङ् २।४।७५
 ३३२७ जृवृश्चोः क्तिव ७।२।५५
 २२९१ जृस्तम्भुमुचुम्भु० ३।१।५८
 १४०९ जे प्रोष्ठपदानाम् ७।३।१८
 २५११ राजनोर्जा ७।३।७९
 २७३१ शाश्रुस्मृदशां सनः १।३।५७
 ६१२ शोऽविदर्थस्य करणे २।३।५१
 २०११ ज्य च ५।३।६१
 ३३४० ज्यश्च ६।१।४२
 २०१२ ज्यादादीयसः ६।४।१६०
 १०२१ ज्योतिरायुषः स्तोमः ८।३।८३
 १०१६ ज्योतिर्जनपदरा० ६।३।८५
 १९२१ ज्योत्स्नातमिस्त्रा० ५।२।११४
 २६५४ ज्वरस्वरसिन्धायि० ६।४।२०
 २९०२ ज्वलितिकसन्ते० ३।१।१४०
 ६८२ झयः ५।४।११
 १८९८ झयः ८।२।१०
 ११९ झयो होऽन्यतरस्याम् ८।४।६२
 ७१ झरो झरि सवर्णे ८।४।६५
 ८४ झलां जशोऽन्ते ८।१।३९
 ५२ झलां जश् झशि ८।४।५३
 २२८१ झलो झलि ८।२।२६
 ३६८३ झल्युपोत्तमम् ६।१।१८०
 २२८० झपस्तथोऽर्धोऽर्धः ८।२।४०
 २२५६ झस्य रन् ३।४।१०५
 २२१३ झेर्जुस् ३।४।१०८
 २१६९ झोऽन्तः ७।१।३
 १५३३ झितश्च तत्प्रत्ययात् ४।३।१५५
 ३०८८ जीतः क्तः ३।२।१८७
 ३६८६ जिनत्यादिर्नित्यम् ६।१।१९७
 २०७२ ज्याधयस्तद्राजाः ५।३।११९
 २०१ डाङ्सिङ्सामिना० ७।१।१२

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ४५८ टावुचि ४।१।९
 ४७० टिङ्गणञ्द्वयसं ४।१।१५
 २२३३ टित आत्मनेपदानां ३।४।७९
 ३१६ टेः ६।४।१४३
 १७८६ टेः ६।४।१५५
 ३२६७ द्वितोऽयुच् ३।३।८९
 १३०३ ठक्छौ च ४।२।८४
 १४५४ ठगायस्थानेभ्यः ४।३।७५
 १२४९ ठक्कवचिनश्च ४।२।४१
 ११७० ठस्येकः ७।३।५०
 २०३५ ठाजादावूर्ध्वं द्वितीं ५।३।८३
 १३१ डः सि धुट् ८।३।२९
 २५९ डति च १।१।२५
 ४६१ डाबुभाभ्यामन्यतरं ४।१।१३
 ३२६६ द्वितः क्रिः ३।३।८८
 ११३९ ढकि लोपः ४।१।१३३
 ११२२ ढक्च मण्डूकात् ४।१।११९
 ३४५५ ढङ्छन्दसि ४।४।१०६
 ११४२ ढे लोपोऽकङ्गाः ६।४।१४७
 २३३५ ढौ ढे लोपः ८।३।१३
 १७४ ढूलोपे पूर्वस्य दीर्घो ६।३।१११
 ३२१६ णचः स्त्रियामञ् ५।४।१४
 २२८३ णलुत्तमो वा ७।१।९१
 २५६४ णिचश्च १।३।७४
 ३८१३ णिनि ६।२।७९
 २३१२ णिश्रिद्रुसुभ्यः कर्त० ३।१।४८
 २७३८ णेरणो यत्कर्मणो १।३।६७
 ३०६६ णेरध्ययने वृत्तम् ७।२।२६
 २३१३ णेरनिटि ६।४।५१
 २८३६ णेर्विभाषा ८।४।३०
 ३११७ णेङ्छन्दसि ३।२।१३७
 २२८६ णो नः ६।१।६५
 २६०७ णौ गमिरबोधने २।४।४६
 २३१४ णौ चङ्युगधाया ह्रस्वः ७।४।१
 २५७९ णौ च सङ्चङोः २।४।५१
 २६०१ णौ च सङ्चङोः ६।१।३१
 २८८१ ण्य अवश्यके ७।३।६५
 १२६७ ण्यक्षत्रियार्पणितो २।४।५८
 ३२८४ ण्यासश्रन्यो युच् ३।३।१०७
 २९०९ ण्युच् च ३।१।१४७
 २८९५ ण्युत्तुचौ ३।१।१३३
 २१५६ तडानावात्मनेपदम् १।४।१४०
 १४५३ तत आगतः ४।३।७४
 ६८४ तत्पुरुषः २।१।२२
 ७४५ तत्पुरुषः समाना १।२।४३
 ७८६ तत्पुरुषस्यांगुलेः ५।४।८६

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ९७२ तत्पुरुषे कृति व० ६।१।१४
 ३७३६ तत्पुरुषे तुल्यार्थतृतीयाः ६।२।२
 ३८५७ तत्पुरुषे शालायां ६।२।१२३
 ८५२ तत्पुरुषोऽनङ्कर्म २।४।१९
 २०८९ तत्प्रकृतवचने मयट् ५।४।२१
 १५७८ तत्प्रत्यनुपूर्वमीप० ४।४।२८
 ११३० तत्प्रत्ययस्य च ७।३।२९
 २५७५ तत्प्रयोजको हेतुश्च १।४।५५
 ७२३ तत्र २।१।४६
 १८६३ तत्र कुशलः पथः ५।२।६३
 १७६० तत्र च दीयते कार्यं ५।१।९६
 १३९३ तत्र जातः ४।३।२५
 १७७९ तत्र तस्येव ५।१।११६
 ८४६ तत्र तेनेदमिति सं २।२।२७
 १६२० तत्र नियुक्तः ४।४।६९
 १४२८ तत्र भवः ४।३।५३
 १७०९ तत्र विदित इति च ५।१।४३
 १६५० तत्र साधुः ४।४।८९
 १२१५ तत्रोद्धृतममत्रेभ्यः ४।२।१४
 ७८१ तत्रोपपदं सप्तमीस्थम् ३।१।९२
 १८०८ तत्सर्वादेः पथ्यङ्कर्म ५।२।७
 ५३८ तथायुक्तं चानी १।४।५०
 १२६९ तदधीते तद्वेद ४।२।५९
 २१२५ तदधीनवचने ५।४।५४
 १६७४ तदर्थं विकृतेः प्रकृतौ ५।१।१२
 १७२८ तदर्हति ५।१।६३
 १७८० तदर्हम् ५।१।११७
 १२९५ तदाशिष्यं संज्ञाप्र० १।२।५३
 १८४६ तदस्मिन्नधिकमि ५।२।४५
 १८८२ तदस्मिन्नन्नं प्रायेण ५।२।८२
 १२७९ तदस्मिन्नस्तीति द्वे ४।२।६७
 १७१३ तदस्मिन्वृत्त्यायला ५।१।५७
 १६१७ तदस्मै दीयते नि ४।४।६६
 १६७८ तदस्य तदस्मिन्स्या ५।१।१६
 १६०१ तदस्य पण्यम् ४।४।५१
 १७२३ तदस्य परिमाणम् ५।१।५७
 १७५८ तदस्य ब्रह्मचर्यम् ५।१।९४
 १८३७ तदस्य संजाते तार० ५।२।३६
 १४२७ तदस्य सौढम् ४।३।५२
 १२३६ तदस्यां प्रहरणमि ४।२।५७
 १८९४ तदस्यास्त्यस्मिन्नि ५।२।९४
 ३८१ तदोः सः सावनं ७।२।१०६
 १९६८ तदो दा च ५।३।१९
 १४६५ तद्वच्छति पथिदूतयोः ४।३।८५
 १७१६ तद्वरति वहत्यावहति ५।१।५०
 ४४८ तद्वित्तचासर्वविभक्तिः १।१।३८

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३७११ तद्वितस्य ६ । १ । १६४
 ५३० तद्विताः ४ । १ । ७६
 ७२८ तद्वितार्थोत्तरपदं २ । १ । ५१
 १०७५ तद्वितेष्वचामादेः ७ । २ । ११७
 २१०४ तद्युक्तात्कर्मणोऽण् ५ । ४ । ३६
 ११९३ तद्राजस्य बहुषु २ । ४ । ६२
 १६२७ तद्रहति रथयुगप्राप्तं ४ । ४ । ७६
 ३४७१ तद्वासासमुपधानो ४ । ४ । १२५
 २४६६ तनादिकृम्य उः ३ । १ । ७९
 २५४७ तनादिभ्यस्तथासोः २ । ४ । ७९
 ३५४९ तनिपत्योश्छन्दसि ६ । ४ । ९९
 २३३९ तनूकरणे तक्षः ३ । १ । ७६
 २७५९ तनोतेयीक ६ । ४ । ४४
 २६२२ तनोतेर्विभाषा ६ । ४ । १७
 १८७० तंत्रादचिरापहृते ५ । २ । ७०
 १९०९ तपःसहस्राभ्यां वि० ५ । २ । १०२
 १५ तपस्तत्कालस्य १ । १ । ७०
 २७७१ तपस्तपःकर्मकस्यैव ३ । १ । ८८
 २७६० तपोऽनुतापे च ३ । १ । ६५
 ३५६७ तप्तनप्तनथनाश्च ७ । १ । ४५
 १७४४ तमधीष्टो भृतो भू० ५ । १ । ८०
 २८३३ तयोरेव कृत्यक्तव्यलार्थाः ३ । ४ । ७०
 ३४९९ तयोर्दीर्घिलौ च च्छ० ५ । ३ । २०
 ३६२७ तयोर्वावचि संहि० ८ । २ । ३०८
 १५५३ तरति ४ । ४ । ५
 २००३ तरप्तमपौ घः १ । १ । २२
 १३७२ तवकममकावेकवचने ४ । ३ । ३
 ३९८ तवममौ ङसि ७ । २ । ९६
 ३७८५ तवै चान्तश्च युगपत् ६ । २ । ५१
 २८३४ तव्यत्तव्यानीयरः ३ । १ । ९६
 ८३६ तसिलादिष्वाकृत्व० ६ । ३ । ३५
 १४९३ तसिश्च ४ । ३ । ११३
 १९५५ तसेद्वच ५ । ३ । ८
 १८९६ तसौ मत्वर्थे १ । ४ । ९९
 २१९९ तस्यस्थमिषां तां० ३ । ४ । १०१
 १९६ तस्माच्छसो नः पुंसि ६ । १ । १०३
 ४१ तस्मादित्युत्तरस्य १ । १ । ६७
 ७५८ तस्मान्नुडचि ६ । ३ । ७४
 २२८८ तस्मान्नुड् द्विहलः ७ । ४ । ७१
 १३७१ तस्मान्नाणि च युष्माकां ४ । ३ । २
 ४० तस्मिन्निति निर्दिष्टे १ । २ । ६६
 २७६५ तस्मै प्रभवति सं० ५ । १ । १०१
 १६६५ तस्मै हितम् ५ । १ । ५
 ३५६६ तस्य तात् ७ । १ । ४४
 १७५९ तस्य च दक्षिणा यज्ञां ५ । १ । ९५
 १५९७ तस्य धर्म्यम् ४ । ४ । ४७

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- १७०४ तस्य निमित्तं संयो० ५ । १ । ३८
 १२८१ तस्य तवासः ४ । २ । ६९
 ८३ तस्य परमाज्ञेद्वितम् ८ । १ । २
 १८२५ तस्य पाकमूले पी० ५ । २ । २४
 १८४९ तस्य पूरणे ङट् ५ । २ । ४८
 १७८१ तस्य भावस्त्वतलौ ५ । १ । ११९
 ६२ तस्य लोपः १ । ३ । ९
 १७११ तस्य घापः ५ । १ । ४५
 १५१४ तस्य विकारः ४ । ३ । १३४
 १४४५ तस्य व्याख्यान इति० ४ । ३ । ६६
 १२४३ तस्य समूहः ४ । २ । ३७
 ८ तस्यादित उदात्तम० १ । २ । ३२
 १०८८ तस्यापत्यम् ४ । १ । ९२
 १५०० तस्येदम् ४ । ३ । १२०
 १७०८ तस्येश्वरः ५ । १ । ४२
 ३१०९ ताच्छील्यवयोवच० ३ । २ । १२९
 ३७८४ तादौ च निति कृ० ६ । २ । ५०
 २१६१ तान्येकवचनद्विव० १ । ४ । १०२
 ३१७४ तान्मामन्यत्रोणादयः ३ । ४ । ७५
 १५३० तालादिभ्योऽण् ४ । ३ । १५२
 १८७७ तावतिथं ग्रहणमिति० ५ । २ । ७७
 २१९१ तास्यत्वाल्लोपः ७ । ४ । ५०
 २३५१ तासि च क्लृपः १ । ३ । ९३
 ३७३० तास्यनुदात्तान्दिददु० ६ । १ । १८६
 ११५० तिककितवादिभ्यो ङ० २ । ४ । ६८
 ११७८ तिकादिभ्यः फिज् ४ । १ । १५४
 २१६० तिङ्छाणि त्रीणि० १ । ४ । १०१
 २००२ तिङ्द्वच ५ । ३ । ५६
 ३९७८ तिङि चोदात्तवति ८ । १ । ७१
 ३९३४ तिङो गोत्रादीनि कु० ८ । १ । २७
 ३९३५ तिङुतिङः ८ । १ । २८
 २१६६ तिङ्शित्सार्वधातु० ३ । ४ । ११३
 ३०३७ ति च ७ । ४ । ८९
 ३१६३ तितुत्रतथसिसुसरक० ७ । २ । ९
 १४८२ तित्तिरिवरतन्तुख० ४ । ३ । १०२
 ३७२९ तित्स्वरितम् ६ । १ । १८५
 २१५४ तित्स्मिन्सिन्धस्थभि० ३ । ४ । ७८
 २४८४ तिथ्यनस्तेः ८ । २ । ७३
 ४२३ तिरसस्तिर्यलोपे ६ । ३ । ९४
 १५६ तिरसोऽन्यतरस्याम् ८ । ३ । ४२
 ७७२ तिरोऽन्तर्धौ १ । ४ । ७१
 ३३८२ तिर्यच्यपवर्गं ३ । ४ । ६०
 ८४४ ति विशतोर्ध्वेति ६ । ४ । १४२
 २५८८ तिष्ठतेरित् ७ । ४ । ५
 ६७१ तिष्ठदुप्रभृतीनि च २ । १ । १७

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ८२० तिष्ठपुनर्वस्योर्नक्षत्रं १ । २ । ६३
 ३७१३ तिसृभ्यो जसः ६ । १ । १६६
 १३२७ तिररूप्योत्तरपदा ४ । २ । १०६
 १०१५ तीर्थे ये ६ । ३ । ८७
 २३४० तीषसहस्रभरुषरिषः ७ । २ । ४८
 ३४६१ तुगाङ्कनृ ४ । ४ । ११५
 ३५०९ तुजादीनां दीर्घां ६ । १ । ७
 २५३४ तुदादिभ्यः शः ३ । १ । ७७
 २११९ तुन्दशोकयोः परिमृ ३ । २ । ५
 १९२४ तुन्दादिभ्य इलञ् ५ । २ । ११७
 १९४५ तुन्दिबलिवटेर्भाः ५ । २ । १३९
 ३९४६ तुपश्यपश्यताहैः पू ८ । १ । ३९
 ३९४ तुभ्यमह्यौ ऊयि ७ । २ । ९५
 ५८२ तुमर्थाच्च भाववचनात् २ । ३ । १५
 ३४३६ तुमर्थे सेसेनसेऽसे ३ । ४ । ९
 ३१७५ तुमुण्युलौ क्रियायां ३ । ३ । १०
 २००८ तुरिषेमेयः सु ६ । ४ । १५४
 २४४४ तुरुस्तुशम्यमः सा ७ । ३ । ९५
 ६३० तुल्याथैरतुलोप २ । ३ । ७२
 १० तुल्यास्यप्रयत्नं स १ । १ । ९
 २००७ तुच्छन्दसि ६ । ३ । ५९
 २१९७ तुद्योस्तातच्छाशि ७ । १ । ३५
 १४७४ तूदीशलातुरवर्मती ४ । ३ । ९४
 ३३८५ तूष्णीमि भुवः ३ । ४ । ६३
 ७०९ तुजकाम्यां कर्तरि २ । २ । १५
 २७४ तृज्वत्क्रोष्टुः ७ । १ । ९५
 २५४५ तृणह इम् ७ । ३ । ९२
 २०२९ तृणे च जातौ ६ । ३ । १०३
 ३७८२ तृतीया कर्मणि ६ । २ । ४८
 ३३९४ तृतीया च होश्छन्दसि २ । ३ । ३
 ६९२ तृतीया तत्कृतार्थेन २ । १ । ३०
 ३२१ तृतीयादिषु भाषित ७ । १ । ७४
 ७८४ तृतीयाप्रभृतीन्यन्य २ । २ । २१
 ५४९ तृतीयाथै १ । ४ । ८५
 ६५८ तृतीयासप्तम्योर्विहुळम् २ । ४ । ८४
 २१३ तृतीयासमासे १ । १ । ३०
 ३११५ तृत् ३ । २ । १३५
 ३३२६ तृषिमृषिकृषेः काश्य १ । २ । २५
 २३०१ तृकृलभजत्रपश्च ६ । ४ । १२२
 ११९२ ते तद्राजाः ४ । १ । १७४
 १६०२ तेन क्रीतम् ५ । १ । ३७
 १७७८ तेन तुल्यं क्रिया चे ५ । १ । ११५
 १५५० तेन दीव्यति खनति ४ । ४ । २
 १२८० तेन निर्वृत्तम् ४ । २ । ६८
 १७४३ तेन निर्वृत्तम् ५ । १ । ७९
 १७५७ तेन परिज्यलम् ५ । १ । ९३

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- १४८१ तेन प्रोक्तम् ४ । ३ । १०१
 १७६२ तेन यथाकथाच हस्ता ५ । २ । ९८
 १२०२ तेन रक्तं रागात् ४ । २ । १
 १८२७ तेन वित्तश्चुञ्चुच्चणपी ५ । २ । २६
 ८४८ तेन सहेत्रि तुल्ययोगे २ । २ । २८
 १४९२ तेनैकादेक ४ । ३ । ११२
 २२३० ते प्राग्धातोः १ । ४ । ८०
 ४०६ तेमयावेकवचनस्य ८ । १ । २२
 ११५ तोः पि ८ । ४ । ४३
 ११७ तोर्लि ८ । ४ । ६०
 ३१०६ तौ सत् ३ । २ । १२७
 ४२९ त्यदादिषु दृशोऽना ३ । २ । ६०
 २६५ त्यदादीनामः ७ । २ । १०२
 १३३६ त्यदादीनि च १ । १ । ७४
 ९३८ त्यदादीनि सर्वैर्नित्यम् १ । २ । ७२
 ३७०४ त्यागरागहासकुह ६ । १ । २१६
 १५१८ त्रपुजतुनोः पुंक् ४ । ३ । १३८
 ३१२० त्रिसिगृध्रिषिदि ३ । २ । १४०
 १७२७ त्रिशच्चत्वारिंशतो ५ । १ । ६२
 ८८५ त्रिककुत्पर्वते ५ । ४ । १४७
 २९८ त्रिचतुरोः स्त्रियां ७ । २ । ९९
 ५६ त्रिप्रभृतिषु शाकटा ८ । ४ । ५०
 १८५५ त्रैः संप्रसारणं च ५ । २ । ५५
 ८०९ त्रैस्त्रयः ६ । ३ । ४८
 २६४ त्रैस्त्रयः ७ । १ । ५३
 ३८९ त्वमावेकवचने ७ । २ । ९७
 ४०७ त्वामौ द्वितीयायाः ८ । १ । २३
 ३८४ त्वाहौ सौ ७ । २ । ९४
 १००२ त्वे च ६ । ३ । ६४
 ३४९७ थत् च च्छन्दसि ५ । २ । ५०
 २२६१ थलि च सेटि ६ । ४ । १२१
 ३७३२ थलि च सेटीड ६ । १ । १९६
 ३८७८ थाथप्रज्ञाजावित्र ६ । २ । १४४
 २२३६ थासः से ३ । ४ । ८०
 ३५०० था हेतौ च च्छन्दसि ५ । ३ । २६
 ३६७ थो न्यः ७ । १ । ८७
 २३९६ दंशसञ्जस्वजां शपि ६ । ४ । २५
 १९८५ दक्षिणादाच् ५ । ३ । ३६
 १३१८ दक्षिणापश्चात्पुरस ४ । २ । ९८
 ८३५ दक्षिणेर्मा लुब्धयोगे ५ । ४ । १२६
 १९७८ दक्षिणोत्तराभ्यामतसु ५ । ३ । २८
 २०७४ दण्डव्यवसर्गयोश्च ५ । ४ । २
 १७३१ दण्डादिभ्यो यत् ५ । १ । ६६
 २९०१ ददातिदधात्योर्वि ३ । १ । १३९
 २५०१ दधस्तथोश्च ८ । २ । ३८
 ३०७६ दधातेर्हिः ७ । ४ । ४२

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- १२१९ दम्भच्छक् ४ । २ । १८
 १९१३ दन्त उन्नत उरश्च ५ । २ । १०६
 १९२० दन्तशिखात्संज्ञा ५ । २ । ११३
 २६२१ दम्भ इच्छ ७ । ४ । ५६
 २३८८ दयतेर्दिगि लिटि ७ । ४ । ९
 २३२४ दयायासश्च ३ । १ । ३७
 ३४५ दश्च ७ । २ । १०९
 २४६८ दश्च ८ । २ । ७५
 ३०७९ दस्ति ६ । ३ । १२४
 २७२८ दाणश्च सा चेच्छतु १ । ३ । ५५
 ११४५ दाण्डिनायनहा ६ । ४ । १७४
 ३२५ दादेर्धातोर्धः ८ । २ । ३२
 ३५९६ दाधर्तिर्दधर्तिर्दध ७ । ४ । ६५
 २३७३ दाधा ध्वदाप् १ । १ । २०
 ३१७९ दाधेऽसिद्दस ३ । २ । १५९
 १९६७ दानी च ५ । ३ । १८
 २०६९ दामन्यादित्रि ५ । ३ । ११६
 ४८६ दामहायनान्ताच्च ४ । १ । २७
 ३१६२ दाम्नीशसयुयुज ३ । २ । १८२
 ३७३९ दायार्थं दायदे ६ । २ । ५
 ३१७२ दाशगोमौ संप्र ३ । ४ । ७३
 ३६२९ दाशान्साह्वान्मीढाश्च ६ । १ । १२
 ३८३७ दिक्छन्दा ग्रामज ६ । २ । १०३
 १९७४ दिक्छन्देभ्यः सप्तमी ५ । ३ । २७
 १३७६ दिक्पूर्वपदादश्च ४ । ३ । ६
 १३२८ दिक्पूर्वपदादसंज्ञा ४ । २ । १०७
 ५१५ दिक्पूर्वपदान्डीप् ४ । १ । ६०
 ७२७ दिक्संख्ये संज्ञायाम् २ । १ । ५०
 १४२९ दिगादिभ्यो यत् ४ । ३ । ५४
 ८४५ दिङ्नामान्यन्तराले २ । २ । २६
 १०७७ दित्यदित्यादित्यपत्यु ४ । १ । ८५
 ३३७ दिव उत् ६ । १ । १३१
 ३३६ दिव औत् ७ । १ । ८४
 ५६२ दिवः कर्म च १ । ४ । ४३
 ९२७ दिवसश्च पृथिव्याम् ६ । ३ । ३०
 ६१९ दिवस्तदर्थस्य २ । ३ । ५८
 २५०५ दिवादिभ्यः इयत् ३ । १ । ६९
 २९३५ दिवाविभानिशाप्रभा ३ । २ । २१
 ३७२७ दिवो ह्यल् ६ । १ । १८३
 ९२६ दिवो व्यावा ६ । ३ । २९
 ३०२८ दिवोऽविजगीषा ८ । २ । ३९
 १३९९ दिशोऽमद्राणाम् ७ । ३ । १३
 ३७६५ दिष्टिवितस्तयोश्च ६ । २ । ३१
 २५०७ दीङो युडाचि क्ङिति ६ । ४ । ६३
 २१९० दीधीवेवीटाम् १ । १ । ६
 २३२८ दीपजनबुधिपूरि ३ । १ । ६१

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २४५६ दीर्घ इणः किति ७ । ४ । ६९
 ३८१६ दीर्घकाशतुषभाष्ट ६ । २ । ८२
 ३४४८ दीर्घजीवी च च्छन्द ४ । १ । ५९
 ३३ दीर्घ च १ । ४ । १२
 १२४१ दीर्घाच्च वरुणस्य ७ । ३ । २३
 २३९ दीर्घाजसि च ६ । १ । १०५
 १४८ दीर्घात् ६ । १ । ७५
 ३६३१ दीर्घादिति समानपादे ८ । ३ । ९
 ५८ दीर्घादाचार्याणाम् ८ । ४ । ५२
 २६३२ दीर्घोऽकितः ७ । ४ । ८३
 २३१८ दीर्घो लघोः ७ । ४ । ९४
 २१३५ दुःखात्प्रातिलोभ्ये ५ । ४ । ६४
 २९०४ दुन्योरनुपसर्गे ४ । १ । १४२
 ३५८९ दुरस्युर्द्विणस्युर्वृ ७ । ४ । ३६
 २१६५ दुष्कुलाड्डक् ४ । १ । १४२
 २९७९ दुहः कब्धश्च ३ । २ । ७०
 २७६९ दुहश्च ३ । १ । ६३
 ३४६६ दूतस्य भावकर्मणी ४ । ४ । १२०
 ९५ दूराद्भूते च ८ । २ । ८४
 ६०५ दूरान्तिकार्थेभ्यो द्वि २ । ३ । ३५
 ६११ दूरान्तिकार्थैः पष्ठ्य २ । ३ । ३४
 ३५७७ दृक्स्ववःस्वतवसां छ ७ । १ । ८३
 १०१७ दृग्दृशतुषु ६ । ३ । ८९
 ३०६० दृढः स्थूलबलयोः ७ । २ । २०
 १४३३ दृष्टिकुक्षिकलशिव ४ । ३ । ५६
 ३००४ दृशेः कनिप् ३ । २ । ९४
 ३४३८ दृशे विख्ये च ३ । ४ । ११
 १२०८ दृष्टं साम ४ । २ । ७
 १४२२ देयमूणे ४ । ३ । ४७
 २१२६ देये त्रा च ५ । ४ । ५५
 ३८७५ देवताद्वन्द्वे च ६ । २ । १४१
 ९२२ देवता द्वन्द्वे च ६ । ३ । २६
 १२३९ देवताद्वन्द्वे च ७ । ३ । २१
 २०९२ देवतान्तात्तादर्थ्ये यत् ५ । ४ । २४
 २०५५ देवपथादिभ्यश्च ५ । ३ । १००
 ३६६७ देवब्राह्मणोरनुदात्तः १ । २ । ३८
 २१२७ देवमनुष्यपुरुषपुरुष ५ । ४ । ५६
 ३५९१ देवसुम्नयोर्यजुषि का ७ । ४ । ३८
 २०९५ देवतात्तल ५ । ४ । २७
 १४१९ देविकाशिशपादित्य ७ । ३ । १
 ३१२७ देविकुशोदचोपसर्गे ३ । २ । १४७
 १९१२ देशे लुबिलचौ च ५ । २ । १०५
 १२०१ दैवयज्ञिशौचिबृक्षि ४ । १ । ८१
 ३०७७ दो दद्धोः ७ । ४ । ४६
 २६०४ दोषो णौ ६ । ४ । १०
 ३०७४ द्यतिस्यत्तिमास्थामि ७ । ४ । ४०

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- १२३५ द्यावापृथिवीशुना० ४ । २ । ३२
 २३४४ द्युतिस्त्वाप्योः संप्रसा० ७ । ४ । ६७
 २३४५ द्युदयो लुक् १ । ३ । ९१
 १९१५ द्युदम्यां मः ५ । २ । १०८
 १३२१ द्युमागपागुदप्रती० ४ । २ । १०१
 ३०२० द्रवमूर्तिस्पर्शयोः द्यः ६ । १ । २४
 २०५९ द्रव्यं च भव्ये ५ । ३ । १०४
 ११०५ द्रोणपर्वतजीवन्ता० ४ । १ । १०३
 १५३९ द्रोश्च ४ । ३ । १६१
 २१५० द्वंद्वं रहस्यमर्थादाव० ८ । १ । १५
 १७९८ द्वन्द्वमनोज्ञादिभ्यश्च ५ । १ । १३३
 ९०६ द्वन्द्वश्च प्राणितूर्यसेना० २ । ४ । २
 ९३० द्वन्द्वाच्चुदप्रहान्ता० ५ । ४ । १०६
 १२०७ द्वन्द्वाच्छः ४ । २ । ६
 १५०५ द्वन्द्वाच्चुदप्रहान्ता० ४ । ३ । १२५
 ९०३ दन्त्रे चि २ । २ । ३२
 २१४ दन्त्रे च १ । १ । ३१
 १९३४ द्वन्द्वोपतापगर्ह्या० ५ । २ । १२८
 १३८६ द्वारादीनां च ७ । ३ । ४
 ७३१ द्विगुरेकवचनम् २ । ४ । १
 ६८५ द्विगुश्च २ । १ । २३
 ४७९ द्विगोः ४ । १ । २१
 १७२० द्विगोः श्व ५ । १ । ५४
 १७४६ द्विगोर्यप् ५ । १ । ८२
 १०८० द्विगोर्लुगनपत्ये ४ । १ । ८८
 १७५० द्विगोर्वा ५ । १ । ८६
 ३८३१ द्विगो कृतौ ६ । २ । ९७
 ३७४६ द्विगो प्रमाणे ६ । २ । १२
 ७१४ द्वितीयतृतीयचतुर्थ्योः २ । ३ । ३
 ३५१ द्वितीयाटोस्त्वेनः २ । ४ । ३४
 ३३९५ द्वितीया ब्राह्मणे २ । २ । ६०
 ३३७४ द्वितीयायां च ३ । ४ । ५३
 ३९० द्वितीयायां च ७ । २ । ८७
 ६८६ द्वितीया श्रितातीत० २ । १ । २४
 १०११ द्वितीये चानुपाख्ये ६ । ३ । ८०
 २०८६ द्वित्रिचतुर्थ्यः सुच् ५ । ४ । १८
 १७०१ द्वित्रिपूर्वादण्च ५ । १ । ३६
 १६९५ द्वित्रिपूर्वात्रिष्कात् ५ । १ । ३०
 ८५४ द्वित्रिभ्यां ष सूत्रैः ५ । ४ । ११५
 १८४४ द्वित्रिभ्यां तथस्यायज्वा ५ । २ । ४३
 ८०४ द्वित्रिभ्यामङ्गलेः ५ । ४ । १०२
 ३९३१ द्वित्रिभ्यां पदमूर्ध्व० ६ । २ । १९७
 १९९१ द्वित्र्योश्च धमुञ् ५ । ३ । ४५
 ८६७ द्विदण्ड्यादिभ्यश्च ५ । ४ । १२८
 २२४३ द्विवचनेऽचि १ । १ । ५९
 २००५ द्विवचनविभक्त्योपपदे० ५ । ३ । ५७

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २९५४ द्विषत्परयोस्तापेः ३ । २ । ३९
 २४३५ द्विषश्च ३ । ४ । ११२
 ३१११ द्विषोऽमित्रे ३ । २ । १३१
 ९५२ द्विस्तावा त्रिस्तावा० ५ । ४ । ८४
 १५७ द्विस्त्रिश्चतुरिति कृ० ८ । ३ । ४३
 १३८० द्वीपादनुसमुद्रं यञ् ४ । ३ । १०
 १८५४ द्वेस्तीयः ५ । २ । ५४
 १२१३ द्वैपवैयाघ्रादञ् ४ । २ । १२
 ११२४ द्वयचः ४ । १ । १२१
 ३४५३ द्व्यचदछन्दसि ४ । ३ । १५०
 ३५३७ द्व्यचोऽतस्तिङः ६ । ३ । १३५
 १४५१ द्व्यजुद्वाहणवर्धयमा० ४ । ३ । ७२
 ११८८ द्व्यमगधकलिङ्ग० ४ । १ । १७०
 ९४१ द्व्यन्तरुपसर्गोभ्योऽप० ६ । ३ । ९७
 ८०८ द्व्यष्टनः संख्यायाम० ६ । ३ । ४७
 १८६ द्व्येकयोर्द्विवचनैकवचने १ । ४ । २२
 ३१६१ धः कर्मणि प्रुन् ३ । २ । १८१
 १६३६ धनगर्ण लब्धा ४ । ४ । ८४
 १८६५ धनहिरण्यात्कामे ५ । २ । ६५
 ८७० धनुषश्च ५ । ४ । १३२
 १३४५ धन्वयोपधाहुञ् ४ । २ । १२१
 १५९१ धर्मं चरति ४ । ४ । ४१
 १६४४ धर्मपथ्यर्थन्यायादन० ४ । ४ । ९२
 १९३८ धर्मशीलवर्णान्ताच्च ५ । २ । १३२
 ८६३ धर्मादनिच्छेवलात् ५ । ४ । १२४
 २८२४ धातुसंबन्धे प्रत्ययाः ३ । ४ । १
 २८२९ धातोः ३ । १ । ९१
 ३६७१ धातोः ६ । १ । १६२
 २६०८ धातोः कर्मणः समा० ३ । १ । ७
 २६२९ धातोरेकाचो हलादेः ३ । १ । २२
 ६४ धातोस्तच्चिम्मित्तस्यैव ६ । १ । ८०
 २२६४ धात्वादेः षः सः ६ । १ । ६४
 १८०२ धान्यानां भवने क्षेत्रे० ५ । २ । १
 ५७३ धारेस्तमर्णः १ । ४ । ३५
 २२४९ धि च ८ । २ । २५
 २३३१ धिन्विक्कुण्योर च ३ । १ । ८०
 १६२८ धुरो यङ्ढकौ ४ । ४ । ७७
 १३५१ धूमादिभ्यश्च ४ । २ । १२७
 ३०५९ धृषिशासी वैयात्ये ७ । १ । १९
 ५८६ ध्रुवमपायेऽपादानम् १ । ४ । २४
 ३५६४ ध्वमो ध्वात् ७ । १ । ४२
 ७१९ ध्वाङ्क्षेण क्षेत्रे २ । १ । ४२
 २६५९ नः क्ये १ । ४ । १५
 ८३५ न कपि ७ । ४ । १४
 ३२१७ न कर्मव्यतिहारि ७ । ३ । ६
 २६४१ न कवतेर्यङि ७ । ४ । ६३

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ८३८ न कोपधायाः ६ । ३ । ३७
 ३३१४ न क्तिचि दीर्घश्च ६ । ४ । ३९
 ३३२२ न क्त्वा सेद् १ । २ । १८
 ५१२ न क्रोडादिबह्वचः ४ । १ । ५६
 २८७५ न क्कदिः ७ । ३ । ५९
 ३४८७ नक्षत्राद्भ्यः ४ । ४ । १४१
 १०२४ नक्षत्राद्वा ८ । ३ । १०० (ग १८३)
 ६४२ नक्षत्रे च लुपि २ । ३ । ४५
 १२०४ नक्षत्रेण युक्तः कालः ४ । २ । ३
 १४१२ नक्षत्रेभ्यो बहुलम् ४ । ३ । ३७
 ५१४ नखमुखात्संज्ञायाम् ४ । १ । ५८
 १६८१ न गतिर्द्विसार्धेभ्यः १ । ३ । १५
 १३५२ नगरात्कुत्सनप्रावी० ४ । २ । १२८
 ३९१० न गुणादयोऽवयवाः ६ । २ । १७६
 ११४९ न गोपवनादिभ्यः २ । ४ । ६७
 ७६० नगोऽप्राणिष्वन्यतर० ६ । ३ । ७७
 ३७२६ न गोश्वन्साववर्ण० ६ । १ । १८२
 ३५२ न डिंसुबुद्धयोः ८ । २ । ८
 ४०८ न चवाहाद्वैवयुक्ते ८ । १ । २४
 ३५८८ न च्छन्दस्यपुत्रस्य ७ । ४ । ३५
 ७५६ नञ् २ । २ । ६
 १४६० नञः शुचीश्वरक्षेत्र० ७ । ३ । ३०
 ९५६ नञस्तत्पुरुषात् ५ । ४ । ७१
 ३८८९ नञो गुणप्रतिषेधे ६ । २ । १५५
 ३८५० नञो जरमरमि० ६ । २ । ११६
 ८६१ नञ्दुःसुभ्यो हलिस० ५ । ४ । १२१
 ३९०६ नञ्सुभ्याम् ६ । २ । १७२
 १३०७ नडशादाङ्ङलू ४ । २ । ८८
 ११०१ नडादिभ्यः फक् ४ । १ । ९९
 १३१० नडादीनां कुक्च ४ । २ । ९१
 ३०० नतिसुच्चतसु ६ । ४ । ४
 १८३२ नते नासिकायाः सं० ५ । २ । ३१
 १०८६ न तौल्वलिभ्यः २ । ४ । ६१
 १५१० न दण्डमाणवान्ते० ४ । ३ । १३०
 ९१८ न दधिपयआदीनि २ । ४ । १४
 ६८१ नदीपौर्णमास्याग्र० ५ । ४ । ११०
 ३८४३ नदी बन्धुनि ६ । २ । १०९
 ६७४ नदीभिश्च २ । १ । २०
 २७६७ न दुहस्तुनर्मा य० ३ । १ । ८९
 २४०७ न दशाः ३ । १ । ४७
 ९८६ नद्याः शेषस्थान्य० ६ । ३ । ४४
 १३१७ नद्यादिभ्यो ढक् ४ । २ । ९७
 १३०४ नद्यां सतृप् ४ । २ । ८४
 ८३३ नद्युतश्च ५ । ४ । १५३
 १३३४ न द्रव्यचः प्राच्य० ४ । १ । ११३

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २६५६ न घातुलोप आर्षधातु० १ । १ । ४
 ३०४७ नध्याख्यापमूर्च्छि० ८ । २ । ५७
 १७८३ न नञ्पूर्वान्तत्पुरु० ५ । १ । १२१
 ७०४ न निर्धारणे २ । २ । १०
 ३९१५ न निविभ्याम् ६ । २ । १८१
 २७८० ननौ पृष्ठप्रतिवचने ३ । २ । १२०
 २८९६ नन्दिग्रहिपचादि० ३ । १ । १३४
 २४४६ नन्द्राः संयोगादयः ६ । १ । ३
 ३९५० नन्वित्यनुज्ञेयणायाम् ८ । १ । ४३
 २७८१ नन्वोर्विभाषा ३ । २ । १२१
 ५१ न पदान्तद्विवर्चन० १ । १ । ५८
 ११४ न पदान्ताद्दोरनाम् ८ । ४ । ४२
 १२९ न परे नः ८ । ३ । २७
 २७५५ न पादम्याड्यमाड्य० १ । ३ । ८९
 ९३५ नपुंसकमनपुंसकैक० १ । २ । ६९
 ३१४ नपुंसकस्य झलचः ७ । १ । ७२
 ३१० नपुंसकाच्च ७ । १ । १९
 ६८० नपुंसकादन्यतर० ५ । ४ । १०९
 ३०९० नपुंसके भावे क्तः ३ । ३ । ११४
 ९५४ न पूजनात् ५ । ४ । ५९
 ११९७ न प्राच्यभर्गादियौ ४ । १ । १७८
 २२२ न बहुव्रीहौ १ । १ । २९
 १६२९ न भकुर्धुराम् ८ । २ । ७९
 २८४० न भाभूप्रकमिगामि० ८ । ३ । ३४
 ३८३५ न भूताधिकसंजीव० ६ । २ । ९१
 ३७५३ न भूवाक्चिद्विधिषु ६ । २ । १९
 २७३ न भूसुधियोः ६ । ४ । ८५
 ७५९ नभ्राणनपात्रवेदानां ६ । ३ । ७५
 ५८३ नमःस्वस्तिस्वाहा० २ । ३ । १६
 ११५७ न मपूर्वोऽपत्येऽव० ६ । ४ । १७०
 १५४ नमस्पुरसोर्गत्योः ८ । ३ । ४०
 २२२८ न माङ्योगे ६ । ४ । ७४
 ३१४७ नमिकभिरस्यजस० ३ । २ । १६७
 ४३९ नमुने ८ । २ । ३
 २६७५ नमोवरिवश्चित्रङ्गः क्यच् ३ । १ । १९
 ३१३२ नयः ३ । २ । १५२
 २७७४ न यदि ३ । २ । ११३
 ३३४४ न यद्यनाकाङ्क्ष्ये ३ । ४ । २३
 ४६४ न यासयोः ७ । ३ । ४५
 १०९८ न य्वाभ्यां पदान्ताभ्यां० ७ । ३ । ३
 ३१६८ न रपरस्तुपिस्तुजि० ८ । ३ । ११०
 २७७० न रुधः ३ । १ । ६४
 १०४८ नरे संज्ञायाम् ६ । ३ । १२९
 २५२९ न लिङि ७ । २ । ३९
 ३९३६ न लुङ् ८ । १ । २९
 २६३ न लुभताङ्गस्य १ । १ । ६३
 ६२७ न लोकाव्ययनिष्ठा० २ । ३ । ६९

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २३६ नलोपः प्रातिपदिका० ८।२।७
 ३५३ नलोपः सुप्स्वरसंज्ञा० ८।२।२
 ७५७ नलोपो नञः ६।३।७३
 ३३३५ नल्यपि ६।४।६९
 २६४६ न वशः ६।१।२०
 १९० न विभक्तौ तुस्माः १।३।४
 २३४८ न वृद्धयश्चतुर्भ्यः ७।२।५९
 २४ नवेति विभाषा १।१।४४
 २४१६ न व्यो लिटि ६।१।४६
 २९३७ न शब्दश्लोककलह० ३।२।२३
 २२६३ न शसददवादिगुणा० ६।४।१२६
 २५१८ नशेः घान्तस्य ८।४।३६
 ४३१ नशेर्वा ८।२।६३
 १३२ नश्च ८।३।३०
 ३६४९ नश्च धातुस्थोरुपुभ्यः ८।४।२७
 १२३ नश्चापदान्तस्य झलि ८।३।२४
 १४० नश्छव्यप्रशान् ८।३।७
 ३०८ न षट्स्वसादिभ्यः ४।१।१०
 ३५५ न संयोगाद्वमन्तात् ६।४।१३७
 ७९३ न संख्यादेः समाहारे ५।४।८९
 ८९३ न संज्ञायाम् ५।४।१५५
 ३६०३ नसत्तनिषत्तानुत्त० ८।२।६१
 ३६३ न संप्रसारणे संप्रसारणम् ६।१।३७
 २०७७ न सामिवचने ५।४।५
 ३३०७ न सुनुभ्यौ केवला० ७।१।६८
 ३६६६ न सुत्रहण्ययां स्व० १।२।३७
 ६७९ नस्तद्धिते ६।४।१४४
 ३९३८ नह प्रत्यासन्ने ८।१।३१
 ३८३५ न हास्तिनफलक० ६।२।१०१
 १०३७ नहिवृत्तिवृषिभ्यः ६।३।११६
 ४४० नहो धः ८।२।३४
 २५७२ नाग्लोपिशास्त्रदिताम् ७।४।२
 ३८६७ नाचार्यराजर्विकसं० ६।२।१३३
 १३ नाज्झलौ १।१।१०
 ४२४ नाञ्जेः पूजायाम् ६।४।३०
 ८९६ नाडीतन्त्र्योः स्वाङ्गे ५।४।१५९
 २९४५ नाडीमुष्टयोश्च ३।२।३०
 १६८५ नातः परस्य ७।३।२७
 १६५ नादिचि ६।१।१०४
 ५५ नादिन्याकौशे पुत्रस्य ८।४।४८
 ३६०२ नाङ्गस्य ८।२।१७
 ३३८४ नाधार्थप्रत्यये व्यर्थं ३।४।६२
 २७९३ नानद्यतनवक्तव्या० ३।३।१३५
 २७३२ नानोर्ज्ञेः १।३।५८
 १८५० नान्तादसंख्यादेर्मृत् ५।२।४९
 २५०३ नाभ्यस्तस्याचि भित्ति० ७।३।८७

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ४२७ नाभ्यस्ताच्छतुः ७।१।७८
 ४१३ नामन्त्रिते समाना० ८।१।७३
 ३७२३ नामन्यतरस्याम् ६।१।१७७
 २०९ नामि ६।४।३
 ३३८० नाम्न्यादिशिग्रहोः ३।४।५८
 ८२ नाम्नेडितस्यान्त्यस्य० ६।१।९९
 ८०१ नावो द्विगोः ५।४।९९
 ३९०२ नाव्ययदिक्छन्दगो० ६।२।१६८
 ६५७ नाव्ययीभावादतो० २।४।८३
 २९४४ नासिकास्तनयो० ३।२।२९
 ५११ नासिकोदरौष्ठजं० ४।१।५५
 १६२४ निकटे वसति ४।४।७३
 २७५३ निगरणचलनार्थं० १।३।८७
 ३६१३ निगृह्यानुयोगे च ८।२।९४
 ३२६५ निघो निमित्तम् ३।३।८७
 २५०२ निजां त्रयाणां गुणः० ७।४।७५
 १५२४ नित्यं वृद्धशरादि० ४।३।१४४
 १८५७ नित्यं शतादिमासा० ५।२।५७
 ४८७ नित्यं संज्ञाछन्दसोः ४।१।२९
 ४९२ नित्यं सपत्न्यादिषु ४।२।३५
 २५९ नित्यं समासेऽनुत्तर० ८।३।४५
 २५९६ नित्यं स्मयतेः ६।१।५७
 ७७८ नित्यं हस्ते पाणवु० १।४।७७
 २५४८ नित्यं करोतेः ६।४।१०८
 २६३४ नित्यं कौटिल्ये गतौ ३।१।२३
 ७११ नित्यं क्रीडाजीविकयोः २।२।१७
 २२०० नित्यं छितः ३।४।९९
 ३४४६ नित्यं छन्दसि ४।१।४६
 ३५८७ नित्यं छन्दसि ७।४।८
 ८६२ नित्यमसिच्यजा० ५।४।१२२
 २१२८ नित्यमाग्नेडिते० ५।४।५७ (वा०)
 ३२४३ नित्यं पणः परिमाणे ३।३।६६
 ३६९८ नित्यं मंत्रे ६।१।२१०
 २१४० नित्यवीप्सयोः ८।१।४
 ३०८२ निनदीभ्यां स्नातेः० ८।३।८९
 ३१२६ निन्दहिंसक्लिशत्वा० ३।२।१४६
 १०३ निपात एकाजनाङ् १।१।१४
 ३५३८ निपातस्य च ६।३।१३६
 ३९३७ निपातैर्यद्विहन्तकु० ८।१।३०
 ३२५१ निपानमाहावः ३।३।७४
 ३३५५ निमूलसमूलयोः कषः ३।४।३४
 २५६० निरः कुषः ७।२।४६
 ३१९९ निरभ्योः पुल्वोः ३।३।२६
 ३९१८ निरुदकादीनि च ६।२।१८६
 ३०२९ निर्वाणोऽवाते ८।२।५०
 १५६९ निर्वृत्तेऽक्षयूतादिभ्यः ४।४।१०

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३७४२ निवाते वातत्राणे ६ । २ । ८
 ३२१३ निवासचितिशरी० ३ । ३ । ४१
 ३६४७ निव्यविम्भोऽह्व्य० ८ । ३ । ११९
 १३८४ निशाप्रदोषाभ्यां च ४ । ३ । १४
 २१३३ निष्कुलाभिष्कोषणे ५ । ४ । ६३
 ८९९ निष्ठा २ । २ । ३६
 ३०१३ निष्ठा ३ । २ । १०२
 ३६९३ निष्ठा च द्वयजनात् ६ । १ । २०५
 ३०५७ निष्ठयां सेटि ६ । ४ । ५२
 ३०१४ निष्ठायामण्यदर्थे ६ । ४ । ६०
 ३०५२ निष्ठा शीङ्गिदि० १ । २ । १९
 ३९०३ निष्ठोपमानादन्यत० ६ । २ । १६९
 ३८४४ निष्ठोपसर्गपूर्वमन्य० ३ । २ । ११०
 ८९७ निष्प्रवाणिश्च ५ । ४ । १६०
 २७०३ निसमुपविभ्यो हः १ । ३ । ३०
 २४०३ निसस्तपतावना० ८ । ३ । १०२
 २६४२ नीगञ्चुलसुध्वं० ७ । ४ । ८४
 ६ नीचैरनुदात्तः १ । २ । ३०
 २०३२ नीतौ च तद्युक्तात् ५ । ३ । ७७
 २६४३ नुगतोऽनुनासिका० ७ । ४ । ८५
 ३०३८ नुदविनोन्दम्राघ्रा० ८ । २ । ५६
 ४३४ नुम्बिसर्जनीयशर्व्ववा० ८ । ३ । ५८
 २८३ नृ च ६ । ४ । ६
 ३७२८ नृ चान्यतरस्याम् ६ । १ । १८४
 १४१ नृन्पे ८ । ३ । १०
 २२६८ नेटि ७ । २ । ४
 २५१६ नेत्यलिटि रघेः ७ । १ । ६२
 २९८१ नेङ्गि कृति ७ । २ । ८
 ३५५९ नेतराच्छन्दसि ७ । १ । २६
 ३४९ नेदमदसोरकोः ७ । १ । ११
 १२४० नेन्द्रस्य परस्य ७ । ३ । २२
 ९७७ नेन्सिद्धबभ्रादिषु च ६ । ३ । १९
 ३०३ नेयङ्गुवङ्गुस्थानावली १ । ४ । ४
 ३९२६ नेरनिधाने ६ । २ । १९२
 २२८५ नेर्गदनदपत्तपद० ८ । ४ । १७
 १८३३ नेर्विडज्विरीसचौ ५ । २ । ३२
 २६८३ नेर्विद्यः १ । ३ । १७
 ३७२१ नोङ्घात्वोः ६ । १ । १७५
 ३८७६ नोत्तरपदेऽनुदात्ता० ६ । २ । १४२
 ३४५४ नोत्त्वर्ध्ववित्वात् ४ । ३ । १५१
 ३६६१ नोदात्तस्वरितोदय० ८ । ४ । ६७
 २७६३ नोदात्तोपदेशस्य० ७ । ३ । ३४
 ३४०५ नोनयतिध्वनयत्ये० ३ । १ । ५१
 ३३२४ नोपधात्थफान्ताद्वा १ । २ । २३
 ३७० नोपधायाः ६ । ४ । ७

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३२४१ नौ गदनदपठस्वनः ३ । ३ । ६४
 ३२३७ नौ ण च ३ । ३ । ६०
 १५५५ नौ ह्यचछन् ४ । ४ । ७
 १६४३ नौवयोधर्मविषमूल० ४ । ४ । ९१
 ३२२३ नौ वृ धान्ये ३ । ३ । ४८
 १५४३ न्यग्रोषस्य च केवलस्य ७ । ३ । ५
 २८६४ न्यङ्कादीनां च० ७ । ३ । ५३
 ३७८७ न्यधी च ६ । २ । ५३
 १८२६ पक्षात्तिः ५ । २ । २५
 १५८५ पक्षिमत्स्यमृगान्दन्ति ४ । ४ । ३५
 १७२५ पंक्तिर्विशतिर्विशच्च० ५ । १ । ५९
 ५२३ पङ्कोश्च ४ । १ । ६८
 ३०३१ पचो वः ८ । २ । ५२
 १७२६ पञ्चदशतौ वर्गे वा ५ । १ । ६०
 ६९९ पञ्चमी भयेन २ । १ । ३७
 ६३९ पञ्चमी विभक्ते २ । ३ । ४२
 ५९८ पञ्चम्यपाङ्परिभिः २ । ३ । १०
 ३९७ पञ्चम्या अत् ७ । १ । ३१
 ३६३६ पञ्चम्याः परावध्यर्थे ८ । ३ । ५१
 ९५९ पञ्चम्याः स्तोकादिभ्यः ६ । ३ । २
 ३००८ पञ्चम्यामजातौ ३ । २ । ९८
 १९५३ पञ्चम्यास्तसिल् ५ । ३ । ७
 १६९९ पणपादमाषशताद्यत् ५ । १ । ३४
 २३५५ पतः पुम् ७ । ४ । १९
 २५७ पतिः समास एव १ । ४ । ८
 १७९३ पत्यन्तपुरोहितादि० ५ । १ । १२८
 ३७५२ पत्यावैश्वर्थ्ये ६ । २ । १८
 ४९० पत्युर्नो यशसयोगे ४ । १ । ३३
 १५०२ पत्रपूर्वादञ् ४ । ३ । १२२
 १५०३ पत्रध्वर्युपरिषदश्च ४ । ३ । १२३
 १४०२ पथः पन्थ च ४ । ३ । २९
 १७३९ पथः षक्त् ५ । १ । ७५
 ३५३० पथि च च्छन्दसि ६ । ३ । १०८
 ३६८७ पथिमथोः सर्वनाम० ६ । १ । १९९
 ३६५ पथिमथ्यभुक्षामात् ७ । १ । ८५
 ९५७ पथो विभाषा ५ । ४ । ७२
 १६५६ पथ्यतिथिवसति० ४ । ४ । १०४
 १६३९ पदमस्मिन्दश्यम् ४ । ४ । ८७
 ३१८२ पदरुजविशस्पृशो० ३ । ३ । १६
 १०५७ पदव्यवायेऽपि ८ । ४ । ३८
 ४०१ पदस्य ८ । १ । १६
 ४०२ पदात् ८ । १ । १७
 १९८ पदान्तस्य ८ । ४ । ३७
 १५६१ पदान्तस्थान्यतरस्याम् ७ । ३ । ९
 १४९ पदान्ताद्वा ६ । १ । ७६
 ३८७० पदात्तैरिवाह्याप० ३ । १ । ११९

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३७४१ पदेऽपदेशे ६ । २ । ७
 १५८९ पदोत्तरपदं गृह्णाति ४ । ४ । ३९
 २२८ पदत्रयोमासृजिज्ञसं ६ । १ । ६३
 ९९१ पद्यत्यतदर्थे ६ । ३ । ५३
 १७४० पन्थो ण नित्यम् ५ । १ । ७६
 २८ परः सन्निकर्षः संहिता १ । ४ । १०९
 ८१२ परवल्लिङ्गं द्वन्द्वतत्पुरुषं २ । ४ । २६
 १८१ परश्च ३ । १ । २
 १६०८ परश्वधाहञ्च ४ । ४ । ५८
 २७९६ परस्मिन्विभाषा ३ । ३ । १३८
 २१७३ परस्मैपदानां णलं ३ । ४ । ८२
 ९६५ परस्य च ६ । ३ । ८
 ५८९ पराजेरसोढः १ । ४ । २६
 ३९३३ परादिदृच्छन्दसि ६ । २ । १९९
 ३२१० परावनुपात्यय इणः ३ । ३ । ३८
 ३३१९ परावरयोगे च ३ । ४ । २०
 १३७५ परावराधमोत्तमपूर्वाच्च ४ । ३ । ५
 ५८० परिक्रयणे संप्रदानसं १ । ४ । ४४
 ३३७७ परिक्रियमाने च ३ । ४ । ५५
 १६७९ परिखाया ढञ् ५ । १ । १७
 २२७५ परिनिविभ्यः सेव ८ । ३ । ७०
 ३२०९ परिन्योर्नीणोर्धूता ३ । ३ । ३७
 १५८६ परिपन्थं च तिष्ठति ४ । ४ । ३६
 ३७६७ परिप्रत्युपापा वर्ज्यं ६ । २ । ३३
 ३१९० परिमाणाख्यायां सं ३ । ३ । २०
 १६८३ परिमाणान्तस्यासं ७ । ३ । १७
 २९४८ परिमाणे पचः ३ । २ । ३२
 १५७९ परिमुखं च ४ । ४ । २९
 १२११ परिवृतो रथः ४ । २ । २०
 २६८४ परिव्ययेभ्यः क्रियः १ । ३ । १८
 १५९४ परिषदो ण्यः ४ । ४ । ४४
 १६५३ परिषदो ण्यः ४ । ४ । १०१
 ३०२६ परिस्कन्दः प्राच्यभ ८ । ३ । ७५
 ३९१६ परेरभितोभावि मं ६ । २ । १८२
 २७४८ परैर्मृषः १ । ३ । ८२
 २१४१ परैर्वर्जने ८ । १ । ५
 २३९९ परैश्च ८ । ३ । ७४
 ३२६२ परैश्च घाङ्कयोः ८ । ३ । २२
 २१७१ परैश्च लिट् ३ । २ । ११५
 १८११ परोवरपरंपरपुत्रपौत्र ५ । २ । १०
 ३२६१ परौ वः ३ । ३ । ८४
 ३२३० परौ भुवोऽवशाने ३ । ३ । ५५
 ३२२२ परौ यजे ३ । ३ । ४७
 १५५८ पर्पादिभ्यः घञ् ४ । ४ । १०
 १९५६ पर्वभिभ्यां च ५ । ३ । ९
 ३१७८ पर्याप्तिवचनेष्वलमर्थेषु ३ । ४ । ६६

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३२८८ पर्यायार्हणोत्पत्तिषु ३ । ३ । १११
 १३६७ पर्वताच्च ४ । २ । १४३
 २०७० पश्चादियौघयादि ५ । ३ । ११७
 ३८३२ पल्लसूपशाकं मिश्रे ६ । २ । १२८
 १५२१ पलाशादिभ्यो वा ४ । ३ । १४१
 ३५०१ पश्च पश्चा च च्छन्दसि ५ । ३ । ३३
 १९८२ पश्चात् ५ । ३ । ३२
 ४०९ पश्यायैश्चानालोचने ८ । १ । २५
 ५१९ पाककर्णपर्णपुष्पफले ४ । १ । ६४
 २८९९ पात्राध्माघेट्टशः ३ । १ । १३७
 २३६० पात्राध्माध्मादाण ७ । ३ । ७८
 २९७२ पाणिघताडघौ शि ३ । २ । ५५
 १२१२ पाण्डुकम्बलादिभिः ४ । २ । ११
 ३६३७ पातौ च बहुलम् ८ । ३ । ५२
 १७१२ पात्रात्तन् ५ । १ । ४६
 १७३२ पात्राद्धञ्च ५ । १ । ६८
 ७२५ पात्रेसमितादयश्च २ । १ । ४८
 ३४५७ पाथोनदीभ्यां डघञ् ४ । ४ । १११
 ४१४ पादः पत् ६ । ४ । १३०
 २०७३ पादशतस्य संख्यादे ५ । ४ । १
 ९९० पादस्य पदाज्याति ६ । ३ । ५२
 ८७७ पादस्य लोपोऽह ५ । ४ । १३८
 २०९३ पादाध्माभ्यां च ५ । ४ । २५
 ४५७ पादोऽन्यतरस्याम् ४ । १ । ८
 १०५३ पानं दैशे ८ । ४ । ९
 ३८०३ पापं च शिल्पिनि ६ । २ । ६८
 ७३३ पापाणके कुत्सितैः २ । १ । ५४
 २८९० पाय्यसांनान्यानिका ३ । १ । १२९
 १०७१ पारस्करप्रभृतीनि ३ । १ । १५७
 १७३६ पारायणतुरायणच ५ । १ । ७२
 १४९० पाराशर्यशिलालि ४ । ३ । ११०
 ६७२ पारमथ्ये षष्ठ्या वा २ । १ । ३८
 १८७५ पार्श्वेनान्विच्छति ५ । ७ । ७५
 १२५८ पाशादिभ्यो यः ४ । २ । ४९
 ३५२८ पितरामातरा च च्छ ६ । ३ । ३३
 ९३६ पिता मात्रा १ । २ । ७०
 १४५८ पितुर्यच्च ४ । ३ । ७९
 १२४२ पितृव्यमातुलमाताम ४ । २ । ३६
 ११३८ पितृव्यसुखञ् ४ । १ । १३२
 १५२६ पिष्टाच्च ४ । ३ । १४६
 ११२१ पिलाया वा ४ । १ । ११८
 ५०४ पुंयोगादाख्यायाम् ४ । १ । ४८
 ७४६ पुंवत्कर्मधारयजाती ६ । ३ । ४२
 ३२९६ पुंसि संज्ञायां घः ३ । ३ । ११८
 ४३६ पुंसोऽसुङ् ७ । १ । ८९

सूत्राङ्काः	सूत्राणि ।
२१८९	पुगन्तलघूपधस्य च ७ । ३ । ८६
२६७६	पुच्छभाण्डचीवरा० ३ । १ । २०
३८६६	पुत्रः पुम्भ्यः ६ । २ । १३२
१७०६	पुत्राच्छ च ५ । १ । ४०
११८३	पुत्रान्तादन्यतर० ४ । १ । १५९
९८०	पुत्रेऽन्यतरस्याम् ६ । ३ । २२
१३९	पुमः खय्यम्परे ८ । ३ । ६
९३३	पुमान्स्त्रिया १ । २ । ६७
३९४९	पुरा च परीषायाम् ८ । १ । ४२
१४८५	पुराणप्रोक्तेषु ब्राह्म० ४ । ३ । १०५
२७८२	पुरि लुङ् चास्मे ३ । २ । १२२
३९२४	पुरुषश्चान्वादिष्टः ६ । २ । १९०
१८३९	पुरुषहस्तिभ्यामण् ५ । २ । ३८
४८२	पुरुषात्प्रमाणेऽन्य० ४ । १ । २४
३८३३	पुरे प्राचाम् ६ । २ । ९९
२९३२	पुरोऽग्रतोऽग्रेषु सतैः ३ । २ । १८
७६८	पुरोऽन्ययम् १ । ४ । ६७
३१६६	पुवः संज्ञायाम् ३ । २ । १८५
२३४३	पुषादिद्युताङ्गदितः ३ । १ । ५५
१९४१	पुष्करादिभ्यो देशे ५ । २ । १३५
२८६७	पुष्यसिध्यौ नक्षत्रे ३ । १ । ११६
२९५८	पूः सर्वयोर्दारिचहोः ३ । २ । ४१
२०६६	पूगाञ्च्योऽग्रा० ५ । ३ । ११२
३७६२	पूगेष्वन्यतरस्याम् ६ । २ । २८
३०५१	पूङः क्त्वा च १ । २ । २२
६०५०	पूङश्च ७ । २ । ५१
३१०८	पूङ्यजोः ज्ञानन् ३ । २ । १२८
३९७४	पूजनात्पूजितमनु० ८ । १ । ६७
३९४४	पूजायां नानंतरम् ८ । १ । ३७
४९३	पूतक्रतोरै च ४ । १ । ३६
७०५	पूरणगुणसुहितार्थ० २ । २ । ११
१९९४	पूरणाद्भागे तीयादन् ५ । ३ । ४८
१७१४	पूरणार्धादन् ५ । १ । ४८
८८७	पूरणाद्विभाषा ५ । ४ । १४९
७२६	पूर्वकालैकसर्वजरत्पु० २ । १ । ४९
१२	पूर्वत्रासिद्धम् ८ । २ । १
३६१७	पूर्वं तु भाषायाम् ८ । २ । ९८
३६४३	पूर्वपदात् ८ । ३ । १०६
८५७	पूर्वपदात्संज्ञायामगः ८ । ४ । ३
२१८	पूर्वपरावरदाक्षिणो० १ । १ । ३४
२७३४	पूर्ववत्सनः १ । ३ । ६२
८१३	पूर्ववदश्ववड्यौ २ । ४ । २७
६९३	पूर्वसदृशसमोनार्थ० २ । १ । ३१
१८८६	पूर्वादिनिः ५ । २ । ८६
२२१	पूर्वादिभ्यो नवभ्यो वा ७ । १ । १६

सूत्राङ्काः	सूत्राणि ।
१९७५	पूर्वाधराभराणामसि० ५ । ३ । ३९
७३७	पूर्वापरप्रथमचरम० २ । १ । ५८
७१२	पूर्वापराधरोत्तरमेक० २ । २ । १
१४०१	पूर्वाह्वापराह्वाद्वा० ४ । ३ । २८
२९३३	पूर्वे कर्तरि ३ । २ । ९९
३७५६	पूर्वे भूतपूर्वे ६ । २ । २२
३४७९	पूर्वेः कृतमिनयौ च ४ । ४ । १३३
२१७८	पूर्वोऽभ्यासः ६ । १ । ४
६०३	पृथग्विनानानाभिस्तु० २ । ३ । ३२
१७८४	पृथ्वादिभ्य इमनि० ५ । १ । २२२
१०३४	पृषोदरादीनि यथो० ६ । ३ । १०९
९९६	पेषवासवाहनाधिषु च ६ । ३ । ५८
१०८४	पैलादिभ्यश्च २ । ४ । ५९
७४४	पोटायुवतिस्तोक० २ । १ । ६५
२८४४	पोरदुपधात् ३ । १ । ९८
१४४९	पौरोडाशपुरोडाशा० ४ । ३ । ७०
३०७२	प्यायः पी ६ । १ । २८
२०२४	प्रकारवचने जाती० ५ । ३ । ६९
१९७१	प्रकारवचने याल् ५ । ३ । २३
२१४७	प्रकारे गुणवचनस्य ८ । १ । १२
२६९९	प्रकाशनस्थेयाख्ययोश्च १ । ३ । २३
३५१८	प्रकृत्यान्तःपादम० ६ । १ । ११५
३८७१	प्रकृत्या भगालम् ६ । २ । १३७
८५०	प्रकृत्याशिषि ६ । ३ । ८३
२०१०	प्रकृत्यैकाच् ६ । ४ । १६३
१७७१	प्रकृष्टे ठञ् ५ । १ । १०८
२६०३	प्रजने वीयतेः ६ । १ । ५५
३२४८	प्रजने सतैः ३ । ३ । ७१
३१३६	प्रजोरिनिः ३ । २ । १५६
२१०६	प्रज्ञादिभ्यश्च ५ । ४ । ३८
१९०८	प्रज्ञाश्रद्धार्चाभ्यो णः ५ । २ । १०१
३६०८	प्रणवष्टेः ८ । २ । ८९
२८८९	प्रणाययोऽसंमतौ ३ । १ । १२८
५९९	प्रतिः प्रतिनिधिप्रति० १ । ४ । ९२
१५९०	प्रतिकण्ठार्थल्लामं च ४ । ४ । ४०
१६५१	प्रतिजनादिभ्यः खञ् ४ । ४ । ९९
६००	प्रतिनिधिप्रतिदाने० २ । ३ । ११
१५९२	प्रतिपथमेति ठञ् ४ । ४ । ४२
३७४०	प्रतिबन्धिचिरकृच्छ्रयोः ६ । २ । ६
२१११	प्रतियोगे पञ्चभ्यास्त० ५ । ४ । ४४
३६१८	प्रतिश्रवणे च ८ । २ । ९९
१०६६	प्रतिष्कशश्च कशेः ६ । १ । १५२
३०२७	प्रतिस्तब्धनिस्त० ८ । ३ । ११४
३९२७	प्रतेरंश्वाद्यस्तत्पुरुषे ६ । २ । १९३
९५०	प्रतेरसः सप्तमीस्थात् ५ । ४ । ८२

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३०२२ प्रतेश्च ६ । १ । २५
 ३५०२ प्रत्यपूर्वाविश्वेमात्था० ५ । ३ । १११
 २८६९ प्रत्यभिभ्यां ग्रहेः ३ । १ । ११८
 ९४ प्रत्यभिवादे श्च ८ । २ । ८३
 १८० प्रत्ययः ३ । १ । १
 २६२ प्रत्ययलोपे प्रत्ययलक्ष० १ । १ । ६२
 ४६३ प्रत्ययस्थात्कार्पूर्वस्था० ७ । ३ । ४४
 २६० प्रत्ययस्य लुक्लुपः १ । १ । ६१
 १३७३ प्रत्ययोत्तरपदयोश्च ७ । २ । ९८
 २७३३ प्रत्याङ्भ्यां श्रुवः १ । ३ । ५९
 ५७८ प्रत्याङ्भ्यां श्रुवःपूर्व० १ । ४ । ४०
 ३२०४ प्रथने वावशब्दे ३ । ३ । ३३
 २२६ प्रथमचरमतयात्पार्थ० १ । १ । ३३
 १६४ प्रथमयोः पूर्वसवर्णः ६ । १ । १०२
 ६५३ प्रथमानिर्दिष्टं स० १ । २ । ४३
 ३८७ प्रथमायाश्च द्विवचने० ७ । २ । ८८
 ३७९० प्रथमोऽचिरोपसप्तौ ६ । २ । ५६
 १२९८ प्रधानप्रत्ययार्थवचन० १ । २ । ५६
 १०५० प्रनिरन्तःशरेक्षुल्लक्षा० ८ । ४ । ५
 १४६३ प्रभवति ४ । ३ । ८३
 ३०६१ प्रभौ पारिवृढः ७ । २ । २१
 ३२४५ प्रमदसंसदौ हर्षे ३ । ३ । ६८
 ३३७२ प्रमाणे च ३ । ४ । ५१
 १८३८ प्रमाणे द्वयसज्जम् ५ । २ । ३७
 १५८० प्रयच्छति गर्ह्यम् ४ । ४ । ३०
 २८७८ प्रयाजानुयाजौ यज्ञाङ्गे ७ । ३ । ६२
 ३४३७ प्रयैरोहिष्यैअव्ययिष्यै ३ । ४ । १०
 १७७२ प्रयाजनम् ५ । १ । १०९
 २८८४ प्रयोज्यानियोज्यौ श० ७ । ३ । ६८
 ११२९ प्रवाहणस्य ढे ७ । ३ । २८
 ३८८१ प्रवृद्धादीनां च ६ । २ । १४७
 २०२१ प्रशंसायां रूपम् ५ । ३ । ६६
 ७४७ प्रशंसावचनेश्च २ । १ । ६६
 २००९ प्रशस्यस्य श्रः ५ । ३ । ६०
 २७७७ प्रश्ने चासन्नकाले ३ । २ । ११७
 २९१७ प्रष्टोऽग्रगामिनि ८ । ३ । ९२
 ३५९९ प्रसमुपोदः पादपूरणे ८ । १ । ६
 ८६८ प्रसंभ्यां जामुनोर्जुः ५ । ४ । २२९
 ६३१ प्रसितोत्सुकाभ्यां तृती० २ । ३ । ४४
 १०६७ प्रस्कण्वहरिश्चन्द्रा० ६ । १ । १५३
 ३०३४ प्रस्त्योऽन्यतरस्याम् ८ । २ । ५४
 १३४६ प्रस्थपुरवहान्ताच्च ४ । २ । १२२
 ३८२१ प्रत्येऽवृद्धसकक्या० ६ । २ । ८७
 १३३१ प्रत्योत्तरपदपलद्या० ४ । २ । ११०
 १६०७ प्रहरणम् ४ । ४ । ५७
 २१६३ प्रहासे च मन्यो० १ । ४ । १०६

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ६४८ प्राक्कारात्समासः २ । १ । ३
 १६६१ प्राक् क्रीताच्छः ५ । १ । १
 २२७६ प्राक्सितादङ्ग्यवा० ८ । ३ । ६३
 २०२५ प्रागिवात्कः ५ । ३ । ७०
 १९९५ प्रागेकादशभ्योऽञ् ५ । ३ । ४९
 १६२६ प्राग्घिताद्यत् ४ । ४ । ७५
 १९४७ प्राग्दिशो विभक्तिः ५ । ३ । १
 १०७३ प्राग्दीव्यतोऽण् ४ । १ । ८३
 १९ प्राग्दीश्वरान्निपाताः १ । ४ । ५६
 १६८० प्राग्वतेष्टञ् ५ । १ । १८
 १५४८ प्राग्वहेतेष्टकृ ४ । ४ । १
 ४७३ प्राचां ष्फ तद्धितः ४ । १ । १७
 १३६३ प्राचां कडादेः ४ । २ । १३९
 ३८०८ प्राचां क्रीडायाम् ६ । २ । ७४
 १४०० प्राचां ग्रामनगराणाम् ७ । ३ । १८
 १४३१ प्राचां नगरान्ते ७ । ३ । २४
 ११८४ प्राचामवृद्धात्कि० ४ । १ । १६०
 २०३६ प्राचामुपादेरङ्गु० ५ । ३ । ८०
 १७९४ प्राणभृजातिवयो० ५ । १ । १२९
 १५३२ प्राणिरजतादिभ्यो० ४ । ३ । १५४
 १९०३ प्राणिस्थादातो लज् ५ । २ । ९६
 १०५५ प्रातिपदिकान्तनु० ८ । ४ । ११
 ५३२ प्रातिपदिकार्थलिङ्ग० २ । ३ । ४६
 २१ प्रादयः १ । ४ । ५८
 ३९१७ प्रादस्वाङ्गं संज्ञायाम् ६ । २ । १८३
 २७४७ प्राद्वहः १ । ३ । ८१
 ७७९ प्राध्वं बन्धने १ । ४ । ७८
 ७१५ प्राप्तापन्ने च द्विती० २ । २ । ४
 १४१४ प्रायभवः ४ । ३ । ३९
 ९७३ प्रावृद्धारत्कालदिवां जे ६ । ३ । १५
 १३८८ प्रावृष ण्यः ४ । ३ । १७
 १३९४ प्रावृषष्ठप् ४ । ३ । २६
 २९५३ प्रियवशे वदः खच् ३ । २ । ३८
 २०१६ प्रियस्थिरस्फिरो० ६ । ४ । १५७
 ३७५० प्रीतौ च ६ । २ । १६
 २९११ प्रुसुत्वः समभिहा० ३ । १ । १४९
 २९२० प्रे दाज्ञः ३ । २ । ६
 ३१९८ प्रे दुस्तुस्तुवः ३ । ३ । २७
 ३२२७ प्रे वणिजाम् ३ । ३ । ५२
 ३१२५ प्रे लपस्तुद्रुमथवदवसः ३ । २ । १४५
 ३२२१ प्रे लिप्सायाम् ३ । ३ । ४६
 ६२१ प्रेयश्रुवोर्हविषो देव० २ । ३ । ६१
 ३२०३ प्रेक्षोऽयज्ञे ३ । ३ । ३२
 २८१७ प्रैवातिसर्गप्राप्तिकाले० ३ । ३ । १६३
 १२७४ प्रोक्ताल्लुक ४ । २ । ६४

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २७३५ प्रोपाभ्यां युजेरयज्ञपा० १ । ३ । ६६
 २७१५ प्रोपाभ्यां समर्थाम्याम् १ । ३ । ४२
 १५४२ प्लक्षादिभ्योऽण् ४ । ३ । १६४
 ९० प्लुतप्रगृह्या अचि० ६ । १ । १२५
 ३६२५ प्लुतावैच इदुतौ ८ । २ । १०६
 २५५८ प्वादीनां ह्रस्वः ७ । ३ । ८०
 १०८७ फक्मिजोरन्यतरस्याम् ४ । १ । ९१
 २३५४ फणां च सप्तानाम् ६ । ४ । १२५
 २९४० फलेग्रहिरात्मंभरिश्च ३ । २ । २६
 १५४१ फले लुक् ४ । ३ । १६३
 ८१९ फल्गुनीप्रोष्ठपदानां १ । २ । ६०
 ११७४ फाण्टाहृतिमिमता० ४ । १ । १५०
 १९०६ फेनादिलच्च ५ । २ । ९९
 ११७३ फेड् च ४ । १ । १४९
 १६४८ वन्धने चर्षा ४ । ४ । ९६
 १००५ वन्धुनि बहुव्रीहौ ६ । १ । १४
 ९७१ वन्धे च विभाषा ६ । ३ । १३
 २५२७ वभूथाततन्धजगृम्म० ७ । २ । ६४
 ३४६५ बर्हिषि दत्तम् ४ । ४ । ११९
 १९४२ बलादिभ्यो मनुब० ५ । २ । १३६
 २५८ बहुगणवतुडतिषंख्या १ । १ । २३
 १८५२ बहुपूगणसंघस्य० ५ । २ । ५२
 ३५०६ बहुप्रजाश्छन्दसि ५ । ४ । १२३
 ३३९८ बहुलं छन्दसि २ । ४ । ३९
 ३४०० बहुलं छन्दसि २ । ४ । ७३
 ३४०१ बहुलं छन्दसि २ । ४ । ७६
 ३४१९ बहुलं छन्दसि ३ । २ । ८८
 ३४९८ बहुलं छन्दसि ५ । २ । १२२
 ३५१० बहुलं छन्दसि ६ । १ । ३४
 ३५५७ बहुलं छन्दसि ७ । १ । ८
 ३५५८ बहुलं छन्दसि ७ । १ । १०
 ३५७८ बहुलं छन्दसि १ । १ । १०३
 ३५८६ बहुलं छन्दसि ७ । ३ । ९७
 ३५९८ बहुलं छन्दसि ७ । ४ । ७८
 ३५४६ बहुलं छन्दस्यमाङ्ग्यो० ६ । ४ । ७५
 २९९१ बहुलमाभीक्ष्ण्ये ३ । २ । ८१
 ४०५ बहुवचनस्य वस्नसौ ८ । १ । २१
 २०५ बहुवचने झल्येतु ७ । ३ । १०३
 ३८९६ बहुव्रीहाविदमेत० ६ । १ । १६२
 ४८४ बहुव्रीहेरुपसो डीप् ४ । १ । २५
 ५०८ बहुव्रीहेश्चान्तोदात्तात् ४ । १ । ५२
 ३७३५ बहुव्रीहौ प्रकृत्या पूर्वपदम् ६ । २ । १
 ३८४० बहुव्रीहौ विश्वं सं० ६ । २ । १०६
 ८५२ बहुव्रीहौ सक्थ्य० ५ । ४ । ११३
 ८५१ बहुव्रीहौ संख्येये ड० ५ । ४ । ७३
 १८७ बहुषु बहुवचनम् १ । ४ । २१

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३९०९ बहोर्नञ्वदुत्तरपद० ६ । २ । १७५
 २०१७ बहोर्लोपो भू च बहोः ६ । ४ । १५८
 ११४८ बह्वच इजः प्रान्यभर० २ । ४ । ६६
 १२८५ बह्वचः कृपेण ४ । २ । ७३
 १४४६ बह्वचोऽन्तोदात्तादृज् ४ । ३ । ९७
 २०३३ बह्वचो मनुष्यनाम्न० ५ । ४ । ७८
 १६१५ बह्वचपूर्वपदादृज् ४ । ४ । ६४
 ३७६४ बह्वन्यतरस्याम् ६ । २ । ३०
 २१०९ बह्वल्पाथच्छिस्कार० ५ । ४ । ४२
 ५०३ बह्वादिभ्यश्च ४ । १ । ४५
 २६७२ बाष्पोष्मभ्यामुद्धमने ३ । १ । १६
 ५२२ बाह्वान्तात्संज्ञायाम् ४ । १ । ६७
 १०९६ बाह्वादिभ्यश्च ४ । १ । ९६
 २५९३ विभेतेर्हेतुभये ६ । १ । ५६
 १३११ बिल्वकादिभ्यश्च ६ । ४ । १५३
 १५१६ बिल्वदिभ्योऽण् ४ । ३ । १३६
 १६९६ विस्ताच्च ५ । १ । ३१
 २०७८ बृहत्या आच्छादने ५ । ४ । ६
 २७५२ वृषयुधनशजनेङ् १ । ३ । ८६
 १८०१ ब्रह्मणस्त्वः ५ । १ । १३६
 ८०५ ब्रह्मणो जानपदा० ५ । ४ । १०४
 २९९८ ब्रह्मभ्रूणवृत्रेषु किप् ३ । २ । ८७
 ९४६ ब्रह्महस्तिभ्यां वर्चसः ५ । ४ । ७८
 १८७१ ब्राह्मणकोष्णिके सं० ५ । २ । ७१
 १२५० ब्राह्मणमाणववाडवा० ४ । २ । ४२
 ११५८ ब्राह्मो जातौ ६ । ४ । १७१
 २४५२ ब्रुव ईट् ७ । ३ । ९३
 २४५० ब्रुवः पञ्चानामा० ३ । ४ । ८४
 २४५३ ब्रुवो वचिः २ । ४ । ५३
 ३६१० ब्रूहिप्रेष्यश्रौषड्वौष० ८ । २ । ९१
 ३८०५ भक्ताख्यास्तदर्थेषु ६ । २ । ७१
 १६५२ भक्ताणः ४ । ४ । १००
 १६१९ भक्तादन्यतरस्याम् ४ । ४ । ६८
 १४७५ भक्तिः ४ । ३ । ९५
 ६९७ भक्ष्येण मिश्रीकरणम् २ । १ । ३५
 २९७६ भजो णिवः ३ । २ । ६२
 ३१४१ भज्जभसामिदो घु० ३ । २ । १६१
 १७६४ भज्जश्च चिणि ६ । ४ । ३३
 ३५१७ भक्ष्यप्रवक्ष्ये च च्छ० ६ । १ । ८३
 १११४ भर्गात्त्रैगर्ते ४ । १ । १११
 १३३९ भवतश्चकसौ ४ । २ । ११५
 २१८१ भवतेरः ७ । ४ । ७३
 ३१७१ भविष्यति गम्यादयः ३ । ३ । ३
 २७९४ भविष्यति मयादा० ३ । ३ । १३७
 ३४५६ भवे छन्दसि ४ । ४ । ११०
 २८९४ भव्यगेयप्रवचनीयो० ३ । ४ । ६८

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- १५६६ भस्त्रादिभ्यः घृन् ४।४।१६
 ४६६ भस्त्रेपाजाज्ञास्वान० ७।३।४७
 २३३ भस्य ६।४।१२९
 ३६८ भस्य टेलोपः ७।१।८८
 १७१५ भागाद्यच्च ५।१।४९
 २६७९ भावकर्मणोः १।३।१३
 ३४४३ भावलक्षणे स्थेष्क० ३।४।१६
 ३१८९ भाववचनाश्च ३।३।११
 ३१८४ भावे ३।३।१८
 ३४९० भावे च ४।४।१४४
 ३२५२ भावेऽनुपसर्गस्य ३।३।७५
 ३५९७ भाषायां सदवसश्रुवः ३।२।१०८
 २७२० भासनोपसंभाषा० १।३।४७
 १२४४ भिक्षादिभ्योऽण् ४।२।३८
 २९३१ भिक्षासेनादायेषु च ३।२।१७
 ३०४२ भित्ति शकलम् ८।२।८९
 २८६६ भिद्योऽङ्गौ नदे ३।१।११५
 ३१५४ भियः कुक्कुलकनौ ३।२।१७४
 २४९२ भियोऽन्यतरस्याम् ६।४।११५
 २५९५ भियो हेतुभये षुक् ७।३।४०
 ५८८ भीत्रार्थानां भयहेतुः १।४।२५
 ३१७३ भीमादयोऽपादाने ३।४।७४
 १०२० भीरोऽस्थानम् ८।३।८१
 २५९४ भीरुभ्योऽहेतुभये १।३।६८
 ३६७५ भीहीभृद्भुमदजनघ० ६।१।१९२
 २४९१ भीहीभृद्भुवां ष्रुवच्च ३।१।३९
 २८७७ भुजन्मुञ्जी पाण्युप० ७।३।६१
 २७३७ भुजोऽनवने १।३।६६
 ५९४ भुवः प्रभवः १।४।३१
 ३१५९ भुवः संज्ञान्तरयोः ३।२।१७९
 ३११८ भुवश्च ३।२।१३८
 ३४४७ भुवश्च ४।१।४७
 ३६०५ भुवश्च महाव्याहृतैः ८।२।७१
 २८५५ भुवो भावे ३।१।१०७
 २१७४ भुवो वुङ्लुङ्लियोः ६।४।८८
 १९९९ भूतपूर्व चरट् ५।३।५३
 २९९५ भूते ३।२।८४
 २७९७ भूते च ३।३।१४०
 ३१७० भूतेऽपि दृश्यन्ते ३।३।२
 १८ भूवादयो धातवः १।३।१
 ७६५ भूषणेऽलम् १।४।६४
 २२२४ भूषुवोस्तिङि ७।३।८८
 २४९६ भृजामित् ७।४।७६
 २८६१ भृजोऽसंज्ञायाम् ३।१।११२
 २६६७ भृशादिभ्यो भुव्यच्चे० ३।१।१२
 २८८५ भोज्यं भक्ष्ये ७।३।६९

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- १६७ भोभगोअघोअपूर्व० ८।३।१७
 १२६३ भौरिभ्याद्यैषुकार्या० ४।२।५४
 ३९५ भ्यसो भ्यम् ७।१।३०
 २५३५ अस्जोरोपधयो० ६।४।४७
 ३१५७ आजभासधुर्विद्युतो० ३।२।१७७
 २५६५ आजभासभाषदीपजी० ७।४।३
 १०९१ आतरि च ज्यायसि ४।१।१६४
 ११६७ आतुर्व्यञ्च ४।१।१४४
 ९३४ आतृपुत्रौ स्वसृदुहि० १।२।६८
 ११२८ सुवो लुक्च ४।१।१२५
 ३६० मधवा सुहुलम् ६।४।१२८
 १६०६ मङ्ङुकक्षर्हरादन्यत० ४।४।५६
 १६४९ मतजनहलात् करणज० ४।४।९७
 ३०८९ मतिबुद्धिपूजार्थेभ्यश्च ३।२।१८८
 ३६२८ मतुवसो रु संबुद्धौ छन्द० ८।३।१
 ३७०५ मतोः पूर्वमात्संज्ञा० ६।१।२१९
 १२८४ मतोश्च बहजङ्गात् ४।२।७२
 ३४८२ मता च ४।४।१३६
 १८५९ मतौ छः सूक्तसाम्नोः ५।२।५९
 १०४१ मतौ बहचोऽनजि० ६।३।११९
 ३४७४ मत्वर्थे मासतन्वोः ४।४।१२८
 ३२४४ मदोनुपसर्गे ३।३।६७
 १३५५ मद्रवृज्योः कन् ४।२।१३१
 २१३८ मद्रात्परिवापणे ५।४।६७
 १३२९ मद्रेभ्योऽञ् ४।२।१०८
 ११०९ मधुवध्वोर्ब्राह्मणकौ० ४।१।१०६
 ३४८५ मधोः ४।४।१३९
 ३४७५ मधोर्ज च ४।४।१२९
 ९६९ मध्यादुरौ ६।३।११
 १३७८ मध्यान्मः ४।३।८
 ७७७ मध्येपदेनिवचने च १।४।७६
 १३०५ मध्वादिभ्यश्च ४।२।८६
 २९९२ मनः ३।२।८२
 ४५९ मनः ४।१।१११
 ९६१ मनसः संज्ञायाम् ६।३।४
 १३५८ मनुष्यतत्स्थयोर्वुञ् ४।२।१३४
 ४९५ मनोरौ वा ४।१।३८
 ११८५ मनोर्जातावज्यतौ षु० ४।१।६१
 ३८८५ मन्क्तिन्व्याख्यान० ६।२।१५१
 ३४०२ मन्त्रे घसह्वरणश० २।४।८०
 ३४२० मन्त्रे वृषेषपचमन० ३।३।९६
 ३४१४ मन्त्रे श्वेतवहोक्थश० ३।२।७१
 ३५५४ मन्त्रेष्वाङ्यादेरा० ६।४।१४१
 ३५३३ मन्त्रे सोमाश्चेन्द्रि० ६।३।१३१
 ९९८ मथौदनशक्तुवि० ६।३।६०
 ५८४ मन्यकर्मण्यनादरे वि० २।३।१७

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३८३ मपर्यन्तस्य ७ । २ । ९१
 १०८ मय उजो वो वा ८ । ३ । ३३
 १४६२ मयट् च ४ । ३ । ८२
 १५२३ मयडैतयोर्भाषायाम् ४ । ३ । १४३
 ३३१८ मयतेरिदन्यतरं ६ । ४ । ७०
 ७५४ मयूरव्यंस्कदायश्च २ । १ । ७२
 ३४८४ मये च ४ । ४ । १३८
 १०६८ मस्करमस्करिणौ वे ६ । १ । १५४
 २५१७ मस्जिनशोर्झलि ७ । १ । ६०
 ११६४ महाकुलादञ्जलौ ४ । १ । १४१
 ३७७२ महान्त्रीह्यपराह्णगृही ६ । २ । ३८
 १२३८ महाराजप्रोष्ठपदा ४ । २ । ३५
 १४७७ महाराजाटठञ् ४ । ३ । ९७
 १२३१ महेन्द्राद्घाणौ च ४ । २ । २९
 २२१९ माङ्गि लुङ् ३ । ३ । १७५
 १६७३ माणवचरकाभ्यां खञ् ४ । १ । ११
 ९२९ मातरपितरावुदीचाम् ६ । ३ । ३२
 ९८३ मातुःपितुभ्यामन्यत ८ । ३ । ८५
 १११८ मातुस्तसंख्यासंभ ४ । १ । ११५
 ९८४ मातृपितृभ्यां स्वसा ८ । ३ । ८४
 ११४० मातृष्वसुश्च ४ । १ । १३४
 ३७४८ मात्रोपज्ञोपक्रमच्छा ६ । २ । १४
 १५८७ माथोत्तरपदपद्वयु ४ । ४ । ३७
 १८९७ मादुपधायश्च मतौ ८ । २ । ९
 १९९७ मानपञ्चङ्गयोः कन्लु ५ । ३ । ५१
 १५४० माने वयः ४ । ३ । १६२
 २३९४ मानवधदान्धान्भो ३ । १ । ६
 ३४७० मायायामण् ४ । ४ । १२४
 ३८२२ मालादीनां च ६ । २ । ८८
 १७४५ मासाद्वयसि यत्न ५ । १ । ८१
 २९४९ मितनखे च ३ । २ । ३४
 २५६८ मितां ह्रस्वः ६ । ४ । ९२
 १०४९ मित्रे चर्षौ ६ । ३ । १३०
 २७४० मिथ्योपपदात्कञो १ । ३ । ७१
 ३७ मिदचोऽन्त्यात्परः १ । १ । ४७
 २३४६ मिदेर्गुणः ७ । ३ । ८२
 ३८८८ मिश्रं चानुपसर्गम् ६ । २ । १५४
 २५०८ मीनातिमिनोतिदी ६ । १ । ५०
 ३५८५ मीनातेर्निर्गमे ७ । ३ । ८१
 ३९०१ मुखे स्वाङ्गम् ६ । २ । १६७
 ९ मुखनासिकावचनो १ । १ । ८
 २६२४ मुखोऽकर्मकस्त्व ७ । ४ । ५७
 २६७७ मुण्डमिश्रश्रृङ्गल ३ । १ । २१
 १५७५ मुद्रादण् ४ । ४ । २५
 ३२५४ मूर्तौ घनः ३ । ३ । ७७
 १६४० मूलमस्यावर्हि ४ । ४ । ८८

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २८६२ मृजेर्विभाषा ३ । १ । ११३
 २४७३ मृजेर्बुद्धिः ७ । २ । ११४
 ३३२३ मृडमृदगुधकुषविलश १ । २ । ७
 २१०७ मृदस्तिकन् ५ । ४ । ३९
 ३०५५ मृषस्तिविधायाम् १ । २ । २०
 २९६० मेघर्तिभयेषु कृजः ३ । २ । ४३
 २२०३ मेर्निः ३ । ४ । ८९
 १२२ मोऽनुस्वारः ८ । ३ । २३
 ३४१ मो नो घातोः ८ । २ । ६४
 १२६ मो राजि समः कौ ८ । ३ । २५
 २५३८ म्रियतेर्लुङ्लिङोश्च १ । ३ । ६१
 २३०९ म्बोश्च ८ । २ । ६५
 ४४१ यः सौ ७ । २ । ११०
 ५२८ यद्वश्चाप् ४ । १ । ७४
 २६३३ यङि च ७ । ४ । ३०
 २६५० यङोऽचि च २ । ४ । ७४
 २६५१ यङो वा ७ । ३ । ९४
 २३१ यचि भम् १ । ४ । १८
 २८०५ यच्चयत्रयोः ३ । ३ । १४८
 ३१४६ यजजपदशां यङः ३ । २ । १६६
 ३५६५ यजध्वनमिति च ७ । १ । ४३
 ३२६८ यजयाचयतविच्छप्र ३ । ३ । ९०
 २८८२ यजयाचरुचप्रवचर्चश्च ७ । ३ । ६६
 ३५२० यजुष्युरः ६ । १ । ११७
 ३६४१ यजुष्येकेषाम् ८ । ३ । १०४
 ३३९७ यजेश्च करणे २ । ३ । ६३
 ३६६३ यज्ञकर्मण्यजपन्यूङ्ख १ । २ । ३४
 १७३५ यज्ञत्विग्भ्यां घखजौ ५ । १ । ७१
 ३२०२ यज्ञे समि स्तुवः ३ । ३ । ३१
 ११०८ यज्ञोश्च २ । ४ । ६४
 ४७१ यज्ञश्च ४ । १ । १६
 ११०३ यज्ञोश्च ४ । १ । १०१
 ६३८ यतश्च निर्धारणम् २ । ३ । १४१
 ३७०१ यतोऽनावः ६ । १ । २१३
 १८४० यत्तदेतेभ्यः परिमा ५ । २ । ३९
 १७८९ यथातथायथापुरयोः ७ । ३ । ३१
 ३३४९ यथातथयोरसूयाप्र ३ । ४ । २८
 १८०७ यथामुखसंमुखस्य ५ । २ । ६
 २८२७ यथाविध्यनुप्रयोगः ३ । ४ । ४
 १२८ यथासंख्यमनुदे १ । ३ । १०
 ६६१ यथा सादृश्ये २ । १ । ७
 २१४९ यथास्वे यथायथम् ८ । १ । १४
 ३९६३ यद्धितुपरं छन्दसि ८ । १ । ५६
 ३९७३ यद्वृत्तान्नित्यम् ८ । १ । ६६
 ३३४० यमः समुपनिविषु च ३ । ३ । ६३
 २३७७ यमरमनमातां सक्च ७ । ३ । ७१

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २६९८ यमो गन्धने १ । २ । १५
 ३८९० ययतोश्चातदर्थे ६ । २ । १५६
 ११६ यरोऽनुनासिकेऽनु० ८ । ४ । ४५
 १८०४ यवयवकषट्ठिकाद्यत् ५ । २ । ३
 ३१५६ यच्च यङः ३ । २ । १७६
 २५२१ यसोऽनुपसर्गात् ३ । १ । ७१
 ११४६ यस्कादिभ्यो गोत्रे २ । ४ । ६३
 १९९ यस्मात्प्रत्ययविधिस्त० १ । ४ । १३
 ६४५ यस्मादधिकं यस्य० ३ । ३ । ९
 ६३४ यस्य च भावेन भाव० २ । ३ । ३७
 ६७० यस्य चायामः २ । १ । १६
 ३०२५ यस्य विभाषा ७ । २ । १५
 २६२१ यस्य हलः ६ । ४ । ४९
 ३११ यस्येति च ६ । ४ । १४८
 ७०३ याजकादिभिश्च २ । २ । ९
 ३६०९ याज्यान्तः ८ । २ । ९०
 २९० याडापः ७ । ३ । ११३
 १९९३ याध्वे पाशप् ५ । ३ । ४७
 ३३५१ यावति विन्दुजीवोः ३ । ४ । ३०
 २७८३ यावत्पुरानिपातयो० ३ । ३ । ४
 ६६२ यावदवधारणे २ । १ । ८
 ३९४३ यावद्यथाभ्याम् ८ । १ । ३६
 २०९७ यावादिभ्यः कन् ५ । ४ । २९
 २२०९ यासुट् परस्मैपदे० ३ । ४ । १०३
 २४८८ यीवर्णयोर्दीर्घीवेव्योः ७ । ४ । ५३
 ३८१५ युक्तारोह्यादयश्च ६ । २ । ८१
 ३८०० युक्ते च ६ । २ । ६६
 २८७३ युग्यं च पत्रे ३ । १ । १२१
 ३७६ युजेरसमासे ७ । १ । ७१
 ३५४४ युल्लवोर्दीर्घिच्छन्दसि ६ । ४ । ५८
 ७४८ युवा खलतिपलित० २ । १ । ६७
 २०१९ युवात्पयोः कनन्यत० ५ । ३ । ६४
 ३८६ युवावौ द्विवचने ७ । २ । ९२
 १२४७ युवोरनाकौ ७ । १ । १
 ३६४० युष्मत्तत्तत्तु० ८ । ३ । १०३
 ४०४ युष्मदस्मदोः प्रथी० ८ । १ । २०
 ३९३ युष्मदस्मदोरनादेशे ७ । २ । ८६
 १३७० युष्मदस्मदोरन्यतर० ४ । ३ । १
 ३६९९ युष्मदस्मदोर्दीर्घि ६ । १ । १११
 ३९९ युष्मदस्मद्व्यां ङसोऽङ् ७ । १ । २७
 २१६२ युष्मद्युपपदे समा० १ । ४ । १०५
 १७९२ यून्श्च कुत्साया० ४ । १ । १६७ (वा०)
 ५३१ यूनास्तिः ४ । १ । ७७
 १०८३ यूनि लुक् ४ । १ । ९०
 ३८८ यूयवयौ जसि ७ । २ । ९३
 २६६ यूयवयौ नदी ३ । ४ । २

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २५४९ ये च ६ । ४ । १०९
 १६६७ ये च तद्धिते ६ । १ । ६१
 ११५४ ये चाभावकर्मणोः ६ । ४ । १६८
 २६ येन विधिस्तदन्तस्य १ । १ । ७२
 ५६५ येनाङ्गविकारः २ । ३ । २०
 ३६०७ ये यज्ञकर्मणि ८ । २ । ८८
 २३१९ ये विभाषा ६ । ४ । ४३
 ९१३ येषां च विरोधःशा० २ । ४ । ९
 १२९७ योगप्रमाणे च तद० १ । २ । ५५
 १७६६ योगाद्यच्च ५ । १ । १०२
 ३९२ योऽचि ७ । २ । ८९
 १७३८ योजनं गच्छति ५ । १ । ७४
 १७९७ योपधादुरूपोत्तमा० ५ । १ । १३२
 १७८५ र ऋतो हलादेर्लघोः ६ । ३ । १६१
 २१०० रक्ते ५ । ४ । ३२
 १५८३ रक्षति ४ । ४ । ३३
 ३४६७ रक्षोयातूनां हननी ४ । ४ । १२१
 १३२० रङ्गोरमनुष्येऽण्च ४ । २ । १००
 १९१९ रजःकृष्यासुतिप० ५ । २ । ११२
 २३९७ रज्जेश्च ६ । ४ । २६
 १०२८ रथवदयोश्च ६ । ३ । १०२
 १५०१ रथाद्यत् ४ । ३ । १२१
 ३०१६ रदाभ्यां निष्ठातो नः० ८ । २ । ४३
 २५१५ रघादिभ्यश्च ७ । २ । ४५
 २३०२ रधिजभोरचि ७ । १ । ६१
 २५८१ रभेरञ्जलिदोः ७ । १ । ६३
 २६१७ रलो न्युपधाद्वलादेः० १ । २ । २६
 ३२२८ रश्मौ च ३ । ३ । ५३
 २३५ रषाभ्यां नो णः स० ८ । ४ । १
 १८९५ रसादिभ्यश्च ५ । २ । ९५
 ९०२ राजदन्तादिषु परम् २ । २ । ३१
 ३०५ राजनि युधिकृजः ३ । २ । ९५
 ३७६८ राजन्यबहुवचनद्व० ६ । २ । ३४
 १२६२ राजन्यादिभ्यो लुक् ४ । २ । ५३
 १९०२ राजन्वान्सौ राज्ञे ८ । २ । १४
 ११५३ राजश्चसुराद्यत् ४ । १ । १३७
 २८६५ राजसूयसूर्यमृषोव० ३ । १ । ११४
 ३७९३ राजा ख ६ । २ । ५९
 ३७९७ राजा च प्रशंसायाम् ६ । २ । ६३
 ७८८ राजाहःसखिभ्यश्च ४ । ५ । ९१
 १३६४ राज्ञः क च ४ । २ । १४०
 ८१४ रात्राहाहाः पुंसि २ । ४ । २९
 १००८ रात्रेः कृति विभाषा ६ । ३ । ७२
 ३४४५ रात्रेश्चाजसौ ४ । १ । ३१
 १७५१ रात्र्यहः संवत्सराच्च ५ । १ । ८७
 २८० रात्सस्य ८ । २ । २४

सूत्राङ्कः सूत्राणि ।

- ५७७ राषक्षयोर्गस्य विप्रश्नः १।४।३९
 २५३२ राधो हिंसायाम् ६।४।१२३
 २८६ राधो हलि ७।२।८५
 २६५५ राहोपः ६।४।२१
 १३१३ राष्ट्रवारपारद्वाखौ ४।२।९३
 ३६९६ रिक्ते विभाषा ६।१।२०८
 २३६७ रिङ् शयग्लिङ्क्षु ७।४।२८
 २१९२ रि च ७।४।५१
 २६४४ रीगृदुपधस्य च ७।४।९०
 १२३४ रीङ्गतः ७।४।२७
 २६५२ रग्निकी च लुकि ७।४।९१
 ५७१ रुच्यर्थानां प्रीयमाणः १।४।३३
 ६१५ रुजार्थानां भाववचना० २।३।५४
 २६०९ रुदविदमुषग्रहित्व० १।२।८
 २४७५ रुदश्च पञ्चभ्यः ७।३।९८
 २४७४ रुदादिभ्यः सार्वधातुके ७।२।७६
 २५४३ रुदादिभ्यः वनम् ३।१।७८
 ३०६९ रुच्यमत्वरसङ्घुषास्व ७।२।२८
 २५९९ रुहः पोन्त्यतरस्याम् ७।३।४३
 १९२७ रुपादाहतप्रशंस० ५।२।१२०
 ३४६८ रेवतीजगतीहवि० ४।४।१२२
 ११६९ रेवतादिभ्यश्च ४।१।१४६
 १५११ रैवतिकादिभ्यश्च ४।३।१३१
 ३३९ रोः सुपि ८।३।१६
 ३२८५ रोगाख्यायां ण्व० ३।३।१०८
 २११६ रोगाच्चापनयने ५।४।४९
 १२९० रोणी ४।२।७८
 १३४७ रोपधेतोः प्राचाम् ४।२।१२३
 १७३ रो रि ८।३।१४
 १७२ रोऽसुपि ८।२।६९
 ४३३ रौरुपधाया दीर्घ इकः ८।२।७६
 २१५२ लः कर्मणि च भावे० ३।४।६९
 २१५५ लः परस्मैपदम् १।४।९९
 ३१०३ लक्षणहेत्वोः क्रिया० ३।२।१२६
 २९६९ लक्षणे जायापत्योष्टक् ३।२।५२
 ५५२ लक्षणेत्थंभूताख्यान० १।४।९०
 ६६८ लक्षणेनाभिप्रती आ० २।१।१४
 २४६३ लङः शाकटायनस्य ३।४।१११
 ३१०० लटः शतृशानच्चा ३।२।१२४
 २७७८ लट् स्मे ३।२।११८
 २५८२ लभेरुच ७।१।६४
 १६०२ लवणाङ्ग ४।४।५२
 १५७४ लवणाङ्ग ४।४।२४
 १९५ लशक्षणजिह्वी १।३।८
 ३१३४ लषपतपदस्थाम् ३।२।१५४

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २१५३ लस्य ३।४।७७
 १२०३ लाक्षारोचनाङ्क ४।२।२
 २२११ लिङः सलोपोऽनन्त्यस्य ७।२।७९
 २२५५ लिङः सीयुट् ३।४।१०२
 ३४२४ लिङर्थे लेट् ३।४।७
 २२१५ लिङाशिपि ३।४।११६
 २८१५ लिङ् च ३।३।१५९
 २७८८ लिङ् चोर्ध्वमौहूर्तिके ३।३।९
 २८१८ लिङ् चोर्ध्वमौहूर्तिके ३।३।१६९
 २२२९ लिङ्निमित्ते लृङ् ३।३।१३९
 २८२१ लिङ्यदि ३।३।१६८
 ३४३४ लिङ्याशिष्यङ् ३।१।८६
 २३०० लिङ्सिचावात्मनेप० १।२।११
 २५२८ लिङ्सिचोरात्मनेप ७।२।४२
 ३०९४ लिटः कानच्चा ३।२।१०६
 २२४१ लिटस्तद्वयोरेशिरेच् ३।४।८१
 २१७७ लिटि धातोरनभ्यासस्य ६।१।८
 २४१३ लिटि वयो यः ६।१।३८
 २१७२ लिट् च ३।४।११५
 २४२४ लिट्यन्तरस्याम् २।४।४०
 २४०८ लिट्यभ्यासस्योभवेष्वाप् ६।१।१७
 २३२७ लिङ्यङोश्च ६।१।२९
 ३६७६ लिति ६।१।१९३
 २४१८ लिपिसिचिह्नश्च ३।१।५३
 २७८६ लिप्स्यमानसिद्धौ च ३।३।७
 २५९२ लियः संमाननशाली० १।३।७०
 २५९१ लीलोर्नुङ्कावन्यतरस्याम् ७।३।३९
 १४०८ लुक्क्षितलुकि १।२।४९
 १११२ लुक् क्षियाम् ४।१।१०९
 २३६५ लुग्वा दुहदिहलिह० ७।३।७३
 २२१८ लुङ् ३।२।११०
 २४३४ लुङि च २।४।४३
 २२०६ लुङ्लृङ् लृङ्क्ष्वङुदात्तः ६।४।७१
 २४२७ लुङ्सनोर्षल्लृ २।४।३७
 २१८८ लुटः प्रथमस्य डारौरसः २।४।८५
 २३५१ लुटि च क्लृपः १।३।९३
 २६३५ लुपसदश्चरजपजभ० ३।१।३४
 १२९४ लुपि युक्तवद्वचक्तिवचने १।२।५१
 १५४५ लुप्च ४।३।१६६
 १२०५ लुगविशेषे ४।२।४
 १२९६ लुग्योगाप्रख्यानात् १।२।५४
 ३०४८ लुभो विमोहने ७।२।५४
 २०५३ लुभ्मनुष्ये ५।३।९८
 ३१०७ लृटः सङ्गा ३।३।१४
 २१९१ लृट् शेषे च ३।३।१३
 ३४२७ लोटोऽङ्गायौ ३।४।९४

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- १७१० लोकसर्वलोकादृज् ५ । १ । ४४
 २१९८ लोटो लङ् ३ । ४ । ८५
 २१९४ लो च ३ । ३ । १६२
 ३९५९ लोट् च ८ । १ । ५२
 २७८७ लोट्यलक्षणे च ३ । ३ । ८
 २५८७ लोपः पिवतेरीच्चाभ्यास ७ । ४ । ४
 ६७ लोपः शाकल्यस्य ८ । ३ । १९
 २३३३ लोपश्चास्यान्यत ६ । ४ । १०७
 ३५६३ लोपस्त आत्मनेपदेषु ७ । १ । ४१
 २९५२ लोपे विभाषा ८ । १ । ४५
 २५०० लोपो यि ६ । ४ । ११८
 ८७३ लोपो व्यौर्वलि ६ । १ । ६६
 १९०७ लोमादिपामादिपि ५ । २ । १००
 २६६८ लोहितादिडाभ्यः ३ । १ । १३
 २०९८ लोहितान्मणौ ५ । ४ । ३०
 ३३३९ ल्यपि च ६ । १ । ४१
 ३३३६ ल्यपि लघुपूर्वात् ६ । ४ । ५६
 ३२९० ल्युट् च ३ । ३ । ११५
 ३०१८ ल्वादिभ्यः ८ । २ । ४४
 २४५४ वच उम् ७ । ४ । २०
 २४०९ वचिस्वपियजादी ६ । १ । १५
 २८८३ वचोऽशब्दसंज्ञायाम् ७ । ३ । ६७
 ३३२५ वञ्चिलुञ्च्युतश्च १ । २ । २४
 २८७९ वञ्चेर्गतौ ७ । ३ । ६३
 ११११ वतण्डाच्च ४ । १ । १०८
 १६८८ वतोरिङ् ५ । १ । २३
 १८५३ वतोरिथुक् ५ । २ । ५३
 ३४९३ वत्सरान्ताच्छदलन्दसि ५ । १ । ९१
 १४११ वत्सशालाभिजिद ४ । ३ । ३६
 १९०५ वत्सांसाभ्यां कामबले ५ । २ । ९८
 २०४६ वत्सोक्षाश्वर्षभेभ्यश्च ५ । ३ । ९१
 २८५४ वदः सुपि क्यञ्च ३ । १ । १०६
 २२६७ वदब्रजहलन्तस्याचः ७ । २ । ३
 ३९१२ वनं समासे ६ । २ । १७८
 १०३८ वनगिर्योः संज्ञायाम् ६ । ३ । ११७
 १०३९ वनं पुरगामिश्रका ८ । ४ । ४
 ४५६ वनो र च ४ । १ । ७
 ८९५ वन्दिते भ्रातुः ५ । ४ । १५७
 २४२९ वमोर्वा ८ । ४ । २३
 २९२४ वयसि च ३ । २ । १०
 ८८० वयसि दन्तस्य दत् ५ । ४ । १४१
 १९३६ वयसि पूरणात् ५ । २ । १३०
 ४७८ वयसि प्रथमे ४ । १ । २०
 ३४७३ वयस्यास्तु मूर्ध्नी म ४ । ४ । १२७
 १३०१ वरणादिभ्यश्च ४ । २ । ८२
 १४४२ वर्गान्ताच्च ४ । ३ । ६३

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३८६५ वर्ग्यादियश्च ६ । २ । १३१
 १०६३ वर्चस्केऽवस्करः ६ । १ । १४८
 १७८७ वर्णदृढादिभ्यः घ्यञ्च ५ । १ । १२३
 ४९६ वर्णादनुदात्तात्तोपधा ४ । १ । ३९
 १९४० वर्णाद्ब्रह्मचारिणि ५ । २ । १३४
 २०९९ वर्णे चानित्ये ५ । ४ । ३१
 ७५० वर्णो वर्णेन २ । १ । ६९
 ३७३७ वर्णो वर्णेष्वाते ६ । २ । ३
 १३२३ वर्णो बुक् ४ । २ । १०३
 २७८९ वर्त्तमानसामीप्ये वर्त्त ३ । ३ । १३१
 २१५१ वर्त्तमाने लट् ३ । २ । १२३
 ३३५३ वर्षप्रमाण ऊलोपश्चा ३ । ४ । ३२
 १७५४ वर्षस्याभविष्यति ७ । ३ । १६
 १३८९ वर्षाभ्यष्टक् ४ । ३ । १८
 २८२ वर्षाभ्यश्च ६ । ४ । ८४
 १७५३ वर्षाल्लुक् च ५ । १ । ८८
 १०४० वले ६ । ३ । ११८
 १६३८ वशं गतः ४ । ४ । ८६
 २४१४ वश्चास्यान्यतरस्याम् ६ । १ । ३९
 ३०४६ वसतिक्षुधोरिट् ७ । २ । ५२
 ३४५१ वसन्ताच्च ४ । ३ । २०
 १२७३ वसन्तादिभ्यष्टक् ४ । २ । ६३
 ३३४ वसुसंमुखंस्वनहु ८ । २ । ७२
 ३४८६ वसोः समूहे च ४ । ४ । १४०
 ४३५ वसोः संप्रसारणम् ६ । ४ । १३१
 २०५६ वस्तेर्दज् ५ । ३ । १०१
 १५६३ वस्नक्यविक्रयादम् ४ । ४ । १३
 १७१७ वस्नद्रव्याभ्यां ठन्कनी ५ । १ । ५१
 ३०९६ वस्वेकाजाह्नसाम् ७ । २ । ६७
 ३४१० वहश्च ३ । २ । ६४
 २९४७ वहाभ्रे लिङ् ३ । २ । ३२
 २८५० वहं मू ३ । १ । १०२
 ११८२ वाकिनादीनां कुक्च ४ । १ । १५८
 २६६९ वा क्यषः १ । ३ । ९०
 ९३ वाक्यस्य टेः प्लुत उ ८ । २ । ८२
 २१४३ वाक्यादेरामन्त्रितस्या ८ । १ । ८
 ३०८१ वा क्रौशदैत्ययोः ६ । ४ । ६१
 २७०० वा गमः १ । २ । १३
 ९९४ वा घोपमिश्रशब्देषु ६ । ३ । ५६
 २९५७ वाचंयमपुरंदरौ च ६ । ३ । ६९
 २६०५ वा चित्तविरागे ६ । ४ । ९१
 २९५६ वाचि यमो व्रते ३ । २ । ४०
 १९३० वाचो गिमनिः ५ । २ । १२४
 २१०३ वाचो व्याहृतार्थायाम् ५ । ४ । ३५
 ३५५२ वा क्त्वसि ३ । ४ । ८८

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३५१५ वा छन्दसि ६ । १ । १०६
 ३९०५ वा जाते ६ । २ । १७१
 २३५६ वा जृभ्रमुत्रसाम् ६ । ४ । १२४
 १९३५ वातातीसारम्भां ५ । २ । १२९
 ३०६८ वा दान्तशान्तपूर्णं ७ । २ । २७
 ३२७ वा दुहमुहणुहणि ८ । २ । ३३
 ४४४ वा नपुंसकस्य ७ । १ । ७९
 २८३९ वा निसनिक्षनिन्दा ८ । ४ । ३३
 ६३ वान्तो यि प्रत्यये ६ । १ । ७९
 १०९२ वान्यस्मिन्पिण्डे ४ । १ । १६५
 २३७८ वान्यस्य संयोगादेः ६ । ४ । ६८
 १२५ वा पदान्तस्य ८ । ४ । ५९
 २०४८ वा बहूनां जातिपरि ५ । ३ । ९३
 १०५४ वा भावकरणयोः ८ । ४ । १०
 ३७५४ वा भुवनम् ६ । २ । २०
 २३२१ वा भ्राश्र्मलाश्र्मसु ३ । १ । ७०
 १२१० वामदेवाङ्गुल्यु ४ । २ । ९
 ३०४ वामि १ । ४ । ५
 ३०२ वाम्बायोः ६ । ४ । ८०
 ३२९२ वा यौ २ । ४ । ५७
 १२३३ वाय्वुपितुषसो यत् ४ । २ । ३१
 ५९० वारणार्थानामीक्षितः १ । ४ । २७
 २४३७ वा लिटि २ । ४ । ५५
 ३३३४ वा ल्यपि ६ । ४ । ३८
 २०६ वावसाने ८ । ४ । ५६
 १५१ वा शरि ८ । ३ । ३६
 ९८९ वा शोष्यज्योषे ६ । ३ । ५१
 ३५४१ वा षपूर्वस्य निगमे ६ । ४ । ९
 ८७१ वा संज्ञायाम् ५ । ४ । १३३
 २८३० वाऽसरूपोऽस्त्रियाम् ३ । १ । ९४
 १४७८ वासुदेवार्जुनाभ्यां वुन् ४ । ३ । ९८
 ७७ वा सुप्यभिज्ञे ६ । १ । ९२
 ३२९ वाह ऊह ६ । ४ । १३२
 ५१६ वाहः ४ । १ । ६१
 १९६१ वाह च्छन्दास ५ । ३ । १३
 १०५२ वाहनमाहितात् ८ । ४ । ८
 ९०० वाहिताभ्यादिषु २ । २ । ३७
 १३४१ वाहीकग्रामेभ्यश्च ४ । २ । ११७
 १६९७ विंशतिकात् ५ । १ । ३२
 १६८९ विंशतित्रिंशद्भ्यां डु ५ । १ । २४
 १८५६ विंशत्यादिभ्यस्तमड ५ । २ । ५६
 ११२७ विकर्णकुपीतकात्का ४ । १ । १२४
 ११२० विकर्णशृङ्गच्छगला ४ । १ । ११७
 ३०८५ विकुशमिपरिभ्यः ८ । ३ । ९६
 ३६१६ विचार्यमाणानाम् ८ । २ । ९७

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २५३६ विज इट् १ । २ । २
 ३४१७ विजुपे छन्दासि ३ । २ । ७३
 २९८२ विजुनोरनुनासिक ६ । ४ । ४१
 ३०४१ वित्तो भोगप्रत्यययोः ८ । २ । ५८
 २४६५ विदां कुर्वन्तिवत्यन्यत ३ । १ । ४१
 ३१४२ विदिभिदिच्छिदेः ३ । २ । १६२
 १४६४ विदूराज्यः ४ । ३ । ८४
 ३१०५ विदेः शतुर्वसुः ७ । १ । ३६
 २४६४ विदो लटो वा ३ । ४ । ८३
 १४५६ विद्यायोनिसंबन्धे ४ । ३ । ७७
 २२०८ विधिनिमन्त्रणा ३ । ३ । १६१
 १६३५ विध्यत्यधनुषा ४ । ४ । ८३
 २९५० विध्वरुषोस्तुदः ३ । २ । ३५
 १८२८ विनञ्भ्यां नानाजौ ५ । २ । २७
 २१०२ विनयादिभ्यश्चक् ५ । ४ । ३४
 ३२४९ विन्दुरिच्छुः ३ । २ । १६९
 २०२० विन्मतोलुक् ५ । ३ । ६५
 २६८५ विपराभ्यां जेः १ । ३ । १९
 २८६८ विपूयविनीयजित्या ३ । १ । ११७
 ९१७ विप्रतिषिद्धं चानधि २ । ४ । १३
 १७५ विप्रतिषेधे परं कार्यम् १ । ४ । २
 ३१६० विप्रसंभ्यो डुसंज्ञा ३ । २ । १८०
 १८४ विभक्तिश्च १ । ४ । १०४
 ३५५५ विभाषजोऽछन्दासि ६ । ४ । १६२
 ६६५ विभाषा २ । १ । ११
 २८०० विभाषा कथमि ३ । ३ । १४३
 २७८४ विभाषा कदाकर्णोः ३ । ३ । ५
 २७५१ विभाषा कर्मकात् १ । ३ । ८५
 १६९४ विभाषा कार्षापणस ५ । १ । २९
 १३५४ विभाषा कुरुयुगन्ध ४ । २ । १३०
 ७७३ विभाषा कृजि १ । ४ । ७२
 ६४६ विभाषा कृजि १ । ४ । ९८
 २८७१ विभाषा कृष्टयोः ३ । १ । १२०
 ३२८७ विभाषा ख्यानपारे ३ । ३ । ११०
 ३०९९ विभाषा गमहनवि ७ । २ । ६८
 ६०२ विभाषा गुणऽस्त्रि २ । ३ । २५
 २९०५ विभाषा ग्रहः ३ । १ । १४३
 ३३४५ विभाषा ग्रथप्रथमपूर्वेषु ३ । ४ । २४
 २३७६ विभाषा घ्राघटशा २ । ४ । ७८
 ३२३५ विभाषाऽऽडि रुण्टुवोः ३ । ३ । ५०
 २३७ विभाषा छिद्योः ६ । ४ । १३६
 ८१० विभाषा चत्वारिंश ६ । ३ । ४९
 २७६५ विभाषा चिण्णमुलोः ७ । १ । ६९
 २५२५ विभाषा चेः ७ । ३ । ५८
 ३६६५ विभाषा छन्दसि १ । २ । ३६
 ३८९८ विभाषा छन्दसि ६ । २ । १६४
 ३५९३ विभाषा छन्दसि ७ । ४ । ४४

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २२५ विभाषा जसि १ । १ । ३२
 २०८० विभाषाश्चेरद्विस्त्रि० ५ । ४ । ८
 १८०५ विभाषा तिलमाषोमा० ५ । २ । ४
 २७८ विभाषा तृतीया० ७ । १ । ९७
 ३८९५ विभाषा तृन्नती० ६ । २ । १६१
 २९२ विभाषा दिक्समासे० १ । १ । २८
 २९३ विभाषा द्वितीयातृ० ७ । ३ । ११५
 १८१२ विभाषा घातौ सं० ३ । ३ । १५५
 २३७५ विभाषा धेट्ठ्योः ३ । १ । ४९
 ३८०१ विभाषाध्यक्षे ६ । २ । ६७
 ३३३७ विभाषाऽऽपः ६ । ४ । ५७
 १९७९ विभाषा परावराभ्याम् ५ । ३ । २९
 ३३४२ विभाषा परेः ६ । १ । ४४
 १०३२ विभाषा पुरुषे ६ । ३ । १०६
 १३९२ विभाषा पूर्वाह्वापरा० ४ । ३ । २४
 ३६१२ विभाषा पृष्ठप्रतिवच० ८ । २ । ९३
 १२२५ विभाषा फाल्गुनीश्रव० ४ । २ । २३
 २०८८ विभाषा वहोर्धाविप्र० ५ । ४ । २०
 ३०५४ विभाषा भावादि ० ७ । २ । १७
 ३६८४ विभाषा भाषायाम् ६ । १ । १८१
 ३०२३ विभाषाभ्यवपूर्वस्य ६ । १ । २६
 १३६८ विभाषा मनुष्ये ४ । २ । १४४
 १३८३ विभाषा रोगातपयोः ४ । ३ । १३
 २५०९ विभाषा लीयतेः ६ । १ । ५१
 २४६० विभाषा छुल्लुङोः २ । ४ । ५०
 १९७७ विभाषाऽवरस्य ५ । ३ । ४१
 ९७४ विभाषा वर्षक्षरशरव० ६ । ३ । १६
 २७२३ विभाषा विप्रलप्ते १ । ३ । ५०
 १५६७ विभाषा विवचात् ४ । ४ । १७
 ९१६ विभाषा वृक्षमृगतृ० २ । ४ । १२
 ३७०३ विभाषा वेण्विन्धा० ६ । १ । २१५
 २५८३ विभाषा वेष्टिचेष्टयोः ७ । ४ । ९६
 ८८२ विभाषा व्यावारो० ५ । ४ । १४४
 २४२० विभाषा स्वेः ६ । १ । ३०
 ४९१ विभाषा सपूर्वस्य ४ । १ । ३४
 ९२० विभाषा समीपे २ । ४ । १५
 २७७५ विभाषा साकाङ्क्षे ३ । २ । ११४
 २१२२ विभाषा साति का० ५ । ४ । ५२
 २०२३ विभाषा सुपो बहुषु० ५ । ३ । ६८
 २४०४ विभाषा सृजिदशोः ७ । २ । ६५
 ८२८ विभाषा सेनासुरा० २ । ४ । २५
 ९८२ विभाषा स्वसृपत्योः ६ । ३ । २४
 १६६४ विभाषा हविरपूपादि० ५ । १ । ४
 ३६५५ विभाषितं विशेषवच० ८ । १ । ७४
 ३९६० विभाषितं सोपसर्ग० ८ । १ । ५३
 २३२५ विभाषितः ८ । ३ । ७९

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३९३० विभाषोत्पुच्छे ६ । २ । १९६
 १०१६ विभाषोदरे ६ । ३ । ८८
 २७४४ विभाषोपपदेन प्रती० १ । ३ । ७७
 २७३० विभाषोपयमने १ । २ । १६
 ६२० विभाषोपसर्गे २ । ३ । ५९
 २४४७ विभाषोर्णोः १ । २ । ३
 १३४२ विभाषोशीनरेषु ४ । २ । ११८
 १०५१ विभाषोषधिवनस्प० ८ । ४ । ६
 १८६१ विमुक्तादिभ्योऽण् ५ । २ । ६१
 २७ विरामोऽवसानम् १ । ४ । ११०
 ३३८८ विशाखयोश्च १ । २ । ६२
 १७७३ विशाखाषाढाद० ५ । १ । ११०
 ३३७८ विशिपतिपदिस्क० ३ । ४ । ५६
 ९११ विशिष्टलिङ्गो नदीदे० २ । ४ । ७
 ७३६ विशेषणं विशेष्ये० २ । १ । ५७
 १३०० विशेषणानां चाजातेः १ । २ । ५२
 ३७९ विश्वस्य वसुराटोः ६ । ३ । १२८
 १२६१ विषयो देशे ४ । २ । ५२
 १०६५ विष्किरः शकुनौ० ६ । १ । १५०
 ४१८ विष्वग्देवयोश्च टेर० ६ । ३ । ९२
 १३८ विसर्जनायस्य सः ८ । ३ । ३४
 २०८४ विसारिणो मत्स्ये ५ । ४ । १६
 ३७५८ विस्पष्टादीनि गुणव० ६ । २ । २४
 ३८५४ वीरवीर्यौ च ६ । २ । १२०
 १२९२ वृच्छण्कठजिलधे० ४ । २ । ८०
 ३५०४ वृक्षज्येष्ठाभ्यां ति० ५ । ४ । ४१
 २०६८ वृकाद्विष्यण् ५ । ३ । ११५
 ३२३३ वृक्षासनयोर्विष्टरः ८ । ३ । ९३
 ३२२९ वृणोतेराच्छादने ३ । ३ । ५४
 २७११ वृत्तिसर्गतायनेषु क्रमः १ । ३ । ३८
 २०१३ वृद्धस्य च ५ । ३ । ६२
 १०९२ वृद्धस्य च पू० (वा०) ४ । १ । १६५
 १३३७ वृद्धाच्छः ४ । २ । ११४
 ११७२ वृद्धाद्वक्त्रौवीरेषु० ४ । १ । १४८
 १३४४ वृद्धात्पाचाम् ४ । २ । १२०
 १३६५ वृद्धादकेकान्तलो० ४ । २ । १४१
 ८४० वृद्धिनिमित्तस्य च० ६ । ३ । ३९
 १६ वृद्धिरादैच् १ । १ । १
 ७२ वृद्धिरेचि ६ । १ । ८८
 १३३५ वृद्धिर्यस्याचामादि० १ । १ । ७३
 ११८९ वृद्धेत्कोसलाजादा० ४ । १ । १७१
 ९३१ वृद्धोयूना तल्लक्षण० १ । २ । ६५
 २३४७ वृद्धयः स्यसनोः १ । ३ । ९२
 ७४१ वृन्दारकनागकुञ्ज २ । १ । ६२
 ४९४ वृषाकप्यामकुसि० ४ । १ । ३७
 ३६९१ वृषादीनां च ६ । १ । २०३

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २३९१ वृत्तो वा ७ । २ । ३८
 २७१४ वेः पादविहरणे १ । ३ । ४१
 २७०७ वेः शब्दकर्मणः १ । ३ । ३४
 १८२९ वेः शालच्छङ्कटचौ ५ । २ । २८
 २३९८ वेः स्कन्देरनिष्ठायाम् ७ । ३ । ७३
 २५५६ वेः स्कन्धातेर्नित्यम् ८ । ३ । ७७
 २४१५ वेजः ६ । १ । ४०
 २४११ वेजो वयिः २ । ४ । ४१
 १५६२ वेतनादिभ्यो जीवति ४ । ४ । १२
 २७०१ वेत्तेर्विभाषा ७ । १ । ७
 ३७५ वेरपृक्तस्य ६ । १ । ६७
 ३४५८ वेशन्तहिमवद्भ्याम् ४ । ४ । ११२
 ३४७७ वेशोयशआदेर्भगा ४ । ४ । १३१
 २२७४ वेश्व स्वनो भोजने ८ । ३ । ६९
 ३४३० वैतोऽन्यत्र ३ । ४ । ९६
 ९६४ वैयाकरणाख्यायां च ६ । ३ । ७
 ३९७१ वैवावेति च च्छन्दसि ८ । १ । ६४
 २७९८ वोताप्योः ३ । ३ । १४१
 ५०२ वोतो गुणवचनात् ४ । १ । ४४
 ८४९ वोपसर्जनस्य ६ । ३ । ८२
 २५९० वो विधूने जुक् ७ । ३ । ३८
 ३१२३ वो कषलसकत्थ ३ । २ । १४३
 ३१९६ वो क्षुश्रुवः ३ । ३ । २५
 २७२१ व्यक्तवाचां समुच्चारणे १ । ३ । ४८
 १५७६ व्यञ्जनैरुपसिक्ते ४ । ४ । २६
 ३४३३ व्यत्ययो बहुलम् ३ । १ । ८५
 २३५३ व्यथो लिटि ७ । ४ । ६८
 ३२३८ व्यधजपोरनुपसर्गे ३ । ३ । ६१
 ११६८ व्यन्तपत्ने ४ । १ । १४५
 ३३९२ व्यवहिताश्च १ । ४ । ८२
 ६१८ व्यवहृणोः समर्थयोः २ । ३ । ५७
 ३९०० व्यवयिनोऽन्तरम् ६ । २ । १६६
 ३३४१ व्यञ्च ६ । १ । ४३
 २७४९ व्याङ्ग्यैर्भ्यो रमः १ । ३ । ८३
 १४२६ व्याहरति मृगः ४ । ३ । ५१
 ३२११ व्युपयोः शतेः पर्याये ३ । ३ । ३९
 १७६१ व्युष्टादिभ्योऽण् ५ । १ । ९७
 १६८ व्योर्लघुप्रत्ययान्तरः ८ । ३ । १८
 ३२७५ व्रजयजोभावे क्यप् ३ । ३ । ९८
 २९९० व्रते ३ । २ । ८०
 २९४ व्रश्चभ्रश्चसृजमृज ० । २ । ३६
 ११०० व्रातन्फजोरस्त्रियाम् ५ । ३ । ११३
 १८२२ व्रातेन जीवति ५ । २ । २१
 १८०३ व्रीहिशाव्यादेक ५ । २ । १
 १५२८ व्रीहेः पुगेडाश्च ४ । ३ । १४८
 १९२३ व्रीह्यादिभ्यश्च ५ । २ । ११६

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- १६३२ शकटादण् ४ । ४ । ८०
 ३१७७ शकधृषज्ञाग्लघट ३ । ४ । ६५
 ३४३९ शकि णमुत्कमुलौ ३ । ४ । १२
 २८२३ शकि लिङ् च ३ । ३ । १७२
 २८४७ शकिसहोश्च ३ । १ । ९९
 १६०९ शक्तियष्टयोरीकृ ४ । ४ । ५९
 २९७१ शक्तौ हस्तिकवाटयोः ३ । २ । ५४
 १४७२ शण्डिकादिभ्यो ज्यः ४ । ३ । ९२
 १६९२ शतमानविंशतिकसं ५ । १ । २७
 १९२६ शतसहस्रान्ताश्च ५ । २ । ११९
 १६८६ शताच्च ठन्यतावशते ५ । १ । २१
 ३७१९ शतुरनुमो नद्यजादी ६ । १ । १७३
 १८४७ शदन्ताविंशतिश्च ५ । २ । ४६
 २३६२ शदेः शितः १ । ३ । ६०
 २५९८ शतेरगतौ तः ७ । ३ । ४२
 ४४६ शप्श्यनोर्नित्यम् ७ । १ । ८१
 १५८४ शब्ददुर्गं करोति ४ । ४ । ३४
 २६७३ शब्दवैरकलहाभ्र ३ । १ । १७
 २५१९ शामामष्टानां दीर्घः ७ । ३ । ७४
 ३५४३ शामता यज्ञ ६ । ४ । ५४
 ३१२१ शमित्यष्टाभ्यो धिनुण् ३ । २ । १४१
 २९२८ शामि धातोः संज्ञायाम् ३ । २ । १४
 १५२२ शाम्याः षल् ४ । ३ । १४२
 ९७६ शयवासवासिष्वकां ६ । ३ । १८
 ११०४ शरद्वच्छुनकदर्भां ४ । १ । १०२
 १०४२ शरादीनां च ६ । ३ । १२०
 १४३० शरीरावयवाच्च ४ । ३ । ५५
 १६६६ शरीरावयवाद्यत् ५ । १ । ६
 ३४० शरोऽचि ८ । ४ । ४९
 २०६२ शर्करादिभ्योऽण् ५ । ३ । १०७
 १३०२ शर्कराया वा ४ । २ । ८३
 १५० शर्परे विसर्जनीयः ८ । ३ । ३५
 २२५९ शर्पूर्वाः खयः ७ । ४ । ६१
 २३३६ शल इगुपधादानटः ३ । १ । ४५
 १६०४ शालालुनोऽयतरस्याम् ४ । ४ । ५४
 १२० शल्लङ्गटि ८ । ४ । ६३
 ३९१ शलो न ७ । १ । २९
 १५०८ शाललाद्वा ४ । ३ । १२८
 २०५८ शाखादिभ्यो यः ५ । ३ । १०३
 २५८५ शाच्छासाह्व्यावे ७ । ३ । ३७
 ३०७५ शाच्छोरन्यतरस्याम् ७ । ४ । ४१
 १७०० शाणाद्वा ५ । १ । ३५
 ११२ शान् ८ । ४ । ४४
 ३७४१ शारदोऽनन्तर ६ । २ । ९
 २२७ शारदोऽनन्तर ४ । १ । ७१
 १८२१ शालोनकोमान् ५ । २ । २०

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २४८६ शास इदङ्ङलोः ६ । ४ । ३४
 २४१० शासिवसिचसीनां च ८ । ३ । ६०
 २४८७ शा हौ ६ । ४ । ३५
 १३०८ शिखाया वलच् ४ । २ । ८९
 १३३ शि तुक् ८ । ३ । ३१
 ३८७२ शितेर्नित्यावहृज् ६ । २ । १३८
 २०५७ शिलाया ङः ५ । ३ । १०२
 १६०५ शिल्पम् ४ । ४ । ५५
 ३८१० शिल्पिनि चाकृजः ६ । २ । ७६
 २९०७ शिल्पनि ध्वन् ३ । १ । १४५
 ३४८९ शिवशमरिष्टस्य करे ४ । ४ । १४३
 १११५ शिवादिभ्यां ऽण् ४ । १ । ११२
 १४६८ शिशुकन्दयमसभं ४ । ३ । ८८
 ३१३ शि सर्वनामस्थानम् १ । १ । ४२
 २४४१ शीङः सार्वधातुकं ७ । ४ । २१
 २४४२ शीङो वट् ७ । १ । ६
 १८७२ शीतोष्णाभ्यां कारिणि ५ । २ । ७२
 ३५१४ शीर्षेच्छन्दसि ६ । १ । ६०
 १७३० शीर्षेच्छेदाद्यच्च ५ । १ । ६५
 १६११ शीलम् ४ । ४ । ६१
 १२२८ शुक्राद्धन् ४ । २ । २६
 १४५५ शुण्डिकादिभ्यां ऽण् ४ । ३ । ७६
 ११२६ शुभ्रादिभ्यश्च ४ । १ । १२३
 ३०३० शुषः कः ८ । २ । ५१
 ३३५६ शुष्कचूर्णरूपेषु पिषः ३ । ४ । ३५
 ३६९४ शुष्कधृष्टा ६ । १ । २०६
 ९१४ शुद्राणामनिगवसि २ । ४ । १०
 १६९१ शुर्वादजन्यतरस्याम् ५ । १ । २६
 २१३६ शुलात्माके ५ । ४ । ६५
 १२१८ शुलाखाद्यत् ४ । २ । १७
 १८७९ शृङ्गलमस्य बन्धं ५ । २ । ७९
 ३८४९ शृगमवस्थायां च ६ । २ । ११५
 ३०६७ शृ पाकं ६ । १ । २७
 २४९५ शृदपां ह्रस्वा वा ७ । ४ । १२
 ३१५३ शृ न्याराकः ३ । २ । १७३
 १०२ श १ । १ । १६
 २५४२ शो मुचादीनाम् ७ । १ । ५९
 २०३८ शोचलसपरिविशालं ५ । ३ । ८४
 ३५१६ शोचलदास बहुलम् ६ । १ । ७०
 २१५९ शोषात्कर्तारं परस्मै १ । ३ । ७८
 ८९१ शोषादिभाषा ५ । ४ । १५४
 १३१२ शोषे ४ । २ । ९२
 २१६५ शोषे प्रथमः १ । ४ । १०८
 २८०८ शोषे लङ्यदी ३ । ३ । १५१
 ३८५ शोषे लोपः ७ । २ । ९०
 ३९४८ शोषे विभाषा ८ । १ । ४१

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३९५७ शोषे विभाषा ८ । १ । ५०
 २२३२ शोषे विभाषा कखादा ८ । ४ । १८
 २४३ शोषो घ्यसखि १ । ४ । ७
 ८२९ शोषो बहुव्रीहिः २ । २ । २३
 ५०१ शोणात्प्राचाम् ४ । १ । ४३
 १४८६ शौनकादिभ्यश्च ४ । ३ । १०६
 २४६९ शनसोरलोपः ६ । ४ । १११
 २५४४ शान्तलोपः ६ । ४ । २३
 २४८३ शान्त्यस्तयोरातः ६ । ४ । ११२
 २९०३ श्याद्वयबासुसंस्व ३ । १ । १४१
 १२६८ श्येनतिलस्य पाते जे ६ । ३ । ७१
 ३०२१ श्योऽस्पृशे ८ । २ । ४७
 ३७५९ श्रज्यावमकन्यापव ६ । २ । २५
 १४०७ श्रविष्ठाफलान्यनु ४ । ३ । ३४
 १६१८ श्राणामांसौदनाद्विठन् ४ । ४ । ६७
 १८८५ श्राद्धमनेन शुक्तमि ५ । २ । ८५
 १३८२ श्राद्धे शरदः ४ । ३ । १२
 ३१९५ श्रिणीभुवोऽनुपसर्गे ३ । ३ । २४
 ३५७३ श्रीग्रामण्योश्छन्दसि ७ । १ । ५६
 २३८६ श्रुवः श्रु च ३ । १ । ७४
 ३५५१ श्रुशृणुपृक्कृभ्य ६ । ४ । १०२
 ७३८ श्रेण्यादयः कृतादिभिः २ । १ । ५९
 १८८४ श्रोत्रियश्छन्दोऽधीते ५ । २ । ८४
 २३८१ श्र्युकः किति ७ । २ । ११
 ५७२ श्लाघन्नुङ्स्थाशपां १ । ४ । ३४
 २५१४ श्लिष आलिङ्गने ३ । १ । ४६
 २४९० श्लो ६ । १ । १०
 १५५९ श्वगणाद्वच्च ४ । ४ । ११
 २४२१ श्वयतेरः ७ । ४ । १८
 ३६२ श्वयुवमघोनामताद्धिते ६ । ४ । १३३
 ९३७ श्वशुरः श्वश्रवा १ । २ । ७१
 १३८५ श्वशस्तुट् च ४ । ३ । १५
 ९४८ श्वसावसायः श्रयसः ५ । ४ । ८०
 १५६० श्वादेर्गिञ् ७ । ३ । ८
 ३०३९ श्वादिते णाद्याम् ७ । २ । १४
 ४७४ षः प्रत्ययस्य १ । ३ । ६
 १८५१ षट्कृतिकृतपयचतुर्गं ५ । २ । ५१
 ३८६९ षट् च काण्डा नि ६ । २ । १३५
 ३३८ षट्चतुर्भ्यश्च ७ । १ । ५५
 ३७२५ षट्त्रिचतुर्भ्यो हला ६ । १ । १७९
 २६१ षड्भ्यो लुक् ७ । १ । २२
 २९५ षटोः कः सि ८ । २ । ४१
 १७४७ षण्मासाण्य ५ । १ । ८३
 ३३३३ षत्वतुकोरसिद्धः ६ । १ । ८६
 ११६० षपूर्वहन्धृतराशामणि ६ । ४ । १३५
 १७५६ षष्टिकाः षष्टिरात्रेण ५ । १ । ९०

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- १८५८ षष्ठ्यादेश्चासंख्यादेः ५ । २ । ५८
 १९९६ षष्ठाष्टमाभ्यां च ५ । ३ । ५०
 ७०२ षष्ठी २ । २ । ८
 ६३५ षष्ठी चानादरे २ । ३ । ३८
 ३७९४ षष्ठी प्रत्येनासि ६ । २ । ६०
 ३३८९ षष्ठीयुक्तश्छन्दसि वा १ । ४ । ९
 ६०६ षष्ठी शेषे २ । ३ । ५०
 ३८ षष्ठी स्थानेयोगा १ । १ । ४९
 ६०७ षष्ठी हेतुप्रयोगे २ । ३ । २६
 ६०९ षष्ठ्यतसर्थप्रत्ययेन २ । ३ । ३०
 ९७९ षष्ठ्या आक्रोशे ६ । ३ । २१
 ३६३८ षष्ठ्याः पतिपुत्रपृष्ठं ८ । ३ । ५३
 २००० षष्ठ्या रूप्य च ५ । ३ । ५४
 २११५ षष्ठ्या व्याश्रये ५ । ४ । ४८
 ३३१० षष्ठ्यादान्तात् ८ । ४ । ३५
 ४९८ षष्ठ्यादिभ्यश्च ४ । १ । ४१
 ३२८१ षष्ठ्यादिभ्योऽङ् ३ । ३ । १०४
 ११३ षुना षुः ८ । ४ । ४१
 २३२० षिवुक्तमुचमां शिति ७ । ३ । ७५
 ३६९ षण्ता षट् १ । १ । २४
 १००३ ष्यङ्; संप्रसारणम् ६ । १ । १३
 ३४२८ स उत्तमस्य ३ । ४ । ९८
 १८७८ स ष्णां ग्रामणीः ५ । २ । ७८
 २३४२ सः स्यार्धधातुके ७ । ४ । ४९
 २६२८ सः स्विदिस्विदसही ८ । ३ । ६२
 २५२२ संयसश्च ३ । १ । ७२
 ११५६ संयोगादिश्च ६ । ४ । १६६
 ३०१७ संयोगादेरातो धा० ८ । २ । ४३
 ५४ संयोगान्तस्य लोपः ८ । २ । २३
 ३२ संयोगे गुरु १ । ४ । ११
 १४२५ संवत्सराग्रहायणीभ्यां ४ । ३ । ५०
 १७३७ संज्ञायमापन्नः ५ । १ । ७३
 १५७२ संसृष्टे ४ । ४ । २२
 १५५१ संस्कृतम् ४ । ४ । ३
 १२१७ संस्कृतं भक्षाः ४ । २ । १६
 ५२५ संहिताफलक्षणवा ४ । १ । ७०
 १४५ संहितायाम् ६ । १ । ७२
 १०३५ संहितायाम् ६ । ३ । ११४
 ३९३२ सक्थं चाक्रान्तात् ६ । २ । १९८
 ५१७ सख्यविधीति भाषा ४ । १ । ६२
 २५३ सख्युरसंबुद्धौ ७ । १ । ९२
 १७९१ सख्युर्यः ५ । १ । १२६
 ३९७५ सगतिरपि तिङ् ८ । १ । ६८
 ३४६० सगर्भस्यूथसनुता ४ । ४ । ११४
 १२८७ संकलादिभ्यश्च ४ । २ । ७५
 ८४३ सैख्यवाव्यासना २ । २ । ३५
 ३७६९ संख्या ६ । २ । ३५

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ७३० संख्यापूर्वो द्विगुः २ । १ । ५२
 १६८७ संख्याया अतिशद ५ । १ । २२
 १८४३ संख्याया अवयवे ५ । २ । ४२
 २०८५ संख्यायाः क्रियाभ्यां ५ । ४ । १७
 १७५२ संख्यायाः संवत्सर ७ । ३ । १५
 १७२४ संख्यायाः संज्ञासंघसु ५ । १ । ५८
 ३८९७ संख्यायाः स्तनः ६ । २ । १६३
 १८४८ संख्याया गुणस्य ५ । २ । ४७
 १९८८ संख्याया विधायै धा ५ । ३ । ४२
 २१३० संख्यायाश्च गुणान्ता ५ । ४ । ५९
 ६७३ संख्या वंद्येन २ । १ । १९
 २३८ संख्याविसायपूर्व ६ । ३ । ११०
 ४८५ संख्याव्यायादेर्डीप् ४ । १ । २६
 ८७९ संख्यासुपूर्वस्य ५ । ४ । १४०
 २११० संख्यैकवचनाच्च ५ । ४ । ४३
 १२६५ संग्रामे प्रयोजन ४ । २ । ५६
 १५०७ संघांकलक्षणेष्वा ४ । ३ । १२७
 ३२१४ संघे चानौत्तराघयै ३ । ३ । ४२
 ३२६४ संघौद्धौ गणप्रशंसयोः ३ । ३ । ८६
 ८३९ संज्ञापूरण्योश्च ६ । ३ । ३८
 ७२१ संज्ञायाम् २ । १ । ४४
 ३२८६ संज्ञायाम् ३ । ३ । १०९
 ३३६३ संज्ञायाम् ३ । ४ । ४२
 ५२६ संज्ञायाम् ४ । १ । ७२
 १४९७ संज्ञायाम् ४ । ३ । ११७
 ३८९३ संज्ञायाम् ६ । २ । १५९
 १८९९ संज्ञायाम् ८ । २ । ११
 १५९६ संज्ञायां ललाटकुक्कु ४ । ४ । ४६
 १३९५ संज्ञायां शरदो बुञ् ४ । ३ । २७
 १२०६ संज्ञायां श्रवणाश्वत्था ४ । २ । ५
 ३२७६ संज्ञायां समजनि ३ । ३ । ९९
 १५२७ संज्ञायां कन् ४ । ३ । १४७
 २०३० संज्ञायां कन् ५ । ३ । ७५
 २०४२ संज्ञायां कन् ५ । ३ । ८७
 ८२३ संज्ञायां कन्थोशीनरेषु २ । ४ । २०
 ३८२८ संज्ञायां गिरिनि ६ । २ । ९४
 २०५२ संज्ञायां च ५ । ३ । ९७
 ३८११ संज्ञायां च ६ । २ । ७७
 १६३४ संज्ञायां जन्या ४ । ४ । ८२
 १६४१ संज्ञायां वेनुष्या ४ । ४ । ८९
 ३८८० संज्ञायामनाचिता ६ । २ । १४६
 ३६९२ संज्ञायामुपमानम् ६ । १ । २०४
 २९६३ संज्ञायां भृतृजिधा ३ । २ । ४६
 १९४३ संज्ञायां मन्माभ्याम् ५ । १ । १३७
 ३८९९ संज्ञायां मित्राजिनयोः ६ । २ । १६५
 ५६७ संघौद्धतरस्यां क ९ । ३ । २३

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३८४७ संज्ञौपम्ययोश्च ६ । २ । ११३
 ३९३९ सत्यं प्रदने ८ । १ । ३२
 २१३७ सत्यादशपथे ५ । ४ । ६६
 २५६३ सत्यापपाशरूपवी० ३ । १ । २५
 २९७५ सत्सुद्विषदुहदुह० ३ । २ । ६१
 २२७१ सदिरप्रतेः ८ । ३ । ६६
 ३७४५ सदृशप्रतिरूपयोः ६ । २ । ११
 २३६१ सदेः परस्य लिटि ८ । ३ । ११८
 १९७० सद्यःपरस्परार्थेषमः० ५ । ३ । २२
 ३५२९ सधमादस्ययोश्च० ६ । ३ । ९६
 ३३१५ सनः क्तिचि लो० ६ । ४ । ४५
 ८२१ स नपुंसकम् २ । ४ । १७
 २३०४ सनाद्यन्ता धातवः ३ । १ । ३२
 ३१४८ सनाद्यन्तसिद्धि उः ३ । २ । १६८
 ३५८३ सनिससनिवांसम् ७ । २ । ६९
 २६१० सनि ग्रहगुहोश्च ७ । २ । १२
 २६१५ सनि च २ । ४ । ४७
 २६२३ सनि मीमांसुरमल० ७ । ४ । ५४
 २६१८ सनीबन्तर्धभ्रस्जद० ७ । २ । ४९
 ३६४५ सनोतेरनः ८ । ३ । १०८
 १३८७ संधिवेलाद्युत्तुनक्षत्रे० ४ । ३ । १६
 ७४० सन्महत्परमो० २ । १ । ६१
 २३९५ सन्यडोः ६ । १ । ९
 २३१७ सन्यतः ७ । ४ । ७९
 २३३१ सैल्लियोर्जेः ७ । ३ । ५७
 २३१६ सन्वल्गुनि चङ्परे० ७ । ४ । ९३
 २१३२ सपत्रनिष्पत्रादतिव्य० ५ । ४ । ६१
 १८८७ सपूर्वाच्च ५ । २ । ८७
 ४१० सपूर्वायाः प्रथमाया० ८ । १ । २६
 ३४९१ सप्तनोऽञ्छन्दसि ५ । १ । ६१
 ६४३ सप्तमीपञ्चम्यौ कार० २ । ३ । ७
 ८९८ सप्तमीविशेषणे बहु० २ । २ । ३५
 ७१७ सप्तमी शीण्डैः २ । १ । ४०
 ३७६६ सप्तमी सिद्धशुक्लपक्व० ६ । २ । ३२
 ३७९९ सप्तमीहारिणौ धर्म० ६ । २ । ६५
 ६३३ सप्तम्यधिकरणे च २ । ३ । ३७
 ३८८६ सप्तम्याः पुण्यम् ६ । २ । १५२
 ३३७० सप्तम्यां चोपपीडरु० ३ । ४ । ४९
 ३००७ सप्तम्यां जनेर्दः ३ । २ । ९७
 १९५७ सप्तम्यास्त्रल् ५ । ३ । १०
 ३८३२ सप्तायां नपुंसके ६ । २ । ९८
 १६५७ सप्ताया यः ४ । ४ । १०५
 ८२६ सप्ता राजामनुष्यपूर्वा २ । ४ । ३३
 २७३६ सप्तः क्युवः १ । ३ । ६५
 २७२५ सप्तः प्रतिज्ञाने १ । ३ । ५२
 ४२१ सप्तः क्षमि ६ । ३ । ९३

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- १३५ सप्तः सुटि ८ । ३ । ५
 १७६८ समयस्तदस्य प्राप्तम् ५ । १ । १०४
 २१३१ समयाच्च यापनायाम् ५ । ४ । ६०
 ६४७ समर्थः पदविधिः २ । १ । १
 १०७२ समर्थानां प्रथमाद्वा ४ । १ । ८२
 २६८९ समवप्रविध्यः स्थः १ । ३ । २२
 १५९३ समवायान्समवैति ४ । ४ । ४३
 २५५१ समवाये च ६ । १ । १३८
 २७२७ समस्तृतीयायुक्तात् १ । ३ । ५४
 १८१३ समांसमां विजायते ५ । २ । १२
 ३३२० समानकर्तृकयोः पूर्व० ३ । ४ । २१
 ३१७६ समानकर्तृकेषु तुमुन् ३ । ३ । १५८
 १६५८ समानतीर्थे वासी ४ । ४ । १०७
 १०१२ समानस्य च्छन्दस्य० ६ । ३ । ८४
 १६५९ समानोदरे शयि० ४ । ४ । १०८
 १७७५ शमापनात्सपूर्वपदा० ५ । १ । ११२
 १७४९ समायाः खः ५ । १ । ८५
 ३३७१ समासतौ ३ । ४ । ५०
 ३७३४ समासस्य ६ । १ । २२३
 २०६१ समासाच्च तद्वि० ५ । ३ । १०६
 ६७६ समासान्ताः ५ । ४ । ६८
 १०१९ समासेऽङ्गुलेः संगः ८ । ३ । ८०
 ३३३२ समासेऽनङ्पूर्वे० ७ । १ । ३७
 ७ समाहारः स्वरितः १ । २ । ३१
 २९२१ समि ख्यः ३ । २ । ७
 ३२०८ समि मुष्टौ ३ । ३ । ३६
 ३१९४ समि युद्गुवः ३ । ३ । २३
 २८२६ समुच्चयेऽन्यतरस्याम् ३ । ४ । ३
 २८२८ समुच्चये सामान्यवच ३ । ४ । ५
 २७४२ समुदाङ्म्यो यमोऽय० १ । ३ । ७५
 ३२४६ समुदोरजःपशुषु ३ । ३ । ६९
 ३४६४ समुद्राभ्राद्वाः ४ । ४ । ११८
 ३३५७ समूलाकृतजीविषु० ३ । ४ । ३६
 २०९० समूहवच्च बहुषु ५ । ४ । २२
 २६९९ समौ गमृच्छिम्याम् १ । ३ । २९
 ३४९४ संपरिपूर्वात्ख च ५ । १ । ९२
 २५५० संपरिभ्यां करोतौ० ६ । १ । १३७
 १७६३ संपादिनि ५ । १ । ९९
 ३१२२ संपृचानुबन्धाङ्य० ३ । २ । १४२
 २७१९ संप्रीतिभ्यामनाङ्गाने १ । ३ । ४६
 १००४ संप्रसारणस्य ६ । ३ । १३९
 ३३० संप्रसारणान्च ६ । १ । १०८
 १८३० संप्रीदश्च कटच् ५ । २ । २९
 २८८ संबुद्धौ च ७ । ३ । १०६
 १०५ संबुद्धौ आकल्य० १ । १ । १६
 ५३३ सम्बोधने च २ । ३ । ४७

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३१०२ सम्बोधने च ३ । २ । १२५
 १७१८ संभवत्यवहरति पचति ५ । १ । ५२
 २८११ संभावनेऽलमिति ३ । ३ । १५४
 १४१६ संभूते ४ । ३ । ४१
 २७०९ संमाननोत्सज्जनाच्चा १ । ३ । ३६
 १८८ सरूपाणामेकशेष १ । २ । ६४
 २३८२ सर्तिशास्त्वर्तिभ्यश्च ३ । १ । ५६
 २९५९ सर्वकूलाभ्रकरी ३ । २ । ४२
 ३८२७ सर्व गुणकात्स्न्ये ६ । २ । ९१
 १८०६ सर्वचर्मणः कृतः ख ० । ५ । २ । ५
 ४७६ सर्वत्र लोहितादि ४ । १ । १८
 ८७ सर्वत्र विभाषा गोः ६ । १ । १२२
 ५७ सर्वत्र शाक्यस्य ८ । ४ । ५१
 १३९० सर्वत्राणच तलोपश्च ४ । ३ । २२
 ३४८८ सर्वदेवाच्चातिल् ४ । ४ । १४२
 २५० सर्वनामस्थाने चा ० ६ । ४ । ८
 २१५ सर्वनाम्नः स्मै ७ । १ । १४
 २९१ सर्वनाम्नः स्याद्द्व ० ७ । ३ । ११४
 ६०८ सर्वनाम्नस्तृतीया च २ । ३ । २७
 १६७२ सर्वपुरुषाभ्यां णट्जौ ५ । १ । १०
 १७०७ सर्वभूमिपृथिवीभ्यां ५ । १ । ४१
 २१३९ सर्वस्य द्वे ८ । १ । १
 ३६८५ सर्वस्य सुपि ६ । १ । १९१
 १९५२ सर्वस्य सोऽन्यतरस्यां ५ । ३ । ६
 २१३ सर्वादीनि सर्वनामानि १ । १ । २७
 १९६४ सर्वकान्यक्रियत्तदः ५ । ३ । १५
 २२५२ सवाभ्यां वामौ ३ । ४ । ९१
 ३७५७ सविषसनीडसमयादि ६ । २ । २३
 १६२ ससञ्जो रुः ८ । २ । ६६
 ३५९७ समूवेति निगमे ७ । ४ । ७४
 २१०८ सस्नौ प्रशंसायाम् ५ । ४ । ४०
 १८६८ सस्येन परिजातः ५ । २ । ६८
 ५१३ सहनञ्चिद्यमानपू ४ । १ । ५७
 ५६४ सहयुक्तेऽप्रधाने २ । ३ । १९
 ६४९ सह सुपा २ । १ । ४
 १००९ सहस्य सः संज्ञायाम् ६ । ३ । ७८
 ४२२ सहस्य सप्रिः ६ । ३ । ९५
 ३४८१ सहस्रेण संमितौ वः ४ । ४ । १३५
 ३३५७ सहिवहोरोदवर्णस्य ६ । ३ । ११२
 ३६४६ सहेः पृतनताभ्यां च ८ । ३ । १०९
 ३३५ सहेः साङः सः ८ । ३ । ५६
 ३००६ सहे च ३ । २ । ९६
 ७७५ साक्षात्प्रभृतीनि च १ । ४ । ७४
 १८९१ साक्षाद्द्रष्टारि संज्ञायाम् ५ । २ । ९१
 ३५३१ साढ्यै साढा साढे ० ६ । ३ । ११३
 २१२३ सात्पदाद्योः ८ । ३ । १११

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ५६० साधकतमं करणम् १ । ४ । ४२
 ६४० साधुनिपुणाभ्याम २ । ३ । ४३
 ३१७ सान्तमहतः संयोगस्य ६ । ४ । १०
 १८२३ सातपदीनं सख्यम् ५ । २ । २२
 ४०० साम आक्रम ७ । १ । ३३
 ४११ सामन्त्रितम् २ । ३ । ४८
 ३६५५ सामान्यवचनं विभा ० ८ । १ । ७४
 ६८९ सामि २ । १ । २७
 १३९१ सायचिरप्राहेप्रगे ४ । ३ । २३
 २२३४ सार्वधातुकमपित् १ । १ । ४
 २१६८ सार्वधातुकार्धधातुकयोः ७ । ३ । ८४
 २७५६ सार्वधातुके यक् ३ । १ । ६७
 ११९१ साल्वावयवप्रत्यय ४ । १ । १७३
 ११८७ साल्वेयगान्धारि ४ । १ । १६९
 ३३२ सावनडुहः ७ । १ । ८२
 ३७१४ सावेकाचस्तृतीया ० ६ । १ । १६८
 १२२३ सास्मिन्पार्णिमासीति ४ । २ । २१
 १२२६ सास्य देवता ४ । २ । २४
 १९११ सिकताशर्कराभ्यां च ५ । २ । १०४
 २३९२ सिचि च परस्मैपदेषु ७ । २ । ४०
 २२९७ सिचि वृद्धिः परस्मै ७ । २ । १
 २६४० सिचो यङि ८ । ३ । ११२
 २२२६ सिजभ्यस्तविदि ३ । ४ । १०९
 १२५२ सिति च १ । ४ । १६
 ७१८ सिद्धशुक्लपक्वन्धैश्च २ । १ । ४१
 १९०४ सिध्मादिभ्यश्च ५ । २ । ९७
 २६०२ सिद्धयतेरपरलौकिके ६ । १ । ४९
 १४९३ सिन्धुतक्षशिलादि ४ । ३ । ९३
 १४०५ सिन्ध्वपकराभ्यां कन् ४ । ३ । ३२
 २४८५ सिपि धातो र्वा ८ । २ । ७४
 ३४२५ सिब्वहुलं लेटि ३ । १ । ३४
 २३५९ सिवादीनां वाङ्म्य ० ८ । ३ । ७१
 ५५५ सुः पूजायाम् १ । ४ । ९४
 २९९९ सुकर्मपापमन्त्रपुण्येषु ३ । २ । ८९
 ३७४९ सुखप्रिययोर्हिते ६ । २ । १५
 २१३४ सुखप्रियादानुलौभ्ये ५ । ४ । ६३
 २६७४ सुखादिभ्यः कर्तृवे ३ । १ । १८
 १९३७ सुखादिभ्यश्च ५ । २ । ३३१
 ३६४४ सुजः ८ । ३ । १०७
 ३११२ सुजो यज्ञसंयोगे ३ । २ । १३२
 २५५३ सुक्तात्पूर्वः ६ । १ । १३५
 २२१० सुत्यतिथोः ३ । ४ । १०७
 २२९ सुडमपुंसकस्य १ । १ । ४३
 १०९७ सुधातुरकञ्च ४ । १ । ९७
 ३५९४ सुधितवसुधितनेम ७ । ४ । ४५
 २५२४ सुधीतेः स्वसनोः ८ । ३ । ११७

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २६५७ सुप आत्मनः क्यच् ३ । १ । ८
 १८५ सुपः १ । ४ । १०३
 २५६१ सुपां सुलुक्पूर्वसव० ७ । १ । ३९
 २०२ सुपि च ७ । ३ । १०२
 २९१६ सुपि स्थः ३ । २ । ४
 ६५० सुपो घातुप्रातिप० २ । ४ । ७१
 २९ सुप्तिङन्तं पदम् १ । ४ । १४
 ६६३ सुप्रतिना मात्रार्थे २ । १ । ९
 २९८८ सुप्यजातौ णिनिस्ता० ३ । २ । ७८
 ८६० सुप्रातसुश्रसुदिवशा० ५ । ४ । १२०
 ३६५६ सुवामन्त्रिते परांगव० २ । १ । २
 ३०९१ सुयजोर्ङ्निप् ३ । २ । १०३
 १२८९ सुवास्वादिभ्योऽण् ४ । २ । ७७
 २४७७ सुविनिर्दुर्भ्यः सुपि० ८ । ३ । ८८
 १०२२ सुषामादिषु च ८ । ३ । ९८
 १३९८ सुसर्वाधाज्जनपदस्य ७ । ३ । १२
 ८८८ सुहृदुर्हृदौ मित्रा० ५ । ४ । १५०
 ३०८३ सूत्रं प्रतिष्ठातम् ८ । ३ । ९०
 १२७७ सूत्राच्च कोपघात् ४ । २ । ६५
 ३१३३ सूददीपदीक्षश्च ३ । २ । १५३
 ३८७९ सुपमानास्तः ६ । २ । १४५
 ४९९ सूर्यतिथ्यागस्त्यम० ६ । ४ । १४९
 ३१४० सुवस्यदः कमरच् ३ । २ । १६०
 २४०५ सृजिदशोर्ङ्निप्मकिति ६ । १ । ५८
 ३४४४ सृपितृदोः कसुन् ३ । ४ । १७
 ३१८३ सृ स्थिरे ३ । ३ । १७
 २२७८ सृधर्तेर्गतौ ८ । ३ । ११३
 ११७६ सेनान्तलक्षणकारि० ४ । १ । १५२
 १५९५ सेनाया वा ४ । ४ । ४५
 २२०३ सेहीपिच्च ३ । ४ । ८७
 २५०६ सेऽसिचि तचृत्तृ० ७ । २ । ५७
 १७७ सोऽचि लोपे चेत्पा० ६ । १ । १३४
 २३५८ सोढः ८ । ३ । ११५
 १६६० सोदराद्यः ४ । ४ । १०९
 १५२ सोऽपदादौ ८ । ३ । ३८
 ३४८३ सोममर्हति यः ४ । ४ । १३७
 १२३२ सोमादृच्य ४ । १ । ३०
 ३००० सोमे सुजः ३ । २ । ९०
 ३५८१ सोमे हरितः ७ । २ । ३३
 ३९२९ सोरवक्षेपणे ६ । २ । १९५
 ३८५१ सोर्मनसी अलोमो ६ । २ । ११७
 १४६९ सोऽस्य निवासः ४ । ३ । ८९
 १७२२ सोऽस्यांशवत्प्रभृतयः ५ । १ । ५६
 १२६४ सोऽस्यादिरितिच्छ० ४ । २ । ५५
 ३५७ सौ च ६ । ४ । १३
 ३८० स्कोः संयोगाद्योन्ते च ८ । २ । २९

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २५५५ स्तन्मुस्तुन्मुत्कन्मु० ३ । १ । ८२
 २९२७ स्तम्बकर्णयोरमिजपोः ३ । २ । १३
 २९३८ स्तम्बशक्तोरिन् ३ । २ । २४
 ३२६० स्तम्बे क च ३ । ३ । ८३
 २५८० स्तम्भसिनुसहां० ८ । ३ । ११६
 २२७२ स्तम्भेः ८ । ३ । ६७
 ३६४२ स्तुतस्तोमयोश्छन्द० ८ । ३ । १०५
 २३८५ स्तुसुधूज्यः परस्मै० ७ । २ । ७२
 १७९० स्तेनाद्यन्नलोपश्च ५ । १ । १२५
 १११ स्तोः इचुना इचुः ८ । ४ । ४०
 ७०१ स्तोकान्तिकदूरार्थ० १ । १ । ३९
 १६२७ स्तौतिष्योरेव ण्य० ८ । ३ । ६१
 ३०३३ स्तयः प्रपूर्वस्य ६ । १ । २३
 ३०२ स्त्रियाः ६ । ४ । ७९
 ८३१ स्त्रियाः पुंवद्भाषित० ६ । ३ । ३४
 ४५३ स्त्रियाम् ४ । १ । ३
 ८८१ स्त्रियां संज्ञायाम् ५ । ४ । १४३
 ३२७२ स्त्रियां क्तिन् ३ । ३ । ९४
 ३०५ स्त्रियां च ७ । १ । ९६
 ११९५ स्त्रियामवन्तिकु० ४ । ३ । १७६
 ९३२ स्त्री पुंवच्च १ । २ । ६६
 १०७९ स्त्रीपुंसाभ्यां नवस्त० ४ । १ । ८७
 ११२३ स्त्रीभ्यो ढक् ४ । १ । १२०
 १२८८ स्त्रीषु सौवीरसात्व० ४ । ३ । ७६
 २९८७ स्थः क च ३ । २ । ७७
 १२१६ स्थण्डिलाच्छायि० ४ । २ । १५
 ३२७३ स्थागापापचो भावे ३ । ३ । ९५
 २३८९ स्थाध्वोरिच्च १ । २ । १७
 २२७७ स्थादिष्वभ्यासेन० ८ । ३ । ६४
 १४१० स्थानान्तगोशाल० ४ । ३ । ३५
 २०८२ स्थानान्ताद्विभाषा० ५ । ४ । १०
 ४९ स्थानिवदादेवोऽन० १ । १ । ५६
 ३९ स्थानेऽन्तरतमः १ । १ । ५०
 १७३४ स्थालीबिलात् ५ । १ । ७०
 २०१५ स्थूलदूरयुवहंस्व० ६ । ४ । १५६
 २०७५ स्थूलादिभ्यः प्रकार० ५ । ४ । ३
 ९७८ स्थे च भाषायाम् ६ । ३ । २०
 ३१५५ स्थेष्ठाभासपिसक० ३ । २ । १७५
 ३५७१ स्नात्वाद्यश्च ७ । १ । ४९
 २३२३ स्नुक्रमोरनात्मनेपद० ७ । २ । ३६
 ३३५९ स्नेहने पिषः ३ । ४ । ३८
 २७०४ स्पर्धाध्यामाङः १ । ३ । ३१
 ४३२ पृश्नोऽनुदके क्तिन् ३ । २ । ५८
 ३१३८ स्पृहिगृहिपतिद० ३ । २ । १५८
 ५७४ स्पृहेरीप्सितः १ । ४ । ३३
 ३०४४ स्फायः स्फी निष्ठायाम् ६ । १ । २२
 २५९७ स्फायो वः ७ । ३ । ४१

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- ३९२१ स्फिगपुतवीणाङ्गो ६।२।१८७
 ३९८५ स्फुरतिस्फुल्लयोर्ध्वजि ६।१।४७
 २५३७ स्फुरतिस्फुल्लयोर्नि० ८।३।७६
 २६२६ स्मिपुङ्खज्ज्वशां० ७।२।७४
 २८१९ स्मे लोट ३।३।१६५
 २२२० स्मोत्तरे लङ् च ३।३।१७६
 २१८६ स्यतासी लृलुटोः ३।१।३३
 ३१८८ स्यदो जवे ६।४।२८
 ३५२६ स्यश्छन्दसि बहुलम् ६।१।१३३
 २७५७ स्यसिन्धीयुत्तासिपु० ६।४।६२
 २५७८ स्रवतिशृणोतिद्रवति० ७।४।८१
 ३४५९ स्रोतसो विभाषा० ४।४।११३
 २५ स्वं रूपं शब्दस्याश० १।१।६८
 ३७५१ स्वं स्वामिनि ६।२।१७
 ५५९ स्वतन्त्रः कर्ता १।४।५४
 ३६३३ स्वतवान्पाथौ ८।३।११
 ३२३९ स्वनहसोर्वा ३।३।६२
 ३६७२ स्वपादिहिंसामच्य० ६।१।१८८
 ३१५२ स्वपितृपोर्नजिङ् ३।२।१७२
 २६४५ स्वपिस्यमिष्येजां० ६।१।१९
 ३२६९ स्वपो नन् ३।३।९१
 २१९ स्वमज्ञातिधनाख्यायाम् १।१।३५
 ३१९ स्वमोर्नपुंसकात् ७।१।२३
 ६८७ स्वयं केन २।१।२५
 २२७९ स्वरतिसूतिसूयति० ७।२।४४
 ४४७ स्वरादिनिपातमव्ययम् १।१।३७
 २१५८ स्वरितजितः कर्त्रो० १।३।७२
 ३६२२ स्वरितमाग्रेडिते० ८।२।१०३
 ३६६८ स्वरितात्संहितायाम्० १।२।३९
 ४६ स्वरितेनाधिकारः १।३।११
 ३६५९ स्वरितो वानुदात्ते ८।२।६
 ११६६ स्वसुदृष्टः ४।१।१४३
 १५४९ स्वागतादीनां च ७।३।७
 ८४१ स्वांगाच्चेतः ६।३।४०
 ५१० स्वांगाच्चोपसर्जनादसं० ४।१।५४
 ३३८३ स्वांगे तस्प्रत्यये कृष्णोः ३।४।६१
 ३३८६ स्वांगेऽधुवे ३।४।५४
 १८६६ स्वांगेभ्यः प्रसिते ५।२।६६
 २५२३ स्वादिभ्यः इनुः ३।१।७३
 २३० स्वादिष्वसर्वनाम० १।४।१७
 ३३४७ स्वादुभि णसुल् ३।४।२६
 २५८४ स्वोपेच्छि ६।१।१८
 १९३२ स्वामिन्नैश्वर्ये ५।२।१२६
 ६३६ स्वामीश्वराधिपतिदा० २।३।३९
 ३३६१ स्वे पुषः ३।४।४०
 १८३ स्वौजसमौट्छष्टाभ्यां० ४।१।२

सूत्राङ्काः सूत्राणि ।

- २२५० ह एति ७।४।५२
 २६९७ हनः सिच् १।२।१४
 ३२५३ हनश्च वधः ३।३।७६
 २८५६ हनस्त च ३।१।१०८
 २५७४ हनस्तोऽचिण्णलोः ७।३।३२
 २४३३ हनो वध लिङि २।४।४२
 ३९६१ हन्त च ८।१।५४
 ३५९ हन्तेरत्पूर्वस्य ८।४।२२
 २४३१ हन्तेर्जः ६।४।३६
 २९२३ हरतेरनुद्यमनेऽच् ३।२।९
 २९३९ हरतेर्हतिनाथयोः पशौ ३।२।२५
 १५६५ हरत्युत्संगादिभ्यः ४।४।१५
 ११०२ हरितादिभ्योऽजः ४।१।१००
 १५४६ हरीतक्यादिभ्यश्च ४।३।१६७
 २५५९ हलः ६।४।२
 २५५७ हलः श्रः शानज्ज्ञौ ३।१।८३
 ९६६ हलदन्तात्सप्तम्याः सं० ६।३।९
 २६१३ हलन्ताच्च १।२।१०
 १ हलन्त्यम् १।३।३
 ३३०० हलश्च ३।३।१२१
 २८३७ हलश्चेजुपधात् ८।४।३१
 १५०४ हलसीराट्क् ४।३।१२४
 १६३३ हलसीराट्क् ४।४।८१
 ३१६४ हलसूकरयोः पुवः ३।२।१८३
 ४७२ हलस्ताद्धितस्य ६।४।१५०
 २१७९ हलादिः शेषः ७।४।६०
 ३५४ हलि च ८।३।७७
 ३४७ हलि लोपः ७।२।११३
 १७१ हलि सर्वेषाम् ८।३।२२
 ३० हलोऽनन्तराः संयोगः १।१।७
 ६० हलो यमां यमि लोपः ८।४।६४
 २५२ हल्ल्याभ्यो दीर्घा० ६।१।६८
 ३४१२ हव्येऽनन्तः पादम् ३।२।६६
 २७७६ हशश्चतोल्लङ् च ३।२।११६
 १६६ हशि च ६।१।११४
 २९१० हश्च ब्रीहिकालयोः ३।१।१४८
 १९३९ हस्ताज्जातौ ५।२।१३३
 ३२१२ हस्तादाने चेरस्तेये ३।३।४०
 ३३६० हस्ते वर्तिग्रहोः ३।४।३९
 १७९५ हायनान्तपुधा० ५।१।१३०
 २५४० हिंसायां प्रतेश्च ६।१।१४१
 ३३६९ हिंसार्थानां च समा० ३।४।४८
 ३९४१ हि च ८।१।३४
 १६१६ हिते भक्षाः ४।४।६५
 २५३० हितुमीना ८।४।१५
 ९९२ हिमकाषिहतिपु च ६।३।५४

सूत्राङ्काः	सूत्राणि ।	सूत्राङ्काः	सूत्राणि ।
३७८९	हिरण्यपरिमाणं घने ६ । २ । ५५	३२४	हो ढः ८ । २ । ३१
५५०	हीने १ । ४ । ८६	१८००	होत्राम्यच्छः ५ । १ । १३५
२११४	हीयमानपापयोगाच्च ५ । ४ । ४७	३५८	हो हन्तेर्णिन्नेषु ७ । ३ । ५४
२४२५	हुस्रलभ्यो हेर्धिः ६ । ४ । ८७	२२९९	ह्यन्तक्षणश्चसजा० ७ । २ । ५
२३८७	हुस्नुवोः सार्वधातुके ६ । ४ । १०१	२१८०	ह्रस्वः ७ । ४ । ५९
५४१	हृक्नोरन्यतरस्याम् १ । ४ । ५३	३१	ह्रस्वं लघु १ । ४ । १०
१६४७	हृदयस्य प्रियः ४ । ४ । ९५	२०८	ह्रस्वनद्यापो नुट् ७ । १ । ५४
९८८	हृदयस्य हृल्लेखयद० ६ । ३ । ५०	३७२२	ह्रस्वनुड्भ्यां मतुप् ६ । १ । १७६
११३३	हृद्गसिन्ध्वन्तेपूर्वप० ७ । ३ । १९	२४२	ह्रस्वस्य गुणः ७ । ३ । १०८
३०७०	हृषेलोमसु ७ । २ । २९	२८५८	ह्रस्वस्य पिति कृति ६ । १ । ७१
३९६७	हेति क्षियायाम् ८ । १ । ६०	३५२७	ह्रस्वाच्चन्द्रौत्तर० ६ । १ । १५१
२५७६	हेतुमति च ३ । १ । १६	१३२५	ह्रस्वात्तादौ तद्धिते ८ । ३ । १०१
१४६१	हेतुमनुष्येभ्योऽन्यत० ४ । ३ । ८१	२३६९	ह्रस्वादङ्गात् ८ । २ । २७
२८१३	हेतुहेतुमतोर्लिङ् ३ । ३ । १५६	३९०८	ह्रस्वान्तेऽन्त्यात्पू० ६ । २ । १७४
५६८	हेतौ २ । ३ । २३	२०४१	ह्रस्वे ५ । ३ । ८६
३३९९	हेमन्तशिशिराव० २ । ४ । २८	३१८	ह्रस्वो नपुंसके १ । २ । ४७
३४५२	हेमन्ताच्च ४ । ३ । २१	३५७९	हु ह्वरेच्छन्दसि ७ । २ । ३१
१२७	हे मपरे वा ८ । ३ । २६	३०७३	ह्लादो निष्ठायाम् ६ । ४ । ९५
२५७१	हेरचङि ७ । ३ । ५३	२५८६	ह्रः संप्रसारणम् ६ । १ । ३२
१८२४	हैयङ्गवीनं संज्ञायाम् ५ । २ । २३	३२४९	ह्रः संप्रसारणं च न्य० ३ । ३ । ७२
९६	हैहप्रयोगे हैहयोः ८ । २ । ८५	२९१४	ह्रावामश्च ३ । २ । २

इति अष्टाध्यायीसूत्रपाठसूची ।

गणपाठ सूची ।

गणसूत्राङ्काः

- २२७ अश्वादिः
 १३७ अक्षयूतादिः
 १५४ अग्निपदादिः
 १९१ अंगुल्यादिः
 ४४ अजादिः
 २३७ अजिरादिः
 २३३ अण्डादिः
 ११३ अध्यात्मादिः
 १५७ अनुप्रवचनादिः
 २४४ अनुशक्तिकादिः
 १४५ अपूपादिः
 ८२ अरीहणादिः
 २४ अर्धर्चादिः
 १८३ अर्शआदिः
 १८२ अवान्तरदीक्षादिः
 ८९ अश्मादिः
 ५१ अश्वपत्यादिः
 ५८ अश्वादिः
 १४७ अश्वादिः
 २५१ अहरादिः
 १७३ आकर्षादिः
 २२२ आचितादिः
 १९२ आद्यादिः
 १८ आहिताग्न्यादिः
 २५६ हरिकादिः
 १७४ इष्टादिः
 ७७ उक्थादिः
 २०७ उच्छादिः
 १०१ उत्कादिः
 १३५ उत्संगादिः
 ५२ उत्सादिः
 १६५ उद्गात्रादिः
 ३० उपक्रादिः
 १५६ उपवल्गादिः
 २०४ उरःप्रभृतिः
 ५ ऊर्वादिः
 ११४ ऋगयनादिः
 ८४ ऋश्यादिः
 ७६ ऐषुकार्यादिः
 १०८ कच्छादिः

गणसूत्राङ्काः

- १९ कडारादिः
 २४७ कणादिः
 ३४ कण्डादिः
 १०३ कल्यादिः
 १४२ कथादिः
 ६७ कम्बोजादिः
 २१५ कर्षादिः
 ९४ कर्णादिः
 १६९ कर्णादिः
 ६१ कल्याण्यादिः
 २५३ कस्कादिः
 २१० कार्तिकौजपादिः
 ८६ काशादिः
 १०६ काश्यादिः
 २४९ काष्ठादिः
 २३६ किंशुलकादिः
 १३९ किसरादिः
 २३२ कुक्कुट्यादिः
 ५४ कुजादिः
 ८५ कुमुदादिः
 ९८ कुमुदादिः
 २०३ कुम्भपद्यादिः
 ६४ कुर्वादिः
 १२० कुलालादिः
 १२ कृतादिः
 ८३ कृशाश्वादिः
 २३५ कोटरादिः
 ५० कौड्यादिः
 २१७ क्रत्वादिः
 ७८ क्रमादिः
 २४५ क्षिपकादिः
 २५८ क्षुम्नादिः
 ७१ खण्डिकादिः
 ७३ खलादिः
 ४० गम्यादिः
 ५७ गर्गादिः
 १४४ गवादिः
 २२ गवाश्वादिः
 १०९ गहादिः
 २५७ गिरिनद्यादिः

गणसूत्राङ्काः

- ६२ गृष्ट्यादिः
 १४३ गुहादिः
 २२५ गुणादिः
 २४८ गोत्रादिः
 २८ गोपवनादिः
 १७२ गोषदादिः
 ४७ गौरादिः
 २२८ गौरादिः
 ३६ ग्रहादिः
 २१३ घोषादिः
 १६३ चतुर्वर्णादिः
 ३ चदिः
 २२४ चावादिः
 २१८ चिह्नादिः
 २२० चूर्णादिः
 १४० छत्रादिः
 २१४ छात्र्यादिः
 १४९ छेदादिः
 १८० ज्योत्स्नादिः
 ११८ तक्षशिलादिः
 २३१ तसिलादिः
 १७० तारकादिः
 १२५ तालादिः
 २९ तिककितवादिः
 ६५ तिकादिः
 ७ तिष्ठदुप्रभृतिः
 १८२ तुन्दादिः
 ८७ तृणादिः
 २६ तौल्वल्यादिः
 २२९ त्रिचक्रादिः
 १५० दण्डादिः
 २३ दधिपयआदिः
 १९२ दामन्यादिः
 २११ दासिभारादिः
 १११ दिगादिः
 १६१ दृढादिः
 १८८ देवपथादिः
 २४२ द्वारादिः
 २०१ द्विदण्ड्यादिः
 १०७ धूमादिः
 ५५ नडादिः

गणसूत्राङ्काः
 १०२ नडादिः
 १०४ नद्यादिः
 ३५ नन्दादिः
 २० नावादिः
 २२६ निरुदकादिः
 १४६ निष्कादिः
 २४६ न्यङ्कादिः
 ९३ पक्षादिः
 ३७ पचादिः
 २५२ पत्यादिः
 १३२ परदारादिः
 ११२ परिमुखादिः
 १३३ पर्पादिः
 ११३ पर्क्षादिः
 १०५ पलद्यादिः
 १२३ पलाद्यादिः
 ९ पात्रेसमितादिः
 १७८ पामादिः
 २०६ पारस्करादिः
 ३९ पाश्चादिः
 ७२ पाद्यादिः
 १७९ पिच्छादिः
 १६८ पील्वादिः
 २३९ पील्वादिः
 १५९ पुण्याहवाचनादिः
 १६५ पुरोहितादिः
 १८५ पुष्करादिः
 १६० पृथ्वादिः
 २३४ पृषोदरादिः
 २५ पैलादिः
 २१ प्रकृत्यादिः
 ९६ प्रगद्यादिः
 १९८ प्रज्ञादिः
 १४१ प्रतिजनादिः
 १३० प्रभूतादिः
 २२३ प्रवृद्धादिः
 ४ प्रादिः
 २३० प्रियादिः
 ८८ प्रेक्षादिः
 ११७ प्रुक्षादिः
 ९२ बलादिः
 १८६ बलादिः
 ४८ बह्वादिः
 ५३ बाह्वादिः
 ५६ बिदादिः

गणसूत्राङ्काः
 २४० बिल्वकादिः
 १२२ बिल्वादिः
 १६२ ब्राह्मणादिः
 ६८ भर्गादिः
 १८७ भवदादिः
 १३६ भस्त्रादिः
 ७० भिक्षादिः
 ४१ भिदादिः
 ४३ भीमादिः
 ३१ भृशादिः
 ७५ भैरव्यादिः
 १०० मध्वादिः
 १६७ मनोज्ञादिः
 १५ मयूरव्यंशकादिः
 १५१ महानाम्न्यादिः
 १३८ महिष्यादिः
 २१६ मालादिः
 १२९ माशब्दादिः
 ३८ मूलविभुजादिः
 २५० पवादिः
 २७ यस्कादिः
 १६ याजकादिः
 १९६ यावादिः
 २१२ युक्तारौह्यादिः
 १६६ युवादिः
 ६९ यौधेयादिः
 १९४ यौधेयादिः
 १२६ रजतादिः
 १७५ रसादिः
 १७ राजदन्तादिः
 ७४ राजन्यादिः
 ६३ रेवत्यादिः
 १२१ रेवतिकादिः
 १७७ लोमादिः
 ३२ लौहितादिः
 १४८ वंशादिः
 २२१ वनस्पत्यादिः
 ९९ वरणादिः
 ९७ वराहादिः
 २१९ वर्यादिः
 ७९ वसन्तादिः
 ६६ वाकिनादिः
 १९७ विनयादिः
 १७१ विमुक्तादिः
 २०९ विस्पष्टादिः
 २०८ वृषादिः

गणसूत्राङ्काः
 १३४ वेतनादिः
 १० व्याघ्रादिः
 ११५ व्युष्टादिः
 १८१ व्रीह्यादिः
 २०५ शकन्ध्वादिः
 ११६ शण्डिकादिः
 २०० शरदादिः
 १२४ शरादिः
 २३८ शरादिः
 १९० शर्करादिः
 १३ शाकपार्थिवादिः
 १९८ शाखादिः
 ४९ शार्ङ्गरवादिः
 ५९ शिवादिः
 ११५ शुण्डिकादिः
 ६० शुभ्रादिः
 ८ शौण्डादिः
 ११९ शौनकादिः
 १४ श्रमणादिः
 ११ श्रेण्यादिः
 ९० सख्यादिः
 ८० संकलादिः
 ९१ संकाशादिः
 ११५ संतापादिः
 ११० संधिवेलादिः
 ४६ समानादिः
 ४२ संपदादिः
 १ सर्वादिः
 २५५ सवनादिः
 ६ साक्षात्प्रभृतिः
 १७६ सिध्मादिः
 ११७ सिन्ध्वादिः
 ३३ सुखादिः
 १८४ सुखादिः
 ९५ सुतंगमादिः
 ८१ सुवास्त्वादिः
 २५४ सुषामादिः
 ११३ सुखातादिः
 १९५ स्थूलादिः
 २४१ स्वात्स्यादिः
 २ स्वरादिः
 १९८ स्वर्गादिः
 ४५ स्वत्तादिः
 २४३ स्वागतादिः
 १२८ हरीतक्यादिः
 २०२ हस्त्यादिः

इति गणपाठसूची ।